This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

T 14

PROPERTY OF
University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

Hosted by Google

Google

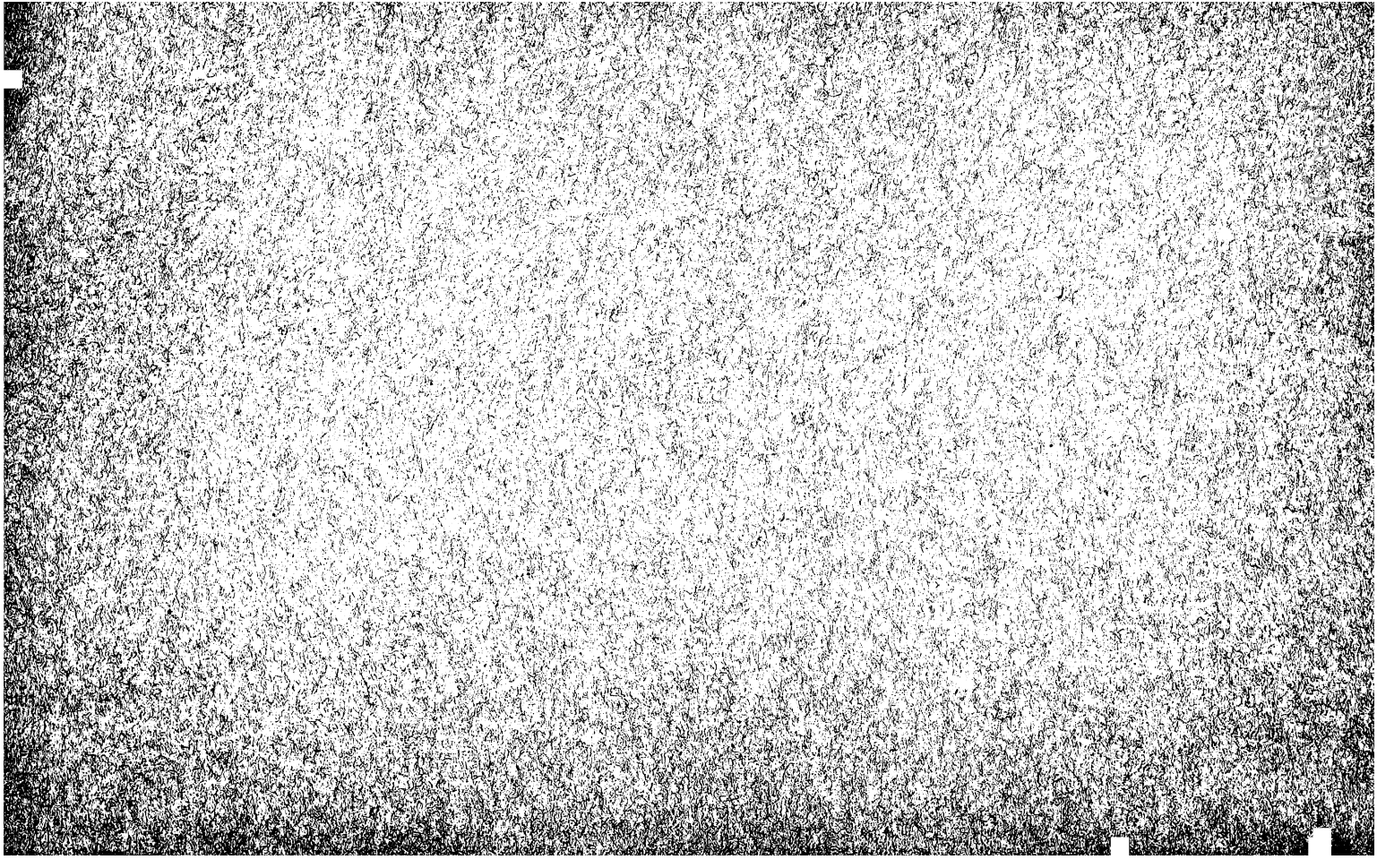

SKLADBA

jazyka českého

od

VÁCLAVA ZIKMUNDA,

kněze církevního, c. k. professora na gymnasium Starého města Pražského, mimořádného ouda král. české společnosti nauk, čestného měšťana král. města Písku.

V LITOMYŠLI a v PRAZE.

Tiskem a nákladem Antonína Augusty.

1863.

Hosted by Google

Hosted by Google

Slavic
Perlstein
6.27.55
93440

Předmluva.

Bylo to léta 1849, když jazyk český do gymnasií českých zase zaveden a aby se z jazykův latinského a řeckého do češtiny překládalo, nařízeno. Věc tato s počátku spojena byla s nemalými nesnadnostmi. Pozbývalo se pořádné skladby. Což tehdejší grammatiky v té stránce podávaly, to velmi nuzné bylo a nedostatečné, i sám učitel, nepožívav žádného o té věci vyučování a znaje toliko jazyk český z domácího života, v přenejedněch případech jako na vážkách se kolísal, nevěda co z pravidla jest a co není. Jazyk český byl v příčinách syntaktických ještě jako pralesem neprůhledným, necestným, nepřístupným. I nastala pilná toho potřeba proklestiti jej, cesty na vše strany položiti a upraviti, aby cestující bez rozpakův a obtíží mohl se v něm procházeti a porozuměti vnitřnímu jeho ústrojí a pravidelnosti.

I nížepsaný pocítil této potřeby. A za tou příčinou jal se z českých kněh, kteréž po ruce měl, příklady vypisovati a vyhledávati zákonův, které se v nich na jevo staví. Z výpiskův těchto vyrostaly první ty rozpravy, které v ročních zprávách gymnasia Píseckého na světlo vydány jsou, a to léta 1851 o příčestí jazyka českého a latinského, léta 1852 o spojovacím způsobu jazyka českého a latinského, léta 1853 o časích, jich

Hosted by Google

moci a užívání, léta 1854 o přívlastkovém určení. Práce tyto, ač ještě na mnoze nedokonalé byly, nicméně však s všeobecnou pochvalou přijaty jsou, což důkazem, že potřebám vůbec cítěným vyhovovaly. Z výpiskův těchto, které se den ode dne rozmnožovaly, vzdělána jest i tato skladba, kterouž, ačkoli dobře toho sobě vědom jest, že není ještě ovšem dokonalá, nicméně však odhodlal se na světlo vydati, té naděje jsa, že potřebám nejpilnějším vyhoví.

Jak svrchu řečeno, položen jest jí za základ jazyk, kterým se během 16. století mluvilo. Jest to doba, která za zlatý věk prosy české vůbec uznána jest a která základem a vzorem zůstati musí i novověké a abych raději řekl, novoevropské prose české, nechceme-li otcovský svůj jazyk z české své povahy a barvy vyzouti a v barbarství uvesti. Kde toho potřeba kázala, bral se zřetel na starší literaturu, obzvláštně na rukopis královdvorský, na Alexandrejdu, na Štítného a Passional. —

Co se samého uspořádání látky dotýče, jest za základ položeno uspořádání tak řečené logické, kteréž i nyní ve školách v obyčeji jest. Od tohoto pořadu odstoupiti nebude lze dotud, dokud jednotlivé formy v původu, v moci a užívání svém z jista a úplna nebudou vyměřeny a vyloženy. Nad to bude zapotřebí, aby se jazyk český nejenom k těm jazykům, s kterými ve školách činiti jest, nébrž i s ostatními jazyky slovanskými důkladně srovnal.

Jestiť tedy ještě mnoho práce na poli jazyka českého, přáti jest, aby i hojně dělníkův bylo. Usnaditi tuto práci, hlavním učelem jest této skladby, kterouž velectěnému obecenstvu, jeho soudu a přízni odporoučíme.

V. Z.

V Praze dne 10. března 1863.

Hosted by Google

OBSAH.

Stránka.

Úvod 1

Část I. O větách jednoduchých.

Hlava I. O hlavních částkách věty.

o podmětě 10
o přísudku 14
o sponě 22

Hlava II. O shodě přísudku s podmětem.

o rodě 27
o osobě 29
o čísle . . . . . —
o shodě samé 32

Hlava III. O pádech.

1. O nominativě a vokativě 45
2. O akkusativě místa, času, míry 46
„ „ předmětu po časoslovech přechodných 52
„ „ „ po časoslovech nepřechodných 86
3. Časoslova s dvěma akkusativy 90

Hlava IV. O dativě cíle 93
„ „ příslušnosti 97
„ „ prospěchu a škody 103
„ „ příčiny 104
„ „ předmětu 105
„ „ při jmenech podstatných 113

Hlava V. O genitivě odluky 115
„ „ příčiny a původu 122
„ „ látky, kolikosti a oddílu 136
„ „ ve větách záporných a při komparativě 152
„ „ cíle a účinku 159
„ „ přisvojovacím, jakostném, obsažném a předmětném 163
„ „ času 169

Hosted by Google

OBSAH.

Stránka.

Hlava VI. 1. O lokalu 169
2. O instrumentalu místa a času 173
„ „ prostředku, nástroje, látky . . 175
„ „ příčiny a původu 181
„ „ společnosti a jakosti . . . 185
„ „ vztahu, přiměřenosti a přirovnání 189
„ „ přísudku a rozdílu 195
Hlava VII. O pádech předložkových 198
1. Předložky s jedním pádem:
s akkusativem 201
s dativem 212
s genitivem 217
s lokalem 239
2. Předložky s dvěma pády:
s akkusativem a lokalem 241
s „ a instrumentalem . . 259
3. Předložky s třemi pády:
s akkusativem, dativem a lokalem . 268
s „ , genitivem, instrumentalem 274
Hlava VIII. O přívlastcích 289
1. O jmenech podstatných, když přívlastky souřadnými jsou 295
když přívlastky podřadnými jsou 299
Záměna přívlastků podřadných s přívlastky souřadnými 305
2. O jmenech přídavných 316
„ shodě jmen přídavných 319
„ stupních jmen přídavných
o komparativě 326
o superlativě 329
3. O jmenech číselných 331
4. O zájmenech osobných 336
„ „ zvrátných 339
„ „ vespolných 341
„ „ připojovacích 343
„ „ přisvojovacích 347
„ „ ukazovacích 349
„ „ vztažných 361
„ „ tázacích 363
„ „ neurčitých 367
Hlava IX. O větách záporných a záporném *ne* 377
„ „ obecných a částečných 385
„ „ možnosti, nutnosti a povinnosti . . . 386
„ „ tázacích 388
„ „ odpovídacích 392

Hosted by Google

OBSAH.

Stránka.

Část II. O větách složených.

Hlava X. O větách podřadně složitých:

1. O větách podstatných vztažných 398
2. „ „ „ tázacích 404
3. „ „ „ spojkových
po časoslovech uznamenání a vyhlašování . . . 407
„ „ chtění, rozkazu 417
„ „ činění a působení 423
„ „ zdržování a zbraňování 426
„ „ radosti a pochvaly 429
„ „ bázně a strachu 431
po výrazích výrokových 432

4. O větách příslovečných:
„ „ místa 441
„ „ času 444
„ „ příčinných 454
„ „ účelných 460
„ „ účinkových 462
„ „ podmiňovacích a vymiňovacích . . . 467
„ „ připouštěcích 476
„ „ srovnávacích 483
„ „ poměrných 497
„ „ omezovacích 501
„ „ výlučných 508
5. O větách přídavných 511
6. O řeči nepřímé 518

Hlava XI. O větách souřadně složitých

1. O větách spojovacích 522
„ „ odporovacích 544
„ „ rozlučovacích 562
„ „ příčinných 566
„ „ výsledných 573
2. O částicích vůbec omezovacích 578
3. O shodě přísudku s více podměty 587

Část III.

Hlava XII. O časoslově.

1. O rodě činném 591
„ „ trpném 592
„ „ středním 596
2. O jakosti časoslov 599

Hosted by Google

OBSAH.

Stránka.

3. O časích časoslov 603
přítomně neskonalém 605
minule neskonalém 606
„ skonalém 610
předminule neskonalém 612
„ skonalém 614
budoucně neskonalém 615
„ skonalém 616
4. O spůsobech o indikativě 619
o imperativě 622
o optativě 628
5. O časích optativu 630

Hlava XIII. O jmenných formách časoslovných
o infinitivě 636
„ supině 660
„ příčesti 661
„ přestupníku 667

Hlava XIV. O slovosledu 680
o složení vět 689
o periodě 695

Hosted by Google

Úvod.

§. 1. Smysly nabývá člověk na mysli obrazův o tom, co se vnitř těla a vně jeho děje. Obrazy tyto, v nichž jednotlivé dojmy a pocity smyslův v jedno sloučené jsou, slovou jinak názory a to proto, že obrazy ty obzvláštně za příčinou vzírání a hledění na to, co se před očima prostírá, na mysli vznikají. Tak na příklad vidouce někde stůl, nevidíme jeho sama o sobě, nébrž vedlé jiných věcí a s jinými věcmi pohromadě; a vše to, co na něm a kol něho jest, ujímáme na mysli v jediném obraze, v jediném názoru, v němž se části aneb pocity jednotlivé jako v jedno srostlé, v jednu podobiznu spojené ukazují. Názory tudy nejsou, než účinkové smyslův, výsledkové činnosti smyslné.

§. 2. V životě činností smyslův názory neustále se podávají. Avšak zřízení mysli lidské tomu chce, aby všeliký nový názor mezi názory již nabylé se vrovnal a uložil. Tak věci, které před sebou vidíme, vkládáme mezi názory již nabylé, pravíce že to, což kde vidíme, strom, dům, zvíře, člověk a t. d. jest. —

Avšak nejenom nové, ale i staré názory, když se ze své zatemnělosti na mysl uvedou, dají se mezi jiné podobné názory vložiti a s nimi spojiti, jako když pravíme, že to, co jsme tam v řece spatřili, byl úhoř, štika a t. d. Při tomto rovnání a vkládání odtahuje se mysl od toho, což v názorech těchto sobě odporného jest, a přihlíží k tomu, což jim obecného jest a spo-

Hosted by Google

lečného, a tyto části pak shrnou a uzavrou se v obraz nový, v obraz obecný. Obecné takové obrazy, v nichž se názory podobné aneb jednoho a téhož spůsobu a rodu zahrnují a drží, jmenujeme představy. Tak z názorův, v nichž jsme jednotlivé stromy, domy a j. jako v podobiznách na mysli ujali, vyrůstají představy stromu, domu a j., v kterýchžto představách vše to, což jednotlivým názorům obecného jest, v jediný obraz se zahrnulo a jako skrátilo. Avšak názory se nejenom na mysli jedny v druhé vkládají, nébrž i rozkládají, což se činí, když se jednotlivé části, z nichž jsou, vytknou a s částmi neb pocity podobnými v představy uvedou. Tak když kde strom vidíme, dají se z názoru toho části vytknouti, jako že zelený jest, že kvete a t. d. — A což o názorech platí, platnost má i o představách, kteréž se též jedny v druhé vrovnati a rozložiti dají, jako když pravíme, že člověk tvor boží jest, že rozumný jest, že myslí a t. d. — V rozkládání názorův a představ a ve vkládání jedněch v druhé vidí se především podstata myšlení lidského. — Mysliti není tudy, než názory a představy rozkládati a jedny v druhé rovnati. Odtud spolu patrné jest, že myšlení po přednosti v dělení a spojovaní všeho toho záleží, co se na mysli děje. — Myšlením dochází člověk k rozeznání věcí, vlastností, činností, k poznání odkud ty věci a k čemu jsou, jaká jedny k druhým zření a patření mají, jakými svazky jedny k druhým jsou připojeny. Jednotlivá myšlení jmenují se myšlénky.

Poz. 1. V obyčejném životě jmenujeme představy i pojmy. Avšak v příčinách vědeckých rozdíl činiti jest mezi představou a pojmem. Pojem není než obraz vzorný, v němž se na mysli jen to zahrne a drží, což k podstatě věci přiléží; v představě však i takové části se obsahují, které případné jsou. V přírodopisu na př. vyměřuje a líčí se pojem stromu, avšak v životě skutečném sbíhají se na myslech toliko představy stromů.

Hosted by Google

§. 3. Myšlení z pravidla představami věcí, vlastností a činností běží. Představy tyto uzavírají a drží se v kmenech slov, kteréž mysl lidská z kořenův utvořila a to podobným činem, jakým se z názorův představy věcí, vlastností a činností urodily. Odtud na bíle dni jest, že se názorové na počátku mluvy lidské kořeny slov stíhali a znamenali. A poněvadž se v názorech vyobrazovalo to, co se před smysly děje a ukazuje, odtud kořeny ty časoslovné slovou. Tak na př.: v kořeni bu obsáhl se na mysli a držel názor, z něhož se potom představa věci aneb zvířete vyvodila, již kmenem býk znamenáme. Jako představy a názory látku myšlení činí, rovněž tak kmeny a kořeny časoslovné činí látku mluvy aneb jazyka. A proto jmenují se kmeny, v nichž se představy věcí, vlastností a činností uzavírají a drží, kmeny látkové, pojmoznačné, pojmové. K takovým kmenům počítají se jmena podstatná, přídavná, časoslova, vůbec všecka jmena, která od kořenův časoslovných odvozena jsou.

§. 4. Při myšlení nejenom na zřeteli míti jest látku, nébrž i formu t. j. spůsob, jak se věci, vlastnosti a činnosti jedny s druhými na mysli pojí, jak se jedny k druhým vztahují a jak se k myslícímu mají. Forma myšlení stíhá se a vynáší i v mluvě. Části, jimiž se to v skutek uvodí, činí formálnou stránku mluvy. Částmi těmi pojí se jednak kmeny jedny s druhými, jednak vystihují se vztahy a poměry, jaké představy kmenův jedny k druhým a jaké k mluvícímu do sebe mají. Svazky tyto anebo vztahy a poměry znamenaly se a držely na mysli kořeny zájmennými. — Části ty slovou části formálné. A sem počítají se spony, přípony, zájmena, předložky, spojky, vůbec všecka slovce, kteráž od kořenův zájmenných odvozena jsou. —

Pozn. 1. Mnohá slovce, která se nyní mezi části formálné počítají, původem svým k nim nenáležejí, nébrž k částem látkovým; časem však smysl jich zatemněn jest a slov-

Hosted by Google

ce ta za pouze formálná se pokládala. Možná, že i všecky kořeny zájmenné původem svým k částem látkovým patřily.

Pozn. 2. Počet názorův prvotných byl zajisté skrovný, rovněž tak i kořenův. V jazycích indoevropských není, jak znalci věci té tvrdí, nad tisíc kořenův slovných. A z tohoto skrovného počtu jak názorův tak kořenův vyrostlo postupem času ohromné množství představ a slov, kterýmž se jedenkaždý z těchto jazykův vším právem honosí a o kterémž slovníky jednoho každého jazyka zřejmé svědomí dávají. Vytvoření těchto slov a představ padá ještě do předhistorické doby t. j. před dobu, do které nejstarší památky literatury zasáhají.

Pozn. 3. Mezislovce jen potud k řeči počítati jest, pokud se jim rozumí; vlastně jsou to jen začátky řeči, nezavírajíce v sobě ještě, jako ostatní části řeči, představy věcí, vlastností, činností, jich vztahův a svazkův. Jsou to zvuky přítomnými pocity a hnutími, která se mysli zmocňují, způsobené a, v jakém způsobu a běhu mysl jest, okazující. Odtud dělí se mezislovce na mezislovce radosti a žalosti, zdívení se a užasnutí, libosti a ošklivosti, žádosti a vůle, vzvolání a zamítání, jako: ó, ach, ouve, aha, pa, fuj, pst, čehý, hat a j. v. Mezi mezislovce počítají se též hlaholy napodobující, jako: trara, hophop, dupdupdup a j. v. —

Pozn. 4. Odtud patrno, že mysliti a mluviti věci sobě velmi příbuzné anobrž jednostejné jsou. Člověk když myslí, myslí slovy, v nichž se představy věcí uzavírají, i když mlčí avšak mlče myslí, na mysli mluví. Nadto nemůže člověk k známosti věcí nadsmyslných jinak přijíti, nežli mluvou a slovy, v nichž se představy tyto drží a od pokolení na pokolení podávají, čehož kdyby nebylo, každý člověk, každé pokolení z nova cestu vzdělanosti své nastoupiti by musili. Avšak jako s jedné strany mluva s myšlením velmi tvrdě sloučena jest, tak s druhé spojena jest s porozuměním. Kdo mluví, mluví jen potud, pokud se zvukům, jež vynáší, rozumí, t. j. z zvukův, o čem a jak myslí, pozná. — Kdo však mluvě jiného rozuměti chce, musí sám mlčeti a mlče poslouchati. Mluviti a mysliti, mlčeti a rozuměti toť svazky jsou společnosti lidské, toť jsou hlavní základy a prameny všelikého života ušlechtilejšího, všeliké spanilejší vzdělanosti. —

§. 5. Když myšlení vysloviti jest, nemůže se to jinak učiniti, nežli když se části, z nichž se skládá, příslušnými slovy vynesou. Myšlénka, jížto části slovy příslušnými se vynášejí, slove **věta** a nebo **průpověď**.

Hosted by Google

§. 6. Větou stíhá a drží se to okamžení, kterým se myšlení koná, to jest, kterým se představy v jedno pojí aneb od sebe dělí. Odtud dělí se věty na věty tvrdící a na věty záporné. V prvých pojí se představy, v druhých se dělí, jako: žák pilen jest, žák pilen není. — Že však dělení ne jinak, než za spojením jde, odtud děliti není, než rušiti spojení t. j. rušiti svazek, jímž věci a představy jich jedny k druhým připojeny jsou. —

§. 7. Představy se na mysli pojiti aneb děliti mohou z dvojích příčin, a to z příčin, které vně mysli, a které v mysli samé jsou. Prvé příčiny slovou jinak předmětné nebo objektivné, druhé podmětné nebo subjektivné.

1. Z příčin předmětných se pojí, když se představy věcí, vlastností a činností tak na mysli pojí aneb dělí, jak věci ty v skutku nebo samy o sobě spojené aneb rozdělené jsou; což když jest, pravíme, že o věcech soudy, úsudky činíme, kteréž pravé aneb křivé býti mohou. Věty, kterými úsudky vynášíme, slovou věty úsudkové nebo ukazovací, a takové věty vyslovují se způsobem ukazovacím, jako:

Kůň řehce. — Moře hluboké jest. — Voda teče. — Přívětivost vábí. — Bůh svatý jest.

2. Z příčin podmětných pojí se:

a) když sobě myslící přeje, aby věci se spojily aneb rozdělily a aby spojení aneb rozdělení to v skutek vešlo. Forma myšlénky takové jest způsob žádací a věty, které tu formu do sebe mají, slovou věty žádací, jako:

Ó by již večer byl. — Rádbych zdráv byl. — Abych tak šťastný byl. —

b.) aneb když se mluvící k druhému komu obrátí a na něm toho se domáhá, aby vytknuté spojení věcí v skutek uvedl, aneb když se toho sám na sobě aneb na věci samé domáhá. Forma myšlénky takové jest

Hosted by Google

spůsob rozkazovací nebo vzbuzující a věty, jež takovou formu do sebe mají, slovou věty rozkazovací, vzbuzující, jako:

Dobré mysli buď, dcero. — Zvučte nížiny země. — Posilňte sebe a buďte muži. — Staň se vůle tvá.—

Pozn. 1. Odtud jde, že v řeči jest tré spůsobů, jak se myšlénka vyslovuje a to: spůsob ukazovací, kterýž po latinsku indikativ, způsob žádací, kterýž po latinsku optativ, spůsob rozkazovací, který po latinsku imperativ slove. — Prvotná forma imperativu v jazyku slovanském zanikla a místo ní přijata jest forma žádací aneb optativ, což zřejmým důkazem jest o vlídné povaze slovanské, která tu, kdež jiní rozkazovali, jen žádala, svoje přání vyslovovala. Jak mile prvotná forma optativu za imperativ platila, utvořil si duch slovanský k vyslovení žádosti své novou formu žádací a to opsanou, jak ji nyní máme.

§. 8. V spůsobech vět svrchu jmenovaných rozhoduje mluvící sám o věcech, o jich spojení a dělení, čině to aneb z příčin předmětných aneb podmětných. Avšak on může i toho, ku kterému mluví, vyzvati a vyzývá jej i v společenském životě, aby o tom rozhodl. Forma, kterou se to činí, jest forma tázací a věty, které formu otázky do sebe mají, slovou věty tázací, věty otázkové, jako:

Odkud má tento moudrost tuto? — Není-liž tento syn Davidův? — Ještě i vy bez rozumu jste? — Zdaliž oheň není protiven vodě a voda ohni? —

Pozn. 1. Všeliká myšlénka do těchto forem uvésti se dá, jako: Již večer jest. — Ó by již večer byl. — Budiž již večer. — Zdaliž již večer jest?

§. 9. Při všeliké větě na zřeteli míti jest nejprvé věci, které se pojí, a pak spojení samo. Věci, které se pojí, činí látku věty, spojení samo formu. Věc, k které se druhá na mysli připojuje, slove podmět (subjectum); co se však k podmětu připojuje, slove přísudek (praedicatum); svazek pak, jímž se k podmětu přísudek připojuje, slove sponou (copula), a

Hosted by Google

konečně připojení přísudku k podmětu slove výrokem. Podmět a přísudek činí tudy látku věty, spona formu. Výrokem věta teprva svého dovršení, svého pravého života dochází a proto, že se při obyčejném slovosledu k výroku celá váha myšlénky kloní, klade se na přísudku přízvuk hlavní, jako:

Bůh svatý jest. — Umění jest dlouhé. — Vlk dravý jest. — Dítě spí.— Živočichové dýchají.— Smyslové se zatmívají.— Slunce světlo jest. —

§. 10. Hlavní části věty jsou podmět a přísudek. Avšak mimo tyto části sbíhají se obyčejně ještě jiné části, části vedlejší, které se k částem hlavním vtělují, aby je místněji určily aneb k celosti představ doplnily. Avšak i k těmto částem vedlejším jiné ještě části připojeny býti mohou za příčinou místnějšího obmezení a doplnění. Takovým činem rozvedou se představy podmětu a přísudku, které se ve větě u výrok pojí, v obrazy plnější, bohatší, při kterýchž vždy jedna část ostatním za základ jest. — Odtud dělí se věty na holé (enuntiatio nuda) a na rozvedené, rozšířené, rozvinuté, přioděné (enuntiatio amplificata, dilatata). Holé slovou věty, které toliko z hlavních částí, podmětu a přísudku jsou; rozvedené pak ty, v kterých mimo hlavní části i části vedlejší se sbíhají, kterými se části hlavní určí aneb doplňují.

K větam holým hledí na př. Zrostliny dorostají. — Tesař tesá; štěpař štěpuje; pták létá; země točí se, a j. v.

K větám rozvedeným na př.: Každý pták zpívá podlé povahy přirozené možnosti své. — Nádherné roucho ukazuje lehkost mysli. Vel. — Staří směňovali zboží jedno za druhé. Vel. — Zřídka který den od rána až do večera jednostejného povětří bývá. Phag. Pís. — K večerou slunce často pěkně zachází. Phag. Pís.

Hosted by Google

Pozn. 1. Části věty rozvedené nejedné moci jsou i dají se rozřaditi na části moci aneb řady první, druhé, třetí a t. d. Tak na př. daly by se části věty: Za rajské údolí Kašmírské nezměnil by tento Čech věrný nikdy své vlasti, otočené pěknými lesy a horami, takto rozřaditi:

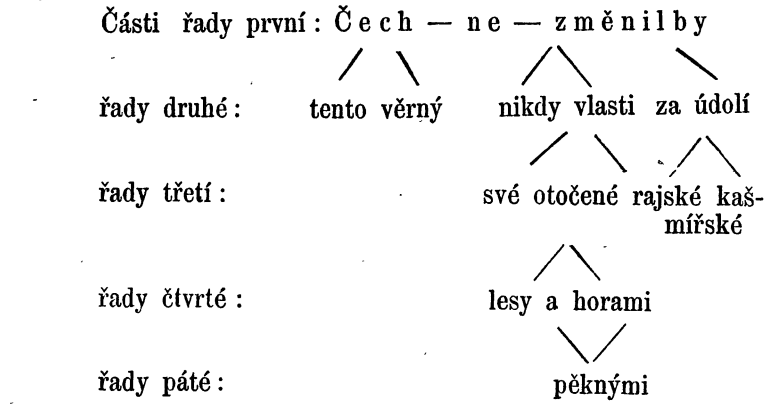

§. 11. Věty holé a rozvedené náleží mezi věty jednoduché (enuntiatio simplex). A však jako na mysli myšlénky, rovněž tak dají se i v mluvě věty jednoduché jedna s druhou v jedno spojiti a poměry, jež mezi nimi jsou, vytknouti, a takové celky slovou věty složené, věty násobné (enuntiatio composita, multiplex). Věta složená skládá se tudy z dvou aneb více vět jednoduchých, kteréž její látku činí; svazky pak, jimiž se jedna k druhé připojuje a, jaké zření jedna k druhé má, vytýká, slovou spojky, kteréž činí formu její.

Věty složené jsou na př.:

Mnohý nežby druhému ustoupil, raději škodu trpí. Vel. — Kdo vlasti nebrání, není jí hoden. Vel.

Pozn. 1. Když věty, které se jedna s druhou pojí, podmět aneb přísudek společný mají, tehdy dají se stáhnouti, což když jest, slovou věty stažené aneb svinuté (enuntiatio contracta, constricta, coarctata). Ve větách stažených sbíhá se aneb více podmětův o jednom přísudku, aneb více přísudkův o jednom podmětě, jako: Kolo běží a točí se m. kolo běží a kolo točí se. — Stromy a byliny ro-

Hosted by Google

stou m. stromy rostou a byliny rostou. — Dávání a braní jest věc svatá.—Všecky věci běží a pomíjejí.

§. 12. Mluvení běží a koná se větami jednoduchými a složenými. Znáti zákony, podlé kterých se to činí t. j. podlé kterých se slova u věty jednoduché a věty jednoduché ve věty složené skládají, jest zajisté věc člověka nejvýše důstojná. Nebo tím dojde známosti zákonův myšlení vůbec a, poněvadž jazykové nic jiného nejsou, než obzvláštní spůsoby a rody myšlení lidského, dojde i vědomosti zvláštností těch a rozdílův. Rodiny a čeledi jednoho a téhož jazyka aneb, co za jednostejné jest, jednoho a téhož spůsobu mluvení a myšlení činí národ. Národ český jazykem českým mluví a myslí, kterýžto jazyk důstojným členem jest západných nářečí jazyka slovanského. Zákony, podlé kterých se v jazyku českém slova a věty jedny s druhými pojí, a svazky, jimiž jedny k druhým na mysli se připínají, stíhají a vynášejí, činí zvláštní oddíl mluvnice jazyka českého, jenž skladbou, slovoskladem aneb po latinsku syntaxí (syntaxis) slove. Základem skladby jest tudy věta, cílem pak vyložení spůsobův, kterými se části, z nichž věty záleží, jedny k druhým přivazují. V skladbě nehledí se vlastně k tomu, jak se mluví, nébrž jak se posud mluvilo, jak ty nejvýbornější hlavy národa myslily, jak svoje myšlení slovy vynášely. V obzvláštním tomto spůsobu mluvení a myšlení vidí se povaha a ráz ducha národního, ducha českého. Skladba vede tudy k sebevědomí, k poznání vlastní své povahy a rázu. —

§. 13. Skladba jazyka českého rozkládá se z povahy své na tré stránek aneb částí:

a) Předmětem první části jest věta jednoduchá a její částky. Zde se mluví o hlavních částkách věty a o spůsobu jak se jedna k druhé připodobuje, co vše činí nauku o shodě podmětu a přísudku. Nad to berou se částky vedlejší v uvážení a vyměřují se spůsoby, jakými se částky tyto k částkám hlavním přivazují, a to činí nauku o pádech a přívlastcích.

Hosted by Google

b) Druhé části skladby jest věta složená. Zde řeč jest o tom, jak jednoduché věty jedny s druhými se pojí, jaké jedny k druhým zření mají a jak se vztahy tyto a poměry v jazyku vynášejí. Pravidla tato činí nauku o spojkách.

c) V třetí části řeč jest o všem tom, což známost věty jednoduché a složené předsílá aneb což větě jak jednoduché tak složené obecného jest. Sem hledí slovosled, moc a užívání časův a způsobův a t. d. —

Část I. Věty jednoduché.

Hlava I. Hlavní částky věty.

A). Podmět.

§. 14. V každé větě, budiž ona holá neb přioděná, především na zřeteli míti sluší dvé částek: podmět a přísudek. Podmět t. j. věc, o které se výrok činí, klade se v nominativě na otázky: kdo? co? ku př.

Měsíc svítí; strom vyrostá; kolo skřípá; had sípá; vody tekou; hvězdy zacházejí; pták se vznáší; ovoce se zakládá; stromy se sázejí; byliny se sejí; den se dokonává; život vrtkavý jest; kvítko milostné jest; potok vodný jest; vůně rozkošná jest.

§. 15. Podmět vynáší se z pravidla jmenem podstatným aneb jak se latině praví, substantivem, avšak místo jmena podstatného může se vynesti i jinými částkami řeči a to:

1) Nejhustěji zájmeny podstatnými, obzvláštně když tomu důraznost chce, jako:

Já jsem lovec. Br.— Ty jsi parob. Rkk. — A to bylo některý čas v zimě. Svěd.— My ť ho spokojíme. Br.— Všickni vy zhoršíte se nade mnou této noci. Br. — A oni šli. Br. — To pěkné věci jsou. Br. —

2) Jmeny přídavnými a číselnými, když na se povahu věcí samostatných berou, jako: Dobrý dí,

Hosted by Google

dobrý splní. Prov. — Mnozí se holí, řídcí světí. Prov. — Dva mnoho zmohou, jeden nic. Prov. — Spící chrápe. Kom. — Tonoucí i břitvy se chápe. Prov. — Učící není pánem ale sluhou přírody. Kom. —

3) Infinitivem časoslov, jako:

Trpěti jest hořko. — Odstoupiti od zlého rozumnost jest. Br. — Zlá věc jest utrhati druhému. Vel. — Počínalo zasvítávati. Br.

4) Konečně může podmětem větám býti každé slovo, každá slabika, každá věta a spojení slov, jak mile se o nich jako o věci aneb o osobě výrok činí, jako:

Člověk jest slovo dvouslabičné. — A s čárkou dlouhé jest. — To slovo tyran nyní jest ohyzdné. Vel. — Dobré jest počkej, lepší počkej než bych. Prov. — Darmodej umřel, kupsobě nastal. Prov. —

Pozn. 1. Nevždycky vynáší se podmět nominativem, zhusta klade se i do jiných pádův a to:

1) do genitivu ve větách záporných, když se přísudek od podmětu s jakousi důrazností odlučuje, jako: Tmy v bohu nižádné není (t. j. tma v bohu nižádná není). Br. — Není žádné věrnosti v zemi této. Vel. — Tak cíle není té velikosti. Štít. — Žádného domu celého nezůstalo. Vel. — Důraznost výroku takového zaostřuje se i tím, že se někdy částka nic připojí, jako: Nic těch proměn není v bohu. Štít.

2) Podmět jest v genitivu, když se míra vyšší vyměřuje, ku př.: Sněhu dvou loket zvýší připadlo. Vel. — Hráze té jest povýšeno dobře více než dvou loket. Svěd.

3) Avšak i předložkami vynáší se podmět, když počet věcí činem toliko příbližným vyměřujeme na otázku: mnoho-li? a to:

a) předložkami genitivu: do, okolo, blízko, jako: V samém toliko městě zemřelo lidí do třikráte sto tisíc. Vel. — Z města okolo dvadcíti tisíc lidu vyšlo. Vel. — Shořelo domův okolo dvou tisíc. Vel. — Blízko dvacíti osob bylo tu z Malé strany. Bart.

b) předložkou dativu k, jako: I bylo jich k dvěma tisícům. Br. —

c) předložkami akkusativu: na, přes, pod, o, s, za,

Hosted by Google

jako: Té hráze v nově na dva lokty jest povýšeno. Svěd. — Tu na sto mužův zahynulo. Haj. — Lidí se přes dva tisíce zařítilo. Vel. — Pod tisíc koní tam bylo. Vel. — Bylo nás o stůl. Svěd. — Hostí bylo o tři stoly. Cap.—Hráze o dva lokty přiděláno jest. Svěd.—Suken bylo za několik set. Svěd. —Po něm zůstalo suken za několik set. Svěd. —Na ten rybník tokem s dobré kolo vody šlo. Svěd. —Již nebylo v městě vody ani s jeden den. Vel. — Teklo do rybníka tokem více než s kolo vody. Svěd. *) — Nicméně může se v té příčině i takto mluviti: Ta voda dobře tekla tokem s kolo. Svěd. — Hráz jest povýšena o dva lokty v nově. Svěd. — Tekla voda tokem na rybník více než s kolo. Svěd. — A hráz povyšena jest místem dvou loket a někde víc. Svěd.

§. 16. Ačkoliv v každé větě podmět jest t. j. to, o čem se výrok činí, avšak ne vždycky obzvláštním slovem se vynáší, nébrž velmi zhusta ve výroku ukryt jest. Věc tato sbíhá se:

1.) při zájmenech osobných, kteráž se vypouštějí, když na nich důrazu není aneb když se s jinými podměty nesestavují, jako:

Držtež jej. Br. — Mistře, dobře jsi pověděl. Br. — To ještě svědčím. Svěd. — Prach jsi a v prach se zase navrátíš. Vel. — Nyní jsme zdraví, hned zase nemocní, nyní veselí, tudíž smutní. Non. — I pravily vespolek: Kdo nám odvalí kamen od dveří hrobových. A vzhledše uzřely odvalený kamen. Br.

2.) Při podmětech všeobecných, kterým se ze souvislosti řeci snadno vyrozuměti dá, jako jest všeobecný podmět lidé a j. ku př.:

Koní na vojnách nejvíce užívají. Vel. — Na ten

*) Zároveň s jazykem českým praví se v jazyku řeckém: *ἔφυγον εἰς Λακεδαίμονα τῶν Τεγεατῶν περὶ ὀκτακοσίους.* Xen. — V jazyku latinském vynáší se počet přibližný předložkami ad, supra, které se však ne jako předložky, nébrž jako příslovce české asi k číslům přikládají, jako: ad octingenti homines caesi et ad duo milia armorum inventa sunt. Liv. XXVIII, 36. — Carthaginiensium sociorumque caesa sunt eo die supra milia viginti. Liv. XXX. 35.

Hosted by Google

čas ohradě týn říkali. Haj. — Jemu Simplicius děli. Pass. — Sv. Řehoře bylo v družebnou neděli (t. j. slavné pamatování sv. Řehoře). Vel. —

3.) Při časoslovech bezosobných za podmět považovati jest pojem, jenž v časoslovech těch uzavřen jest. Od tohoto vnitřního pojmu řídí se i všecky ty pády, které se k časoslovům těm přikládají. Časoslova tato vypisují buďto:

a) to, co se v přírodě ukazuje, jako:

Rozednilo se. Br. — Svítá se, šeří se. Kom. — Blýskalo se také i hřmělo. Vel. — Potom zahřmělo a zablesklo se jednou i druhé. Vel. — Všudy se tmělo a mrkalo. Vel. — A pršelo až do poly měsíce srpna jednostejně ve dne i v noci. Vel. — Ráno nepršelo, jen poprchávalo. D. — Z čista jasna uhodilo. Us. — Dalo se do hřmění. Vel. — I bylo k večerou. Br. — Před sv. Petrem a Pavlem bylo po žních. Vel. — A bylo po samém obědě. Svěd. —*)

Pozn. 1. Někdy se v té příčině podmět, jenž v časoslově obsažen jest, zvláštním slovem vytýká, jako: Při sv. Bartoloměji pršeli hustí děšťové. Vel. — Hrom z čista jasna uhodil. Us. — Léta toho počal pršeti déšť a pršel osm dnů pořád. Vel. — Velicí hromové hřímali. Cap. — Tehda blýskota a veliké hřímání bylo. Pass.

b) Vypisují tato časoslova jistá hnutí mysli, jako:

Stýště se duši mé s životem mým. Br. — Velmi se jim stýskalo. Břež. — Toho se mi zželelo. Vel. — Slitovalo se mu jich. Br. — Ó bože! slituj se tobě toho. Bart. — Zžádalo se jemu víry křesťanské. Pass. — Chce se mu chvály světa tohoto. Bart. — Zachtělo se mi té věci. Aesop. **)

---

*) V jazyku německém praví se: es blitzt, es regnet, es hagelt, es donnert, es frieret a j.

**) V jazyku něm: mich erbarmt ſeines Elends, mich gelüſtete nicht nach dem theueren Lohne, mich jammert ſeiner Fahrt, es verlangt mich nach dem Erbe, tief dauert mich euer a j.

Hosted by Google

Pozn. 1. I zde se též podmět, jenž v časoslově jest, vytknouti dá, jako: Nám toho z pravého srdce žel jest. Bianc. —

c) Když se časoslovy těmi stav a spůsob osoby aneb děje vůbec vypisuje, jako:

Dobře nám bylo. Br. — Synům jeho též nešťastně se vedlo. Vel. — Jim o statky a hrdlo běželo. Vel. — Tu se dobře spí. Us. — Srpem se žne a kosou se seká. Kom. — Tu bylo mnoho o věci potřebné rokováno. Haj. — Potom za třidceti dní ustavně bojováno bylo. Let. Troj. —

d) Konečně při takových časoslovech, kdež se ne tak k věci, jako ku kolikosti aneb k účastenství hledí, jako:

Sněhu napadlo, přibude bláta. Prov. — Ubývá dne. Štít. — Těžkostí přibývá. Br. — V starosti rozumu a paměti uchází. Kom. *) — Historii se světla pravdy nedostává. Koc. — I dostane se mi toho. Kom.

Pozn. 1. Při výslovech: udá se, přihodí se, zdá se, snadno jest, chvalno jest a. j. p. jest podmětem aneb spůsob neurčitý aneb věta substantívná, jako: I udává se takovým často čelem místa dojíti. Všehr. — Na smrtedlné teprv posteli činiti pokání řídkým se zdaří. Kom. — Proto se stává, že nenáhlý náhlého předbíhá. Kom. — Nikdy se nepřihodilo, aby se kdo narodil nedostatkův člověčích na sobě nemaje. Pass.

B). Přísudek.

§. 17. Výrokem o podmětě, budiž jím věc aneb činnost aneb i vlastnost, vypovídáme aneb že jest, aneb co jest, aneb čím jest, aneb co činí a trpí, aneb čí jest, aneb jaký jest. Odtud rozličné spůsoby a tvary vět vznikají a to:

1) Když se o podmětě vypovídá, že jest, tehdy se jemu jsoucnost přisuzuje a protož takové věty vě-

*) V němčině: es fehlt, gebricht mir daran a j.

Hosted by Google

tami jsoucnosti, jsoucnostnými aneb po latinsku existencialnými slovou. Ku př.

Bůh jest. Štit. — Jest sucho. — Mrzne. — Velicí mrazové nejsou. Klat. — Blýská se a hřmí. Vel. — Druhého roku bylo neobyčejné sucho. Vel. — Toho času byla hojnost chleba. Haj. — A horko bylo. Br. — Hodina oběda jest. Br. — Takovíť lidé i podnes jsou. Cap. — A to bylo kdysi v postě. Svěd. —

2) Vyslovuje-li se o podmětě, co jest, bytnost jeho se vyměřuje aneb rod, protož slovou věty takové věty bytnosti, věty výměrné, jako:

Člověk jest tvor rozumný. Kom. — Bůh jest ta nejvyšší moudrost. Štít. — Slovo boží jest štít víry. Vel. — Pokora jest šlechetnost. Štít. — Jest také bůh stvořitel všeho. Štít. — Hřích jest úraz velebnosti a slávy božské. Ber. — Onať jest matka jeho. Br.. — Již já nejsem ničе tobě. Dal. —

3) Když se vynáší o podmětě, čím jest, tehdy vypovídá se, čím se v skutku ukazuje, čím se jaksi od jiných věcí dělí, což naň v skutku připadá. Odtud slujtež věty tyto věty rozdílu aneb případnosti ku př.:

Bůh jest sám působitelem toho všeho. Br. — On mi za to rukojmí byl. Svěd. — Byl jsem tehdáž konšelem. Svěd. — Přemysl, bratr krále Václava, byl markrabím Moravským. Vel. — Uhel často ohněm bývá. Dal. — Pole úrodné bude pouští. Br. — To jeho večeří bylo. Cap. — V starém zákoně padesátý rok býval létem milostivým. Cap. —

Pozn. 1. Rozdíl mezi větou výměrnou na otázku co jest? a větou rozdílu na otázku čím jest podmět? nečiní se v jazycích latinském, řeckém a německém, kdež se v té příčině nominativ klade. Rozdíl ten záleží na tom, že se větou výměrnou vytýká rod, pod kterým podmět jest a který k podstatě jeho přináleží, větou pak rozdílu vytýká se znak, kterým se podmět od jiných podmětův dělí, kterým jeho podstata

Hosted by Google

v skutku se ukazuje. Ptám-li se, co kdo jest? tehdy chci zvěděti, do kterého rodu, do které třídy věcí se vřaditi má, pakliže se táži, čím kdo jest? tu nevyzvídám, do které třídy věcí podmět náleží, nébrž čím se jeho bytnost v skutku jeví, což jeho povoláním jest a řemeslem. Na př. budiž: Byla tomu matkú, jemužto jsem otec. Pass. —Však vrahem nejsem, ont jest vrah. Svěd. — Té pravdy on jest znamením. Cap.

4) Na tázku co činí? přisuzuje se podmětu činnost nějaká aneb způsob činnosti nějaký. Věty takové stujtež věty činnosti, jako na př.:

Vlnobití zvučí. Br. — Vody se kormoutí. Br. — Člověk spí, člověk bdí. Štít. — Pupenec se otvírá. Kom. — Barvy se trou. Kom. — Potok hrčí, orel skřečí, cvrček cvrká, žáby skřehotají, holubi hrkají, sršeň brnčí, zajíc vřeští, lvové řvou, vepři chrochcí.—Již léto milostivé nastalo, již přišla plnost času; již nyní nastal čas vzácný a dnové spasitedlní jsou. Cap.

5) Když vypovídáme jaký jest, přikládáme podmětu vlastnost nějakou aneb jakost a věty takové slujtež věty jakosti. ku př:

Ovoce sladké jest. Kom. — Život náš nejednostejný jest. Ber. — Vůle jest nezřejmá. Štít. — Stavení kamenné jest. Kom. — Pokoj světlý jest. Kom.—Vzezření přísné jest. Kom. — Lidské souzení mylné jest. Mudr. — Jsem já chudý a potřebný. Svěd. — Jsou divni skutci boží. Štít.

Pozn. 1. Sem náleží i věty, při kterých o podmětě vynášíme, jaké vlastnosti jest, jaké chuti, postavy a t. d. ku. př. Bylina tato jest chuti perné a hořké. Byl. — Kvítko rozkošné vůně jest. Klat. —

6) Když pravíme o podmětě, čí jest, tehdy přivlastňujeme jej tomu, k čemuž náleží. Věty ty jmenujeme přivlastňovací. Ku př.:

a) Ty věci boží jsou. Br. — Já jsem Pavlův. Br. — Ta lodí byla Šimonova. Br. — Vy pak jste Kristovi. Br. — Všecko vaše jest. Br. —

Hosted by Google

Ba herež, však jest ona naše. Svěd. — Ten svůj není. Mudr. —

b) Vše to jest synův Izraelských. Br. — Ty věci jsou království božího. Kom. — Věci vlastní jednoho neb několik jsou, obecné všech. Mudr. — To jeho jest. Svěd.

§. 18. Přísudek, jenž se u výroku podmětu přisuzuje, vynáší se v jazyku českém:

1) časoslovem, když se spůsoby činnosti podmětu připisují, jako:

Slunce svítí. Br. — Vítr hlučí; voda hučí; strom se štěpuje; les šumí; listí šustí; zbroj chřestí.

2) jmenem a to:

a) podstatným, jako:

Sen jest soused smrti. Mudr. — Bůh jest duch. Štít. — Bůh láska jest. Br. — Bůh jest počátek všeho. Štít. — Tělo jest oděv duše. Mudr. — Právo jest věc svatá. Vel. — Bůh stvořitel jest. Štít. — Bůh není tělo. Štít. —

b) přídavným, jako:

Sen sladký jest. Mudr. — Bůh věrný jest. Štít. — Život jest krátký. Kom. — Štěstí jest nestálé. Mudr. — Tykve jsou několikery. Byl. — Odplata mnohá jest. Bor.

c) příčestím aneb přechodníkem, jako:

Bůh jest shovívající. Br. — Hrom jest pálící neb rozrážející. Kom. — Schránlivý jest mírnosti ostříhající. Kom. — Duch svatý od otce a od syna jest pocházeje. Štít. — Ten muž mi byl věrně slouže. Alex. —

d) zájmenem jak přídavným tak podstatným, jako:

Ty vždycky jsi tentýž. Br. — Bůh jeden a vždy týž jest. Štít. — Všecko jest mé. Br. — Synové tvoji moji jsou. Br. — Jeho dobrota on jest. Štít. — My jsme to. Svěd. —

Hosted by Google

e) infinitivem, jako:

Učeným býti jest znáti věcí rozdíly. Kom. — Člověkem býti jest ctnostným býti. Kom. — Pochybovati jest chybovati. Ros. — To jest bohu býti to vše býti. Štít.

Pozn. 1. Způsoby a tvary vět nezřídka jedny v druhé se proměnují, jakž toho věc a úmysl řeči požaduje. Tak se: a) místo časoslova určitého v přísudku klade spona býti s přestupníkem aneb příčestím, čímž věta činnosti u větu jakosti přechází. Ku př. Duch sv. od otce a od syna jest pocházeje (m. Duch sv. pochází). Štít. — A pastýři byli v té krajině ponocujíce (m. ponocovali v té krajině). Br. — Tu rek ten byl čekaje (m. čekal). St. Skl.

Buď spravedliv k svým lidem,
s dobrými sousedy skliden,
buď nežádaje (t. j. nežádej) jich zboží
bezprávně bez děky boží. St. Skl. *)

b) Pojem jmena přídavného v přísudku s větším důrazem se vynese, když se k němu přičiní jmena: muž, člověk, tvor, zvíře, věc, cosi, kterýmžto činem věta jakosti za větu bytnosti se zaměnuje, jako: Otec tvůj jest muž válečný (m. otec tvůj jest válečný). Br. — Ty jsi člověk přísný. Br. — Bůh jest nevýpravná věc svrchovaná. Štit.—Sen jest všem lidem věc přirozená. Bor.—Krása věc případná jest. Mudr.—Opilá žena jest ohavná věc. Štít. — Rozkoš zajisté neskrocené zvíře jest. Mudr. — Toť jest cosi nového. Br. **) —

c) Misto spony býti s jmenem přídavným v přísudku klade se zhusta příslovce s časoslovy: mám se, chovám se, činím sobě, počínám sobě, vedu sobě, provozují sobě; čímž věta jakosti u větu činnosti přechází. Ku př.: Měj se bedlivě a pobožně při službách božích m. buď bedlivý a pobožný. Vel. — Rozvážlivý se poníženě chová m. jest ponížený. Kom. — Zmužile sobě čiňte m. zmužilí buďte. Br. — Počíná sobě váhavě m. jest vá-

*) Tak sobě rovně počíná jazyk řecký, ku př. *Θεμιστοκλῆς ἦν ἴσχυν δη λώσας* m. *ἴσχυν ἐδήλωσς.* — *Ταῦτα οὕτως ἔχοντά ἐστιν* m. *οὕτως ἔχει-*

**) Podobně vede sobě jazyk latinský a řecký, jako: *τυραννὶς χρῆμα σφαλερόν* (t. j. *ἐστιν*) Herod. *Οὔκ ἀγαθόν πολυκοιρανίη.* Hom. — Triste lupus stabulis. Virg. — Varium et mutabile semper femina. Ovid.

Hosted by Google

havý Kom. — Staří střídmě se chovali m. byli střídmí Vel. — On sobě tiše vede m. jest tich Vel. — Velmi ukrutně a pyšně sobě provozuje m. velmi ukrutný a pyšný jest. Vel. — Muží ti věrně se měli při té práci. Br.* —

§. 19. Jmena přísudková kladou se v pádech rozličných a pády ty slovou pády výrokové a to:

1) U větách bytnosti na otázku: co jest? klade se jmeno podstatné do nominativu, jako:

Sen jest obraz smrti. Mudr. — Obec jest každého ohrada. Dal. — Lichva jest hřích. Vel. — Hospodin jest soudce náš. Br. — Ty člověk jsi. Br. — Bůh jest ochránce lidí pohostinných. Vel. — Křivda jest vší pýchy matka. Vel. —

2) Ve větách rozdílu na otázku: čím co jest? vynáší se jmeno přísudkové instrumentalem, jako:

Bůh jest svědkem všech snažností našich. Br. — Vše to hříchem jest. Br. — Smrt naše jest libým snem. Bor. — Učení vnadou a libostí jest lidské mysli. Kom. — Tělo lidské předivným nástrojem jest. Kom.

3) Ve větách jakostných a přivlastňovacích vynáší se jmeno přísudkové nominativem aneb genitivem. Nominativem se vynáší:

A) Když se přísudek vypovídá jmeny přídavnými, jako:

a) na otázku: jaký jest?

Otec tvůj nemocen jest. Br. — Žeň jest mnohá. Br. — Hvězdy jasné jsou. Br. — Bůh věčný jest. Štít. — Duše nesmrtedlná jest. Mudr. — Podvoje byly pětihranaté. Br. —

b) na otázku: čí jest:

Synové tvoji moji jsou. Br. — Ne svoji ale boží jsme. Kom. — Pomsta jest hospodinova. Br. — Ty rolí

*) Rovněž tak v jazyku řeckém: ἀνὴρ δυσαρεστὴς ἀνθρωπῶς ἔχει. (v. ἀνθρωπός ἐστιν) = muž nespokojený škaredě sobě vede. V němčině užívá se časoslova: ſich verhalten, ſich betragen.

Hosted by Google

nebyly Faraonovy. Br. — Boží jest vítězství. Kom. — Nelaj, jsou naši. Svěd. — Já jsem Pavlův. Cap. *)

B) Když se přísudek jmenem podstatným vynáší, tehdy klade se do genitivu:

a) Na otázku: jaké vlastnosti jest, jaké povahy, míry a t. d. ku př.:

Ráchel byla pěkné postavy. Br. — Přemysl byl moudré mysli. Dal. — Themistokles v mládenectví svém velmi plachých byl obyčejův. Kom.—Kvítko to rozkošné vůně jest. Klat. — Člověk držebné paměti jest. Bart. — Dlouhost svatyně byla dvadcíti loket. Br. — Zřídlo pak jeho bylo zhloubí lokte jednoho. Br. — Moře na výš bylo pěti loktův. Mel. bib. **)

b) Na otázku: čí jest? ku př.: Děti nejsou samých rodičův, ale také vlasti. Vel. — Ne všech jest víra. Br. — Já jsem jeho. Br. — Ten dům někdy pánův Trčkův byl. Březn. — Ten statek jest již jejich. Svěd. — Ty věci učení křesťanského jsou. Cap. — Pošetilého jest nemožné věci na se bráti. Kom. ***)

Pozn. 1. Při přísudkovém genitivu jakosti jest vždy nějaký přívlastek a to buďto jmeno přídavné, jako: Sv. Prokop vzezření jásného byl, aneb jméno podstatné, jako: dům byl šířky dvadcíti loktův. V prvé příčině však může se jmeno přídavné i k podmětu táhnouti, což když se stane, tehdy jmeno podstatné vynáší se aneb instrumentalem bez předložky aneb akkusativem s předložkou ve aneb lokalem s předložkou ve, aneb genitivem s předložkou ze aneb strany,

---

*) V němčině praví se v té příčině: Jem. gehören, angehören, zukommen, abstammen von Jem., a p.

**) V němčině praví se v té příčině: von schöner Gestalt sein, schöne Gestalt haben, besitzen, 20 Ellen betragen, ausmachen a p.

***) V němčině praví se: gehören, Eigenthum sein, eigen, eigenthümlich sein, in das Gebiet, in den Bereich, in die Sphäre einer Sache gehören, Gegenstand, Objekt einer Sache sein, es ist die Sache, es ist ein Zeichen, es verräth, es zeugt von a t. d. K. př. Cap. praví: Osoba zajisté jest jednoho toliko člověka, ale přirození jest všechněch lidí, tělo a duši rozumnou majících = Person nähmlich kommt nur dem einzelnen Menschen zu, hingegen Natur allen Menschen, die Leib und vernünftige Seele haben aneb svobodněji: Person drückt etwas Individuelles aus, Natur etwas Allgemeines.

Hosted by Google

jako: Sv. Prokop tváří byl běl m. sv. Pr. tváři byl bílé. Leg. — Sv. Prokop byl v hnáty velmi silný m. hnátův velmi silných. Leg. — Pán náš nesmírný v síle jest m. nesmírné síly jest. Br.—Nevinný a svatý byl v obcování svém a skutcích života. Cap. — Z jmene byl věhlasný m. jmena byl věhlasného. Alex.—Nevinný a svatý byl strany svých skutkův, kteréž konal m. byl nevinných a svatých skutkův. Cap.—Nevinný byl strany svého učení m. nevinného byl učení. Cap. — Místo: stavu jsem mnišského praví se i: stavu jsem mnich. Pass. V druhé příčině, když se o podmětu praví, jaké míry jest, jaké šířky, délky, hloubky, výšky, jest přívlastkem genitivu zase genitiv, kterýžto genitiv když se k podmětu samému táhne, vynáší se směr sám akkusativem s předložkami: *vz* aneb *z* se sesutým *v* aneb *na*, jako: Dům byl na šíř n. zšíří dvadcíti loktů m. byl šířky dvadcíti loktů. Mel. bib. — A ta modlitebnice byla vzdélí dvacíti loket m. délky dvadcíti loket. Mel. lib. — Konečně i genitivy jakosti jmeny přídavnými vysloviti se mohou, jako: žák jest mravný, žák jest dobrých mravův a j. v.

Pozn. 2. Místo genitivu jakosti v přísudku velmi zřídka se klade instrumental výrokový, jako v Alex.:

By kto tehdy patřil na ně
zajisté přisáhlby za ně,
ne rytířskú jsú postavú,
ale vši kněžskú úpravú.

což je místo: ne rytířské jsou postavy, ale všickni kněžské t. j. knížecí úpravy. Podobně praví se v leg. o sv. Prokopu, že byl jest člověk urozením vysokým, v pleci i v těle stavem širokým m. urození vysokého, stavu širokého. — Instrumentalem tím ukazuje se, jakými vlastnostmi aneb kudy podmět na jevo se staví.

Pozn. 3. Misto genitivu přivlastňovacího kladou se jmena přídavná přivlastnovací toliko při jmenech osobných čísla jednotného, když sama o sobě bez všelikého přídatku jsou, jako: země jest hospodinova, zahrada jest matčina m. země jest hospodina, zahrada jest matky. Když se však k jmenům těm přídatek připojí, tehdy klade se z pravidla genitiv, jako: Země jest hospodina boha tvého. Br. — Já jsem svatého Augustína. Cap. — A ten sad otce Jidášova byl. Pass. Zahrada jest mé matky. Us. — Totéž platí o zájmenech osobných, jako: Vás všech jest milost boží. Cap. —

Hosted by Google

C.) Spona.

§. 20. Když se přísudek vynáší časoslovem, spona, jíž se přísudek k podmětu připíná, v časoslově ukryta jest. V příčině té vynáší se vlastně kmenem časoslova přísudek, kterýž se k podmětu, jenž se příponou vytýká, sponou *a* aneb seslabeným *e* přivazuje. Ve větě: Miluj-e-me, připíná se přísudek miluj k první osobě: me sponou *e*. Tak jest též při: vez-e-š, vez-e-te, vez-eme, vez-e-ť, přísudkem kmen vez, sponou *e*. Ve výrocích: dělám m. dělaj-a-m, děláš m. dělaj-a-š, jest přísudkem kmen dělaj, sponou *a*; příponami *m*, *š* znamená se podmět.

Pozn. 1. Jen při jsem, vím, jím, dám spona se nevynáší, jako: jsi m. st. jes-si, jes-ti, js-me, js-te, vím m. věd-m, jím m. jed-m, dám m. dad-m a j. v., což důkazem jest, že to velmi staré formy jsou. —

§. 21. Když se přísudek vynáší jmenem aneb přídavným aneb podstatným aneb příčeštím, tehdy za sponu jest pomocné časoslovo: býti, jako:

Hvězdy jasné jsou. Br. — Bůh stvořitel jest. Štít. — Bůh jeden a vždy týž jest. Štít. — Odplata mnohá jest. Bor. —Kdo-s' ty pane? Štít. —

Pozn. 1. Spona *býti* zhusta se v jazyku českém vypouští a to:

a) ve všeobecných výrocích a příslovích, jako:

Věrný přítel jisté útočiště. Vel.—Dobrý soused nejlepší ohrada. Vel. — Zlá rada rádci nejhorší. Vel. — Bez boje řídké vyjití. Mudr.

b) při výslovech potřeby, povinnosti, možnosti, jaké jsou: potřebí, třeba, možná, platno a p., ku př.:

Každému potřebí moudrosti. Vel. — A nyní viděti, co se má díti. Br. — Na koho se nám třeba ohlédati? Kom. — Netřeba mi jiného domu (t. j. není třeba). Br.—

Pozn. 2. Časoslovo býti není sponou, nébrž přísudkem, když spojeno jest s příslovci aneb s předložkami a jich pády. V příčinách těch béře na se rozličný rozum a smysl.

1) S příslovci:

Hosted by Google

Nechť jest tak. *) Vel. — Mně jest dobře Vel. — Všecko bude dobře. Kom. — Pobodně jest na stromu. Kom. — Dobřeť jest tvá věc. Pass. **) — Nejináč jest s prácemi mysli. Kom. ***) — Jak je ta věc sama v sobě? Svěd. — I kterak jest o těch šatech samo v sobě? Svěd. — Všickni jsou vně. Br. — Učedlníci byli vnitř. Br. — I bude toho na dlouze. Haj. — Sv. Václav již daleko není. Flaš. — Ta duše nejdále boha jest. Mudr. — To jest jistě a v pravdě. Haj. — Život náš jest jako bublénka na vodě. Bor. ****) —

2) S předložkami

a) akkusativu:

mimo: Ty věci mimo ustavení pána Krista jsou. Bart.
na: To jest nám na škodu. Kom. — Ta hvězda na východ slunce byla. Pass.—
nad: Nenít učedlník nad mistra. Br. — Nade vše krásy jest múdrost boží. Štít. —
o: Milá paní, kterakž jest o ten kšaft? Svěd. —
pro: Ty věci pro člověka jsou. Kom. — My lidé pro tento přítomný život nejsme. Kom.
se: Já nejsem s tak veliké věno. Br. — Není tě s to, člověče. Kom.
skrze: Od boha a skrzeň vše to jest. Štít. — Ten účinek více jest skrze bůh, než skrze toho, ježto činí. Štít.
za: Míra mouky bělné byla za lot stříbra. Br. — Ta věc tobě za nejlacinější byla. Mudr.

b) dativu:

ke: To k ničemu není. Kom —. Takové pokrmy k zdraví jsou. Mudr.— Ty věci k vzdělání jsou. Basrt.—Nemoc ta není k smrti ale pro slávu boží. Br.
proti: Taková věc i proti bohu jest. Haj. — To vám proti mysli nebylo. Svěd. — To mně proti rozumu není. Mudr.

c) genitivu:

bez: Bůh jest bez proměny. Štít. — Tento lid bez zákona a bez práv jest. Mudr. — Mnohé mluvení nebývá bez hříchu. Kom. — Ne vždycky předkové naši bez úhony byli. Vel. —
do: Co jest vám do nás? Pass. — Jest mu do smíchu.
kromě, krom: Již jsme krom nebezpečenství. Vel. —
od: Všeliká moudrost od Pána jest. Kom. — Smrt jest od

*) = lat. esto, es mag so sein, gut, meinetwegen.
**) = steht gut.
***) = verhält es sich.
****) = gleicht einer Wasserblase.

Hosted by Google

nemoci. Kom. — Všeliká pěknost a krása tělesná od pěknosti duše jest. Mudr. — Vítězství jest od boha a ne z lidí. Vel.

okolo: Okolo zubů jeho jest hrůza. Br. — Okolo trůnu toho bylo stotisíc mužův. Br.

podlé: Soud boží jest podlé pravdy. Br. — Ty věci jsou podlé zákona božího. Bart.

se: Moudrost s hůry jest. Kom. — To jest s nebe. Br. — Kniha písem s nebe jest. Kom.

u: U boha není přijímání osob. Kom.

vedlé: Všecko vedlé všeobecné zhody jest. Kom. — Někteří byli vedlé králové Alžběty a jiní s Jindřichem z Lipého. Haj.

ze: Láska z boha jest. Br. — To jest z lidí. Br. — Z toho byla drahota. Vel. — Já nejsem z světa. Br. — Jest odsud z kraje. Svěd. — Ta bylina jest z pokolení a kmene polní rutky. Byl. — Z čeho jest počátek světa? Štít.

d) lokativu:

na: Věc každá jest na svém místě. Štít. — Na tobě jest ta věc. Br. — Vina všecka na nás jest. Mudr. — To jest na dobré vůli bratra tvého. Pass. — On jest na tom nikda nebyl. Haj. — Zármutek není na časích než na lidech. Mudr.

o: Umyvadlo cínové bylo o dvou makovicích. Svěd. — A bylo to o pravém poledni. Svěd.

po: Mor byl téměř po všech krajinách světa. Mudr. — To bylo po sv. Václavě před samým Havlem. Svěd.

při: Ta města při moři jsou. Br. — To při vůli vaší buď. Haj. — A ještě nyní jsme při síle. Br. — I byla při zlé vůli. Svěd. — Již bylo při tmě. Svěd. — Já jsem při trhu nebyl. Svěd. —

ve: Oni v též bázni jsou. Mudr. — Hřmot boje v táboru jest. Br. — Hlad v zemi byl veliký. Pulk. —

e) instrumentalu:

mezi: I byla různice mezi nimi. Br. — Mezi těmi průchody byla skála příkrá. Br.

nad: Nad tím přístavem byl hrad velmi tvrdý. Let. Troj.

pod: Ti lidé pod tebou jsou. Mudr. — Všickni jsme pod zákonem. Mudr. — To jest pod proměnou. Štít. — Lidé duchovní byli pod jeho zprávou. Haj.

před: Před trůnem bylo moře skleně. Br. — Jest skutek před rukama. Vel. —

s: S námi jest hospodin. Br. — Někteří byli vedlé králové Alžběty a jiní s Jindřichem z Lipého. Haj.

za: Ty věci jsou za mnou. Br. —

Hosted by Google

§. 22. Rovněž jako spona býti, mají též jiná časoslova nepřechodná a trpná za přísudek jmeno podstatné aneb přídavné, které se aneb v nominativ aneb v instrumental klade. Z těchto časoslov jsou:

a) časoslova nepřechodná: ostati, zůstati, trvati a p. ku př.:

Dědiny pusté zůstaly. Haj. — Pravá ctnost vždy ctihodná zůstává. Vel. — Pravé přátelství až do hrobu nepohnuté trvá. Mudr. — A muž křiv ostati musil. Mudr. — Bláznovství zůstává bláznovstvím. Br. — Bratr plným hospodářem ostal při tom všem hospodářství a statku. Pís. Arch. —

Pozn. 1. Ik časoslovům: jíti, choditi, státi, vstáti, ležeti, padnouti a p. přikládá se zhusta jmeno přídavné za přísudek podmětu a to v nominativě, jako: To dítě z té nemoci zdrávo vstalo. Pass.—Kůň doma u mne velmi teskliv stojí. Haj. — A toť pán jejich leží na zemi mrtvý. Br. — Vlasové hlavy jeho dlouzí jsou vzrostli. Haj. — Chodí nah. Br—Šel bos. Br. — Matky s žalostivým křikem prostovlasy proti němu vyběhly. Pass. — Tu na železné líse nah přivázán jest. Pass. —

b) časoslova střední: činím se, dělám se, stavím se, rodím se, zdám se, vidím se, ukazuji se, nacházím se a p., ku př.:

Řeka činí se vodná. St. Skl. — Vždy se stateční děláte. Svěd. — Udělej se nemocen. Vel. — Ukazoval se zevnitř dobrý. Haj. — Rána ta jako krvavá se ukázala.. Haj. — Před bohem se spravedliví činili. Br. — Zřídka synové rodí se otcům podobní. Mudr. — Řídcí synové otcům podobní se nacházejí. Prov. — Staví se neslyše. Br. — Staví se jako nejsprostnější. Kom. — Některá cesta zdá se přímá. Br. — Bohatým se dělá. Br. — Staví se na oko jiným, nežli v pravdě a v skutku jest. Vel. —

c) časoslova rodu trpného: nazván jsem, jmenován jsem, nalezen jsem, shledán jsem, uči-

Hosted by Google

něn jsem a p. aneb nazývám se, jmenuji se a t. d., pak časoslovo: sluji. Ku př.:

Spitihněv byl od lidí jmenován otec kněžský, obránce vdov a sirotkův. Haj. — Ten dvůr od něho nazván jest Dobřenice. Haj. — Tělo to celé nalezeno jest. Pass. — Sami moudří vidíni byli. Štít. — To od věštkyně hned zjevné učiněno jest. Haj. — Člověk bývá spravedliv nalezen yěrou. Br. — Pro rozličné přístrachy ten hrad byl pustý zůstaven. Haj. — Od Bíly hrad a město Bilina slove. Haj. — Mnich se vykládá strážce sám své duše. Haj. — A slovo tělem učiněno jest. Bibl. — Ty pro nás milosrdným slouti budeš. Br. — V jazyku hebrejském dar jmenuje se požehnáním. Br.—

Pozn. 1, Neurčité zájmeno jazyka německého man vynáší se v jazyku českém rozličným činem a to:

a) když věci případno jest, rodem trpným, jako: A mluveno k nim, proč jste nevyplnili úkolu svého. Br. — I v Čechách tou skalou hýbati počato. Kom. — A tu bylo mnoho o věci zemské rokováno. Haj.

b) rodem zvrátným nebo středním, jako: Sítím, řasou, slamou aneb došky přikrývaly se staje a síně. Vel. — Mluví víc, než se věřiti může. Kom. — S mlčenou nejdál se dojde. Prov.

c) rodem činným a to třetí osobou čísla množného, když zájmeno man s tolik jest, co lidé, jako: Hrách obyčejně z jara sejí. Byl. — Nevěrná a nevděčná srdce to v obyčeji mají, čím je více lidé ctí, tím více pýchají. Mudr. —

d) první osobou čísla množného rodu činného, když zájmeno to se rovná našemu my, jako: Co sobě chceme, i bližnímu povinni jsme. Prov. — Když nemůže býti, co chceme, co býti může, chtějme. Prov.

e) druhou osobou čísla jednotného rodu činného, když věta o každém tvrditi se může, jako: Čemu sám nechceš, nečiň jinému. Vel. — Dříve než začínáš, dobré jest rozvážiti. Kom. — Z husta se zde optativu užívá, jako: Nečiň jinému toho, čemuž by sám nechtěl od jiného. Prov.

f) zájmenem kdo aneb jmenem člověk, když se s nimi zaměniti dá, jako: Jak kdo žije, tak umírá. Prov. — Chceli člověk živ býti, musí pracovati. Prov. —

Hosted by Google

Hlava II. O shodě přísudku s podmětem.

§. 23. Přísudek a spona, když se zvláštním slovem vynášejí, k podmětu a jeho vztahům, jak nejvýše možná, se připodobují, což se děje, když vztahy, jež podmětu přináleží, též na se berou. Vztahy podmětu, jimž jak přísudek tak spona obcují, jsou: rod (genus), osoba (persona), číslo (numerus).

a). O rodě.

§. 24. Rod staví se v skutku na jevo toliko při člověku a zvířatech a to rod mužský (genus masculinum), jímž se bytnosti mužské znamenají, jako: muž, hoch, lev, kůň, pes a j., rod ženský (genus femininum), jímž se bytnosti ženské znamenají, jako: žena, děva, kobyla, jalovice a j. v. Při věcech ostatních o rodě vlastně mluviti se nemůže a protož věci ty jsou rodu nikterého, t. j. ani mužského ani ženského (genus neutrum), jako: žito, proso, zlato, olovo, železo a j. v. Rod nikterý jinak slove rod střední. Mysl lidská u rovnání věcí podlé rodu v jednom každém jazyku vlastní svou cestou kráčela, vkládajíc bytosti některé, při kterých rozdíl rodu se znamená, do rodu středního, jako: dítě, vlče, vrabče a j. v.; při bytostech a věcech, na kterých žádného rozdílu rodu není, rovnala podlé obdoby jedny do rodu mužského, jako bůh, dub, ječmen, stůl a j.; jiné do rodu ženského, jako: hlava, chrpa, žula a j.; jiné do rodu středního. Rovnání toto a vkládání věcí a bytostí na mysli hledí k vnitřní stránce jazyka českého. —

§. 25. Rod jmen dá se rozeznati jednak z významu, jednak ze zakončení. Z významu jsou rodu mužského všecka jmena, která osobu aneb bytost mužskou, jako: písař, pekař, vládyka, pastucha a j.; rodu ženského, která osobu aneb bytost ženskou jako: matka, dcera a j. znamenají. Ze zakončení jsou rodu mužského,

Hosted by Google

která se prvotně končila na tvrdé jer (ъ), jako: strom m. stromъ, vůz m. vůzъ a j., která se pak končila na *a*, byla rodu ženského, jako: sláma, tráva a j., která na *o*, byla rodu středního, jako: slovo, sedlo, okno a j., která se končila na měkké jer ь, z těch jsou rodu mužského, když slabá tato samohláska vznikla z jъ, jako: muž m. mugjъ, nůž m. nógjъ, meč m. mekjъ, když však vyrostla z *i*, z větší části jsou rodu ženského, jako: nocь m. nokti, mocь m. mohti a j. v. — Slova, která se končí na *e*, jsou rodu ženského, když *e* z *a*; rodu středního, když *e* z *o* povstalo, jako: duše m. duša, čepice m. čepica, pole m. poljo a j. v. Z toho patrno, že se i prvotně zakončením jmen rozdíl činil mezi rodem jmen. Nyní se při velmi mnohých jmenech rod jen z užívání pozná. Některá jmena v té krajině do rodu mužského, v jiné do rodu ženského se vkládají, jako: Vyvržen jest s neužitečným koukolem pryč do ohně. Cap. — A zrostla koukol s pšenicí. Jung. —

Pozn. 1. Zajimavá věc jest srozuměti tomu, jak sobě jazyk při vytýkání rodu jmen vede. Některá jmena:

a) jsou rodu společného (genus communis) t. j. rod mužský a ženský nedělí se při jednom a témž kmeni obzvláštním zakončením, jako jsou: host, choť, brach, přímluvce, obhájce, ochránce a j. p., ku př.: I hledala choť chotě svého. Br. — Tys siré duše host přemilý. Pass. — Proč jsi jako chudá host se jemu modlila. Pass. — Já jí řekla: Milá brachu, nemluv toho o ní. Svěd. — Milý brachu, měj to na hotově. Solf. — Ať ona ráčí má milostivá přímluvce býti. Haj. — Jakožto dobrá obhájce držela jest po muži odumřené věci. Brikc.—Když osobu mužskou vůbec za věc soudíme, klademe misto rodu mužského rod ženský, obzvláštně když se to s pohnutím mysli děje, jako: Ó ty kluku chytrá. Us.—

b) Jiná jmena jsou přechylná (nomina mobilia), když při jednom a témž základu rozeznává se rod mužský od ženského zakončením, jako: soused — souseda, kmotr — kmotra, koza — kozel, hoch — hochna, zpěvák — zpěvačka — zpěvakyně, hospodář — hospodyně, čarodějník — čarodejnice

Hosted by Google

a j. v., ku př. Já tam nepůjdu, leč kterého souseda neb sousedy povoláš. Svěd. — Byla dobrá a poctivá souseda. Svěd. —

c) Při jmenech lidí a zvířat znamenají se při témž základu zakončením rozličné věky a doby, jako: lev — lvíče (= mladý lev), pes — psejče, vrabec — vrabče, žid — žídě, pacholek — pachole, hřebec, — hříbě a j. v. —

d) Při jiných bytostech volí jazyk k znamenání rodu a věku kmeny rozdílné, jako: muž — žena, jinoch — děva, kůň — oř, tele — jalovice — kráva — vůl — býk, nemluvně — dítě — pachole — chlapec — hoch — jinoch — muž — kmet a j. v. —

e) Některá jmena nedají se přechýliti, a však když toho potřeba žádá, aby se rozdíl rodu učinil, přidávají se k jmenům těm slovce: samec, samice, jako: vlašťovice samec — samice, vrabec samec, — samice a t. d. —

f) Zájmena já, ty, my, vy jsou rodu každého (generis omnis), jako: Tys, moře, náramně zvučelo. Br. — Já jsem toho od ní neslyšela. Svěd. — Zájmeno kdo jest rodu mužského a ženského, jako: Kdo jest žena ta. Svěd. —

b). O osobách.

§. 26. Osoba jest trojí a to 1) prvá to jest mluvící sám, jako: já, my, 2) druhá to jest ta, ku které řeč jest, jako: ty, vy; 3) třetí t. j. ta, o níž řeč jest, jako: on, ona, ono, ten, ta, to a pak všecka jmena věcí, když o nich mluvíme. —

c). O čísle.

§. 27. V jazyku českém jest číslo troje a to 1) číslo jednotné (num. singularis), když se toliko o jedné věci mluví, jako: oko, ucho, ryba, léto a j. v. 2) číslo dvojné, (num. dualis), když řeč jest o dvou toliko věcech, jako: oči, uši, rybě, létě a j. v. 3) číslo množné (num. pluralis), když řeč jest o více než dvou věcech, jako: oka, ucha, ryby, léta a j. v. —

Pozn. 1. Rozdílu mezi číslem dvojným a množným nyní se setří toliko při několika jmenech, jimiž se dvé aneb, jak jinak pravíme, suda věcí znamená, jako: oči, uši, ruce, dva,

Hosted by Google

oba, obadva, dvě stě. V staré češtině však se rozdílu toho přísně šetřilo. Teprva od 14 stol. a ještě více od počátku 16. století počali v jazyku spisovném, kdož že sličněji píší se domnívali, obzvláště Bratří, toho rozdílu zanedbávati, kladouce místo dvojného číslo množné. Tak se stalo, že číslo dvojné vždy řidčeji se v spisech 16. stol. sbíhá. Nic však méně užívalo se čísla dvojného ještě na konci 16. stol. v písních církevních, jako: šla sta do Emauzu, pak v lidu venkovském, který, jak Nudožerský v své grammatice (lib. I. pag. 10) tvrdí, skoro všudy přísný rozdíl mezi číslem dvojným a množným činil. Tak se pravilo tehdáž ještě: dvě rybě, obě noze, dvě hříyně, dvě ženě, dvě hodině a j., jako: Byl kulhavý na obě noze. Br. — A dvě létě královal v Jerusalémě. Br. — I přestaly na tom obě straně. Svěd. — A ta čeládka ku paní poslala dva člověky. Svěd. —

Pozn. 2. V užívání čísel jazykové jeden od druhého se rozcházejí. Jedni libují si věci na mysli představovati v jejich skutečné rozdílnosti, jak pravíme, v srostitosti (in concreto), jiní v jich jednostejnosti, v obecnosti a odtaženosti (in abstracto). První věc místo má v jazyku českém a pak v jazycích řeckém a latinském, druhá v jazyku německém.

Obzvláště na paměti budiž:

1. Jmena hrách, šocovice, čočka, řepa, bob kladou se v čísle jednotném, v jazyku německém užívá se v té přičině čísla množného, jako: Hrách syrový není dobrý. Byl.—Při horách řepa lidem jest obyčejným pokrmem. Byl.— Bob na mnoze jedený nadýmání vzbuzuje. Byl. — I přinesli Davidovi mouky, krup, bobu, šocovice a pražmy, aby jedl. Br. — Koupil mírku čočky. —

2) Jiná jmena sbíhají se v jazyku českém v čísle množném, v jazyku německém v čísle jednotném, jako; čáry — Hexerei, dveře — die Thüre, játra — die Leber, kamna — der Ofen, kleště — die Zange, necky — der Waſchtrog, die Mulde, nůžky — die Scheere, ňadra — der Buſen, odpustky — der Ablaß, nožnice — die Meſſerſcheide, (vagina cultri), plíce — die Lunge, schody — die Stiege, ústa — der Mund, vážky — die Wage, vrata — das Thor, záda — der Rücken, a j. v. Jako: V čáry věří, neduživost játer (Leberkrankheit), zapálení plíc (Lungenentzündung), a j. v. —

3) Čísla množného užívá se v jazyku českém:

a) při jmenech odtažných (substantiva abstracta), když zření máme k rozličným časům aneb místům, na kterých se děj jmena opakuje, aneb k rozličným spůsobům, jak v sku-

Hosted by Google

tek vstupuje, aneb k množství osob, na které se táhne. Ku př: V té zemi častí morové a hladové bývali. Haj. — Potom byla veliká sucha za tři léta pořad. Vel.—Víno pro mokra nevyzrálo. Vel. — Mnozí lidé chudých rozumy zamítají. Mudr. — Vypravoval všecky chvály tvé. Br. — Zde pláč a zármutkové jsou. Br. — Všecka neštěstí, bídy a těžkosti se na mne svalily. Vel.—Vaši životové jsou v našich rukou. Haj. — A svými spravedlnostmi naduti jsouce, mnoho o sobě smýšleli. Cap. — Tak též mluvíme o pomstách, smrtech, ouzkostech, hrdostech a j. v.*)

b) při jmenech srostitých (substantiva concreta), když na mysli máme jednotlivé části, vrstvy aneb spůsoby, z nichž hmota jmen těch jest, jako: Tu ryžovníci drobná zlata z písků v prali. Haj.—Toho léta obilí mnohá velikým letním horkem vypráhla a uschla. Haj.—Toť vlastně lesním ovocím přináleží. Byl. — Toho roku byli sněhové nad míru velicí. Haj.— Tak též mluvíme o žitách, ječmenech, velikých vodách, deštích a j. v. **)

c) při jmenech vlastních (nomina propria) užíváme čísla množného, když muže podobné povahy míníme; při jmenech míst, když potomstvo zakládatelovo aneb polohu místa znamenáme, aneb když obyvatelstvo místo země samé klademe, jako: Skrze ty knihy se bohdá snadně k tomu poslouží, aby se nám Plautové, Ciceronové, Virgiliové v jazyku rozmnožili t. j. mužové jako Plautus, Cicero, Virgilius byli. Kom. — Toho roku Prachatice (t. j. potomci Prachaty) shořely. Haj. — Žleby rozbořeny jsou. Haj. — Skrze to mnoho zlého se v Čechách páchalo. Haj. — Byl s ním v Němcích. Svěd. — Tak řeč jest o Miroticích, Netolicích, Chvalenicích, Čimelicích, Štiahlavicích — o Vlaších, Rakousích, Sasích, Uhrách a j. v.

---

*) Tak na př. praví se v češtině: mysli těch lidí velmi rozdílné jsou, v něm. však: der Geiſt dieſer Menſchen iſt ſehr verſchieden, smrt jest = něm. der Tod, smrti = Todesfälle, Todesarten; strach = der Schrecken, die Furcht, strachy = Schreckbilder, odtud se praví: strachy prachy = leere Schreckbilder, rozum = Verſtand, Vernunft, rozumy = Aeußerungen, Regungen des Verſtandes, der Vernunft, Anſichten; spravedlnost = Gerechtigkeit, spravedlnosti = Aeußerungen, Bethätigungen der Gerechtigkeit, Handlungen, Werke der Gerechtigkeit a j. v.

**) České voda = něm. Waſſer, vody — Gewäſſer, zlato = Gold, drobná zlata = Goldkörner, písek = Sand, písky = Sandhaufen, Sandſchichten; obilí = das Getreide, mnohá obilí = Getreidearten, sněh = Schnee, sněhové = Schneegeſtöber a j. v.

Hosted by Google

d). O shodě samé.

§. 28. Když přísudek se vynáší časoslovem, srovná se s podmětem v osobě a čísle a, když se příčestím opisuje, tehdy i v pádě a rodě. Při časoslovech bezosobných užívá se v opsaných časích rodu středního. Na př. buďtež:

1). V první příčině: Lampa hasne. — Ovoce dozrává. — Vody ječí. Br. — Páry vystupují. Br. — Jezera se rozlévají. Kom. — Země se třese. Br. — To já vím. Svěd. —

2). V druhé příčině: Větrové přestali, moře se utišilo. Let. Troj. — Zpěváci zpívali a trubači troubili. Br. — Děti plakaly. Br. — Všecko město kvílilo. Br. — Synové tvoji zabiti jsou. Br. — Zvířata chodila; kola se vznášela. Br. — Zpustly stodoly, zbořeny jsou obilnice, vyschlo obilí. Br. —

3). V třetí příčině: Nikdy se mu s prací nestesklo. Let. Troj. — Knížeti se velmi stýskalo. Haj. — Ustavičně hřmělo. Haj. — Velmi se zablesklo a zahřmělo. Haj. — Zodnechtělo mi se toho. Kom. — A tak se zapálilo. Břež. — Zašlo mi za nehty.

§. 29. Když v přísudku jmeno přídavné jest, srovná se s podmětem v čísle, v rodě a pádě. Při jmenech přídavných, která k zakončení jak určitému tak neurčitému schopna jsou, jest v přísudku pravidlem zakončení neurčité, proto že všeobecné povaze výroku více lahodí.

1) Přísudek s zakončením neurčitým:

Některé věci divny jsou pro svú krásu. Štít. — Pták jest pruhat. Štít. — To není tak krásno. Štít. — On byl na to velmi bohat. Mudr. — Já nuzen nejsem. Mudr. — Tělo nemocno jest. Mudr. — Kníže Václav byl tich. Haj. — Lid byl vesel. Br. — My čisti jsme. Br. — To vše náramně krátko jest a nejisto. Vel. — Borovice jsou několikery. Byl.

Hosted by Google

2) Přísudek s zakončením určitým:

Čas smrti nejistý jest. Mudr. — Cnost věčná jest. Mudr. — Štěstí jest vrtkavé. Mudr. — Věci jsou smrtelné. Mudr. — Země úrodná jest. Haj. — Já dobrý jsem. Br. — Oko tvé nešlechetné jest. Br. — Všecko jest kusé, necelé, roztrhané. Kom. — Kozlík jest troji. Byl. — Trest jest několikerá. Byl. —

Pozn. 1. V jazyku českém činí se nyní při rodě mužském rozdíl mezi jmeny životnými a bezživotnými. Podměty bezživotné když v čísle množném místo přípon nominativu *-i*, *-ové* na se berou zakončení akkusativu t. j. příponu *-y*, aneb *-e*, tehdy pojí se v přísudku s přídavnými a příčeštími téhož zakončení t. j. s příponami *-y* aneb *-é*, jaké jest při rodě ženském, kupř: Vlasy tvé zrostly. Br. — Časy jsou pěkné. Lom. — Mně již pohasly světlé dny, zanikly jara libé sny. Čel. — Naproti tomu když jmena bezživotná širší příponu -ové na se berou, tehdy přídavná jmena a příčeští v přísudku zakončení jsou jmen životných, přibírajíce k sobě přípony: *-i* aneb *-í*, jako: oudové moji stínu jsou podobni. Br. — Vlasové vstávali na těle mém. Br. — Soudové tvoji všem zjevení jsou. Br. — Staří neznali toho rozdílu a pravili, jako: Ti všickni divi jsú byli velicí. Pass. — Kterací jsú toto tvoji čárové. Pass. — Rozdíl mezi životnými a bezživotnými jmeny rodu mužského činěn teprva během 16. století a to nejdříve na Slovensku, odkud se rozšířil na Moravě a konečně v Čechách. V spisech z téhož věku připínají sobě jmena bezživotná rodu mužského z pravidla příponu -ové, jen z řídka příponu: -y a kdež se to poslední činí, tu jest v přísudku mužská přípona: *i*, jako: Potom počali mu vlasy na hlavě odrostati. Br. — Až na něm vlasy jako peří orličí vzrostli a nehty jeho jako ptačí pazourové byli. Br. — V takových příčinách pravili, jak Nudožerský (v gramm. lib. I. pag. 11.) připomíná, Slováci: Počaly mu vlasy odrostati; taktéž: vlasy vzrostly, nehty byly. —

Pozn. 2. Během 16. století počali s podmětem rodu středního a čísla množného vázati přísudky s zakončením rodu ženského, jako: Jezera vypráhly (m. vypráhla). Haj. — Slunce tři se ukázaly (m. ukázala). Haj. — Soužení srdce mého rozmnožily se (m. rozmnožila se). Br. — Mračna se rozešly. Bart. — A vína z toho sklepu byly vytáhnuty na

Hosted by Google

ulici. Svěd. — Tento spůsob vazby v mluvě nyní obyčejný jest. Viz Nudož. gram. lib. I. pag. 24. —

§. 30. Když v přísudku jest jmeno podstatné, rozdíl činiti jest mezi jmenem osobným a mezi věcným. Když přísudek jest jmenem osobným,

1) srovná se s podmětem v rodě a čísle, pád však jest na otázku co jest? nominativ, na otázku čím jest? instrumental, jako:

a) na otázku: co jest?:

Libuše věšťkyně byla. Haj. — Bůh jest dařitel všeho dobrého. Vel. — Spitihněv byl pravý milovník jazyka českého. Vel. — Duch sv. jest osvětitel všech věrných duší. Pass. — Ona byla chudých máti a milovnice všeho dobrého. Vel — Vy jste skládatelé lží. Br. — Bratří moji jsou pastýři stáda. Vel. — Ženy rovně jsou účastnice milosti boží. Kom. — Čistota jest vší šlechetnosti královna. Pass. — Opatrnosť těla jest nepřítelkyně bohu. Br. — Moudrosť jest řiditelkyně světa. Zyg. — Pokora boží jest přítelkyně. Cap. —

b) na otázku: čím jest?:

Má dci křesťankú jest. Pass. — Bůh sám jest působitelem toho všeho. Br. — On jest králem všech. Br. — Abel byl pastýřem ovcí. Br. — Job byl dobrým hospodářem. Br. — Amabilia, druhá dcera Vladislavova, jeptiškou byla. Vel. — On byl kazatelem skutkův jeho. Cap. — Zima jest řemeslnicí všelijakých věcí. Toms. — Pravda nadevším vítězitelkou jest. Čel.

2) V druhé příčině, kdež jest v přísudku jmeno věci aneb pojmu odtaženého, ani v rodě ani v čísle srovnalosti není. Pád však na otázku: co jest? jest nominativ, na otázku: čím jest? instrumental. Ku př.:

a) na otázku: co jest?:

Moudrost samého boha dar jest. Mudr. — Nádoba moudrosti jest rozum člověčí. Mudr. — Pokora jest ozdo-

Hosted by Google

ba dobrých hospodyň. Štít. — Kříž sv. jest veliká a slavná věc v tajnici boží. Pass. — Hospodin jest útočiště lidu svého. Br. — Žena dobrá díl dobrý jest. Br. — Vy jste sůl země. Br. — Všickni lidé jsou země a popel. Br. — My jedno jsme. Br. — Angelé jsou sama o sobě mysl bez těla. Kom. — Sám on jest všecko. Br. — Lidé jsou trupel hlíny. Br. —

b) na otázku: čím jest?:

Nemírná přísaha jest hříchem. Br. — Mluvení nečasné jest zpěvem v zármutku. Br. — Požehnání Páně jest mzdou pobožnému. Br. — Člověk jest obrazem božím. Kom. — Ta věc jest podnětem lásky. Vel. — On není toho původem. Cap. — Beze mne i lekařství jedem jest. Kom. —

Pozn. 1. Jmeno osobné rodu středního váže se jak s podmětem rodu mužského, tak ženského, jako: Její otec mocné kníže byl. Pass. — Sestra nerozumné dítě jest. Us. — On jest v těch věcech dítětem. Vel. — Děti opičátka jsou. Kom. —

Pozn. 2. S podmětem věcným rodu ženského váže se někdy jmeno osobné rodu mužského, jako: Ta cesta svědek jest bázně vaší. Mudr. — Řeč svědek jest vnitřnosti naší. Mudr. — Pokora jest pravý pěstoun všech šlechetností. Štít. — S podmětem rodu středního pojí se v přísudku jmeno osobné rodu mužského, někdy i ženského, jako: Dostatečný všech věcí mistr přirození jest. Mudr. — Vysoké mysli podnětitel jest přirození. Mudr. — Milování otcovské přítelem jest duše. Mudr. — Lakomství jest mátě všech zlostí. Let. Troj. —

Pozn. 3. Někdy se i přísudek věcný v čísle srovnává s podmětem, jako: Školy jsou dílny lidí. Kom. Svědectví tvá jsou mé rozkoše. Br. — Tvoji skutci jsme. Pass.

§. 31. Když podmětem jest zájmeno ukazovací t e n, t a, t o a přísudkem jmeno podstatné, tehdy může se zájmeno též srovnati:

1) s přísudkem v rodě a čísle, jako:

Ty jsou čeledi Rubenovy. Br. — Ti jsou synové Josefovi. Br. — Tato jsou knížata Horejská. Br. — A

Hosted by Google

taf jest památka má. Br. — Tentoť jest díl odplaty jeho. Br. — A tato jsou obydlí jejich. Br. — Ta jest byla nejprvnější příčina zlého. Haj.

2) aneb klade se v rod střední čísla jednotného, jako:

Toť byla knížata Horejská. Br. — A toť jest začátek díla jeho. Br. — Toť jest příčina dlení. Let. Troj. — Toto jsou kořisti Davidovy. Br. — Toť jsou ty vody sváru. Br. — Toť jsou dětinské věci. Kom.—*)

Pozn. 1. Tážíce se o bytnosti věci činíme to zájmenem rodu středního, jako: Co jest život? Mudr. — Co jest bohatý? Mudr. — Co jest učeným býti? Kom. — Ale co jest býti sám u sebe opatrným? Cap. — — Někdy se přičinuje k tázacímu zájmenu ještě ukazovací to, jako: Co jest to trpěti? Mudr. — Co jest to spravedlnost? Vel. — Sem patří i to jest**), jako: Boleslav panství své až do Srb to jest do Míšně a do Lužic rozšířil. Vel. —

Pozn. 2. Německé zájmeno es jest a) aneb slovce pouze formálné, toliko na podmět v přísudku obsažený poukazující, v kteréžto příčině se v češtině nevynáší, jako: es regnet = prší, es brauſt der Wald = les hučí (der Wald brauſt); —Bylo v tu neděli přede všemi svatými, přišel ke mně bratr. Svěd. — I bylo jest ještě za zdraví nebožky. Svěd. — Avšak v 16. století počali v též příčině mezi lidem na podmět ukazovati, jako: A ono neteklo vody nic z rybníka. Svěd. — Potom jsme šli po hrázi a ono jest v nově povýšené hráze víc než o dva lokty, potom jsme šli na splav, ono jest jím neteklo nic vody. Svěd. — Šla sem husím dávati, a ono na střechu buchá. Svěd. — A ono se peněz nenašlo žadných. Svěd. — b) aneb ukazuje k podmětu určitému, avšak nepovědomému a tu vyjádřuje se v jazyku českém zájmenem to, jako: já jsem to = ich bin es; to jsem já = dieß bin ich; otec jest to = der Vater iſt es, to jest otec = es iſt der Vater.—

---

*) Rovně tak praví se v jazyku řeckém: *οὗτος μοιβ ἰος ἐστί.* Xen. — *αὕτη γὰρ ἀρίστη διδασκαλία ἐστί.* Xen. — *τοῦτό ἐστινἡδικαιοσύνη.* Plut. — V jazyku lat. praví se toliko: haec est nobilis ad Trasimenum pugna. Liv. — Hae sunt fere de animis sententiae. Cic. Haec morum vitia sunt, non senectutis. Cic. V německém praví se: dieß, das.

**) = lat. id est, = něm. das heißt.

Hosted by Google

Pozn. 3. Zájmenem ukazovacím ten, ta, to aneb on, ona, ono ukazuje se nezřídka za příčinou větší důraznosti na podmět předcházející, jako: Rozum, ten k duši přileží, ale smrť k tělu. Mudr. —Ale štěstí, to nás proměnuje a rozmazanější činí. Mudr. — Obličej můj, ten mne pronáší. Mudr. — Ale úzkost brány, ta jest ji zdržovala. Haj. — Oko dobrotivé, onoť požehnáno bude. Br. — Avšak může se také říci: Druhý žalobník, to bude svůj zvláštní hřích. Pass.—

§. 32. Když přísudek jmenem podstatným se vynáší, tehdy spona býti pravidelně se řídí

1) číslem a rodem podmětu, jako:

Athény byly ozdoba země řecké. — Koruna ozdobná jsou šediny. Br. — A braň jejich lučistě bylo. Let. Troj. — Dobří lidé jsou klénot města. Vel. — Váha té míry byla sto třidceti lotů. Br. — Třidcet dva hony jsou obyčejná míle Německá. Vel. —

2) Když však u výroku přísudek hlavní věcí jest, tehdy řídí se spona číslem a rodem přísudku. Ku př.:

Pokuta cizoložníkův byla meč. Br. — Sídlo Čechovo v zemi Charvatské bylo hrad Zrapina. Vel. — Roucho mé bylo jediná sukně. Pass. — To město byla hlava všeho království. Pass. — A pokrm jeho byl kobylky. Br. — Kdo jsou ti mužové u tebe? Br. — Rciž ať kamení toto chlebové jsou. Br. — A počet těch, ježto toho dne pokřtěni jsou, bylo dvadceti tisícův mužův. Pass. —

Pozn. 1. Přísudek v těchto příčinách tím se od podmětu dělí, že jest obsahu obecnějšího nežli podmět, který na mysli pod přísudek vřadujeme úsudek činíce.

Pozn. 2. Když se k podmětu věcnému přistávka (appositio) připojí, může se přísudek i s ní srovnati, jako: V něm zdávna lakomství hříchu mátě své kořeny vtrousila. Let. Troj. Pravidelně se to činí, když k jmenům míst přistávky: město, ves, hrad, dvůr a p. se přičiní, jako: Toho roku město Čáslav založeno jest. Vel. — Hrad Žleby od Sirotkův zbořen jest. Haj. — Kouřím město ohněm domácím skrze neopatrnost všecko vyhořelo. Haj. — Městečko Strakonice

Hosted by Google

vyhořelo. Vel. — Na proti tomu se praví: Strakonice vyhořely. Vel. *) —

§. 33. Přísudek klade se z pravidla v rod střední čísla jednotného:

1) při číslech určitých od pěti až do sto, od pěti set až do tisíc a t. d. jako:

Šest synů se Davidovi zrodilo v Hebronu. Br — Sedm hlav jestiť sedm hor. Br. — Zdaliž jich deset není očištěno a kdež jest jich devět. Br. — Jich bylo v počtu sto a dvacet. Haj. — Jest těch peněz něco a šedesáte kop. Svěd. — Mužův udatných bylo osmdesáte sedm tisíců všech vyčtených. Br. —

2) při číslech neurčitých: mnoho, málo, něco, kolik, několik, tolik, bez čísla, bez počtu a p., jako:

A padlo náramně mnoho lidu s obojí strany. Vel. — Tolikéž téměř prošlo let od smrti téhož knížete. Vel. — Několik se jedné věci chytilo. Kom. — Bylo jich bez čísla. Let. Troj. — V tom městě něco Turkův bydlí. Har. — Bylo tu více lidí než sto. Vel. — Jich stálo několik spolu v kopenci. Svěd.

3) Když se počet věcí spůsobem přibližným aneb částečným vytýká, jako:

Těm lvům se dávalo každý den po dvém z většího dobytka. Br. — Ostalo toho okolo dvamecítma nebo třimecítma kop. Svěd. — Do osmi set osob mu zraněno bylo. Vel. — Domův do šesti set na zboření zůstalo. Vel.

§. 34. Pravidla tato shodnosti tím se poněkud pozměňují, že se přísudek s podmětem začasté toliko po smyslu váže, kteréžto vazbě jmeno dáno vazba po smyslu, smyslosled, významosled (constructio ad intellectum, κατὰ σύνεσιν). V té příčině dělí se přísudek od podmětu

*) Rovně tak praví se v latině: Corioli oppidum captum est. Liv.

Hosted by Google

A) číslem a to:

I. V přísudku klade se místo čísla jednotného číslo množné:

a) při jmenech hromadných: lid, národ, zástup, čeleď, strana, množství, obec, ptactvo a j. p., když se při nich k věcem, jež se v nich drží, hledí, jako:

Všeliký národ pod nebem svými zákony se zpravují. Mudr. — Všecken lid té krajiny šli do lesa. Br. — Mnohý zástup stlali roucha. Br. — Strana odporná slyšíce ta slova velmi se pohnuli. Haj. — To obec uzřevši všickni jej papežem volili. Pass. — Polovice z nich hotovi byli k boji. Br. — Ptactvo nebeské hnízda sobě dělají na ratolestech jeho. Br. — Všecko však množství domu tvého zemrou u věku vyspělém. Br. —

b) při jmenech číselných od pěti až do tisíc, a t. d., jako:

Tu pannu dvanácte rytířův až do ustání nemilostivě bičovali. Pass. — Jedenácte pak učedlníkův šli do Galilee. Br. — V tu dobu také pět tisíc lidu na věru křesťanskú se obrátili. Pass. — Pět měst kananejských pro nešlechetnost obyvatelův se propadla. Vel. — Kolikož jich koli se jeho dotkli, uzdraveni byli. Br. —

c) Když se jmeno, jež se k podmětu předložkou se přičiní, za souřadné myslí, jako:

Hekuba s dcerou svou vyšly z chrámu. Let. Troj. — Tělo s duší sobě zvykly. Mudr. — Přemysl s Libuší na Libín se navrátili. Haj. — Saul s lidem svým obkličovali Davida. Br. —

d) Když s dvořilostí k druhému vzácnějšímu mluvíme, užívajíce na místě ty zájmena vy, jako:

Já jí řekla: „Má milá paní, kýž jste sobě něco vymínily pro sestru svou“! — Což bych vyměňovala, však jest mé všecko, nemám po ní nic ani po svých přátelích, než po manželích svých, a vymínila jsem sobě sto kop grošův. Já řekla: „To jste dobře udělaly“. Svěd. — Můj milý pane, nečiňte toho, však byste ho o hrdlo při-

Hosted by Google

pravili. Svěd. — Já řekl: co tak málo chcete odkázati? On pověděl: Z čehož mám více odkazovati, mámli co, jest statek lidský. Svěd. — Službu svou vzkazuji, urozený pane, pane a bratře můj milý! Zdraví i všeho dobrého věrně bych Vám přál, tak jakž byste sami ráčili. Vil. z Pernst. —

Pozn. 1. U starých bylo v obyčeji toliko tykání, i když kdo ku králi mluvil aneb psal, mluvil a psal zájmenem ty aneb tvá milost, jako na př. píše pan Bohuslav ze Švamberka králi Václavovi r. 1400: „Služba má věrná na„před, milý králi! Rač věděti Tvá Milost, že jsem slyšel i „uptal jsem se některých věcí, které Tvé Milosti škodné jsou. „Protož rač nechvátati, proto vždy hotov býti“ . . — Od XV. století však v obyčej vešlo vykání, když se k vzácnějšímu mluvilo. Teprva na konci první polovice předešlého století v oblíbení přišel v Němcích způsob onikání, odkudž se pak v Čechách obzvláštně v městech rozšířil. Záslušno by bylo, abychom od této nepřirozené grammatické nestvůry upustili a k ušlechtilému vykání, jakž to i u jiných vzdělaných národův v obyčeji jest, zase se navrátili, píšíce v listech a mluvíce jako klassičtí naši otcové, na př. Karel ze Žerotína, který v listu k paní Veronice Waldštejnské, těše ji zarmoucenou nad smrtí syna jejího, mezi jiným píše: „Dosti jest zajisté na „té ztrátě, kterou jste již vzaly; proč chcete kso„bě nemoc ještě nadto všecko přitáhnouti? Neračte „již mysliti na toho, kterého není, není totiž v tom„to životě: ale račte se raději ohlídati na ty, které „okolo sebe máte, kteří Vašnostiného života, Vašeho „zdraví, Vašnostiné pomoci, rady a ochrany potře„bují . ., abyste jich nepřivedly k sirobě. Tyto věci „všecky sám rozum dává: neračte mu toliko sama od„pírati“ . . Nyní se též praví: Vy jste velmi dobrotiv m. vy jste pane, velmi dobrotivi. Šum. — Těším se velmi, že jste zdráv přišel m. těším se pane velmi z toho, že jste zdrávi přišli. Šum.

Pozn. 2. Na některých místech v Čechách, na Moravě a Slovensku klade se o třetí osobě čísla jednotného v přísudku číslo množné, obzvláštně když se s úctou mluví, jako: Co pak váš pan táta tam dělali. ?— Naše paní máma byly v Praze.

II. Misto čísla množného klade se v přísudku čí-

Hosted by Google

slo jednotné a to při číslech: dva, tři, čtyři a pak při těch, která z nich složena jsou, jako: dvě stě, tři sta a p., ku př.:

Ve vší zemi dva díly lidu zemřelo. Haj. — A již jest tomu dvě stě let minulo. Pass. — I bylo jich dvě stě. Br. — A zbito v té bitvě na poli takměř čtyři tisíce mužův. Vel. — Od potopy až do narození pána Krista prošlo let dva tisíce, tři sta a třináct. Vel. — Jest tomu jednak dvě letě. Svěd. —

Pozn. 1. Avšak praví se též: A tomu budou dvě létě o sv. Václavu nejprv příštím. Svěd. —

B) Rodem a to:

1) Přisudek klade se v rodě mužském při podmětech osobných, jako jsou: kníže, hrabě, markrabě, a p. a pak při jmeně děti, jako:

Knížata Filištínská shromáždili se. Br. — Kníže Bavorské míval obyčej. Vel. — Tu kníže rozkázal. Haj. — Zde také někdy knížata přebývali. Haj. — A když šel cestou, pacholata posmívali se jemu. Br. — Děti jsou outlí. Br.

Pozn. 1. Na proti tomu praví se z pravidla: Toto kníže do země se vrátilo. Pulk. — Toho měsíce kníže přijelo. Pulk. — Tedy řekla všecka knížata všemu shromáždění. Br. —

2) Přísudek klade se v rod střední při podmětech kolikosti, jako: polovice, půl, čtvrť, díl, ostatek, hojnosť a p., když se jako o množství nějakém mluví, ku př:

Polovice jich drželo kopí. Br. — Tehdáž třetí díl lidu v Čechách pomřelo. Vel. — Ostatek života jeho sepsáno jest. Br. — Veliký díl Budyně se obořilo a roztrhlo nějakým prachem. Břež. — Toho roku také hojnosť vína dobrého se obrodilo. Vel. — Toho roku polovice města Prahy shořelo. Haj. — Tuž opět stojím, jakoby mne umřelo půl. St. Skl. — Dva řady tykví litých bylo s mořem slito. Br.

Hosted by Google

Pozn. 1. Nicméně však praví se i zde z pravidla: Polovice jich držela kopí. Br. —

3) Když se o tom, co se v přírodě ukazuje, mluví, tudy po slovech: večer, tma, zima, pak při podmětech: veta, potřeba a p., jako:

I bylo večer. Br. — Zima bylo. Br. — Ještě tma bylo. Br. — Tma bylo ve dne, jako v noci. Vel. — Již veta po mně bylo. Vel. — Toho potřeba bylo. Br. —

Pozn. 1. Avšak praví se též pravidelně: I byl večer. Br. — Byla tma. Br. — Veta po nás byla. Vel. — Jich potřeba byla. Vel. —

§. 35. Podmět čísla dvojného (numerus dualis) váže se nyní v přísudku s číslem množným, jako:

Pro žalosť oči mé pošly. Br. — Obadva zabiti jsou. Br. — Uši zaléhají. Us. — Dvě ruce mnoho udělají. Prov. — Jsou ony obědvě vlastní tety. Svěd. —

Pozn. 1. V staré češtině vázal se podmět čísla dvojného pravidelně s přísudkem čísla též dvojného, jako: Vrať se, mějva (m. mějme) tento mlýn spolu. Pass. — Ó má milá syny, vy sta mé starosti podpora i mé utěšenie. Pass. — Vy oba falešníky jsta. Pass. — Jemu sta biele koleně jako dřevo ztvrdle (nyní: jsou bílá kolena ztvrdla). Pass. — Avšak s číslem dvojným podmětu později se číslo množné v přísudku spojovalo, jako: Vy ctná mužie, nevzdalujte se od mé služby. Pass. —

Hlava III. O pádech.

§. 36. Věty, jimiž mluvíme, nejsou vždy tak jednoduché, aby byly toliko z podmětu, přísudku a jich spojení. Obyčejně mimo tyto části ještě jiné ve větách se sbíhají, kterými se hlavní části věty aneb doplňují aneb slušnými mezemi obmezují. Části tyto nepřivazují se tudy k částem hlavním na darmo a jako na zdařbůh, nébrž k tomu jsou, aby větu plnou a zřetelnou učinily, aby myšlénku v plném a jasném obraze na jevo stavily. Části, kterými se neplné pojmy věty k ce-

Hosted by Google

losti doplňují, slovou doplňovací; části pak, kterými se neurčité pojmy podlé místa a času, podlé příčiny a úmyslu, podlé látky, jakosti, přiměřenosti a jiných vztahův podobných obmezují, slovou určovací, aneb obmezovácí. Části doplňovací slovou jinak předměty nebo doplňky; části pak obmezovací slovou přívlastky nebo určení přívlastková, attributivná, když se k jmenům podstatným přivazují; když se však přivazují k časoslovům aneb k jmenům přídavným, tehdy slovou určení příslovečná aníeb adverbialná a to proto, že se z pravidla přslovci vynášejí. Tak na př. řekneme-li toliko: řeka činila, znamenáme dobře, že výrok neplný jest, kterýžto nedostatek výroku se doplní, když přičiníme předmět: škodu. Avšak věta: řeka činila škodu jest sice plného, ale nikoliv ještě dosti určitého a omezeného smyslu. Příslušné určitosti nabude, když ji místem, časem a jakostí obmezíme, pravíce: Téhož léta řeka Vltava v domích obojího města Pražského velikou škodu činila. — Předměty, přívlastky a určeními příslovečnými činí se obsah věty bohatší, plnější a zřejmější.

§. 37. Všecky tyto části jak hlavní tak i vedlejší, ku kterým části doplňovací a určovací počítáme, když se jmeny vynášejí, přivazují se ve větě jedny k druhým pády t. j. příponami, jež se ku kmenům jmen týchž přivtělují. Kmeny vyslovují se pojmové sami o sobě, příponami, kteréž se ku kmenům přičiní, vystihují se poměry, v něž pojmy, když se u větu spojí, jedny s druhými vejdou. Poměry tyto byly z počátku smyslné t. j. příponami stíhaly se z prva směry v prostoře, jaké jsou na otázky: kam? odkud? kde? kudy?, odtud přeneseny jsou k vystíhnutí směrův času, jaké jsou na otázky: v kterou dobu? od které doby? kdy? kterou dobou? jak dlouho?, pak jiných duchovních vztahův, jako cíle a úmyslu, látky a pů-

Hosted by Google

vodu, příčiny a nástroje, jakosti a přiměřenosti a j. p. Odtud na bíle dni jest, kteraká moc pádům aneb, jak jinak pravíme, ohýbání jmen ve větách přileží.

§. 38. V jazyćích indoevropských bylo s počátku osm pádův: nominativ, vokativ, akkusativ, dativ, genitiv, ablativ, lokal, a instrumental. Z těchto pádův v jazyku českém sedm padův se toliko uchovalo, ablativ během času vyhynul a nahražuje se nyní genitivem. Pády tyto rozvrhují se na pády přímé (casus recti) a na nepřímé (casus obliqui). Za pády přímé jsou nominativ a vokativ, ostatní počítají se za pády nepřímé. Pády nepřímé nemají ve větách takové samostatnosti a neodvislosti, jakou mají pády přímé, jsouce totiž závislé na pádech přímých, aneb na časoslovech aneb na jmenech přídavných. Pády nepřímé tudy po přednosti k vynesení částí určovacích a doplňovacích jsou. —

Pozn. 1. Vokativ nevlastně pádem slove, protože se pouhým kmenem vynáší a též vždy vynášel, nepřijímaje k sobě žádných přípon. Při nominativu a ostatních pádech nepřímých přípony, jež se ku kmenům přikládaly, během času a neustálým užíváním tak, jako peníz běžný, ve prvotném svém rázu a spůsobu se otřely a rozličně se pozměnily. Že tomu tak, na jevo se staví, když české vlk, štít a j. v., kteréž místo starších forem vlъkъ, ščitъ stojí, s latinskými lupu-s, scutu-m porovnáme, kdež se při latinských jmenech přípony nominativu *s* a *m* nalézají, v češtině však zcela otřeny jsou, tak že i samohláska koncová v němé jer Ъ se seslabila a v tvrdosti souhlásek předchodných se ještě udržuje.

§. 39. O časoslovech a jmenech přídavných, kteráž se pády nepřímými k celosti smyslu doplňují, pravíme, že se pády, jež smysl jich doplňují, řídí, aneb že pády ty řídí, že se s pády těmi pojí, spojují, že ty pády za sebou mají, že pády ty k sobě přibírají.

Hosted by Google

Pozn. 1. Při obyčejném slovosledu na předmětech aneb pádech doplňovacích přízvuk řeči se klade, jako: Střez se zlého. —

A). O pádech přímých.

1). O nominativě.

§. 40. Nominativem aneb prvním pádem ukazuje se z prosta k osobě aneb věci, o níž výrok se činí. Nominativ jest tudy pádem podmětu. Avšak jeho se též užívá k vyjádření přísudku, když, co a jaký podmět jest, vypovídáme. Odtud jest nominativ i pádem přísudku. Nauka o nominativě patří tudy vlastně do nauky o podmětě a přísudku a jich zhodě. Podlé toho klade se nominativ v přísudku:

a) při sponě býti na otázku, co podmět jest? a jaký jest? Viz §. 19,. 1. 3. §. 29., §. 30, §. 32.

b). Při časoslovech moci a smyslu podobného, jaká jsou vytknuta §. 22.

2). O Vokativě.

§. 41. Vokativem vynáší se pojem, jak sám o sobě jest, bez všelikého vztahu k jiným pojmům. Odtud má vokativ ve větě z cela osamotnělé místo. Pádu toho užíváme v promluvách, aneb když se v řeči k druhému s pohnutím mysli obracíme, aneb i když vyšší moc za pomoc vzýváme. Obyčejně se v těchto příčinách vokativ s mezislovci: ó, ach, nuže a j. pojí. Ku př.:

Má milá paní, kdybych před vámi zapřela, před bohem bych nezapřela. Svěd. — Nuže moji přátelé, již s vámi nemohu déle mluviti, jižť jdu od vás. Štít. — Synu, oblibuj sobě cvičení od mladosti své. Br. — Ach dcero má, velices' mne ponížila. Br. — Vítej, země přesvatá, tisíci sliby od bohův nám zaslíbená. Haj. — Ó mysli, jakž jsi drahý klenot, bo-

Hosted by Google

hům a lidem vzácný! Mudr. — Ach meči hospodinův, dokudž se nespokojíš? Br. — Ó má mladosti, jak jsem tě ztrávil neužitečně! Štít. — Což se stalo, o moře, že jsi utíkalo, a tobě, Jordane, že jsi nazpět se obrátil. Br. —

Pozn. 1. Při jmenech osobných rodu ženského klade se místo vokativu nominativ, jako: Ona mi řekla: má milá Anna, budu-li ty peníze kšaftovati, tehdy bych je dala po přátelích svých. Svěd. —

B). O pádech nepřímých.

I. O Akkusativě.

§. 42. Akkusativ jest pád obsahu, znamenaje a stíhaje, až kam běh činnosti se rozkládá, co v sobě nese a drží. Rozeznáváme:

A). Akkusativ místa, času a míry.

§. 43. O místě a čase akkusativ se klade na otázku kam? v které místo? v kterou dobu? A to:

1) O místě užívá se jeho nyní velmi zřídka, a to jen v několika způsobech mluvení, obzvláštně ustálených. Sem patři na př.:

Příde Jesus Hierosolím (m. v Hierosolím aneb do Jeruzaléma.) Ev. sv. Jan. — Tečete dom od domu hekajíce (t. j. v dům od domu) St. Skl. — Nebývajte ženy prázny a běhudlny dom od domu. Štít.— Běhala místo od místa t. j. v místo od místa. Svěd. — Odtad jsme šli konec toho rybníka, kdež naň voda teče. Svěd. — Slovútný byl až kraj světa t. j. na kraj světa. Br. — Krám od krámu jde a klevety dělá. Svěd. — Na Moravě praví se: Pojď dom.

Pozn. 1. Nyní se v té příčině pravidelně předložek do, ve, na užívá, i při ustálených oněchno způsobech pravíme nyní raději: chodí od místa k místu, od domu k domu, šli na konec toho rybníka a j. v.

Hosted by Google

2). O čase pád ten na otázku kam? hustěji v obyčeji jest; stíhá se jím ta doba, v kterou činnost podmětu připadá, až do které se ukazuje. Obyčejně spojeno jest s akkusativem jmena podstatného aneb číslo řadové aneb zájmeno ukazovací aneb vynáší se doba, již míníme, obzvláštním spůsobem. Ku př.:

a) A to bylo desátý den měsíce listopadu. Haj. — Potom třetí den to děťátko umřelo. Svěd. — To se dálo po božím narození dvě stě let a devadesáté léto. Pass. — Váleno den, váleno den vterý. Rkk. — Sníh trval až čtvrtý den po sv. Pavlu na víru obrácení. Haj. —

b) Dán jest list na Boru tu středu po sv. Martinu. Vyb. lit. — Dán jest tento list a psán v Písku léta od narození Syna božího tisíc třístého a devadesátého čtvrtého ten úterý na zejtří po sv. Bartoloměji. Vyb. lit. — A šla ten večer pryč. Svěd. — Sešli jsme se do cechu teu čtvrtek před květnou nedělí. Svěd. — Za jeho práci každú neděli do týhodne dávala mu kopu grošův. Svěd. — A bylo to některou chvíli po sv. Havle nyní minulém. Svěd. — A to bylo tu sobotu po sv. Jakubu. Svěd. — A to bylo teď některý čas v postě. Svěd. —

c). Obětovali na oltáři oběti zápalné ráno i večer. Br. — Úřady kupujete deň ode dne. Štít. — Den ode dne jich ubývalo. Flav. — A tak den po dni odpočinutí mi nedal. Mudr. — I vstavše ráno druhý den bral se se všemi služebníky svými k mudrci. Mudr. —

Pozn. 1. I zde se místo pouhého akkusativu předložek ve, na uživá, obzvláštně když jmena doby bez přívlastku určujícího jsou, jako: Psán jest list ten ve čtvrtek před Máří Magdalenú. Vyb. lit. — Na ten večer nemám peněz. Svěd. —

§. 44. Akkusativu užívá se k vytknutí míry, již činnost v prostoře aneb v čase aneb, již váha a cena věci v sobě drží. Odtud se klade akkusativ míry:

Hosted by Google

1) o místě aneb prostoru, jímž se běh činnosti nese, na otázku jak daleko? Ku př.:

Potom za nimi šel několikery hony. Svěd. — Oni za nim běželi asi dvoje hony. Svěd.— Já každý den tři míle uženu. Svěd. — Lidé musili tři míle i čtyři k mlýnům jezditi. Haj. — A odtud odešli devět honů. Br. — Ušli den cesty. Cap. — To údolí až k Jeruzalému a s druhé strany k poledni několik mílí se táhne. Har. — I byli jsme ode vsi asi troje hony. Svěd. —

2) o čase, kterým se činnost vykonává, na otázku: jak dlouho? Ku př.:

a). Tu jsem sedmnácte let bydlila. Pass. — A pobyli jsme tu tři dni. Br. — Tři léta sám královal. Vel. — Já když jsem přišla z krámu, neviděla jsem jí druhdy hodinu, půl druhé. Svěd. — Dnes dvě neděle, přišla k nám sestra. Svěd. —

b) Ten celý téměř den v boji pracoval. Let. Troj. — Celé léto déšť žádný nepršel. Haj. — Ta nehoda bude dlouhý čas trvati. Haj.— Matka po něm nemnoho koliksi dní živa byla. Vel. — A předtím i prvé některé léto stával jsem u též paní. Svěd. — Seděli jsme některú chvíli u něho na víně. Svěd.

Pozn. 1. Misto pouhého akkusativu kladou se i předložky za, po, jako: Zpravoval zemi za čtyry léta. Vel. — Pobydlil v Jeruzalémě po mnohé dny. Br. — Ta zima již nebyla na několik let. Vel. —

Pozn. 2. Jak dlouho která věc trvá, nevynáší se toliko čísly základnými, nébrž může se i vynesti čísly řadovými, v kteréžto příčině se vytkne, v kolikátý již den, měsíc, rok a t. d. činnost aneb stav podmětu přechází, tak že míra, jak dlouho činnost aneb stav v skutku jest, k x—1 se rovná. Ku př. A tu již sedmé léto bydlím t. j. 7—1 =šest roků. Svěd.—Třetí již rok tebe jsem neviděl t. j. 3—1 = dvě léta již. Us. — Čtvrtý rok již matka pochována jest. Svěd. — Poslala mne paní k koláři tou příčinou, že mladé osmý již den doma nebylo. Svěd.—Tehda sv. Justina sedmé léto toho

Hosted by Google

moru za vešken lid bohu se modlila. Pass. — Podobně se praví: Potom od toho času desáté léto do města Mediolana přišel, (t. j. po devíti létech). Pass. — Místo akkusativu kladou se i předložky do, na, ve, jako: Z lesa ven do třetího dne uhoditi nemohl k vojsku t. j. 3—1 = dva dni. Mudr. — A tomu jest již na patnácté léto. Svěd. — Seděli jsme u něho asi do třetí hodiny na noc. Svěd. —

3) O váze a ceně, kterou věci v sobě zavírají, na otázku: jak mnoho? Sem hledí:

a) časoslova: vážiti, provážiti, platiti, zaplatiti, doplatiti, stanouti, státi, ceniti, proceniti, dlužnu býti a j. p. Ku př.:

Strych žita dva groše platil a pšenice tři. Háj. —Lot svatyně stříbrný platil Uherských šestnácte lotů v. Br.—Na sto librách provážil deset liber. Jung. — Všecko nádobí vážilo dva tisíce a čtyři sta lotů. Br. — Koruna vážila hřivnu zlata. Br. — Ten jemu dlužen byl sto peněz. Br. — Dlužen byl do komory císařské libru zlata. Vel. — Tento úmysl a předsevzetí tvé mnoho tebe stane. Vel. — To tě život stane. Jung. — Ta kniha stojí mne kopu. Ros. — Cenil své věci tři tisíce zlatých. Us. — Stojí mne tři kopy. Jung. — Procenili je tři sta zlatých. Vel. — A cenil nám jej, toho koně, čtyry kopy. Svěd. —

Pozn. 1. Časoslova vážiti, platiti, pak ceniti, hádati, odhádati, položiti pojí se též s předložkou za, jako: Mandel žita platil za šest kop. Vel. — To za nic neváží. Vel. — Dům se všemi svrchky a nábytky šacován a položen jest za tři sta kop grošův bez dvadcíti kop. Arch. Písec. — Hádali jsme vší sumy v těch měšcích více než za tři sta kop. Svěd. — Časoslovo platiti pojí se i s předložkou po, jako: Po čem platí na trhu pšenice. Us. —

4. Akkusativ míry stojí i při jmenech přídavných: dlouhý, krátký, vysoký, nízký, široký, hluboký, tlustý, těžký, starý a j. Ku př.:

To jezero jest dlouhé deset mil našich, široké tři. Har. — Bratrův dům tři sáhy vysoký jest. Us.

Hosted by Google

— Ta plotna dva centnéře těžká byla. Us. — Syn čtyry léta stár jest. Us. — Jak hluboko jest zde? Dva sáhy. Us. —

Pozn. 1. Misto těchto jmen přídavných užívalo se raději jmen podstatných: dél, šíř, níž, výš a t. d. aneb délí, šíří, výší, hloubí, tíží, stáří, tlouští s předložkami akkusativu: vz, na, v kteréžto příčině pak se míra sama genitivem vynášela, jako: Dům, kterýž stavěl král Šalomoun hospodinu, byl zdélí (m. vz délí) šedesáti loktův a zšíří (m. vz šíří) dvadcíti a zvýší (m. vz výší) třidceti loktův. Br. — Dům pak, kterýž stavěl Šalomún pánu, byl vzdélí šedesáte loktův, a na šíř dvadciti loktův a na výš pak byl třidceti loktův. Mel. bibl.—Sníh ležel po polích pídi tlouští (m. vz tlouští), místy do kolenou. Vel. — Řidčeji se zde akkusativ podržuje, jako: Ten sklípek jest vnitř od východu proti západu zdélí čtyry kroky a zšíří tolikéž. Har. — Ještě řidčeji jest při svrchu řečených jmenech přídávných místo akkusativu genitiv, jako: Kořen jest jedné pídi dlouhý. (t. j. z jedné pídi). Byl. —

Pozn. 2. Sem též náleží mnohá příslovce od jmen přídavných aneb od zájmen odvozená, kterými se pojem časoslova podlé místa, času, míry místněji omezuje, jako jsou:

a) příslovečné výrazy: vysoko, hluboko, nízko, daleko, blízko, dlouho, krátko, často, řídko, draho, lacino a j. p. Ku př: Zeměměřič rozměřuje vzdálenosti, blízko-li či daleko stojí. Kom. — Počkej málo. Háj. — Protož stůj fo dlouho neb krátko, já se nad ním pomstiti musím. Solf. — Na to se často rozpomínáme. Kom. — Velmi lacino se váží. Štít. — — Příčina maličko výše jest položena. Cap. — I jiné knihy nemálo rozdílné jsou. Br. — Avšak v těchto příčinách praví se též s předložkami: na blízko, na daleko, za často, za mnoho, za draho, za lacino a t. d.

b) Sem patří též příslovečné komparativy jako: blíže, déle, výše, níže, méně, více, brže, dříve, posléze a j. p., kteréž nic jiného nežli akkusativy rodu středního jsou. Ku př: Zdi chrámové výše vyhnal. Plác. — A protož jsú se nejhlúbě dostali. Pass. — Stúpil najnižeje dolov. Rkk. — Za vojskem nejposléze táhnouti měli, také i vozy své a čeládku svou nejzáze s sebou měli. Cyr. — Kopí spade v

Hosted by Google

nepřátely brže, než kdy kámen vrhú z praku. St. Skl. — Ty věci bývají dříve neb posléze. Cap. *)

c) Příslovečná čísla řadová, jako: prvé, nejprvé, druhé, třetí, čtvrté a j. p. Uvrzme ten list v oheň druhé i třetí (t. j. po druhé i po třetí). Pass. — Nejprvé dí Apoštol. Cap. — A učí nás tomu dvému, jedno (= za prvé) abychom žádnému nic dlužni nebývali, druhé, abychom znali, že jsme povinni všelikou lásku a ovoce její od sebe k bližním vždycky prokazovati Cap. — Třetí to znáti sluší. Cap. — I v té příčině nyní velmi zhusta předložky: za užíváme, pravíce: za prvé, za druhé, za třetí a t. d.

d) Příslovečná zájmena jako: semo, tamo, onamo, kamo, toliko, koliko a j. v., při kterých koncovku odsouváme, pak co, něco, nic, kteráž stojí místo širšího č'so ně-če-so, ni-če-so, pak tož t. j. to-že = v tu dobu právě. Ku př.: Počal putovati po vlastech semo i tamo. Pulk. — Lidé tam i onam (m. tamo i onamo) se ohlédají. Br. — Ti ledacos ledakams (m. ledakamos) tlampají a mluví. Vel. — Něco se naň popudil. Solf. — A jeho syna také něco málo zlil tou vodou. Svěd. — Kázali sobě takové meče dělati, nic kratší ani delší. Haj. — Žádný sobě mých předhůzek nic (t. j. za nic) neváží. Aesop. — — Některé takové výrazy vypuštěním jmena podstatného povstaly, jako: „ta t. j. v ta doby, v ty doby;" tu t. j. v tu stranu, v tu dobu, k. př : Aj ta vsi vyrazichu vz vrahy. Rkk. — Jakž to řekla, ta (= v ta doby) jí neuzřeli. Pass. — A tu teprv přišel před krále. Br. — Tu štít leže, tu helmice drahá. Rkk. — Výrazy: dnes, letos, večeros jsou akkusativy stažené z denь sjen = den ten, léto sje = léto to, večerъ sjen = večer ten; jako: Vědětiť dávám, žeť mi jest večeros jisté poselství přišlo. Čas. mus.

Pozn. 3. Akkusativu rodu středního užívá se dále, i když se činnost podlé jakosti obmezuje a to:

a) při příslovcích od jmen přídavných odvozených, jako jsou: luto—teskno, kruto, a j. p. Ku př.: Na křes, tany luto vyrazichu. Rkk.—Ot země do oblak teskno zřěchu. Rkk. — Vzmodlichu si bohu žalostivo. Rkk. — Mečem kruto v helm mu seče. Rkk. — Prudko protiv sobě hnasta.

*) V latině a řečtině i v sanskritě užívá se též akkusativu sing. neutr. při komparativu příslovečně, jako: plus, melius; při superlativu užívá se u Řeků v za příslovce akk. plur. neutr.

Hosted by Google

Rkk. — Vlaslav strašno po zemi sě koti. Rkk. — Nyní se v té příčině raději lokalu užívá.

b) při příslovcích od příčestí trpného času přítomného, jako jsou: letmo m. letimo, hormo, řadmo, hodmo, kradmo, kolmo, kloňmo, pak při formách obdobných: čtvermo a j., ku př: Hormo hořel oheň. Pass. — Oštípem se hodmo bojuje. Vel. — Oni kostely kradmo a nočně otvírají. Háj. — Vojsko řadmo postavil. Ros. — Lučmo udeřil naň. Jung. — Koráb předkem kolmo zhůru ztrměl. Kom. — Hektor ho náramně skrze přílbici pevnou sečmo udeřil. Let. Troj. — A tak leze čtvermo Jonata a oděnec jeho za ním. Br. — Vděčně přijímá, což mu se darmo dává. Zyg. Obkročmo jezdily. Dal.— *)

I zde užívá se předložek na, za zhusta, jako: místo darmo praví se na darmo, za darmo. — Tkaničku na zádrhmo (n. na zadrmo) zavázala. Jung. — Co ty s sebou pošepmo brebceš, toho žádný neslyší. Zyg. — Po tajmo ušel. Jung. —

Pozn. 4. Velmi zřídka se akkusativ o příčině užívá a to při zájmeně če m. nače, proče, nač, proč a pak při co m. česo, čso, jako: Aj Vltavo, če mutíši vodu? L. S. — I co divíte se těm věcem. Cap. — Což mnou strkáš? Což nejsem člověk? Svěd.

B). Akkusativ předmětu.

I. Při časoslovech jednoduchých.

§. 45. Při velmi mnohých časoslovech užívá se akkusativu k vynesení předmětu, jenž nejbližším cílem a obsahem činnosti podmětu jest. Časoslova tato jmenují se přechodná (verba transitiva) proto že při větší části časoslov těchto činnost podmětu na předmět přechází, rozličným spůsobem v něj zasáhajíc,

---

*) K těm formám přirovnati se dají formy příslovičné u Římanův na — tim, jako: carptim, praesertim, viritim, u Řekův na — δην, — δόν, — δά jako: γραβ—δην od γράφω, česk. hrabmo, rypmo; χαν—δον od χαίνω zívati, česk. zivmo; ἀποστα—δά od ἀφίστημι česk. odstojmo, odstavmo, a v jazyce Védském přislovce na — tva, m. tvam, tvan; tak že skr. tv = řeck. δ = lat. t. — Forma ta jest též akkusativ příčestí trpného.

Hosted by Google

jej měníc aneb rušíc. Z těchto časoslov vytýkáme nejprvé časoslova jednoduchá, nesložená a to:

A). Časoslova, jichžto činností předmět se teprva zarozuje. Časoslova taková slovou působiva (verba factitiva) a sem náleží časoslova: činiti, konati, dělati, páchati, robiti, působiti, ploditi, roditi, tvořiti, strojiti, tropiti, chystati, jednati, kovati, tkáti a j. p. —

Povolnost přátely činí. Prov — Sladovník slady dělá. Vel. — Kožešník z koží kožichy strojí. Kom. — Máti boží tamo divy tvoří. Rkk. — Nevěrný sobě záhubu strojí. Kom. — Dívadla rozkoš plodí. Kom. — Jedna země lepší rodí obilí, víno, byliny i koření, nežli druhá. Byl. — Pavouk pavučinu plete. Kom. — Krejčí šaty šije. Kom. — Hrnčíř z hlíny hrnce, džbány, pokličky lípá. Kom. — Povolnost přátely rodí a pravda nenávist plodí. Kom — Tento kořen žvýkaný působí volné dýchání. Byl. — Jdi před se a působ svou věc. St. Skl.

B). Časoslova, jichž činnosť na předmět přechází, jej stíhajíc, jímajíc, držíc, měníc a rušíc. Časoslova ta v užším smyslu a vlastním přechodná jsou. Sem hledí:

1). Časoslova stíhání a jímání, jako: stíhati, slíditi, hnáti, honiti, chytati, loviti, chvátiti, lapati, jímati, bráti, koupiti, ssáti, píti, chlemtati, střebati, jísti a j. p. — Ku př.:

Jedna bída druhou stíhá. Prov.—Co tajného, vše slídím a stíhám. Kom. — Stíhati budu nepřátely mé. Žalm. — Honil je se vším vojskem svým. Flav. — Ptáčník ptáčky pastí chytá. Kom. — Chrt zajíce lapá. Jung. — Lvové loví divoké osly. Br. — Otec jeho divokú svini za uši chytil. Haj. — Věci samy jímají mysl mládeže. Kom. — Jímá rozkoš duši. Hr. Jel. — Kdo žádá, chápá všecko. Kom. — Chopil Záboj mlat. Rkk. — Ach! a zlobný Zbyhoň chvatil holu-

Hosted by Google

bici. Rkk. — V kolo loď béře vítr. Kom. — Květ již skončení béře. J. Přerov. — Syrá země vřelú krev pije. Rkk. — Orličata střebí krev. Br. — Jedli sme topinky. Svěd. — Včely ssají med. Us. —

2) Časoslova jmění a nesení, chování a válení, jako: míti, držeti, chovati, pásti, krmiti, síliti, spasiti, hromážditi, špížiti, pěstovati, hraditi, nositi, voditi, voziti, kolébati, váleti, tahati, vrátiti, dáti a j. p. —

Dobré bydlo rohy má. Kom. — Všech sto mělo břitné meče. Rkk. — Otec hojná zboží drží. Let. Troj. — Obilí klasy nese, v šupině pak zrno chová. Kom. — Voje bitvu v sobě nesou. Rkk. — Hlava vše tělo vede. Štít. — Nohy nesou a drží tělo všecko. Štít. — Matka dítě kolébá. Us.— Kázala mu dítě kolísati. Jung. — Pekař válí chleb. Ros. — V poutech bude jej chovati a věziti. Brikc.— Konská lodí plaví koně. Jung. — Vrať mi syna mého a já vrátím tobě železo tvé. Kon. — Toto vám dávám za naučení. Háj. — Kázal nositi hojnost rozkošných krmí. Háj. — Matka dítě prsami krmí. Cap. — Moudrost život můj spasila. Jung. — Boreš Osecký hrad ten ustavičně špižoval. Háj. — Zámky vždycky špihovati náleží všemi potřebami. Vel. — Tobě chci ten dar dáti, že jej budeš pěstovati. St. Skl. — Tu to dítě pěstovali se vší snažností. Jung. — Hromažď sobě poklady. Vel. — On vše k sobě hrne. Scip. —

3). Časoslova měnění, míšení a kálení, jako: měniti, mísiti, míchati, másti, kroutiti, matlati, plouhati, kaboniti, káleti, moutiti, kormoutiti, škvrniti, špiniti, prznití a j. p. Ku př.:

Všecky věci čas mění. Mudr. — Toulavý pastýři pastvy mění. Kom. — Staří míchali víno s vodou. Kom. — Pekař těsto v díži kopistí dřevěnou

Hosted by Google

mísí. Kom. — Tu mísíš lež s pravdou. Hus. — Nepřátelům pak šiky mátl. Br. — Hrnčíř hlínu měte. Jung. — Víno nazbyt pité člověka v konání povinností jeho mate a motá. Kom. — Co matláš ty šaty? Us. — Co plouháš to žito? Us. — Co kaboníš tu vodu? Ros. — Kalíš vodu nohama svýma. Br. — Ukálený rád jiné kálí. Prov. — Větrové nebeskou oblohu kormoutili. Koc. — Hřích člověka škvrní. Cap. — Těmi řečmi posvátné místo prznili. Jung. — Šaty na sobě špiní. Us. — Případné zajisté mnohé zlé věci rozličně kormoutí život lidský. Vel. — Provazníci v oprátky kroutí. Kom. —

4). Časoslova tření, hmoždění, nucení, jako: tříti, hnísti, mnouti, mačkati, tlačiti, tisknouti, meškati, drhnouti, tísniti, dusiti, rdousiti, škrtiti, dáviti, hmožditi, nutiti, puditi, nutkati, truditi, vázati a j. p. Ku př.:

Hrudu třeš-li a mneš, prach bude. Kom. — Na stará kolena musili nouzi a psotu tříti. Prov. — Hněte nás svědomí. Br. — A kdo hrozen ten bude tlačiti? Br. — Knihtlačitel knihy tlačí. Kom. — Klusák jezdce hmoždí. Kom. — Posty své tělo trudil. Pass. — Lekce uši toto slovo. Hr. Jel. — Lidi své volné zpráva městská nutká mocí pořádnou k spravedlnosti. Brikc. — Mnozí v sobě žalost dusí. Byl. — Kočky myši dáví. Har. — Moře vody dáví. Ctib. — Smrt staré i mladé pudí před se. Vel. — Zdálo se jim, že své dobré meškají. Br. —

5). Časoslova tepání, píchání a třískání, jako: tepati, práti, bíti, pleskati, pěchovati, šlapati, mrskati, bičovati, mučiti, raniti, týrati, trýzniti, kárati, trestati, katovati, bodati, tlouci, píchati a p. Ku př.:

Proč tepeš blížního svého? Br. — Na mnohých místech šaty pískami perou. Kom. — Metlou dceru šlehal a děti šupal. Us. — Bůh švihal a mrskal lid

Hosted by Google

svůj. Kar. — Plácali placákem mlat. Us. — Zlá rada vlastního pána bije. Prov. — Bijme je. Mel. — Hladem ho mučil. Dal. — Kopím je bodali. Let. Troj. — Nešlechetní lidé mě bičovali. Žalm. — Z tvrdosti pán své učedlníky trestal. Br. — Co mne tlučeš? Jung. — Tělo své trýznil. Jung. — On rád jiné týrá. Jung. — A ji těžce v hlavu ranili. Haj. — Věci ty paměť raňují. Hr. Jel.—Lid z neposlušenství kárá. Br.—

6) Časoslova vábení a mámení, dráždění a strašení, jako: vábiti, louditi, vnaditi, mámiti, klouzniti, šáliti, šiditi, škádliti, dráždditi, bouřiti, durditi, škorpiti, teskliti, štváti, děsiti, strašiti a j. p.

Myslivec zvěř do dolů a jam vábí. Kom. — Otec dítky k dobrému vnadí. Jung.—Nepřátely vnadil v svůj dům. Rad. zvíř. — Mnozí věcmi škodlivými lid klouzní. Zyg. — Kejklíř činů obratností zrak diváků mámí. Kom. — Šibal chytrostí šálí neopatrné. Kom. — Sebe i jiné třeští černým uměním. Kom. —Já ho jen tak šidím. Jung.—On otce proti mě škádlí. Ros. — Proč škorpíš ty děti? Jung. — Umí lišku štváti. Prov. — Čemu bouříš lid? Br. — Psy dráždditi musí, chodě od domu k domu. Jung. — Věci paměť děsí. Hr. Jel.—Slovy pohrůzčivými děsil dceru. Vel. —Straší ho to. Hr. Jel. — Pohrožením a slovy strašil své sousedy. Vel.—Otce svého velmi tesklila. Svěd. —

7). Časoslova dělení, lámání, plenění, rušení, jako: děliti, štípati, sekati, krájeti, stříhati, řezati, párati, loupati, hlodati, lámati, kopati, orati, trhati, škubati, dráti, drápati, drásati, kuchati, pitvati, strouhati, tesati, dlabati, roubati, vrtati, škortati, kaziti, pleniti, šumovati, rušiti a j.

Dya řeka dělí Moravu od Rakous Ros. — Pták létaje štípí na dvě povětří. Ctib. — Tam někdo roubá a štípí dřeva. Br. — Sedláci roli voří. Mir. —

Hosted by Google

Dříví v lese k stavení sekají a mýtí. Vel.— Aj bratře, ti jsú nám krušili bohy, ti jsú nám kácali drva. Rkk. — Drásal líce nehty. Let. Troj. — Hrobník hroby rýčem rýpá.. Jung. — Obrazník obraz dlabe a rýpá. Kom.—Vinař vinici kracím kopá. Kom.— Krkavci mrtvým oči klubí. Vel. — Děvy kvítí štikají. Jung. — Pes hryze a hlodá kosti. Lom. — Jedni druhé šklubí, loupí, drou. Kom.— Myši škortají řípu. Jung. — Kameník kamen teše. Vel. — Kuchařka trhá, pitvá, strouhá ryby. Jung. — Dobrou pověst utrhači sápají. Hr. Jel. — Krutý žel tu teskné srdce rval. Rkk. — Láme kosti jazyk měkký. Br. — Hněv přátelství ruší. Prov. — Tichá řeka břehy ryje. Prov. — Mor národy plení. Kom. — I poručil všecky obyčeje a pověry pohanské kaziti a pleniti. Vel. — Po smrti otcově na škodu dědicův statek šumovali. Jung. — Řemeslník jinou nádobu teše, jinou vrtá. Jung.—

8) Časoslova čití a myšlení, jako: číti, cíti, znamenati, viděti, slyšeti, hmatati, čenichati, libovati, milovati, míniti, mysliti, znáti, věděti, měřiti, vážiti, a j. p.; pak boleti, svrběti, svědětí, zábsti, mrzeti, rmoutiti, těšiti, při kterýchžto posledních osoba akkusativem se vynáší. Ku př.:

a) Vidím šlepěje mužské a ženské i dětinské. Br. — Slyšel jsem křik a lání a tlučení. Štít. — Zlé svědomí vždycky prvé těžkosti cítí, než přijdou. Mudr. — Já již čiji svou smrt. Jung. — Dobrý sluha ví vůli svého hospodina. Pass. — Šíbalů proti právu úklady čenichali. Kom. — Znám starost sestry vaší. Ctib.— On toliko ví místo její. Br. — Znamenal záhubu jejich. Jung. — Nech ať pohodne, co já nyní myslím. Pass. — Tu číši on mínil. Dal. — Těmi věcmi to jest krokem, loktem a j. měříme všecko. Kom. — Vážme ta jména pilně.

Hosted by Google

Žalan. — Kdo měřil hrstí vody a nebesa dlaní vážil. Mel. — Jedni to, jiní jiné libují. Blah. —

b) Ach! jak mne bolí noha. Štít. — Když ho svědělo, potřel oči. Br. — Žádost cti jej svrbí. Kom. — Počalo mne zábsti. Kom. — Z toho mne mé srdce bolí. Haj. — Mrzí mne tento život. Kom. — To mne rmoutí. Us. — A to mě velmi rudí. Dal. —

9) Časoslova mluvení, chlácholení, chválení a hyzdění, jako: mluviti, hovořiti, praviti, říci, plíštiti, šveholiti, šeptati, žvachati, reptati, čísti, chváliti, velebiti, veličiti, honositi, hlásati, světiti, ctíti, hyzditi, tupiti, haněti, hanobiti, svědčiti, slibovati, raditi, chlácholiti, těšiti a j. v. Ku př.:

Daremné věci jste mluvili. Svěd. — Dítky ledacos plíští hrajíce. Jung. — Chciť říci veliké slovo. St. Skl. — Mistr repce jistá slova. Jung. — Modlitby nevšímavě šveholily. Jung. — Pak sobě něco tam šeptali. Svěd. — Každý svou věc chválí. Kom. — Turci pátek za neděli světí. Vrat. — Kdož obec tupí, minulať jej dobrá rada. Dal. — Dobré máme velebiti a zlé tupiti. Ottersd. — Hanec všecko haní. Kom. — Všickni takový hanebný skutek hyzdili. Vel. — Slušný oděv ctí člověka. Vel. — Ctnost člověka šlechtí. Vel. — Na nejvýše to honosil. Ros. — Těšte jej. Br. — Slibmež oba věru sobě. St. Skl. — To o něm písmo svědčí. Cap. — Boha veličili. St. Skl. — Oplzlé řeči žvou a tlachají. Lom. — Slávu jeho hlásál. Cap. —

C) Mnohá z časoslov přechodných vynášejí, že podmět příčinou aneb původem jest spůsobu a stavu, jejž předmět na se béře. Časoslova taková slovou příčinná (verba causativa). Sem patří:

1) Časoslova, jež se od časoslov nepřechodných

Hosted by Google

toliko sesílením samohlásky kořenové odvodí, jako: mru a mořiti, mařiti (t. j. příčinou jsem že kdo mře), řinu a roniti, teku a točiti, bděti a buditi, hynu a hubiti, viseti a věsiti, moknu a močiti, sednu a saditi, sázeti, vru a vařiti, žiji a hojiti, odpo-činu a kojiti, hniji a hnojiti, býti a baviti, sluji a slaviti a j. v. Ku př.

Chůva ochranná schovance svého prsami kojí (t. j. původem jest, že schovanec odpočívá). Kom. — Na rány jej hojím. — Lék ten všecky nemoci hojí. Vel. — Kosatcový kořen hlísty a červy v břiše moří. Byl. — Zle mařili čas. Vel. — Slzami líce močila. Let. Troj. — Mnohé slzy ronil. Kom. — Kníže kázal dívky za stůl sázeti. Háj. — Mor nakažením národy hubí. Kom. — Vinař kmeny mladistvé sází. Kom. — Točili ze sudu vino. Us. — Voda stěnu hnojí (= příčinou jest, že stěna hnije). Jung. — Učené při sobě baví. Jung. — Zlé jest v cizí naději hrách vařiti. Jung. —

2) Časoslova odvozená od jmen přidavných, jako: bíliti, černiti, žlutiti, jasniti, světliti, temniti, sušiti, hustiti, tužiti, tvrditi, holiti, čistiti, rovnati, křiviti, dloužiti, krátiti, rohatiti, ostřiti, čerstviti, krotiti, mrtviti, tišiti, tenčiti, horšiti, menšiti, a j. p. Ku př.:

Potřeba věci draží. Kom. — Lekařství krev čistí. Vel. — Kovář tvrdí podkovy. Jung. — Olej ten krotí dnavou nemoc. Byl. — Smrt všudy vše pořád holí. Vel. — Svědomí v sobě mrtvili. Vel. — Sušili jsme topinky v psinci. Svěd. — Bože, ty mdlé smysly čerstvíš. Jung. — Krev červení zemi. Let. Troj. — Hned od toho dne počal Otta zemi českou Němcům svoboditi. Háj. — Bratry své všelijak od národu cizil. Cap. — Biskupové na sněmích roztržky a rozdvojení rovnají. Kom. — To jídlo slabí ža-

Hosted by Google

ludek. Jung. — Plátno na slunci bílili. Us. — Toť bílí zuby. Jung. —

Pozn. 1. Jak patrno, přisuzuje se časoslovy. příčinnými předmětu způsob nějaký aneb vlastnost, čimž časoslova ta časoslovům, za nimiž dva akkusativy a to akkusativ předmětu a akkusativ přísudku odvislého jdou, velmi se podobají. Tak jest: mořím jej = činím jej mroucího; bílím plátno = činím plátno bílé a j. – Konečně jako se mořiti k mříti má, rovněž tak má se bíliti t. j. bílým činiti k běleti t. j. bílým býti aneb bílým učiněnu býti. Odtud mohou časoslova: běleti, černěti, bleděti, červeněti, čerstvěti a p. za formy trpné časoslov: bíliti, černiti, blediti, červeniti, čerstviti a j. se pokládati. *) A protož jest: běleti = běliti se, černěti = černiti se, červeněti = červeniti se, čerstvěti = čerstviti se a j. Ku př.: Bob počal černěti t. j černiti se. Jung. — Den bělel t. j. bělil se. Jung. — Bleděti počali oba t. j. blediti se. Jung. — Všecko tělo churavěti a hubeněti počalo. Vel. —

II. Při časoslovech s předložkami složených.

§. 46. Akkusativ mají za sebou i tehdy časoslova přechodná, když složena jsou s předložkami, kteréžto činnost rozličným způsobem a směrem obmezují, vztahujíce činnost aneb k místu, odkud, kam, kde a kudy se nese, aneb k času aneb posléze k jakosti samé. V všech těch příčinách vytýká se to okamžení směru a vztahu, kterým podmět činnost v skutek uvodí aneb uvésti se snaží. Snažnost tato vyjadřuje se formou opětovací. Předložky, s nimiž se časoslova ta skládají, jsou dvojí anebo oddělné, dílné (praeposi-

*) Že časoslova ta formu trpnou do sebe mají, viděti jest z formy trpné jazyka řeckého; kdež přičiněním dvojhlásky αι k formě činné rod trpný vzniká, jako: τύπτεις m. τυπτες a τυπτεσ — αι, τύπτει m. τυπτετ a τύπτετ — αι a j. Dvouhláska αι však jest slovanské ja, je, ъ, české ě. Rozdíl tudy mezi formami běleti, bleděti a formou trpnou jazyka řeckého jest ten, že se v řečtině známka trpnosti za příponami osobnými, v slovanském jazyku však za kmenem časoslova a před příponami osobnými klade.

Hosted by Google

tiones separabiles), kteréž i samy o sobě před jmeny podstatnými se sbíhají, anebo neoddělné, nedílné (praepositiones inseparabiles), kterýchž se samých o sobě před jmeny podstatnými neužívá. K předložkám oddělným náleží: *do, na, nad, o, ob, od, po, pod, přes, před, při, pro, s, u, ve, vz, za, z;* k neoddělným: *roz-, vy.*

A). Přechodná časoslova s předložkami složená.

§. 47. Předložka **do**, slov. do, stíhá:

a) směr do místa, v místo t. j. to okamžení, kterým předmět v místo aneb až k věci vstoupí, ku př.:

Dovezli jej do Ostřehoma. Vrat. — David dopravil archu boží do Jeruzaléma. Br. — Dostrčil je k tomu. Br. —

b) Znamená až do jisté doby, až k času příhodnému, příslušnému, jako:

Otcové jim to dochovali. Br. — Tehdy může-li, má jej sám dodržeti. Jung. — On mne dochoval až do mužského věku. Jung. — Usilujme o to, abychom to obé, duši i tělo, čisté a neporušené ke dni Páně dochovali. Vel. —

c) Vytýká vůbec cíl a konec, ku kterému činnost směřuje, jako:

Dryoštěp klín palicí dohání. Kom. — Dovedu tam věc, kam jsem naměřil. Kom. — Kdy dočteš list tento? Cap. —

d) Ukazuje k tomu, že se to, co se k plnosti nedostává, přičiňuje, t. j. do konce, ke konci, konečně; ku př.:

Rozkázal, co nebylo dokonáno, to dodělati. Háj. — Nedostatek věku jeho moudrostí a prozřetedlností svou doplňoval. Br. — Již to tam docpej. Jung. — Musil dodati tři zlaté. Svěd. — Sládci doléyají pívo. Jung. — Máti boží dodala jim chrabrost. Rkk. —

Hosted by Google

Přísahou žalobu svou dolíčila. Koc. — A doložil mu to, jistě věz. Solf. — Řeč skutkem dojišťuji. Hr. Jel. — Nesl podušku, já ji od něho kupovala, než když již byl zbitý, já jsem ji od něho dokoupila. Svěd.—

e) Ukazuje vůbec k plnosti, že se čin z úplna, z cela, z jista na místo aneb v skutek uvedl. Ku př.:

Slunce běh svůj dokonalo. Let. Troj. — Čím moc skutečnou těch darů na sobě dokázali t. j. z úplna, z jista ukázali. Br. — Úmysl svůj vražedlný nad ním dokonali t. j. z plna v skutek uvedli. Let. Troj. — Již dohasili oheň. Preff. — Již to kamení všechno doházel. Jung. —

f) Ukazuje k tomu, že se činností předmět aneb to, což ještě v skutku ostalo, zachvacuje a ruší, ku př.:

Navrátilé nemoci s prudkostí obyčejně člověka dodělávají. Kom.—Jižť jest ten džbán dochoval. Jung. — Židé dojídají ostatky. Vel. — Již to dojez. Ros. — On dodírá po něm šaty. Jung. —

Pozn. 1. Když se činnost ne na celý předmět, nébrž na jistou nevytknutou část jeho táhne, kterou k plnosti přivodí, tehdy pojí se časoslova ta s genitivem, jako: Dolej lahvice vínem t. j. část nedoplněnou. Jung. — Velmi bystře jich na kázání dojímal t. j. jich mysl, jich srdce, aneb z nich jedny za druhými. Koc. — Rovněž tak pojí se s genitivem, když činnost ne k předmětu, nebrž k plnosti jeho a jistotě hledí, ku př.: A rozličného písma rozumem toho dolíčil t. j. toho plnost, toho jistotu, pravdu. Pass. — Dokládá i toho (t. j. jistotu), že chce v boji umříti. Flav. — Milosrdenství svého velikého (t. j. plnost) ke mně dokázal. Br. — Dojišťuje toho (t. j. plnost, pravdu) ono povědění. Kom. —

§. 48. Předložka **na** (= řeck. ἀνα, lat. in, něm. auf, hinein) znamená:

a) okamžení, kterým předmět vzhůru na místo, do místa aneb shůry na místo, k místu, aneb

vzhůru na něco, k čemu, aneb s hůry k čemu, na něco přechází. Ku př.:

Naložili stany na mezky. Vrat. — Naklonil k nim lítostí všecky. Br. — Ten prach nadmi v oko. Jung. — Napište to na můj vrub. Jung. — Navlec tu nit do jehly. Jung. — Nasadila slepici. Us. — Natahuji šiji k nošení břemena. Hr. Jel. — Napřáhá proti pánu jazyk. Lom. — Přes to nařídil zaklínače a čaroděje ník y. Br. — Rádby mi navrátil oči. Háj. —

b) Ukazuje k tomu, že se předmět činností časoslova jednoduchého šíří, zveličuje, že vzrůstá. Ku př.:

Aj já nakrmím lid ten pelynkem. Br. — Meč tvou krví napojím. Háj. — Dešť napájí zemi. Br. — Věc tělesná naplňuje místo. Jung. — Již napásl voly. Jung. — Našpihovali město pokrmy i oděním. Jung. — Nadal kláštery platy rozličnými. Háj. — Nadýmá to mysl. Hr. Jel. — Nafoukal mu uši. Jung. — Břicho své jídlem i pitím nakladl. Jung. — Ptáci, jazykem zobajíce zrna, vole nacpávají. Kom. — A potom buď pilen narostiti dobré maso skrze masti celistvé a prachy. Jung. —

c) Ukazuje k určité mnohosti aneb kolikosti. Ku př.:

Na každý den v jeho domu rozličných chudých tři veliké stoly nakrmovali. Pass. — Nanesli plné káděvody Jung. — Napředla pět pásem tenoučké příze. Jung. — Kázal nadělati mnoho kostelů. Pass. — Ta kráva po každé dvě dížky nadoji. Ros. — Naházeli tam kamení velikou hromadu. Us. — Sílu jídel dal navařiti. Us. —

Pozn. 1. Když k neurčité mnohosti a kolikosti se táhne, tehdy klade se genitiv, jako: I nasekal ratolestí z stromů t. j. velikou hromadu. Br. —

§. 49. Předložka **nad, nade** jen zřídka v složení s časoslovy se sbíhá. Znamená:

Hosted by Google

a) směr předmětu vzhůru nad místo, vhůru nad něco. Ku př.:

Dobře míč nadhazovati umí. Us. — Zajíce jim nadháněli. Us. — Kůň spěnačku nadzdvihuje. Us.—

b) Ukazuje k tomu, že se předmět nad jistý způsob, nad míru, v jakéž posud byl, zveličuje. Ku př.:

Všechny pokuty nadzvýšili. Us. — Nadlepšil svému dítěti díl jeho. Jung. —

c) Ukazuje, že se činnost činem nadpřílišným, nemírným, neobyčejným, na nejvýše děje. Ku př.:

Práci svou nadsazuje. Kom. — Zimnice tu v tom městě jej nadtrapila t. j. velmi, spůsobem neobyčejným, měrou neobyčejnou trapila. Pulk. — Velmi ji ta věc nadtrutila. St. Skl. — Své věci cenou mimo spravedlnost nadsazují. Hr. Jel. — V němčině se v té příčině praví: übermäßig, übertrieben, überaus, außerordentlich, ſehr, zu viel a j. p. —

§. 50. Předložka **o** (= řeck. περί, lat. circum, něm. herum) znamená:

a) běh činnosti kolem předmětu, kol předmětu, kolkol předmětu. Ku př.:

Ví liška, komu řemen ohryzla. Smil. — Dal omakati nohu svou zhojenou. Jung. — Podetněte strom ten a okleštite ratolesti jeho. Vel. — Okousal koláč. Us. — Vůkol stromu hrušky mu otrhal. Jung.—

b) Znamená, že činností časoslova jednoduchého kolem předmětu věc vzniká, která jemu k ochraně, ozdobě aneb k jinému účelu jest. Ku př.:

Kázal ves velikou, jmenem Budyni, zdí tlustou odělati. Háj. — Páni Boleslav zdí ohradili. Dal. — Velikými valy kázal města osypati. Háj. — Město zdmi ohradili a hlubokými příkopy okopali. Vel. — Kola vozní rozkázal železem okovati. Háj. — Omítali zeď vápnem a pískem. Us. — Opažil stěny vnitř prkny cedrovými. Vel. — Opletli zahradu plo-

Hosted by Google

tem. Us. — Opleskal svou chalupu hlínou. Us. — Ohnojovali strom. Kom. — Obilím zemi osívali. Háj. — Pravdu lží chtěli opeřiti a jako omastiti. Vel. —

c) Znamená, že se činnost na vše strany, po všech místech, kolem všech stran sířĺ, aneb že se dříve neskončí, než až se z plna, z cela, z kola v skutek uvede. Ku př.:

Zima oběluje vrchy. Jung. — Ohol vlasy své. Br. — Oprudil jsem si nohy chůzí. Jung. — Ohlašuj všecka slova tato po městech Judských. Br. — Kázal hrad a město Kladsko pilně osaditi. Háj. — Sněm valný ohlásil. Dal. — Vlast opustil. Kom. — Spadlý dešť lidi i hovada očerstvil. Vel. — Ty věci, které se zdají býti dobré, ochlacholují děti. Jung. —

d). Znamená: s činností tak dlouho se zanášeti, až předmět v ošklivost, v nepřízeň přijde, aneb až předmět své bývalé povahy a pověsti pozbude. Ku př.:

Omluvili mne před vámi, že jsem nepřítelem těch, ježto souditi mají (= na pořád mluvíce o mne, v podezření mne uvedli). Vel. — Jedny a též věci až do ošklivosti opálá. Br. — Ohrozil koně své t. j. hrozě hrůzy je zbavil. Us. —

§. 51. Předložka **ob, obe** (= řeck. ἀμφί, lat. ob, circum) jest podobného významu s předešlou. Znamená:

a) směr činnosti kolem předmětu, kolem něčeho, aneb vůbec směr činnosti kolem, jako:

Obtáčel niť okolo prstu. Jung. — Obhryzá maso. Vel. — Kozlík skalní všecko proutí a ratolesti obštiká a obkouše. Aesop. — Zlost obchopila jeho úmysl. Štít. — Malé to místo mnoho lidí obchytí. Jung. —

b) Znamená: kolem předmětu co učiniti, což by jemu k ochraně, k ozdobě aneb k jinému účelu bylo, jako:

Kázal Vyšehrad dobře obezdíti. Háj.—Dvůr hoj-

Hosted by Google

ný a velmi široký tu svým dobytkům kázal obrúbiti. Háj. — Slunce otáčením svým dny obmezuje. Kom. — Těmi dary ona milé své syny obkládá. Kom. — Obdařil's silou duši mou. Br. — Po veliké noci kázal císař obehnati pána a Jana Roháče na hradě Sionu. Let. St. —

c) Znamená směr na vše strany a tudy, že činnost z plna, z cela v skutek vchází, aneb čím aneb kolem čeho se kdo zaměstknává, jako:

Obracel jsem oči sem i tam. Kom. — Bouřka povětří občerstvila. Jung. — Oblehčuji sobě práci zpíváním. Hr. Jel. — To lékařství život obměkčuje. Byl. — Potůčkové chřestem svým mysl obveselují. Let. Troj. — Mysl jejich neohebnou oblomil. Br. — Služebníci dobré pána svého obmeškávali. Vel. — Šlechetný obmýšlí šlechetné věci. Br. — Obviňuje jej převráceně naprosto z řečí marných. Br. —

§. 52. Předložka **od**, **ode**, u starých **ot**, **ote** (= řeck. ἀπό, = lat. ab- abs- se-, = něm. ab=, weg=, aus= wieder=, zurück=) drží v sobě

a) směr činnosti pryč od místa, pryč od čeho, pryč na stranu. Ku př.:

To obilí ode zdi odhrňte. Jung. — Odkrojil od bochníka kus chleba. Jung. — Slévač odjal trůsku od stříbra. Br. — Odchýlil zákon boží od srdce svého. Cap. — Otnesú jej chlapi z dráhy. Rkk. — Supiny oddělati, ořech rozlouštiti musí, kdo jádro jísti chce. Kom. — Odložili od sebe strach. Jung. —

b) Vypovídá, že činností časoslova jednoduchého předmět od čeho se odvracuje, pryč od místa se odbání, odpuzuje, ruší a v nic uvodí, jako:

Již větší díl poutníkův od té jízdy odmluvili a odhrozili (t. j. mluvíce a hrozíce odvrátili). Preff. — Který z těch kohoutův druhého odštípá. Jung. — Tak je odstrašují. Vel. — Odrazoval ho od té cesty. Br. — Zlé zámysly může skoro odmysliti (t. j. myšlením zapuditi). Štít. —

Hosted by Google

c) Znamená, že se to, což předmět váže aneb čím se činnost časoslova jednoduchého vykonala, pryč odstraňuje, že se předmět vazby téa překážky zprošťuje. Obzvláštně znamená: zprostiti od toho, čím podmět vázán jest, co kdo vyrovnáním, náhradou odstraniti, zpět dáti a tím zrušiti povinen jest, jako:

Odhaluje svá ňadra. Jung. — Odkryjž oči mé. Br. — Odhrazoval přístup. Hr. Jel. — Pás králům odpasuje. Vel. — Kdo komu co žálostivého učiní, má jemu to odčiniti (t. j. náhradou zapraviti). Tkadl. — Křivdu na zboží učiněnou má dítkám odložiti (t. j. nahraditi). Hus. — Co jsem dlužen, já to pánu oddělám. (t. j. děláním na zpět dám, nahradím). Jung. — Dlouho již ten dluh odplacuje. Jung. — Ať mi to odčiní, co sú proti mě učinili. Let. stař. — Co ve zlosti uděláme, to musíme střízliví odsazovati t. j. sázejíce nahraditi. Jung. — Dobrodiní máme odměňovati. Kom. —

d) Znamená: od činnosti, již se konala, upustiti, od ní přestati, jako:

Již jsem odmísil těsto na chleb t. j. přestal mísiti. Jung. — A když odmluvil ta slova, veškeren lid s radostí se ozval t. j. když mluviti přestal ta slova. Vel. — Brzo-li svou odbubleš. Jung. —

e) Znamená směr činnosti odkud kam, tudy ukazuje k cíli, kam se předmět odděluje, kam se přisuzuje, vykazuje, ustanovuje, jako:

Prvotiny úrod oddal bohu. Br. — Byliny a zrostliny zemské ku pokrmu a živnosti bůh oddělil. Byl. — Odevzdal mu ten dvůr. Jung. — K takových lidí příkladu také Joba odkazuje. Br. — Bůh soud od nich k času sobě toliko známému odložil. Br. — Ten nám ten klášter poručil a do smrti nám jej odloučil. St. Skl. — Odmezil a odměřil jim některá města. Jung. — Odmísil ji mezi jinými k

Hosted by Google

smrti. Vel. — Odmísil mu Otakar knížetství Opavské. Vel. — Bezbožníky k jich většímu zlému tím odděluje. Br.

Pozn. 1. Zde na paměti budiž rozdíl mezi obraty a způsoby mluvení: odciziti, oddělati, odděliti, odchyliti, odloučiti, odmísiti, odtrhati, odtiskati, odvrátiti a j. koho od čeho, aneb co od koho aneb co od čeho aneb co komu t. j. z rukou, z moci. Nadto praví se: odraditi koho od čeho i odraditi komu od čeho, odmluviti koho od čeho a komu od čeho a j. Jiný smysl má do sebe: odmlouvati čemu aneb komu t. j. proti čemu neb komu. —

§. 53. Předložka **po** (= řeck. κατά; něm. be-, über —) znamená:

a) okamžení, kdy běh činnosti po místě, po všech stranách, na všech stranách, všudy aneb z cela po předmětě samém v skutek vstoupí. Ku př.:

Postavili čtyři valné voje. Rkk. — Pokousali červové celou kůži. Jung. — Pomazal jej olejem svatým. Br. — Políbil jej. Br. — Truhlář prkna fermeží pomazuje. Kom. — Lekař uměj pokládati svá vázání. Jung. — Bolení na svém těle pocituje. Jung. — Bednář pobíjí sudy (t. j. bíje po sudech obruče.)Jung. — A dveře síně pokryl mosazem. Jung. — Hrnčíř polívá kamna. Jung. — Potrus vrstvu tu solí. Jung. — Zlatník zlatem rytinu potahuje. Br. — Krajinu ohněm pokazili a poplenili (t. j. po všech stranách, na všech stranách kazili a plenili). Vel. — Pocelovala jest ruku jeho. Pass.— Nastavěli ohavností svých v domě tom, aby poškvrnili jej. Br. —

b) Táhne činnost na celek avšak distributivně, znamenajíc všecky jednoho po druhém, vše jedno po druhém, všecken celek stranu po straně, část po části. Ku př.:

Tamo si podáme ruce. Rkk. — Poděluje je (t. j. všechny jednoho po druhém) bolestmi bůh v hněvě

Hosted by Google

svém. Br. — Pohasily všecky ohně. Jung. — A národ ten pojí bravy tvé i skot tvůj. Br. — Všecky zločince mukami potrápil. Pass. — A podělili je také touto radostí. Cap. — Měsíc potratil své světlo. Vel. — Pomámil je všecky. Jung. — Poplení zemi Egypskou. Br. — Všecko pochvátal což bylo. Pulk. — Všecky muže z čeledi své pobil. Flav. — Poplašil ves zvěř leský. Rkk. — Poplenili vše vlasti. Rkk. — Tak umějí pokrytci jiné posuzovati. Br. — Polámal jsem jho krále Babilonského. Br. —

c) Ukazuje k směru činnosti až po něco, až k něčemu, na něco, ku př.:

Z té pokuty může je pohnati. Jung. — Do hrobu mrtvá těla pochovávají. Vel. — Pokládá vinu na krále. Let. Troj. — K tomu ji lakomství popouzí. Hr. Jel.—Však takovou přímluvu svou a radu jiným k uvážení poručil. Háj. — Vytra mísku poklop ji. Br. —

d) Táhne činnost k nějakému dílu, k nějaké mnohosti a kolikosti, znamenajíc že až po jistý díl, po jistou míru běží; jako:

Pobrus mi trochu (t. j. po trochu) nože toho. Jung. — Pojez něco prvé. Jung. — Za dne málo toho podělám. Jung. — Rádbych tu bečku vína v celosti podržel. Jung. — Obžalovaný díl dluhu popírá. Jung. —

Pozn. 1. Zhusta se zde místo akkusativu genitiv klade, a to v příčině pod b) vytknuté, když se jednotlivé díly, na něž se činnost táhne, z celku zřejměji vytýkají, jako: Chtěl svých synův slušně poděliti (t. j. svých synův každého, svých synův jednoho po druhém). Háj. — I políbila jich (t. j. jich každého, z nich jednoho po druhém). Br. — Pomazal knížat nad lidem jeho t. j. každého, jednoho po druhém. Br. — Zubův sobě vlk pobrušuje t. j. zubův každý, jeden po druhém. Aesop.— V příčině čtvrté pod d) vytknuté klade se místo akkusativu genitiv, když se k nějakému dílu celku toliko činnost táhne, který se však nevyslovuje. Ku

Hosted by Google

př.: Olejem pomazal příbytku i všech věcí t. j. nějakou část, nějaký díl aneb až po nějaký díl. Br.—Pokropovali krví toho oltaře t. j. jistý díl, po jistý díl. Br. — Avšak díl ten když se zřejmě jmenuje, klade se vždy do akkusativu; jakož i v první příčině se klade akkusativ, když se části zřejmě vytýkají, jako: Těch každého poklíná sám bůh nebeský. St. Skl. —

§. 54. Předložka **pod, pode** (= řeck. ὑπο, lat. sub, subter: něm. unter, herunter, hinab) znamená:

a) okamžení, kterým běh činnosti dolů pod místo, dolů pod předmět aneb způsob jistý v skutek vstoupí, aneb ukazuje k místu a předmětu, pod kterým se co vykoná, obzvláštně se užívá o uvozování koho v poddanost. Ku př.:

Svou hlavu pod ten práh podklánějí. Pulk. — Pod jeho metlu hřbet svůj podklonili. Br. — Kam to dřevo podkládáš? Jung. — Podnítil oheň pod rendlíkem. Us. — Podtrhl pod ním stoličku. Us. — V ty časy král Kozdra všecky země i všecky vlasti na vzchod slunce mocně pod svú moc podbil. Pass. — Athenienští všecky Řeky pod se podkásati a podmaniti chtěli. Vel.— Zemi všecku sobě podrobil. Kom.

b) Vyslovuje, že činnost dolem pod věcí vzhůru běží; tudy to, co z důlu nahoru. Ku př.:

Prudká voda podbírá písek. Br. — Kníže rozkázal pec tu podbořiti. Háj. — Podchyť tou rouchou loket, předloktí a všecknu páži, ať ruka má odpočinutí. Jung. — Voda podkalila trávu na louce. Us. — Podlamuje vinné listí. Jung. — Šíbal podtrhuje neopatrné. Kom. —

c) Někdy přileží této předložce pojem kolikosti, znamenajíc: z mála, z nepatrna, ze slaba, z jemna, jako: Oni vlasy své okrouhle stříhali a podholovali. Br.— V této příčině i genitiv se klásti může.

§. 55. Předložka **přes** místo přes (= řeck. ὑπερ, lat. super, trans, něm: über) znamená:

Hosted by Google

a) z jednoho místa na druhé přes věc, jež mezi oběma jest, přes něco na druhou stranu, ku př.:

Vody přenesli své zvěsty na druhý břeh. Rkk. — Vinař přesazuje štípky. Jung. — Přestěhoval skříni boží na horu Sionskou. Br. — Toulaví pastýři saláše své na karách převážejí. Kom. — Pastýř dobytek přehnal přes osení. Jung. —

b) Táhne činnost k jednotlivým částkám předmětu, odlučujíc a stíhajíc, což k věci nenáleží, jako:

Mlatec obilí řečicí přečistuje. Jung. — Přepalovali zlato. Háj. — Přetříbím je věječkou. Br. — Tu zlato přeháněli ohněm. Br. — Převívají věječkou obilí. Kom. — Bůh všecky vaše kroky přečítá. Vel. — Sprostné a dobré věci i skutky přemítali. Br. —

c) Ukazuje k tomu, že činnost přes předmět běží a běžíc jej dělí a ruší, jako:

Pes překousal řemen. Jung. — Převoral mezi. Jung. — Stodolu přepažiti dal. Jung. — Přepeřil všecky světnice své. Jung. — Bylo by jim to všem nohy přeráželo. Jung. — Ustanovení otcův svých přerušili. Háj. — Meze na lukách přesekou, meze na polích převoří. Rad. zvíř. — Lubor kopí mečem přetial. Rkk. —

d) Nese v sobě smysl komparativný aneb superlativný, znamenajíc více než; u větší míře, než slušno; u větší míře; nad míru příslušnou; nad míru obyčejnou; velmi; velmi velice, ku př.:

Jeden druhého překupoval. Jung. — Jeden druhého přejídal a přepíjel. Jung. — Bratra svého u krále přeplatil (= více platil než bratr) Plác. — Pravnuk jeho přeštekoval v tom praděda. Vel. — Jiné všecky převýšil a přepanošil. Jung. — Přetížil koráb nákladem. Jung. — Přesladil kávu. Us. — Matka děti jídlem a pitím přeložila. Jung. — Přepálil železo, přepekl chleb, překroutil přízi, přelil sklenici. Jung. —

Hosted by Google

§. 56. Předložka **před, přede** (= lat. ante, prae-, něm. vor, voraus, vorher; opak jest za) znamená:

a) o místě v před komu, z předu komu, před oči aneb před očima komu, ku př.:

Předestřel mu koberec. Jung. — Pečeni hostem předkrajoval. Jung. — Předkládá jim slovo boží. Br. — Představímť sobě před oči věci šlechetné. Br. — Chleb krkavci předhodil. Jung. — Zítra předložím žádost svou. Br. —

b) O čase znamená: dříve času příslušného, před časem, napřed, před tím. jako:

To bůh před věky ve svého božství tajnici předjednal i předpůsobil. Pass. — Tyto věci proroku předoznamovati rozkázal. Br. — To bůh předuložil. Br. — Předukázal králi smrt jeho. Br. — A všecky cesty mé předzvěděl jsi. Bibl. — Které věci předzvěděl, ty i předzřídil. Br. — Předzvěstovali příchod jeho. Bibl. — Bůh nás k věčnému životu předřídil. Br. — Oni chleb chudým předjímají. Aesop. — Dříve času předchvacují cla. Jung. —

c) Užívá se jí o přednosti, již podmětu přivlastňujeme, tudy stupňuje pojem činnosti a jest to co; dříve než druhý, výše než druhý t. j. že podmět činností svou vyše nad druhého sobě počíná, jako:

Jedni druhé u vladařů předkupovali t. j. výše kupovali úřady nežli druzí. Plác. — Mne nad bratry mé přednesete. Jung. — Představuje slávu člověka před slávu boží. Br. — Předkládá sebe jiným. Mudr. — Předložil jsem tu moudrost nad království. Bibl. — Který kterého předhoní. Us. —

§. 57. Předložka **při** (= řeck. ἐπί, lat. apud, ad-; opak jest od) znamená:

a) běh činnosti tam k čemu aneb nač aneb več, ku př.:

Rozkázal přinesti hlavu jeho na míse; i přinesl hlavu jeho na míse. Br. — Před časy zlo-

Hosted by Google

čince na kříž přibíjeli. Kom. — Ježíš Malchovi ucho přičinil. Pass. — Kovář kopytům podkovy přidělává. Kom. — Země nás všecky v se přijímá. Hr. Jel. — Moudrost těm, kteříž ji milují, přidělila zboží věčné. Br. — Potom přichýlil dítě k sobě. Pulk. — Přilož ruku k srdci. Hr. Jel. — Přivalili klády po kraj násep. Rkk. — Bůh všemohoucí všem tvorům přistvořil obzvláštní moci. Jung. —

b) Ukazuje k cíli a účelu, za kterým se co děje, jako:

To já jiným k uvážení připouštím. Byl.—Duch sv. tvrdá srdce k činění svatých skutkův připravuje. Pass. — Já bych ji byl k obětování našim bohům násilím přibezděčil. Pass.—Dítky k dobrému láskavě přiluzuje. Jung. — K pláči je přinutil. Vel.—K tomu ji její zloba připudila. Dal. — Dceru chtěl k božské službě připůsobiti. Pass. —

c). Ukazuje k vzoru a míře, jíž se co rovná, jako;

Ke komu mne přibodobníte a přirovnáte. Br. — Komu jste mne přibodobnili. Mel. bibl. — Jedno k druhému přiměřuje. Vel. — Dobře boty přikrojil. Us. — A tu oběd přistrojili. Har. — Dle nejnovějšího kroje kabat ten přistříhl. Us. —

d). Ukazuje, že se ku předmětu přičiní, čím činnost časoslova jednoduchého v skutek vchází, jako:

Ale však tvář svou přikryj. St. Skl.— On přikrývá jasné nebe oblaky. Žalm.—Tím prostředkem stranu pod jednou přichránili. 2 Apol. — Přikvačil bůh Egypt vlnami mořskými. Kom. — Přikvačila tebe zlá příhoda nenadále. Hr. Jel. — Přioděli jej. Br. — Maštalíř koně houní přistírá. Kom. — Tím své bludy přistírají. Br. —

e). Ukazuje k tomu, že se činností předmět množí, že vzrůstá, tudy k jisté kolikosti, jako:

On za ty dvě létě ještě pět set zlatých přichoval. Jung. — Přidal mu ještě tři sta zlatých. Svěd.

Hosted by Google

— Na koupi zaleželé málo sobě přichováš. Jung. — Mnoho víry přikládáte k pověsti lživé. Hr. Jel. — Tu jsou mnoho koní připřáhli. Háj. — Přisadil k minci třetí díl mědi. Vel. — Na sto librách přivážil dvadcet liber. Ros. — Přines mi trochu vody. Br. —

Pozn. 1. Když se kolikost zřejmě nevytýká, tehdy pojí se časoslova taková s genitivem, jako: A přidal jemu slávy. Br. — Aneb když se z celku část po části k čemu přičiňuje, klade se místo akkusativu genitiv, jako: K nápoji svému slz přiměšují t. j. z slz jednu po druhé. Br. —

§. 58. Předložka **pro** (=lat. per,něm. durch) znamená:

a) kudy činnost s předmětem svým běží, tudy skrze co ven, skrze co na druhou stranu, středem čeho ven, středem čeho na druhou stranu, středem čeho ven někam, jako:

Dveřmi tu věc pronesl. Jung. — Skrze brdo tkadlci osnovu protahují. Vel. — Propustil jej od sebe žalostivě. Háj. — Nit skrze ucho jehelné propravil. Jung. — S nesnadností střelu pročinil. Pass. — Řeč pronáší myšlení člověka. Vel. — S úsilím k hradu cestu proklestili. Dal. — Dal to do všech krajin prohlásiti. Jung. —

b). Ukazuje, že činnost sama skrze předmět její, středem jeho ven na druhou stranu běží, jako:

Pak srdce kopím prokláli. St. Skl. — Dlouhým jej s zadu až na skrze promrštil oštípem. Háj. — A tak slonovi břich probode. Rad. zvíř. — Hlavu jemu proholili. Pass.

c). Že činnost skrze věc od částky k částce se táhne a, což k ní nepřisluší, odděluje a, co k ní přisluší, přičiňuje, tudy co: naskrze, jako;

Probírají to ovoce. Jung. — Pročesáme to ovoce. Jung. — Pokrm skrovný horkosti těla prochlazuje. Jung. — Dám ty vepře prokrmiti. Jung. — Vína vodami proměšovali. Let. Troj. — Tu zlato propírali. Háj. — Věnec kvítím proplétaly. Jung. — Tím promývej ránu. Vel. — Zrak sobě propravili. Kom. —

Hosted by Google

d). Ukazuje k plné skonalosti činu, tudy jest co: z cela, z plna, tak však že předmět konečně v skutek přechází aneb se ruší, jako:

Prorok k chvále boží církev probudil. Br. — Patrně svou moc v obhajování církve prokáže. Br. — Lékařství naše přirození proměniti může. Byl. — Sukně červená jej pronosila. Dal. — Zločinec život pročině, za milost prosí. Kom. — Na dobrých a lahodných kouscích statek vešken projedla. Vel. — Statek svůj a jmění pitím a hrou promrhal. Vel. — Při svou prosoudil. Vel. —

e) Ukazuje k tomu, zač se předmět mění, jako: Víno prodává. Jung. — Statky své projednali. Vel. — V těch dnech měl časný za věčný život proměniti. Háj. — Vinici svou pronajme svým vinařům. Br. —

§. 59. Předložka nedílná **roz** (= slov. razъ, řeck. διά, lat. dis —, něm. zer-, ver -) znamená:

a) šíření po místě a v prostoře, tudy to co: sem i tam, po různu, jako:

Vinař rozsazuje štípky, strůmky, hlavatici (= sem i tam porůznu sází) Jung. — Rozsívá na poli ječmen. Jung. — Rozženu je po krajinách. Br. — Tu rozbíjejí stany (t. j. sem i tam bíjí). Vel. — Slunce počalo roztírati své paprslky. Let. Troj. — Oni rozhlásili jej po vší té zemi. Br. — Rozchovali šaty do skrejší v domu svém. Eus. —

b) Klade se k sesílení činnosti, k vytknutí plné její skonalosti a tudy jest co: z plna, z cela, na místo, jako:

Bůh směsici na čtyry tvářnosti rozdělil. Byl. — Nepravosti vaše rozloučily vás s bohem vaším (t. j. loučení z plna v skutek uvedly). Br. — Rozptýlím je jako lev. Br. — Zjítra záhy rozpálíme krutost všicku. Rkk. — Měchami oheň roznítili. Vel. — — Zvon rozklátil (t. j. klátil až to z plna v skutek uvedl) Jung. — Neprávě a s útiskem statek pánův

Hosted by Google

svých rozšiřovali. Br. — Slavná kněžno, výpovědi tvoje jsme rozmysleli. Lib. S. — Rozmnožil jsi národ tento. Br.

c) Znamená dělení a to, že se, co v celek spojeno jest, činností na části, na třídy dělí, jako:

Rozlomil to na dvé. Jung. — Rozlosoval zemi jejich. Br. — Tu noc bouře nás jedny od druhých rozmetala a rozehnala. Preff. — Okus rozeznává chuti. Byl. — Rozchvátali mezi sebou jmění naše. Br. —

d) Znamená vespolné dělení, srovnání, a tudy uvedení věcí jedné s druhou v příslušnou míru, v příslušný způsob a stav, jako:

Zedník rozdělává vápno. Jung. — Oni pak málo poodstoupivše to jednání mezi sebou rozvažovali. Solf. — Přijď a rozmluvíme spolu v některé vsi na rovinách ono. Br. — Rozsoudila je spravedlivým soudem. Jung. — Lidi soudce rozeznává. Kom. — Měřič rozměřuje vzdálenosti. Kom. —

e) Znamená rušení, jež za dělením jde, jako:

Kazeň slabá rozsmekuje svazky řádu. Hr. Jel. — Kdo rozvíže svazky hříchův? Hr. Jel. — Kosatec všeliké zpuchliny rozhání. Byl. — Střelbou všeliké zdi okolo zámku rozmetali. Vel. — Aby tě krkavci roznesli Vel. — Rozkujte radlice vaše v meče. Br. —

§. 60. Předložka **s**, **se** má dvojí do sebe moc, rovnáť se: 1) lat. de, řeck. κατά, něm. herab, herunter, a pak 2) lat. cum, řeck. σύν, něm. zusammen, mit. V první příčině má za opak předložkou vz, v druhé předložku roz. V příčině první

1) vyznamenává:

a) směr činnosti s hůry dolův, shůry na stranu pryč, jako:

S koně jej sbodl. Let. Troj. — Tehdy tělo s kříže sniali. St. Skl. — Svedl třikrát oheň s nebe. Br. — Shodil mne kůň. Hr. Jel. — Zábradla s mostu voda smetala. Jung. — Mohl by ty oběti sdý-

Hosted by Google

chnouti co nějaké peří. Br. — Pívo schovávají do sklepů chladných. Kom. —

b) Užívá se jí k sesílení pojmu časoslova a k vytknutí skonalosti, tudy z hůry až dolů, z cela, z plna, s místa na místo, jako:

Nepřátelé město spálili (t. j. pálení města s místa na místo, z plna v skutek přivedli). Jung. — Řeka svlažila louky. Hr. Jel. — Ó lásko čisté milosti, v těch slzích svlaž tvé střely. Kadl. — Ta voda vředy a rány stírá. Jung. — Již jsem tu kůru sedrala. Svěd. — Smočil ty šaty ve vodách studničných. Flav. — S sebe všecken stud setřel. Vel. — Každý totéž při růži seznati může *) Byl. — Barvínek, aby jím hlavu myl, nečistotu dolův spudí a uzdraví. Jung. — Sami vražbu nad sebú spácháme. Rkk. —

c) Z směru činnosti s hůry dolů vyrostá směr proti čemu, zpět k čemu, jako:

Cos' nám, synu milý, sděl (t. j. proti nám, nám na ujmu) St. Skl. — Bůh na krále tento nedostatek spustí. Dal. — Co svedeš proti němu. Br. — Na naše město vše neštěstí svalili. Jung. — Svedl na ně hospodin vody mořské. Jung. — Když by koli kůň staven byl komu, jest vedlé práva, aby jej svedl na toho, který obecně slove soukup (t. j. aby jej přivedl na zpět k tomu **) Jung. —

2) V druhé příčině znamená:

a) spojení, společnost, společnou účast-

---

*) t. j. dobře, z plna znamenati, viděti, abmerken, ausmitteln, wahrnehmen = řec. *καταγεγνώκω*.

**) Svésti věc na koho aneb ku komu aneb do místa, v místo pravilo se v mluvě pravické o věcech, jež z statkův odvedeny, odpuzeny byly a zase zpět do statku, k majetníku přivedeny býti měly; tudy jest: na koho, ke komu co svésti = aliquid in pristinum statum reducere; loď do přístavu svésti = loď po vykonané plavbě do přístavu vevésti; moc královskou do obce, v obec svésti = moc kr. v obci obnoviti. V smyslu tom užívali též Řekové časoslova *κατάγειν*, obzvláštně o mužích vyobcovaných a jich do vlasti svedení.

Hosted by Google

nost, vespolnost, tudy jest co: spolu, vespolek, jednou dobou, jako:

Sved s ním bitvu, porazil a jal ho. Vel. — Jiní opět ohněm zlato v hromadu spoušteli (t. j. společně pouštěli). Háj. — Všickni tří to smlouvali (t. j. společně, jednou dobou). Us. — Biskupové na sněmích roztržky a rozdvojení spokojují (t. j. společně, jednou dobou pokojí). Kom. — Stvoření své jedno s druhým seznámil a spříznil. Solf. — Svádějí vespolek bitvy. *) Jung. —

b) S jednocení, shromadění, t. j. to co: v hromadu, v jedno, ku př.:

Smíšeli ocet s žlučí (t. j. v jedno míchali). Preff. — Vozka náručního koně s podsedlním spřáhá. Kom. — Lékařství ta proti jedům skládají (t. j. v jedno kladou). Byl. — Budoucích věcí časté připomínání ve všelikém dobrém skutku nás spojuje (t. j. v jedno pojí). Vel. — Skládá zlé s dobrým na jednostejnú váhu. Hr. Jel. — Spustil jsem všecky lidi jedny s druhými (t. j. do hromady). Br. — Ahněv boží sobě jako poklad shrnují. Br. — Poklady shromažďuje. Kom. —

c) Znamená, že se jedna věc s druhou v mír, v shodu uvozují, že se rovnají, jako:

A krále Českého s Vratislavskými smluvili. Vel. — Nás s otcem smířil. Jung. — Zdaliby tu věc mezi nimi smluviti mohl? Jung. — Sjednal odpůrníky. Vel. — Sjednotil jsi mne s Pánem. Jung. — Dryoštěp hranice skládá. Kom. —

Pozn. 1. Rozdíl tudy jest mezi předložkou **se**, když se rovná lat. de a řeck. *κατά*, něm. herab, herunter, a když moc v sobě nese latinské předložky cum, řecké *σύν*, něm. mit, zusammen. Nad to však ještě odděliti jest takové předložkové **s**, které povstalo z předložky **vz** a z předložky **z**. Srovnej vz, z.—

§. 61. Předložka **u** (= z povahy své lat. apud, v složení však jest jednak = ex-, jednak = con-, je-

*) Svésti bitvu, boj = den Kampf von beiden Seiten beginnen, eine Schlacht liefern = řeck. *συνάγειν πόλεμον, νόμίνην.*

Hosted by Google

dnak=abs, ab, de, jednak vyjádřuje se jednoduchými časoslovy, v řečtině ἐπί), ukazuje:

a) k úplné skonalosti činu, vytýkajíc to okamžení, kterým se předmět na místo, ku konci, z plna uvedl aneb uvodí, jako:

Příval jim ohně všecky uhasil. Vrat. — Proč jste mne ubudili. Pass. — Bůh nebe i zemi učinil. Vel. — Všeckno udělám. Jung. — Těžce jsme to ujednali. Jung. — Nad tím veliký zarmutek učil. Jung. — Řečmi lahodnými jej ukojila t. j. tak dlouho jej kojila až to na místo přivedla. Let. Troj. — V srdci ukrýval jed (t. j. snažil se ukryti). Vel. — Jat jsa krásou její z kláštera ji unesl. Vel. — Paris Helenu uloudil do Troje. Cyr.

b) Ukazuje ke kolikosti t. j. k tomu, že se od celku část nějaká odnímá, tudy jest tolik co: od, jako:

Někdo mi těch peněz něco ubral. Jung. — Já toho kordu dám kus ubrousiti. Jung. — Udělil vám částku nějakou milosti duchovní. Br. — Lstivě něco těch slov ujal. Br. — Utrhl zuby kus sklenice. Hr. Jel. — Uštípej trochu dříví. Jung. — Utočil toho vína asi dvě pinty. Jung. — Všechno víno mu vyteklo, sotva ho asi vědro uchytil. Jung. — To učiní všech spolu sto a patnácte. Br.

c) Ztenčuje, ruší, zničuje činností časoslova jednoduchého předmět svůj, jako:

Také i na minci a v koupi lidi ujímají a tudy sobě nový zisk přivozují (t. j. odjímáním ztenčují, hubí). Vel. — Poddané své ubírají a přetahují (t. j. bráním od nich je hubí). Vel. — Hmyz jej do smrti ujedl (t. j. zahubil). Jung. — Ten kohout byl by brzo druhého uštípal. Jung. — Braňte, sic ho ušlapají. Jung. — Již dva koně utahal. Jung. — I utepe tě tvá psota a bída. Ctib. — A tu toho vraha utratiti dal. Háj. — Tys toho koně hrozně uhnal (t. j. hnáním zemdlil). Jung.

Hosted by Google

Pozn. 1. Když se kolikost zřejmě nevytýká, klade se genitiv, jako: Almužen ráda udílela. Vel. — aneb i předložka z, jako: Nuzným z almužen uvílej. Kom. —

§. 62. Předložka **v, ve** (= lat. in, řeck. εἰς, ἐν; něm. hinein, ein—) znamená směr činnosti tam místo, tam ve věc, tam do místo, do věci, tam nač, jako:

Vtekl osten v zemi. Háj. — Své prsty mu v uši včinil. Jung. — Vdej svůj meč v nožnice. Pass. — Jeden z těch hřebů do helmu syna vdělati a vkovati dala. Preff. — Já jsem do toho statku mnoho set svého vdrobil. Jung. — Vodu mu do očí vkrápěj. Byl. — Vpravili do zbroje městskou mládež. Vel. — Mordéře na kolo vbíti neb na kolo vplésti kázali. Rad. zvíř. — Duch sv. pravdu vnuká. Br. — On jemu vdechl duši, moc svou prokazující. Br. — V něm lakomství mátě hříchův své kořeny vdružila a žádost své střeny vtělila. Let. Troj. — Kázal jej hned do vězení vsaditi. Háj. —

Pozn. 1. Před **s** velmi zhusta stojí místo **vz**, kdež **z** s následným **s** v jedno splynulo, jako: na kůň vsaditi m. vzsaditi, vslaviti m. vzslaviti a j. v. Srovnej k tomu vz.

§. 63. Předložka nedílná **vy** (= lat. ex, řeckému ἐκ, něm. aus, heraus, weg) vyznamenává:

a) běh činnosti z místa ven, odkud ven pryč, jako:

Z hradu chleby a jiné potravy vybravše jej jsú zapálili. Háj. — Jeden druhému oko vybodl. Vel. — Když mu kázali, aby jazyk vyčinil, hned vyčinil. Jung. — Již jsem je všechny z mého domu vyhostil. Jung. — Vymrštil sobě oko větví. Pulk. — Žíly mlíčné zažitý pokrm vyssávají Kom. — Věci perné pot vyvodí. Byl. — Někteří děti své vyděd'ují a vykazují. Kom. —

b) běh činnosti z kořen ven, tudy ukazuje k plné skonalosti: z plna, z cela, docela, jako:

Hosted by Google

Kázal vybíjeti domy křesťanské. Háj. — Vybořili a vyvrátili z kořen to město. Let. Troj. — Tu jámu král vycíditi kázal. Pass. — Vyhubil vše království. Rkk. — Dítky sobě zdravé vychoval. Vel. — Stav svůj vyprav a smutek svůj nám vylič. Tkadl. — Pekař chleb v peci vypeká. Kom. — Věci sobě svěřené snažně vyřizoval. Solf. — Zapis svůj ctně a řádně vyvadil. Jung. —

Pozn. 1. Srovnej předložku **z, ze.**

§. 64. Předložka **vz, vze** a se sesutým **v** toliko **z**, před tenkými souhláskami zhusta **s**, jest slov. **въ**, lat. in-, ex-, re-, řeck. ἀντι, ἀνα, ἐπί, něm. auf- er-. Znamená:

a) běh činnosti vzhůru, vzhůru nač, vzvýši jako:

Ctirada na kolo vzbili. Dal. — Vzděl na ruku brněnou rukavici. Dal. — Na ramena vzložili kopí. Rkk. — Provaz mu na šiji vzvázali. Dal. — Sám procítě vzbuď jiné. Kom. — Zedník z kamení aneb z cihel zdi vzdělává t. j. vzhůru dělá. Kom. — Od mrtvých je vzkřísil. Jung. — Zdvihniž (m. vzdvihniž) každý z vás svou pravou ruku a vztáhni dva prsty t. j. vzhůru dvihni a vzhůru táhni. Háj. — Zraky vzvedl t. j. vzhůru vedl. St. Skl. — Vznesiž oči k nebi vzhůru. Kat. leg. — Vítězství hlas vojsk vzhlásal t. j. vzhůru hlásal. Rkk. — Mysl člověka zdržuje t. j. vzhůru drží. Kom. — Ta voda všecko snáší (m. vznáší t. j. vzhůru nésti usiluje). Preff. — Onať obočí vstahuje (m. vztahuje t. j. vzhůru táhne). St. Skl. —

b) běh činnosti vzhůru k čemu, proti čemu, komu v prospěch, čest aneb na ujmu, obzvláštně v smyslu nepřátelském, jako:

K hospodinu vzdával svú modlitbu věrnú. St. Skl. — I daj svlažení útrobám našim, hlasonosnú obět tobě vzdáme. Rkk. — Vzbudil protivníka Šalomounovi. Jung. — Válku proti jednomu králi

Hosted by Google

vzdvihl. St. Skl. — Služebníky své jedny proti druhým vzbudil. Solf. —

c) Sesiluje činnost, vytýkajíc okamžení, kterým činnost z plna, z cela v skutek přechází, jako:

Vzbuzuje svády nenávisť. Br. — Vzveličil boha a vzchválil. St. Skl. — Chtěla v tom známost míti, což jí pravil, to vzvěděti (t. j. od počátku až ku konci, z plna věděti). Leg. Kat. — Potom své království svému synovi vzdal. Pass. — Všecko dobré při sobě vzdělávali. Jung. — Podlé zemanů rady korunu země vzvolil. Dal. — Ikarus vzdělal sobě vosková křídla. Jung. —

d) Běh činnosti vzhůru jest zhusta během vzpět*), táhnutím se vzpět na něco, obracováním se vzpět k něčemu, uvalováním čeho vzpět na koho, přisuzováním, přivlastňováním. Ku př.:

Manžel dobrovolně vzdal dům svůj t. j. vzpět dal. Pr. měst. — Hejtman na lid to vznesl t. j. vzpět odkázal. Jung. — Povinen jest to na obec vznésti. **) Vel. — On to naň vztahuje (t. j. zpět táhne). Jung. — On na se zprávu vztáhl. Vel. — Vinu na ně vzkládá t. j. vzpět klade. — Democritus přišed k moudrosti všecko své zboží zvedl na peníze (m. vzvedl t. j. zpět uvedl). Jung. — Konšel ouřad vzdávaje (t. j. zpět dávaje) pána boha má vzývati. Pr. měst. — Bohu díky vzdáváme. Jung. —

§. 65. Předložka **za** znamená:

a) běh činnosti tam za něco, tam v místě za něco, pryč tam vzad, pryč v místo, jež vzad jest, tam za něčím, jako:

Zadřel sobě třísku za nehet. Jung. — Zavěsil

---

*) Jako v Alex.: plove vz vodu t. j. vzhůru proti vodě, den Strom hinauf, gegen den Strom, wider den Strom

**) V mluvě soudnické jest vznésti něco na obec, na vrchnost, na lid, na právo = něm. an die Gemeinde etc. verweisen, ihrer Entscheidung überlassen, tudy = řeckému ἀνάγειν.

Hosted by Google

ručnici na stěnu. Jung. — Z nich někteří zavrhli od sebe braně. Jung. — Zaváží slad do mlýna. Jung. — Zahnal nepřátelská vojska. Vel. — Ženy i děti jejich s sebou zavedli. Vel. — Zadržuje mzdu nuzným t. j. drží za sebou. Jung. — — Tu věci mysl násilně zachvacuji. Hr. Jel. —

b) Sesiluje pojem činnosti, ukazujíc k její plné skonalosti, z plna, z cela, jako:

Zahubil město ohněm t. j. hubil až to z plna v skutek uvedl). Hr. Jel. — Bůh všecky věci v bytu zachovává. Vel. — Ty věci zarozují černú krev. Jung. — Žena zasmušuje tvař svou. Jung. — Zasvěťte svátek ten bohu. Cap. — Vláha zapájí zemi. Kom. — Voda zakalila louku. Jung. —

c) Ukazuje k tomu, že činností podmětu předmět s oči mizí, se ruší, jako:

Doly kovkopův s svými pomocníky zaválel. Háj. — Jasný den temná noc zastiňuje. Br. — Cesty na horách zasekali. Br. — Místem semena na poli zasetá zavorávají. Jung. — Založil jemu cestu množstvím rytířstva. Let. Troj. — Zakopali do zemi naproti sobě dva stromy v spůsob sloupu korábového. Flav. — Zadělej tu díru. Us. —

§. 66. Předložka **z**, **ze**, kteráž z starší formy **iz** povstala a před tenkými souhláskami zhusta v **s** přechází (= lat. ex, řeck. ἐκ, něm. aus, heraus), ukazuje:

a) k místu, z něhož co ven pryč vychází, aneb k látce, z níž co jest, aneb k počátku a původu, odkud co jest, jako:

Kůň zmítá jezdce Kom. — Zvedu krev nevinnou z Izraele (t. j. ven pryč vyvedu *). Jung. — Zuj mne z bot. Jung. — Z pohanův mnoho křesťanův zčinil. Dal. — Kdo dotýká se smoly, zmaže se od ní. Br. — Zházel mocné z stolic t. j. ven pryč z

*) S jiným názorem a vztahem Bratří praví: Ale svedeš krev nevinnou z Izraele. —

Hosted by Google

stolic házel. Kom. — Z stolice jeho zsadili. Háj. — Věrnost manželská mne z hřichu ztahuje (t. j. ven pryč táhne). Jung. — Vzav hlínu zemskou způsobil z ní člověka Solf. — Rodičové pro neposlušenství děti své dědictví zbavují. Kom. — Oženiv se tu ženu svú znesl z toho dědictví společného t. j. ven pryč nesl. Jung. —

b) Ukazuje k plné skonalosti vyjádřujíc, že se činnost z kořen, tudy z cela, z plna v skutek uvedla, jako:

Zemdlils' moc nepřátelskou t. j. mdlil jsi ji, až se to z kořen, z plna v skutek uvedlo. Br. — Řeku tu zmalil a změlčil. Vel. — I živočichy nejbídnější zbožňují. Br. — Zlehčují to, což on ztěžuje. Br. — Hleďte i tu zemi zbohatiti. Háj. — Veliké škody kobylky zdělaly. Vel. — Malá jiskra zplodí plamen veliký. Let. Troj. — Zořte sobě úhor. Br. — Zrušil mu víru. Hr. Jel. — Zléčil ho z ran. Let. Troj. — Svůj meč ztratil. Dal. — Všecky kosti její ztroskotali. Pass. —

Pozn. 1. Jak již svrchu řečeno, obmezuje se předložkami činnost časoslov, k nimž se přičiňují, spůsobem rozličným. Jiný směr vynáší se na př. při časoslově lámati v složeném do-lámati, jiný v na-lámati, jiný v po-lámati, jiný v od-lámati, pře-lámati, pro-lámati, vy-lámati, jiný zase v s-lámati, vz-lámati, z-lámati. Ačkoliv v posledních třech formách rozdíl již s větší těžkostí se pociťuje, nicméně však jest rozdíl ten dosti veliký; nebo s-lámati jest buď s hůry dolův lámati, něm. herabbrechen, herabbeugen, niederbeugen, lähmen, aneb jest v hromadu, jedno s druhým lámati, něm. zusammenbrechen; — vzlámati jest však vzhůru, vzpět lámati, něm. aufwärts-, zurückbrechen, biegen, umbiegen; zlomiti jest konečně to, co vylomiti, pak z kořen lámati herausbrechen, zerbrechen, entkräften, lähmen, schwächen. Odtud se praví: dna jej zlámala =entkräftet, gelähmt, avšak může se i s jiným vztahem říci: dna jej slamala t. j. s hůry dolův a tudy zcela silu jeho v nic obrátila, odtud se též mluví při verších o stopách slomených: lahme, fehlerhafte Versfüße, o spůsobu psaní, o slohu slome-

Hosted by Google

ném lahme, fehlerhafte Schreibart, o slomeném oku, zraku zamilovaných halbgebrochener, zärtlicher Blick der Verliebten a j. v. — Aby se rozdílu mezi s, z, vz, při kterých se za příčinou psaní fonetického t. j. když se tak píše, jak se vyslovovalo, prvotní jich moc a podoba setřela anobrž zastínila, lépe vyrozumělo, přičiníme zde ještě rozdíl mezi svedu, vzvedu, zvedu. 1) Svésti, když jeho opak jest vzvésti, vyznamenává shůry dolův vésti: po řebříku koho svésti herab-, hinabführen, — leiten, přítele do města, vodu s pole svésti herabführen, herableiten, ableiten, kládу na vodu, koráb na moře svésti ins Meer laſſen, in See bringen, kopí svésti ableiten, rod svůj od knížat českých svésti, svoditi herleiten, ableiten, abſtammen, entſtammen, po otci se svésti — gerathen, s místa vyššího na nižší něco svésti hinführen, hinbringen, vůz na prám svésti hinbringen, lodí na ostrov větrem svedena jest, wurde verſchlagen, vinu s sebe na jiného svésti herableiten, ſchieben, věc ukradenou na toho aneb k tomu, kdož s počátku, první v držení jejím byl, svésti, koně na soukupa svésti zurückführen, zurückbringen, mír v obec, do obce svésti wiederherſtellen, město v bývalý spůsob svésti — in pristinum statum deducere, loď po vykonané plavbě v přístav svésti von der hohen See in den Hafen führen, in den Hafen einlaufen laſſen. 2) Svésti, jehož opak jest rozvésti, znamená: v hromadu, v jedno vésti, jako: lid v místo svoditi zuſammenführen,- bringen, lid k boji svésti, obočí svésti zuſammen ziehen, vereinigen, mračna, lid k hodování svésti, verſammeln, koho s kým svozovati zuſammenbringen, v smyslu nepřátelském: koho s kým svésti zuſammenbringen, verfeinden; boj, bitvu svésti den Kampf von beiden Seiten beginnen, eine Schlacht liefern. — 3) Vzvésti a se sesutým v zvésti, jehož opak jest svésti v prvním smyslu, vyznamenává vzhůru nač, vzhůru več vésti hinauf-, in die Höhe führen,- leiten, oči, zraky k nebesům vzvésti in die Höhe heben, richten, hrad vzvésti in die Höhe bauen, aufbauen, člověka pracného od země vzvésti in die Höhe heben, aufrichten, koráb na moře vzvésti in die hohe See führen, ausſegeln, in See ſtechen, hlas vzvésti die Stimme erheben, děti, dceru dobře vzvésti großziehen, erziehen, věci obecné, obec vzvésti in die Höhe bringen, fördern, ihnen aufhelfen, zboží na peníze vzvésti zu Gelde machen, in pecuniam redigere, věřitele na zboží, statek, v statek, v dům, do statku dlužníkova vzvésti, zvésti in die Beſitzung einführen, von den Gütern eines Andern Beſitz nehmen laſſen, immittere quem in cujus bona, mittere quem in possessionem bonorum, koho po hradě vzvoditi herumführen, věc na základ její vzvésti auf den Grund, das Princip zurückfüh-

Hosted by Google

ren. Srovnej: na obec, na právo, na úřad vznésti — verweiſen, der Entſcheidung überlaſſen. — 4) Zvésti, zhusta píše se však svésti m. zvésti, jehož opak jest vevésti, vyznamenává z čeho ven na jevo vésti, od čeho ven vésti aneb toliko co vyvésti: herausführen, aus-, weg-, abführen, z domu ven se zvésti, zvednouti fortgehen, fortziehen, ſich entfernen, koho ze světa zvésti aus der Welt, aus dem Leben fortſchaffen, tödten; srovnej: z tohoto světa, ze života, ze živých vyjíti; krev nevinnou z Izraele zvésti hinausſchaffen, hinausbringen, vodu ze zahrady zvésti hinausleiten, abführen, ableiten, něco dobrého zvésti hervorbringen, bewirken, válku, smích zvésti erregen, veranlaſſen toliko co: válku, smích ztropiti, štastně se mu všecko zvedlo glücklich ausführen, srovnej: vejce znésti, dítě znositi die Leibesfrucht bis an's Ziel tragen, vollkommen austragen, něco proti komu zvésti ausführen, z cesty pravé zvésti n. svésti hinaus-, ab-, wegbringen, verleiten, z domnění a zdání zvésti, svésti abbringen a j. — Kdy se *s* místo z aneb staršího *iz* aneb místo *vz* a naopak, kdy se *z* místo *s* aneb *vze* klade, z opaku se nejlépe pozná.

B) Nepřechodná časoslova s předložkami složená.

§. 67. Nejenom časoslovo přechodná, když se s předložkami složí, z pravidla akkusativ za sebou táhnou, nébrž i časoslova nepřechodná. Sem patří:

1) časoslova pohybování, jako: jíti, běžeti, jeti, skočiti, stoupiti, padnouti, sednouti, klusati, plouti, téci a j. p., když se s předložkami akkusativu složí. Sem hledí:

a) **nad, nade, na**, jako:

Zdaliby jej mohl kde nadjíti. St. Skl. — Bolest ji nastúpila. Pass. — Nadjeli jsme vítr. Har. — Nadpadla mne búře. Jung. — A v tom jej smrt nadejde. Štít. — Kdo má koláč, najde i družbu. Jung. —

b) **ob, o, po** jako:

Oskočili jej. Háj. — Okročili celé vojsko. Vrat. — Oklekli hrob do kola. Jung. — Ale osednou zemi tu výr a krkavec. Br. — Tu horu Lužnice řeka obchodí. Háj. — Obstupte jej. Br. — Celé město

Hosted by Google

obešel. Br. — Luňák obletuje kuřátka. Lom. — Cesty i průchody z města oblehly. Flav. — Moře všecku zemi obchází. Kom. — Hoňte a popadněte jej. Br. —

c) **pod, pře, před, za,** jako:

Dobří pokojně a líbě smrt podstupují. Borov. — Čechové Mišňany bojem podstoupili. Dal. — Tu já sám druhý nemohouce ho zbýti tesák jsem mu podskočil. Svěd. — Čechové Poláky bojem podejdou. Dal. — Přeskočil jsem zeď. Br. — Slunce přešlo poledne. Rkk. — Přebředl Jordán. Br. — Přeplavil řeku. Br. — Meze slušnosti překročili. Jung. — Řeka břehy přetéká. Jung. — Poutníci nás předešli. Borov. — Prudkost nebe nás předbíhá. Hr. Jel. — Jazyk rozum předskočil. Hr. Jel. — Cestu mu zaběhli. Svěd. — Zaskočil je se svými od brány městské. Háj. — Krále dlouhé války zašly. Mudr. — Ty lidi soudný den na světě živy zastoupí. Štít. —

d). **pro, roz, vy, vz-** nebo **z,** jako:

Proběhl jsem vojska ta. Br. — Procházel jsem zemi. Br. — Proletni lesy jelením skokem. Rkk. — Projížděl království své. Vel. — Všemohoucnost jeho všecko prostupovala. Kom. — Slovo páně pronikuje vnitřnosti. Jung. — Víno svou horkostí člověka rozejde. Br. — Co jsou to bláto rozjeli? Jung. — Rozkočil tabuli. Jung. — Na dvě straně kolo rozstúpili. Rkk. — Dědinu vzchodil. Jung. — I zchodili hory mnohé. Háj. — Zjezdívá moře i země. Hr. Jel. — Všecko všudy zlétal. Hr. Jel. — Taboři zlezli město Boleslav v noci. Vel. — Ti lidé všechno po vesnicích vyběhají. Jung. — V závodech sobě základ vyběhá. Jung. — Dobře tu cestu vyjezdili. Us. —

Pozn. 1. Zhusta se i zde místo pouhého akkusativu předložka s jejím pádem opakuje, jako: Okolo města objížděl. Vel. — A tak předšel dar před ním. Br. — Aneb kla-

Hosted by Google

de se i instrumental, jako: prošel branou, skrze branu a j. v. —

2) Jiná některá časoslova, jako: býti, trvati, ležeti, růsti, spáti, bojovati, panovati; pak hleděti, zříti, patřiti, sahati, potom smáti se, kvíliti, žalostiti, radovati se, a j., když se složí s předložkami o-, ob-, pře-, roz-, s-, u-, vy-, za-. Ku př.:

Neklan dni své přebyl. Pulk. — Celý den bez jídla přetrval. Cyr. — Své nepřátely zdravím přetrval. Jung. — Překvílili noc. Jung. — Přeplakal celý den. Jung.—Ten již bratra svého přerostl. Jung. — Zvěstoval to otci mému, chtěje zvláště obradovati jej. Br. — Horké slze přátelé vyplakali. Har. — A jiní pak vyjdou z domu, také mne vysmějí. Jung. — Jiní mne vysmáli, druzí na mne fukali, třetí opřáhali. Kom. — Kudrlinkář ten nás všecky rozesmál t. j. stropil to, že jsme se smáli. Jung. — I kto rozplakal vaše hlasy, t. j. v pláč přivedl vaše hlasy. Rkk.—Srdce ti rozžalostil. Jung. — Jeho moc všecky věci obsahuje. Vel. — Vyšel kníže Křezomysl, aby lid svůj opatřil a shlédl všecky spolu. Háj. — Bůh všecky věci osáhá. Hus. — Ostřeloval zámek ustavičně sedmdesáti kusy velikými. Jung. — Attila všecku vlaskou zemi vybojoval. Har. —A to pachole pryč od svých očí vybyl. Cyr. — Bůh všecky vaše cesty spatřuje Vel. — Tu král velmi rád jej uzřel. Háj. — Chtěl všecku zemi Polskou opanovati. Háj. —

Pozn. 1. S některými časoslovy dvě předložky složeny jsou tak však, že se první předložkou pojem, jenž ostatní formě příleží, ještě místněji omezuje, jako: Hradu i městu Budeč pře-vz-děli. Háj.—Já jsem ty peníze již dvakráte přepo-čítal. Jung.— Já to ještě jednou před-pod-sívám. Jung.— Na mnoha místech ta práva pří-o-pravili. Vel.—Knížetství Kouřímské k Pražskému při-s-pojil. Háj. — Jiného mocného knížete k sobě při-za-volal. Pass. — Tělo sv. Vojtěcha vz-pod-jali a domův jej vzali. Dal. —

Hosted by Google

Pozn. 2. Mnohá časoslova pojí sé s akkusativem jmena, kteréž již v časoslově obsaženo jest, aneb s jmenem moci podobné, jako: Spravedlivý soud suďte. Br. — A vyznals' dobré vyznání před mnohými svědky. Br. — Rád prázdnú řeč mluvil. Pass.—A pán touž řeč k němu mluvil. Svěd.—Bojuj ten dobrý boj víry. Br.— Sespali sen svůj. Jung. — Snil sny. Br. — A tam chudým v sirobě hlad a žízeň mříti připouštíš. Pass. — V těchto příčinách klade se v jazyku českém obyčejně instrumental, jako: Všickni jeho plakali pláčem velmi velikým. Br.—Usnul snem smrti. Br.—Modlitbou dlouhou se modlil a t. d. *)—Avšak od příkladův těch odděl, jako: Mládenci vaši vidění vídati budou. Br. — Štěpujte štěpnice. Br.—Uměl řezati řezby. Br.—Tu na každý den prosebné a posvatné oběti obětoval. Háj. — Měl jemu plat platiti. Háj. — Neklan hned poslal své věrné posly k Vlastislavovi. Háj. — Vážen bude, kdož jim pravdu praviti bude. Háj. —

Pozn. 3. Jeden akkusativ mají za sebou bez čísla časoslov jak složených tak nesložených. Avšak není jednostejná věc, s kterým časoslovem se předměty pojí aneb pod které časoslovo se na mysli ukládají. — Jedenkaždý jazyk v té věci svou vlastní cestou jde; a podstatě jeho vlastní odporuje to, když se předměty s takovým časoslovem skládá, kteréž nad nimi nevládne a podlé přesného spůsobu myšlení národu ani nad nimi vládnouti nemůže. Pročež v té příčině přesnosti a ryzosti české především šetřiti jest. V německém jazyku na př.: praví se: Jem. Etwas Dank wiſſen, Jem. Dank abſtatten, Dank ſagen a t. d., avšak nečeské by bylo říci: díky věděti, praviti, clíti, nébrž po česku se vždy říci musí: díky komu činiti, díky komu vzdávati a t. d. Právě ve vazbách takových vidí se přesný a vlastní, jednoduchý a jasný a proto i ušlechtilý a lahodný způsob myšlení, jež jazyku českému přísluší. Za příklad uvedeme zde časoslovo činím, aby se moci jeho a rozdílům od jazykův jiných vyrozumělo. Tak pravíme: Toť činí proměny v světských věcech. Štít.—Činí vůli otce mého. Br.— Zemanův k sobě na Vyšehrad povolav, dlouhou a širokou řeč učinil. Háj.—Při tom veliké učinila děkování všemu lidu. Háj. — Vlasta učinila slavný kvas. Háj. — A hned

*) V latině praví se: gravem pugnam pugnare, longam viam ire, tertiam aetatem vivere — v řečtině μῖσος μισεῖν, μάχην μάχεσθαι, ἰέναι ὁδόν a j. v.

Hosted by Google

potom počaly s tohoto hradu časté sjezdy činiti. Háj.—Mužům velikou škodu činily. Háj. — A jemu hody učinili. Háj. —Odpočinutí sobě učiňte. Háj. — Vlasta zálohu na toho mládence učinila. Háj. — Učiňte vzácnou obět bohům. Háj. — O tom jest napřed zmínka učiněna. Háj.—Sestry tyto obeslaly všecken lid a otázku učinily. Háj. — Pokoj mezi sebou učinili. Háj. — Učiňte s námi smlouvu. Br. — Počet z víry své učinil. Bart. — Poctivost, poklonu jemu činili. Háj.—Římanům pomoc učinil. Háj. a t. d. — Obzvláštně zapotřebí jest znáti moc časoslov obecnějších, jako jsou: dělati, vzdělati, konati, chovati, držeti, míti, nésti, vésti, působiti, páchati, stavěti, brátí a j.

C). Časoslova s dvěma akkusativy.

§. 68. S mnohými časoslovy pojí se dva akkusativy, jeden jest předmětu a druhý jest jména výrokového aneb, jak se jinak praviti může, výroku odvislého t. j. výroku, kterým se předmětu přisuzuje co jest aneb jaký jest. — Časoslova, při kterých se dva akkusativy sbíhají, jsou tato:

1) Časlova: číti, viděti, uzříti, znamenati, naleznouti, mníti, díti, jmenovati, nazvati, vyhlásiti, voliti, dáti, činiti, působiti a j. p. Ku př.:

a) Čije se raněna. Let. Troj. — Uzřeli jej dvořané ztrýzněna. Pass. — A tehdáž jeho bratří umrla mněli. Pass. — Vida se slepa a hlucha k svým panošům vece. Pass. — Tehda starosta viděl se na všem zahanbena. Pass. — Pročs' nám tak nemilostivě učinil, vida svého tatíka a svú matku i svú choť tebe žalostivě pyčíce. Pass. — Ale díme je šťastny, budou-li boha ctíti. Štít. — Vidí se toho nedůstojny. Štít. — Smrt je nehotovy nalezne. Štít. — A nalezli jsou tělo celé. Háj.—Tu nalezli prkno již zetlelé a na poly shnilé. Háj.— Řeku, kteráž tady teče, dosti bystru znamenali. Háj. —

Hosted by Google

Někdy bůh mrzek a nelib učiní hřích. Štít. —Tehdy jeho sobě milostiva míti budeš. Pass. — Karel Veliký Konstantinopolitánského císaře beze všeho boje sobě poslušna učinil. Pass. — Pokora vzácno činí panenství. Štít. — Řeč tvá známa tebe činí. Br. — Známu učiníš mi cestu života. Mudr. — Moudrý v slovích samého sebe míla činí. Br. — Utištěného a chudého spravedliva vyhlašujte. Br. — Hlad krmě lahodné činí. Vel. — On působí volnou cestu mou, činí nohy mé křepké. Br. — Víno panny učiní mluvné. Br. —

b) Ty já své pány a své pomocníky nazývám. Pass. — Vždy s sebou mám stráži anděla božího t. j. za stráži. Pass. — Ambrože biskupa (t. j. za biskupa) volte. Pass. — Nyní již muže kníže budete míti (t. j. za kníže). Pulk.—To město někteří Zlicko a někteří Kouřím po starodávnu jmenovali. Háj. — Neklan Všeboje, může velmi statečného, zprávce a hejtmana učinil. Háj. — Dobře jsi je nazval spolutovaryše v strachu smrti. Mudr. — Učiňte jej syna zatracení. Br. — A dal jsi mu pomocnici Evu manželku jeho (t. j. za pomocnici) Br. — Manželku měl sestru ženy Vladislava (t. j. za manželku). Vel. — Někteří ho kladou bratra Vladislavova (t. j. za bratra). Vel. — Jiní ho Celedruha jmenují. Vel. — Koho chceš poručníky míti (t. j. za poručníky). Svěd. —

Pozn. 1. Jako se přisudek s podmětem svým aneb v pádu srovná aneb spůsobem u Slovanův toliko běžným do instrumentalu klade, rovněž tak srovnává se výrok od předmětu odvislý, jenž se předmětu činností časoslova přisuzuje, s předmětem v pádě aneb klade se též spůsobem Slovanům toliko obyčejným do instrumentalu. Ku př.: Rozumnost přítelkyní jmenuj. Br. — David jej nazývá pánem. Br. — Položil jej nemocným. Všehr.

Pozn. 2. Avšak přísudek může se i jiným činem k podmětu přičiniti, a to předložkou *za* s akkusativem; a totéž v obyčeji jest při výroku od předmětu odvislém, že se i zde

Hosted by Google

místo pouhého akkusativu předložky *za* s akkusativem užívá, jako: Tu starší Václava *za kníže* a pána vyhlásili všemu lidu. Háj. — Vládyky jsou mne za kníže volili. Háj.

Pozn. 3. Když podmět věty spolu předmětem jest, jmeno výrokové klade se aneb v akkusativě, když se na akkusativ táhne, jako: Sami se spravedlivy činíte před lidmi. Ben. — Podobna se on ke všem smrtedlným lidem pláčem ukazuje. Pass., — aneb když se na podmět táhne, tehdy jest v nominativě, jako: Vy jste, ješto se sami spravedliví činíte před lidmi. Br. — Všickní se zdrávi uzřeli. Pass.

2) Když se při časoslovech: položiti, rozpustiti, ostaviti, vésti, přivésti, zachovati, poslati, zastoupiti aj. p. předmět podlé jakosti a způsobu, jakým činnost předmět svůj stíhá, určí, tehdy jméno přídavné do akkusativu se klade, jako:

Odtud jej tak svazána k Kaifášovi poslal. Pass. — Kázal jej živa pohřebsti. Pass. — Tu jej na ostrých křidlách naha položili. Pass. — Prosta jej pustili. Pass. — Kázal jej jíti a rozličně ztrýzněna před se přivésti. Pass. — Odtud jej slúhy slepa domův přivedli. Pass. — Na svých prsích těch všech jmena krví napsána měli. Pass. — Slávu tu on sobě samému zachovanou míti chce. Zyg. — On svědomí mnohými zákonův svazky sevřené drží. Zyg. — Proč jste živé zachovali pacholíky. Br. — Rozpustím je lačné do domů jejich. Br. — Apoštoly truchlé oslavil. Br. — Ruku ostavil nahu. Štít. — Srazil ho mrtva s koně. Let. Troj. — Propustil ho svobodna. Let. Troj. — Ty soudný den na světě živy zastoupí. Štít. —

Pozn. 1. Dva akkusativy jeden předmětu a druhý míry aneb ceny kladou se též při časoslovech ceniti, proceniti, šacovati, položiti, státi (Srovnej §. 45, 3), kdež se však velmi zhusta předložky *za* s akkusativem užívá.

Pozn. 2. Akkusativ s nominativem velikou příbuznost do sebe má, odtud dá se též akkusativ s nominativem zaměniti, což tehdy jest, když se věta činná rodem trpným vynese, t. j. když se akkusativ do nominativu, nominativ pak do genitivu s předložkou *od* aneb do instrumentalu bez předložky,

Hosted by Google

časoslovo posléze když se z rodu činného do trpného převede a s novým svým nominativem srovná, jako: Nizcí oslavují hospodina — hospodin od nízkých oslavován bývá; — úzkosti svíraly dúch můj — úzkostmi svírán jest duch můj. — Kterou však z těchto forem voliti jest, to na samé řeči jest. Mámeliž mluvíce na zřeteli ku př. svět, pravíme: Svět od boha stvořen jest, — pakli na mysli k bohu hledíme, řekneme: Bůh stvořil svět. —

Hlava IV.

II. O dativě.

§. 69. Dativu užívá se rovněž tak, jako akkusativu na otázku kam? s tím rozdílem, že se zde ne k tomu, což činnost během svým obsáhá, hledí, nébrž toliko k tomu, kam běh její směřuje, ku kterému předmětu. Odtud klade se obzvláštně o předmětech, jimž se co přivlastňuje, jimž se co v moc a užívání dává. I rozeznává se:

A) Dativ cíle.

§. 70. Dativu cíle užívá se k vytknutí předmětu, ku kterémuž aneb proti kterému činnost směřuje. Při dativu cíle se ještě názor běhu a směru prostorného nejpatrněji na jevo staví. Nyní se v té příčině pravidelně předložek k, proti, na, ve, za užívá. Klade se:

1) Při časoslovech jednoduchých, a to nejenom o věcech životných nébrž i bezživotných, jako:

a) Počal spáti, dřevu se kloně t. j. k dřevu, na dřevo. Alex. — Věz, žeť se čas blíží k tomu, hodovavše jíti domu t. j. k domu, domů. Leg. Jid. — Radislav nevěděl co tomu říci t. j. proti tomu, na to. Dal. — Jeden čas vstav sv. Martina hrobu šel t.

Hosted by Google

j. k hrobu. Pass. — Tamo pokrysta i vracesta sě rozkošem t. j. k rozkošem. *) Rkk. — I také jiní písaři městští mohú kšaftům choditi t. j. k kšaftům, na kšafty. Pr. Praž. — Pane, dlouholiž se tomu dívati budeš? Br. —

b). Tehda všecka pohanská kněží sebravše se i brali se králi, t. j. ku králi. Pass. — Vratiž se mému mistru. Pass. — Potom ihned počal králi tomu posly a listy sláti. t. j. posílati. Pass. — Aj král tvůj béře se tobě tichý a sedě na oslici t. j. k tobě. Br. — Pánu bohu sahám, mám jej za ňadry, ten prsten. Svěd. —Ona chtíci býti ctná vdovice odpověděla řkúci jemu: Nechci tobě ani komu t. j. k tobě ani ke komu. Výb. lit. — Čímž se bohu věčně viní t. j. proti bohu. Vyb. lit. — A nalezli jej na Petříně, an se dívá dělníkům t. j. na dělníky Háj.—

Pozn. 1. Sem hledí též příslovečné výrazy: domov, dolov, aneb, jak se jinak píše, domů, dolů, pak zadu, které nejsou, než dativy cíle, jako: Pojeď domov. Rkk. — Otjedech domov. Rkk.—

Jako jelen dolov lesem, dlúhopustým bystro spěcháše. Rkk. — Šlo jim opět na jich moci dolov. Jung. **)— Tehda jí ruce kázal zadu (t. j. na zad, v zad) svázati. Pass. — Hodíš se zadu na vůz, aby brzo vypadl (t. j. na zad). Prov. — Místo domov praví se též k domu, jako: A s nimiž se brala opět k domu. Leg. Kat. — Nadto sem hledí i takovéto příklady, jako: Již tě budú nazývati blahoslavenú všeho světa národy věkům (t. j. na věky). Pass. —

2) Při časoslovech složených a to nepřechodných, obzvláště když složená jsou s předložkou při, jako:

a) Časem svým všecko přijde domu (t. j. v dům), jaré i ozimé se shledá, jedno do stodoly a druhé na

*) Jiní čtou rozkosem od rozkos, v kterézto příčině by sem ten příklad nenáležel.

**) Jako lat. lupo místo starší formy lupoi, populo Romano místo populoi Romanoi stojí, rovněž tak se při dativu slovanském vlku, domov, dolov přípona, i odsula, srovnej litevské: vilkui, řecké λύκῳ

Hosted by Google

oheň se shromáždí. Cap. — Při těchto ranách zimnice silná připadneli, znamenáť škodu připadlú žilám i místům ušlechtilým t. j. na žíly a místa ušlechtilá. Jung. — Dnes pravý mír a pokoj z nebes všemu světu zstúpil t. j. u veškeu svět. Pass. — Čas všemu přijde t. j. na vše. Br. — Boha chválíce věčnému se příbytku dostali t. j. do věčného příbytku. Pass. —

b) Přistúpiv tomu knížeti poprosil na něm listův na svědectví t. j. k tomu knížeti, před to kníže. Pass. — Králi dojide poselství t. j. ku králi. Let. Troj. — A život svatý veda bohu se dostal t. j. k bohu. Pass. — Aj král tvůj přijde tobě t. j. k tobě. Br. — Kněži náhle přiběželi a to jemu všechno pověděli t. j. ku kníže. Leg. Prok. — V tu hodinu za jeho obrácení bohu prosbu učinil t. j. k bohu Pass. —

Pozn. 1. I zde jak již svrchu praveno, předložky **k**, **na** a j. obyčejnější jsou, jako: Vévoda přiběhl k boji. Let. Troj. — Když jsem počal živ býti, hned jsem se počal k smrti přibližovati. Vel.—Přistoupá k ohni. Hr. Jel. —I přijde cizí úsilno v dědinu. Rkk. — Všecko, nač přišel, pálil. Háj. — Dostav se na přívoz, zachován byl. Flaš.—Dojdu k cíli. Kom. — Velmi tuze bylo pracné, bratřím k jezeru zstupovati. Jung. — Sedm mládencův velmi mužných k Vlastě se přibralo. Háj. — Lubor se k němu přibočil. Rkk. — Přistoupili přede mne mudrci. Br.—A ti přicházeli k Janovi. Br. — Před císaře přijíti prodlil jest drahně dlouho. Pulk. — Jeho dci za muž zechtěla t. j. jíti. Pass. — S korunou mučedlnickou k bohu dojde. Dal.

Pozn. 2. Při časoslovech dostane se, dojdu a vůbec časoslova pohybování s předložkou do složená, avšak zde onde s pozměněným smyslem obyčejně s genitivem se pojí, jako: Ty noviny došly jsou knížete Vyšehradského. Háj. — To krále všecko docházelo. Vel.—Toho od předkův našich se nám dostalo. Har. —

Pozn. 3. Někdy sbíhají se dva dativy, dativ osoby a dativ věci v jedné a též větě, jako: Komu se dostane čemu, tomu bude věčší radost t. j. komu se dostane nač

Hosted by Google

Leg. sv. Kat. — Jak mi, matko, býti tomu, jáz hanbú nevzmluvi k němu t. j. k tomu. Vyb. lit.— Nechtěj i vrahu tej škodě t. j. k té škodě, na tu škodu. Vyb. lit.—

3. Hustěji pojí se s dativem cíle časoslova přechodná, když se s předložkami složí, obzvláštně s při, před, pod, vz, velmi zřídka s předložkou za, kterýmižto předložkami sé běh činnosti a jeho směr místněji omezuje. Ku př.:

a) Krajma ta připojena jest židovské zemi od strany půlnoční. Br. — Přimíšena jest tomu rozkoš. Hr. Jel. — Tomuto vínu něco přidali. Jung. — Poddej svou šiji jhu t. j. pode jho. Hr. Jel. — Podsypej chlebům t. j. pod chleby. Us. — Založil mě tento sobě hlavě t. j. za hlavu. Pass. — Tělo pohanské hlavě založil. Pass. — Dnes smrt, již byla naše máti Eva všemu světu (t. j. u vešken svět) vznesla, panna tato zahnala. Pass.—Ona jim odpověděla tomu t. j. na to. Leg. sv. Kat.—Co mi tomu hoři (t. j. proti tomu hoří) zděti Vyb. lit. — Nevěděl co tomu učiniti t. j. proti tomu. Dal. — Žádný nemohl tomu co učiniti. Jung. —

b) Zlopověstným se nepřipojuj. Kom — Náboženství připojuje tě bohu. Hr. Jel. — Vojska jala Antiocha a Lyziáše, aby je přivedli jemu t. j. Demetriovi. Br. — On byl také přidán za soudci Krokovi. Háj. — Tohos' na mne nedovedl, světe, abys mne sobě podkasal t. j. pod sebe. Kom. — Dvě království sobě podmanili t. j. pod se. Rkk. — Podstíral sobě žíni a popel. Br. — Chleb krkavci předhodil t. j. před krkavce. Jung. — Předložil tobě oheň i vodu, k čemuž chceš, vztáhni ruku svou t. j. před tebe. Jung. — A když dvadcíti let minulo, pojal sobě ženě (t. j. za ženu) pannu vší cti dívku, jmenem Annu. Leg. — Já držím, že na prosto hluchá i slepá náhoda býti musila, tak se nic ani osobám nevzhlédala t. j. na osoby. Kom. — Kdo komu co žalo-

Hosted by Google

stivého učiní, má jemu to odčiniti paterú věcí t. j. proti komu. Tkadl. —

Pozn. 1. Ačkoliv prostý dativ při osobách, ku kterým činnost běží, hustěji se sbíhá, nežli při věcech, nicméně však v obou příčinách raději a pravidelněji se kladou předložky příslušné, jako: a) o věcech: Nepřikládej k slámě ohně. Prov. — Naposledy chtěl i Prahu k Luckému knížectví připojiti. Háj.—Mnozí svárové k tomu se přiměšovali. Vel. — Přiměšuji k nápoji svému slz. Jung. — b) o osobách: Vojsko se k němu připojilo jiné. Har. — Připojím se k vám. Jung.—Nepřiměšuj se k nepřátelům. Jung. — Města královská chtěli tak pod se podkasati. Kom. — Sasy mocně pod se podbil. Pass. — Mnoho zemí pod se podmanil a podbil. Jung. —

B) Dativ příšlušnosti.

§. 71. Z dativu cíle vyrostá dativ **příslušnosti**, kterým se vypovídá, komu co přísluší, připadá, se přivlastňuje, komu co v moc a užívání přechází. Klade se obzvláštně o osobách. Přechod činí:

1.) časoslova, kterými co komu v moc a užívání přechází, jako: jíti, hoditi se, dostati se, přihoditi se, přijíti, připadnouti a j. p., pak adjektiva: hodný, vhodný, příhodný, přípádný, ku př:

Z toho jim jde veliká radost a obveselení srdce. Berán. — Někomu zboží a statek jako řeka plyne a snadně přichází. Bor. — Ukázal, co dobrého a užitečného přijde jim. Borov. — Nemůže která jemu, bohu, proměna přijíti a jinak jej učiniti. Štít. — Nic bohu nepřijde, vše jest jemu. Štít. — Neb nám již přišlo našeho spasení jisté bezpečenství. Pass. — Af skrze to pánu našemu i nám všem nepřijde nějaká těžkost. Solf. — Odkud tobě přišlo to zdání. Jung. — Jemu se všecko hodí. Jung. — Snad se tobě dobře hodím. St. Skl. — Hle, čemu se hodí taková skoupost.

Hosted by Google

Dal. — Kdož tak složenou mysl má, ten, přihoď mu se co přihoď, ani samého sebe za bídného nepoloží ani na své neštěstí s domluvou na boha naříkati nebude. Vel. — Jednostejné příhody všechněm se přiházejí. Br. — Dej jednomu tak, aby se druhému dostalo. Us. —Dostane se mi toho. Kom.—Tohoť se vám dostává. Klat.—Ten statek právem od úmrtí jemu připadl. Jung. — Ryby a jiné věci nejsou dětem příhodné. Jung. — Avšak smysl textu nejpřípadnější jest ten. Br. — Třetí strana země připadla Josefovi. Flav. — Světlo jest vzešlo spravedlivému a radost těm, kteří jsou upřímného srdce. Jung. — Nešťastná příhoda se stala mně. Har. —

Pozn. 1. I zde se místo prostého dativu předložky **k, na** sbíhají, jako: Přišel naň strach. Vel. — K ničemuž se nehodí. Vel. — Plátna jejich nehodí se na roucha. Br. — Na boha nepřipadá smích. Aug. — Takové zboží na krále přichází. Všehr. — Mdloby na mne přišly. Jung. — Připadá na mne strach. Jung. — Ten díl na kníže připadl. Háj. — Kdo má k čemu příhodný čas, nechť na jiný nečeká zas. Prov. — Avšak časoslovo příhoditi se pravidelně s prostým dativem se pojí.

2.) Časoslova, kterými se vyslovuje, že co komu v moci a užívání jest, jako: slušeti, příslušeti, příležeti, náležeti, přináležeti, pak adjektiva: slušný, příslušný, náležitý a j. p. Ku př.:

Každému to dejme, což komu sluší. Štít. — Též řeč šeredná všem nesluší. Štít. — Město to Lazarovi příslušelo. Vel. — Taková zpráva ani všechněm, ale některým toliko dobrým, rozumným a předním z obyvatelův příslušela. Vel. — Čistá a sprostná skrovnost příleží mírné a čisté mysli. Vel.—Sama moudrost duši lidské příleží. Mudr.—Tobě to příleží. Vel. —A to všechněm náleží. Vel.—K libosti mluviti chytrým šibalům náleží. Kom.—Co náleží správci lidu? Háj. — To přináleží mně. Kom. — Lékařství to každému oudu a neduhu vlastně přináleží. Byl.—Cvičme

Hosted by Google

se a zkušujme v těch věcech, kteréž mysli vlastně jsou náležité. Byl. — Misto to vpadům lotrův příležité jest. Eus. —

Pozn. 1. Místo prostého dativu kladou se i předložky **k, na** aj., jako: Ne všecky přek jednomu soudu sluší. Všehr. To na původa a pohánějícího sluší. Všehr. — Mne za krále mají a pod mě všickni slušejí. Rad. zvíř. — Na lidi sluší pokrm, ale na hospodina obět. Br. — Ty věci k hrůze a strašení lidí příležejí. Hr. Jel. — To právo na nás i budoucí potomky příleželo. Jung. — Věc ta k nám příslušela. Čap. — Příslušejí pak dvě věci k válce, stálost a udatnost. Jung. — Kej přísluší na hřbet blázna. Prov. —

Pozn. 2. Časoslova tato a onano nejprvé přivedená velmi zhusta při sobě za podmět mají infinitiv, jako: Žádnému se nepřihází z omylu dlouho se radovati. Hr. Jel. — Udá se tomu mládenci procházeti. Mudr. — Událo se mně o tom mluviti. Hr. Jel. — Dostalo se mi s ním mluviti. Kom. — Tobě přísluší poslouchati. Jung. —

§. 72. Dativ příslušnosti sbíhá se velmi zhusta při časoslově býti a to, když se vytýká a jmenuje:

1) osoba, jíž podmět přísluší, v jejíž moci a užívání podmět jest. Nyní zde hustěji časoslova míti užíváme, avšak vazba s dativem jest přesnější a nese v sobě zřejměji prvotný způsob a ráz myšlení slovanského a antického. Ku př.:

Tobě jsou ostrá drápy. Rkk. — Tobě bylo srdice udatno. Rkk. — V porobě nám bude vody dosti. Rkk. — Jemu místo lože měkkého jesle jsú hrubé. Pass. — Není mi utěšení ani odpočinutí. Pass. — Ani mně ani tobě tento mlýn bude. Pass. — Komuž má ten statek jinému býti, neuchováli mne bůh, nežli vám. Svěd. — Lidu obecnému jiného nápoje nebylo. Háj. — Měkce zchovanému tvrdé vyjití bývá. Mudr. — Buď vám dlouhé zdraví. Let. Troj. — Jest mi dlouhá chvíle. Har. — Má rada samé tvé osobě jest. Mudr. — Tobě jsem, co jsem. Jung. — Již já nejsem nic tobě, měj každý péči o sobě. Dal. — Teh-

Hosted by Google

dáž bude chvála jednomu každému od boha. Br.—

Pozn. 1. Sem patří též výrazy: jest mi toho třeba, potřebí a j. p.

2) Osoba, ku které toliko přísluší platnost výroku, jíž se výrok obmezuje. Zde mimo podmět jest i přísudek. Ku př.:

a) Mrzkost jest poroba hospodinu. Rkk. — Trápení otci svému jest syn bláznivý. Br. — My všickni spolu jsme sobě bratří a sestry. Štít. — A ti byli sobě bratří. Štít. — Nebožka byla máteři této vlastní sestra a této Magdaléně teta. Svěd. —

b) Bohu vůle hotová a duch dobrovolný zvláštní milou obětí jest. Kom. — Stromem života jest moudrost těm, kteříž jí dosahují. Br. — Já budu jemu otcem a on mi bude synem. Br. — Jest sobě pánem a služebníkem. Jung. —

c) Mužnost ta bude vám jako zeď. Háj. — Já tobě budu za otce a ty mně za dceru. Háj. — Vy budete jemu za služebníky. Br. —

Pozn. 1. Předložka **za** znamená, že podmět komu místo koho, na místě čeho jest, tudy lat. pro, loco; spojka jako znamená podobnost aneb rovnost t. j., že se podmět mocí svou přísudku rovná, tudy to, co lat. instar, něm. für Jem. ſo viel gelten als; in gleichem Werthe mit. —

3) Vytýká se osoba, jež sama o podmětě výrok činí, jejímž domněním výrok sám jest, jako:

Dýmem jest nám velení jeho. Rkk. — Bláznovství jest veselím bláznu t. j. podlé soudu blázna. Br. — Jiným jest Vratislav syn Oldřicha markrabí Brněnského t. j. podlé mínění jiných. Vel. — Jednomu každému jest jeho vlastní vymyšlení libé a pěkné t. j. jeden každý má své vlastní vymyšlení za libé a pěkné. Zyg. — Mně to za nejmenší věc jest. Br. — On jim byl za boha. Vel. — Voda jim t. j. starým Čechům, za nejzdravější pokrm byla. Háj. — Nebuď vám to za stížné. Kom. — Tomuto opilstvím, co onomu lékařstvím bylo. Har. —

Hosted by Google

4) Vytýká se dativem osoba, jíž co k čemu slouží, jíž se co přisuzuje, která cílem jest toho, co se vyslovuje. V německém jazyku užívá se v té příčině časoslov: gereichen, dienen, Ku př.:

a) To tobě bude ke cti před hospodinem. Br. — Ale oni byli ku pádu jemu ano i všemu Izraeli. Br. — To bylo mu k slávě. Hr. Jel. — Nic tobě k hanbě není, čím tvá vůle vinna není. Mudr. — Žádnému nic k hříchu není, k čemuž vůle nepřidá. Mudr. — Žádnému z vás nebyli jsme k obtížení. Br. — A nebylo nám to ku potupě. Štít. — Oni jsou byli jiným ku příkladu. Štít. —

b) Byl všem jiným na příklad. Pass. — Jest to mně na škodu. Vel. — Jiným jest za příklad neposlušenství. Háj. — A smutným buďme za potěšení. Vel. — Všem za posměch byli. Háj. — Jest nám to s nemalým podivením. Háj. — Jest nám to s velikou škodou a hanbou. Vel. — To národu s dobrým bude. Plác. —

Pozn. 1. Obzvláštní způsoby mluvení jsou, jako: Jest mu do smíchu. Jung. — Není mu do žertu, do hry. Jung. — Co tobě do toho? Br. — Co je nám po tobě? Br. — Nic tobě po tom není. Vel. — Co mi po tom? Kom. — Co komu potom? Br. — Nebylo mu nic. Us. — Tomu jest na dvě létě. Svěd. — Teď tomu rok bude. Svěd. — Víc nepamatuji, neb tomu jsou chvíle. Svěd. — Jest tomu tak. Svěd. —

Pozn. 2. Místo býti s dativem může se též užíti časoslova mám, čímž se svrchu řečené příklady do rodu činného převozují, jako: Všech sto mělo břitné meče. Rkk. — Čech měl bratrů šest. Dal. — Ježek má bodliny a svině štětiny. Kom. — Dobré bydlo rohy má. Prov. — Blázen za žert má hřích. Br. — Zač oni ji mají. Háj. — Měl to za znamení. Háj. — Rovněž tak za rod trpný se pokládati musí výrazy: jest mi v nenávisti, jest mi v ošklivosti, všel, přišel mi v nenávist, v ošklivost a j. p., k nimž za rod činný se hodí: mám jej v nenávisti, v ošklivosti, vzal jsem jej v nenávist, v ošklivost a j. p. —

§. 73). Dativ stojí při časoslovech býti a přijíti k vytknutí osoby, jejímž určením, potřebou, povinností čin-

Hosted by Google

nost nějaká jest. To, což aby se stalo potřebou jest vynáší se infinitivem, předmět však, kterým se infinitiv doplňuje, klade se do pádu, kterýmž se časoslovo z vlastní své povahy řídí. Ku př.:

a) Všechněm jest jednou umříti. Vel. — Tobě jako knížeti jest naším pánem býti. Háj. — Vám jest na též přijíti. Bart. — Všechněm jest do prachu země složenu býti. Br. — Od dívek vám jest pobitu býti. Dal. — Jest jemu v Čechách býti a s Čechy zůstati. Háj. — Kudyž přišlo utíkati Mouřenínům. Br. — Ale což více mluviti? přestati mi přijde a rozžehnati se s tebou, vlasti milá. Kom. —

b) Pro své země mravy knížeti jest čest míti. Dal. — Samému každému tu cestu jest přejíti. Mudr. — Jemu jest klíditi tu svádu. Dal. — Protož tobě na jeho zápověd nebylo dbáti. Pass. — Dal tobě bůh pamět s rozmyslem, tímť tobě bylo zlú žádost odpuditi. Vyb. lit. — A otci bylo syou dceru bíti. Dal. *)

Pozn. 1. Místo býti s dativem a infinitivem kladou se časoslova mám, musím s nominativem a infinitivem, jako: Máme se boha báti. Jung. — Musíme všickni jednou umříti. Vel. — Chtivého koně nemáš příliš hnáti. Kom. —

§. 74. Sem hledí též časoslova: říkati, přezdívati, jmeno dáti, přijmím, jmenem býti, při kterých se osoba aneb věc, jíž se jmeno dává, do dativu klade, jmeno pak samo pravidelně do nominatavu, jako:

Prvej pole Kublaj ímě vzděchu, vterej pole krá-

*) V jazyku latinském klade se v těch příčinách gerundivum, jako: oratori, quid deceat, videndum est = řečníku, což slušno, toho šetřiti jest. Starobylejším spůsobem pravilo se i: viam nobis quoque ingrediendum est = cestu nám též nastoupiti jest, v kteréžto poslední příčině však akkusativ v nominativ se převede a gerundivum se klade, jako: virtus nobis colenda jest = ctnost nám ctíti jest. V řečtině užívá se v té příčině přídavných jmen časoslovných na τέος, jako: σοὶ θεραπευτέον ἐστὶ τοὺς θεούς = tobě ctíti jest bohy, aneb ὠφελητέα σοὶ ἡ πόλις ἐστίν = zvelebovati jest tobě obec.—

Hosted by Google

li ímě vzděchu. Rkk. — Jemu jmeno bylo Mauricius. Pass. — A jemu Simplicius děli. Pass. — Té říkali Ursula. Pass. — Na ten čas ohradě týn říkali. Háj. — Od svého jmena dal tomu hradu jmeno Okoř. Háj. — Protož Domažlice městu přezděli. Háj. — Čechové přezděli mu mistr Hanuš. Vel. — Manliu pak příjmí bylo Kapitolinský. Vel. *) —

Pozn. 1. Při časoslovech dávati, nadávati t. j. jmeno, jmena, klade se genitiv čísla množného z pravidla, jako: Jim nesmělých hubenců v nadával. Pass. — A ona hned jala mu se dávati lotrův, padouchův a zrádcí. Svěd. — Někdy však i zde místo genitivu akkusativ čísla množného jest, jako: Dával Lukšovi padouchy a zrádce a pochopil naň kámen. Svěd. — Dávali sobě zrádce a zlosyny. Svěd. —

C) Dativ prospěchu a škody i mravného účastenství.

§. 75. Z povahy cíle na otázku k čemu aneb proti čemu? vyrostá též dativ prospěchu a škody (dativus commodi), jímž se stíhá osoba, jíž aneb jejímž úmyslům a účelům v prospěch aneb na ujmu, na čest a hanbu činnost podmětu se vykonává. Ku př.:

Prvé bohu než sobě počal živ býti. Pass. — Každý sobě raději, než obci živ jest. Všehr. — I psalť jsem vám knihy dvoje. Štít. — Budeš-li moudrý, sobě moudrý budeš. Mudr. — Všem se jest urodil Kristus. Pass. — Vy sobě vše zboží mějte a mně jedno té cti přejte. Alex. — Co jest tobě zavinil mistr tvůj? Lom. — Náš otec tak provinil všem svým dětem. Štít. — Kristus nás sobě samému očistil.

---

*) Rovněž tak praví se v řečtině s nominativem jmena: *μύλιττα δὲ καλεῦσι τὴν ἀφροδίτην Ἀσσύριοι* t. j. Mylitta jmenují Afroditu Assyrští. Her. — V jazyku lat. praví se v té příčině: Troja et huic loco nomen est. Liv. — avšak i: Stirpi virili Ascanium parentes dixere nomen. Liv. — C. Marcio cognomen postea Coriolano fuit. Liv. —

Hosted by Google

Br. — Tobě, tobě samému zhřešil jsem. Br. — Buď tím bezpečná neb i nám honívá. Svěd. — Kristus učiněn jest nám od boha moudrostí. Br. —

Pozn. 1. Nyní se místo prostého dativu prospěchu velmi zhusta, avšak beze vší potřeby předložky **pro** užívá. Tak pravíme: on živ jest pro sebe a ne pro obec, což chybné jest, lépe se praví: on živ jest sobě a ne obci.

§. 76. Dativu užívá se obzvláštně při zájmenech osobných já, ty, my, vy, když se na jevo dává, že se výrok po vůli, chuti aneb rozumu mluvicího aneb toho, ku kterému řeč jest, činí aneb i, když opak toho jest. Jest to dativ mravného účastenství aneb, jak se jinak praví, dativ mravný (dativus ethicus), kterýmž řeč přátelské důvěrnosti a účastnosti nabývá. Ku př.:

Co si to nám učinil? Štít. — Běda mně, bratře přemilý, kam se nám děl náš otec t. j. nám k žalosti. Pass. — Proč mi mé rytíře ode mne loudíš a sobě je osobuješ. Pass. — Co mi otci laješ. Svěd. — Pojď, pokleň mi jej. Br. — Pojď medle, zlořeč mně lidu tomuto t. j. mně k vůli. Br. — To se mi k smrti rovná. Kom. — Tuť masť mi všickni nejlépe chválí t. j. mně k radosti. Vyb. Mast. — A toto ti jest masť tak drahá, žeť jí nemá Vídeň ani Praha. Vyb. Mast. — Ty nejsi mu dosti učený. Us. — Sedni si t. j. sedni, jestli tobě po chuti. Us. —

Pozn. 1. Dativus zájmena ty s časoslovem **je** splývá v té příčině v tě, jako: To tě byl cíl práce jeho t. j. ti jest. Br. — To tě ten svatý otec, Lev papež m. to ti jest. Pass. —

D). Dativ příčiny.

§. 77. Z dativu cíle vyrostá též dativ příčiny, jímž se předmět vyslovuje, který nejenom cílem, ale spolu i příčinou jest hnutí, jež se mysli podmětu zmocňuje. Dativ ten sbíhá se obzvláštně při časoslovech radosti, divení se a smání, jako jsou časoslova: radovati se, těšiti se, rádu býti, diviti se, podiviti se, smáti se, zasmáti se, posmívati se, chtíti, zechtíti a j. p. Ku př.:

Hosted by Google

Krása tělesná rovnému se raduje, nerovné a sobě nepodobné zamítá a potupuje. Mudr.— Každý člověk dobrý druhého štěstí se raduje, jako svému. Štít. — Láska raduje se pravdě. Cap. — Těšme se jemu, poněvadž jest dobrotivý. Kom. — Divil se krásе její dříve nevídané. Let. Troj. — Všickni se její moudrosti při činění soudů divili. Háj. — I podivil se také tomu. Alex. — Kníže zasmál se tomu. Háj. — Směje se jemu. Br. — Smál se té jeho žádosti. Flav. — Kdo se posmívá chudému, útržku činí učiniteli jeho. Br. — Čemu sám nechceš, nečiň jinému. Prov. — Věřitelé chtí svému. Prov. — Z síni své do jednoho sadu vyhlédaje, toho sadu jablkům velmi zechtěl. Pass. —

Pozn. 1. Časoslova: radovati se, těšiti se, veseliti se pojí se místo dativu s předložkami **ve**, **z**, **nad**, jako: Ale oni z mého zlého se radovali. Br. — Ať raduje se v spasení jeho. Br. — Nech ať se nade mnou neradují. Br. —Časoslova diviti se, podiviti se a p. pojí se též takto: Jemu od udatnosti se divil. Zyg. —

Pozn. 2. K dativu příčiny přísluší též slovce: čemu t. j. ňač, k čemu, za jakým úmyslem, za jakou příčinou, jako: Čemu ty naši krev piješi? Rkk. — Čemu naše braň jmá tepruv ot vrcha soptati krutost? Rkk. — Milá matko, čemu prosíš za ni. Pass. — Čemu jest tobě ta péče, však bez toho býti můžeš. Svěd. —

E) Dativ předmětu.

§. 78. Dativ předmětu, k němuž aneb proti němuž činnost směřuje, klade se při velmi mnohých časoslovech a to:

1) Při časoslovech prospívání a sloužení, jako: prospívati, přispívati, pomáhati, dobře činiti, sloužiti, přisluhovati, posluhovati, zle činiti, škoditi, ubližovati a j. p.; potom při výrazích: býti k prospěchu, k zisku, k užit-

Hosted by Google

ku, k platnosti, býti na škodu, na ujmu a p.; konečně při jmenech přídavných: prospěšným býti, užitečným, platným, potřebným, dobrým, služebným, škodlivým, škodným a p. Ku př.:

Bůh jemu od těch muk pomáhá. Pass.— Mužným a udatným bohové pomáhají. Háj. — Prospívej všechněm, neškoď žádnému. Kom. — Sobě i nám zle posloužil. Bor. — Pomáhejte potlačeným, čiňte za pravé sirotkům a vdovám nápomocni buďte. Vel. — Otče, neublížím sobě. Br. — Rozkoš duši i tělu velmi uškozuje. Mudr. — Střídmost tělu i duši užitečná jest. Mudr. — Nic jeho zásluhy tobě prospěšné nebyly. Borov. — Služebník jest potřeben domu tvému. Lom. — Duch svatý pomocen jest mdlobám našim. Br. — Náhlost vaše jest vám na škodu. Jung. — I nehledali tolik, co jim dobro, ale co by bylo i jiným dobro. Štít. — Byl to muž dobrý a národu svému platný. Plác. — Jedni druhým radni a nápomocni byli. Háj. — Blaze tomu, čí jest toto pole. Štít. —

Pozn. 1. Zde se obzvlášťně při jmenech přídavných nezřídka místo prostého dativu předložky **k**, **proti** užívá, jako: To pomáhá proti neduhu a jest dobré proti bolestem. Byl. — Ten kořen užitečný jest proti všechněm neduhům. Byl. —

2) Při časoslovech, jimiž se příznivý aneb odporný spůsob smýšlení a jednání vyjadřuje, jako jsou časoslova; přáti, záviděti, žádati, děkovati, příznivým, milostivým, volným, ochotným, vlídným, vděčným, hrdým, ukrutným býti a j. p. ku př.:

Sobě prodloužení života žádali. Phag. — Pomluvači nic nemohou a nevědí, jediné každému záviděti, nepříti dobrým dobroty. Vel. — Matky synům cti žádají. Štít. — Žádá dobrého protivníkům svým.

Hosted by Google

Jung. — Před těmi, kteříž závidí tobě, zataj úmysl. Br. — Bůh nám popřívá všeho dobrého. Jung. — Bůh jest nám vždy milostiv. Jiř. Steph. — Lidé byli jemu ochotni. Štít. — Buď nižším vlídný, rovným služebný, vyšším uctivě povolný. Kom. — Ochotný byl chudým a rytířstvu počestný, zlým lidem byl hrozný. Pass. — Hospodář svým sluhám ukruten nebuď. Štít. — Buď jiným milosrden. Štít. — Všem žákům mohu býti pyšen. Flaš. — To jest jemu velmi nenávistné. Zyg. — My jim poděkovali. Svěd. — Toho bohu vděční buďte. Svěd. —

Pozn. 1. Při jmenech přídavných místo prostého dativu kladou se zhusta předložky **k**, **proti**, jako: Tu buď dobrotiv k své čeledi. Štít. — Buď k lidem milostiv. Háj. — Milosrden buď k nevinnému. Alex. — A bude, poznaje se pokoren proti bohu a proti svým tovařišům, Štít. —

3) Časoslova: povolovati, dopouštěti, hověti, lahoditi, pochlebovati, lísati, shovívati, a j.; pak časoslova, která opak toho v sobě drží, jako: protiviti se, zpěčovati se, zbraňovati se, odolovati, odporovati a p.; konečně jmena přídavná: povolný, lahodný, líbý, příjemný, milý, odporný, protivný a j. p. Ku př.:

a) Císař Konstantius pomluvačům a utrhačům povoloval. Vel. — Dlouho shovívá Pán lidem. Br. — Chci na všem tobě hověti. Pass. — Sobě samým v tom lahodíme. Kom. — Ve věci zjevné což ti mám lísati? Zyg. — Ženy svým nemluvňátkům lísají. Jung. — Věřitelé nám hověli. Jung. — Učiň z nás, což tobě libo. Pass. — Děti rodičům líbezni bývaji. Jak. Přerov. — Náramně příjemný jsi mi byl. Br. — Jest milý bohu a lidem. Jak. Přer. — Lid český těm nepřátelům bez prodlení odpíral. Háj. — Pravda všeliké věci odolává. Vyb. lit. — Odporný buď světu. Kom. — Nezbraňujte jí. Br. —

Hosted by Google

Sám jediný tomu zbránil a dopustiti toho nechtěl. Vel. — Já tomu velmi maličko na odpor byla. Háj. — Tomu dílu překáželi. Háj. — Překazil jí v tom. Let. Troj. — On odepřel jest tomu všemu. Svěd. — Vím, že nemůže překaženo býti tvému myšlení. Br. — A také někdy nějedněm z hola bývá převelmi úzko a teskno. Zyg. — Buď lehek proti chudému, protiven buď protivnému. St. Skl. — Naše zasloužení jim i všem dobrým jsou protivná. Pass. —

b) Žádosti se rozumu opírají. Jung. — Protivilo se to dobrým mravům. Hr. Jel. — Zpěčuje se řeči hospodinově. Br. — Neobrání se takovému množství lidu bojovného. Háj. — On se tomu všemi činy bránil. Zyg. — A hříchům chce se mocně brániti. Pass. — Rozkazu jeho žádný se nezpíčil. Vel. — A té pýše se zepřel, jí se zprotivil. Lom. — Počal se tomu zbraňovati dlouhou řečí. Solf. — Nezbraňuj se vazbám jejím. Jung. — Pražané svým odporníkům se statečně brániti počali. Háj. — On sám sobě i jiným toho brání. Zyg. — Poddaní jemu se zprotivili. Háj. — Ty hrozný jsi a kdo se zpíčí tobě. Cap. — V tom se nám zepřeli a nás do města pustiti nechtěli. Jung. —

Pozn. 1. Výrazy brániti se, zpíčiti se, zpírati se, zbraňovati se čemu aneb komu aj. p. znamenají boj proti čemu aneb proti komu, při čemž zpírající se činem nepřátelským proti druhému sobě počíná, naň dotírá a se žene. Odtud rovnají se výrazy tyto německým: gegen Etwas ankämpfen, ſtreiten, ſich einer Sache widerſetzen, entgegenſtemmen, kämpfend widerſtehen, ſich auflehnen a j. p.; latinským: resistere, repugnare, reluctari, reniti a t. d. — Od tohoto významu jejich odděliti jest, když se praví: brániti se čeho, zpěčovati se čeho, zpírati se čeho, zbraňovati se čeho a j. p., kteréžto vazby smysl zdržování se od čeho v sobě nesou. —

Pozn. 2. Místo prostého dativu užívá se při svrchu vytknutých časoslovech předložek **k**, **proti**, jako: Některé ženy před nimi klekaly a druhé se k nim lísaly. Dal. —

Hosted by Google

Hrdinsky se proti němu bránil. Let. Troj. — Proti proudu řeky se nezpěčuj. Jung. — Tvrdo jest proti ostnu se zpěčovati. Prov. —

4) Časoslova: důvěry, závazku a modlení se, jako: věřiti, dověřovati, svěřiti, slíbiti, dověřovati se, zakazovati se, zavazovati se, usnoubiti, zasnoubiti — modliti se, kořiti se, klaněti se, a j. p.; pak jmena přídavná: věrný, dověrný a j. p. Ku př.:

Co v hrsti drží, tomu věří. Kom. — My jsme jemu na jeho čest a víru věřili. Jung. — Tu druh druhu málo věří. Alex. — Na moudré lidi nesluší věřiti marnostem. Let. Troj. — Budiž duše bohu svému dověrná. Br. — Dověřovati jim mnoho nebudu. Cyr. — A vdov svých mně se doyěřte. Br. — Malému dřevu svěřují lidé životův svých. Mel. bibl. — Ovčákovi stádo se svěřuje. Kom. — Byla usnoubena muži bohabojnému. Štít. — Zasnoubil dceru svou příteli mému. Us. — Zasnuboval sobě pannu. Háj. — Zakázal se mu všelijakým přátelstvím. Jung. — Jemu se zakazuje, že chce učiniti, což káže. Let. Troj — Zavázal se jemu tovaryšstvím. Vel. — Zavázal se vším zbožím svým nevěstě. Jung. — Horymír knížeti svému se pokořil. Háj. — Modli se nejvyššímu. Br. — Pohané klaněli se modlám. Vel. — A ptali jsme se ho, jestli co komu povinovat. Svěd. — Lidé jsou mi dlužni, ale já žádnému nic dlužen nejsem. Syěd. — Čímž jsme bohu, sami sobě a všechněm bližním i lidem v tomto životě povinni. Koc. hist. —

Pozn. 1. Časoslovo věřiti s pozměněným smyslem pojí se i s předložkou **v**, jako: Věřím v jednoho boha t. j. že jeden bůh jest. Štít. — Modliti se pojí se též s. **k**, jako: Modlí se k bohu. Jung. — Časoslova: usnoubiti, zasnoubiti mají za sebou též předložku **za**, jako: Druhá dcera Karla císaře usnoubena byla za knížete rakouského. Háj. —

5). Po časoslovech učení se, rozumění a zvy-

Hosted by Google

ku, jako: učiti, učiti se, naučiti, naučiti se, odučiti, odučiti se, přivykati, navykati, odvykati, rozuměti, porozuměti, srozuměti, urozuměti, — panovati, vládnouti, vítěziti a j.; pak jmena přídavná: vědomý, svědomý, známý, zjevný, patrný a t. d.

Katolickému náboženství posluchače náležitě učí. Kom. — Učíme se svobodnému umění. Vel. — Čemu přivykneš v mladosti, budeš činiti v starosti. Prov. — Bratr bratru nerozumí. Dal. — Po skutku lidé tvému myšlení porozumějí. Mudr. — Lid dělný dílu odvykl. Háj. — Čemu se naučili, tomu se jinde neodučili. Kom. — Čemu mistr odučuje, oduč se. Kom. — Smrt jemu více panovati nebude. Bydž. — Panují mysli jeho vášně. Kom. — Mužům žena vládne. Lib. S. — Já zvítězil jsem světu. Ev. sv. Jan. — Nemohli jsou jemu nižádným činem zvítěziti. Pass. — Toto mi jest dobře vědomo. Svěd. — Prosil nás, aby nám to bylo svědomo. Svěd. — Patrná jest propasť bohu a jako otevřená. Br. — Kdo krade, zjevné jest světu, že oběšen bývá. Rad. zvíř. — Jeho povahy nejsou nám vědomé. Vel. — Já však učiním to zjevné a všechněm známé. Br. — I bude známý hospodin Egypským. Br. —

Pozn. 1. Časoslovo učiti pojí se též, avšak zřídka, s akkusativem, jako: Víra křesťanská ničeho neučí zlého, jen vše dobré a pořádné. Štít. — Ne všemu věř, což víra učí. Štít. — Časoslova panuju, vládnu, zvítězím pojí se obyčejně s předložkou **nad** a instrumentalem, jako: Slunce nade dnem, měsíc nad nocí panuje. Br.—Vládnete nad množstvím. Vel. — Zvítězil nad nepřítelem. Jung.—Rovněž tak praví se: pánem, vládařem, vítězem jsem komu aneb nad kým. A však vítěziti váže se též s proti, jako: Na jediném mně přemáháš, tvá pokora, ta proti mně vítězí. Pass.—Při časoslově vlásti klade se i pouhý instrumental, jako: Chyba člověkem vládne. Prov. — Duch sv. moudrostí pravou vládne. Br. —

Hosted by Google

Pozn. 2. Při časoslovech učiti, naučiti, vyučiti a p. stojí osoba v akkusativu, věc však z pravidla v dativě, velmi zřídka v akkusativě, jako: Řídcí rodičové dítky své čemu dobrému učiti umějí. Kom. — Abrahám čeleď svou vyučoval cestám božím. Br. — Ruce její máti vlně přiučovala. Jung. — Avšak praví se též: Bůh znát ta slova, kteráž jest jediný syn jeho Kristus ráčil své křesťany naučiti. Štít. —

6.) Časoslova přirovnání a podobnosti, jakojsou: rovnati, vrovnati, přirovnati, připodobiti, obcovati, podobným býti, rovným, přiměřeným, příbuzným, obecným a j. p. — Ku př.:

Chtěl se vrovnati jemu. Štít. — Strach se smrti rovná. Kom. — Kdo z lidí smrtedlných může se tvé přirovnati moci. Háj. — Komu jste mne připodobnili? Br. — Nepřipodobňujte se světu tomuto. Br. — Ti sobě příbuzni byli. Pass. — Každý člověk bližní jest druhému. Štít. — Protož máme všickni slovu božímu žádostivě obcovati. Cap. — Právo všem jest jednostejné. Všehr. — Hrdý se pyšnému rovná. Prov. — Prvním křesťanům jest bylo vše obecno. Štít. — Osobou a silou žádný mu rovný nebyl. Háj.— Koprník jest bylina prutem i listím českému kopru podobná. Byl. — To ustavení zvířatům jest příměrné. Jung. — Písmo ty milosti mocem a povinnostem oudův v lidském těle připodobňuje. Vel.

Pozn. 1. Časoslova podobnosti a přírovnání pojí se též místo prostého dativu s předložkou **k**, jako: To se mi k smrti rovná. Kom. — To ke všem věcem v tomto světě přirovnati se může. Byl. — Připodobňuje se král k spanilému stromu. Vel. — Za podobné k víře to soudili. Br. —

7). Časoslova mluvení, rozkazu a zákazu, jako jsou: mluviti, zvěstovati, kázati, přimlouvati, domlouvati, rozkazovati, poroučeti, zakazovati, zapovědíti, láti, rouhati se, porouhati se, zlořečiti, dobrořečiti. Ku př.:

Hosted by Google

Mluví dřímajícímu, kdož mluví bláznu. Br. — Komu jsi ty věci zvěstoval? Br. — Hlásati vám budu. Kom. — A řekl jim: Jdouce po všem světě, kažte evangelium všemu stvoření. Br. — A Pilat pravil jim: I což jest zlého učinil? Br. — Pověz nám, kdy to bude? Br. — On pak řekl jim. Br. — A dí jemu: Co chceš ať učiním? Br. — I odpověděl jemu. Br. — A přikázal jim. Br. — Rozkazovati tak sluší lidu, aby mu poslouchati mílo bylo. Kom. — Co poroučí tobě bůh, na to mysli vždycky. Jung. — Modlám posvěcené věci zákon Židům zapovídal. Br. — Dítkám zapověděl školy. Vel. — Již jsem mu ten dům zakázal. Jung. — Těžce jim domlouval. Solf. — Proč jemu tak nestydlivě přimlouvá? Tkadl. — Učedlníci přimlouvali jim. Br. — A rouhali se bohu nebeskému. Br. — Ženy jejich na zděch se jim porouhaly. Br. — Písmo jim laje. Pass. — Nevíte dobra svého, lajíce mi z manželstva mého. Dal. — Dobrořečil těm, kteříž nám zlořečí. Br. —

Pozn. 1. Časoslova mluvení pojí se též s předložkou **k**, jako: Mluv ke všemu shromáždění. Br. — A vinaři řekli jedni k druhým. Br. — I přemýšlovali řkouce jeden k druhému: Chleba nemáme. Br. — Ona k němu vece: Velikús se mnú milost učinil. Pass. — Předložkou tudy vytýká se v té příčině zřejměji směr, že tam ke komu a ne jinam řeč směřuje. Časoslova rouhati, láti a p. pojí se též s předložkami: proti, na, jako: Rouhal se proti duchu svatému. Br. — Láli na ně a klnuli. Kom. — Nad to připomenouti jest, že časoslovo přimlouvati se z pravidla se pojí s předložkou **k**, jako: Upřímě se k dobrému přimlouvali. Br — Spravedlivý k spravedlnosti se přimlouval t. j. v prospěch spravedlnosti mluvil. Br. —Knížata se za ně k císaři přimluvili t. j. mluvíce k císaři za ně prosili. Dal. — Domlouvati se pojí se s na a akkusativem jako: Proč se na mne domlouváš, neb jsi tomu sám chtěl t. j. mluvě na mne, proti mně naléháš. Kom. — Velmi tvrdě a přísně domlouval se na lid o ty spolky s Egyptskými. Br. —

Pozn. 2. Nad to ještě velmi mnoho časoslov přechodných má při sobě dativ a to z větší části akkusativ věci a

Hosted by Google

dativ osoby, na př. buďtež: Horníci veliké dáry zlata Neklanovi přinesli. Háj. — Ti zůstavili jmeno své potomkům. Mudr. — Malé věci veliký m příčinu dávají. Vel.— Předkládali své věci obecný m. Mudr. — Ont jest nám způsobil všecko toto zlé přenáramné. Br.— Libuše všemu lidu přistojícímu nedostatek svého zdraví oznámila. Háj. — Hvězda ta plavajícím přes moře v noci cestu ukazuje. Pass. —

E). Dativ při jmenech podstatných.

§. 79. Dativu užívá se při jmenech podstatných, kde nyní podlé obecného spůsobu myšlení bychom genitivu očekávali, a to:

1) když činnost jmena podstatného z původu svého s dativem se pojí, tak že při takových jmenech moc časoslovná u větě přesiluje, jako:

Opatrnost těla jest nepřítelkyně bohu t. j. bohu nepřející. Br. — Jemu ona nechce pomocnicí býti. Pass. — Ctnostní všelikému šípu štěstí vítězitelé jsou t. j. vítězící. Mudr. — Proč pokládáš mne sobě za nepřítele m. za svého nepřítele. Br. — Bohu se dověřování za největší bláznovství pokládají. Br. — Lakomství jest služba modlám. Štít. — Zde tudy jest dativ spolu dativem předmětu.

2). Zhusta zastupuje dativ v té příčině podmět, jemuž přísluší obsah jmena podstatného, jako:

Obrátím také město toto v poušť na odivu všechněm t. j. aby se všickni odivili. Br. — Papež Řehoř V. byl příbuzný Ottovi třetímu a k žádosti císařovi volen. Jung. — Na cti jemu utrhá. Vel. — Zavěs nemocnému tu ruku bolnou rouchou širokou. Jung. — Vymrštil sobě oko větví. Pulk. — Kost rybí v hrdle jemu uvázla. Pass. — Sáhna rukú bratru k boku propověděl. Pass.— Ti všickni tři u vězení Římanům přišli. Mudr. — Vodu mu

Hosted by Google

do očí vkrápěl t. j. do očí jeho. Byl. — Zadřel sobě třísku za nehet t. j. za nehet svůj. Jung. — Meč mu pod bradu podstavili t. j. pod bradu jeho. Jung.— Dal mu sekérkou v hlavu, až se potočil t. j. ránu v hlavu jeho. Svěd. — I udělal mu ránu v rameno. Svěd. — Stál jemu u noh. Svěd. — Rozkázal jim na hrdlo odpovědíti. Háj. — Tehdy připadla jim na mysl dobrá rada. Br. — Přichází to tobě na mysl. Kom.—Ta věc má správně býti v srdci každému pánu. Štít. —

3). Kde dativ jest předmětem činnosti, již časoslovné jmeno podstatné v sobě zavírá, tak však, že když se jmeno větou vysloví, dativ nominativem jest rodu trpného, jako :

Kromě kostela není hříchům odpuštění t. j. toho, aby hříchové odpuštěni byli. Štít. — Vyznávám jeden křest na odpuštění hříchům a čekám vzkříšení mrtvým t. j. aby odpuštěny byly hříchy a čekám toho, aby vzkříšeni byli mrtví. Štít. — Ta kapla jest ke cti svatému Klimentu posvěcena. Háj.— Povrhli jsú tvých svatých těla na pokrm ptactvu t. j. na to, aby pokrmeno bylo ptactvo. Pass. — A lékařův také k jeho ráně k zacelení kázal dobýti. Pass. — To bylo mi ku potupě obráceno. Br. —

Pozn. 1. Sem též patří výrazy: na věky věkům, věky věkům, věky věkoma, jako: Nic nevejde do města tohoto věky věkům nečistého. t. j. na věky věkův Štít. — Jemu chvála budiž po vše věky věkoma. Pís. Br. — Bůh jest všemohúcí, věky věkoma budúcí. St. Skl. —

Pozn. 2. Zhusta se jmeno podstatné, jež příslušenstvím jest dativu, vypouští, jako: Dobře sobě přibili t. j. na záda. Dal. — Odkud tobě přišlo to zdání t. j. tobě na mysl. Hr. Jel.— Připadne-li tobě co (t. j. na mysl), vymízeti nedopustíš a zapíšeš. Kom. —

Pozn. 3. Místo dativu klade se zde i genitiv aneb přisvojovací jmena přídavná, jako: Nepravím toho ku potupě vaší t. j. vám kupotupě. Br. — Připásali žíněmi bedra svá t. j. sobě. Br. — Odkryjž oči mé t. j. oči mně. Br.

Hosted by Google

— Vymyslil ručnici na záhubu lidskou t. j. lidem na záhubu. Vel. — Vystavěl město na památku matky své t. j. matce své. Vel. — Hospodinu zástupů buď chvála na věky věkův. Kom. —

Pozn. 4. Vypuštění jmena, jehož obsah příslušenstvím jest dativu, jest též příčinou, že mnohá časoslova, jež z vlastní své moci s genitivem se pojí na otázku odkud?, s dativem se víží, jako: ujíti, utéci, ustoupiti, utrhati a p., jako: Ušel jim t. j. z očí, z rukou. Svěd. — Ušla mu krev t. j. ze žil. Zlob. — Ten okřín by byl komu upadl (t. j. z sukně), dobře by byl počil. Pass. — Vydíral jsem mužijejímu kej t. j. z rukou. Svěd. — Vít mu uskočil t. j. od rány. Svěd. — On jim prchl do jakési ulice t. j. z očí. Svěd. — Jemu to odjímá a na sebe přenáší t. j. z rukou. Br. — Jinak se zde, když směr jest na otázku odkud?, prostý genitiv klade aneb s předložkami: **od, ze.**

Hlava V.

III. O genitivě.

§. 80. Genitivem stíhá se z prvotné jeho moci směr a běh činnosti na otázku odkud?, z kteréhožto pojmu se však vyvinul jiný směr a to: na otázku, kam co přináleží, odkud co rodem, domovem jest, jaké tudy povahy jest a t. d. Odtud se dělí genitiv na více způsobův, kteréž jsou:

A) Genitiv odluky.

§. 81. Genitiv se klade na otázku, odkud se činnost podmětu odlučuje, a genitiv ten slove genitivem odluky, který se klade:

1) po časoslovech ubíhání a odpadání, jako: běhati, minouti, chybiti, ujíti, ubíhati, utíkati, ujeti, ustoupiti, odjíti, odjeti, odstoupiti, postoupiti, odskočiti, odpadnouti, ostati, pominouti, pomíjeti, pobíhati a j. p., při

Hosted by Google

kterýchžto časoslovech se předmět, od kterého se podmět vzdaluje, do genitivu klade, ku př.:

Hroznýchmuk ušli. Štít. — Kdo práce nechce míti, odstúpí boha, nedbaje jeho zápovědi. Štít. — Pýcha odstúpí člověka v starosti. Štít. — On s chutí postoupil rád nám svého t. j. nám v prospěch od svého. Štít. — Milují věci, jichž jsú utekli. Štít. — Tohoto nebezpečného světa běhaje tuto bydlím. Pass. — Sv. Řehoř všemi činy světské pochvaly běhal. Pass. — V čem jste na věky přebývati měli, toho jste se šeredně chybili. Pass. — Zda mníš, bych tebe ostal. Pass. — Nechce ostati všeho toho, co je bůh zapověděl. Štít. — Těch dívadel oči ujíti nemohly. Zyg. — Však těchto baboňkův bludných pominu. Zyg. — Těch příkladův pro krátkost pomíjím. Zyg. — My nechceme toho pobíhati, abychom neměli za sebe odpovídati. Zyg. — Potom jsme ho tu odešli. Svěd. — Biskup úřadu toho odstoupil. Pulk. — Maria a Josef odsedli svého děťátka v Jeruzalémě. St. Skl. — Ten cíle tohoto teď i jinde duchem sv. vyměřeného chybuje. Br. — A ti ujdou meče. Br. — Takových věcí utíkej. Br. — Odběhli jsou tu svých modl. Br. — Nestupuj k tomu, čeho si odběhl. Br. — Pro tebe-liž bůh řádu a práva svého ustoupí a zanechá? Br. — Ať jiných bíd a těžkostí mlčením pominu. Vel. — Hned ho mnozí odpadli. Vel. — Zámku jim postoupili. Vel. — Utíkej všech hříchův, i tajných. Kom. — Jeden druhého odběhl. Vel. — Ale jak jinak býti může, když se přirozených základův míjelo. Kom. — Avšak já svého práva ustupuji. Cap.

Pozn. 1. Když se předmět ještě jmenem přídavným podlé jakosti omezuje, srovná se jmeno přídavné s ním v pádě, jako: Odšel jí zdravé. Jung. — Jak vás uzřeli, mne svázané odběželi. Pass. —

2) Po časoslovech vzdalování a oddělování, jako jsou: vzdáliti, vzdáliti se, oddalovati, varovati se, uvarovati se, uvarovati, od-

Hosted by Google

varovati, odpuditi, odšinouti se, odvracovati se, odvěsti, odsaditi, odstaviti, odloučiti, odděliti, strhnouti se a j. p. Ku př.:

Ti jsú se světských vzdálili obyčejův. Štít. Tehdy oni tím více lidí odvodí náboženství a boží služby. Štít. — On jest věčně odlúčen boha, jenž jest pravda. Štít.—Pomohl jemu, že se odtrhl věcí světských. Štít. — I pustil se dobrého obyčeje. Štít.— — A potom se toho stavu manželského odvedl. Pass. — Spustil se té naděje. Hr. Jel. — Své škody chtěl se uvarovati. Mudr. — Zjevného nepřátelství se uvarovati můžeš, tajného nikoli. Mudr.—Varujte se kvasu farizejského. Br. — Ti, kteří se vzdalují tebe, zahynou. Br. — Nestrhl jsem se bezbožně boha svého. Br.—Vojtěch chtěl lid pohanských obyčejův odvésti. Háj. — Odtiskli je všech vozův. Jung. —

3) Po časoslovech odcizování a zbavování, jako jsou: zbýti, ubýti, pozbýti, znikati, zbaviti, zprostiti, zhostiti, ciziti se, odciziti, obnažiti, obloupiti, očistiti, omýti, odležeti, odstonati, odplakati, odříkati se, odpovídati se, odstrašiti se, odmodliti se, odžehnati se, odvážiti se, opovážiti se, odmlčeti se, zléčiti se, zhojiti se, odsouditi, odhroziti, odraditi, odstěkati a mnohá jim podobná, při kterých se vyříká, že se činností časoslova jednoduchého čeho podmět zbavuje. Ku př.:

A těmi třmi věcmi i všedních hříchův zbýváme. Štít. — Kdo umře v smrtedlném hříše, ten nezbude věčné smrti. Štít. — Chtěl se obmýti toho hříchu. Štít. — I vzeptati se na ni, zhojí-li se té nemoci. Štít. — Bůh nás zbaví nedostatku všelikého. Štít. — Vždy žádal, skoro-li bůh jej zbaví Babilona. Štít. — Tímto lékařstvím bude člověk očistěn všech poškvrn. Štít.—On každého rozhřešiti můž těch hří-

Hosted by Google

chův, kterýchž kdo želí. Štít. — Přestal díla svého. Dal. — Tím dobrého jmena zbyli. Dal. — On z své milosti vší roboty zemi zprostil. Dal. — Odpověz se svých modl. Pass. — Odřekli se diabla a jeho zlých zlostí. Pass. — Ten věčného života odsouzen bude. Pass. — Oni všeho zboží ji zbavili. Pass. — Duše má, jako ptáče, znikla osídla. Br. — Robotně svých povinností odbývali. Br. — Zbav nás zlého. Br. — Té bídy nebudeš moci se odžehnati. Br. — Odepřeli se hospodina. Br. — Všeho se odvážil. Br. — Nyní pro jeho zákon života svého se opovažujete. Br. — Demetrius král cizil se Jonatana. Br. — Takových dívadel mohl by snadno zasmáním odbýti. Zyg. — A prosím, jakou ty větší výsadností toho běda se odcizíš. Zyg. — Snadno se toho břemena mohli zprostiti. Zyg. — Chtěl, aby se toho, což se na ně žaluje, zpravili. Háj. — Všech odpovězme se ohavností. Háj. — On všeho toho se odmlčel (= mlčením zprostil). Háj. — Libuše jej té děděiny odsúdila. Háj. — Nemůže obnažen býti víry. Let. Troj. — Tu byl s nimi až se ran svých zléčil. Taud. — Pravda překážek zbyla. Let. Troj. — Strachu již pozbyl. Vel. — On toho lehčejší pokutou odbyl. Vel. — On té rozkoše odležel. Vel. — Hamilkar sám úřadu toho se zhostil. Vel. — Zbavil se práce. Vel. — Jeden z nich Apellesa na nejvyšší toho všeho očistil. Vel. — Odříkám se cti, hrdla i řemesla, jestliže jsem to učinil. Svěd. — Jestliže on to na mne prokáže, odsuzuji se cti, hrdla i statku. Svěd. — Vy jste mne zrádně a nešlechetně odsuzovali cti mé. Svěd. — Prosím tebe, jsili ty co toho svědom, zprav mě té věci. Svěd. — Té děděiny odumřel na sirobě, kdyžto pánem byl. Jung. — Přijal hrabství, kteréhož před tím hrabě Filip odumřel t. j. umrtím se zbavil. Jung. — Já se těch lidí odsvědčuji t. j. svědčením zbavuji. Lobk. — Přísahou se toho odsvěd-

Hosted by Google

čil a očistil. že nic toho neměl. Prav. Praž. — Očistěna byla jsem všeho hříchа mocí křtu sv. Jung. — Skrze smrt budeme zproštěni bíd. Borov. —

4) Po časoslovech výstrahy a zdrahání se, jako jsou: zdržeti, stříci, chrániti, chovati, brániti, hájiti, zabrániti. zahájiti, odmlouvati, vystříhati, ostříhati, uchovati, odpírati, zapírati, zdržeti se, zpírati se, zpěčiti se, zdráhati se, stříci se, krýti se, štítiti se, chrániti se, chovati se, hájiti se, vystříhati se, zbraňovati se, pokrývati se a j. p. Ku př.:

a) Vystřezte je toho, můžete-li staviti jinak. Štít. — Vystříhal je bojův. Let. Troj. — Rač nás za tím pán bůh smrti uchovati. Žer. — Pobožných bůh všeho pádu chrání. Nudož. — Toho, bože, ostřez. Jung. — My vás chceme zhajovati těch nepřátel. Zyg. — Kdo tě bránil toho? Hr. Jel. — Zdržuje ho stud všech těch nepravostí. Hr. Jel. — Toho zachraň nás bůh. Jung. — Zachovej nás srdce nevděčného. Kom. — Toho nás rač zachovati. Br. —

b) Jeden druhému brání pokory pořádné. Štít. — Každý hospodář má brániti vší necti a všeho zlého své ženě i jiné čeledi. Štít. — Nejprv těch věcí, ještoť jsú nejhrubší, odmlúvej jí. Štít. — Libo mi jest tak živu býti aniž rozumím, co by mi toho hájilo. Hr. Jel. — On sám sobě i jiným toho brání. Zyg. — Zabrániž mi toho, lotře. Svěd. — Zahaj mi toho. Svěd. — A ona zase jí toho odpírala. Svěd. — Tu oni obadva toho jsou jí odepřeli. Svěd. — Saduceové vzkříšení budoucího zapírali. Br. — Muž jí toho všeho zapřel. Pass. —

c) Kdo zle činí, ten kryje se světa. Štít. — A často hospodář své vlastní čeledi musí se krýti. Štít. — A jak jest ten šťastný, kdo se hříchův střeže. Štít. — Pilně se střezte člověka zlého. Štít. — Ó milí přátelé, vystřezte se škody mou ztrátou. Štít.

Hosted by Google

— Však se jeho jest nepokrýval. Pass. — Chovejte se toho hrozného příbytku. Pass. — Pak se hned opět zpěčila toho. Svěd. — Tehdy on pravil, že mu ta věc nemožná a zbraňoval se toho. Svěd. — Co se toho zpíráš, však za to nic neztratíš. Svěd. — Ti štítí se ran mých. Br. — Chránil se jako sova světla. Prov. — Na budoucí časy chtí se uchovati takové příhody. Háj. — Každé hry ostříhej se. Jung. — Sedláci se toho nehájili. Jung. — Snad se opět toho hajíte. Jung. —

Pozn. 1. Časoslova stříci, vystříhati, ostříhati, chovati, uchovati, chrániti, brániti, hájiti, zachrániti, zhajovati koho čeho vyznamenávají vůbec koho od nebezpečenství nějakého odvracovati, osvobozovati a v té příčině rovnají se významem svým lat. custodire, tueri, protegere, defendere quem a re aneb ab aliquo, něm: bewahren, beobachten, bewachen, in Schutz nehmen, beſchirmen, beſchützen, behüten, unter ſeine Obhut nehmen, vertheidigen Jemd. vor etwas, gegen Jem. — Na proti tomu: brániti, hájiti, zabrániti, zahájiti, odmlouvati, zapírati, odpírati komu čeho znamenají vůbec nedopustiti komu, aby co činil, zapověděti, v cestu jemu vstoupiti, lat. arcere, prohibere, impedire aliquem ab aliqua re, něm.: verwehren, verbieten, unterſagen Jemandem Etwas, Jem. wovon zurückhalten, abhalten, Jem. woran hindern, verhindern. Posléze: stříci se, vystříhati se, chovati se, zpěčiti se, zbraňovati se, chrániti se, hájiti se čeho a j. p. uzavírají v sobě péči a snahu čeho se vzdáliti, čeho ujíti, lat, (sibi) cavere aliquo aneb a re, fugere, vitare, recusare aliquid, něm: ſich hüten, ſich in Acht nehmen, auf ſeiner Hut ſein, ſich verſehn vor einer Sache, Perſon, protož meiden, vermeiden, zu entgehn ſuchen, ſich weigern, ſträuben a j. p.

5) Sem patří též jmena, kteráž s předchodnými časoslovy smyslu jsou podobného, jako: daleký, daleko, prostý, svobodný, prázdný, čistý, rozdílný, zdrželivý, pak kromě (od kryji), chyba a j. p. Ku př.:

I byla prosta Hana Tatar vrahův. Rkk. — Jest prázden všeho hříchu. Štít. — Ta duše nej-

Hosted by Google

dále boha jest. Mudr. — Někteří chtěli jeho rádi prázdni býti. Háj. — Přišel na přívrší nedaleko Labe řeky. Háj. — Chyba málo některých všickni se s ním v tom srovnávají. Zyg. — Před svým mužem vždy jen smutna jest a kromě něho jako pléše. Štít. — Chceš-li toho čista býti, jdi s paní. Svěd. — S tím buď mého domu prázdna. Svěd. — Svoboden jest viny. Let. Troj. — Růže má v sobě částky sebe rozdílné. Byl. — Čechové jsou víry své zdrželivi. Vel. — Poustevník samotný krom lidí na pustých místech bydlí. Vel, — Nebude vás to i všeho světa tajno. Br. — Takový úklad tajný nebyl krále Václava. Háj. — List dolejší blíže kořene roste. Byl. — Ty dvě věci jsou sebe velmi blízké. Vel. —

Pozn 1. Genitivem odluky tudy vynáší se předmět, budiž on věcí, osobou aneb vlastností a činností, od kterého se činnost podmětu odlučuje, vzdaluje, zdržuje, hájí a t. d. V řečtině klade se v těchto příčinách z pravidla genitiv, v latině ablativ. *) A však jako v jazycích týchž po časoslovech svrchu vytknutých, kdež toho jasnost a určitost řeči žádá, k zaostření směru na otázku odkud? příslušných předložek se užívá, v řečtině ἀπό, ἐκ a p., v latině ab, ex, de, contra: rovněž tak již v nejstarších dobách jazyka našeho místo prostého genitivu případné předložky se přikládají a to a) předložka **od**, jako: I opět jsem od něho odšel. Svěd. — Syn boží skrze dřevo sv. kříže od věčné nás smrti zprostil. Pass. — To jeho vlastní bratří uslyševše od toho jemu velmi odmlouvali. Pass. — Kostelných práv ode zlých lidí bránil. Pass. — Jednu korunu dává těm, kdož tělo uchovají od skutku nešlechetného. Štít. — Jest blízek od smrti. Hr. Jel. — Uprázdni se od žádostí světských. Štít. — b) předložka **z, ze**, jako: Z toho hoře pokání zbaví každého. Štít. — Vyprost ny z osídel krutých Tatar. Rkk. — Zhojí se z té nemoci. Štít. — Všetečnou rozpustilostí z zákonův se rozvazovali. Zyg. — A oni pak ušli z hvozdu, nevím, kterou chvíli. Svěd. — Obyčejně se s předložkou z pojí časoslova: loupiti, obloupiti, obnažiti, vyzouti, vy-

*) Ostatně viz Čas. mus. r. 1857. O ablativě v slovančině a litvančině od p. prof. Hattaly.

Hosted by Google

vaditi a j. p., jako: Obloupil mne z slávy mé. Br. — Z pokladu jej obloupila. Let. Troj. — Obnažil jej z dobré pověsti. Br. — Zloději lidi z šatů loupí. Vel. — c) Předložka **před** s instrumentalem, jako: Lid utíká před nepřátely svými. Br. — Ničeho nebylo prosto před pohany. Rkk. — Bůh před námi ukryl věci budoucí. Phag. — Jestliže před tebou ustoupím jednou nohou, ať mi druhá upadne. Svěd. — d) Přídavné blízký pojí se též s dativem s předložkou **k** aneb bez té předložky, jako: Zajisté, žeť jest blízké těm, kteří se boha bojí, spasení jeho. Br. — Bližší jsem k vám. Jung. — e). Časoslova chybiti se, minouti pojí se též s předložkou **s** a instrumentalem, jako: Jistě se v tom velmi s pravdou chybuješ. Jung. — Jedinému tobě jest se se smrtí minouti. Dal. — Avšak časoslovo minouti pojí též s akkusativem: minuli dům. Svěd. — Vůbec prostý genitiv odluky bez předložek u starších spisovatelův hustější jest, čím však blíže k přítomnosti přistoupíme, tím řidší a tím obyčejnější jest s předložkami.

B). Genitiv příčiny a původu.

§. 82. Z genitivu odluky vyrostá činem přirozeným genitiv příčiny t. j. toho, což příčinou jest vnitřních hnutí podmětu, odkud hnutí ta jsou. Klade se:

1. Při výrazech nepříjemných hnutí mysli a to při časoslovech žalu, bázně a studu, jako jsou: báti se, strašiti se, strachovati se, lekati se, žásnouti se, děsiti se, hroziti se, ubáti se, obávati se, užásnouti se, zhroziti se, zděsiti se — žalovati, toužiti, želeti, pykati, litovati, kvíliti, žalostiti, bolestiti, plakati, oželeti, opykati, oplakati, — káti se, slitovati se, zželeti se — styděti se, ostýdati se, ustýdnouti se, ostýchati se, štítiti se, hanbiti se a j. p., při kterých se předmět, jenž žal, bázeň a stud přináší, v genitivě klade. Ku př:

Lekal se trpení křižového. Pass. — Toho se nejvíce strachuji. Pass. — Tvých i lidských

Hosted by Google

hříchův plakali. Pass. — Viz, kterak tebe bohové želejí. Pass. — Chci svých se hříchův káti. Pass. — Pokáli se svých hříchův. Pass. — Žádného protivenství světa tohoto se neužásej. Pass. — Kterak jsi smyslu pozbyl, že se své nahoty nestydíš? Pass. — Uzřev to Radislav užásl se knížete českého. Dal. — Vizmež také, čeho žalostí Jeremiáš. Štít. — Ubohý kmet srdečným pláčem plakal zboření Jeruzalemského. Štít. — Všickni podlé přirození lekáme se protivného. Štít. — Toho hříchu nejnesnáze se lidé kají. Štít. — Tehdy ta vší země máti jala se hanby žalovati. Štít. — Člověk se minulého života strachuje. Mudr. — Ostýchá se práce. Hr. Jel. — Toho jsem při tobě želel, čeho jiní tak velmi přejí. Zyg. — I žalovali mi toho s pláčem. Svěd. — Boj se pána boha a styď se lidí. Svěd. — Želej, bože, nebožátek. Jud. Kon. — Hrabě Otto velmi své dcery litoval. Háj. — Tetky, sestry Libušiny, všecken lid za dlouhý čas plakal. Háj. — On toho zlého skutku Krokovi žaloval. Háj. — Boleslav sám se svého skutku zděsil. Háj. — Těch slov uleklo se všecko množství lidu. Háj. — Obávali se zvěři. Háj. — Starší obávali se jich umění a vtipnosti. Háj. — Kviliti budu zbitých. Br. — Obyčej měly Egypské ženy oplakávati své modly, Osirides řečené. Br. — Nebo již byl oželel smrti Ammonovy. Br. — Ustýdnouť se syna mého. Br. — A užásli se toho, že je slyšel jedenkaždý, ani mluví přirozeným jazykem jeho. Br. — Plakal Samuel Saule. Br. — Hospodin pak želel toho. Br. — A protož slitovalo a zželelo mu se tohoto množství lidu. Br. — Velmi jsme toto pykali. Vel. — Raději všech nákladův opykají a do moře je vmecí. Vel. — Čiň to vždycky, čehož by umíraje nechtěl a slušně nemohl pykati. Vel. — Takové nevěry a křivdy své toužila ta paní přátelům svým.

Hosted by Google

Vel. — Přicházejících zlých věcí se děsí. Vel. *)—

Pozn. 1. Při časoslovech osobných žalovati, toužiti, pak při bezosobných: slituje se, zželí se stojí vedlé genitivu příčiny dativ osoby, jako: Panu bohu toho násilí žalovali. Háj. — Ó bože, slituj se tobě toho. Bart.—Slítovalo se mu jich. Br. — Toho se mi zželelo. Vel.—Toužili jedni druhým toho zlého. Plác. — Touží bohu svých bíd. Br. —

2) Při jmenech: žel, líto, škoda, žalost, lítost, hanba, strach, bázeň, radosť, česť, chvála a j. p. Ku př.:

É, buď toho bohu žel. Štít. — Velikou toho radost mám, vida vás tak hotově pro Jezu Krista na smrt jdúce. Pass. — Škoda toho druha dobrého. Dal. — Jest mi toho velmi líto. Háj. — Líto mu bylo zástupů. Br. — Byť pak i tam zahynuli, malá jich škoda bude. Br. — Při něm však stojíme, majíce jeho bázeň t. j. z něho. Br. — Měl toho žalost velikou. Jung. — Mají toho česť a chválu. Dal. — Toho zevnú hanbu měli, že jsú z dalekých vlastí lidé spasitele hledali, jehožto jsú Židé blíž odtud bydlíce nedbali. Pass. — Almužna jest šlechetnost veliká, když z lítosti nedostatku blížního pochází. Štít. — Pro strach a bázeň smrti utekl jsi sem. Mudr. — Hledáme chleba svého pro strach meče i na-pouští. Br. — Strach a bázeň vás pustí hospodin na tvář vší země. Br. — Běda mně tebe, synu můj, běda mně

*) V jazyku latinském poji se časoslova pohnutí nepříjemného z pravidla s akkusativem, jako: casum amici dolere pádu přítelova bolestiti, mortem horrere děsiti se smrti, moerere calamitatem reipublicae žalostiti, plakati nehody obce a j. v., aneb klade se předložka de aneb in aneb prostý ablativ, jako: queri, conqueri quid aneb de quo, dolere, moerere rem aneb re čeho kvíliti, želeti a j. p. — Časoslova bezosobná: miseret, poenitet, pudet a j. mají za sebou akkusativ osoby a genitiv věci, jako: discipulorum nos miseret a j. p. —

Hosted by Google

tebe, má kráso, má útěcho, můj rytíři! Pass. — Běda mně šedin otce mého! Jung. —

Pozn. 1. Genitiv příčiny klade se i při mezislovcích ach, ó, aj, fuj a j. aneb i při prostém zvolání bez mezislovcí, jako: Aj té lahody toho světa! Štít. — Ach mne smutného! Háj. — Ach muže hanebného, kterýž v této zemi zplodí mnoho zlého. Háj. — Ach ouvech toho bídného života! Kom. — Ouvech mne syna matky mé, již budu jat. Kom. — Ach mého hoře! Kom. — Ó předivné poníženosti! Vel. — Ach nastojte mého hoře! Jung. — Fuj toho skutku! Jung. — Bopomozi té zprávy! Jung. Jung. — Rozmazanějšího tebe! Kom. —*)

Pozn. 2. Místo pouhého genitivu příčiny kladou se, když toho povaha řeči žádá, předložky, kterými se vztah příčiny zaostří a to: a) předložky **od**, **ze**, jako: Od kohož se strašiti budu. Žal. — Z příští Krista proč jsi báznivý. Kanc. — Tehdy Lukretia uzásši se ze sna mlčela jest. St. Skl. — Nestrachuj se z příští Pána. Solf. — Velikou bolest a žalost měl z bídy jiného. Vel. — b) Předložka **nad** s instrumentalem, což zhusta se sbíhá, jako: Zželelo se duši jeho nad trápením Izraele. Br. — Abrahám kvílil nad Sarou a plakal jí. Br. — Užásnouť se nad tím upřímí. Br. — Slitoval se nad ní. Pulk. — Mám nad nimi lítost. Vel. — Má žalost nad hříchy svými. Vel. — Žalostili nade všemi metlami tvými. Br. — Děsím se nad bezbožnými. Br. — c) Zřídka se klade **před**, jako: Všecka zvěř se strachuje před tvou tváří. Rad. zvíř. — Tak z hruba teše, až se přirozený člověk před tím děsiti musí. Prov. — d) předložka **za** s akkusativem, jako: Již by plakati měli za své hříchy. Štít. — Styděli se za to. Štít. — Lekám se za tebe. Svěd. — I za chrám boha svého lekli se. Br. — Bojím se za lid. Br. — Bojí se za životy své. Br. — Štítný praví též: Lidé plakali na své hříchy a v Let. Troj. praví se: Bojí se o život.

Pozn. 3. Časoslovo styděti se pojí se též s pouhým instrumentalem, jako: K vám se nevěrou nestydíme. Dal. — Paní ctné tou válkou se styděly. Dal. — Mnozí stydí se kupčením, aby lakomstva neukázali. Štít. — Časoslovo oplakávati váže se místo genitivu s akkusativem, jako:

---

*) Rovněž tak praví se řečtině: *τῆς τύχης! φεῦ τοῦ ἀνδρός! οἴμοι ἐμῆς ἀτῆς!* — V latině klade se akkusativ, jako: me miserum!

Hosted by Google

Oplakávám svou nevěru. Jung. — Strastný způsob, bídu a neřest co prospívá oplakávati, jestliže jí nelze v lepší změniti. Kom. —

§. 83 Genitiv příčiny klade se i tehdy, když předmět jest příčinou pozbývání, žádosti, očekávání a ostříhání a t. d. Časoslova sem náležející tato jsou:

1) Časoslova pozbývání, potřeby, žádosti, a vyhledávání, jako: pozbývati, pohřešiti, potřebovati, strádati, žádati, požadovati, přáti, popřáti, prositi, poprositi, žebrati, požebrati, žízniti, lačněti, hledati, vyhledávati, následovati, pak: chce se komu, zachce se, sžádá se, odnechce se, konečně jmena přídavná: potřebným býti, chtivým, žádostivým, pilným, milovným, snažným, následovným a j. p. Ku př.:

Krve si žádal, krev i pij. Dal. — Jednohoť na tobě prosíme. Dal. — Jáz těch knih dávno hledám. Dal. — Toho sem dávno žádal, co nyní trpím. Pass. — Chudí před jeho dům přijdúce almužny prosili. Pass. — Před jeho dům šed almužny poprosil. Pass. — Nesnadnés' věci prosil. Pass. — Mám toho s právem snažen býti. Pass. — Tento, kmet jsa, duchovní kratochvíle hledá. Pass. — Hledá chlubné chvály. Pass. — Komužť bůh čeho přeje, tomu i všickni svatí. Štít. — Bůh onomu toho popřál. Štít. — Buďme pilni každý svého stavu. Štít. — Každý křivolakých ústupkův hledáme, abychom upřímou cestou předeň nepřišli. Zyg. — Mnozí z vládyk žebrati chleba musili. Háj. — Chce se mu mého knížetství. Háj. — Neklan není žádostiv bitvy. Háj. — Kovkopové hledali tu zlata. Háj. — S bolestí jeho pozbývají. Br. — An chleba strádají, trunečku příhodného k očerstvení svému nemají. Br. — Hospodin přeje pokoje služebníku svému. Br. — Žádejte horlivě duchovních věcí. Br. — Je-

Hosted by Google

dné věci žádal jsem od hospodina, téť vždy hledám. Br. — Zechtělo se Davidovi vody. Br. — Nic sladšího není, jako pilnu býti přikázání božích. Br. — Nasytiž se krve, jíž si žíznil. Br. — Chleba lačněti nebudeme. Br. — Blahoslaveni, kteříž lačnějí a žíznějí spravedlnosti. Br. — Člověk žádostiv jest života. Br. — A očistil sobě samému lid zvláštní, horlivě následovný dobrých skutkův. Br. — Císař pohřešil velikého počtu svého vojska. Vel. — Já mu všeho dobrého přeji. Vel. — Ó jak duše má převelice žízní tvého potěšení! Vel. — Tak se chová, jakž toho čas potřebuje. Vel. — Dobrý měšťan jest milovný své vlasti. Vel. — Žebrá chleba rodičům svým. Vel. — Syn následuje šlepějí otce svého. Vel. — Toho žádám a toho náramně v srdci svém strádám. Sams. — Pomoci kdo potřebuje, ten stále prositi bude. Kom. — Neprav, žeby pomoci byl potřeben. Kom. — Každá práce celého člověka vyhledává. Kom. — Toho i my následujme a bude dobře, zbudeme pomsty boží. Non. —

Pozn. 1. Při časoslovech žádati, přáti, prositi, žebrati, hledati, vyhledávati rozeznávati jest věc, kteréž kdo žádá, od osoby, od níž čeho žádá, a pak komu ve prospěch se čeho žádá. Pravíme zajisté při týchž časoslovech a) čeho od koho, jako; Veliká jest věc toho od boha žádati. Štít. — Sobě vysvobození, jim pak spravedlivé pomsty od boha žádá. Br. — Toho se odemne hledá. Zyg. — A hledali od něho cesty přímé sobě i dítkám svým. Br. — A dal mi hospodin to, čehož jsem prosila od něho. Br. — Chleba od matky sobě žebrali a j. v. Avšaki tato vazba se pozměňuje, nebo b) pravíme při týchž časoslovech: čeho na kom t. j. věc klade se v genitivě, osoba, od níž žádáme, v lokale s předložkou **na**, jako: Můžeš-li na svém boze jeho vzkříšení uprositi? Pass. — Poprosil na něm listův na svědectví. Pass. — Jednohoť na tobě prosíme. Dal. — Libuše Přemyslu dobrého a dlouhého zdraví na bozích žádala. Háj. — A budu na ní vyhledávati dnů těch. Br. — Zatím král toho počal na něm potřebovati, aby což jest slovy králo-

Hosted by Google

vi povolil, toho svými listy potvrdil. Pass. — Aneb c) pravíme koho zač, později od 2. polovice 16. století, avšak zřídka, koho oč t. j. osoba jest v genitivě, věc v akkusativě s předložkou **za** aneb **o**, jako: On boha za hříšné prosí. Pass. — Tehdy za to boha poprosila. Pass. — Učiním, zač budu od tebe žádán. Háj. — Žádal starších a moudrých za pokoj a smlouvu. Flav. — Uslyšiž, oč tě prosí lid tvůj důvěrně pokorný. Beneš. — Když uprosíš, očs' prosil, poděkuj. Kom. — Ještě řidčeji jest vazba: na kom zač žádati, jako: Požádal jest na vás za vydání člověka toho. Svěd. —

Pozn. 2. Časoslova žízním, lačním, žádostiv jsem pojí se též jako dychtím, toužím a j. s po a lokalem, jako: Po tobě žízní duše má. Vel. — Žadostivá jest a velice touží duše má po tobě. Phag. — Přídavná jmena: snažný, chtivý vážou se též s předložkou **k**, jako: Zpravil to při nich, že chtivi byli k boji. Br. — To vida snadnější byl i hned k bojování. Pulk. —

Pozn. 3. Rovněž tak, jako časoslova, strojí se i jmena podstatná: žádost, třeba, potřeba, potřebí a j. p. Ku př. Chválena může býti na tobě nesmrtedlnosti žádost. Mudr. — Vypravoval nám o vaší veliké žádosti nás. Br. — Těch darův nám třeba není. Pass. — Toho je jen zde potřebí. Štít. — Tam ani tohoto chleba vezdejšího bude nám třeba. Štít. — Proti nepříteli vojny obhájné potřeba. Kom. —

2) Časoslova čekání, tázání a ptaní, jako jsou: čekati, očekávati, nadíti se, tázati, ptáti, tázati se, otázati se, ptáti se, vzeptati se, optati se a j. p., při kterýchžto časoslovech předmět, jenž příčinou a cílem spolu duševné této činnosti jest, v genitivě jest. Ku př.:

A čekal jsem svítězení tvého. Pass. — Toho dne každá tvář podlé svého řádu hrozného súdu čekati bude. Pass. — I kázal těma dvěma zlatníkův otázati. Pass. — Potom jde do svého kraje, tajně sobě bydla ptaje. St. Skl. — By chtěli, dobře by se toho vzeptali na sv. Pavlu. Štít. — I kterak se tedy veselejších časův mužeš nadíti. Mudr. — Ještě mi odpusť jedné věci se optati. Mudr. — Ptal

Hosted by Google

jsem bravu svého u pacholkův Hájkových. Svěd. — Tehdy jsme se ho ptali. Svěd. — Kdyby se byli na mně toho ptali, snadby se byli doptali. Svěd. — Tu jich čekali. Háj. — Očekával času příhodného. Háj. — A poslal rychle, aby toho hradu ptali. Háj. — I otázal se knížete Neklana. Háj. — Ptal se jich. Háj. — Optal se jich. Háj. — Ačkoli se jich otazují, však neodpovídají slova. Br.—Ptej se služebníkův tvých. Br. — Tázal se bratří tvých, jak se mají. Br. — Nadál jsem se jiných věcí. Kom. — Odkudž s bázní očekávají lidé božích soudů a pomsty strašlivé. Cap. — Láska všeho se naděje, všeho trpělivě čeká. Cap. —

Pozn. 1. Při časoslovech čekati, očekávati, nadíti se pravíme čeho od koho t. j. věc jest v genitivě, osoba se váže s předložkou **od**, jako: Z té příčiny nemohlo se od ní dobré rady nadíti a očekávati. Vel. — Proto se od nás nenaděj žádného trápení. Solf.*)— Nad to pravíme při nadíti se: čeho do koho, jako: Kdo by z lidí toho se nadál do vás. Br. — By se do nich které cti nadáli, své země by knihy měli. Dal. — Aneb nadíti se čeho o kom, jako: Nenadějemeť se o vás lepších časův. t. j. se strany vaší. Br. — Čehož se mají jiní o sobě nadíti? Hr. Jel. —

Pozn. 2. Při časoslovech tázání a ptání klade se a) čeho na kom t. j. věc do genitivu, osoba však do lokalu s předložkou **na**, jako: Ctirad na dívce všeho vztázal. Dal. — Vlasta na dívkách práva potázala. Dal. — Poslal's posly, aby se ptali tvého zdraví na bohu pohanském. Stít. — Výkladu toho na nich ptej se. Mudr. **)— b) Aneb pravíme koho o čem, koho oč, koho nač t. j. osoba jest v genitivě, věc v lokale s **o** aneb v akkusativě s **o** aneb **na**, jako: Tázati tebe bude o tvých

*) Nadíti se, očekávati čeho od koho von Jem. Etwas erwarten — in quo spem rei alicujus ponere, exspectare quem, quid; spem habere ad quid aneb cujus rei.

**) něm. bei Jem. nach Etwas ſich erkundigen, nach Etwas fragen, jest j. na kom čeho se ptáti, tázati t.j. otázky činiti, aby slyšel, co kdo o čem soudí.

Hosted by Google

tajných věcech t. j. strany tvých věcí. Vel. — Tázal se Levitů o těch hromadách. Br. — A tu se jí mladý pán ptal o ty lžíce. Svěd. — Otížiť se i já vás na jednu věc. Br. — Na to, o čemž nevím, dotazují se mne. Br. *) c) Aneb pravíme na kom o čem, jako: Dotazujte se na mně o budoucích věcech. Br. — Mezi jinou řečí ptala se na ní o lžících. Svěd. — d) Konečně tázati se oč s kým (= radit se, mluviti oč s kým), jako: Nedbal se o to tázati s moudrými a rozumnými. Štít. — **)

Pozn. 3. Jako časoslovo nadíti se, rovněž tak váže se i podstatné naděje, jako: Veliká strana lidí nadějí dlouhého života zklamáni bývají. Mudr. —

3) Časoslova závisti a pomsty, odměny a vzděčnosti, jako: záviděti, mstíti, pomstiti, vymstiti, mstíti se, pomstiti se, vymstiti se, odměniti, odplatiti, odsluhovati, vděčnu býti a j. p., při nichž předmět, jenž hnutí taková zbuzuje, v genitivě jest. Ku př.:

Já svých bohův nad tebou křivdy pomstím. Pass. — A toho bohu vděčni buďte. Pass. — Lid boží mstil křivdy boží. Štít. — Mojžíš mstil pravdy nad křivdou. Štít. — Bůh vám odplatí toho dobře. Štít. — A mají toho vděčni býti svým lidem. Štít. — Mnozí mstíce malého bezpráví upadají u větší. Let. Troj. — Pomstil se toho nešlechetného skutku nad nimi. Háj. — Vděční jsme my všickni tvého k nám příjezdu. Háj.— Velice jemu toho záviděl. Háj. — S vynaložením hrdel až do nejvyššího přemožení se té péče odsluhovati chceme. Apol. — Chce se vám toho vším dobrým odsluhovati a odplacovati. Klat. — Chtěl se mstíti svého pádu. Br. — Nebyl vděčen dobrodiní sobě učiněného. Br. — Bůh vyhledával a vymstíval toho zabití hroznými pokuta-

*) Něm. Jem. um Etwas, über Etwas fragen, bei Jem. über Etwas ſich erkundigen.

**) Lat. deliberare, consultare cum quo de re, consulere aliquem de re über Etwas mit Jem: ſich berathſchlagen.

Hosted by Google

mi. Plác. — Chci se toho daru ráda odměniti. Žer. — A takových odevzdaných statků v všelijak se jim odměňovali. Vel.— Já se vám toho vrchovatě odplatím. Jung. —

Pozn. 1. Sem hledí též podstatná: pomsta, odplata, odměna a j. p., jako: Nic není neslušnějšího, než pomsta své křivdy. Mudr. — Jednomu chce dáti snad odplatu větší pokory. Štít. — A budeš po smrti nějakou toho odplatu míti. Štít. —

Pozn. 2. Časoslovo záviděti pojí se s dativem osoby a s genitivem věci, avšak sbíhá se též s dativem věci, jako: Tomu oni závidí všemu. Štít. — Otcovským chvalám záviděl. Hr. Jel. — Rovněž s dativem osoby a genitivem věci, aneb místo genitivu věci zřídka s předložkou **ve** a lokalem pojí se závistivý, závistný, jako: Oni jsú mému sestřenci závistivi. St. Skl.—Škoda se stala jemu od jeho manův vlastních, jemu ve všem dobrém závistných. St. Akl. — Odtud se praviti může: záviděti, závistivým býti otci chval, aneb záviděti, závistným býti chvalám otce, chvalám otcovským aneb i záviděti, závistným býti otci ve chvalách. *)

Pozn. 3. Při časoslovech msty praví se o věcech, které se trestají, mstíti, vymstiti, pomstiti křivdy aneb z křivdy aneb nad křivdou t. j. mstu, pomstu vzíti čeho, z čeho, nad čím, jako: Velicí páni svých křivd náhle mstívají. Vel. — Však jsem to slýchával, že z hříchu neb z zlého účinku dvakrát nemstíš. Tkad. — Kdyby bůh nad křivdami nemstil, nebyl by spravedlivý. Mudr. — Jedna nevděčnost nad druhou mstí t. j. jedna nevděčnost druhou trestá. Hr. Jel. — Osoby však když se pomstou trestají, vynášejí se s předložkou **nad**, řídčeji **na** a to jen, když se věc, z které se trestají, přivazuje jako: Zlý nad zlým mstívá. Vel.— Nad potupníky slova svého vždy přísně mstil. Vel.—Věc však z které se kdo trestá, klade se v té příčině do genitivu, jako: Mstí nepravosti otců na dětech. Jung. — Velmi zřídka se tu klade předložka **z** a v pozdějších dobách předložka **pro**, jako: Pro tu věc nad žádným nemstil m. pravidelnějšího: té věci, z té věci.

*) V němč. praví se Jem. um Etwas beneiden, lat. invidere cui quid; avšak Horac má též invidere cui cujus rei, jakž se i v řeckém váže.

Hosted by Google

Vel.*) — Čím se co trestá, to vynáší se instrumentalem, jako: Té křivdy skutkem a válkou nad nimi mstil. — Avšak osoba neb věc, které se křivda učinila a kteréž se mstou náhrada činí, aneb od níž se pomstou křivda odvracuje, klade se též do genitivu, jako: Mstě sv. Václava jde císař na kníže Boleslava. Dal.—Vnuk pomstí děda svého. Dal. — Vyvedl je, chtěje se mstíti svého pádu. Br.**)— Posléze pojí se mstíti též s dativem, jako: To učinili mstíti chtíce takovému protivenství t. j. aby takové protivenství odvrátili, je zmírnili, ***) Jung. —

Pozn. 4. Časoslova odměniti, odplatiti, vděčným býti, odplatu míti a p. pojí se místo prostého genitivu též s předložkou **z** aneb i s předložkou **za**; jako: Z toho odplatu mám. Štít. — Nejsou vděčni z obdaření cti. Jung. — Čím se tedy odplatím hospodinu za všecka dobrodiní. Br. — Dobrým za dobré se odměnil. Vel. — Každý cožkolivěk učiní dobrého, za to odplatu od boha vezme. Štít. —

4) Časoslova šetření, ostříhání, ochraňování, jako: hleděti, šetřiti, hlídati, chovati, hájiti, všímati si, dbáti, stříci, ostříhati, chrániti, brániti, obrániti, obhájiti, uchovati, zachovati, zanedbati a j. p., když předmět příčinou a cílem jest té činnosti, jež se v týchž časoslovech zavírá. Ku př.:

Polané císaře nemnoho dbali. Dal. — Srdce svého ostříhal pilně. Štít -- Jako ptáci létajíce svých hnízd hájí, tak hájiti bude hospodin zástupův Jeruzaléma. Štít. — Chlebem můžeme všelikú po-

---

*) V něm: Jem. aneb Etwas rächen, Jem. rächend bestrafen für Etwas, etwas rächend ahnden an Jemanden, sich an Einem für Etwas, einer Sache wegen rächen, für Etwas Rache nehmen, lat. ulcisci quem pro qua re, vindicare quid a quo, poenas cujus rei repetere a quo.

**) V němč. Jem. aneb etwas rächen, Strafe nehmen, fordern für Jem., für Etwas, lat. poenas capere pro aliquo, poenas capere alicujus rei, ulcisci, vindicare quem, quid, jako: otce, smrti otcovy pomstiti, patris mortem ulisci, patris necem vindicare des Vaters Tod rächen.

***) Um demselben abzuhelfen, um es zu lindern jako v řečtině: κακοῦς ἀμύνειν zlým věcem mstíti — dem Unglück abhelfen, es lindern.

Hosted by Google

třebu rozuměti, jíž člověk života chová. Štít. — Nejsou toho tbavi, což jich čeleď činí zlého proti bohu. Štít. — Ctnost ve všech věcech skutečných míry hledí. Mudr. — My věčných věcí zanedbáváme. Mudr. — Svého všickni hledí, obecného nekaždému se chce. Všehr. — Rozkázal jim, aby toho dítěte pilně šetřili a ostříhali. Háj. — Ten tebe i nás všech obraňovati bude svú mocí. Háj. — Pokudž mohl nejvíce, víry křesťanské bránil. Háj. — Svolav vládyky rozkázal jim Řičanského dvoru brániti. Háj. — V tom přiběhli s braní, chtíce svých brániti. Háj. — Chovej, milý bratře, těla svého vší snažností. Let. Troj. — Strážní hlídají vinic. Br. — Pilně jsem šetřil těch rohů. Br. — Bůh střeže všech stezek mých. Br. — Mistře, toho všeho ostříhal jsem od své mladosti. Br. — Chrániti budu města toho. Br. — On hotov jest ochraňovati spravedlivých. Br. — Zachovejž jich pravicí svou. Br. — Obhajoval táboru mečem. Br. — Ten tovaryš na prosto hleděl mého dobrého. Svěd. — Hleďte oněchno. Svěd. — Pocty obrazův silně hájí. Zyg. — Hleď nižšího místa. Kom. — Svého zdraví šetřte. Kom. — Slušnosti více, nežli přísnosti práva šetř. Kom. — Ostříhej čistoty těla. Kom. — Den pomíjí a žádný škody nevšímá. Vel. —

Pozn. 1 Při časoslovech bránění, chování, ostříhání rozdíl činiti jest mezi genitivem odluky a příčiny t. j. mezi předměty, od nichž se předmět brání, chová, ostříhá a pak mezi předmětem, kterýž se brání, ostříhá. Zhusta oba genitivy v jedné a též větě se sbíhají, jako: Uchovejž jich bůh zlého. Jung. — Pobožných bůh všeho pádu chrání. Nudož. — Avšak v takových příčinách, kdežby vedlé genitivu příčiny státi měl genitiv odluky, vynáší se poslední obyčejně: a) předložkou **od** s genitivem, jako: Jich od světských hájil křivdy. Bech. — Střehl úst svých netoliko od zlé řeči ale také nepotřebné. Štít. — Tehdy máme oči stříci od dívání rozpuštěného lecjakým věcem. Štít. — Hlavy pilně od studenosti chovej. Jung. — Od bezpráví jich obraňuj. Háj. — Od muže ukrutného ostříhej mne. Br. —

Hosted by Google

Odvaruje nešlechetností svých od tvaři své. Br. — Bránili nás od nepřátel. Vel. — Ruka chrání těla od úrazu. Cap. — b) Aneb vynáší se instrumentalem s předložkou **před**, jako: Slepička svých kuřátek před luňákem brání. Štít. — I jest zvláštní úřad rytířského stavu zvláště před násilím brániti vdov a sirotkův. Štít. — Bránil z milosrdenství před násilím lidí upřímých. Štít. — Před hrůzou nepřítele ostříhej života mého. Br. — Bůh církve své před zlými chrání. Br. — c) Aneb může se i místo genitivu odluky pouhý dativ klásti aneb dativ s předložkou **proti**, jako: Musíte se učiti ve školách, abyste chytrostem pohanským bránili víry a sv. písma t. j. proti chytrostem. Štít. — Múdrost jeho bránila hříchu, jako sůl masa (brání), aby neshnilo t. j. proti hříchu, od hříchu. Štít. — Tito lidé hradův králově síle a moci udatně bránili t. j. proti králově síle a moci, od královy síly a moci. Pulk. — Bránil toho města proti protivníkům. Pass. — Sem též hledí když pravíme: Tu se chce vší zemi brániti. Háj. — Uměli se zlým, úkladným a lestným lidem brániti. Všehr. — d) Avšak může se i v téže příčině místo genitivu příčiny akkusativ klásti, když předmět, jehož bráníme, beze všeho vnitřního vztahu, tudy za pouhý předmět, jenž obsahem činnosti jest, pokládáme. Ku př.: Ten také povinen jest před násilím, jelikož můž, brániti jej. Štít. — Tím mnoho lidu od smrti obránil. Háj. — Věděli, že s to býti nemohou, aby chrám před mocí nepřátel obhájiti měli. Vel. — Od úrazu je hájí. Kom. —

Pozn. 2. Časoslovo dbáti váže se místo genitivu příčiny a) s akkusativem a předložkou **na** aneb **za**, jako: Na boha dbá. Štít. — Zdaliž nedbáš na to. Br. — Někteří za něho nedbali. Háj. — b) s lokalem a předložkou **o** aneb **po**, jako: Muží o tom málo dbali. Dal. — O svém jazyce dbám. Dal. — Nedbal bych o těle. Štít. — Nebudouť po nás velmi dbáti. Vel. —

Pozn. 3. Časoslovo hleděti, když mocí svou rovná se časoslovu dívati, pojí se s předložkami **na**, **k**, jako: V tom musíš ne k psaní než k úmyslu a vůli hleděti. Všehr. — Člověk k tváři, ale bůh k srdci hledí. Kom. — Hledí naň. —

§. 84. Genitivem původu (genitivus auctoris) a podmětu (genitivus subjecti) vynáší se původ aneb původce věci aneb činu nějakého aneb i podmět, jenž čin nějaký a věc působí, jenž vlastnost nějakou do sebe má. Klade se:

Hosted by Google

1) Při časoslově býti, jako: Krevní přátelé téhož jsou rodu a kmene. Kom. — Sv. Viktorin byl rodu knížecího. Pass. *)

2) Při jmenech podstatných, ku př.:

Doubravka, dcera Boleslava, vdala se za Mečislava, kníže Polské. Vel. — I tancovala dcera Herodiady u prostřed hodovníkův i líbilo se to Herodesovi. Br. — Hospodin požehná všelikému dílu ruky tvé. Br. — Učedlníci užásli se nad řečmi jeho. Br. — A přimluvil větru a zdutí vod. Br. — Oči jeho jsou jako záře svítání. Br. — V tom se dutí větrův utišilo. Háj. — Služebníci tomu se jeho chvátání převelmi divili. Háj. —Bylo veliké mokro skrze časté dešťův pršení. Háj. — Váhání pomsty nešlechetníkům bezpečnosť činí. Mudr. — Josef byl od rodu Davida pošel t. j. jehož původem David byl. Pass. —Ta hvězda na vzchod slunce byla. Pass. — Děti vysoké krvi. Mudr. —

Pozn. 1. I zde se místo genitivu předložky **od** užívá ač velmi zřídka, jako: Já sobě za veliký dar od mého boha mám, že mi mého syna k sobě pojal. Pass. — Važ sobě od panny přízeň za zlato m. panny přízeň. Flav. — Pravila, že Kateřina jest od její vlastní sestry dcera. Svěd. — Magdalena jest dcera vlastní od nebožky Kocourky vlastní sestry. Svěd. —

Pozn. 2. Tak se z vět. vítr duje učiní dutí větru, pomsta váhá — pomsty váhání, láska mocná jest — mocnost lásky, duše věčná jest — věčnost duše, slunce vzchází — vzchod slunce a j. p.—Z těchto příkladův patrno, že se genitiv podmětu obyčejně tvoří při jmenech, jež od časoslov nepřechodných aneb zvrátných odvozena jsou. Avšak při jmenech, jež se odvozují od časoslov zvrátných, zájmeno zvrátné jen tehdy se připojí, když činnosť podmětu s jasností vytknouti jest, jako: Pán náš zjevil se — zjevení se pána našeho; jinak se přičiniti aneb i vypustiti může, jako: Včely rojí se — rojení se včel aneb i ro-

*) V němčině praví: war von fürſtlicher Geburt, ſtammte aus einer fürſtlichen Familie ab.

Hosted by Google

jení včel, voda se vysoko zdula — vysoké zdutí vody. — Rovněž tak dá se i genitiv původu z vět odvoditi, jako z věty: Čelakovský výborné básně učinil — Čelakovského výborné básně; Herodiada porodila dceru — dcera Herodiady, kdež se podmět, jenž původem jest předmětu, do genitivu klade. —

C). Genitiv látky, kolikosti a oddílu.

§. 85. Z genitivu odluky vyrostají činem přirozevým genitivy látky, kolikosti a oddílu, kteréž se též významem svým k otázce, odkud aneb z čeho co jest, táhnou.

I. Při jmenech.

§. 86. Genitivem látky (genitivus materiae) stíhá se a vynáší věc, z níž co jest. Ku př.:

Koruna ta zlata světlého byla. Zyg. — Měl na své hlavě korunu zlata světlého. Alex. — A jich král stál přede mnú a na něm zlaté okovy a plášť aksamita nový t. j. plášť z aksamita. Alex. — Hospodář můj vždycky hrubé vlny sukni míval t. j. sukni z hrubé vlny. Mudr. — Na každém oltáři bílé svíce paruňkového vosku čtyry stály t. j. svíce z paruňkového vosku. *) Břez. — Žádný nepřišívá záplaty sukna nového k rouchu vetchému t. j. záplaty z sukna nového. Br. — Prach těla umrlého. Mudr. —

Pozn. 1. Genitiv látky sbíhá se v jazyku českém z řídka a to jen s přívlastkem, jinak se vyslovuje: a) předložkami **ze, od,** jako: Vzala mu ošitku z sítí. Br. — Ozdoba z ryzího zlata. Br. — Jest v tom městě kostelů od kamene i od dřeva domův velmi mnoho. Jung. — Prsten od zlata, pěkna věc od zlata, od stříbra. Vel. — Za časův předkův našich za takové služby a práce znamenité dary od stříbra a zlata dávali. Zyg. — (Srovnej předložky **ze, od**) — b) jmeny přídavnými, jako: Bochnec

*) Vosk bílý, lipový, pannenský od paroje, parojku =nejmladšího roje včel.

Hosted by Google

žitný pochopiv ušel t. j. bochnec ze žita. Pass. — Zdi mramorové t. j. z mramoru, sukně vlněná t. j. z vlny, měch žíněný t. j. ze žíně, okovy zlaté t. j. ze zlata a j. v. *)

§. 87. Genitivem kolikosti (genitivus quantitatis) jmenují se věci, z nichž aneb od nich se jistá míra buďto určitá aneb neurčitá odjímá. Genitiv kolikosti klade se:

1) při jmenech podstatných, jimiž se velikost míry určitě vymezuje, jako jsou: libra, korec, vědro, bochník, pluk, tma a j. p. Ku př.:

Vezmi nejlepší skořice jednu libru. Byl.—Vezmi zázvoru jeden lot, kmínu, pepře, hřebíčku každého dvě čtvrtce. Byl. — Kázal poslům pepře uzlík dáti. Alex. — Za ty peníze jsem koupila tři bochence chleba. Pass. — Jest nás tuto celá tma (t. j. legie). Pass. — Strych žita platil čtyři groše. Háj. — Dali mu tři hřívny zlata. Háj. — Kůš hrušek dosti veliký, jako ve tři vědra, dával se za dva peníze. Háj.—Přinesla konvičku piva. Svěd.—A měla mu dáti s lože šatův. Svěd. — Prodejte mu půl čtvrty kopy. Svěd. — Medle přines mi také kousek chleba. Br. — Třetina tebe morem zemře. Br. — Desatý díl města padl. Br. — Džbánek vody, kopa vajec, pluk vojákův, lžíce medu, skýva chleba, suda přátel a j. v.

2) Při jmenech podstatných, jichž velikost neurčitá jest, jako: síla, hromada, ostatek, hojnost, množství, počet a j. p. Ku př.:

Ruda hojnosť železa dává. Háj. — Kroupy ostatek obilí zhubily na polích. Háj. — Veliké stohy obilí stavěti kázal. Svěd. — Jednostejnú summu béřete pláten. Svěd. — Takových borovic množství roste okolo města Ravenny. Byl. — Hejno

*) V němčině praví: eine Dose von Gold, ein Tisch von Marmor aneb ein goldener Ring, ein marmorner Tisch, — aneb ein Goldring, ein Marmortisch, ein Blumenkranz (věnec z kvítí), ein Wollenzeug a j. —

Hosted by Google

koroptví, ptáků, lidu; hromada kamení, lidí; stádo koz, krav, roj včel, poklad železa, zlata; těžké břímě železa a j. v. *)

3) Při číslech základných (numeralia cardinalia) od pěti dále počítajíce a to:

a) Od pěti až do 99 počítajíce, když v nominativě a akkusativě jsou, jako:

Těch pět kop tobě musím svými doložiti. Svěd. — Pětmecítma mužův to slove spolek, dva a padesát spolkův to slove hluk, deset hlukův to slove tem (n. tma). Háj. — Postil se čtyřidceti dnův. Br. — Ta živa byla s svým mužem sedm let. Br. — Není nás čtyři a třidcet. Brn. — Tehdy nás rovně bylo tři a padesáte. Brn. — A počítal sobě toho všeho v osm kop. Svěd. —

b). Čísla sto, tisíc a t. d. mají ve všech pádech za sebou genitiv kolikosti ku př.:

Syn Slávymilův měl jest s sebou sto krav a tři sta volův. Háj. — Přišel David k těm dvěma stům mužův. Br. — Vytáhl s tisícem a dvěma sty vozův a šedesáti tisíci jízdných. Br. — Ve třech stech mužův vysvobodím vás. Br. — To se dálo po šesti stech let. Pass. — V desíti tisících hříven králi Václavovi Cheb město zastavil. Pulk. — Suken bylo za několik set. Svěd. — Předkové naši před některým tisícem let své bídy snášeti musili. Vel.

Pozn. 1. Čísla základná od pěti až do desíti jsou vlastně jmena podstatná tak, jako sto, tisíc, a protož se též, jako tato, ve všech pádech s genitivem prvotně pojila, jako: Král tu posta, až povedú v sedmi let dítě malé. Alex. — Po sedmi let inhed mu býti a z Betléma jest jemu vyníti.

*) V jazyku něm. praví se: eine Masse Volks hejno lidu, eine Summe Geldes, ein Paar neuer Schuhe, dieß Glas ächten Weines, eine Elle der feinsten Leinwand a nebo ein Stück Brod, ein Faß Bier, ein Glas Wein, eine Mark Silber, — avšak u básníkův: ein Becher Weins, ein Trunk Weines, — aneb ein Stück ausgebackenes Brod, ein Stück vergiftetes Fleisch, ein Paar neue Schuhe, mit einem Paar neuen Schuhen, mit einer Menge Früchten a t. d.

Hosted by Google

Jež. Ml. — Před šestí dnóv. Čt. Ev. — Avšak nyní se pojí čísla základná od 5—99, když jsou v nominativě a akkusativě, jako jmena podstatná to jest s genitivem, v ostatních pádech však, jako jmena přídavná t. j. srovnají se s jmenem svým v pádě, jako: Řekl sedmi andělům. Br. — Byl v sedmi letech. Br. — V pětmecítma letech byl, když královati začal. Br. — To se dálo po šedesáti a po pěti letech. Pass. — Před léty čtyřidceti a čtyřmi vzal před se jízdu a pouť do sv. země. Vel. — Čísla základná sto, tisíc a t. d. vážou se v ostatních pádech, jakž svrchu dotčeno, jako jmena podstatná s genitivem, a však volno jest je i jakožto přídavná vázati t. j. srovnati je v pádě s jmenem jejich. Ku př.: Zanechal z nich ke stu vozům. Br. — Umřel jsa ve stu a desíti letech. Br. — Což to mám předložiti sto mužům? Br. — Vytáhl s tisícem a dvěma sty vozy a s šedesáti tisíci jízdnými. Vel. Bibl. — Před třemi tisíci léty věci dále jim rozprávěl. Mudr. — Tisíci pánům službu činí. Mudr. — To se dálo po třech stech a šedesáti dvou letech. Pass. — Potom byl na světě pět ke stu letům. Pass. *) —

4) Při číslech tvarových (numeralia specialia) jako: dvé, obé, tré, čtvero, patero, šestero a j. v., pak číslech neurčitých, když se jich v rodě nikterém užívá, jako: něco, co, nic, mnoho, málo, plno, toliko, koliko, několiko, tolik, kolik, několik, kolikosi, kolikero, tolikero, několikero a j. p. Ku př.:

a) Když jsou v nominativě a akkusativě, jako:

Nechci, by toho co uménil. Pass. — Vezměte něco jeho kostí. Pass. — Mnoho jí darův dáti slíbil. Pass. — Protož mnoho pohanstva na víru se obrátili. Pass. — A co jest těch rozličných proměn? Štít. — Chce pomysliti o počtu, co jest

*) U gothčině a staré horoněmčině pojí se čísla od 20—90, pak sto, tisíc, jako jmena podstatná s genitivem (viz Grimm Grammatik IV. str. 743. ff). V střední a nové horoněmčině jsou za jmena přídavná. k. p.: in vier und zweinzec Tagen. Nib. — Die Decke ruhete auf fünf und zwanzig Säulen a j. v. A však Schiller praví též: Er konnte daran denken, dreißig Tausend geprüfter Truppen von Eid und Pflicht wegzulocken. —

Hosted by Google

stvořeného. Štít. — Milý Vávro, co jest toho dluhu? Svěd. — Co mám koli málo neb mnoho statku svého, jim jsem dala a dávám. Svěd. — Pomozte nám dobýti několik vorův. Svěd. — Kolik vás bylo? Svěd. — Tolik nás tam bylo. Svěd. — Málo sršňů mnoho much zapouzí. Dal. — K tomu jest mne málo. Svěd. — Za jeho časův plno bylo takových obrazů v Římě. Vel. — Po vší rovině plno koní, vozův a lidí sem i tam běhá. Cyr. — Vidím plno lidí. Kom. — Jich stálo několik v kopenci. Svěd. — My několik předešlých potop pamatujeme, po nichž vždycky téměř nic lidí nezůstalo. Mudr. — Málo něco rozdílu jest s strany místa. Kom. — Zvař koliko chceš slepičích vajec na tvrdo. Byl. — Málo kolikos domů na předměstí zůstalo. Vel. — Lidí patero zahynulo. Vel. — Ty medvědice roztrhaly z nich ctyřidcatero a dvé dětí. Br. — Pozůstavil sedmero dětí. Vel. — Tu narodilo se dvé děvčátek rameny srostlých. Vel. — Obé dítek brzo umřelo. Vel. — A to děvče bylo ještě koliks neděl živo. Svěd. —

b) V ostatních pádech, jako: Koráb s mnohem lidí pro velikú búři na moři tápá. Pass. — S málem lidí krále pobil. Alex. — Jest již jich velmi na mále. Br. — Ztluka kořen smíchej s tak mnohem pepře a vosku v hromadu a přikládej na zlý zub. Byl. — Byl v sedmeru učení svobodných dospělý. Let. Troj. — Kdo jest kdy slýchal v časech minulých aneb nynějších o toliku králův. Let. Troj. — S manželkou a desaterem dítek vyobcován jest. Kom. — Otec má syna od sebe odpraviti neb odděliti s tolikem zboží, jako dostati můž. Jung. — V několice znakův. Mar. — Tisícerem tkanin. Čel. —

Pozn. 1. Jako určitá čísla základná, rovně tak i čísla neurčitá za jmena podstatná platí v nominativě a akkusativě, v ostatních pádech mají do sebe aneb povahu jmen podstatných a pojí se v té příčině s genitivem aneb

Hosted by Google

berou na se povahu jmen přídavných a srovnají se s jmenem svým v pádě. Ku př.: Po několice časích pojav své učenníky odešel. Pass. — Potom po několice dnech biskup toho města umřel. Pass. — Po několika dnech přišel před čelnici. Svěd. — Já zajisté od mnoha let neměl jsem dne zetřejšího. Mudr. — Něco vypil u víně s několika svými kopiníky. Vel. — Ušel tolika tenetům a osídlům. Vel. — Těm několika osobám. Bart. — Z mnoha kusů udělá jeden. Byl. — Navrátil se pak po několika dnech. Br. — V několika mále slovích. Solf. — Pomsta proti desateru pokolení Izraelskému. Br. — Markrabě mišenské v několikerém tažení s císařem Zygmundem do Čech přítomen byli. Vel. — Aneb konečně praví se i: Potom po několiko dnech jeho navštivil. Pass. — Přijdu s několiko muži. Ben. bibl. — S devatero dětmi svými. Bart. — Ti nechť jsou pokutováni několiko málo penězi. Hr. Jel. — Věřte toliko množství svědkům. Jung. — Bez čísla lidem do věčného království dopomohl. Pass. — v kterýchžto příkladech se čísla neurčitá jako nesklonná slovce přivazují. Při několiko málo praví se též: Po svatbě v málo kolikas dnech umřel. Vel. — Přijdu s několika málo mužmi. Mel. bibl. — Markrabě Brandenburské králi Jiřímu Českému dolejší Lužice navrátil, samého Kotbusu s některými málo městečky sobě zanechav. Vel. — V některém málo dni. Vel. —

Pozn. 2. Při slovcích mnoho, málo, co, nic praví se obyčejně v nominativě a akkusativě mnoho, málo práce, mnoho, málo dobrého, něco zlého, nic toho, v ostatních pádech však i formy přídavné, užívá se jako mnohou prací, malé práce, malou prací, něčemu zlému, ničemu dobrému a t. d. Ku př.: Po nemnohých dnech přijeli. Vel. — Nesvorný rod v malých letech zahynul. Vel. — V malých slovech mnoho zavřel. Konač. — Nepominul ničeho toho, což byl přikázal hospodin jemu. Br. — K ničemu dobrému tím sobě neposlouží. Br. — Řídcí rodičové dítky své čemu dobrému učiti umějí. Kom. — Sami ničemu dobrému naučeni nejsou. Kom. —

5). Při výrazích příslovečných, jako jsou: hojně, drahně, dosti, více, dosytosti a j. p. Ku př.:

A tu jsem dráhně časův pobyl. Háj. — Nazbyt hojně času má. Kom. — Zbitých drahně bylo s obou stran. Let. Troj. — I zde v samotnosti

Hosted by Google

kříže dosti jest. Solf. — Hojně mám síly. Hr. Jel. — Toho na dlouze bylo. Háj. — Seslal jim pokrmů dosytosti. Br. — Mají mnohem více zásluh nežli já. Jung. — Má toho bohatě. Jung. *)

§. 88) Genitivem oddílu aneb oddílným, (genitivus partitivus) vyslovuje se množství aneb celek, z něhož se nějaký oddíl, nějaká část vyjímá, odděluje. V staré češtině hustěji se sbíhá, nežli v dobách pozdějších, kde se ještě obzvláštně při svrchovateli nebsuperlativě klade. Ku př.:

a) I vás každý div se tomu. Alex. — Kdo nás tam smí utéci t. j. z nás. Alex. — Každému se vás v tom sželilo. Alex. — Slyšte vás všeliký. Alex. — Nejeden těch vítězův toho zlým užil. Alex. — Ten mnohé k hospodinu obrátí Izraelského národa. Pass. — A bylo by se to na nás některém svezlo, by on byl z lodí nevyskočil. Svěd. — Těch každého poklíná sám Bůh nebeský. St. Skl. — Samci ryb mají mlíčí, samice jikry. Kom. — Aj ty veliká potvoro hadův t. j. mezi hady! Rkk.

b) To jest Hektor všech nejsilnější. Let. Troj. — Ty jsi všech bratrů svých prvorozený. Let. Troj. — Chceli kdo prvním býti, budeť všech nejposlednější. Br. — Zajisté, žeť je vyvlekou nejmenší toho stáda. Br. — Tak člověk byl nejrozkošnější všech tvorův. Kom. — Válka domácí všech jiných válek jest nejukrutnější a nejškodlivější. Všehr.

Pozn. 1. Sem hledí též: Nebesa nebes neobsahují tě, mnohem méně dům tento t. j. nejvyšší nebesa. Br. — Hospodin bůh váš, onť jest bůh bohův a pán pánův t. j.

---

*) V latině praví též v akkusativě a nominativě: tantum virum tolik sil, quantum nummorum co peněz, kolik peněz, plus laboris více práce, aliquid laboris něco práce, nihil praemii nic odměny a t. d. pak při slovcích satis, abunde, affatim, parum a p: satis eloquentiae dosti výmluvnosti, abunde gloriae nazbyt hojně slávy, parum eloquentiae nedosti, nehojně výmluvnosti, paullulum cibi něco málo pokrmu.

Hosted by Google

nejvyšší bůh a nejsvrchovanější pán. Br. — Ó ty, kterýž jsi bytnosť bytností, smiluj se nade mnou. Kom. — Plnost plností jsi, bože. Kom. —

Pozn. 2. Místo genitivu oddělovacího užívá se nyní obyčejně předložek **ze, mezi, nad, ve**, jako: On jeden z nich byl. Háj. — Řídko který z nich celé oudy má. Kom. — Kdo z lidí smrtedlných může se tvé přirovnati moci. Háj. — Aniž k komu z bohů jiných se nakloní. Br. — A mnohé z synův těch obráti ku pánu bohu jejich. Br. — Nacházejíť se ovšem mnozí mezi Čechy takového jednání. Vel. — Byl mezi všemi mládenci nejkrašší. Let. Troj. — I proti bohu nade všemi bohy nejsilnějšímu mluviti bude divné věci. Br. —

II. Při časoslovech.

§. 89. Genitiv látky, kolikosti a oddílu klade se též při časoslovech a to:

1.) Při časoslovech tělesného a duchovního požívání a zakoušení, při kterých látka, z níž se podmět živí a sytí, do genitivu se klade. — Sem hledí časoslova: žíti, užíti, užívati, požíti, požívati, zažíti, zažívati, okusiti, okoušeti, pokusiti, pokoušeti, zkusiti, zkoušeti, zakusiti, zakoušeti, nasytiti, sytu býti, plnu býti, koštovati a j. p. Ku př..

Požij vína. Ben. bibl. — My pokrmův požíváme. Mudr. — Požívej dobře nynějšího času. Mudr. — Požívej toho, což v své moci máš, k svému dobrému. Mudr. — Klášterského nic jest nežil, t. j. z klášterského. St. Skl. — Neroď naděje činiti, by jiného zboží žíti chtěl t. j. z jiného zboží. St. Skl. — Děťátko prsů užívá. Kom. — Vedešli práci, také potěšení a pohodlí uživ. Br. — Užívají zdraví výborného. Hr. Jel. — Slova toho zle a nevlastně užívají. Byl. — Rozumného člověka ke všemu dobře uživeš. Cyr. — Já vám své škody nedám zlým užíti. Dal. — Kdo chce užívati sladkého, musí prvé okusiti kyse-

Hosted by Google

lého. Prov. — Abychom jim toho pokrmu okusiti dali, nás prosili. Vrat. — V letech těch jsme okoušeli zlého. Br. — Okusili dobrého slova. Br. — Bych věděla, že to pravda jest, což ty mluvíš, koštovala bych toho ovoce. Solf. — Kraječ předložené krmě koštuje. Kom. — Zakusil té sladkosti. Kom. — Až sám bídy zakusí, potom chudým uvěří. Vrat. — Zakusili daru nebeského. Br. — On zažívá rozkoší. Jung. — Zlým toho zaživeš. Kom. — Toho časně i věčně zle zažívati budou. Kom. — Té bídy jsme zkoušeti a zažíti musili. Vrat. — Oheň zlata zkušuje a zlato člověka. Mudr. — Ucho řeči zkušuje. Br. — Kdo chce požíti dobré vůle, musí pokusiti nezvůle. Prov.—Pokusím jeho touto věcí. Mudr. — Všelijak na něm toho lékařství pokoušeli. Jung. — Kdo bez uvážení mluví, pocítí zlých věcí. Br. — Monarchie mnohých a rozličných těžkých odporův, odbojův a nesnází pocíti musí. Vel. — Té seči často ode mne počiješ. Let. Troj. — Nasytím se toho masa. Jung. — Nasytili se chleba. Mel. bibl. — Nasytili se krásy její. Br. — Člověk syt bude světských lahod a rozkoší, že již na ně nebude dbáti. Štít. — V onom bydle nebeském bude člověk nasycen té rozkošné pochotnosti, jíž jest zde jakž takž zakusil. Štít. — Ta zvířata plna očí byla. Štít. — Macecha jeho plna jest věštby. Háj. — Rynk byl pln dolů a výmolů. Kom. —. Tenť dům jest červův naplněný. Mus. Spor duš. —

Pozn. 1 Časoslova žíti, živu býti pojí se obyčejně s předložkami **ze**, **od**, jako: Dítě žije od štávy matčiny. Jung. — Z cizích mozolů živí se. Jung. — Má z čeho živ býti. Jung. — Živu býti pojí se též s na aneb s prostým instrumentalem, jako: Nemá nač živa býti. Jung. — Mnozí lidé lží živi jsou. Ctib. — Časoslova: naplniti, nasytiti nyní z pravidla s instrumentalem se pojí, jako: Nasyceni byli chlebem. Br. — Nebude se moci nasytiti krví. Br. — Přikopové vodou se naplnili. Vrat. —

Hosted by Google

Pozn. 2. Při zakusiti, okusiti vytýká, se část jež se zakusuje, akkusativem, jako: Čehož tuto začátek nějaký učinil dav své milosti zakusiti nějakou částku pohanům. Cap.—Ostatně váže se časoslovo pokusiti se s akkusativem a předložkou o v smyslu již pro změněném, jako: Avšak má se o to pokusiti nejprv dobrotou. Štít.—

2) Při časoslovech a jmenech poslouchání a povědomosti, jako: pozorovati, poslouchati, uposlechnouti, poslušnu býti, pomněti, pamětlivu býti, zapomenouti, vědomu, svědomu, povědomu býti, znalým, citelným, čitelným býti. a j. p., ku př.:

Poslechněte v tom dobré rady. Háj. — Pozorujž, člověče, počátku, prostředku i skonání svého. Vel. — Pozorujte a poslechněte řeči mé. Br. — Uposlechni hlasu Josefova. Flav. — A tu se poradivši slova božího poslouchala. Pass. — Buď takového rozkazu poslušen. Jung.—Všecka čeled ma hospody (t. j. hospodáře) poslušna býti. Štít. — Pomni, hospodine, sluh svých i všech těch ježto stojí okolo mne. Štít. — Pomněte všickni slova, mého. Dal. — Pomněte mne, bratří. Solf. — Dobrá matka sama své potřeby spíše zapomene, nežli dítek. Štít. — Ti boží spravedlnosti zapomenou. Štít. — On skrze to, že již v Němcích třináct let byl, vší české řeči zapomenul. Háj. — Pamětliv budu jmena tvého. Br. — Svědomť jsem toho. Štít. — Jen to chváliti sluší, čehož jest kdo dobře svědom. Štít. — Čitedlen buď úzkostí. Br. — Bůh všech tvých cest svědom jest. Kom. — Jsem sebe v té řeči dobře svědom. Kom. — Byl toho národu povědom. Har. — Práv, obyčejův města a všech věcí obecných dobře povědomý buď. Vel. — Já, což tobě mluvím, jsem toho v pravdě vědom. Solf. — Jsem toho dobře vědoma. Svěd. — Člověk byl od boha stvořen nevinný, čistotný, vůle boží znalý. Jung. — To jej věcí budoucích znalým učiniti může. Jung. —

Hosted by Google

Pozn. 1 Jmeno přídavné poslušný pojí se ač z řídka též s dativem, jako: Teprv tam bude nám to dáno úplně, když tělo naše bude hotově poslušno duši a duše bohu. Štít. — Byl jsem poslušen otci tvému. Br.*) — Jednoduché slyšeti pojí se s akkusativem, jako: Chce sám na soudě seděti, sirotky a vdovy slyšeti. Háj. — aneb s předložkou **o**, jako: O čemž lidé nikdy neslýchali. Vel. — Jiní slyší to o oltáři. Br. — aneb s předložkou **na**, jako: To se má slyšeti na řád a kázeň, jíž se v církvi užívá. Cap. — Avšak velmi zřídka s genitivem: Slyš těchto nových řečí. Tkadl. —

Pozn. 2. Sem hledí i podstatné památka, jako: Ninus to město na památku jmena svého Ninive nazval. Mudr. — A však časoslova pozorovati, pomněti, pamětlivu býti, zapomenouti a j. p. obyčejněji se pojí s **na**, jako: Pilně pozoruj na to. Byl. — Zapomněl na to jako na smrt. Prov. — Budiž pamětliv na slovo tvé. Br. — Synu, pomni na přikázání má. Br. —

Pozn. 3. Přídavná svědom, vědom, povědom, jež vlastně jsou formy příčestí trpného času přítomného, sbíhají se v dvojím smyslu a to a) v trpném, v kteréžto příčině osoba v dativě a věc v nominativě jest, jako: To jest mi dobře svědomo, (vědomo, povědomo). Svěd. — Toť mně vědomé není. Solf. — To jednomu každému vědomo jest. Rad. zvíř. — b) v činném a tehdy jest věc v genitivě, jako: Toho jsem svědoma, vědoma, povědoma. Svěd. — V této příčině klade se místo genitivu předložka **ve** s lokalem, jako: Ty můžeš hříchy ty, v nichž jsi sobě svědom, vyznávati. Kom. —

§. 90. Při časoslovech, jichž činnost se ne na celek, nébrž toliko na nějakou nevytknutou, nejmenovanou kolikost aneb část předmětu táhne. Ku př.:

A kázal sobě za peníze sena dáti. Svěd. — Ó by mi někdo dal píti vody z cisterny Betlémské. Br. — Koňům sena dali. Vrat. — Oni nám dali mazanců v a hrušek. Svěd. — Odhoďte jí toho, což jest zaslúžila. Pass. — Ctirad jal se s ní medu píti. Dal. — Vezmi si chleba. Jung. — On vody žádal, ona mléka dala, v koflíku knížecím podala másla. Br. —

*) V řečtině též poslušen býti, poslouchati κατακούω, ὑπακούω s genitivem a dativem se váže. —

Hosted by Google

Pozn. 1. Když se kolikost, jež se od předmětu odjímá, určitými slovy vytkne, tehdy slovo kolikost vyměřující v akkusativě jest aneb i v jiném pádě s předložkou, jako: Zeti svému dal jest věnem půl krámu masného. Svěd. — A dala mi roušek k mé potřebě. Svěd. — A hádali jsme tak vší summy v těch měšcích víc, než za tři sta kop. Svěd. — Já mu zůstavil grošův širokých za kopu. Svěd. — A kázal koňovi otýpku sena dáti. Svěd. — Rovněž akkusativ se klade, když se činnost na celek a nikoli na část táhne, jako: Dodávala mu pokrm tajně, chtíci jej živiti. Pass. — Jedí maso a pijí víno. Br. —

§. 91. Obzvláštně se klade genitiv kolikosti a oddílu při časoslovech s předložkami **u, na, při, po** a j. složených, při kterých se předložkami k přibývání aneb ubývání, vzrůstání aneb umenšování pokazuje aneb i k nějaké částce aneb i ke všem jednotlivým částkám celku. Sem hledí:

1) Časoslova s předložkou **u** a **pro** složená, která v sobě pojem udělování, prodlení, ubývání zavírají, jako: udati, uděliti, ubývati, ubrati, ucediti, ujímati, ujídati, uhledati, ukrátiti, uméniti, umenšiti, ulíti, prodlíti, prodloužiti, a j. v. Ku př.:

Udělte nám oleje vašeho. Br. — Požehnání svého uděliž nám bůh. Br. — Voda vždycky toho břehu ubírá. Jung. — I bylo by potřebněji slzí ucezovati pro sebe samu. St. Skl. — Krve své pro něho ucedil jsem. Vel. — Udej mi vody. Bibl. — Chleba bližnímu nuznému udejme. Hil. — Almužen ráda udílela. Vel. — Spravedlnost jednomu každému uděluje toho práva, jakéž komu náleží. Pr. měst. — Ujímá mi hlad těla. Hr. Jel. — Zármutek srdce ujímá síly. Br.—Závisť a hněv ujímají dnův. Br. — Ukrátil dnů mých. Br. — Ukrátils dnů mladosti jeho. Br. — Závist a hněvivost ukracují života. Vel. — Kdo toho jablka uhryzl? Us. — Vozka bez přestání pobádaje cesty urážel. Br. — Neučiníte-li toho, chci vás všech ohavnú smrtí utratiti t. j. každého,

Hosted by Google

jednoho po druhém. Pass. — Rouhali mu se, ukřivujíce hlav svých. Br. — Ukroj mi chleba. Jung. — Někdo toho vína ulil. Jung. — Slepice té hromádky pořád uhrabuje. Us. — Kdož jest toho medu ulízal? Jung. — Tam přebudete šest rokův, až bůh umění těch sokův. St. Skl.—Někdo toho vína upil. Jung. — Upustil vody z rybníka Jung. — Prodliž mi života. Br. — Kdo jest středmý, prodlouží života. Br. — Den ode dne jich ubývalo. Flav. —

Pozn. 1. Zde se místo prostého genitivu i předložky **ze**, **od** sbíhají, jako: Udejtež nám z oleje vašeho. Jung. — Nuzným z almužen udílej. Kom. — Od této hromady pořád uhrabuje. Svěd. — Když se toliko k předmětu hledí a ne k nějaké neurčité kolikosti, stojí akkusativ, jako: Rozmnožím a prodlím dny tvé. Tkadl. — Ukrátil mu dvě léta života jeho. Svěd. — Zdali protáhneš hněv svůj od národu do národu? Br. — Srovnej §. 58. a §. 61.

2). Při časoslovech s **na** složených, jako: nabrati, načiniti, nadělati, naděliti, nahrnouti, nahromaditi, nachýliti, najednati, nakloniti, nakoupiti, nanesti, nasekati, nastaviti, nastrojiti, naváživati, navoziti a j. p., kde se předložkou **na** k nějaké mnohosti někdy dosti veliké pokazuje. Ku př.:

Naberu vína a opijeme se. Br. — Bůh mi ovcí nadal. Br. — A naváživali vody z cisterny Betlémské. Br. — I nasekal ratolestí z stromů. Br. — Nashromáždil sobě pokladů a všelijakých klénotů. Br. — Najednejte kamení tesaného. Br. — Rychle nakoupil za to stříbro skopců, beránků s suchými i mokrými obětmi. Br. — Nakloňte ucha svého k slovům mým. Br. — Kdožby se napil vody té? Br. — Navozili kamení nákladného k založení toho domu. Br. — Po vší vlasti kostelův načinil. Pass. — Kázal jim drahého kamení nakúpiti. Pass. — Zajíc, cožkoli zašustne, uší nastaví. Kom. — Milý bože, kde se mám těch peněz nabrati? Svěd.—

Hosted by Google

Pozn. 1. Když se ku kolikosti nehledí aneb když se kolikost zřejmě vytkne, tehdy stojí akkusativ, jako: Naostřiť meč svůj. Br. — K tomu také nadělal braně velmi mnoho. Br. — A protož nadělal dvě stě štítů z zlata taženého. Br. — Srovnej §. 48.

3) Při časoslovech s předložkou **při** složených, jako: přibrati, přičiniti, přidělati, přidati, přehrabati, přihrnouti, přimísiti, přimnožiti, přispořiti, přitužiti, přiváželi, přivírati, přibývati, přirůsti a j. p. Ku př.:

A však vždy přičíněli hříchův proti němu. Br. — Přičiní hospodin zármutku k bolesti mé. Br. — Přidal jemu slávy. Br. — Ubitému ran přidáváte. Br. — Ke dnům krále hojných dnů přidej. Br. — Přihrabej ještě sena, jest ho tu málo. Jung. — Přichovávej peněz z mladosti, aby potom věděl, kde brátí k starosti. Jung. — Přichytal sobě ryb, maje málo k obědu. Jung. — Přimísili medu k nápoji, aby jeho trpkost zapudili. Jung. — Kázal sobě písku z mořského břehu přinesti. Pass. — V tu hodinu přispořil jí hospodin hustoty vlasův. Pass. — Přispoř nám víry. Br. — Dobrému tady se odplaty přimnoží a zlému pomsty se umenší. Jung. — Co platno chléva přivírati, když jiní krávy pokradli. Vel. — Nebudeliť poddán, přituž pout jeho. Br. — Statku vám přibývá. Br. — Sněhu napadlo, přibude bláta. Prov. — Přirostlo sladu. Jung. — Vody velmi přirostlo. Us. —

Pozn. 1. Jinak když časoslova ta v sobě vztahu kolikosti a vzrůstání nenesou aneb když se kolikost určitě jmenuje, klade se akkusativ, jako: Medle přines mi trochu vody. Br. — Srovnej §. 57.

4) Při časoslovech s předložkou **po** složených, jako: pobrousiti, poděliti, postrestati, pochváliti, pomazati, ponoukati, pobízeti, potěšiti, ponížiti, posilovati, poškvrniti a j. p., když činnost jich k nějaké částce aneb ku každé, jedné po druhé, tudy oddílně se vztahuje.

Hosted by Google

a) Když předmět jest v čísle množném a činnost k každé částce celku, k jedné po druhé oddílně se táhne, jako:

Kdo ho ctí, těch on také poctí t. j. těch každého, jednoho po druhém on poctí. Br. — Chtěl svých synů v slušně poděliti. Háj. — Potrestal jich z toho, že jsú byli na víře pochybili. Pass. — Pobízel jsem jich, aby spolu mluvili. Svěd. — Pochválil jich král. Br.—I políbila jich. Br.—Pomazal knížat v lidu jeho. Vel. — K milování vlasti jich ponukl. Vel.—Potěšuj nemocných. Kom. — Ponížel jsem všech nepřátel svých. Br.—Ta vůně jich divným činem posilovala. Pulk. — On sám na stoly pokrmův častokrát svou rukou podával t. j. pokrmův jeden po druhém. Háj.— Pomaž zlučí tou očí jeho. Br. — I posilnili rukou svých k dobrému. Br. — Životův svých polepšovati máme. Vel. — To uznamenav jich podlé sv. čtení přikázání potrestal. Pass. — Pozval k sobě tajně těch tří králův. Pass. — Tak se hádali a ledajakýchs na se řečí podávali. Svěd. — Ta věc i železných myslí k lítosti pohnouti může. Zyg. —

b). Když předmět, od něhož se některaká část aneb kolikost aneb oddílně částka po částce míní, v čísle jednotném jest. Ku př.:

Podejte ruky hospodinu. Br. — Ať pojí chleba. Br. — Poskytli mu zluči místo pokrmu. Br. — Pojedl chleba a napil se vody. Br. — A ont posilní srdce tvého. Br. — Pozdvihl hlasu svého lid. Br. — Města vyvýšeného ponižuje. Br. — A posvěcovali domu hospodinova za osm dní t. j. část po části. Br. — Olejem pomazal příbytku i všech věcí, kteréž byly v něm, a posvětil jich. Br. — A tovaryšstva svého v boze potvrdil. Pass. — Poškvrnil svatosti hospodinovy. Br. — Poteš duše mé. Br. — A těla jeho tu pochoval. Pass. — I půjčujeme jim toho, že modla nic není. Zyg. —

Hosted by Google

Pozn. 1. Když se však při těch časoslovech bez všeho vztahu k předmětu hledí, klade se akkusativ, jako: Porazili je ranou velikou. Br. — Pobili všecky obyvatele měst vůkol. Br. — Pomazal jej olejem svatým. Br. — Posekal háje jejich. Br. — Hned poslal posly věrné k biskupu Řezenskému, aby kostel založený a postavený k poctivosti pánu Bohu a sv. Vítu posvětil. Háj. — Sekeru pochopiv všecky modly zbil. Pass. — Též se akkusativ klade, když se kolikost zřejmě vytýká, jako: Pozůstavil sobě tři kusy pole a čtvrtý louky sem z té strany ku Praze. Svěd. — Viz. §. 53.

Pozn. 2. Genitiv kolikostný a oddílný klade se i při časoslovech s jinými předložkami složených, jako: Podněcuje všeho vojska proti židům. Br. — Zavolej dělníkův a zaplať jim, počna od posledních až do prvních. Br. — Zazřel jich, ano k němu jedú. Pass. —

Pozn. 3. Rovněž tak mají počnu a jmu, s infinitivem a) za sebou genitiv, jako: Počali zakládati těch hromad. Br. — A počali velikých škod činiti. Háj. — I sám se jal základového kamení kopati a jámy. Pass. Libuše jala se jich súditi. Dal. — b) akkusativ, jako: Jedni druhým počali veliké nátisky a křivdy činiti. Háj. — Počal je učiti. Br.—Jal se hlasy číslem přehlídati. L. S. — Jal se učedlníkům svým svatou trojici vysvětlovati. Lom. —

§. 92. Při časoslovech chopení se a dotýkání, jako: jíti se, chopiti se, chytiti se, chytati se, chápati se, dotknouti se, dotýkati se, držeti se, přidržeti se a j. p. Ku př.:

Všech údův jest třeba, i těch, jimiž se člověk země drží. Štít. — A chopily se noh jeho. Br. — Jali se plavci břehu. Svěd.— Jal se chrt ten samého vlka. Jung. — Držte se šlechetenství svého, dobývejte sobě slova dobrého. Dal. — Ti jsou se obyčejův křesťanských přidrželi. Háj. — A některá města také se toho obyčeje přichytila. Háj. — Kdo se topí, i slámy se chytá. Prov. — Rady se chytil lepší. Let. Troj. — Chop se mne. Kom. — To se jich chápá. Kom. — Dotknu-li se jen roucha jeho, uzdravena budu. Br. — Ne všickni chápají slova toho. Br. — Drží se mléka. Br. — Raději se pravdy

Hosted by Google

držeti budeme, nežli bychom jich lstivých a lživých smyslův následovati měli. Zyg. —

Pozn. 1. Rozeznávej: držeti se čeho t. j. něm. ſich an etwas halten, z d r ž e t i s e č e h o, ſich einer Sache enthalten, d r ž e t i co, etwas halten, jako: Drží tvrdě víru křesťanskou. Štít. —

§. 93. Při výrazích ú č a s t e n s t v í, jako: ú č a s t n ý m b ý t i, ú č a s t n ý m u č i n i t i, ú č a s t n i t i s e, ú č a s t e n s t v í n a b ý t i, ú č a s t n o s t b r á t i, ú č a s t n o s t m í t i a j. p. Ku př.:

Bůh nás ž i v o t a účastné činí. Phag. — A toho z l é h o také nebudeš účasten. Štít. — Když j e j í p o k o r y účastna budeš, budeš účastna i o d p l a t y. Štít. — Zúčastnil se s v ě t l a b o ž í h o. Jung. — To jeden každý z nich vykonati musí, kteříž t o h o z b o ž í účastnost berou. Zyg. — T ě c h t o s l a v n ý c h d o b r o d i n í my od vůdce života účastenství nabýváme. Phag. —

D) G e n i t i v v e v ě t á c h z á p o r n ý c h a p ř i k o m p a r a t i v ě.

§. 94. V jazyku českém užívá se od nejstarších dob ve větách záporných místo akkusativu pravidělně genitivu. Genitiv ten odtud jest, že všeliké zapírání nic jiného není, než věci na mysli jednu od druhé oddělovati, rovněž jako všeliké na mysli tvrzení nic jiného není, než věci jednu k druhé připojovati. Pravíme-li, že b ů h j e s t v ě č n ý, připojujeme druhý pojem k prvnímu, pakliže pravíme, že b ů h n e n í s m r t e d l n ý, odlučujeme první pojem od druhého. Z podstaty záporu tudy jde, aby předmět, od něhož se činnost podmětu odděluje, v genitivě se kladl. Genitivem záporu vypovídá se, že činnost podmětu na předmět nepřechází, nébrž že se od něho odlučuje. Když na př. na otázku, z d a ž o t e c d ů m s t a v ě l, odpovídáme, tehdy jestliže činnost otva na předmět týž nepřechází a tudy od něho odděliti

Hosted by Google

se musí to jest jestliže odpověd záporně činíme, pravíme, že otec domu nestavěl. Genitiv záporu jest vlastně genitivem odluky a jest patrným důkazem, že což se na mysli činí, že se to i v jazyku na jevo staví. Genitiv záporu sbíhá se:

1) když časoslova přechodná v spůsobu určitém jsou a k nim se záporná částka ne (prvotně ni) přivazuje. Ku př.:

Jako bych jáz vody nemútila? RZh. — I v skryty nemluvil jsem ničeho. Ev. sv. Jan. — Neumyješ mi nohú u věky. Ev. sv. Jan. — Nikda jsme tak dobrého bydla neměli, jako tuto. Pass. — Nikdež hory viděti nebude. Pass. — A proto ty mé vůle nikda neproměníš. Pass. — Tělo ctnosti ke škodě nemá. Mudr. — Ukrutníci žádné milostivosti neznají. Mudr. — Trvanlivého věku lahodné pěstování nečiní. Mudr. — Žádnému křivdy nečiň. Háj. — Takové věci nebudou bráti dobrého konce. Háj. — Nemluv toho u mne v mém domě. Svěd. — Toho dluhu dlužen nejsem. Svěd. — Některé z nich znám, některých neznám. Svěd. — Toho, co máme, neutratíme do smrti. Svěd. — Toto ovoce ani pecky nemá ani semene. Byl. — Já nebudu vám dávati slámy. Br. — Nyní tedy nezatvrzujte šijí svých. Br. — Duch těla i kostí nemá. Br.—Neznali hospodina ani skutků, kteréž učinil. Br. — Nevyhnal obyvatelů udolí ani obyvatelů Sionu. Br. — Žádný ani zimy ani horka nesnáší bez nebezpečenství. Phag. —

Pozn. 1. Když se zápornost toliko k jednomu předmětu táhne, druhý však činu jest tvrdícího, tehdy toliko prvý se genitivem vynese, druhý pak akkusativem, jako: Jiných přátel nemám, nežli je. Svěd. — Ano nikdež nic nemají než tu duši. Svěd. — Ze dvou zlých věcí nelze bylo, než jednu vyvoliti. Zyg — Nevidí nebeských věcí, než jen zemské. Br. —

Pozn. 2. Při větách složených klade se po spojce ani

Hosted by Google

z pravidla genitiv, jako: Ten jimi nepohne aniž jich změní. Br. — Nebrali peněz od lidu ani neopravovali domu. Br.— Aniž zápalu obětovali s svatými bohu. Br. — Smrt nemá zření k darům aniž slyší čí prosby. Akanth. Mit. — Velmi zřídka jest druhý člen v akkusativě, jako: Žádných jim útiskův nečiňte ani je hoňte. Vel. — Nic toho, co mluví, v svědomí nesoudí a nezkouší aniž toho potřebu zná. Cap.—

Pozn. 3. K záporným časoslovům náleží též: ne-chám (od illyrského ne-hajati = nestarati se, nedbati, negligere, non curare), zanechám, ponechám, zanedbám, nenávidím (= ne-miluji, v lásce ne-mám), kteráž nyní moc a význam tvrdící na se vzala, že však prvotně významu záporného jsou, pojí se též s genitivem, jako: Toho při tobě všeho nechám. Svěd. — Nechejte své daremné řeči. Štít.— Kníže Boleslav nechav vojny obrátil se do Boleslavě. Háj. — Zanechal díla svého. Br. — I musil toho pro tu jich příhodu zanechati. Háj. — I modliteb na čas přenechávají. Štít. — Kdo miluje nešlechetnost, ten své duše nenávidí. Štít. — Já cesty zlé nenávidím. Br. — Vůle moc jest dobré milovati a zlého nenáviděti. Kom. — Nenávidím slávy nešlechetných. Br. — Nechavši hostí spáti do kostela na boží službu šla. Pass. —

2) Když časoslova přechodná v infinitivě jsou, závisíce na časoslově záporném. Ku př.:

Takových slov se nehodí mluviti. Svěd. — Nedal mu té truhlice vzíti. Svěd. — Já toho mluviti nechci, čehož nevím. Svěd. — Není mi potřebí jiného zřízení činiti. Svěd. — Proti pravdě nevelím vám jich chváliti. Štít. — Tohoť já neumím rozsouditi. Štít — Žádná strana sama jedna bez druhé poklidu činiti nemůž. Všehr. — Jemu poklony činiti nechtí. Zyg. — Toho běda on od sebe odciziti nesměl. Zyg. — Nehodní jste těch nejmenších věcí rozsuzovati. Br. — Nesluší tobě míti jí. Br. —

Pozn. 1. Sem patří i, když věty vedlejší po časoslovech záporných činem skráceným se vynášejí a to: a) infinitivem místo způsobu žádacího, jako: Nemám oč s tebou počtu činiti m. oč bych s tebou počet činil. Svěd. — Žádný neví kde svého bráti m. kdeby své vzal. Svěd. *) — Neměl jsem

*) Srovnej: Však ví kde své vzíti. Svěd. —

Hosted by Google

jemu odkud toho času dáti. Svěd. — Neměl jí čím hrobu vykopati m. čím by jí hrob vykopal. Pass. — b) přestupníkem místo spůsobu žádacího, jako: S druhé strany nebyl, kdo dědin osévaje m. kdo by dědiny oséval. Háj. — A tu již nebyl kdo pomoha ni rady připadati moha m. kdo by pomohl, ani, kdo by radu přidati mohl. Alex. —

Pozn. 2. Sem i hledí vazba genitivu s infinitivem po záporných časoslovech čití a vyhlášení, jako: Žádného z nich nevidím jemu býti rovného. Zyg. — Toho běda k sobě se chýliti nečije. Zyg. —

Pozn. 3. Když věta vedlejší sama zapor v sobě nese, skrátí-li se infinitivem, tož částka záporná ne k infinitivu se přivazuje, jako: Prosím tebe pro bůh nevydávati toho stříbra žádnému t. j. aby nevydával toho stříbra. Svěd. — I myslimť víc nevzdělávati této země. Svěd. — Rozkazoval jim nečiniti toho t. j. aby nečinili toho. Zyg. — Protož potřebi jest toho neplniti. Cap. —

§. 95. Když k předmětu příleží přísudek závislý, tehdy ve větách záporných oba jak akkusativ předmětu tak i přísudek na akkusativě závislý v genitivě se klade. Ku př.:

a) Kdož boha nemá milostiva, ten nemůž jeho zbýti hněviva. Štít. — Nikdy jí nenalezl prázdny. Štít. — Nenalezl jí v ulicech nenábožných na světské věci hledajíce, ne na tržišti s lidmi o ješitných věcech mluvíce. *) Pass. — Nečiniť nás pokrm vzácných bohu. Br. -- Bez něho nevím vesela nikoho. Spor duš. — Nečili sebe raněných. Cap.

b) Neodsílejte jí prázdné. Br. — A živých nechávali pacholíků. Br. — Každé pak dcery nechte živé. Br. — Zbitých všech nepohřbených nechám. Háj. — Žádný z nás času a hodiny smrti své zapsané nemá. Borov. — A ten den nemají míti svých dveří ani oken otevřených. Štít. — Nepouštej jich prostých. Cap. — Neostavuj nás

*) Neurčitý genitiv, nyní se formy určité: hledající, mluvící užívá. —

Hosted by Google

truchlých. Cap.— Ostatně srovnej časoslova s dvěma akkusativy. §. 68.

Pozn. 1. I zde může se přísudek závislý vynesti intrumentalem, jako: Na krátce mě živú neuzříš. Pass. — Nevyhlašuj jich spravedlivými. Cap. — Nepoložil jich nemocnými. Svěd. — Aneb i s předložkou **za**, jako: Žádný toho za hřích pokládati nemůže. Ad. Manet. —

§. 96. Když se věty záporné v rod trpný převedou, tehdy a) může se genitiv záporu v nominativ převésti a činí pak podmět věty trpné jako:

Můj hospodář platil za vás a dal 20 kop a ještě po dnes nejsou zaplaceny. Svěd. — Bezbožní pak všickni vypleněni budou jako trní, kteréž holou rukou bráno nebývá. Br. —

b) aneb věta se převede činem bezosobným v rod trpný t. j. genitivu záporného se ponechá a výrok vynese se třetí osobou čísla jednotného rodu středního. Ku př.:

Žádného díla nebude děláno v těch dnech. Br. — Za sedm dní nebude nalezeno kvasu v domích vašich. Br. — Ale aj není mi praveno ani polovice. Br. —

Pozn. 1. To též platí i tehdy, když se rod trpný vynáší rodem středním. I zde sobě počínati můžeme aneb činem osobným, jako: Ty věci, které se nevidí, jsou věčné. Br. — aneb činem bezosobným, jako: Chtějícímu se žádné křivdy neděje. Prov. —

§. 97. Jako v rodě trpném, tak i při časoslovech býti, zůstati, ostati, kteráž moc časoslov trpných v sobě nesou*), podmět se při zápornosti vynáší genitivem aneb i nominativem. V první příčině se genitivu vždy s jakýmsi důrazem užívá, Ku př.:

Proměny není v bohu t. j. nezrůzuje se. Štít.—Tu mého bytu není t. j. není učiněno. Háj.— Báznět není v lásce. Br. — Den pak sedmý sobota jest, nebude bývati

---

*) Srovnej řeck. φυω = lat. fio = býti t. j. učiněnu býti, roditi se; ostati, zůstati = ostavenu, zůstavenu býti = lat. relinqui.

Hosted by Google

manny v ní. Br. — A nezůstalo v zdi žádné mezery t. j. není zůstaveno. Br. — Neostanet krávy žádné na dvoře. Rad zvíř. — Žádného přitom omýlení v jich mysli nezůstalo. Zyg. — Žádného ustalého ani klesajícího nebude mezi nimi. Br. — Žádného tvoru není na zemi velrybu podobného. Br. — Čtvrtého dílu lidí živých nepozůstalo. Vel. — V nominativě se klade na př.: Do té zahrady žádný tok vody nebýval. Svěd. —

Pozn. 1. Při každé větě záporné dá se podmět genitivem záporu vynesti. Misto věty: žádný žák svědomitě nepracuje může se říci: není žáka svědomitě pracujícího. Když se zápornost při více podmětech jen k jednomu a ne k druhému táhne, klade se první toliko v genitiv, jako: Jiné lodičky nebylo než ta jedna. Jung. — Alevšak i praviti se může: Není žádný bůh nežli jeden. Zyg. —

Pozn. 2. Pravili jsme, že genitiv záporu místo akkusativu v větách záporných jest pravidlem. Nicméně však i zde odchylky ač zřídka se sbíhají a to: a) když se činnost předmětu přecházející od nedělí, nébrž s ním již v jeden pojem srostla, což však velmi zřídka se děje, jako: Žádnému vodu nekalím. Rad. zvíř. — Kdo mne učiní bodlákem a trnem v bitvě, abych trapiče a škůdce její, té vinnice, přísně zde i věčně trestati neměl? Br. — Tuto sílu Samson nejsilnější neměl, ačkoli lva rozsápal. Adam z Vinoře. — Kdo neskrocuje jazyk svůj, toho jest marné náboženství. Ad. z Vinoře. — Proč bychom tělům lidským tu poctivost nečinili? Žalanský. — Ne ty vyvolil pán, ani cesty kázně dal jim, protož zahynuli. Mel. bibl. *) — b) Když časoslovo přechodné v infinitivě jest a s předmětem svým v jednotu sroste, jako: Takový zázrak a div boží zatajiti není slušné. Háj. — Neškodí pěknou písničku po druhé zazpívati. Vel. — Nepřátelé svou zlost dovršovati nepřestávali. Kom. — c) Hustěji sbíhá se akkusativ místo genitivu při zájmenech rodu středního, jako jsou: co, něco, nic, jako: Říci

*) Bratří mají to místo tak: Ale nevyvolil těch bůh aniž cesty umění dal jim, i zhynuli. Bar. 3, 27. — V Mel. bibli jest cesty akk. plur. — v bratrské jest cesty gen. sing., tam v další řeči mluví se o cestách a stezkách pravdy, zde o cestě její a stezce. —

Hosted by Google

však toho, abych sobě něco neutržil, nesměl jsem. Kom. — Nemám jejího nic a nic mi nedala schovati a nemám jí co vracovati. Svěd. — Nesmyslný jsem byl aniž jsem co znal. Br. — Víc já nevím co praviti. Svěd. — Žádný o tom nic nevěděl. Háj. — Hospodář nic zlého nepřipouštěj v své čeledi. Štít. — Noc má nic temnosti nemá. Pass. — Tu řeka Pražská nic toho nesnese. Háj. — Nemají co jísti. Jung. — Já o tom nic nevím. Svěd. — A nic toho v sobě nenalézám. Pass. — On vašeho nic nemá. Svěd. — d) Rovněž tak se zhustěji sbíhá při výrazech mnohosti, jako: mnoho, málo a j. p. Ku př.: Má služba mnoho neznamená. Jung. — Málo zvídej, moc nejídej, dlouho živ budeš. Prov. — Nekúpíšli mi sukna sedm loket, budeť nová sváda opět. Vyb. — I zacpali všecky studnice i potok, aby přitáhnouce králové Assyrští nenalezli hojnosť vody. Mel. Bibl. — Rovněž tak i při genitivu příčiny se zhusta co, něco, nic ponechává, jako: Co pak žádáš na něm? Svěd. — Což matka boží na svém synu prosí, to vše obdrží (m. čehož). Pass. — Což s' dávno na boze prosil, to dnes uzříš. Pass. *) —

§. 98. Z genitivu odluky vysvětluje se i genitiv při komparativě nebo stupni srovnavateli, když srovnávajíce dvě věci vypovídáme, že jedna od druhé tím se dělí, že vlastnost nějakou u větší aneb menší míře do sebe má. Ku př.:

Každá moc dvojitá silnější jest jednostejné. Štít. — Každý chce se vrovnati vyšším sebe. Štít. — Tím to jestě práva země české práv jiných zemí vyšší jsou, že v jiných zemích a cizích soudech lidé dlouho k slyšení nepřicházejí a v mnohých letech o své pře rozsúzeni nebývají. Všehr. — Žádný hřích při nich zlodějství těžší nebyl. Háj. — Což k hněvu popouzeti máme pána? zdaliž jeho silnější jsme? Zyg.— Ty jsi lepší mne a já tebe. Jung. — Mnohých vrab-

*) Slovce ta i v jiných jazycích volnější vazbu na se přijímají, tak se v lat. praví: utrumque laetor, id tibi succenseo, hoc non dubito, non plus habet quod gaudeat, quam quod angatur — a však při jmenech podstatných může se jen říci lactor aliqua re, de aliqua re, angor de aliqua re a j. p.

Hosted by Google

ců dražší jste vy. Br. — Poslednější věk bývá horší prvního. Vel. — Není služebník větší pána svého. Br. — Vás na světě šlechetnějšího nic není. Dal. —

Pozn. 1. Sem patří též dříve, více, méně a jiné příslovečné výrazy, jako: Ta dříve svadby umřela. Vel. — Vy jste z toho pořadu, v němž více jiných plápoláte boží milostí. Štít. — Desíti osob méně v soudu zemském, když nález udělán býti má, nemají seděti. Jung. — Na to dal jemu čtyry méty ovsa méně čtyř měřic. Br. —

Pozn. 2. Místo genitivu prostého kladou se též předložky a to: a) **od**, jako: Los jest větší od koně. Jung. — Pohleď teď medle na tohoto mládence, že jest byl mladší od tebe. Borovský. — O málo nižší od tebe jest. Jung. — b) předložky **nad, mimo**, jako: Bůh náš větší jest nade všecky bohy. Br. — Což jest nad takové jich neb jarmarčení ohyzdnějšího neb nad klouznění škodlivějšího. Zyg. — Ti nad každého lva lačného jsou vzteklejší. Zyg. — Nic není jistšího nad smrt, nic nejistšího nad hodinu její. Bor. — A jistě pravější a dokonalejší chvály není mimo tu, kteráž od nepřítele pochází. Všehr. — Od boha jest to zřízení, abychom jedny větší žádostí mimo jiné milovali. Štít. —

Pozn. 3. Místo genitivu klade se než, nežli, jako: Pečené ryby zdravější jsou, než vařené. Kom. — Mečík listí má delší, nežli kosatec zahradní. Byl. —

E) Genitiv cíle a účinku.

§. 99. Z směru, odkud co jest vyrostá jiný směr a to, kam co rodem, původem, vůbec povahou svou přísluší, aneb vyrostají genitivy jakosti a obsahu. Jako přechodem jest genitiv cíle, jímž se předmět vytýká, kterýž cílem a koncem jest činnosti podmětu, jehož podmět činností svou dochází, dosahuje, kterýž účinkem a výsledkem jest činnosti podmětu. Genitiv cíle klade se při časoslovech složených s předložkou **do** a to:

1) při časoslovech nepřechodných, když složena jsou s předložkou **do**, jako: doběhnouti, dojeti, doskočiti, dojíti, dolezti, dostoupiti, doletěti

Hosted by Google

doplouti, dostihnouti, dopadnouti, dosáhnouti, dosednouti, doležeti, dorůsti, dobýti a j. p. Ku př.:

Když jsou řeky dojeli, tu stála žena na jedné veliké skále a hlasem velikým volala. Háj. — Páni Běliny řeky dojeli. Dal. — Říma dojeli. Vel. — Ještě jsme cíle nedoběhli. Štít. — Doběhl cíle svého. Hr. Jel. — Došel čelem místa. Prov. — Had dříve, než díry své dolezl, zabit jest. Jung. — A prvé než dopadli dna té jámy, zmocnili se jich lvové. Br. — Jeho pověst nebe dosáhá. Jung. — Antenna koncem moře dosáhala. Preff. — Dospěli kostelíčka. Jung — Pověst o dobytí Prahy dostihla Vídně. Jung. — Dostřelil orla šipkou v letu. Har. — Dostúpili mýta středem lesa. Rkk. — Jděte, já vás dohoním. Jung. — Vlasta svých opět dohnala. Dal. — Když jsme docházeli jakés uličky, já jí neumím jmenovati, tu jest Bonuše zpíval. Svěd. — S velikou nesnází koně dosedl. Let. Troj. — Již tu došel vlastnějšího s nim spojení. Cap. — To krále všecko docházelo. Vel. — Slon troubou píce dosáhá. Kom. — Poráželi všecky, kterýchž doběhli. Vel. — Dýchati již nemohu, jedva ducha popadám. Štít.— Sytý vody doteče (=doběhne). Jung. — Učí ho koně prudko dosedati. Jung. —Dosáhl jsem žádosti své. Let. Troj. — Dobudu sobě jmena. Br. — Doleželi jsme bílého rána. Jung. — Čím dále budeme váhati, tím více sobě škody a hanby dobudeme. Let. Troj. — Dobývejme sobě jmena dobrého. Háj. — Lev dopadl loupeže. Br. — Dorostl svých let. Jung. — Doskočil chvatem divokého vepře. Cyr. — Tak zmužile jeho doskočí, že ho s koně sbode. Let. Troj. — Dostal jsem duše dobré. Br. — Dostúpíme vší škody, nepřijmem-li své hospody. St. Skl. — Tím spůsobem dostal nás ošiřelých. Br. — Ten řebřík na zemi stoje nebes dosáhal. Pass. — Nepřirov-

Hosted by Google

nalé a právě božské té Pavlovy moci rovnou jak říkají měrou dostihl. Zyg. —

Pozn. 1. Při časoslovech pohybování místo prostého genitivu nezřídka se i předložek **do**, **k**, **na** užívá, jako: On jako slepý na nepřítele dožene. Prov. — Dochází chvála tvá až do končin světa. Vel. — Ti skrze syna božího došli do království nebeského. Štít. — Styděli se za to, bychom my z tohoto hubenství tělesného došli k té radosti. Štít. — Všecko zlé došlo na nás. Vel. — Doplul k břehu. Jung. — Nedosáhá k nám. Br. — Po něm dosedl na knížetství. Vel. — K pravé vážnosti tou cestou dostihneš. Jung. — Od země do nebes dosáhal. Pass. —

2). Při časoslovech středních s předložkou **do** složených, jako jsou: dobrati se, dohoniti, se, doplaviti se, doplaziti se, dopustiti se, dokulhati se, dobydliti se, doležeti se. dovolati se, dokřičeti se, dobušiti se, dohrabati se, dočiniti se, dobádati se, dochovati se, dotříti se, dovolati se, dodělati se, domysliti se, domoci se, domluviti se, dosouditi se a j. Ku př.:

Tuto řeč káže domluvil se ukřižování. Pass. — Dobral se vrat a mostu do hradu. Háj. — Dopustil se zrády. Vel. — Dohoníš se jich ještě. Br. — Ti jsou se dědictva království nebeského pravým bojem dobojovali. Pass. — Řeč lidu donesla se krále. Br. — Někteří přirozenou chtivostí velikých věcí se dovtipovali. Kom. — Dobyl mnoho měst a tvrzí, až se dobral Prahy města hlavního. Háj. — Kdo dostoupí se tvé hory, o bože? Br. — Dokulháme se všickni hrobu. Jung. — Lékař makaje na témě, domakal se kosti lebné. Jung. — Dověděl se toho. Plác. — Na tom místě se jich dohonili. Vel. — Nemohl se proti násilníkům práva v Lacedaemonu dovolati. Vel. — Tu se spravedlnosti dovolati mohl. Br. — A vdov svých mně se dověřte. Br. — Doválel se v té hospodě nouze a bídy. Jung. — Dotlačil se pohodlného místa. Jung. — Dotřel se knížete

Hosted by Google

Jung. — Dopouštěli se proti bohu přezlých věcí. Br. — Ale snad se toho domyslil, že ty jsi pán mocný. Solf. — Domohl se statku svého. Svěd. — Což jest užitečného, tohoť nebrzo se dopatří. Hr. Jel. — Aby se něčeho dopracoval, musí těžko dělati. Jung. — Dostřelil se odměny. Jung. — Všeho se ti dostane. Jung. — Toho se mu dlouho nedostane. Kom. — Dokládá se svědomí a nálezu starého. Všehr. —

Pozn. 1. I zde místo pouhého genitivu předložky se kladou, jako: Dotřel se k němu. Jung. — Dotřeli se na nepřítele. Jung. —

3). Časoslova, jichž činností se čeho dosahuje, jako: dopraviti, dovésti, dopomoci, dovoliti, dopustiti a j. p. Ku př.:

Dílo, nemaje odplaty, dopraví člověka ztráty t. j. až do ztráty, až ztráty dojde. St. Skl. — On jej byl z vězení vypravil a knížetství českého dopravil. Dal. — Dovolil manželce své toho t. j. že toho došla, dosáhla. Vel. — Dopomoz mi zraku mého. St. Skl. — Pročs' mu toho dopustil. Kom. — On jemu toho zase dopomohl knížetství. Háj. — Matku smrti dochovala t. j. až do smrti chovala. Svěd. —

Pozn. 1. I zde předložek se užívá, jako: Dopravil tělo do Benátek. Aesop. — Dopomohl mu k úřadu. Vel. — Dopomozte k spravedlnosti sirotku. Br. —

4). Časoslova: uhoniti, zasloužiti, pak přídavná: hodným býti, důstojným býti, dospělým, došlým býti a j. p. Ku př.:

Zaslúžil tím božího hněvu. Štít. — Na to je dán čas každému, aby v něm zaslúžil sobě věčné chvály. Štít. — Uhonil mne na Špitalském, jeda sám ze vsi. Svěd. — Veliké paměti ten den důstojen jest. Pass. — Důstojen jest ohavné smrti. Pass. — Hoden služebník pokrmu svého. Prov. — Mysl člověčí nejvyšší a největší poctivosti hodna

Hosted by Google

jest. Mudr. — Byl umělý, všeho učení svobodného nad jiné dospělý. Let. Troj. — Také poručníci na místě let nedošlých mohou se o spravedlnost sirotčí souditi. Prav. měst. —

Pozn. 1. Dospělý též se pojí s lokalem a předložkou **ve**, jako: Dospělá byla ve všem lékařství. Háj. —

Pozn. 2. Časoslova dokázati, dotvrditi, dolíčiti, dojistiti pojí se s genitivem, když se jistota a plnost výroku ukazuje, jako: Uměli pravdy doličovati. Štít. — On mu toho dosvědčoval. Jung. — Dokáži toho, že jsi vinna. Br. — Toho práva lidská i světská doličují Jung. — Sám pán také toho dotvrzoval. Jung. — Dojištuje toho ono povědění. Kom. — Ostatně viz. §. 47.

E) Genitiv přisvojovací, jakostný, obsažný a předmětný.

1). Při časoslově **býti**.

§. 100. Při časoslově býti klade se genitiv:

1). když se předmětu co přivlastnuje aneb jemu za vlastnictví přisuzuje, kteryžto genitiv přisvojovací, přivlastnovací (genitivus possessivus) slove, jako: A ta roucha byla jest dříve svaté Alžběty. Pass. — Ten statek jest již jejich. Svěd. — A ta poduška byla Martina. Svěd. — Dítek jest království nebeské. Kom. — Obecní věci všech jsou. Mudr. — Já jsem jeho. Br. — Sukně syna mého jest. Br.*) —

Pozn. 1. Při první a druhé osobě a pak při osobách, když bez přívlastku jsou, kladou se přídavná jmena přisvojovací, jako: Ne svoji ale boží jsme. Kom. — Totéž platí i při zájmeně třetí osoby rodu ženského čísla jednotného: Ten dům její jest. — Ostatně viz §. 17, 6. §. 19, 3.

*) V němčině praví se: Toť přírodopisu jest = gehört in das Gebiet der Naturgeſchichte, dům ten jest mé sestry = gehört der Schweſter, iſt ein Eigenthum der Schweſter. V latině praví se jako v češtině: ager est regis. —

Hosted by Google

2). Když se vypovídá, jaké vlastnosti nebo jakosti, jaké spůsoby, obyčeje a mravy podmět do sebe má, tehdy klade se genitiv jakosti (genitivus qualitatis). Ku př.:

Byl pak on ryšavý, krásných očí a libého vzezření. Br. — Stav panenský jest nejdůstojnější čistoty. Štít. — Byli oba jedné vůle. Let. Troj. — Duše vždycky jednostejné podstaty jest. Mudr. — Koldoj byl velikého vzrostu a krásné postavy. Háj. — Člověk držebné paměti jest. Kom. — Chmel jest vůně silné. Byl. — Strůmek bavlny jest listu na tré rozděleného. Byl.*).

Pozn. 1. Sem patří i tyto spůsoby mluvení: Ta zrna jsou velikosti hrachu t. j. tak veliká, jako hrách. Byl. —

3). Když se vyslovuje, co podmět v sobě obsahuje, jakou míru, váhu a co tomu podobného jest, tehdy klade se genitiv obsahu (genitivus rei contentae). Ku př.:

Všickni čalounové byli jednostejné míry. Br. — Pravý peníz má býti též váhy, jako dřevný, když jest též postavy. Štít. — Pavlače širokost byla pěti loket. Br. — Dvou loket bude dlouhost jeho. Br. — A širokost houně jedné bude čtyř loktů. Br. — Čtyř loket bylo to každé umývadlo. Br. — Výsost sloupu osmnácti loket byla. Br. — Kořen jest prstu vztlouští. Byl. — Kořen ten jest pídi vzdélí. Byl. — Zřídlo pak jeho mezi obrubou povrchu bylo vzhloubí lokte jednoho. Br. — Oltář tří loket vzvýší bude. Br. — Ohrada dvoru toho byla sedmi set kročejův vzdélí a tolikéž vzšíří. Háj. —

---

*) V latině podobně se praví: vir bonus summae pietatis erga deum est = muž dobrý nejvyšší pobožnosti k bohu jest. — Avšak se zde i ablativu užívá, jako: Cato in omnibus rebus singulari fuit prudentia = Kato ve všech věcech neobyčejné byl opatrnosti. — V němčině užívá se předložky von aneb časoslovo býti se opisuje časoslovem beſitzen, haben, zeigen, verrathen, an den Tag legen a j. p.

Hosted by Google

Pozn. 1. Při určení počtu, míry klade se i místo genitivu nominativ, v kteréžto příčině jmena počet, váha k přísudku náležejí, jako: A počet těch, ježto toho dne pokřtěni jsou, bylo dvadceti tisícův mužův. Pass. — Dlouhost síně bude sto loket a širokosť padesáte. Br. — Dlouhost čalounu bude osm a dvadceti loket a širokost čalounu jednoho čtyři lokty. Br. *) —

2). Při jmenech podstatných.

§. 101. Když se věc aneb osoba vytýká, již se co za vlastnictví přisuzuje, jako, když se osobě věc, kteráž jí přísluší, celku části, kteréž v sobě nese, přivlastňují, tehdy klade se genitiv přivlastňovací. Ku př.:

Ti hanebně sobě domlouvajíce jeden i druhý k rozeznání na dvůr Libuše jsou přišli. Háj. — Protož vezmi služebníky pána svého a hoň je. Br. — Tehdy pohnuli se základové nebes. Br. — Vydři se jako srna z ruky lovce a jako pták z ruky čižebníka. Br. — Křídlo cherubína jednoho dotýkalo se stěny domu. Br. — Tu učena budiž mládež naše znáti podobu světa, móc živlův a složení tvorův. Kom. — Tak se praví dále: muž Heleny, chrám Diany, okna domu, kotvy korábův. Let. Troj. — Statek dlužníka, knížete služebníci. Har. — Oči učitele. Kom. — Manželka krále Ludvíka. Bart. — Křídla orlice, přítel otce mého, vrch hlavy, pata nohy, brána města. Br. a j. v.

Pozn. 1. Sem patří též na př.: Ta divná zvěř půl člověka a půl koně postavu měla t. j. v půl člověka a v půl koně postavu. Pass. — Ta zvěř od pása dolův srny postavu měla a od pása nahoru člověčí postavu. Pass. — Ostatně zhusta v té příčině podstatná jmena v přídavná se zamění. —

*) Taktéž praví se v řečtině: *τοῦ δὲ Μαρσύου τὸ εὖρός ἐστιν εἴκοσι καὶ πέντε ποδῶν* = Marsyy řeky širokost jest dvadcíti a pěti střevícův. Xen. — Avšak: *Τούτου ποταμοῦ το εὖρος δύο πλέθρα* = této vody širokost jest dvě pletra. Xen. — *Ἀριθμὸς τῆς ὁδοῦ — σταθμοὶ τρεῖς καὶ ἐνενήκοντα* = velikost cesty jest tři a devadesáte honův. Xen. —

Hosted by Google

§. 102. Genitivem jakostným vypisuje se povaha osoby aneb věci. Ku př.:

Bratr byl muž ostrého vtipu. Háj. — Slavimil byl muž zrostu velikého. Háj. — Všickni v roucho bílé barvy oblečeni byli. Pass. — Těch časův byla saň hadové postavy nad řekou Jordanem. Pass. — Na tom místě studnice přeušlechtilé vody nalezena byla. Háj. — Člověk střídmé vysosti, obdloužné tváři, středmých let. Pass. — Dobré paměti člověk. Kom. — Lidé spanilého vtipu a ušlechtilého rodu. Lup.*)

§. 103. Genitivem obsažným (genitivus rei contentae) vytýká se to, co jmeno, které se genitivem obmezuje, v sobě drží, čím se vyplňuje, co znamená. Ku př.:

Přišla na místo svého skončení. Pass. — Usadili jej do síně stráže a dávali jemu chléba na den z ulice pěkařů. Br. — Umřel pak prvé, než otec jeho, v zemi narození jeho. Br.—Přišel-lis až k pokladům sněhu? A poklady krupobití viděllis? kteréž chovám k času soužení, ke dni bitvy a boje. Br.—Duha bývá na obloze v čas deště. Br. —A žena jedna přinesla nádobu alabastrovou masti. Br. — Stál na pravé straně oltáře zápalu. Br. — Školy naše křesťanské chrámové pobožnosti jsou. Kom. — Veliké stohy obilí stavěti kázal. Pass. —

---

*) Genitiv jakosti vynáší se v jazyku německém obyčejně s předložkami: von, mit, řídčeji pouhým genitivem, jako: ein Mann hohen Muthes, edlen Sinnes, aneb von hohem Muth, edlem Sinn, aneb mit hohem Muth, mit edlem Sinn. V češtině vždy při genitivu přívlastek nějaký státi musí tak, jako v antických jazycích, protož se německé spůsoby mluvení: ein Mann von Ehre, von Ansehen, von Tugend und Gewissen, von Kopf und Herz a t. d. vyjádřují v češtině aneb genitivem s přičiněným k němu nějakým připadným přívlastkem, jako: muž nevšední poctivosti, vážnosti, spanilé počestnosti a svědomitosti, výborné hlavy a dobrého srdce a t. d. aneb pouze jmeny přídavnými: muž poctivý, vážný, šlechetný a svědomitý, vtipný a srdečny a t. d. Žák mravný jest žák dobrých mravův. —

Hosted by Google

Udělal také oltář zdélí dvadcíti loktů a dvadcíti loktů zšíří, desíti pak loktů zvýší. Br. — Lodstvo sedmdesáti korabův, čára čtyř palcův. — Všel před obraz božích muk. Pass. — Oblec se prosím v roucho smutku. Br. — Již to velmi řídké ve všech předešlých věcích moudrosti jmeno za našeho věku zobecnělo jest. Mudr. — Město radosti mé, den úzkosti, čas zimy, čas užitků, list zapuzení. Br. — Skříně pokladů, hrob truchlivosti. Brež. — Veliké dílo vykoupení, umění výmluvnosti. Kom. —*)

§. 104. Genitivem předmětu (genitivus objecti) vyslovuje se věc, jenž předmětem jest činnosti jmena podstatného. Genitiv ten klade se:

1). při jmenech podstatných, v nichž činnost časoslov přechodných se drží, jako: Zisku hledáš s útiskem blížního svého. Br. — Rozsévač dobrého semene jestiť syn člověka. Br. — Hospodin jest ustanovitel práv našich. Br.—Jest u vidění boha. Štít. — Bůh jest divný způsobce a stvořitel toho všeho. Štít. — Samých sebe miloyníkům nevěř nikdy. Mudr. — A tak jsou rovní soudce pána a sebe. Mudr. — Všecko mládeže cvičení od pobožnosti se začínati má. Kom. — Udatnosti cvičení bude v přemáhání samých sebe. Kom. — Tu bylo mnoho o rozmnožení víry křesťanské rokováno. Háj. —

Pozn. 1. V této příčině vzniká genitiv, když se časoslova přechodná v formu jmen podstatných převedou a předmět jich v genitiv se klade. Tak na př. z výrazův: vyvesti vůli, stvořiti svět, cvičiti mládež, a j. p. vzniká: vyvedení

*) V jazyku německém užívá se v té příčině aneb genitivu, jako: das Haus der Trauer dům smutku, das Feld der Schlacht pole, místo bitvy, das Land der Schätze země pokladův, der Tag des Gerichtes den soudu, die Jahre der Noth léta nouze a bídy a t. d. aneb jmen složených, jako: das Trauerhaus, das Schlachtfeld, der Gerichtstag, die Prüfungszeit a j. v., v kterézto příčině se v češtině aneb genitivu obsahu užívá aneb jmen přídavných.

Hosted by Google

vůle, stvoření světa cvičení mládeže aneb stvořitel světa, vyvoditel vůle, cvičitel mládeže a j. p. — Ostatně připomenouti, že časoslova, která se s genitivem pojí, když se v jmena podstatná převedou, že se též s genitivem pojí. Tak pravíme: dojíti moudrosti a však i: K dojití mou drostí celého života zapotřebí jest. Mudr.—Rovněž: báti se boha — bázeň boha, želeti hříchův—želení hříchův a t. d.—Když však časoslova s dativem, lokalem aneb instrumentalem se víží, tehdy pády tyto beze změny se podrží, jako: odpustiti člověku hříchy — hříchův člověku odpuštění, spojiti tělo s duší—spojení těla s duší, slušně pojímati mládež v kázeň — slušné v kázeň mládeže pojímání a t. d.; zpomáhati lidem — zpomáhání lidem, uvěřiti všem věcem — uvěření všem věcem, kynouti—rukou, kynutí rukou, pohrdati blížním — pohrdání blížním. Někdy se sbíhá i genitiv podmětu s genitivem předmětu jako: Vidíš, kterak jedněch rodičův nejednostejné milování dětí jest. Mudr. —

2). Při spůsobu dostížném nebo supině, který v sobě povahu jmen podstatných do sebe nese a se klade po časoslovech pohybování, jako: jdu, jedu, chodím, běžím, pošlu, táhnu a j. p. Ku př.:

Šel sloužit mše. Háj. — Jdi kázat slova božího. Pass. — A opět se do rozličných vlastí slova božího kázat vratili. Pass. — V ty časy Nero císař své lovce lovit zvěři poslal. Pass. — A přijde den soudný soudit živých i mrtvých. Pass.—Tamo k vrchu (odebeřme se) bohům hlásat milých slov. Rkk.— Vešla jsem statku svého opatrovat do pivovára. Svěd. — Přihodil jsem se ke bráně Vyšehradské, jda kopat písku. Svěd. —

Pozn. 1. Jako při genitivu příčiny, záporu a cíle, tak zde zájmena rodu středního: co, něco, vše, mnoho a podobná i v akkusativě zůstati mohou. Na př.: Vratno krajinú, tudy ty, jáz tudy (táhněme) vyhubit vše králevo. Rkk. —

Pozn. 2. Genitiv se i tehdy podržuje, když se místo supina klade infinitiv, jako: Půjdu ryb loviti. Br. — K pohanům tě nyní posílám otvírati očí jejich. Br. — A zastavil se s velbloudy před městem u studnice k večerou času toho, když vycházejí ženy vážiti vody. Br. —

Hosted by Google

Pozn. 3. Když se místo supina věta účelná klade, tehdy stojí akkusativ, jako: A dcery mužů města tohoto vycházejí, aby vážily vodu. Br. —

F). Genitiv času.

§. 105. Genitivem času vynáší se doba, z kteréž činnost aneb děj vyrostá, která jako spolu původem jest činnosti řečené, vůbec, kdy co se děje. Ku př.:

Tato bylina kvetne obyčejně máje měsíce. Byl. — A noci té Krasníka, kníže svého, Kouřímští spustili jsou tajně přes zeď. Háj. — Spitihněv měsíce ledna umřel. Vel. — Roku toho velmi příkrá byla zima. Háj. — Téhož času mocně panoval v Němcích Heřman. Vel. — To se jest dálo po božím narození dvoustého padesátého čtvrtého léta. Pass. —

Pozn. 1. Obyčejně se užívá jeho při vyčítání let a dní, kdy se co událo, jako: Leta 1409. dne 7. ledna a jiných po něm velmi bylo teplo. Vel. — Léta 1557. dne 23. února na poly k 12. hodině před půlnocí narodil se ve Vídni Matiáš, arcikníže Rakouský. Vel.—To se jest dálo léta od počátku světa pět tisíc sto devadesát a devět. Pass. — Léta od narození syna božího po tisíci po třech stech po desíti patého. Dal. —

Pozn. 2. Genitiv času užívá se i, když se oddílně n. distributivně myšlénka vynáší, jako: Bůh lidem poručil, aby každého sedmého léta zemi odpočinutí přáli. Br. —

Hlava VI.

O lokalu a instrumentalu.

A) O lokalu.

§. 106. Lokal aneb lokativ z moci své prvotné klade se na otázku kde? Nyní se o místě a čase bez

Hosted by Google

předložky neklade, ovšem však dálo se to v staré češtině a to:

1). O místě k vytknutí toho, kde se co činí, jako: Sprosi(la) kněžnu utr Vyšegradě t. j. vnitř na Vyšehradě. Lib. S. — Kázal jeho jeti a žaláři zamknúti t. j. v žalaři. Pass. — Na mostě Praze nebude viděti Čecha t. j. na mostě v Praze. Alex. — Pavel dal jest Ploskovicích zemju t. j. v Ploskovicích. List. — Vlach dal jest Dolás zemju t. j. v Dolanech*).

Pozn. 1. Nyní se ještě lokativu prostého užívá spůsobem příslovečným při dole, vně, jako: Císař měl dosti moci k obhájení důstojenství svého jak doma u svých poddaných, tak vně mezi cizími národy. Vel. — Dole seděla. Svěd. — I doma jest lokal místo doma-i, kde se prvotná přípona lokalu odsula. **)

2). O čase k vytknutí doby, kdy se co událo. Ku př.:

Jeho rúcho i zimě i letě jediná žíně byla t. j. v zimě i v letě. Pass. — Na nocléze nóci v pustém chrámě odpočívách t. j. v noci odpočíval jsem. Ž. S. O. — Střely letí jako krůpě z búře létě t. j. v létě. Alex. — Věnec zimě i létě vždy při své barvě ostával. Tkadl. — Ta jest božím duchem předeznala, že její sedmero dětí, šest synův a sedma dcera, že zakoníci duchovní časích budúcích býti měli. Pass. —

Pozn. 1. Nyní se prostého lokalu času užívá při lůni n. loni, jako: To bylo lůni okolo sv. Ducha. Svěd. — To se stalo loni. Jung. — Jinak se pak, o místě, tak i o čase předložky na, ve, při kladou.

Pozn. 2. Při jmenech přídavných, která od jmen časův odvozena jsou, znamená se lokalem příslovečným doba, na kterou se co činí, jako: denně, nočně, týhodně, měsíč-

*) Dolás jest ještě stará forma lokalu, jako: nás, vás, kde později místo přípony s přípona ch uvedena.

**) Srovnej řecké lokaly: οἴκο-ι, χαμα-ί, lat. domi a litv. rata t. j. v kole. Z formy domai povstalo přesmyknutím i a přehlasením a po j forma domie, domě. Dvojhláska ai = slovanskému ě.

Hosted by Google

ně, ročně, věčně. Ku př.: Oni kostely kradmo a nočně odmýkají t j. na noc, během noci. Háj.— Přijď nočně aneb denně t. j. na noc aneb na den. Jung. — Dostává měsíčně platu sto zlatých t. j. na měsíc. Jung. — Mnoho-li platí ročně. Us. — Věčně věkoma bez přestání trvati bude t. j. na věky. Jung. — Časně vstal t. j. v čas, záhy. Us. —

§. 107. Lokativu užívá se nyní velmi zhusta k vytknutí jakosti činem příslovečným a to při jmenech přídavných rodu středního jako: Divně se mění lidské věci. Mudr. — Řekové vyskákali směle a rychle na zemi. Let. Troj. — Mušky se hmyzně rodí. Jak. Přer. — Rozmyslil jsem se dobře. Kom. — Hvězdy stálé jednostejně postupují, ale ne jednostejně se třpytí. Kom. — Jasně na světlo pravdu stavím. Kom. — Bylo nás dobře tři tisíce jízdy. Ottersd. — To se jim dobře líbí. Solf. — O to se jednosrovně snesli. Solf. — Činil-li jsem zle tomu, kdo se ke mně pokojně choval? Br.—Dospěle se čísti naučil. Pass. — Celý den velice jasný byl, slunečko krásně svítilo. Vrat. — Velmi bystře a jemně jich na kázání dojímal a na ně dorýval. Jung. — Udatně na nepřátely dotřeli. Vr. — Valně naň přiklopotaly dívky. Háj. —

Pozn. 4 Příslovečný lokal jmen přídavných nevypisuje toliko, jak se co děje, nébrž stupňuje i pojem slova, ku kterému se přidává. Sem hledí příslovečné lokaly: dobře, hodně, velice, tuze, drahně, výborně, v kteréžto příčině se v němčině klade: wohl, ziemlich, recht, sehr, gar sehr a j. p. Ku př.: S dobře tuhým větrem jeli. Har. — Potom pak dobře doleji po vodě jiný hrad dal postaviti. Háj. — Dobře málo tomu lidu prospěl. Br. — Spíše v noci světlo na vrchu uhlídáme, by dosti malé bylo, nežli dobře veliký oheň v údolí. Mudr. — Byl to dobře bohatý muž. Svěd. — Byl výborně umělý střelec. Let. Troj. — Voda ta jest výborně dobrá k prsům. Jung. — Jest tuze malý. Us. — Seděl tuze daleko. Svěd. — Dřevo jest drahně vysoko. Jung. — To se jest pánům poslům nevelmi dobře líbilo. Solf. — Musilo v horách hodně pršeti. Us. — Těsto tuze kyne. Us. — Stáli pak tu zákonníci tuze na

Hosted by Google

něj žalujíce. Br. — Lokal drahně, hodně, klade se také činem samostatným a znamená to, co na mnoze, mnoho, jako: Byli drahně dní u vězení t. j. mnoho dní, z drahna dní Br. — Má drahně dítek. Vel. — Raněných a zbitých drahně bylo s obou stran t. j. na drahně, na mnoze, z drahna, z mnoha. Let. Troj. —

Pozn. 2. Ne vždycky, kde se v němčině klade, užívá se v jazyku českém příslovce. Někdy se vyslovuje příslovce německé a) tak, že se k časoslovu časoslovo souznačné přičiní, čím se pojem jeho zdvojí a tím i zmocní aneb, jaké činnost vlastnosti jest, vytkne. Ku př.: A ten byl toho největší původ, aby díla pozemní zastavena a přetržena byla t. j. něm. in ihrem Gange völlig unterbrochen würden. Háj. — Již vidím a znám, že jsem tvým soudem odsouzen = nun weiß ich ganz bestimmt, entschieden, zuverläßig. Háj. — V té bitvě Hannibal od Scipiona jest přemožen a poražen (= vollends auf's Haupt geschlagen). Sig. z Puch. — A protož ho všickni řečtí i latinští spisovatelé chytrým zprávci jmenují a nazývají = ausdrücklich nennen. Sig. z Puch. — V šedesáti dnech všecka země osákne a uschne = völlig austrocknen, trocken werden. Sig. z Puch. — A ti když uzří, že nad nepřítelem již vítězství dosahuješ, budou se radovati i veseliti v skutcích tvých udatných a slavných = sich höchst freuen. Lobk. — b) Německá příslovce: angeblich, hoffentlich, offenbar, vermuthlich, wahrscheinlich a j. p. drží v sobě celé myšlénky, které se netáhnou na přísudek nébrž na celou větu, jejímiž částkami jsou. Odtud jest něm.: angeblich = česk. jakž se praví, jakž praveno jest, jakž se povídá aneb praví se, praveno jest, povídá se že, opak jest: v skutku, v pravdě, jako: Vojsko na pětkrát sto tisíc býti pravili, aneb: vojsko jakž pravili, aneb jakž praveno, aneb jakž se povídalo na pětkrát sto tisíc bylo aneb vojsko že na pětkrát sto tisíc bylo, pravili, povídali = něm; belief sich angeblich.—Něm: hoffentlich = české jakž mám naději, jakž mne naděje vede, aneb té jsem naděje, že a t. d., jako: Té jsem naděje, že pán krátkými slovy to zpraví aneb pán, jakž mám naději, aneb jakž mne naděje vede, krátkými slovy to zpraví = něm. Hoffentlich wird dieß der Herr mit wenigen Worten abthun. — Něm. offenbar = česk. zřejmé, patrné jest, na jevě, na bíle dni jest, zřejmá, zjevná věc jest, jako: že blázen jest, patrno jest, zjevná věc jest a t. d. = něm. offenbar ist er ein Thor.—Něm.: vermuthlich=česk.: domnívám se, myslím že, tuším, jako: myslím, že jste o tom

Hosted by Google

již slyšeli aneb vy jste, tuším, o tom již slyšeli = něm.: vermuthlich habt ihr davon schon gehört. — Warscheinlich = česk.: podobá se, zdá se, vidí se, není pochybnosti o tom že, obávám se aby-ne; jako: Muž ten zdá se, podobá se, že ji zabil = hat sie wahrscheinlich getödtet; obávám se, aby to lež nebyla = es ist wahrscheinlich eine Lüge a j. v. c). Německá příslovce: zufällig, von ohngefähr, gerade, eben, vielleicht, etwa a podobné jim výrazy příslovečné: zufälliger Weise, durch ein glückliches Ungefähr, durch einen glücklichen Zufall a j. p. vynášejí se v češtině časoslovy: udati se, přihoditi se a j. p. s infinitivem, jako: Pakli se komu přihodí kletu býti a snad nevinně, tu sluší opatrnu býti = wenn aber jemand zufälliger Weise, von ohngefähr, durch ein unglückliches Ungefähr mit dem Banne belegt wird, vlastně: wenn aber Jem. gerade das Loos trifft mit dem Banne belegt zu werden. a t. d. Štít. — Rozkacen hna(l), jako lev dražlivý, když mu teplú krev se udá zřeti=wenn er eben, wenn er gerade, wenn er zufällig, von ohngefähr, durch ein glückliches Ungefahr — erblickt. Rkk. — Jakž se přihází, přihodí = něm.: so wie sich's gerade trifft, wie es eben gehen will, wie es gewöhnlich zu geschehen pflegt.

Pozn. 3. Příslovce se rozličným spůsobem vynášejí, tak pravíme: tíše, ticho, z ticha, po tichu, na tiše; dlouho, z dlouha, na dlouze; mnoho, z mnoha, na mnoze, a j. v. Tak se též praví: překládati na česko, mluviti po česku; přeložiti na Německo, řekl mu z Německa, mluví po Německu. a j. v.

B) O instrumentalu.

§. 108. Instrumental klade se z prvotné své moci na otázku kudy? k vyslovení, kterou cestou, kterým prostředkem aneb kterým spůsobem se činnost k cíli uvodí. Odtud se rozeznává více spůsobův pádu toho a to:

1. Instrumental místa a času.

§. 109. Instrumentalu užívá se:

1) O místě k vyjádření směru, kudy činnost podmětu běží. Ku př.:

Hosted by Google

Následuj jeho nejbezpečnější cestou. Štít. — Ta múdrost jde oklikem ale ne upřímo. Štít. — Horák s svými lesem se k městu přiblížil. Háj. — Ti jedné noci všickni se hustými lesy do Moravy rozkradli. Háj. — Spustila je oknem po provazu. Br. — Na ten hrad přišli dveřmi zavřenými dva muži velmi hrozné postavy. Háj. — A utíkali cestou pouště. Br. — I okny polezou jako zloděj. Br. — A potom šel od nás voznou cestou. Svěd. — Každý silnicí svou půjde. Br. — Od toho domu obrátili jsme se jinou ulicí na levou ruku proti půlnoci. Har. —

Pozn. 1. Instrumentaly: místem, místy rovnají se něm. hier und da, hier und dort, lat. passim, jako: Hora Olivetská místem jest skalnatá. Har. — Řeky místy až do dna promrzly. Vel. — Usadili se rozdílně, místy po stu, místy po padesáti. Br. — Sem též hledí příslovičné výrazy: kady, kudy = kterými místy, tady, tudy, sudy = těmi místy, onady, onudy = oněmi místy, jinady, jinudy = jinými místy, někady, někudy = některými místy, leckadys = leckterými místy, nikudy = nikterými místy a j. v.

2) O čase k vytknutí doby, kterou se co děje, během které se co na jevo staví, jako: V zakoně jeho přemýšlí dnem i nocí Br. — Chválíme jmeno tvé na věky i věky věkoma t. j. věky k věkům. Ctib. — Časem vše přijde. Prov.—Častokrát nočním časem do chrámu přicházeje pánu bohu se modlil. Háj — Potok Cedron zimním časem a z jara, když pršívá, dosti hrubě se rozvodňuje. Har. — Pěkným časem cestu dobře konáme. Har.—Včera těmi časy k nám přišli. Svěd. — Budem budoucími časy v Čechách škodu činiti. Háj. —

Pozn. 1. Instrumental časem, časy má do sebe i moc příslovečného někdy, druhdy = něm. dann und wann, zuweilen, lat. nonnunquam, interdum, aliquando, jako: Šije časem i párá. Kom. —

Hosted by Google

B) Instrumental prostředku, nástroje a látky.

§. 110. Z směru kudy vyrostá vztah prostředku a nástroje t. j. vztah věci, kterou se činnost v skutek uvodí, kudy aneb čím se k cíli zamyšlenému přivodí, čím se na jevo staví. V rozumu tom klade se instrumental:

1) při časoslovech plynutí, lití a odchrkání, jako: líti, kropiti, cediti, dštíti, pršeti, potiti se, plynouti, téci, oplývati, plýtvati, dýchati, chrkati, kašlati, plívati, odchrkati, a j. p. Ku př.:

Vodou na nás líval. Svěd. — A krví beránkův kropili na oltář. Br.—Krví se potil. Jung. — On ústy i nosem krví cedil. Vel. — Hory dštíti budou mstem. Br. — A dšťil na ně manou ku pokrmu. Br. — V Lipště krví pršelo. Vel. — Léta toho ráno spatřiny byly hvězdy u velikém počtu s nebe padati, jakoby po všem světe hvězdami pršelo.*) Vel. — Země obilím a vínem oplývá. Br. — Boháči zbožím oplývajíce nouze se bojí. Kom. — Kdo čeho dosti má, rád tím plejtvá. Prov. — Oni nenáležitě dary božími plejtvají. Vel. — Řečí co vodou plýtvali. Lom. — Od úrazu krví chrkal. Byl. — Takoví lidé těžce dýchají a krví odchrkují. Byl. — Kdo krví kašle, chrká. Jung. — Krví plívá. Jung. — Slova jeho vonnějším duchem dýchala. Kom.— Ten dýše ukrutností. Br. — Z něho slz potoci hořkým pláčem skrze oči plúli. St. Skl. — Pahrbkové budou téci mlékem. Bibl. — Uveden budeš do země mlékem a strdí tekoucí. Bibl. —

Pozn. 1. Časoslova líti, cediti pojí se též s akkusa-

*) V latině praví se v té příčině: lapidibus pluit = kamením prší; v něm. se klade akkusativ, jako: es regnet Steine, es regnet Blut. —

Hosted by Google

tivem, když se k věci jako k předmětu činnosti patří, jako: Nedá mu krev lidskou cediti. Kom. — Peníze lili. Háj — Časoslova plynouti, oplývati, plýtvati pojí se též s předložkou **ve**, jako: V radosti oplývá Vel. — V marnostech svět oplývá. Br. — Plejtvá v penězích. Jung. —

2) Při časoslovech hýbání a házení, jako: hýbati, kývati, klátiti, lomiti, lomoziti, třásti, vrtěti, točiti, táhnouti, mhourati, krčeti, vrtati, mrštiti, praštiti, lučiti, metati, kydati, mejknouti, bíti, práti, opovrci, opomítati, pohrdati a j. p. Ku př.:

Dřímající hlavou kývá. Kom. — Tvrdý sebou hnouti nedá. Kom. — Nehýbej sebou s lůže. Hr. Jel. — Vítr stromem klátí. Hr. Jel. — Lomila rukama nad hlavou svou. Br.—Diabel jím lomozil tři hodiny. Pass. — A jakž jej uzřel, hned jím lomcoval. Br. — Psem spícím nepotrhuj. Kom. — Kázal jím potrhovati. Háj. — Štěstí mnou kroutí. Lom. — — Penězi dosti zhusta sypali a groši Mišenskými. Háj. — David kamenem hodil z praku a udeřil Filistýnského v čelo. Br. — Saul mrštil kopím po Davidovi. Br. — Vrz sebou do moře. Br. — I jali se někteří blátem naň kydati. Pass. — Co námi strkáš? Svěd. — I postrčili tím druhým mužem. Svěd. — Mrštili kamením po nich. Svěd. — Metali kostkami. Svěd. — Kamenem naň lučil. Pass. — A Jindřich naň z okna kamenem vyhodil. Svěd. — I lučil za nimi tesákem. Svěd. — Dal jím o led. Svěd. — Házeli na se kamením. Svěd. — Veslář veslem táhne. Vel. — Na lodi každý silný veslem táhne. Hr. Jel. — Nad tím hlavou kroutil lid. Jung. — Kolem točil. Svěd. — Rukama svýma máchá a sem i tam jimi točí. Tkadl. — Metal proti městům šípy ostrými. Bibl. — Mejkl sebou. Jung.— Vším pohrdá a opomítá. Jung. —Dal sebou o zeď. Svěd.—

Pozn. 1. Když se ne k tomu, kudy se činnost na jevo staví, hledí, nébrž k tomu, což předmětem jejím jest, tehdy

Hosted by Google

klade se akkusativ, jako: Vrhni psu chléb. Hus. — Vrhni hůl na zemi. Br. — Viděl je, ani se s místa nehýbí. Háj. — Potom naň kámen vyhodil. Svěd. — Provazníci oprátky kroutí. Kom. — A lomila bílé ruce. St. Skl. — I máchali silno ostré meče. Rkk. — Spravedlnost jako na zem opomíjají. Br. — Bohu sloužil, jiné všecko opovrhl. Vel. — Odvrzme zlý obyčej. Štít. — Zbraň svou povrhujíce utíkají, aby životy zachovali. Pont.*)

3) Při mnohých jiných časoslovech jak přechodných tak nepřechodných, když se nástroj vytýká, kterým se činnost vykonává. Ku př.:

Dal mu dvakráte nohou. Svěd. — A ten naň vždy kordem bil. Svěd. — Hned pral na ně tesákem. Svěd. — Lev ohonem mrská. — Jung. — Očima mrkal. Jung. — Třetí na mne okem mhourají, čtvrtí prstem hrozí. Kom. — Pokyna hlavou odešel jsem. Kom. — Čáp nosem klekotá. Kom. — Mlatci na mlatě cepami mlátí. Kom. — Skřípěli na mne zuby svými. Br.—Ať nemhourají očima. Br. — Mluvě to prsty luskl. Br. — Klektá zuby divoký vepř. Jung. — Vepř zubem okolo sebe seká. Cyr. — Kynul mečem na pravo. Rkk. — I udeřil naň dvěma kamenoma. Svěd. — Chtěl mne praštiti kyjem a já zavrhl se bratrem a on uhodil bratra v tvář. Svěd. — Brusem brousíme tupé věci, křemenem vyrážíme oheň. Kom. — Ptáci pyskem zobajíce zrna, vole nacpávají. Kom. — My sobě ne ústy a slovy, ale skutkem a pravdou, kdo a jací jsme, odpovídejme. Cap. — Hrad vyleželi hladem. Dal. — A svázal jej řetezy ocelivými. Br. — A přistřela jej houní. Br. —Můžeš-li vytáhnouti velryba udicí?

---

* V jazyku německém pojí se časoslova: bewegen, hin und her bewegen, ſchütteln, werfen, hin und her werfen, rütteln, in Bewegung ſetzen, ſchleudern a. j. s akkusativem jako: den Nacken hin und herwerfen, den Kopf ſchütteln, Steine auf Jem. werfen, Blitze ſchleudern, Jem. etwas an den Kopf werfen a j. p.; avšak praví se též: Jem. mit Steinen werfen. Rovněž tak pojí se v lat. časoslova: movere, agitare, jacere, jactare quatere, quassare, jaculari a j. p. s akkusativem. —

Hosted by Google

Zdaliž hákem probodneš čelist jeho? Br. — Oni takové lidi rozličnými bludy a svody tvárnolícnými rozpakují a zadrhují a mnohou jim překážku na té cestě činí. Zyg. — Tehdy počali jej zuby hrýzti, nehty dráti, rohy trhati. Pass. — Ať o nás péči mají a nám pokrmem posluhují. Pass. —

Pozn. 1. Sem patří i, když pomocí osob činnost podmětu se vyřizuje, jako: Tu ženu včera biřicem vyvedli. Svěd. — Provedu to na tebe tvou ženou. Svěd. — Podal se mi proto, aby mnou mohl zde nad jinými panovati. Štít. —

4) Při časoslovech obdarování, zdělení a odměnění, jako: dařiti, obdařiti, darovati, zděliti se, odděliti, rozděliti, odměniti, platiti, odplatiti, zaplatiti, nahraditi, a j. p. Ku př.:

Bůh je daroval velikým smyslem a rozumem nad jiné lidi. Štít. — Hospodin silou lid svůj daří. Br. — Bázeň páně daří veselím a radostí. Br. — On ač byl mlad, však od svého přirození zvláštní milostí a spravedlností při soudu obdařen byl. Háj. — Bůh mne dary ducha svého a zvláště uměním a opatrností obdařil. Br. — Přirození každého něčím podařilo. Mudr. — Zdělím se dary svými s jinými. Kom. — Oni budou se s tebou zlatem zdělovati. Háj. — Měli se spolu poděliti mezi sebou statkem svým. Svěd. — Měla ho odděliti půl třetí kopou a složе šatův dáti. Svěd. — Oděvem se rozdělili. Vel. — Nemá čím zaplatiti. Vel. — Rovným za rovné odplatil. Vel. — Lidé se mi za dobrodiní zlým odplacují. Vel. — Nepominu vám se toho zase vším dobrým odměniti. Žer. — A tím se jako odplatila svému otci a máteři. Štít. — To nahradili jim ochotenstvím. Štít. —

Pozn. 1. Při časoslovech darování a podělování jest osoba, jež se poděluje, v akkusativě, věc, jíž se poděluje, v instrumentale, zřídka se klade osoba do dativu a věc do

Hosted by Google

akkusativu. Při časoslovech dělení může se věc vynesti i předložkou **o** a akkusativem, jako: S mnohými dělil se o kořišť. Br. — Já se s ním o to zdělím. Hr. Jel. —

5) Sbíhá se instrumental při časoslovech s předložkami obzvláště s **o, ob** složených, jako na př.: opatřiti, odíti, ohraditi, ozdobiti, osaditi, opažiti, obložiti, obmazati, obvinouti, obhoditi, obezdíti, obmeziti, obtížiti, pak přiodíti aj. p. Ku př.:

Ten opatroval krále ztravou. Br. — Milý Pavle, opatř nás penězi podlé smlouvy. Svěd.— Opažil stěny vnitř prkny. Br. — Přiodils' se světlem. Br. — Nyní města svá vysokými zdmi ohradili, tlustými valy obehnali, a hlubokými příkopy obtáhli. Vel. — Budeť mu jako roucho, kterýmž se odívá, jakožto pás, kterýmž se opasuje. Vel. — Kostely zlatem a stříbrem okrášlil. Háj. — Zahrada ozdobená bývá besedami. Kom. — Těmi dary ona milé syny své obkládá. Kom. — Meč tvůj čelo mé krví oblil. Let. Troj. — Zaclonilo se nebe oblaky. Let. Troj. — Snadno vám své toto předsevzetí důvody stvrdím a ujistím. Zyg. — Těch pět kop tobě musím svými doložiti. Svěd. —

Pozn. 1. Jako při jiných pádech, tak i zde jazyk český zvláštní svůj spůsob myšlení a věcí na mysli pojímání na jevo staví. Tak na př. pravíme: důvody něco opatřiti, stvrditi a v něm. etwas begründen; něčím se obmeziti a v něm. ſich auf etwas beſchränken, špatně jest: na něco aneb na něčem se obmezovati, hospodou, bytem koho opatřiti = něm. Jem. mit einer Wohnung verſehen, Jem. eine Wohnung verſchaffen, odděliti koho čím = něm. Jemd. etwas zutheilen, ſeinen Theil geben, zděliti se s kým čím = Jem. etwas mittheilen, etwas mit Jemd. gemeinſchaftlich machen a t. d. —

§. 111. Při časoslovech: živiti se, sytiti se, těžiti, naplniti, nasytiti, nakrmiti, napojiti, nacpati, vyplniti, vycpati aj. p. užívá se instrumentalu k vytknutí látky, kterou se činnost v skutek uvozuje,

Hosted by Google

jako: Oráč ne pro obilí pracuje ale pro sebe, aby se obilím živil. Štít. — Tělo jídlem a pitím živeno bývá. Kom. — Mlékem jsem vás živil a ne pokrmem. Br. — Kostkáři lží živi jsou. Ctib. — Lépe jest zajisté těžiti moudrostí, než těžiti stříbrem. Br.— Čermáček červy se krmí. Kom. — Meč tvou krví napojím. Br.—A já nakrmím lid tvůj pelynkem Br.—Nasytí se pokrmem. Vel.—Nebude se moci nasytiti krví. Br. — Příkopové vodou se naplnili. Vrat. — Ten všecken brod koňmi zbitými se zacpal. Pulk. — Tešinskými jablky měšec nacpáva. Prov. — Bůh vyplnil prázdnost tmavou jakousi hmotou. Kom. — Oráč důchodem úrody se živí. Kom. — Nadutá a pýchou vycpaná srdce mají. Kom. — Potok naplněn bývá vodami. Br. —

Pozn. 1. Časoslova nasytiti, naplniti pojí se též s genitivem látky (§ 89), časoslova živiti, živu býti, krmiti též s předložkou **ze**, jako: Z cizích mozolů se živí. Jung. — Má z čeho živ býti. Jung. — Živu býti pojí se též s předložkou **na** a akkusativem, jako: Neměl nač živ býti. Vel. —

C) Instrumental příčiny a původu.

§. 112. Z směru na otázku kudy? vyrostá též pojem příčiny a původu t. j. věci, která za sebou činnost podmětu přináší, kterou se činnost táž způsobuje, vůbec která původem a příčinou její jest. V smyslu tom užívá se instrumentalu:

1) při časoslovech hlučení, stkvění se a plápolání, jako: hlučeti, ječeti, zníti, hřmíti, stkvíti se, blyštěti se, třpytěti se, svítiti, světlým býti, vříti, hořeti, pláti, plapolati, rdíti se, a j. p. Ku př.:

Královští domové čalouny a koberci se stkvějí a hlučí hudbou. Kom. — Domové jejich skoky a tanci hřměli. Zyg. — Všecko naskrze chvalami

Hosted by Google

božskými znělo. Lom. — Velikým pláčem ječel. Pass. — Křesťanská čeleď má se stkvíti rozličnými šlechetnostmi. Štít. — Síně zlatem a stříbrem všecka se blyštěla. Cap. — On stkvěl se dobrými a svatými skutky. Háj. — Plál milostí. Štít. — Plápolá milostí boží. Štít. — Dá dítěti také svíci v ruku, aby svítilo dorosta dobrými skutky a věrou k dobrému příkladu jiným. Štít. — Hospodář sám má nejprv světel býti dobrými skutky. Štít. — Jezero hoří ohněm a sirou. Borov. — Sláma ohněm hoří. Jiř. Steph.—Na tom místě jezero ohněm, sirou a smolou hoří a vře. Štít. — Rdí se pole obilím. Hr. Jel. — Rdí se hanbou. Let. Troj. —

2) Při časoslovech vášní, jako jsou: chlubiti se, honositi se, vynášeti se, nadýmati se, pyšniti se, velebiti se, vyvyšovati se, veseliti se, veselu býti, káti se, kárati se, styděti se a j. p. Ku př.:

Proč se chlubíš nešlechetností. Br. — Ještě se nepřestáváš chlubiti svobodou. Mudr. — Svými věcmi se honosí. Kom. — Neveleb se mnohými přátely. Mudr. — On se divy i zázraky vynáší. Br. — Ničím ž pýchati nesluší. Jung. — Kdo štěstím pýchá, pozdě pýchy pyká. Jung.—Tou řečí se velmi potěšil. Har. — Nenadýmej se svobodou. Mudr. — Tím hrdinou můžem veseli býti. Dal. — Sliby se blázní veselí, ale moudří jimi se kají. Prov. — Těm radil, aby se příkladem jeho kárali a od války se zdrželi. Vel. — Mají ho tak trestati, aby se jím mnozí kárali. Vel. — Paní ctné touto válkou se styděly. Dal. — Na Turště nestyď se během. Dal. — Jedni druhými smích válejí. Štít. — Buďte věrni srdcem ani kým smích pobíjejíce. Štít. —

Rozn. 1. Časoslova ta pojí se též s předložkou **ze** a genitivem, časoslova pak styděti se, káti se mohou se i s pouhým genitivem příčiny vázati. Viz §. 82.

Hosted by Google

3) Při časoslovech: viniti, nařeknouti, obviniti a jmenech přídavných: vinen, povinen, dlužen. Ku př.:

Viní svůj rod sprostenstvím. Dal. — Nečiňte žádnému násilí ani ho obviňte křivdou. Štít. — Tím byl před králem obvinen a těžce obžalován. Háj. — Čím ho nařekl, to provedl naň. Jung. — Nařekl ho tím, že cti nemá. Jung. — Ten sám svou smrtí vinen jest. Br. — Nevinen jest vším. Štít. — Všeliký kdož krade, zloděj stvím vinen jest. Háj. — Láskou bližnímu svému vždycky povinen jsi. Borov. — Zpovědí jest každý dlužen aspoň jednou v rok. Štít. — Věrou dva manželé jsou dlužni sobě. Štít. —

Pozn. 1. Časoslova viniti, naříkati pojí se též s předložkou **ze**, jako: Z čehož jej žalobník jeho viní. Všehr. —

4) Ve větách rodu trpného k jmenování osoby aneb věci, jež původem aneb příčinou výroku jest. Zde rozdíl činiti jest:

a) když původem činnosti osoba jest, jako: To bohem jemu nebylo dáno. Štít. — Z mezí bohem vyměřených vystupovati nebudeš. Br. — Ale druhé knihy, ty jsem, hotovo sebrané aneb učiněné někým jiným latině, vyložil česky. Štít. — To což máš, jest tobě dáno bohem. Štít. — A tu nalezli, ano město nepřátely obleženo jest. Pass. — Bohem jsme posláni. Pass. — Byl za to mnohými lidmi prošen. Pass. — K tomu úřadu s svými se všemi do dne soudného bohem zvolen jsi. Pass. —

b) Když původem činnosti věc jest, jako: Lodí velkými větry byly puzeny. Let. Troj. — Mnozí z nich tou střelbou byli raněni a zahubeni. Let. Troj. — Téhož léta Hostivít, kníže Vyšehradský, velikou a příliš ukrutnou zimnicí trápen byl. Háj. — Nemocí těžkou jsa přemožen umřel. Háj. — Jiní

Hosted by Google

jsouce hladem utrápeni, od svých prací přestati musili. Háj. —

Pozn. 1. V příčinách obou může se místo prostého instrumentalu klásti genitiv s předložkou **od**, což se nyní nejraději činí, když původem osoba jest, jako: Ti jsou od moudrých za moudré jmíni byli. Mudr. — Mladší bratr od svých služebníkův jest zabit. Mudr. — Od lidu svého na hrobce vedlé otce svého položen jest. Háj. — Olej z oliv od olejníka vytlačuje se. Kom. — Tu jest zabit od hromu. Háj. — A hory se rozrážely od násilného dutí jeho. Br. — Dříví se pohybuje v lese od větrů. Br. — Místo předložky **od** klade se i předložka **skrze**, jako: Škody nemalé staly se lidem skrze rozvodnění Vltavy. Vel. — Skrze ten hlad a mor veliká se v té zemi škoda stala. Háj. —

Pozn. 2. Při příčinách, které v mysli činicího leží, přikládají se instrumentalu nezřídka přechodníky: veden jsa, puzen jsa, pohnut jsa, roznícen jsa, rozpálen jsa, přemožen jsa a j. p., v kteréžto příčině se v jazyku německém užívá jmen odtažných s předložkami: vor, aus, durch a j. Ku př.: Ale milosrdenstvím hnut jsa a prosbou některých přemožen rozkázal jemu toliko u levé ruky jeden prst utíti t. j. z milosrdenství a na prosbu některých. Háj. — Neklan, žádostí veden jsa svých synův slušně poděliti, dosáhl knížetství druhého. Háj. — Mstiboj tou chválou jsa pozdvižen nemyslil jinak než, že král Moravský před ním, jakž vtrhne do Moravy, uteče. Háj. — Hněvem rozpálen, uchytil otce a jej zabil. Flav. *)

5) Při časoslovech nepřechodných, jež moc rodu trpného v sobě zavírají. Ku př.:

Bohem všecky věci stojí. Štít. — Odpuštění hříchův také máme duchem svatým. Štít. — Červy se rozlez umřel. Vel. — Čím to schází? Bor. — Čím to jest? Svěd. — Milost všecky jiné šlechetnosti působí a jí jsou všechny. Štít. — A tak jest milostí jednota. Štít. — Milostí člověk, když dobré miluje,

*) Něm. aus Schaam jest = české: studem jsa veden, aus Furcht = strachem jsa popuzen, pohnut, auf Jemd. Bitten = prosbou přemožen jsa, aus Mitleid = milosrdenstvím hnut jsa, a j. Avšak může se i říci: ze studu, ze strachu, aneb studem, strachem a j. v.

Hosted by Google

slove dobrý. Štít. — Vlhkostí kořen i kmen svůj život má. Štít. — Všecken lid hladem vyhynul. Háj. — Bratr jeho malatenstvím se rozpadl. Dal. — Mocí tepla a deště roste bylina z země. Br. — Náramnou zajisté žalostí zhynulo zdraví mé. Br. — Usvadla zármutkem tvář má. Br.— Hladem a žízní hyne. Mudr. — Hrob vetchostí sejde a zkažen bude. Mudr. — Svorností malé věci vzrostají, nesvorností rozpadají. Cyr. — Teplem jarným počne se svět obnovovati, letem bude jako v své síle. Štít. —

Pozn. 1. I v též příčině mohou se místo pouhého instrumentalu klásti předložky **od**, **ze** s genitivem, jako: Na sto mužův od jeho ran padlo. Háj. — V mladých letech od zimnice jest umřel. Pulk. — Obilí na polích od velikého vedra, horka a sucha všecko shořelo. Vel. — Od rány morové lidé velice mřeli. Vel.— Kdokoli zůstane v městě tomto, zahyne od meče neb hladem neb morem. Br. — Umřel z mrzutosti. Us. — Neklan z velikého uleknutí ve velikou a těžkou nemoc upadl. Háj. — Z toho byl pohnut v hněv horlivý. Let. Troj. —

6) Instrumentalu užívá se i tehdy, když řeč jest o činnosti, jež jiné za sebou nese, za kterouž jiné jde, v kteréžto příčině činnost podmětu následkem jest toho, což instrumentalem se vypovídá. Ku př.:

Často jsi velikou práci a náklad vedl mým kázáním. Štít. — Krokovým rozkázáním mnoho lesův ohněm popáleno. Háj. — Králové římští původem Junia Bruta z Říma vyhnáni byli. Vel. — Jeho původem tento bylinář jazykem českým na světlo vyšel. Byl. — Těžké-li či lehké, zdvíháním ohledej. Kom. — Slunce otáčením svým dni obmezuje. Kom.—*)

Pozn. 1. Misto pouhého instumentalu klade se i předložka **za**, jako: Za dovolením jeho (za radou jeho) mu to zjevil. Kom. — Moudrost za skušením přichází. Lom. —

*) V latině klade se v té příčině zhusta tak řečený ablativus absolutus aneb i ablativ gerundia.

Hosted by Google

D) Instrumetal společnosti a jakosti.

§. 113. Z prostorného směru kudy? vychází nad to vztah společnosti a jakosti t. j. vztah okolností a vlastností, kterými činnost v skutek vchází. Odtud užívá se instrumentalu:

1) když řeč jest o věcech, kterými se kdo obírá, tudy při časoslovech: zanášeti se, obírati se, zaměstknávati se, zaneprázdňovati se a j. p. Ku př.:

Člověk dobromyslný při jídle nezanáší se jinými starostmi. Br. — Všickni se prací nějakou zanášeli. Kom. — Marnostmi se zanášeti volno není. Kom. — Zaneprázdnil nás mnohou řečí a dlouhou. Solf. — Ničímž se nezaměstknává. Jung. — Toť míní o těch, ježto se obírají řemeslem neb dílem neb těhařstvím kterýmkoli, ne ale lichvou. Štít. —

Pozn. 1. Časoslova ta pojí se též místo pouhého instrumentalu s předložkou **se**, jako: S rolí se zaměstknávají. Kom. — S hádačstvím a skouzly se obíral. Br. —

2) Když řeč jest o věci spolubytné t. j. která spolu s podmětem k činnosti přispívá. Ku př.:

Oženil jej jednou bohatou vdovou. Pass. — Do Uherské země také dvěma vojsky vtrhli. Háj. — Ležela v šesti nedělích synem. Svěd. — Potom slehla jsem synem. Svěd. — Královna synem slehla. Plác.*) —

Pozn. 1. V této příčině hustěji se sbíhá předložka **se**, jako: Oženil se s vdovou. Zlob. —Rusové vtrhli s nemalým počtem do Polské země. Háj. — Odtud pak odtrhše táhli k městu se dvadcíti tisíci mužů a dvěma tisíci jízdy. Br. — Oženiti se pojí se též s předložkou **za**, jako: Za pěknou panenku se ožení. Sams. —

---

*) V něm. se praví: mit einem Sohne niederkommen.

Hosted by Google

3) Když se vypovídá, s jakými věcmi aneb okolnostmi činnost spojena jest. Ku př.:

I vyrazil Záboj horoucíma očima v Luděka. Rkk. — Zajíc otevřenýma očima spí. Kom. — Bosýma nohama po těch všech místech chodil. Har. — Každý z té komory rovnou nohou do kostela jíti mohl. Har. — Majorana kvetne zelenými šupinkovatými poupaty. Byl. — Řeřicha potoční kvetne velmi dobrým bílým kvítkem. Byl. — To dobrou myslí snášela. Háj. — Když nábožným srdcem po ní jdeš, nezblúdíš. Pass. — Rovnou myslí snášel křivdy. Kom. — Milovali boha vším srdcem. Štít. — I sami Římští císařové dobrovolně a čistou královskou myslí právům se poddali. Vel. — Dobrodiní vděčnou myslí přijímal. Zyg. —*)

Pozn. 1. Místo pouhého instrumentalu klade se předložka **se**, jako: Vše protivenství bychom s dobrou myslí trpěti měli. Štít. — To mohu s dobrým svědomím říci. Vel. —

4) Když řeč jest o vlastnosti, s jakou se činnost vykonává, jako:

Všetečnou směloslí ze zákonův se rozvazovali. Zyg. — I bylo spravedlivé, aby svým marným smyslem padli, kteříž křivolakou opatrností svou boha i lidi šáliti myslili. Zyg. — Trojanští velikou mocí Řekům to odjali. Let. Troj. — Vší pilností jsem na ně patřil. Solf. — Maje od kněžny své sobě práci a zprávu při stavení toho hradu poručenou, vší pilností náspy a sruby dělati pilen byl. Háj. —

5) Když se spůsob jmenuje, kterým se co děje. Ku př.:

---

*) V jazyku něm. klade se v té příčině předložka mit, v latinském ablativ, jako: aequo animo ferre = mit Geduld (geduldig) ertragen, alacri animo proficisci = mit freudigem Muthe fortziehen = veselou myslí se odebírati a j. v.

Hosted by Google

K té radě žádnou měrou přistoupiti nechtěl. Vel. — Žádným spůsobem to nemůže býti. Vel. — To se tímto způsobem dálo. Vel. — A vysadíš ten náprsník všudy kamením drahým čtyřmi řady. Br. — Což jest mezi nimi na odpoří, to jest všecko přátelským během urovnáno. Svěd. — Žádost chvály zdejší můž býti trojím činem hřích smrtedlný. Štít. — Trojím činem boj proti němu učinili. Pass. — Pečlivým činem ji Janu poručil. Pass. — Když jeho vezli, divným činem a způsobením vůz s tělem jeho přes dva rozvodnilé potoky přešel. Pulk. — Ty všecky kořisti rozkázal král rovným dílem mezi bojovníky rozděliti. Háj. — Pozdravujte ho jmenem mým přátelsky. Br. — Oznámili to králi jmenem Mardocheovým. Br. — List měl psaný těmito slovy. Vel. — *)

Pozn. 1. I zde obyčejnější nyní jest předložka **se**, jako: Velikomocní císařové Římští s obzvláštní pilností s týmž počestným uměním se obírali. Byl. — Na to se vší bedlivostí myslite. Br. — A v tom vstavše s velikou vážností šli před stolici božské velebnosti. Solf. — Předložka **se** klásti se musí, když jmeno podstatné jest bez všelikého přívlastku, jako: Kosatci se všickni s pilností v zahradách našich rozsazují a opatřují. Byl. — Zlí s strachem přijdou na ten soud. Štít. —

6) Instrumental jakosti klade se, když se místo příslovce užívá jmena přídavného, ku kterému se však jmeno podstatné přičiní, kteréž již v obsahu časoslova uzavřeno jest. Ku př.:

A on bude nás souditi soudem upřímným (m. souditi upřímně). Štít. — Žádej každému dobrého žádostí plnou. Štít. — Matka často pravým snem nemůže pro děti usnouti. Štít. — Ti muče-

*) V těch příčinách užívá se v jazyku německém předložky auf, in, zu, v latině ablativu, jako: hoc modo = auf dieſe Art, tím činem, spůsobem, čtyřmi řady = in vier Reihen. a j. p.

Hosted by Google

dlnickou smrtí zemřeli t. j. jako mučedlníci. Štít. — Srdečnou milostí milují boha (m. srdečně milují boha). Štít. — Velikým hříchem zhřešil protiv bohu. Štít. — Smrtedlným hříchem zhřešil. *) Štít. — Smrtedlnou ranou raněna jest. Zyg. — Jí panna velikou prosbou prosila. Svěd. — Já se tobě takovým také zapíši zápisem. Háj. — A hned po tom příjezdu dal v domu arcibiskupském zpodní a svrchní palác výborným dílem udělati. Háj. — Toho času Mstiboj, kníže Kouřímský, na hradě Chebském náhlou smrtí umřel. Háj. — V království českém lidé ne zavřeným, než světlým a otevřeným soudem se soudí. Všehr. — Jabloň kvetne z jara květem bílým. Byl. — Oni jemu Římským dílem síň udělali t. j. po Římsku. Pass. — Porazili je porážkou velikou Br. — Velikou radostí se radovali. Br. — Velikou ctí tě ctíti chci. Br. — Krvavým potem se potil. Bydž.**) —

Pozn. 1. Avšak k jmenu přídavnému nepřivazuje se toliko jmeno kmene jednoho a téhož s časoslovem, nébrž i jmeno jiného kmene avšak podobného smyslu, jako: Toho dne sv. Michal slovensky zatrúbí hrozným zvukem. Pass. — Uměli ti lidé mluviti pořádnou řečí. Štít. — Kastor přísnou řečí odpověděl. Let. Troj. — Velikým sršením a valem hrozným na stany Uher se řítili. Pulk. — Sv. Basilius plamenným jazykem mluvil. Pass. —

7) Při instrumentalech (3—6) předcházejících s jmenem podstatným pokaždé spojen jest příslušný pří-

*) V něm: er hat eine Todſünde begangen.

**) V latině se v té příčině i při časoslovech nepřechodných akkusativ klade, jako: vitam jucundam vivere = životem přijemným živu býti, gravem pugnam pugnare = těžkým bojem bojovati, alterius gaudium gaudere druhého radosti se radovati, servitutem servire durissimam = službou sloužiti nejtvrdši a j. v. Ostatně viz §. 67. Pozn. 2.

Hosted by Google

vlastek. Avšak sbíhá se i instrumental jakosti bez přívlastku a to, když se úkaz jmenuje, jakým se činnost na jevo dává. Ku př.:

Všem lidem mír a požehnání dav na podlahách křížem padl. Pass. — Dívky se na muže valem řítily. Háj. — Na ně se úprkem valily. Háj. — Klekněme spolkem. Štít. — Oheň hoří plamenem. Br. — Voda se vaří klokotem. Jung. — Potok krve lidské nikda proudem téci nepřestal. Vel. — Chtěli se raději s pohany bójem potkati. Háj. — A tak častokrát se o to bíjeli rotami, až skrze to nemálo lidí zbito. Háj. — Těch mamičných kejklířství kterak jest možné bylo mlčením pominouti? Zyg. — Taková divadla kdyby k smíchu a kratochvíli činila se, mohl by jich snadno zasmáním odbýti. Zyg.—Dobře jest vojákům honem běhati. Vel. — Takž mlčkem odešli od něho. Br. — S koně spade a vstýčiv se musí pěškami bojovati. Let. Troj. — Město popelem položeno jest. Vel. —

Pozn.1. Sem patří i příslovce, jako jsou: pěšky, mlčky a j. p., kteréžto formy nejsou, než instrumentaly čísla množného. Ku př: Mlčečky se z města vykradli. Plác. — Všecko pěšky konal. Vel. — Řím v umění i v múdrosti vítězsky předčí nade všecken svět. Pass. — A na jedné krásné rovni vojensky se položil. Pass. — Vám přátelsky děkuji. Vel. —

E) Instrumental vztahu, přiměřenosti a přirovnání.

§. 114. Dále vyrostá ze směru kudy instrumental zvtahu, přiměřenosti a přirovnání. Instrumental vztahu t. j., strany které věci výrok platnosti nabývá, klade se:

1) při časoslovech: předejíti, přesáhati, přemáhati, přesíliti, převyšovati, vývoditi, předčiti a j. p. Ku př.:

Hosted by Google

Visla svou zpanilostí a prudkostí všecky řeky převyšuje. Háj. — Ona své sestry tím uměním daleko předešla. Háj. — Jedna každá vtipem svým daleko otce svého přesáhala. Háj. —Delfín prudkostí, velryb velikostí všecky ryby předchází. Kom. — On jiné moudrostí i věrností převyšoval. Vel. — Přesiluje je lidu množstvím. Let. Troj. — Ten jiné moudrostí předčil. Vel. — Nižádný nad něho udatenstvím nesáhal. Let. Troj. — Alexander říkával, že raději chce uměním nad jiné předčiti, než bohatstvím. Vel. — Vyvýšil se zrostem, mravy a ctnostmi nad jiné. Pass. — Země česká mnohou zvláštností jako růže nad kvítí vyniká. Pulk.—Helena krásou nad jiné všecky vývodila. Let. Troj. — Aman opatrností u nás předčí. Br. —Ten ctností mezi jinými předčil. Vel. —

Pozn. 1. Časoslova: předcházeti, předčiti, prospěti a j. pojí se též s předložkou **ve**, jako: Když byl z mladu do školy dán, nad jiné děti v umění prospěl. Pass. — Řím v umění nad jiné národy předčí. Pass. — Ale nechtěli, než ve všem předčiti. Háj. — Vaši rodové daleko mne předčí v moci, důstojenství a bohatství. Vel. — Čeněk z Lipého v zboží, v moudrosti a v radě i v mužnosti všecky jiné pány z Lipého převyšoval. Háj. —

2) Když činnost podmětu aneb jakost obmezujeme vypovídajíce, o které věci výrok platný jest. Instrumental přivazuje se v té příčině:

a) k časoslovům, jako: Josef byl tělem v Egyptě a myslí v zemi svaté. Štít. — Dobré jest duší býti u boha. Štít. — Také tu sama dvorem bývala. Háj. — I pastýři i oráči v jedné ulici bytem byli. Pass.—Herodes nejčastěji a nejvíce tam dvorem svým býval. Har. — Stáli jsme hospodou v nějakém domě. Preff.—A stál hospodou v klášteře sv. Klimenta. Háj. — Měl jsem u sebe bratra bytem Svěd. — Byl u něho pokojem rok. Svěd. — A jedním okem

Hosted by Google

oslnul. Pass. — Sedlácí a sedlky nemají se rovnati rouchem vládykám. Štít. — Nemůžeš-li svaté Marie panenstvím, snaž se nasledovati pokorou Štít. — Král jej hrdlem i zdravím ubezpečil. Háj. — Ti jsou se svobodou velmi bezpečili. Mudr. — Tím já tě pevně ujišťuji. Dal. — Bůh hřešícího zejtřejším dnem neujistil. Vel. — Teď rozkázali páni, aby tobě vězením polehčeno bylo. Svěd. —

b). k jmenům přídavným jako: Rozumností jsme andělům podobni býti měli. Kom. — Spanilý a krásný tělem bez umění co jest? Kom. — Jest mlad letmi. Štít. — Mezi příbuznými jsou nám někteří příbuzni přírozením aneb rodem. Štít. — Jest rozdvojen srdcem. Štít. — Kdybyste vy pokorny byly a čisty myslí a postavou, i kdoby byl hrd a nečist? Štít. — Takové lidi díme, že jsou šťastni nyní naději. Štít. — Když's' vstoupil v zákon, jsi bratr nejsprostnějšího urozením. Štít. — I bez pomoci Achillovy vítězstvím nad Trojanskými jsme bezpečni. Let. Troj. — Žádný sám sebou bezpečný není. Br. — Jist jsem zajisté tím, žeť on milostivě s námi nakládati bude. Br. — Mlčením byl jsem k němému podobný. Br. — Blahoslavení chudí duchem. Br.—*)

Pozn. 1. Misto instrumentalu vztahu při jmenech přídavných může se klásti i genitiv jakosti, jako: jest čist myslí — jest čisté mysli; jest rozdvojen srdcem — jest rozdvojeného srdce; zpozdilých úst a neohbitého jazyku jsem = zpozdilý ústy a neohbitý jazykem jsem; aneb klade se akkusativ s předložkami **ve**, **na**, jako: Byl v hnáty velmi silný. Leg. — Jest v nohy velmi rychlý. Jung. — Ti kvítkové jsou zajisté krásní na pohledění. Byl — Ten galgan na chuť nemá žádné hořkosti.

*) V jazyku lat. klade se ablativ, jako: validus mente = mocný myslí = něm. ſtark am Geiſte, in Beziehung auf den Geiſt, nomine, non potestate fuit rex = jmenem, ne mocí byl králem = dem Namen nach, nicht ſeiner Gewalt nach, natione Medus — **národem Medský**, von Nation ein Meder.

Hosted by Google

Byl. — aneb lokal s předložkou **ve**, aneb **po** jako: Pán náš nesmírný v síle jest. Br.—Vím, že jsi po letech mladý. Alex.—

Pozn. 2 Časoslova bezpečím, ubezpečím se pojí se s **na** a to s smyslem pozměněným, jako: Pročež nelze se na něj bezpečiti. Br. — Ubezpečím se na štěstí. Mudr.— Přídavné bezpečen pojí se i s od, před, jako: Host od hospodáře není bezpečen. Kom. — A tam před přátely jeho i před každou pokutou bezpečná byla. Háj. —

§. 115. Instrumental přiměřenosti a míry klade se při jmenování:

1) věci, podlé které se co činí, jako:

Tudy táhne Zabojevým slovem, onamo slovem prudka Slávoje. Rkk. — Králové jakžkoli mocní a nad jiné vyvýšení jsou, však proto řádem a právem se zpravují. Vel. — Císařovna Helena, máti Konstantina, příkladem syna svého místa svatá v zemi svaté navštívila. Har. — Obyčejem lva v hněvích řvoucího ony kolil, ony sekal, ony s koňů srážel. Let. Troj. — Ulysses lvovým obyčejem v boji se hrdinsky otáčel. Let. Troj. — Uchylují se od břemene obyčejem hovad břemenům nezvyklých. Br. *)

2) Při vytknutí míry aneb kolikosti, o kterou podmět jinou věc převyšuje. Ku př.:

Každý byl jeden druhého rokem starší. Hr. Jel. — To se mnohem více myslem lidským přihází. Vel. — Z té příčiny nepřátelství mezi nimi mnohem větší vzrostlo. Vel. — Pomenšils' ho málem méně od angelův. Žalt. — Čím častší cvičení, tím jistší prospěch. Kom. — A spravuje ten statek třetinou výš, jak země za právo má. Ros. — Ale kdož vdovu pojme, ten vedlé práva zemského nemá třetinou výš obvěniti. Všehr. — A paní Magdalena to vím, že jest

*) V jazyku něm. klade se nach aneb wie, jako: pecudum ritu — nach Art der Thiere aneb wie die Thiere — obyčejem zvířat a j. v.; testimonio alicujus — nach Jemds. Zeugniße — svědomím člověka.

Hosted by Google

Marty nebyla starší šesti léty t. j. že o šest let starší nebyla, nežli Marta. Svěd. —

Pozn. 1. Nyní se obyčejně místo pouhého instrumentalu míry klade předložka o s akkusativem, jako: Hájek o pět let posléze příchod Čecha pokládá. Vel. — O mnoho větší, o málo více. — Aneb i akkusativ bez předložky, jako: Nedomnívej se, by mnoho méně vážiti měl jeho. Vel. — Maje než dlužen málo víc, pojede do Drbalovic. Lom. — Málo níže, výše, dále. —

§. 116. Instrumental přirovnání aneb přirovnávací klade se, když k čemu co přirovnáváme vypovídajíce, že činnost podmětu vlastností aneb jakostí svou k věci, jež se instrumentalem vynáší, podobná jest. Nejhustěji sbíhá se instrumental ten při časoslovech: čpíti, páchnouti, voněti, smrděti, zapáchati, zavánětí, chuť míti a j. p. Ku př.:

a) Zařve jarým turem. Lib. S.—I zastena(l) pláčem holubiným. Rkk. — Mořem rozlilo se před ním veliké množství lidu. St. Litt. — Když chce řemeslník mistrem sésti, má nejprvé své řemeslo ukázati. Prav. Praž. — Stůj hezky paňáčkem. Us. — Pohnal mě holomkem t. j. jako holomka, jako muže neženatého. K. P. R. —

b) Ne všecko pížmem a kadidlem voní. Prov. — Hry lakomstvím zapáchají. Br. — Potok smrdí sírou a bahnem. Pass. — Víno sudem páchne. Jung. — Víno chuť má sudem. Jung. — To zavání zvěřinou. Jung. — I čpělo to pepřem. Svěd. — Věc ta páchne myší, kozlem, pivem. — To voní fialkou, růží, dýmem to razí (= smrdí) a j. v.—

Pozn. 1. V té příčině nyní se klade obyčejně místo instrumentalu jako s nominativem, jako: Rdějí se vody jako krev. Br. — To čpí jako pepř. Byl. — I vzchopi(l) se vzhoru, jako jelen. Rkk. — Voní to jako fialka. Us. *) —

*) V latině klade se v té příčině akkusativ, v něm. nach, jako: doctrinam olere, redolere = učenosti páchnouti = nach Gelehrſamkeit riechen; aliquid sapere, resipere = čím chuť míti = nach etwas ſchmecken, ferrum resipere = železem chuť míti, allium obolere = česnekem smrděti = nach Knoblauch ſtinken a j. v. —

Hosted by Google

Pozn. 2. Instrumental příčinou, lat. causa, má někdy moc předložky do sebe, jako: Příčinou nestálosti vše zchází. Har. — Padl jsi příčinou nepravosti své. Br. — Metali jsme i losy s strany kněží, levitův i lidu příčinou dříví nošení. Br. — Ale plačte příčinou toho, kterýž odchází. Br. — Nechť nebývají zahanbení příčinou mou. Br. — Někdy se místo pouhého instrumentalu přikládá **za** aneb **ze**, jako: Za příčinou důstojenství jej Josefem nazvali. Flav. — Kvílí oráči z příčiny zkažení pšenice a ječmene. Br. —

Pozn. 3. Instrumentalem dá se i výrok obmeziti, pokud totiž platnost do sebe má, jako: Okrouhlý podražec mým vědomím neroste v Čechách t. j. pokud já vím. Byl. —

F). Instrumental přísudku aneb rozdílu.

§. 117. Z Instrumentalu jakosti a přirovnání vyrostá instrumental přísudku, kterým se vypovídá, jakou vlastnost podmět na se béře, jaké platnosti a podstaty v skutku nabývá, več na rozdíl od jiných věcí přechází, jak se v skutku ukazuje. Odtud se instrumental přísudku jmenuje i instrumentalem rozdílu. V témž smyslu užívá se toho pádu:

1) když k akkusativu se přikládá přísudek odvislý a to:

a) při časoslovech: učiniti, udělati, položiti, ustanoviti, zvoliti, psáti, jmenovati, nazvati, vzývati a j. p. Ku př.:

Syna mnichem učini(l). Dal. — Takés' ty se čarodějníkem učinil? Pass. — Vůdcím ho nad lidem učinili. Vel. — Udělal kozla zahradníkem. Vel. — Položil jej nemocným. Všehr. — Mne jsi též ustanovil králem místo něho. Br. — David jej nazývá pánem. Br. — Někteří ji Juditou jmenují. Vel. — To což bílého, černým, což tvrdého, měkkým jmenoval. Vel. — Nazval to místo Kouřímem. Háj.—Nad lidem jsem tě ustavil králem. Mel. bibl. — Rozumnost přítelkyní jmenuj. Br. — Vzývali jej otcem. Štít. — Sobě matkou zvolil jest čistou

Hosted by Google

pannu. Štít. — Čechové sobě oráčka ale velmi moudrého jmenem Přemysla knížetem volili. Pass. — Tehdy sv. Viktorina biskupem zvolili. Pass. — Za otce se nám vydal a nás poznal syny svými a dcerami. Zyg. — Dělá se nemocným. Br. — Ludvík Bavorský psal se králem Římským. Háj. — Nedělej se čertem. Svěd. — Proč se jinou činíš, nežli jsi. Br. — Někdo bohatým se dělaje, nic nemá. Br. —

b) Při časoslovech: dáti, poslati, dostati, obdržeti, míti, ostaviti, zanechati a j. p. Ku př.:

Zeti svému dal jest věnem půl krámu masného. Svěd. — Korunu mu darem poslal. Jung. — Darem to obdržel. Svěd. — Dostala to od něho darem. Svěd. — Té věci jsem oddílem dostala. Svěd. — Ten chtěl rád zase svého zetě Bořivoje knížetem míti. Háj. — A syna svého po sobě králem ostavil. Pass. — Dům boží poustkou zanechávají. Br. —

c) Při vazbě akkusativu s infinitivem a v záporných větách genitivu s infinitivem, kterážto vazba se činí po časoslovech čití, uznamenání, shledání, a vyhlášení. Ku př.:

A my ustavičně řeč tuto v pravdě pravou býti shledáváme. Zyg. — Čistým se od krvi všech býti pravil. Zyg. — Míní tu svátost vidomou býti. Bydž. — Ukázal se býti nehodným toho úřadu. Háj. — A skrze to pánem se býti prokázal. Cap. — Čímž vyznával jej býti svým pánem, sebe pak jeho služebníkem. Cap. — Ten lid synem božím býti vyznávali. Br. — Pravil se býti toho pánem. Svěd. — Žádný se neprav býti svobodným. Mudr. — Kdo jest kdy z apoštolův tak boha jednoho zvěstoval, aby tentýž zjevnou řečí všech bohův pohanských diably býti nehlásal. Zyg. —

Pozn. 1. Když se ne tak k tomu, kudy aneb jakou povahou se akkusativ na jevo staví, zření má, nébrž k tomu,

Hosted by Google

kam se vkládá, do kterého rodu aneb třídy, tehdy připodobí se přísudek závislý k svému podmětu, jenž v akkusativě jest, a klade se též v akkusativ, jako: Jiní ji Magdalenu jmenují. Svěd. — Vždy s sebou mám stráži anděla Božího. Pass. — Slunce svou horkostí zemi plodnou a úrodnou činí. Phag. — Srovnej §. 68. — Aneb když se vynáší, čehož místo akkusativ vyplňuje, klade se **za** s akkusativem, jako: Je za nepoctivé nazvala. Pís. arch. — Tu starší Václava za kníže a pána vyhlásili všemu lidu. Háj. — Vládyky jsou mne za kníže volili. Háj. — Václav měl jest ty sirotky za syny a dcery. Háj. — Viz předložku **za**. — Při jmenovati, nazývati a j. p. klade se velmi zřídka nominativ, jako: A jmenují ji Magdalena. Svěd. V kteréžto příčině slovo, jež se v nominativě klade, kromě všeliké vazby mluvnické jest. Při časoslovech dáti, obdržeti a j. p. klade se **za** aneb i **ve**, jako: Všebojovi to za dar dal. Háj. — V dar ho poslal jemu. Jung. —

2). Když se k nominativu přikládá přísudek, což se děje:

a) Při časoslovech rodu trpného, jako jsou: nazývánu býti, jmenovánu býti, shledánu býti, učiněnu býti, udělánu býti aneb nazývati se, jmenovati se a j. p. Ku př.:

Po těch časích Julian císařem učiněn jest. Pass. — A tu opatem učiněn jest. Pass. — Nebuď jmenován klevetníkem. Br. — Byl králem velikým nazván. Flav. — Nechtěli drzomluvnými shledáni býti. Zyg. — Viz. §. 22, b, c.

b) Při časoslovech, která do sebe mají moc rodu trpného, jako: býti, slouti, ostati, zůstati, a j. p. Ku př.:

Chce, aby zlé dobrým bylo. Štít. — Jest oudem církve svaté. Štelc. — Tělo nejen stánkem, než i nástrojem duše jest. Kom. — Potom toho města biskupem byl. Pass. — Jsť-li sousedem, užívej sousedství. Svěd. — Po několika měsících Maximianus po něm císařem byl. Pass. — Na tě jest došlo, aby dědicem na všem zboží našem ostal. Pass. — Zůstávám tvým věrným služebníkem. Kom. — Viz. §. 22, a.

Hosted by Google

Pozn. 1. I zde se, když se o podmětě na prosto praví, do kterého rodu náleží, místo instrumentalu nominativ klade, jako: Nazváni jsou Židé od Římanů přátelé a tovaryší. Br. — Opice zůstane opice, by na ni třebas zlatý řetěz dal. Vel. — Aneb klade se, když se vypovídá, čehož místo podmět zastupuje, předložka **za** s akkusativem, jako: Někdo mlčelivý jsa, za moudrého shledán bývá. Br. — Když před právem stane, ať zůstane za nešlechetného. Br. — Kněží jsou za vůdce všech. Vikt. Adam. Man. — I při nominativě s infinitivem někdy se přísudek s předložkou **za** klade, jako: Avšak jim se to za spravedlivé a slušné býti vidí (m. jim se to spravedlivým a slušným aneb spravedlivé a slušné býti vidí). Vikt. Adam. Man. —

3). Když se k dativu přivazuje přísudek, což se děje:

a) při vazbě dativu s infinitivem. Ku př.:

Ó divná divnosti! ó nevýmluvná dobroto! bohu, jenž jest veliký nade vše mnění, býti člověkem t. j. že bůh byl člověkem. Štít. — A mílo jim bylo pannami býti. Štít. — Ne každému se dostane býti moudrým. Kom. — A tak tehdy nikdy nám nedbanlivými nelze býti. Borov. — Apoštol jim udatnými býti rozkázal t. j. apoštol rozkázal, aby udatnými byli. Zyg. —

b) Když při též vazbě podmět všeobecný jest, jako: tobě, člověku, komu, který, že se z řeči snadno dá uhodnouti, obyčejně se vypouští. Ku př.:

Lépe jest šilhavým býti, nežli slepým t. j. člověku. Kom. — Člověkem zde na světě býti, jest osvíceným, ctnostným, pobožným býti t. j. někomu člověkem zde na světě býti a t. d. Kom. — Manem božím býti větší jest sláva, nežli všeho světa monarchou býti. Kom. —

Pozn. 1. I zde se místo instrumentalu přísudku odvislého klade dativ a to podlé pravidel shody podmětu s přísudkem, jako: Dal jim moc dětem božím býti. Ostr. Evang. — Nesluší nám podobným býti bohu. Koc. — Nelze lidskému životu býti dlouhému. Vel. — Bez něhož (t. j. pána) tobě není snadné býti udatnému,

Hosted by Google

mocnému nikoli. Flaš. — Nesluší pannám bývati samým. Štít. — Při vypuštěném všeobecném podmětu praví se s touž shodou, na př.: Dobře živu býti a ctnostně hodí se k zdraví těla i duše. Mudr. — Největší umění bylo, povědomu býti, co kdo v čem smýšlí a soudí. Kom. — Je peněžito býti rozumnu v právích. Štít. —

Hlava. VII.

O pádech předložkových.

§. 118. Když pády samy o sobě k jasnému vynesení vztahův, jež jmenům věty přináleží, nedostačují, tehdy užívá se předložek aneb praeposic (praepositiones), jimiž se vztahy nepřímých pádův, s kterými se pojí, zaostřují a sesilují. Jako přípony pádův, tak i předložky jich z prvotné své moci vyznamenávají rozličné směry v prostoře a odtud přenesená jest moc jejich k vytknutí vztahův duševných, jako cíle a úmyslu, původu, látky a příčiny, přiměřenosti a jakosti a j. v. Odtud patrno, že se předložkami vztah pádu samého zdvojuje a tudy i zmocňuje. Z též příčiny se předložek jen tehdy užívati má, když toho jasnost řeči aneb mocnost žádají, jinak klade se toliko prostý pád. V novější době mnoho v té věci se chybuje.

§. 119. Pádův s předložkami, které jinak pády předložkové nebo poměrné slovou, užívá se v jazyku českém:

1). S časoslovem býti k vynesení výroku, jako: Bůh jest bez počátku. Štít. — V moci jest boží to vše, což jest. Štít. — Někteří byli vedlé královné Alžběty a jiní s Jindřichem z Lippého. Háj. — Na tobě jest ta věc. Br. — To co jest pod podměnou, že není vždy jednostejné, nemůž býti po-

Hosted by Google

čátek všeho. Štít. — Otec při pořádku jest byl. Svěd. — Viz §. 21. Pozn. 2, 2.

2). K vynesení přívlastku, jména podstatná omezujícího, jako: Hřmot od zbroje. Br. — Zápona na hrdlo. Vel. — Roucha pro stín. Vel. — Nit k šití. Vel. — Mlýn na vodě. Vel. — Rána po biči. Br. —

3). K vynesení předmětův doplňovacích, když se pádem předložkovým pojem časoslov aneb jmen přídavných doplňuje, jako: Odebral se do činy. Vel. — Metla vyhání děti z pekla. Prov. — Na noc do města jsme dojeli.

4). K vynesení určení příslovečných nebo adverbialných, když se výrok obmezuje místem, časem, způsobem, příčinou a což tomu podobného, jako: Přemohou je beze vší brani. Alex. —

Avšak zhusta velmi nesnadná věc jest při jednotlivých větách rozdíl činiti, kdy pády předložkové do sebe moc mají předmětův doplňovacích, a kdy moc určení příslovečných, obzvláštně při otázkách kde? kam? odkud? kudy? Zde sice z pravidla jsou pády předložkové určovací, avšak jsouť i časoslova, obzvláštně složená, jimž vztah a směr k místu aneb od něho pryč přináleží, a v té příčině neplnost pojmu jich doplňuje se předměty doplňovacími. V první příčině pády předložkové, jsouce určeními příslovečnými, ve větě místo drží od časoslova a jmen přídavných neodvislé.

§. 120. Předložky z původu svého jsou příslovce a jako příslovce sbíhají se nyní velmi zřídka. Ku př.:

Ke komu koli přicházíš neb mimo jdeš, láskavě pozdraviti máš. Kom. — Soused vedlé bydlí. Vel. — Ohavnostmi naplnili zemi všudy naskrze. Br. — Nic jiného, krom hojnost mrtvých těl, viděti nebylo. Vel. — Zůstává naproti. Us. — I to se přihází, že některá příslovce nebo adverbia moc předložek na se berou, jako jsou: blízko, dříve, vně, drahně a j. v. —

Hosted by Google

§. 121. Předložky pojí se, jak již svrchu řečeno, s jmeny podstatnými aneb zájmeny aneb vůbec s pojmy samostatnými. Nad to skládají se s nimi slova, jako jsou složená jmena a časoslova. — V mluvě prosaické stojí pravidelně před jmeny svými, u básníkův však a v staré češtině některé se za jmeny kladou, v kteréžto příčině záložky (postpositiones) slovou, jako: Vstáše dceře dle Taterska cháma. Rkk. — A mé se cti radovali všickni, již mne stojí podlé. Leg. sv. Kat. — Tent lidem nemůže mil býti, byť udatenstvím mohl projíti všecky valné seči skrze. Výb. litt. —

§. 122. Při jmenech, která spojena jsou s přívlastky, kladou se předložky z pravidla s počátku, jako: U jeho dvora přebyl. Pass. — Přišel jsem z svého kraje od svých přátel. Svěd. — Aneb kladou se jak před přívlastkem tak před jmenem, jako: Spěje lesem temným ku hradu ku tvrdu. Rkk. — Z těch ze všech jeden nebyl, by nebyl stár let padesát. Alex. — V tom ve všem já tobě povolím. Flaš. — K jeho ke všelijaké půtce svůj ctný úmysl mu pověděl. Výb. litt. — Za ně já jeden za všecky mluvím. Zyg. — Aneb konečně, což jen u básníkův se sbíhá, klade se po jmenech před přívlastky, jako: Meč seče strany na obě. Alex. — Nemysl' zlého lidu o tom. Alex. — Bude tma světu po všem. Výb. litt. — Záložky stojí pravidelně po prvním jmeně, jako: Hotovi všici nohú v krok i rukú v braň Luděkova dle slova. Rkk. — Za předlúhé stoly sedú, prokní rozenie dle svého. Rkk. — Vůbec mezi předložkou a jmenem jejím nevkládají se, než slova k jmenu významem svým náležitá. —

Pozn. 1. Velmi zřídka se jmeno, ku kterému předložka se táhne, vypouští, jako: Stála jsem před sousedovic asi poslední hodinu před večerem, tu neděli před smrtí paní Kateřiny, t. j. před sousedovic domem. Svěd. —

§. 123. V jazyku českém přivazují se předložky ke všem nepřímým pádům, v latině toliko k akkusa-

Hosted by Google

tivu a ablativu. Některé pojí se toliko s jedním pádem, jiné s dvěma, jiné zase se třemi pády. Předložky

1) jednoho pádu jsou a to:

a) akkusativu: mimo, ob, přes, pro, skrze, vz;

b) dativu: k, proti;

c) genitivu: bez, dle, od, u, ze, podlé, vedlé, kromě, kol, okolo, vůkol, místo;

d) lokalu: při.

2) Předložky dvou pádův jsou a to:

a) akkusativu a lokalu: na, o, ve,

b) akkusativu a instrumentalu: mezi, nad, pod, před.

3) Předložky tří pádův a to

a) akkusativu, dativu a lokalu jest: po

b) akkusativu, genitivu a instrumentalu jsou: s, za.

I. Předložky, které se s jedním toliko pádem pojí.

1). S akkusativem.

§. 124. **Mimo** jest z původní své moci akkusativ rodu středního příčestí trpného času přítomného od časoslova minu, rovná se řeck. παρά s akkusativem, lat. praeter, něm. neben—hin, längs, daneben, neben—vorbei, nach der Seite—hin. Užívá se jí:

1). o místě k vytknutí směru okolo čeho, podlé čeho pryč jinam, po straně čeho pryč jinam, míjíce co—pryč jinam, ku př.:

Mimo náš dům ho vedli k popravě. Vrat. — I půjdou národové mnozí mimo město toto t. j. míjíce město toto pryč jinam. Br. — I událo se jí běžeti mimo jednu horu. Pass. — Tři tovaryši šli mimo nás a dali nám pozdravení. Syěd. — Mimo se pusťme své domnění a žádosti těla svého a tak sa-

Hosted by Google

mi sebe opustíce již více ne sobě než bohu toliko samému živi buďme. Zyg. —

2). Odtud se jí užívá o nesrovnalosti čeho s čím, o nepřiměřenosti činnosti k věci jiné, tudy jest to, co: proti čemu, čemu na odpor, čemu na vzdor, čemu na vzdory (opp. podlé, vedlé), něm. wider, gegen, entgegen, zuwider, jako:

Mimo pořad práva to, což jemu nenáleží, sobě osoboval. Háj. — Předce ho potom mimo přísahu svou zabil. Flav. — Oni jako všeteční mimo rozkaz pána svého to jsú učinili. Háj. — To se mimo vůli jeho (mimo vše nadání, mimo všecku naději) přihodilo. Svěd. — Bůh toho k tomu cíli mimo úmysl té sv. ženy užil. Br. — Svou hrdost ukazoval mimo právo. Štít. —

3). Vyjímá předmět svůj z oboru toho, což se o podmětě vypovídá, tudy jest tolik co: vyjmouce, kromě čeho, nade co, nežli—něm. außer, darüber —hinaus, bas—ausgenommen, jako:

Mimo tě není pána t. j. vyjma tebe, kromě tebe, nad tebe. Flaš. — Mimoň mocnějšího není. Leg. Kat. — Jiného milovníka neměla mimo něho t. j. nežli jeho. Pass. — Mimo to nic není obtížnějšího t. j. nad to, vyjma to, nežli to. Hr. Jel. — Obával se, aby dílu a statku svého mimo něho někomu jinému neporučil. Háj. — Pakli se vám co jiného zdá mimo toto učiniti, pověz každý svůj úmysl svobodně. Solf.— Židé svátek stanův Židovských mimo velikou noc a letnici světí t. j. kromě veliké noci a letnice. Br. — Mimo čtyry hlasy zvolen jest t. j. jen čtyry hlasy scházely a zvolen jest. *) Mimo jednu toliko věc štastní učiněni jste t. j. jedna toliko věc scházela a vy štastni učiněni jste. **) —

*) V něm.: Nur vier Stimmen fehlten, daß er gewählt wurde.
**) V něm.: Nur Eines fehlte euch noch, um glücklich zu sein.

Hosted by Google

4). Užívá se jí u porovnávání jedné věci s druhou a to k vytknutí toho, že se to, co se o podmětě vypovídá, na předmět předložky nijakž nevztahuje aneb toliko u míře mnohem menší, kterýmž to druhým činem se výrok stupňuje a zveličuje. Vyznamená tudy: u porovnání k čemu, u mnohem větší míře, nad, něm. in Vergleich mit, vor, mehr als, lat. prae. Ku př.:

Člověk mimo jiné živočichy sobě volen jest t. j. u porovnání k jiným živočichům a tudy tolik co: člověk sobě volen jest a ne jiní živočichové. Kuth. — Arabští mimo jiné národy slovo o sobě měli, že loupežníci byli t. j. u mnohem větší míře, nežli jiní národové. Br. — Vlasta na Ctirada mimo jiné všecky muže nevražila t. j. mnohem více než na jiné všecky muže. Háj. — Budete mi lid zvláštní mimo všecky lidi. Br. — Za vzácné je u sebe mimo jiné všecky národy položil. Br. — Správu měli nejlepší nercili mimo tyto ale mimo všecky země na světě. Har. —

Pozn. 1. V obyčejné řeči spojuje se táž předložka *i* s genitivem, jako: Mimo nich žádný tam nebyl. Spojování toto se již u spisovatelův 16. stol. nalézá, ač jen zřídka.

§. 125. **Ob**, slov. **obЪ** (= řecké ἀμφί, lat. amb- na obou stranách, něm. um, z kořenův zájmenných *a* a *ba* nebo *bha*), zřídka se klade před jmeny podstatnými, hustěji v složení s časoslovy. Znamená:

1). o místě a též o čase: od jedné strany k druhé kolem toho, což mezi oběma jest, něm. um, herum, hin—um, jako:

Počet ten z nova posaď ob jedno místo blíže ku pravé ruce. Brnen. — Potom pomkni se svým divisorem blíž k pravé ruce ob jedno místo. Brnen. — V témž smyslu se praví: ob den, ob rok t. j. přes druhý den, rok k třetímu.

2). Odtud se vůbec užívá předložky té v směru přes něco tam nač, tam več, tam proti če-

Hosted by Google

mu, tam blízko čeho, něm. in die Nähe von etwas, hin-auf, über lat. ob, trans, jako:

Převezli se ob onu stranu Vltavy (= na onu stranu). — Přeplavil jej ob druhú stranu řeky (= na druhou stranu). Pass. — Zdali ob velikú stranu zlost se v lidech nerozmáhá t. j. kolem veliké strany, ve velikou stranu, při veliké straně? Štít. — Když padl v hřích člověk, oslepen jest v rozumu ob velikú stranu. Štít. —

3). Klade se o trvání po jistý čas, tudy za, během čeho, lat. per, něm.: durch, — hindurch, über, jako:

Což ob jednu noc mohu objeti t. j. za jednu noc, během jedné noci. Pass. — Vzavše příměří ob noc, boji rok zejtra vzali t. j. za noc, na noc. Dal. —

Pozn. 1. I v složení s časoslovy užívá se té předložky. Viz. §. 51, §. 67, 1, c.

§. 126. **Přes, přese**, jest = slov. prězъ, řeck. *πέραν, πέρα, ὑπέρ* lat. trans, ultra, super, něm. über, hinüber, darüber hin, darüber hinaus, darüberhinweg, srovnej staroindické para = druhý, vzdálenější, jest složeno z pře a přípony zъ. — Vyznamenává:

1.) o místě směr činnosti s jedné strany tam na druhou po něčem aneb i skrze místo aneb místem, v kteréžto příčině věc, jež mezi stranama těma jest a po níž se činnost pohybuje, někdy dosti rozsáhlá býti může, jako:

Aj prúd Pražan jarno přese zdi teče. Rkk. — Lech přešel přes hory sněžné, ježto Čechy dělí s Poláky. Háj. — A tu jsú se přes tu širokú vodu přepravili. Háj. — A tu přes práh vykročil ten sladovník. Svěd. — Vítr búří přes vlasti. Rkk. — A všed Ježíš bral se přes Jericho. Br. — Mnozí přes svět pracují a jezdí. Jung. — Dal mu světlem přes hlavu. Svěd. — Na levé ruce přes prsty má tři rány. Svěd. — A udeřil na

Hosted by Google

jednoho šavlicí ploskou přes pléce. Svěd. — Šátek přes hlavu pověsila t. j. od jedné strany k druhé aneb kolem hlavy. Jung. —

2). O čase užívá se jí k vytknutí běhu činnosti od počátku doby jisté až na konec, tudy to co během celé doby, jako:

I táhli přes vešken den i po slunci. Rkk.—Po moři do Říma pluli přes jednu noc a přes den. Pass. — Za to žádal, abych tam přes noc zůstal. Svěd. — Přes mnohé časy tam živi byli. Kom. — A byl u něho přes zimu pořad, od něho neodstupuje až do středopostí. Svěd. — Přes noc na ulici ležel. Jung. —

Pozn. 1. Přes den jest tudy to co během dne, během celého dne od rána až do večera, avšak může též býti to co od jednoho dne k třetímu přestupujíce druhý t. j. to co ob den, jako: Třetí denní zimnice přes den se vrací t. j. třetího dne od prvního počítajíc. Kom. — Učiň to třikrát neb čtyřikrát přes den t. j. druhý přestupuje. Jung. —

3). O míře a čísle k vytknutí toho, že co míru příslušnou a počet daleko převyšuje, že nad míru přiměřenou, daleko nad ní jest. Ku př.:

Mnohý pije víno přes moc t. j. více nežli moc jeho stačí. Flaš. — Přes nájem chceť sobě míti. Flaš. — Nekráloval přes dvě léta. Vel. — Proti vůli boží neb přes ni nic žádati nemáme t. j. nad ni. Phag. — Přes ten počet více jich tam bylo t. j. než ten počet v sobě nese. Háj. — Bylo nás něco výše přes dvě stě osob t. j. než dvě stě, nad dvě stě. Háj. — To jest přes příliš. Jung. — Přes to ještě mluvili služebníci jeho proti mně t. j. nad to. Br. —

4). K vytknutí nepřiměřenosti, odpornosti činu nějakého, tolik tudy co: proti, čemu na odpor, čemu na vzdory, jako:

Oni to vždy tajně přes zápověď činili t. j. proti zápovědi, zápovědi na vzdor. Háj. — Přes mnohé

Hosted by Google

napomenutí až posavad ten klášter v své moci drží t. j. mnohému napomenutí na vzdory. Jung. —

Pozn. 1. Můžeme mluviti přes zeď t. j. z jedné strany na druhou, avšak chybné jest, což se někdy slyší, mluviti přes ctnost místo mluviti o ctnosti.

Pozn. 2. V složení s časoslovy klade se pře, viz §. 55, §. 67, 1, c. —

§. 127. **Pro**, starobulh. pro, z starší formy pra, což se však jen v složení sbíhá jako: pra-vnuk, praděd, jest řeck. πρό, lat. prô, prae, něm. vor, für. Vyznamenávalo prvotně o místě to, co z blízka u čeho, jako: copias pro oppido collocare t. j. z blízka od města, z blízka u města, před městem. V jazyku českém se této předložky toliko v smyslu přeneseném užívá a to:

1). O osobách k vytknutí toho, což se jim ve prospěch, jim na spásu, ochranu, k nim z lásky a úcty činí, tudy to, co v německém jazyce: zu Jemandes Heil, Rettung, zu Jemands Beſten, Jem. zu Lieb, für, jako:

Já jsem pro vás s nebe stúpil t. j. vám na spasení. Pass. — Pro nás těžce trpěl. Flaš. — Tak pro nás usiloval t. j. nám v prospěch. Flaš. — On pro nás dobrovolně na smrt obětoval se. Cap. — Hotovi buďme pro něho vše opustiti t. j. z lásky k němu. Cap. — Prosila jej, aby se také napil pro ni t. j. z lásky k ní. Háj. — Co měl, to vše pro bůh rozdal t. j. z lásky k bohu. Pass. — Vidělo mi se o tom něco krátičce pro lidi sprostnější vypsati. Byl. — Toho na vše strany hledal, kdeby proň svú krev prolil t. j. jemu na úctu. Pass. —

2) Vůbec užívá se jí k vyjmenování úmyslu a cíle, za kterým se co činí, jako:

Nelituji zboží pro spěšnější zbytí nemoci t. j. abych spěšně zbyl nemoci. Mudr. — Bil se s ním sám a sám pro uvarování krveprolití. Vel. — Ale měl býti souzen od soudce pro vykoupení našeho

Hosted by Google

odsouzení od boha. Cap. — Králová ráda k němu chodila pro pilnú radu t. j. aby pilnou radu přijala. Leg. Kat. — Činí dobré skutky pro chválu světskú t. j. k dojítí chvály světské. Štít. — Tatík mne poslal pro potřeby do starého města. Svěd. — Šla jsem pro svú potřebu pro vodu. Svěd. —

3). K vytknutí příčiny, za kterou se co děje, jako:

Pro ten sen bojí se v zemi zlého. Dal. — Téhož léta pro takové mezi knížaty nevole a lidem rozbroje veliký byl nedostatek chlebův. Háj. — Pro strach a bázeň smrti utekl jsi sem. Mudr. — Avšak pro jiných lidí prosbu tu práci pro bůh přijal. Pass. — Lid pro svú vinu zhynul. Dal. — Pro bezbožnost svou padá bezbožný. Br. — Ty věci pro svou prudkost a palčivost zpryskují, zapalují, kazí a moří. Byl. — Tento oděv náš a obuv naše zvetšela pro přílišnou cesty dalekost. Br. — Mluviti s ním pro velikú mdlobu nemohl. Pass. — Dobrá vůle jest, ješto jedné dobrému chce a pro dobré t. j. z té příčiny že jest to dobré. Štít. — Byla počestná, pro se-li sama čili proč pro jiné. Tkadl. — Proč nějakého pořízení o svém statku neučiníš t. j. z které příčiny aneb i za jakým úmyslem? Svěd. — Proč mnou strkáš? Svěd. — Toť se pro nic nemůže státi t. j. za žádnou příčinou. *) Flaš. — Vešli spolu pro nic a za nic v nevoli. **) Jung. — Vezmeme to pro všecko s sebou. Jung. —

4). Užívá se jí k vytknutí vztahu a vyznamenává to co: hledíce k čemu, co se čeho dotýče, tolikož k čemu, něm. in Anſehung, in Betreff, was anlangt, was betrifft, jako:

Pro mne ***) si dělej co chceš t. j. hledě ke

*) něm.: um keinen Preis.
**) něm.: um nichts und wieder nichts.
***) něm.: wenn es auf mich ankommt, meinethalben, meinetwegen.

Hosted by Google

mne aneb co se mne dotýče. Jung. — Pro mne si buď živ jak ti libo. Svěd. —

Pozn. 1. Místo této předložky, kteréž se nyní nad míru zhusta užívá a to beze vší potřeby, klade se ve velmi mnohých příčinách lépe pouhý dativ, jako: pro někoho hlas dáti — někomu hlas dáti, pro svět žíti — světu žíti, sobě žíti, pro hrob dozrávati — hrobu dozrávati, pro koho potřebným, prospěšným býti — komu potřebným, prospěšným býti a j. v. Srovnej: §. 75.

Pozn. 2. Po časoslovech jíti, poslati, plaviti a j. p. klade se u starých spisovatelův místo pro raději po s akkusativem věci, jež se přinesti má. Avšak připomenouti jest, že v té příčině během 16. stol. vždy více a více předložka pro v obyčej vcházela. Tak se v knihách svědomí praví jednak: A poslala jest pro Jeptišku šrotéře. — Páni starší poslali pro mne, jednak: Na zajtří po Jeptišku rychtář poslal. Avšak v staré češtině se i předložka po místo předložky pro kladla, jako: Nenieť poč tohoto světa milovati. t. j. proč. Štít. — Nenieť poč za jeho věrnost péče jměti. Štít. —

Pozn. 3. O složení této předložky s časoslovy viz §. 58. §. 67, 1, d.

§. 128. **Skrze, skrz,** jest slov. črěsъ aneb črězъ aneb i skvozě, skozě, skosě, řeck. διά, lat. per, něm. durch, od koř. kar=jíti, srovnej starobulh.: skvožnja, skvažnja = skula, škula, skulina, škulina. Užívá se jí:

1.) o místě k vytknutí běhu činnosti středem čeho jinam, vnitřkem čeho jinam, něm. durch, hin-durch, durch-hin. Ku př.:

Chodívala ta voda skrze dům nebožtíka Zvůnka. Svěd. — Voda vpád mívala od Matouše skrze zahradu Zvůnkovu. Svěd. — A on skrze krámy metl, co by jej vítr vzal. Svěd. — Šli skrze husté lesy přes veliké hory. Háj. — Chtěl jsem skrze vás jíti do Macedonie. Br. — Obzvláštně se sbíhá ta předložka při časoslovech s pro složených, jako: Voda se probrala skrze hráz. Jung. — Propravil nit skrze

Hosted by Google

ucho jehelné. Jung. — Proplavil se šťastně skrze ty skály. Jung. —

2). Klade se o pomocech a prostředcích, jichž kdo k vyvedení úmyslu svého užívá, tudy to, co: pomocí, prostředkem, vinou, příčiněním, úsilím koho, něm. vermittelst, mit Hülfe, jako:

V člověku a skrze člověka rozmnožuje se moudrost boží t. j. pomocí, usilovaním člověka. Kom. — V něm a skrze něho přichází nám hříchův odpuštění t. j. působením jeho. Pass. — Král Moravský skrze rychlé posly o tom, co se v Čechách děje, uslyšel. Háj. — Od hospodina bylo to přikázáno skrze proroky jeho t. j. pomocí, působením prorokův jeho. Br. — Počátek mluvení a jednání sám skrze svú osobu učinil t. j. o sobě, bez pomoci cizí. Háj.—Všeliké měření děje se skrze tříhranník t. j. pomocí tříhranníku. Kom. — Bůh se zjevuje i skrze přirozené i skrze zvláštní milosti t. j. prostředkem, udělováním př. i zvlášt. milostí. Br. — Kristus zvítězil skrze kříž. Vel. — Skrze tu ženu v zkázu přišel t. j. proviněním té ženy. — Nechť nepřicházejí skrze mne k hanbě t. j. mou vinou. Br. —

3). O příčině, za kterou se co děje, za kterou se co táhne, která co za sebou nese, t. j. příčinou čeho, jako:

Skrze ten hlad a mor veliká se v té zemi škoda stala. Háj. — A spíše daleko lidé dobří život tratí skrze zboží, než skrz trápení. Mudr. —Zapálilo se od kováře skrze nešetrnost. Vel. — Škody nemalé staly se lidem skrze rozvodnění Vltavy. Vel. — Skrze to mám od něho nelibost. Svěd. —

4). O věci, jíž se přisahajíce dovoláváme, jako:

Skrze koho mi kážeš přiséci? Přisez mi skrze mé veliké moci. Přisahámť tobě skrze tvú velikú moc, že se od tebe nikdy neodlúčím. Pass. —

Hosted by Google

Přisahám já dnes skrze meč můj, kterýž teď v mých rukú držím. Háj. — Zlořečil Davidovi skrze bohy své. Jung. —

Pozn. 1. Předložka ta i příslovečně se sbíhá, jako: Větví ostrou se až na skrze probodl. Háj. — Jeho láskavého srdce jsem sobě na skrze povědom t. j. z plna. Kom. —

§. 129. **Vz, vze, vez** v slově vez-jmu, v leg. sv. Kat. viez; slov. vъzъ, jako: vъzъ pątь, vъzъ dlъhъ; řeck. ἀντί, ἄντα, ἀνά, lat. pro, in; něm.: vor, auf, složené jest z kořenův zájmenných va a za, srovnej ukazovací zájmeno ovъ, ova, ovo, což složeno jest z prvků *a* a *va*.— Předložka vъzъ má se k předložce ve, jako prězъ k prě aneb, jako nadъ k na, podъ k po. — Znamená:

1). Směr činnosti tam na místo povýšené, z vhůru nač, tam kčemu, tam proti čemu, tam več, jako:

Vz raměna vložichu bystrá kopie t. j. na ramena. Rkk. — Pokroč zvěže ven vz rané blaho. Rkk. — Tako Tateré se rozvojichu, vz křesťany daň četnú položichu. Rkk.— I vzskočichu hluci vz ručie koně. Rkk. — Slunce vz hory spěje t. j. proti horám. Alex. — Úsilno (jest) sě vz vodu *) bráti. Alex. —

2). Obzvláštně se jí užívá v myslu nepřátelském a jest, co: proti čemu, čemu naproti, lat. contra, něm. gegen, gegenüber, entgegen, wider. Ku př.:

I hnachu třmi prúdy tuto vz chlumek. Rkk. — Tako vzluti sě, vz Tatary trči. Rkk. — Aj ta vsi vyrazichu vz vrahy. Rkk. — Úsilno jest najviece vz hospodu státi t. j. proti pánu nepřátelsky státi. Alex. — Nynie sě děje vojna, kdežto jest slúha vz hospodu, vniž mladý zvěř plove vz vodu t. j. kdežto jest slouha proti hospodě (= pánu) a jako mladý zvěř plove proti vodě. Alex. — Tímž sě každý mohl vstrašiti,

*) T. j. proti vodě, něm.: den Strom hinauf, gegen den Strom, wider den Strom, den Strom aufwärts.

Hosted by Google

jakžby nesměl vz něho býti pro tak protivnú příhodu t. j. že by nesměl proti němu býti. Alex. —

3). Odtud užívá se té předložky, když věci jedna s druhou se měří, jedna druhé se vyrovnává, jedna na místě druhé mocí i cenou svou vstupuje, jedna za druhou platí, tudy jest to, co: v místo čeho, na místo čeho, na místě čeho, zač, lat. pro, něm.: anſtatt, ſtatt, an der Stelle von Etwas, für, jako:

Má sobě tu věc vze vzácnost, t. j. za vzácnost, na místě vzáctnosti. Štít. — Králová vz to povědění uzásši sě vece pilně t. j. v místo, na místo toho povědění. Leg. sy. Kat. — Avšak jedno město chtělo se mu příčiti, svú hrdostí vz něho býti t. j. jemu se vyrovnati, na místě jeho býti. *) Alex. — Vz pastýře dobrého ostříhal ovcí svých t. j. tak dobře, jako pastýř dobrý. —

4). Užívá se jí k vytknutí vztahu při jmenech směrův prostorných a znamená to, co: podlé, strany, něm.: nach, in. Ku př.:

A bylo to město Troja vz-déli pět dní pouti a tolikéž vz-šíři. Let. Troj. — I nalezli jsme díru v tom voru asi na dva lokty vz-dělí. Svěd. — Potok Jordan vzpět vz-horu se obrátil. Pass. —

V této příčíně se z husta místo *vz* klade ꙁ se sesutým *v*. Tak se praví: vz výši, vz šíři, vz hloubi, vz tloušti, aneb vz výší, vz šíří, vz hloubí, vz tloušťí, aneb se sesutým *v* spůsobem příslovcí: z výší, z tloušťí, z hloubí, z šíří, jako: Nejpryé ohrazeno jest to město zdí přetlustú loket čtyřidceti a dvú stú z výši m. vz výši. Let. Troj. — Připravil sobě meč na obě straně ostrý, lokte z-dělí. Br. — Zřídlo z-hloubí lokte, z-šíří půl druhého

*) Vz koho býti, vz něco býti jest něm.: ſtatt etwas ſein, an der Stelle von Etwas ſein, ſo gut ſein als Etwas.

Hosted by Google

lokte. Br. — I dal David Ornanovi za to místo zlata z-tíží šesti set lotů. Br. —

5). Z té předložky složeny jsou nejedny příslovečné výrazy, jako: vz-pět t. j. tam v patu, k patě, z-nak m. vz-nak t. j. tam v šíji, ku př.:

Ten vládnul všemi králi, co jich bylo blíž i vzdáli. Leg. Kat. — Vz-nak na popele ležel. Pass. — Z-nak s koně spadl. Let. Troj. — Všickni vz-pět padli na zemi. Pass. —

Pozn. 1. Když se s časoslovy skládá, viz §. 64.

2). Předložky dativu.

§. 130. **K, ke, ku**, slov. k, litev. iki, ik, řeck. πρός, lat. ad, versus, adversus, něm. zu, bis zu, od zájmenného kořene ka, srovnej lat. que, které se jiným zájmenům přivazuje, jako v us-que bez prodlení, tak dlouho až, pak řecké ποῖ kam, πῆ kam místo κοῖ, κῆ. Vystihuje

1). O místě stranu, kam se činnost podmětu pohybuje, něm. nach—hin, auf—zu, auf—los. Ku př.:

K Uherské zemi se obrátil. Háj. — Vynesli to ven ku potoku. Br. — Ženu zajavše a svázavše Turci k Budínu odvedli. Vrat. — Sám dělával, až k zemi připadal. Svěd. — Až k nebi dosáhla. Br. —

2). V přeneseném smyslu vyslovuje se cíl, ku kterému činnost buďto tělesná aneb duševní míří, kam se táhne a řadí. Sem patří časoslova jako: mluviti, odpověděti a j., obzvláštně časoslova s předložkami při, na, po a j. složená, jako:

To upřímo vede k spasení. Flav. — Nevěrní soci křivé šepty k uchům plodí. Leg. sv. Kat. — K hanbě mne přivésti usilují. Br. — Já ho k tomu dobře přidržím. Jung. — My všecky smysly své starosti a pečování jen k zemským věcem přikládáme. Kom. — Památka smrti přivozuje člověka ku pokání.

Hosted by Google

Kom. — Tvá povinnost tě k tomu napomíná. Vel. — Rozumného člověka brzo k dobrému navedeš. Tkadl. — Nepopouzej pána boha k hněvu. Solf. — K tomu cíli mělo se to poselství vztahovati. Cap. — Rychle přijď sám k sobě. Flav. — Strojí se k tancům svým rúchem a vší postavou. Štít. — Posilň se k boji. Br. — K horšímu ji soudil, než jest vinna. Štít. —

3). Obzvláštně užívá se jí při jmenech povinnosti, práva, přízně a nepřízně, v kterýchžto příčinách zhusta jest tolik co: proti, něm. gegen, zu. Ku př.:

Lid ten velikou chuť k pánu svému má. Háj. — Z toho veliká k ní od lidu láska byla. Háj. — Nemějte závisti k sobě. Flav. — K němu nechuť měli. Háj. — On sám má právo k tomu. Flav. —

4). Užívá se jí k vytknutí účelu, úmyslu aneb příčiny, za kterou se co děje, něm. zu, um zu, wegen. Ku př.:

K dojití moudrosti celého života potřebí jest. Mudr. — Napomáhal k zvelebení koruny české t. j. k tomu, aby se zvelebila. Vel. — Dával národům příčinu k zlehčování jazyka. Vel. — Soukenníci potřebují této byliny k barvení suken. Byl. — Takováto divadla kdyby k smíchu a kratochvíli činila se, mohlby jich snadno zasmáním odbýti. Zyg. — Lépe jest k domové světlosti tři okénce míti nežli dvě t. j. za příčinou domové světlosti. Pass. — Člověk přirozen jest k dílu a pták k létání. Štít. —

5). K vytknutí přiměřenosti a současnosti to jest k vytknutí věci a činnosti, podlé které se co činí, něm.: nach, gemäß, entsprechend, bei, unter. Ku př.:

Zdali k rozkazu tvému vzhůru se vznáší orlice t. j. podlé rozkazu tvého aneb jak a když ty rozkazuješ? Br. — Zdaliž i k samému spatření jeho člověk nebývá poražen t. j. jakž jej spatří? Br. — S hřmotem a hněvem kopá kůň zemi aniž pokojně

Hosted by Google

stojí k zvuku trouby, anobrž k zvuku trouby *) řehce t. j. když zvučí trouba. Br. — Tu spravedlnosti není, když súdce k svému hněvu súdí t. j. podlé hněvu svého, jakž tomu hněv jeho chce. Flaš. — Šlechta se vždy k e c t i lúčí t. j. když toho čest žádá, když to cti přiměřeno jest. Alex. — K harfě zpívá. Us. —

6). K vytknutí vztahu, strany kteréhož výrok aneb vlastnost nějaká platnost do sebe má, t. j. tolik co: vztahem nač, se strany čeho, něm.: in Bezug, in Hinſicht, in Rückſicht, bezüglich, jako:

K sobě větší, od sebe menší míru mívají. Manet. Ad. — Měkkost jest lahodná k dotčení. Štít. — Nepravosti mé nemožné jsou mi k unesení. Br. — Člověk dobrý ovoce dává skutkův dobrých, krásné k dobrému příkladu a dobré k užitku t. j. krásné se strany dobrého příkladu a dobré se strany užitku. Štít. — A což tak v hrsti bývá, snadné jest k upuštění nenadále t. j. snadno se upustí nenadále, snadné jest v tom, že se upustí nenadále. Br.—Ale k tomu kdo je způsobný? Br. — Mysl lidská rozkošemi opojená k božským věcem bývá nejapná. Manet. Ad. — K bohu, k lidem jestiť čilý i ke vší dobrotě smělý, a ke vší pak zlosti strašen. Flaš. — Ta věc malá a k oku pěkná jest. Zyg. — K nohám dobrý, k srdci a k hlavě zdravý, k rozdělování štědrý, k nesení malý jest a j. v.

7). O čísle, když se činem přibližným ustanovuje, jak asi veliké jest, něm.: gegen, ungefähr, jako:

Byl živ k osmnácti letům. Vel. — Zabito jest ke dvěma tisícům lidí t. j. okolo dvou tisíců, asi dva tisíce. Vel. —

8). O čase, když se vyjadřuje, ku které době se co blíží, něm.: zu, gegen, jako:

---

*) Něm.: bei Trompetenklang, lat. tubâ accinente, k flétně zpívati, zur Flöte, unter Flötenbegleitung ſingen.

Hosted by Google

Sešli se ke dni určitému. Háj. — Té noci ke dni umřel. Jung. — Na den sv. Jakuba k hodině na noc šel sem domův. Svěd. — A on té noci život svůj dokonal již ke dni t. j. když se dníti počalo. *). Svěd. —

Pozn. 1. Způsob: k tomu zastupuje zhusta prostou spojku a jest v té příčině co lat. atque, něm.: und dazu noch, jako: Toť mě jest divno, k tomu tak velmi protivno. Flaš. — Proč ty toto proti nám činíš, k tomu s jich nepřátely držíš. Flaš. —

Pozn. 2. Tolikož k tomu = co se dotýče čeho, se strany čeho, toliko k čemu hledíce, jako: Tolikož k člověckému přirození bude nazván veliký, tolikož k božskému přirození bude syn nejvyššího nazván, t. j. když toliko k člověckému přirození pohledíme. Pass. — Ó kterak je dobře řečeno: milosti plná, tolikož k bohu, tolikož k andělům, tolikož k lidem. Pass. —

§. 131. **Proti, protiv, protivo**, slov. proti, protivu, protivъ, řeck. πρός z starší formy προτί, κατά, lat. ad, versus, adversus, něm.: gegenüber, gegen. Znamená:

1). O místě běh a směr činnosti tam k místu, jež jest věci před čelem, před obličejem, před přední, čelní stranou, před věcí tam k druhé straně, tam v stranu před očima, lat. adversus, něm.: gegenüber, im Angesicht, ku př.:

Téhož léta klášter založen jest v Poříčanech před Prahou proti dvoru Královskému. Háj. — Tu proti poledni stojí zdi staré. Preff. — K půlnoci (ostrov) Cyprus má proti sobě Cilicii. Har. — A usazuje se proti mně t. j. tam v stranu před obličejem mým. Pr. — Odtud obrátili jsme se k straně půlnoční naproti kaple panny Marie. Har. —

2). O směru a běhu činnosti tam k něčemu, tam na něco, v něco, obzvláštně v smyslu nepřátel-

*) Něm.: gegen Tagesanbruch, gegen Morgen hin.

Hosted by Google

ském, lat. contra, něm. gegen, auf — los, wider, Ku př.:

Otsavad buřme protiv královým vrahům. Rkk. — Míří dub protiv dubu. Rkk. — A to je proti mnohým dívkám drzomluvým. Pass. — Vsiak za oružie jme cep protivo vrahóm. Rkk. — Spikli se proti němu služebníci jeho. Br. — Pomáhal jim proti nepřátelům. Br. — Bojuj proti němu. Háj. — Smlouvou se proti tobě zavázali. Br. — Tak po moři, jako po zemi jednak ustavičně boj proti sobě vedli. Háj. — Proti zákonu jednati, proti rušitelům řádu hořliti, proti komu ukládati, se ozvati a j. v.

3). Užívá se o odporu a jest to, co: na odpor čemu, komu na odpor, vůli čí na odpor, jako: Zhřešil proti hospodinu. Br. — Kdož jest svými hříchy proti svému stvořiteli zavinil, ten jest proti všemu světu přečinil. Pass. — Slunce protiv obecnému běhu zatmělo se. Štít. — A tak, pohříchu, mnoha pánům protiv jedinému pánu svému poddali jsme se. Štít. — To jest proti řádu a právu. Vel. —

4). Užíváme jí, když věci jednu s druhou porovnáváme, poměr jedné k druhé ustanovujeme, a jest to, co: u porovnání k čemu, u poměru k čemu, jedno k druhému přirovnávaje, něm.: in Vergleich mit, mit dem — vergleichen, gegen das — gehalten, ku př.:

To nic není proti tvé nebeské chvále t. j. u přirovnání k tvé chvále. Pass. — Proti té panně dražší není nijedna věc na všem světě t. j. když tu pannu přirovnáváme k ostatním věcem. Flaš. — Cožbych o jeho velictví mluvil, to vše málo jest proti jeho všemohúcné chvále. Pass. — Jako zrno písku, tak jest tisíc let proti dnům věčným. Br. — Stříbro za bláto proti moudrosti se počítá t. j. u přirovnání k moudrosti. Br. —

Hosted by Google

5). O vztahu užívá se jí tak, jako předložky **k**, jako:

Buď lehek proti chudému t. j. s strany chudého, k chudému. Alex. — Nic lepšího není proti hněvu, leč mlčení t. j. s strany hněvu. Flaš. — Proti věku není léku t. j. s strany věku, v prospěch věku. Prov. —

Pozn. 1. Proti tomu = lat. contra, contra ea, e contrario, něm. dagegen, hingegen, dagegen und hinwiderum, proti tomu zase aneb zase proti tomu = lat. vicissim, něm. hingegen, hinwiderum na způsob spojky myšlénku proti myšlénce staví, jako: On je tvým nepřítelem, já proti tomu (nebo proti tomu já) tvým věrným přítelem. Jung. — Výraz ten jest ostřejší, než: však, ale.

Pozn. 2. Někdy se proti pojí s jmenem vstříc, v stříci, v stret, na stretu (od stretnouti = potkati, tudy = na cestu, v cestu, lat. obviam), jako: Vypravili se proti němu vstříc do Betanie. Cap. — Idechu v stret jemu. Čas. mus. — Avšak i zde prostý dativ státi může, jako: Tím vstříc vyšel těm roztržkám, skrze rozdílné služebníky uvedeným. Cap. — Táhli nepřátelům v stříc. Vel. — Jáz poidu v střiecu jim v čelo. Rkk. —

3). Předložky s genitivem.

§. 132. **Bez, beze,** slov. bezъ, = řeck. ἄνευ, lat. sine, něm. ohne, sonder, entfernt von, außer, sanskr. vahis, bahis = extra, foras vně, opak jest se = cum, mit. Užívá se o osobách a věcech a znamená:

1). Odloučenost od čeho, vzdálenost od čeho, ohne, fern, getrennt von —, jako:

Jeden bez druhého státi nemůže t. j. odloučený od druhého, vzdálený od druhého. Flaš. — Král nikdy bez hluku není. Flaš. — Nikdy nebývej bez hluku = vzdálen od hluku, společenstva. Flaš. — Sám se na to beze všeho pohnutí a lítosti díval. t. j. prost jsa všeho pohnutí a lítosti. Háj. — Buď bez úhony služba vaše t. j. prosta úhony. Cap. — Žádný bez

Hosted by Google

práce její koláče. Prov. — Umřel bez dědice. Vel. — Rok a den minul bez odpory. Svěd. —

2). Znamená, že se co bez působení, bez přičinění, bez pomoci děje, něm.: ohne Mitwirkung, ohne Zuthun, ohne Hilfe a j. p., jako:

Bez něhož nic dobrého není t. j. bez jeho působení, pomoci. Flaš. — Nebo beze mne nic nemůžete učiniti. Br. — Nechci vzíti peněz jedněch bez druhých t. j. když se nepřičiní druhé. Svěd. — Vášně v nás bez nás povstávají t. j. bez přičinění našeho, bez vůle naší. Jung. — Byl právě jako bez sebe t. j. bez vědomí svého, nejsa mocen mysli své, neyěda o sobě. *) Us. —

3). Užívá se jí, když od čeho co odčítáme, tudy to co; odčítajíce co od čeho, méně, jako:

Byli u mne bez některé neděle půl léta t. j. půl léta, odčítajíce některou neděli. Svěd. — Od krále Davida až do matky boží zvěstování nalézl tisíc a bez tří osmdesát let. Pass. — Těch let počet od počátku světa až do sv. královny zvěstování jest pět tisíc čtyři sta a bez čtyř čtyřidceti let. Pass. — Přijelo lidu jízdného bez mála dva tisíce t. j. něco málo odpočítajíc. Háj. —

Pozn. 1. Bez mála = es fehlte nicht viel, jako: Bez mála bych byl umřel. Jung. —

§. 133. **Dle, dlě**, = slov. dělja, dělъma, rus. dělja, dlja, illyr. dil, pol. dla, řec. διά, lat. propter, klade se před jmenem svým aneb i za ním. Znamená:

1). O místě to, co: tam po straně, tam po boku, něm.: neben—hin, längs, jako:

I postavichu sebe dlě dřevce. Rkk. — Dlě moře se usadichu. Dal. —

---

*) Beze sebe býti = něm.: außer ſich ſein = lat. sui non compotem esse, mentis non compotem esse, non compotem esse animo.

Hosted by Google

2). Užíváme jí k vytknutí přiměřenosti, vytýkajíce, že se co příhodně, příslušně děje, jakž toho obsah jmena, při kterémž jest, žádá, něm: gemäß, angemeſſen, entſprechend, nach. Ku př.:

Jezdec koně uzdou a otěží dle libosti ohýbá. Kom. — Za předlúhé stoly sedú, prokní rození dle svého. Rkk. — Hotovi všici nohú v krok i rukú v braň Luděkova dle slova. Rkk. — Slíbila panenskú čistotu dle múdrosti i učení nésti do svého skončení. Leg. sv. Kat. — A já vám povím toho dle. Leg. sv. Kat. —

3). K vytknutí účelu a příčiny t. j. z příčiny, za příčinou, lat. pro, něm: wegen, um — willen, jako:

Vládyka plzně dlě v sněmy slavny chodí. Lib. S. — I přídechu ne Jezusa dlě toli, neže aby Lazar viděli t. j. i přišli ne pro Ježíše toliko, ale také aby Lazara viděli. Ev. sv. Jana. — Né ot vzchoda v zemiech búřa vstáše, vstáše dceře dle taterska cháma. Rkk. — Ale tito jakžto ptáci sěm i tamo sebú mecú a zisku dle všady lécú. Alex. — Chci smrt přijeti mile dle mého milého chotě. Leg. sv. Kat. — Ba, pohověj boha-dle (t. j. pro boha), pohověj mé mladosti, o smrti ukrutná. Štít. —

Pozn. 1. Sem patří též: me-dle, mne-dle = pro mne, za příčinou mou, z lásky ke mně, podlé soudu mého, já s strany své, jako: Dokaž mi toho mne-dle. Jung. — Medle okažte mi to. Kom.—Medle, prosím vás, nekvapte. Flav. — Stydlivosti pak a vážnosti této panny kdo medle nevidí. Cap. — Nemám nyní peněz, mnedle, mášli, půjč mi, ať mu ten les zaplatím. Svěd. —

§. 134. **Podlé**, slovensky podla, rus. podlě, pol. podle, podla, jest z předložky po a akkusativu čísla množného dljá, dljé, tak jako: zbožjé, údoljé v akkusativu čísla množného má zbožjá, zbožjé, údoljá, údoljé nebo údolé. Znamená:

Hosted by Google

1). O místě směr tam po boku, tam kol boku, po boku, po straně tak však, aby věci jedna od druhé ničímž odděleny nebyly, něm.: neben — hin, an — vorüber, längs, lat. secundum, praeter, apud, ad, jako:

Potom sedl podlé mne na lavici. Svěd. — Orel podlé lva krále stál. Flaš. — Podlé mne stůj. Flaš. — Podlé mne lehl. Flaš. — Podlé malíku jest chromý prst. Svěd. — A mé se cti radovali všickni, již mne stojí podlé. Leg. sv. Kat. — Kak by mi pomohlo, bych byl mé králové podlé. Vyb. lit. — Podlé moře táhli do města tohoto. Jung. — A potom mi ukazoval, kterakby měl dáti jámu vykopati podlé jeho záchodu. Svěd. — Ti všickni jednomyslně v té péči podlé mne stojí. Zyg. — Viděl ho v chlívě, an obchází podlé nějaké krávy. Svěd. —

2). Klade se o přiměřenosti činu k obsahu jmena, při němž stojí, tudy to, co: jak toho věc a povaha žádá aneb dovoluje, něm. gemäß, nach, entſprechend, ku př.:

A pak soudce podlé toho svědectví soudí t. j. jak toto svědectví toho žádá. Štít. — Chovej se podlé práva a zřízení zemského. Svěd. — Zdali podlé rozumu tvého léta jestřáb? Br. — Dávejte podlé statku almužnu, z mála málo, jakž koho bůh daruje. Štít. — Potom podlé rokův vyzdvihl od něho na místě mém jedny peníze. Svěd. —

3). Užívá se jí k vytknutí důvodu t. j. toho, v čem se něco zakládá, tudy jest, co: ze, při, po, něm.: aus, nach, wegen, ku př.:

Jestiť i dokonalý a celý člověk podlé toho, že všecky vlastnosti má přirození lidského t. j. proto, z toho, za příčinou toho. Cap. — Nechť se ukáže, kdo a podlé čeho může mne potupiti t. j. kdo a z čeho. Cap. — Nemáte se podlé čeho moudrostí a výmluvností chlubiti, t. j. z čeho, proč. Br. —

Hosted by Google

§. 135. **Vedlé**, z předložky ve a dlé, jednostejné jest moci s předložkou podlé a znamená:

1). O místě: tam v boky, tam v stranu čeho, blízko čeho, něm. neben — hin, längs, bei, jako:

A posadila jej vedlé sebe. Vyb. lit. — Kmotře, chcešli vedlé nás tuto seděti? Vyb. lit. — Otec můj bydlel vedle domu Hrachova. Svěd. — Křezomysl na dolejší hrobce vedlé své rodiny pochován jest. Háj. —

2). Znamená společnost s kým t. j. spolu s kým, spoléčně s kým, v spojení s kým, jako:

On město vedlé jiných zaroveň řídí t. j. s jinými. Vel. — Potom ty věci v veliké poctivosti vedlé jiných klénotův chovány byly. Háj. — Vedlé císaře mnozí proti Čechům povstali. Jung. —

3). Znamená přiměřenost činnosti k věci tudy to, co: příslušně, přiměřeně k čemu, něm.: gemäß, nach, entſprechend, angemeſſen, jako:

Všecky věci vedlé tělesné své podstaty z čtyř živlův složeny jsou. Byl. — On je k tomu vede, aby vedlé rozumu živi byli. Mudr. — Já jsem to učinil vedlé řádu našeho a žádosti jeho. Svěd. —

Pozn. 1. Vedlé se též samo o sobě jako příslovce sbíhá, jako: Soused vedlé bydlí. Vel. — Hned zde vedlé bydlí. Us. — Co je vedlé, to je mimo. Jung. —

Pozn. 2. Co se původu těch slovcí dle, podlé, vedlé dotýče, rozličná v tom jsou mínění. (Viz dle v slovníku Jung.) Podobá se, že slovce ta počátkem svým jmena podstatná jsou a že cosi místného znamenala. My bychom slova ta srovnali s řeckým θόλος, což vyznamenává stavení na sloupech k schování náčiní rozličného, jež bylo mezi stavením, kde bydleli a mezi zdí, jíž dvůr otočen byl, tudy co u Římanův bylo atrium, předsíně, kolna, komora, a co u Němcův jest diele = dvůr, nádvoří, tak žeby slova dlja, dljé, ve-dljé, po-dljé (místo prvotného akk. čísla množného dělja, dlja od nom. jednotného dělje dlje,) bylo co: v dvůr, po dvůr, v nádvoří, po nádvoří; z kteréhožto významu ostatní jiné vyrostaly, jako při latinském prop-

Hosted by Google

ter, prope, což blízko u čeho, pak za příčinou znamená.

§. 136. **Do**, slov. do od kořene zájmenného da, řecké δε v οὐράνον-δε do nebe, něm. zu, lat. ad, a zaostřeným činem až do, aže do, lat. usque ad, řeck. ἄχρι πρός. Znamená:

1). O místě směr k cíli na otázku kam? něm. bis, nach—hin, bis zu, zu, bis gegen, gegen, lat. ad, usque, usque ad, jako:

Vojsko vtrhlo do měst Judských. Br. — Odtud se jelo do Počátek, potom z Počátek jeli jsme do Domasína. Svěd. — Dolejší hosté musili domácím od toho hradu do lesa postúpiti. Háj. — Vešli do síně. Br. — Utíkali jeden každý do příbytků svých. Br. — Sníh ležel místy do kolenou. Vel.—

Zhusta se připojuje až, jako:

Řeky místy až do dna promrzly. Vel. — Hořelo od téhož kláštera až do brány Písecké. Háj. — Alexander všecku zemi až do Indie sobě podmanil. Vel. —

2). O čase vytýká se tou předložkou

a) cíl, až po který co běží, kde se co končí, něm. bis zu, bis auf, jako:

Chci tě milovati do smrti. Vel. — Ty jsi činil divy a zázraky v zemi Egyptské až do tohoto dne *) Br. — Toto zajisté město od toho dne, jakž je vystavěli, až do tohoto dne k hněvu popouzí mne. Br. — Tu jsme jedli a pili až do dvou hodin na noc. Svěd. — Do devíti hodin předli. Har. — Do noci dělá. **) Us. — Do nového léta bez mála ještě čtvrt léta máme. Klat. — Do

*) Lat. usque ad hunc diem, něm. bis heute, bis auf den heutigen Tag.

**) Lat. ad multam noctem, bis in die ſpäte Nacht, do rána bděl = ad lucem, bis an den Tag.

Hosted by Google

kolika hodin jste hráli? Do dvou hodin z půlnoci. Jung. —

b). Znamená dobu, během které se co vykoná, něm.: innerhalb, binnen, während, jako:

Všickni do roka (t. j. během roku) zemřeli. Jung. — Do dvou neděl má mu dosti učiněno býti t. j. během dvou neděl. Všehr. — Byl jsem tu as do šesti let t. j. asi šest let. Svěd. — I do čtvrti léta doma nebyli. Svěd. —

c) S čísly řadovými vytýká se čas, po který se co děje, něm. bis zu, jako:

Do třetího dne uhoditi nemohl k vojsku t. j. po tři dni. Mudr. — Tu bylo veliké do čtvrtého dne hodování t. j. po čtyry dni. Háj. — Do některého dne s cestou odloženo jest t. j. po některý den. Har. —

d) Znamená dobu, kterou se co obmezuje, aneb i opětuje něm.: auf, jako: Smlouva do několika let učiněna jest t. j. na několiko let. Vel. — Do dvou dní zajisto to odloženo mám. Jung. — Ven z lidu buď do večera neb do osmi dnův vyobcováni byli. Br. — Od 100 kop dává se úroku šest kop do roka. Brnen. — Do roka (do měsíce, do dne) sto dukatův platu má. Har. — Do dne a do roka. Svěd. — To učiň do třetice aneb i více. Byl. — Dvakrát do téhodne. Us. —

3). Když se činem přibližným počet věcí vytýká, až kam na nejvýše jde a čehož nepřesahuje, něm.: bis an, bis gegen, an, höchstens, jako:

Při dobývání Chomútova zbito jest do dvamecítma set lidu. Vel. — Zhynulo tam do tisíce mužů. Br. — Padlo z nich do osmi set mužův. Br. —

4). Užívá se jí k vytknutí stupně a míry, po kterou aneb až kam se co děje, v kteréžto příčině

Hosted by Google

z husta moc slov příslovečných do sebe má, lat. ad, usque ad, něm.: bis auf, bis zu, jako:

Do vůle (do sytosti, do syta) se těch krmí najedl. Jung. — Vytřel to do sucha, do čista. Jung. — Vyspal se do červena. Jung. — Do hrdla se bránil. Jung. — Až do té duše národu hájil. Jung. — Sám se svlekl do čistova niti t. j. do naha. Svěd. — Byl jsem u něho do jeho vůle a do své t. j. pokud on chtěl a pokud já jsem chtěl. Svěd. — Do živého se mu dosáhlo. Jung. — Chudým a nuzným, byť pak bylo i do té sukně a ostatního kousku pokrmu, podlé možnosti udělujte. Br. — Krmila ho do výrostu t. j. až vyrostl. Har. —

5). Obzvláštní mluvení způsoby vznikají, když se předložka tato s časoslovy pojí. S časoslovem býti znamená:

a) činnost a způsob, ku kterému kdo chuť má aneb se puzena cítí, jako:

Jest mi do smíchu. Jung. — Není mi do tance, do žertu, do zámutku. Jung. — Do ničehož jim není t. j. chuť. Vel. —

b) S čím komu činiti jest, což se jeho dotýká, jako:

Což mi do kroje? Jung. — Jemu do jiných národů nic nebylo. Br. — Již vám do toho nic nebuď. Klat. — Je mu co do toho. Hr. Jel. — Co tobě do toho? *) Kom. —

c) S časoslovem dáti se, znamená dobu, kterou se činnost počíná, jako:

Dal se do pláče, do křiku, do smíchu, do vády, do hry t. j. počal plakati, křičeti, smáti se, vaditi se a j. v.

---

*) Lat. quid ad te? quid tibi cum illa re, něm.: was geht es dich an? Jest tobě co do toho, res tua agitur, res ad te spectat, es geht dich an. —

Hosted by Google

d) S časoslovy míti, nadíti se, věděti, viděti, líbiti se, divným býti a j. p. vytýká předmět, na který výrok se táhne, jako:

Historia tyto tři povahy a vlastnosti do sebe míti musí t. j. v sobě, na sobě. Koc. — Co se vám zdá do něho t. j. s strany jeho, o něm. Pass. — Jest to do člověka veliká vada t. j. na člověku, při člověku. Jung. — Do svých poddaných nenaději se, než věrné lásky t. j. strany svých poddaných, od svých poddaných. Vel. — Zřetelně to vidíme do opilcův, t. j. na opilcích. Štít. — Co platno jest, že o tom žádný neví, když ty to sám do sebe víš t. j. o sobě. Mudr. — Zlý příklad dá do sebe t. j. na sobě. Štít. — Do vás jest nám to divné a těžké. Br. — Není to divné do hovad. Hr. Jel. — To mi do něho nelibo bývá. Rad. zvíř. — To se mi do nich nelíbí. Jung. — Žádného neměl do svých služebníkův podezření. Háj. — Toho my sami do sebe nevíme. Mudr. — Tak se též praví: do pera praviti, do všeho se hoditi, do někoho stížnost míti, do zlých časův toužiti, sobě stěžovati, do života se rozpakovati, do moci vzíti a t. d. —

Pozn. 1. Sem patří i spojky a výrazy příslovečné, jako: do-kad, do-kavad, do-kud, do-kudkoli, do-kudkoliv ěk t. j. do které doby, do kterého konce až, do které koliv doby až, lat. quousque, quem ad finem, něm.: bis wohin in einem fort, bis zu welchem Endpunkte in der Zeit, so lange als, während daß, bis daß. — Do-tad, do-tavad, do-tud t. j. až do toho místa a ne dále, až do této určité doby a ne dále, huc usque, bis hieher, bis zu diesem Punkte, so weit, bis jetzt, eben so; — do-sad, do-savad, do-sud = do té doby až a ne dále bis jetzt, bis heute, adhuc; — doněkud, doněkad = do nějaké doby až eine Zeit lang, eine Weile, aliquamdiu a j. v —

§. 137. **Od, ode,** staroč. ot, ote, slov. otъ. Složeno jest z prvkův zájmenných **a** a **ta,** (srovnej sanskritské příslovce átas = odtud), rovná se řeckému ἀπο, lat. ab, něm.: ab, weg, von, opp. k, při. Znamená:

Hosted by Google

1). O místě: pryč od místa, od věci jinam, něm.: von einem Orte weg, von einem Orte her, fern von —, entfernt von, jako:

Ot lesa k lesu stála jeho síla. Rkk. — Ot ramene šúrem kyčlu protek. Rkk. — Obezře tu vlast ot moře. Alex. — Od domu nechoď. Svěd. — Toho neučiním, radši půjdu od města. Svěd. — Než žena ta vždycky krám od krámu snuje a pokoje nedá. Svěd. — Mnáta kníže hrad pevný s té strany od Moravy dal sobě postaviti. Háj. — A chtěl jej od Kouřímě zastihnouti. Háj.. — Od spodka jest přístup. Háj. — Pryč odtud běžel. Leg. — A hned odtud jinam se vlekou. Cap. — I búřila síla ot zad na skalnatý lom. Rkk. — Od místa všecko leží. *) Jung. —

2). Obzvláštně se užívá o věcech, od kterých se co uchyluje, odvracuje, dělí, zbavuje a j. p. a. to:

a) Byl křesťanem a potom poběhl od víry. Vel. — Národ český daleko od své slávy odstoupil. Har. — Člověk zhusta od své první šlechetnosti odchází. Hr. Jel. — Každý od svého práva něco ustoupil. Koc. — Proč se ode mne nosíš. Svěd. — Odpadli od pána svého. Vel. — Varujte se od kvasu farizejského. Br. — On pak zmízel od očí jejich. Br. — Od svého předsevzetí nedal se odstrašiti. Vel. — Odsedl ode mne na druhou stolici. Svěd. — Zdali můžeme kam od boha zajíti. Cap. —

b) Chtějí mne od lásky vaší odsaditi. Br. — Mě jest od své milosti odlúčil. St. Skl. — Synův svých od sebe neodsazuj. Háj. — Pekla pamět od hříchův člověka odtrhuje. Vel. — Odluč mě od lidí. Pass. — Hněv mysl a rozum od pravdy a upřímnosti odtiská. Hr. Jel. — Odstrčili mne od cesty slávy. Vel. —

---

*) Od sebe jsou = sie leben fern von einander, getrennt von einander. —

Hosted by Google

Odvratiž od e mne hněv svůj. Br. — Odvrz od sebe nádhernost. Hr. Jel. — Duch můj od těla oddělen jest. — Žádná moc srdce mého od tebe odloučiti a odciziti nemůže. Kron. — Nedali se pohrůžkami ani čímžkoli jiným od své povinnosti odraziti. Br. — Snímej menší počet od většího. Brn. — Ty vlastnosti nejsou od podstaty rozdílné. Kom. —

c) Lidé od nátisků sproštěni byli. Pulk. — I byli jsme vysvobozeni od nezbedných a zlých lidí. Br. — Očistil Judu od hajů. Br. — Čist jsem od hřichu svého. Br. — Vějící vítr v jeskyních je od horka slunečného obhajuje. Mir. — Takovým činem od úrazu hromového byli uchováni. Leg. — Hlavy pilně od studenosti chovej. Jung. — Vystřezte se od falešných proroků. Pass. — I skryl se ot nich. Evang. sv. Jana. — Kdo se skryje od horkosti slunce. Br. — Bůh jemu od těch muk pomáhá. Pass. — Zdrž se od své žádosti. Štít. — Uzdravil ji ote všech ran. Pass. — Od toho díla přestali. Háj. — Takéť i on odpočinul od skutkův svých. Br. — Srovnej §. 81.

3). Užívá se jí o původu a počátku:

a) Při časoslovech přijímání, slyšení, jmenování, něm. von, bei, nach, jako:

Od dobrých lidí svatý příklad brali. Pass. — Vzal od nich něco peněz. Svěd. — Oblak temnost od země přijímá. St. Skl. — Čemu naše braň má tepruv ot vrcha soptati krutost? Rkk. — Mezi jinou řečí slyšel jsem to od Jana Pakosty. Svěd. — Učil jsem se od hrnčíře na rynku. Svěd. — Od svého jmena jemu jmeno dala. Háj. — A ti všickni od zpravování země zemané sluli. Háj. —

b) Při časoslovech počínání a pocházení, něm. von, aus, mit, na př.:

Od těch skal bude vzcházeti zvuk předivný. Pass. — Bolesti ty od studenosti pocházejí. Byl. — Ot toho pramene pošel vévoda český sv. Václav. Pass. — Kaž-

Hosted by Google

dý učedlník od kazu začíná. Kom. — A odtad ty moci svůj původ a počátek berou. Byl. —

c) Při časoslově býti, když pravíme, odkud co rodem, původem jest, něm.: von wem abſtammen, kommen, ausgehen, aus — entſtehen, jako:

Filipp byl od Betsaidy Galilejské. Br. — Ratibor ot gor Krkonoší. L. S. — Magdalena jest od třetí sestry jich. Svěd. — Všeliká moudrost od Pána jest. Kom. — Manasses byl od dcery Izaiáše. Br. — To, od něhož vše jest, jest nade vše. Štít. —

d) Vynáší se v rodě trpném podmět, který příčinou jest, že se co děje, budiž on osobou aneb věcí, jako:

Olej z oliv od olejníka se vytlačuje. Kom. — Mladší bratr od svých služebníkův zabit jest. Mud. — Kdyby takové smíchotiny od bláznův se činily, mohly by strpeny býti. Zyg. — Tu jest zabit od hromu. Háj. — Libuše jest od lidu za soudci zvolena. Háj. — Dříví se pohybuje v lese od větru. Br. — Hory se rozrážely od násilného dutí jeho. Br. —

e) Avšak i když výrok moc rodu trpného na se béře, jako:

Málo kdo od té nemoci umřel.*) Háj. — Takť vaše nepřátelé od své zlosti samé zhynou. Cap. — Tvář má oduřivěla od pláče. Br. — Od ohně shoří dům. Vel. — Padli otcové naši od meče. Br. — Budeš míti na se vinu ode všech knížat i pánův. Flaš. — A z toho velikou chválu měl ode všech. Vrat. — Z toho veliká k ní od lidí láska byla. **) Háj. —

4). O látce, z níž co jest, řeck. ἀπό, něm. von, aus, jako:

Kovář všeliké věci od železa dělá. Vel. — Tubalkain byl řemeslník všelikého díla od mědi a od

*) Od mé ruky umřel = něm.: von meiner Hand her getroffen ſtarb er, wurde er getödtet, — meine Hand war die Veranlaſſung ſeines Todes, durch meine Hand, vermittelſt meiner Hand ſtarb er.

**) Deßwegen wurde ſie vom Volke ſehr geliebt, vlastně: deßwegen war eine große Liebe zu ihr von Seiten des Volkes.

Hosted by Google

železa. Br. — Domy od kamene stavěli. Vel. — Ztravu na díle od zvěři mají. Jung. —

5). Co původem svým od věci jest, totéž k ní přináleží, přísluší, se hodí; odtud se předložky té užívá i o věcech, kam co přináleží, jako:

Já jsem měl klíč od sklepa. Svěd. — My jsme jí klíč od komory dali t. j. který jest od komory. Svěd. — Ta místa nejsou od toho, aby tu mluvena byla tak nešlechetná slova t. j. k tomu. Svěd. — Dejte od přívozu. Svěd. — Kdož má kterou nadchu v noze, od tohoť má mléko kozí. Mast. — Od čehož jsi? Jung. — Voda je od ohně. Jung. — To nebude od věci. Kom. —

6). Když se věc aneb osoba vytýká, která jest počátkem a příčinou činnosti podmětu, tudy jest, co příčinou, v příčině, působením, jmenem, puzením něm.: wegen, auf Veranlaſſung, in Jemands Namen, jako:

Laje mu od matky t. j. za příčinou matky. Jung. — Od znamenitých darů a ctností jej chválil t. j. za příčinou znamenitých darů a ctností. Zyg. — Jemu od udatnosti se divil. Zyg. — I myš malá také od sebe kousne *) t. j. z vlastního puzení a ne nucením odjinud. Rad. zvíř. — Samy od svých osob poslaly. Vel. — Já od osoby své chci jemu psáti. Žer. — To od sebe promluvil t. j. jmenem svým. Br. — Tlumač od jiného mluví t. j. jmenem jiného. Vel. — S námi chodil a od nás mluvil. Preff. — Pověz bratru ode mne, že mi se dobře nevede t. j. o mně. Svěd. —

7). Užívá se předložky té k vytknutí vztahu, tudy jest to, co se strany, v příčině, něm.: an, in Beziehung, bezüglich, nach, mit, jako:

*) Od sebe, sám od sebe jest něm: aus eigenem Antriebe, auf eigene Veranlaſſung. —

Hosted by Google

Ale jáť se mám od toho hrdě. Flaš. — Jest mdlý od přirození. Jung. — Před potopou lidé měli a zvířata plnost od jídla, od ovoce. Jung. — Od jídla a pití dobře uctěn byl t. j. strany, v příčině jidla a pití. Har. —

8). Znamená při srovnávání jedné věci s druhou to, co: než, nežli, lat. ab, quam, něm. von, als, jako:

To vše jiné jest od předešlých domnění t. j. nežli předešlá domnění. Vel. — Vím to lépe od tebe t. j. nežli ty. Jung. — Pomenšils' ho málem méně od andělův t. j. nežli angely. Žalt. — Viz §. 99. Pozn. 2.

9). O čase znamená dobu, od které se co děje, něm.: nach, ſeit, von, an, jako:

Slunce přejde poledne a ot poledne již na půl k večeru. Rkk. — Sedm let od svého pannenství byla jest se svým mužem. Pass. — Znám já je od třidceti let. Svěd. — Byla tu, co já znám, od osmnácti let. Svěd. — Ona mu od osmnácti let posluhovala. Svěd. — Sem patří též: od dítěte, od kolíbky, od maličkosti, od starodávna, od věkův, od věčnosti a j. v. —

Pozn. 1. Sem hledí i příslovečné výrazy: odkad, odkud, odkavad = něm. von wannen, von woher, woher, warum, řeck. πόθεν; odkudže = von woher eben; odtad, odtavad, odtud = von daher, daher, deßwegen, řecké τόθεν; odsad, odsud = von hier; odonad, odonud = von dort her; odjinad, odjinud = von anders woher, řeck. ἄλλοθεν; odnikad, odnikud von nirgends her; odněkad, odněkud irgendwoher, jako: Nemají odkud odjinad zaplatiti než odtud. Svěd. — Raději bych tomu byl, aby ty sto mil odsud byl. Svěd. — Odtud jej odehnal. Háj. — Odsavad buřme. Rkk. — Ostatně viz §. 52. —

§. 138. **U**, staroslov. oy, staropruská nedílná předložka *au* t. j. od, v jazyku Sendském *áva* = od, dolů. Odtud srovnává se s latinskou předložkou *ab*, *a*, *au* v au-fugio. Znamená:

1). O místě to, co blízko od čeho, něm.: bei, in der Nähe, jako:

Hosted by Google

Stál jemu u noh. Svěd. — A já seděl u samých dveří. *) Svěd. — Slepý u cesty sedě o pomoc volá. Cap. — U Hatvanu v koleno byl postřelen. Vrat. — Nehřej mi se u ohně. Pročbych se nehřál u ohně? Svěd. — Slepice seděly na prostřed dvoru u hnoje. Svěd. —

2). Znamená to, co v domě, v kraji, ve vlasti, v bytu toho, ku kterému se přikládá, jako:

U něho měla nějaké cínové nádobí. Svěd. — Já jsem u něho, jak živ, na hoře nebyl. Svěd. — Žádný u nás nebyl než oni dva. **) Svěd. — Když jsem byl u pana Václava, líval na nás vodou. Svěd. — Dal tomu u sebe místo t. j. v mysli své. Háj. —

3). Slyší se na to, odkud se co béře, a jest to, co **od**, jako:

U mne tržil Jíša bravy, i nedotržil jich t. j. ode mne, v mém domě. Svěd. — U nás od mnoha let ztravu měl a tráví u nás až po dnes. Svěd. — Hledal milosti a přízně u Římanův t. j. od Římanův. Vel. — Tak mocného souditi budeš jako malého, aniž u tebe bude osob přijímání. Brikc. pr. měst. —

4) Béře se o tom, kam co přísluší, na čem co závisí, v jehož moci co jest, jako:

Přezka u střevíce, nehty u rukou, dveře u kostela. Us. — Zámek třeskl u komory. Svěd. — Byl předešle čeledínem u Matouše hřebenáře. Svěd. — Byl kazatelem u sv. Tomáše. Svěd. — To jest u boha. Jung. — Kaž jim všem u sebe býti. Flaš. —

Pozn. 1. O složení této předložky s časoslovy viz §. 61. —

§. 139. **Z, ze,** staroč. iz, starosl. izъ, zia zъ (srovnej staroindické nis = z, starobulh. nizъ v nizvesti = svésti, k nimž se snad tak má, jako iměk lat.

*) Něm. knapp an den Thüren, hart an den Thüren.
**) U nás jest německé bei uns zu Hause, in unserer Heimath.

Hosted by Google

nomen), lat. ex, řec. ἐξ, podobá se smyslem předložce od a znamená opak předložek ve, do. Předložky této užíváme:

1). O místě, když se vypovídá, že věc z místa, v němž jest, ven pryč vystupuje aneb se pohybuje. Znamená tudy předložka ta v té příčině směr činnosti z místa ven něm.: aus, heraus, von etwas weg, von etwas her. Klade se při časoslovech: jíti, vyjíti, vyrojiti se, vyšinouti se, vyklopiti se, vytisknouti, vyhnati, vyhoditi, vynesti, vypuditi a j. p. Ku př.:

Ješter z jezera se vyklopil. Leg. — Vltava nad míru z břehův svých vycházela. Háj. — I bral se preč z toho domu. Háj. — A potom ti jistí rujíce se vyrojili se ven z světnice. Svěd. — Vyjdiž z svatyně. Br. — Onomu krev z srdce teče. Alex. —Z hroznův víno svýma rukama vydavoval. Leg.— A naň z okna kamenem vyhodil. Svěd. — Díval se mi uzdář z okna. Svěd. — Divoce hledíme z kukly. Flaš — Dral mi peníze z hrsti. Svěd. — Vyhlédají z oken. Br. — Proto věrné to kníže z české země vypuzeno jest. Leg. — Byl vyobcován z domu hospodinova. Br. — Pokroč z věže ven. Rkd. — Vele Ctmír z zad uděřiti na hrad. Rkd. — A pod nimi z předa postaví se sílných muž k muži. Rkk. —

2). O spůsobu aneb stavu, v kterém kdo jest, když se praví, že z něho sám o sobě aneb pomocí jiného vystupuje, obzvláštně při časoslovech: vyjíti, vyvesti, vyjednati, vypraviti, vytrhnouti, vysvoboditi, obnažiti, oloupiti a j. p., jako:

Vyprosť ny z osídl krutých Tatar. Rkd. — Jak snadně tě nyní ze sna tvého probudil. Kom. — Pomohl mi z dluhu. Svěd. — Žádal mne, abych ho vyjednal z vězení. Svěd. — Vypravil mne z rukojemství. Svěd. — Posavád své cti nevypravil ani se nevyvedl

Hosted by Google

z toho nářku.. Svěd. — Z jeho moci množství jich se sprostuje. Leg. — Již nelze zbýti z toho. Alex. — Vystříhej se z toho. Flaš. — Z dobré pověsti mne obnažil. — S nimi z práce odpočinul. Flaš. — Ze sna se probudiv z toho se probral. Svěd. — To jest chvála, aby se napravoval a z zlých nedostatkův vyšel. Brunc. — Mnohý z hněvu přijde k marné seči. Flaš. — Rozhněvajíce se vykračujeme z meze lásky. Bor. — Vyplatila se z dluhův. Svěd. — Srovnej §. 81. Pozn. 1.

3). O počtu, když se, co do něho náleží, jako část vytýká, jako:

Če i ty iz učenník jesi člověka sego? Evang. sv. Jana.—Nejsiliž i ty z učedlníků člověka toho? Br. — Z těch slov jedno skláněti se a druhé ctíti znamená. Zyg. — Jistě z nich jsi. Br. — Ta bylina jest z pokolení a kmene polní routky. Byl. — Vy nejste z ovcí mých. Br. — Platila z toho, což utržila, od pohřbu i odevšeho. Svěd.—Z těch peněz jemu některého groše půjčila. Svěd. — Ze sta jeden se nevrátil. Alex. — Z těch jeden člověk byl mladý. Flaš. —Z mrtvých jej vzkřísil. Br.—A oni jsou řekli, že nejsme žádný z nás raněn. Svěd. — Kdo z lidí smrtedlných může se tvé přirovnati moci. Flaš. —

4). O látce aneb věci, z níž co jest aneb se činí, něm. aus, von, jako:

Ta modla ze zlata byla. Háj. — Víte věnce z polských květův svému vyprostiteli. Rkd. — Dejte jemu věnec z zlata a z dříví bobkového. Háj. — Ozdoba z ryzího zlata. Br. — Z toho nebude nic. Svěd.—Z chudších bývají páni. Alex. — Z dobře zvedených dítek bývají dobří muži. Vel. — Pekaři jako divem z mouky chleb činí. Štít. — Tu kázal král veliké stavení z dříví a z prken vzdělati. Br. — Z dobrých peněz zlaté dělá. Brn. — Z vody víno učinil. Flaš. —

Hosted by Google

5). O původu, z něhož se co jako z pramene prýští, vychází, v němž co počátek má, obzvláštně při časoslovech: býti, pojíti, naroditi se, syna míti a j. p. Ku př:

Láska z boha jest. Br. — Píseň jde z srdce mého, srdce najníženje pohrúžena v hoři. Rkk. — Z nesmrtedlnosti věčnost plyne. Kom. — Z čehož byl veliký nedostatek v chlebích. Vel. — Každý poklid jest z dobré vůle. Všehr. — Z jakéhos' pošel rodu. Alex. — Kníže z Boženy syna měl. Dal. — Z Blanky manželky narodila se jemu dcera. Lup. — Já nejsem z světa. Br. — Z toho přišla škoda na obec. Svěd. — Ať nějaká zlá vůle z toho nevzejde. Svěd. — Takové metly boží při nás z příčin jiných nejdou, jediné z boha. Brunc. — Z hříchův hlavních jiní všickni jako z pramene vrchovištného se vypryšťují a v hojnosti vylévají. Br. — Z křehkosti v hříchy upadá. Kap. — A z toho leknutí se roztonal. Svěd. — Neklan z velikého uleknutí ve velikou a těžkou nemoc upadl. Háj. — To se samo z sebe hýbe. Kom. —

6). O příčině žalosti a radosti, posměchu a chlouby, chvály a hany, žaloby a kárání, děkování a t. d., obzvláštně při časoslovech: veseliti se, těšiti se, radovati se, smích míti, učiniti, smutek míti, rmoutiti se, stýskati si, hněvati se, rozhorliti se, žalostiti, chlubiti se, honositi se, chváliti, haniti, tupiti, kárati, trestati, napomínati, viniti, žalovati, nařknouti, pohnati a j. p. Ku př.:

Veselí se ze zlého činění. Br. — I těšili se z něho muži. Br. — Komorníci smích sobě z něho činili. Háj. — Lidé z skutkův těch hříčky a žerty sobě strojí. Cap. — Nečiň ze mne více smíchu. Pass. — Učinil z toho posměch. Háj. — Oni vždy z toho smích měli. Svěd. — Z dítek se matka honosí. —

Hosted by Google

Z takové vrchnosti boha chválí. Kom. — Z toho chválu pánu bohu vzdával. Háj. — Tebe haněti nechceme z tvého unáhlení. Tkad. — Z řeči této na bratra se hněval. — Král Jan byl z toho na Ludvíka velmi hněviv. Háj. — Nebyl jemu z toho vděčen. Flaš. — Z toho skutku král měl smutek. Alex. — Z čeho mi vinu dáváš? Svěd. — Já jsem ji z toho trestala. Svěd. — Tu jsem jeho napomenul z dluhu. Svěd. — Kdyžby pohnal ze škod, nežaluj z úroků v zadržalých. Všehr. — Z hrdla ho obžaloval, z nářku cti nás pohnal, ze škody tebe nařkl, z obmeškání dobrého na mne žehral, z desíti kop mu práv jest.

7). O důvodu poznání t. j. z čeho se čemu vyrozumí, obzvláštně při časoslovech: viděti, znamenati, poznati, vyrozuměti, porozuměti, znáti, patrnu býti, a j. p. Ku př.:

Z toho uznáno, že jest všeho zraku zbaven. Háj. — To se také z jiných důvodův poznává. Bor. — Moc jejich se znamená z mocných účinkův jejich. Bor. — Patrné jest to také z přirozeného strachu v lidech. Bor. — Z toho jsem tomu slovu porozuměl. Kom. — To mi také z písma známo. Alex.—Tomu se rozuměti může z věcí předložených. Cap. —

8). O účelu aneb pohnútce, za kterou se co činí, jako:

Z kratochvíle se projížděl t. j. aby si chvíle ukrátil. Flaš. — Pán to vše z klamu činil t. j. aby klamal. Flaš. — Chytili se za vlasy z pravého žertu t. j. aby pravý žert měli. Svěd. — Z kratochvíle jen zpíval. Kom. —

9). O výmince aneb příslušnosti aneb směru, za kterými se co činí, jako:

a) Proč z peněz nechceš dělati. Svěd. — Proč by nás nevezl z našich peněz. Svěd. — Najal ze

Hosted by Google

mzdy sto tisíc mužův. Br. — Z platu to činí. — Z toho krámu jsem mu platil. Svěd. —

b) Nesuď jich sám z svého smyslu t. j. podlé svého smyslu. Flaš. — Ten z věrné zprostnosti vece. Flaš. — Krok z rady Lecha volen jest za kníže. Háj. — Z vůle kněžny povolán jest k důstojenství knížecímu. Háj. — Osel se z práva bránil. Flaš. — Ten list z vůle nás všech vydán není než z tří osob. Svěd. — Jim násilí dálo se z vyšší moci. Háj. — Tehdy ta cedule zkažena jest z vůle jednostejné. Svěd. — Ze jmena byl věhlasný t. j. podlé jmena. Alex. —

10). O jakosti činu, v kteréžto příčině sbíhá se obzvláštně spojená s jmeny přídavnými, zastupujíc výrazy příslovečné, jako:

Z hruba teseš. Bros. — Ctné hosti k sobě viň rád z ticha. Flaš. — Pověděli všecko z prosta. Alex. — Tehdy strany z nova pohoniti musí. Všehr. — A k tomu pravím, že z hola tobě nic dlužen nejsem. Svěd. — Toť z rychla milost božská na něj vzhledla. Štít. — Jal se s ním z Němec (= německy) mluviti. Dal. — Strany poklidy mezi sebou ze spolku činí. Všehr. — Ctnost z řecka ἀρετή slove. — Již jsou mi sukna ta z úplna a docela zaplacena. Svěd. — Velmi z husta mřeli lidé. Háj. —

11). O čase, od kteréhož se co děje, jako:

Hned z rána pracuje. Vel. — Však jsem to z mladosti slýchal. Flaš. — Trn se z mladu ostře pučí. Alex. — Tak zdávna bylo přijímáno. Kom. — Z jara, z roka do roka a j. — I jedinu družu nám imieti po púti vsěj z Vesny po Moranu. Rkd. — Vojíni! z jutra záhé rozpálímy krutost vsiu. Rkd. —

Pozn. 1. Jakého významu v složení s časoslovy jest, o tom viz §. 66, §. 67, 1, d. —

Hosted by Google

§. 140. S genitivem pojí se na způsob předložek ještě jiná slovce, jenž jsou z své moci jmena podstatná, a to:

1). **Kol, kolkol** = v kol, v kolkol, kolem, kolkolem, lat. circum, jako:

Aj obcházel junoše kol tvrda hrada. Rkk. — Roznosila sě radost kolkol Prahy. Rkk. —

2). **Okolo** = o kolo, kolem, lat. circum, circa, něm.: ringsherum, um etwas herum a to:

a) o místě:

Prvý den pozdvihne se moře okolo všeho světa. Pass. — Skropiž stěny okolo jejího domu. Pass. — Kochan okolo sochy chodil. Dal. — Všickni okolo něho stáli. Alex. — Okolo Benátek sucho bylo a moře odteklo. Vel. —

b) Když činem přibližným se co vyměřuje, jako:

A to bylo lůni okolo sv. Ducha. Svěd. — Okolo tří hodin na noc veliká bouře povstala. Har. Živa byla okolo dvanácti let. Vel. — Zajal okolo tří tisíc lidu. Háj. — Šla ležet okolo šesti hodin. Svěd. — Bylo peněz okolo několika kop. Svěd. —

c) Má do sebe moc jednoduchého *o* t. j. kolem čeho, s čím se zanášeti, obírati, jako:

Okolo ví-na pracuje. Vel. — Na to nakládali, okolo toho práci a nevoli měli (= o to). Br. —

3) **Vůkol** = v kol, kolem, lat. circum, circa. něm.: ringsherum, jako:

Kázal všem vůkol sebe státi. Flaš. — Všady vůkol tebe jsou lidé lstiví. Flaš. —

Pozn. 1. Výrazův vůkol, okolo užívá se i spůsobem příslovečným, jako: Koprník při vrchu proutí nese v okolek, na němž všudy vůkol květ roste. Byl. — Vůkol hledí (= na vše strany). Vel. — Štěstí námi okolo točí a hrá (= v kolo, kolem). Hr. Jel. —

4). **Místo** = na místo, v místo, na místě, lat. loco, více, pro, něm.: ſtatt, anſtatt, jako:

Hosted by Google

A královal syn jeho místo něho t. j. na místě jeho. Br. — Zlá žádost místo rozumu platila t. j. za rozum, vz rozum. Zyg. — Místo boha jej jměli t. j. za boha. Leg sv. Kat: — Má nejiného místo sebe sláti t. j. za sebe. Pass. — Ulekše se ven z oken místo dveří skákali. Háj. — A tu soudil lid na místě knížete svého. Háj. —

Pozn. 1. Při zájmenech osobných já, ty, my, vy kladou se místo genitivu zájmena přisvojovací, jako: Ti poslové na místě našem ať jemu povědí = místo nás. Solf. —Na svém místě jiného zanechal = místo sebe.Har.—

5) **Strany**, s strany, z strany t. j. co se týče, hledíce k čemu, vzhledem, něm.: in Rückſicht, in Anſehung, bezüglich, wegen, jako:

Neměli nedostatku strany vody. Br. — Bůh bude bíti hříšníka i strany těla i strany duše. Vel. — Hledali příčiny, aby něco našli proti Danielovi s strany království. Br. —

§. 141. Sem též hledí příslovce:

1). **Kromě**, krom, lokal příčestí trpného času přítomného od kry-ji, což s genitivem se pojí, viz gen. §. 81, 5., znamená, že co od čeho odděleno jest, že se co z čeho vynímá, lat. extra, něm.: außer, außerhalb, ausgenommen, jako:

Poustevník samotný kromě lidí na pustých místech bydlí t. j. odděleně, vzdáleně od lidí. Vel. — Krom vlasti jsou zemřeli. *) Hr. Jel. — Před svým mužem vždy jen smutná jest a kromě něho jako pléše t. j. vzdáleně od něho, vzdálena jsouc od něho. Štít. — Nic nebylo v truhle kromě dvou tabulí t. j. vyjímaje dvě tabule. Br. — Deset let kromě vody nic jiného nepil t. j. vyjma vodu, nežli vodu. Pass. —

Pozn. 1. Užívá se příslovce toho jako spojky leč, nežli, praeterquam, außer, jako: Žádnému jinému neklaněl se,

*) Außer Landes ſterben.

Hosted by Google

krom bohu mému t. j. nežli bohu mému, leč bohu mému. Mel. bibl. — Nic jiného, krom hojnost mrtvých těl, viděti nebylo t. j. nežli hojnost. Vel. —

2). **Vně**, lokal od ven, lat. foris, foras, něm.: außerhalb, außer, jest to, co venku před dveřmi, před domem, jako:

To se stalo vně kostela t. j. před kostelem. Vně vlasti bydlí *), vně církve přebývá. —

Pozn. 1. Obyčejně se slovce téhož užívá příslovečně, něm. draußen, jako: Byl za městem vně pochován. Jung. — Petr stál u dveří vně t. j. před domem. Jung. — A já zůstala vně před domem. Svěd. —

4). Předložky s lokalem.

§. 142. **Při**, slov. pri, jest řeck. παρά, ἐπί, lat. prope, apud, penes, něm. bei, neben, z kořene zájmenného pa a komparativné přípony ra. Znamená:

1). O místě blízkost bezprostřednou, tudy blízko od čeho, nedaleko od čeho, čemu po straně, kolem čeho, něm. bei, neben, nahe bei, ku př.:

Bojové vytáhše ven posadili se při Dunaji t. j. blízko od Dunaje. Jung. — Táhli až byli blíže při břehu. Alex. — Plakali ti, kteří při ní stáli. Br.— Při zemi bydlí. Us. —

2). O spojení, spolubytí a přítomnosti jedné věci s druhou, něm. bei, mit, jako:

A nenašel při nás svého nic. Svěd. — Zlato mívej vždy při sobě. Flaš. — Žádné zbraně při sobě jsme neměli. Svěd.—Syn při nich byl až do ožení svého. Svěd. — Byli jsme při účtu o díly Magdaleně a Martě, manželkám Jana Peclinovského. Svěd. — Já jsem při ničemž nebyl. Svěd. — To raději též při sobě cítiti hleďme. Cap. — Nebude moci sám při tom býti. Flaš. — Tak se též praví: při ruce

*) Außerhalb Landes sein, wohnen.

Hosted by Google

býti, při kom věrně státi, při sobě uvažovati, rozvažovati a j. v.

3) Užívá se předložky té o tom, co kdo v moci své má, čehož užívá, něm. bei, in Jemands Macht, Gewalt, Besitz, lat. penes; jako:

Měj vždy pamět při sobě. Flaš. — Milá paní, to jest při vás, můžete udělati neb neudělati. Svěd. — Měj to při sobě. Pass. — Není při zdravém rozumu. Kom. — Jest při síle a zdraví. Vel. — Nebyla při sobě. Svěd. —

4). O spůsobu a činnosti odporné, kteráž s čím spojena jest, něm. ungeachtet, trotz. V latině se opisuje větou s spojkami licet nebo quanquam, jako:

Při největším dešti šel. Jung. — Při štěstí velikém jest nespokojen. Jung. — Jest při svých letech dosti jarý. Jung. — Při tom při všem dobře se mu vedlo. Svěd. — *)

5). Při osvědčování se, něm.: bei, lat. per, jako:

Pravím, králi, při mé víře. Flaš. — A ten přisahá při živém boze, jenž jest od věkův. Jung. —

Pozn. 1. Jaké moci jest v složení s časoslovy, viz o tom §. 57.

6). O čase k vytknutí současné události, něm. zu, während, unter, um, jako:

Zatmí se slunce při vycházení svém. Br. — Při čase sv. Ducha bývá zde žeň. Har. — Zastřelen jest při dobývání Teplic. Vel. — Při lámání chleba poznán jest. Har. — On jest také při tom postupování dvoru přítomný byl. Svěd. — Nebyl jsem při počátku té různice t. j. když se počala ta různice. Svěd. — Toho všeho při lovení potřeba bývá. Brt. Plosk. — Při pivě jest výmluvný. Jung. — Bylo jako při poledni. Jung. —

---

*) Při vší opatrnosti sklamán jest = něm.: bei aller Klugheit iſt er doch getäuſcht worden, = lat. licet prudentissimus esset, tamen deceptus est. —

Hosted by Google

B). Předložky s dvěma pády:

1). s akkusativem a lokalem.

§. 143. **Na**, slov. na, z kořene zájmenného na, řeck. *ἀνά, ἄνω, ἐπί*, lat. super, avšak i řeck. *κατά*, lat. contra, něm. an. Pojí se vůbec s akkusativem na otázku kam? s lokalem na otázku kde? —

A) S akkusativem znamená:

1). O místě směr běhu tam na něco, tam več, kam k čemu, pokud se ta věc nám před očima rozprostírá, něm.: auf, zu, in, hinauf, darauf hin, darauf zu, jako:

Na skálu vystúpi silný Záboj. Rkk. — Jel na Moravu. — Ženo, půjdeš na město. St. Skl. — Na les jel. Pass. — Odtud rozešli se na svá obydlí. Háj. — Na moře se pustiti měli. Har. — Roj včel přišed na jeho tvář sedl. Pass. — Na lodi nás vzal. Har. — Obzvláštně užívá se jí k vytknutí stran a jich směrů, jako:

Dům jde na ulici. Jung. — Na západ leží země Syrská t. j. se strany Persie. Cyr. — Na vše strany ve všem světě jeho chvála slula spoře. Leg. sv. Kat. — Ta hvězda na vzchod slunce byla. Pass. — Na jih, na před, na zad, na opak, na ruby, na líc, na šíř, na příč, na výš, na hloub, na široko *) a j. v.—

2). O předmětech, na něž se činnost jakožto na cíl svůj táhne, jako při časoslovech hledění, pamatování, zapomínání, rozpomínání, myšlení a j. p. Ku př.:

Na krále svého hleděl. Flaš. — Zří na boží velebnost. Flaš. — Zapomenuli se na slavné činy jeho. Br. — Na smlouvu svou se rozpomeň. Br. — Rozpomínal jsem se v noci na zpěvy tvé. Br. —

*) Na pravo zur Rechten, na levo zur Linken.

Hosted by Google

Nepamatovali na ten den. Br. — Vždycky na tebe myslím. Kom. — Jáz na ty hance ještě nechci dbáti. Alex. — Patřte na zvířata, jak s pokojem leží. Flaš. — Na orla míle pohleděl. Flaš. — Pozor měl na usta její. Br. — Měj na něho pamět. Koc. — Na lakomce vždy mají zření, zdaby ho kde podskočili. Lom. — Na tebe zřetel svého oka obracím. Jung. — Pilně na to myslila, co by jemu na to poselství odpověděti měla. Cap. —

3). Obzvláštně o předmětech, jež cílem jsou činnosti nepřátelské, něm. gegen, wider, jako:

Na ten hrad hustě počali stříleti. Háj. — Smrt šípy smrtelné na lidi vystřeluje. Beneš. — Udatně naň bil. Let. Troj. — Táhl na ty svých bratří vrahy. Br. — Vlk na ovce rád vždy vyje. Alex. — Již pak prali i na muže mého. Svěd. — Tulichem se naň sápal. Svěd. — Vzhůru junoše, ženi na Zbyhoně. Rkk. — Násilím na ně sahal. Flaš. — Z děl bijíce střelbu hustou na ně pustili. Mich. Konst. — Ohnivými šípy stříleli na jejich velbloudy. Mich. Konst. — Udeřil svým mečem na štít stříbrný. Rkk. — Dívky se chutně velikým valem a sršením na muže obořily. Háj. — Vsadil naň český groš. Svěd. — Chcete všickni na jednoho bíti. Svěd. — Na zlé jest dobré. Prov. — Na Čechy vojska zbírali. Jung. —

4). Po časoslovech nepříjemného hnutí duševného k vytknutí předmětu, na nějž aneb proti němuž činnost směřuje, kterýž tudy cílem a příčinou jest hnutí duševného, něm. wegen, über, jako:

K tomu kvěl na své hříchy. Flaš. — Plač na své hříchy. Flaš. — A sousedé naň se horšili. Svěd. — Hněvala se naň. Svěd. — Zlobí se na všecky. Cyr. — Polané před papežem na Čechy z násilí žalovali. Dal. — Učedlníci toliko na samou ženu žehrali. Lom. — Podlé obyčeje naň žehral. Vel. — Ti národové náramně na Římany nevražili. Jung. —

Hosted by Google

Všickni naň nevraží. Jung. — Na neštěstí své naříká. Vel. — Na hříchy horlivě kázal. Jung. — Na národy hněv svůj vylil. Br. *) —

5). Užívá se jí k vytknutí úmyslu a účelu, za kterým se co děje, něm. zu, jako:

Šli jsme na smlouvy t. j. abychom se o čem smlouvali. Svěd. — Vystavěl město na památku matky své t. j. aby oslavil památku matky své. Vel. — Obrátím město to v poušť na odivu všechněm. Br. — Ať skrze to nezroste něco zlého na škodu králům. Br. — Šli jsme do kostela na modlitbu. Har. — Na záhubu říše války se vedou. Vel. — Lidi pyšné odsílá na učení k dětem. Br. — Lidé velmi se oddali na zahálení. Háj. — Na prodej to chová. Jung. — Jde na pivo t. j. aby pivo pil **), na zvědy, na posluchy. Jung. — Na lichvu své peníze dal. Hr. Jel. — Tak sobě ti lidé na posměch člověka tohoto strojili. Cap. — Kníže na vojnu je zavolal. Háj. — Na divadlo chodí. Cap. — Mluvila jí, aby na zapřenou držela. Svěd. — Na vyhranou něco dáti, na vychovanou tři zlaté měsíčně dáti, na předstihnutou něco v dar dáti, na vyřízenou něco míti, na rozmyšlenou čas dáti komu a j. p.

6). Užívá se jí dále k vytknutí pohnútky, příčiny a prostředkův, pokud činnost aneb způsob nějaký za sebou přinášejí, něm. zu Folge, in Folge, wegen, mit, auf, jako:

---

*) Na koho před kým žalovati ſich bei Einem über Jemanden beklagen, beſchweren lat. expostulare quem cum quo (de re) aneb cum quo de re cujus —, plakati nač über etwas aneb Jem. weinen, Etwas, Jem. beweinen lacrimare quid, quem, deplorare quid, quem aneb flere de qua re, deplorare de qua re, — nevražiti na koho Groll hegen gegen Jem., auf Jem. grollen odium occultum gerere adversus quem, succensere cui. —

**) Šel po pivo, pro pivo t. j. šel, aby pivo přinesl, něm. nach Bier, um Bier gehen, — šel na pivo t. j. šel aby pivo pil, něm. zu Bier gehen. Na lov, honbu jde = auf die Jagd, — na to jsem tu dazu eben bin ich hier.

Hosted by Google

Umřel na hrozné bolesti. Br. — Na zimnici se roztonal. Har. — Učinil to na žádost jeho. Háj. — Ovce zdechly na motolice. Jung. — Ti kostelové mohli se na ty peníze zase vystavěti. Háj. — Na jednu ránu dub nepadne. Prov. — Krásný kostel dal založiti i dostavěti na svůj náklad. Háj. — Nižádný konšel nemá na obecní groš hodovati. Pr. Praž. — I pravila, že bych já to byla pobrala, a sama to ona na svůj šlak dělala. Svěd.*) — A na to, což neprávě nadřeli, pyšný a skvostný život vedou. Br. — Měli na č živi býti. Br. **) —

7). K vytknutí účinku, výsledku t. j. toho, co za sebou činnost nese, jako:

Na nic dobrého jim to nevyšlo. Jung. ***) — Obecného lidu přízeň řídko na dobré vychází. Kom. — Na smrt jej ranil. Háj. — Na smrt se roztonali. Jung. — Přijdeť na zámutek. Hr. Jel. — Vždyť jest jim na to přijíti, aby hladem zhynuli. Br. — Ta nemoc není na smrt. Jung. ****) — To jest na mé ctné. Flaš. —

8). K vytknutí dílův aneb částí, ve které se celek dělí, jako:

Vzdělej číslo větší na menší. Brnen. — Vzdělej zlaté na groše. Brn. — Směsici bůh na čtyry tváře nosti rozdělil. Kom. — Kožich na dvé probodl. Svěd. — Rozkroj ji na několikero. Byl. — Město na

---

*) Na svůj šlak něco dělám auf meine Rechnung, auf meine Hand, auf mein Risico, lat. meo nomine. —

**) Na můj rozkaz = zu Folge meines Befehls, na svůj groš, na svůj náklad auf eigene Kosten, na to dem zu Folge a j. —

***) Das hatte keine guten Folgen, das hatte schlimme Folgen.

****) Něm.: todtkrank sein = na smrt se roztonati, na smrt nemocnu býti, Jem. Todtfeind sein = na smrt komu nepřítelem býti, na smrt koho nenáviděti, na koho (na smrt) nevražiti, Jem. todt schlagen = na smrt koho zbíti, todt stechen = na smrt koho zbodati, todt prügeln = na smrt koho zpráti, lat. aliquem ad mortem mulcare a t. j. Avšak: sich fast todt lachen, sich todt lachen wollen jest české: smíchem pukati, z smíchu, smíchem umírati. —

Hosted by Google

dvé příkopem se dělí. Har. — Na prach, na drobno, na tenko roztlouci, rozsekati a j. v.

9). K vytknutí jakošti, jak se co činí, v kterézto příčině výrazy tyto povahu příslovcí do sebe mají, jako:

Sebral na rychlo vojsko t. j. rychle. Jung. — Na česko to vykládal. Jung. — Na husto vařený cukr; na červeno barvený, vejce na tvrdo vařené, sukna na čisto stříhaná. Jung. — Země na nejvýše spustla. Har. — Všecko na skrze chválami božskými znělo. Lom. — (Srovnej akkusativ A, 3, Pozn. 3. a). Na pospěch do jeskyně utekl. Vel. — Na vrch nedbalý jest. Jung. — Jest na místo slep t. j. na plno. Jung. — Na oko to spatřujeme t. j. zřejmě. Jung. — Pak mluvil, že by ten nákel (t. j. ostrůvek) byl na škodu mlýnům jeho. Svěd. — Proti nim řídko které vystřelení daremné a na chybu bylo t. j. chybné. Jung. —

10). K vytknutí vztahu t. j. způsobu, kterým se něco obmezuje, něm. in Bezug auf, hinſichtlich, betreffend, anlangend, jako:

Ti kvítkové jsou zajisté krásní na pohledění t. j. když na ně pohledíš. Byl. — Ta bylina na chuť nemá žádné hořkosti. Byl. — Nebuď také velmi skup na zboží. Flaš. — Na důchody to hrabství dobrému knížetství se přirovnati může. Háj. — Jest na obě oči slepý a na ruku jednu chromý a t. d.

11). O přibližném vyměření počtu věcí, něm. bis zu, bis zum Behufe, gegen, jako:

Na sto mužův padlo. Háj. — Dívek na dvě stě na smrt dali. Dal. — A tu na šest nedělí ležel. Jung. — A dělala tu u ní na dvadcet let s dětmi. Svěd. — A nalezli jsme v tom voru díru na půl druhého nebo na dva lokty. Svěd. —

Hosted by Google

12). O čase k vytknutí doby, v kterou se co dálo, do které co připadá, jako:

Přišel ke mně na den sv. Ondřeje. Svěd. — Bylo to v pátek hodinu na noc. Svěd. —Umřel na úterý po všech svatých. Svěd. — Na den ráno jeli jsme asi na míli po rovině. Har. — Byl u mne až do dvou hodin na noc. Svěd. — Ten svátek připadá na zimu. Vel. — Na léto opět na též místo se vrátil. Pass.—

Zhusta se klade místo prostého akkusativu, jako:

Chodíval na každý den do lesa t. j. každý den. Mudr. — Na druhý den měli jsme sjití s ním. Svěd. — Ta zima již nebyla na několik let. Háj. — Na tyto dny soudové držáni nebuďte. Jung. — Na ten čas nemám peněz. Svěd. —

13). Znamená též, jak dlouho se co děje, jako:

Na léta trvají ty byliny. Kom. — Na čas mu přehlédá. Br. — Na Oseku v klášteře ne na dni ale na neděle vězel. *) Jung. —

14). Rovněž tak místo akkusativu stojí při vyměřování míry, jako:

Jest na dvě cihly ztlouští; na tři prsty dlouzí sloupkové. Vel.—Na malík tlustá deska. — Každý byl na meč vzdélí neb zvejší. Háj. —

B). S lokalem na otázku kde?:

1). O místě, na jehož vrchu co jest, obzvláště při časoslovech odpočívání, něm. auf, in, an, jako:

Pomním, že jsme na tom nákle dolejším **) proutí žínávali. Svěd. — Na jedné zemi koukol i pšenice roste. Kom. — Nadělali sobě stánků jedenkaždý na střeše své. Br. — Tu s ní na Bilíně měl své obydlí. Háj. — Co tu na lese činíš. Pass. — Na vodě jako po mostu k otci přišla. Pass. — Jezdec v

*) Na den auf einen Tag, während eines Tages, einen Tag lang, na léta auf Jahre hin, na čas auf eine Zeit hin, eine Zeit lang. —

**) Nákel, od koř. nak = nésti, jest země nanesená, ostrov.

Hosted by Google

sedle sedě na třemenech stojí. Kom. — V smyslu přeneseném, jako:

Prav, což jest na tvé mysli. Flaš. — Boha měj vždy na srdci. Flaš. — On neměl na své mysli zámutku. Vel. — Tato věc ustavičným zpomínáním tkve na mysli lidské. Let. Troj. — To jim na svobodě a vůli dala. *) Eus. — Tu valný mor bývá na lidech. Br. — Rod jeho podnes trvá na knížatech Mynsterberských v Slezku. Jung. — Na paměti, na vůli, na starosti míti. —

2) Klade se o osobě, od níž co vychází, na níž se čeho domáháme. Obzvláštně při časoslovech: žádati, prositi, žebrati, vyhledávati, dožádati se, vylichviti, doptati se, pomstiti se, obdržeti, vymučiti, vyloupiti a j. p. k vytknutí osoby, od níž co vychází, jako:

To se na svědcích žádá. Prav. — To na bohu obdržela. Br. — Co chceš na nás míti. Jel. — Pilně se na nich vyptával o náboženství a řádu. Háj. —To na bohu vyprosili. Steph. Hus.—Měl na něm milostivého pána a přítele. Jung. — Viz §. 83. Pozn. 1. 2. Pozn. 2.

3). K vytknutí závislosti t. j, toho, od čehož co vychází, na čem co závisí, něm. von, von Seiten, jako:

To na rozumu a moci opata buď. Jung. — Učiním, což jest na mně. Let. Troj. — Na bohu jest to pomoci aneb přestrašiti. Vel. — Pokudž na nich bylo, zlé přetrhovali. Jung. — V boji všecko na štěstí jest. Hr. Jel. — To na vůli jeho jest. Jung. — To na vůli jeho postaveno jest. Jung. — To na vaší vůli leží, jak byste život po tomto míti chtěli, než jeho abyste neměli, to na vás není. Mudr. — Na tomť jest, s kterými lidmi obcuješ. Mudr. — Všecka jich zde věc jest ne na bránění, ne na bit-

*) Komu co na vůli dáti Jemandem etwas anheimgeben, anheimstellen, freistellen, etwas in Jemds Macht stellen.

Hosted by Google

vě ale na trpělivosti. Hr. Jel. — Tu na jiném nebylo, nežli do lodí se vypraviti. Har. *) —

4). Klade se o způsobu a stavu, v jakém co jest, kam se co hodí, jako:

Chrám jest na sbořeni t. j. jest v tom způsobu, aby se sbořil. Jung. — Dcera jest již na vdání t. j. v tom stavu, že se vdáti může. Jung. — Již hrad na ztracení byl. Dal. — Na tomť jest, že klesnouti musíme. Jung. — Jest na době, abychom šli. Jung. —

5). K vytknutí zamněstknání a obírání se s čím aneb i současné činnosti, jako:

Na tom nejsme, abychom moci Římanů brannou rukou odpírati chtěli. Jung. **) — Uměl dělati na zlatě, na stříbře. Br. — Tráví čas na pláči. Jung. — Jest na vojně. Us. — Jaromír ještě byl ve školách na učení. Háj. — Na obědě a na večeři zvykej nejísti, než jednu krmi t. j. když obědváš a večeříš.***) Vel. — Na skutku postižen jest t. j. v okamžení, když skutek páchal. Jung. — Císař sám na té při seděl. Jung. — Sedí na víně, na almužnách. Jung. — Koldoj roku předešlého také s Všebojem na škodách Kouřímských byl t. j. když se škody Kouřímským činili. Háj. — Tu na obrácení pobodl ho v ruku t. j. v té době, když se obracel. Svěd. — Tu jest na potkání dal nám půtku a postrk, až jsme se všickni potočili = v té době, když jsme se potkali. Svěd. — Na počátku učinil bůh

---

*) To na tobě jest = ſteht bei dir, liegt in deiner Macht, hängt ganz von dir ab, iſt von dir abhängig, to na štěstí jest — vom Glücke abhangen, pokudž na mně jest = ſoweit es in meiner Macht ſteht, ſo viel an mir liegt — Tu na jiném nebylo nežli = hier gab es keinen andern Ausweg, kein anderes Mittel (ſich aus der Noth, Verlegenheit zu reißen). als . . .

**) Na tom jsem ich beſchäftige mich damit, ich bin bei etwas.

***) Srovnej něm: Ueber der Tafel t. j. während man zu Tiſche ſitzt lat. super coenam; unter der Mahlzeit t. j. während der Dauer des Eſſens und Trinkens = lat. inter coenam, inter coenandum.

Hosted by Google

člověka. Br. — Kšaftové se na smrti tvrdí t. j. v době smrti. Hr. Jel.

6). O vztahu t. j. o věci, jíž se výrok omezuje, vztahem na kterouž výrok platný jest, něm. in Hinsicht, hinsichtlich, in Bezug auf, betreffend, anlangend, jako:

Na tom zle mi činíš. St. Skl. — Jak se na zdraví má t. j. strany zdraví. Br. — Víno má na barvě býti nážluté. Jung. — Na tom se snesli král i knížata. Br. — Na čem jest tento člověk vůle boží neplnil. Pass. — Vida se na všem zahanbena, s velikým hněvem kázal jim všem pěti stínati hlavy. Pass. — Na srdci upřímný; na hlavě vlasitý jest. Let. Troj. — Rovněž tak se praví: na hrdle trestati, na zdraví uškoditi, na cti zlehčiti, utrhati, na statku pokutovati, na své spravedlnosti ujmu trpěti, na cti koho zhaněti, naříkati, na živnosti hynouti a j. v. —

7). Obzvláštní způsoby mluvení jsou: na živě býti, na jevě býti, na poskoku, na hotově býti, na sporu býti, na omylu býti, na chybě býti, na mnoze býti, na mále býti a j. p., jimiž se jakost a způsob podmětu vypisuje.

§. 144. **O**, slov. *o*, řeck. *περί, ἀμφί*, lat. circa, něm. um, herum, z kořene zájmenného a, srovnej staroindické â = ku, až ku, až na. Pojí se:

A). s akkusativem na otázku kam? a znamená:

1). o místě běh činnosti k čemu, až k čemu, kol čeho, kolem čeho, v okolí čeho, něm. um, herum, ringsherum, jako:

Čechové a Uhři proti sobě projdou a o řeku Moravu se sejdou t. j. kolem řeky, až k řece. Dal. — A o ni choditi budu t. j. kolem ní, až k ní. Pass. — Mnohý bohatý král o tě jest t. j. kolem tebe, v okolí tvém. Leg. sv. Kat. — O prst by ho ovinul t. j. k prstu. Us. — Bylo nás o stůl t. j. kolem stolu. Svěd. — Štěstí námi okolo točí a hrá t. j. kolem

Hosted by Google

kola. Hr. Jel. — Zde o tři stoly hostí seděti může t. j. kolem tří stolů. Vel. —

2). O věcech, kolem kterých se činnost podmětu pohybuje, které činnosti v cestě stojí, které příčinou, cílem aneb účelem činnosti jsou, kterých se kdo čině domáhá, něm. um, jako:

O sloup se opřel. Jung. — Poklouzl se a dal o zeď hlavou. Svěd. — Tu jest sebou dal o zem. Svěd. — Kolo se o peň zlámalo. Jung. — Zavadil jednou nohou o druhou. Jung. — Všecky rytiny o zem roztřískal. Br. —

3). Obzvláštně se klade při časoslovech:

a) mluviti, raditi se, svaditi se, hádati se, jednati, smlouvati se, trhati se, potýkati se, bojovati a j. p., kdež osoby jako kolem věci stojí, za příčinou které činné jsou, něm: um, über, wegen, in Anſehung, in Betreff, jako:

Já budu mluviti o tebe s králem t. j. za příčinou tebe. Br. — S staršími se o to radil. Háj. — Smlouvu oň s bohem učinili. Solf. — O to strany na odporu stojí. Prav. — O ty peníze se svadili. Svěd. — Chcete se o ty věci slovy séci. Flaš. — O dědictví jeho velicí byli odporové. Jung. — Až do smrti o zákon, o chrám a obec sě potýkali. Br. — Válku vedl o to. Br. — Potom víc nemá o to zboží nižádnému odpovídati. Pr. Praž. — Trhají se o kůži oslovou. Prov. — Měla se s ním o ten dluh umlouvati. Svěd. — Než o peníze nevím, jak jsou se umluvili. Svěd. — Milá paní, však mi o ten kšaft ve dne ani v noci žádného pokoje nedadí. Svěd. —

b) Při časoslovech mysliti, starati se, pečovati, dbáti, usilovati, zasazovati se, přičiniti se, snažiti se, ucházeti se, státi, ukládati, pokoušeti se, báti se, zlobiti se, hněvati se, zarmoutiti se a j. p., něm. um, wegen, für, jako:

Hosted by Google

Zapomeň na se samého a o obecné dobré mysl. Hr. Jel. — Nebuď vám péče o tělo. Br. — Mysl o to, aby se líbil. Mudr. — Dnem i nocí o to myslil, aby Neklana z toho knížetství vypudil. Háj. *) — Staráme se o nebeské věci. Steph. Hus. — Nikdy nepečovali a nestáli o slávu budoucího blahoslavenství. Steph. Hus. —Nedbej státi o lidu obecného přízeň. Kom. — Každý rád o pokoj stůj. Flaš. — Ukládáš o bezživotí mé. Jung. — Lidská všetečnost o všecko se pokusí. Vel. — Zasazujte se horlivě o zákon. Br. — Pečuje o to, co jest Páně. Br. — Zlobili se o to. Br. — Nechtěj se o to hněvati. Rad. zvíř. — O zdraví k tomu, což mdlého jest, volá. Br. —

c) Při časoslovech jíti, běžeti k vytknutí věci, jež v nebezpečenství jest, aneb jež příčinou jest činnosti, a pak při přijíti, připraviti k vytknutí ztráty, jako:

O tebeť běží. Vel. — Viděli, že jim o život běží. Br.— Ne o mneť samého běží, ale i o druhé dva krále. Br. — Hra šla o groš. Svěd. — A jde nám o zbavení příbytkův našich. Solf. — Kdo stojí o cizí, přichází o své. Prov. — O hrdlo přišel. Jung. — O život jej připravil. Vel. — Připravují jej o to. Kom. —

4). Užívá se jí k vytknutí čísla, ceny a míry, něm. um, jako:

Ani o vlas se nechybili. Jung. — Má o sto ovec víc, než já. Jung. — O málo nižší od tebe jest. Jung. — Okno jest o dva střevíce vyšší než dveře. Jung. — Hájek o pět let posléze příchod Lecha pokládá. Vel. — O tak mnoho klamá druhý počet příliš. Brnen. — Viz §. 115, 2 Pozn. 1.

---

*) Mysliti nač = mysl k čemu obraceti, mysliti oč = mysl kolem čeho zamnestknávati, jak by se to v skutek uvedlo.

Hosted by Google

B). S lokalem na otázku kde? užívá se:

1). O místě k vytknutí běhu kolem čeho, něm. um, herum, jako:

Kázal chodům i o Němcích i o sobě les zarubiti t. j. kolem Němcův a kolem sebe. Dal. — Zdáť mi se, žeť ondeno ty paní stojí, žeť se o nich lidé brojí t. j. kolem nich. Mast. — Do města utekli a město o sobě pevně zavřeli t. j. kolem sebe. Let. Troj. — Vzav oheň pokoj o nich zapálil t. j. kolem nich. Pass. — Nedlúho o nich ostúpal, až po jílec meč v nich skúpal, t. j. kolem nich. Alex. — Do těch líček, kteréž o něm (t. j. kolem něho) strojili, sami upadli. Jung. —

2). V smyslu přeneseném klade se o věcech, kolem čeho činnost se děje, nač se táhne, s čím se obírá, zamnestknává, a to:

a) Po časoslovech: slyšeti, věděti, mysliti, mluviti, mlčeti, rozvažovati, přemýšleti, rozsuzovati, ptáti se, otázku učiniti a j. p., v něm. über, von, wegen, in Anfehung, in Betreff a j. v. Ku př.:

Tolikoť jsem slýchal o tobě. Br. — O tom národu nikda neslyšeli. Háj. — O tom na své cestě přemyšloval. Cap. — Nebudu mlčeti o síle jeho. Br. — Tato slova mají se rozuměti o každém člověku nuzném a potřebném. Cap. — Již jsem o životu svém pochybil. Br. — O sobě nevysoce myslí. Borov. — O tom s učedlníky rozmlouval. Cap. — Někdo něco připomínal o tom člověku. Svěd. — To nám o svém utrpení jako před oči předkládal. Cap. — Zprávu dostatečnou o tom mám. Háj. — Křesťané o nesmrtelnosti duší lidských pevně věřiti mají. Vel. — Odtud béře důvody své o zmrtvých vstání našem. Borov. —

b) Při časoslovech: dbáti, práci míti, péči míti, pracovati, dělati, strojiti, ukládati, a j. p. Ku př.:

Hosted by Google

Dejž bůh, o čemž prácuješ, ať se šťastně vede. Vel. — O svých kostelech péči mějte. Pass. — Svoji o něm nepodbali. Alex. — O čemž jemu bylo býti, o tom počne dbáti nejméně. Dal. — O dědinách a rolích sami vlastníma rukama dělají. Vel. — Chci o tom práci míti. Flaš. — Zlatník o zlatě a stříbře dělá t. j. kolem zlata a stříbra. Vel. — Všelijak o mně zle ukládají. Br. — Saul tajně ukládá o něm zle. Br. — Srovnej: okolo §. 140, 2, c.

3). Vůbec o vztahu, jako:

Pověz pravdu, kterak jest o těch šatech samo v sobě t. j. co se těch šatů dotýče. Svěd.—Mezi jinou řečí otázal jsem se jeho o kravách, jsouli jeho. Svěd. — Viz. §. 83, 2, Pozn. 2.

4) K vytknutí způsobu, v jakém aneb kolem kterého co jest, aneb věcí, kolem kterých se co chová, s kterými podmět a jeho bytí spojeno jest a opatřeno, něm. in, von, bei, mit, jako:

O samotě bydlí. Jung. — Tolik dní o hladu byl. Lom. — O tom musíš živ býti. Flaš. — O rybách živ jest. Vel. — Postí se o vodě a o chlebě t. j. jsa kolem vody a chleba, požívaje toliko vody a chleba. Jung. — O suchém listí dobytek chová. Vel. — O samém chlebě a skrovných bylinách živi byli. Jung. — Výstupkové tyto byli o trojím podnebí. Br. — Lakomcům se i o největší hojnosti zdá, že nedostatek trpěti budou. Žer. —

Obzvláštně po jmenech podstatných klade se místo genitivu přivlastňovacího, jako:

Potvora o mnohých hlavách t. j. mnohými hlavami opatřená. Hr. Jel. — Lev o jednom ocase. Dal. — Nádoba o dvou uchách. Vel. — Vůz o dvou kolách. Vel. — Koráb o šesti veslích. Vrat. —

5). O čase, k vytknutí doby, kolem které se co děje, něm. um, gegen, zu, lat. circa, ku př.:

Hosted by Google

O tomto čase zítra pošli služebníky své ke mně. Br. — I rozšel se lid o poledni t. j. kolem poledne. Br. — O které by bylo hodině, ukazují hodiny slunečné. Kom. — Dítky o roce a málem starší byly t. j. kolem roku jednoho. Dal. — A bylo to o pravém poledni. Svěd. —

Pozn. 1. Ovšem = kolem všeho jest něm. allerdings, in jeder Hinsicht, freilich, jako: Ovšem větší jest, než my všickni. Pass. —

§. 145. **Ve**, **v**, jest slov. въ, lat. in, řeck. ἐν, εἰς, dor. ἐνς, něm. in, z kořene zájmenného va, klade se:

A) S akkasativem:

1) O místě k vytknutí běhu a směru činnosti tam u vnitř místa, tam v prostřed čeho, tam do místa, něm. in, hinein, an, auf, nach, zu, jako:

Strčí v zemi otku. Dal.—Orel vstoupí v oblaky. Alex. — Vstoupil v nebesa. Štít. — Skryl se v kout. Jung. — V dům vběhnouti, v úval odvesti, v les se bráti a j. p.

2). K vytknutí stran a směrův, jako:

V pravo, v levo pokryli se štíty. Rkk. — V příč i v dél dřeva upevnili užemi. Rkk. — Buď v před, buď v zad; i v bok i v zad. Jung. —

3). O věcech a osobách k vytknutí cíle, kam se činnost pohybuje, obzvláštně v smyslu nepřátelském, něm. gegen, wider, in, an, jako:

Meč padal v Pražany. Rkk. — Hnal v Spitibora. Rkk. — Vyrazí v Luděka. Rkk. — V Tatary teče. Rkk. — Drnkali meči v hrad. Rkk. — Mečem kruto v helm mu seče. Rkk. — Udeřil v stěnu, uhodil ho v oko, pichl mne v oko, uhodil v stůl až jej rozrazil, dal ty peníze nebožce v ruce. Svěd. — Hnali bez uma v řady pohan. Rkk. — Ve zvony zvoní. Pass. — V píšťalku píská. Jung. —

4). O způsobu a činnosti, kam se co uvodí, do jakého stavu co přichází aneb co kdo vykonávati počne, jako:

Hosted by Google

Dal se v lání. Svěd. — Dali jsme se ve hru, jakž bylo po obědě. Svěd. — Ta města v pokoj uvedena jsou. Háj. — Vydáni jsme v posměch a žert sousedům svým. Br. — Uvalil se v blud. Pass. — V těžkou poddanost upadli. Flaš. — A všel s nimi v smlouvu. Br. — To jsi mne v posměch uvedl. Br. — To v známost uvodili synům svým. Br. — Chceť nás v omyl uvesti. Flaš. — V záhubu chceš vrci dobré lidi. Rkk. — Shlučí se tu množství v jednu sílu. Rkk. — Myš pastem v loupež bývá. Kom. — Obydlí jeho v poustku obrátili. Br. — Nejeden se v úřad vkoupil. Flaš. — Uvažme se dědičně v příbytky tyto. Br. — V ruce tvé dal jsem jej. Br. — Bratr v ten účet pojat nebyl a není. Svěd. — Mějte je v čest. Štít. — Tak se praví: v zvyk, v obyčej, v zkázu přijíti, vjíti, v tíseň, v chudobu, v podezření, v potupu přijíti, v nenávist komu vejíti, v manželství vstoupiti, v mír s kým vjíti, v závisť, v lehkost, v posměch, v chudobu padnouti, v potaz sestoupiti — v smích co obrátiti, v známost, v zlou pověst, v podezření, v blud, v záhubu uvesti, v nenávist, v obyčej co vzíti, v moc uvesti, v potupu dáti, a j. v. *) —

5). Klade se k vytknutí účelu, za kterým se co činí, něm. zu, wegen, jako:

Poslal mu v dar koně. Vel. — Všecko čiň ve jmeno boží. Flaš.—V zvědy běhá t. j. na zvědy. Jung.—V hovor usta se náhle rozvazují. Jung. **)—

6). K vytknutí vztahu, vzhledem na, vztahem na, něm. in Betreff, betreffend, in Bezug, bezüglich, jako:

---

*) V nenávist vjíti, přijíti jest něm. verhaßt werden, lat. in odium, in invidiam subíre, v nenávisť uvesti, dáti jest něm. verhaßt machen, lat. in odium, in invidiam vocare, adducere — — v nenávist co vzíti = něm. haßen. —

**) V prospěch svůj co činiti = um einen Vortheil zu gewinnen.

Hosted by Google

Byl v hnáty velmi silný. Leg. — Jest v nohy velmi rychlý. Jung. — Byl v penize velmi bohatý. Svěd. — Pán jest v poklady a v zlato, ale ne v rozum. Jung. —

7). K vyměření míry a čísla, vytýkajíc meze nejkrajnější, jako:

Kupoval konev novou asi v pět žejdlíkův. Svěd. — A počítal sobě toho všeho v osm kop. Svěd. — Kůš hrušek ve tři vědra. Vel. — Obviň to slamou ve čtvero *) Jung. — Šátek ve dvé složil. Jung. —

8). K vytknutí jakosti t. j. jak se co činí, něm. in, auf, jako:

Mluvil v tato slova. Jung.—O tom v ten smysl píše. Vel.—V hrdlo lžeš t. j. hanebně. Svěd.—V svou hlavu lhal t. j. nemírně. Jung.—V pěti dnech budou slepice v divy tlusté t. j. velmi, neobyčejně. Vel.

9). O čase k vytknutí doby, kdy se co děje, něm. auf, hin, während, innerhalb, binnen, jako:

V novou vodu rády ryby zhůru proti vodě jsou t. j. když nová voda jest. Brt. Plosk. — I stane se v ten den. Bř. — Chřestačkami pacholata u veliký pátek chřestají. Kom. — Bylo to v pátek před smrtí její. Svěd. — V tu dobu okolo něho svatý původ měli. Pass. — Asi v tejden umřel. Svěd.—V čas**) řeči nelituj. Štít. — Množí se tma v jeseň. Rkk. — Vše v hod dobro. Štít.

B) S lokalem znamená:

1). O místě, co uvnitř prostory se myslí, co ve vnitřních prostornostech jest, něm. in, auf, jako:

Ryby hýbou se ve vodách. Br. — Člun se u vodách plazí. Alex.—Tataři obývají v staních. Háj. — Ta truhlička byla dole v sklepě. Svěd. — Vra-

*) Bis viermal, viermal nicht darüber hinaus.

**) Zu gelegener Zeit, zu rechter Zeit. — U večer zum Abend, auf den Abend. —

Hosted by Google

tislav II. pochován jest v kostele sv. Petra na Vyšehradě. Vel. — Oko snadně hne se v svém lože na pravo i v levo. Jung. — V jednom těle mnohé oudy máme. Br. — Svět v sobě jest pravá vojna. Flaš. — Přeplavíme je tobě v vořích po moři. Br. — Beneš v předu jede. Rkk. — Smrt ve dveřích jest. Hr. Jel. —

2). O věcech, s kterými se kdo obírá, obzvláštně po časoslovech kochati se, veseliti se, těšiti se, chlubiti se, radovati se, libost míti, naději míti, klásti a j. p., jako:

Těš se v hospodinu. Br. — Ať se veselí v něm, ať se raduje v spasení jeho. Br. — Rozkoš míti budu v množství pokoje. Br. — V chlapích naděje neklaď. Flaš. — V krásném rúše se kochá. Flaš. — Kochají se v neštěstí mém. Br. — V tom svůj obchod vedu. Har. — Nesluší se v lidském větru ani v své dobrotě chlubiti. Hr. Jel. — Chlubí se v svém padoucím zboží. Vel. — Poznal se ve svém skutku podvodném před císařem. Háj. —

3). O spůsobu a činnosti, v které podmět jest, kteroužto vazbou zhusta časoslova a jich pojem se opisuje, jako:

Celá jest v slzách. Let. Troj. — V úmyslech svornosti není. Flaš. — Libost toho v srdci má. Flaš. V šem jest ten ukrutník v nenávisti. Jung. — Mám to v ohyzdnosti. Jung. — V jak prvé veliké vzácnosti a poctivosti byly modly, v tak veliké zase mrzkosti a potupě budou. Br. — Zvířata jsou v moci lidské. Flaš. — Já toho domnění ve své váze zanechám. Jung. — Neporušené víno v barvě trvá. Har. — To všechno v boží moci jest. Flaš. — Pochybovali, aby co toho v pravdě bylo. Vel. — To v paměti dobře mám. Svěd. — Dlúho vlasti naše v míře byly. Rkk. — Tak se

Hosted by Google

též praví: v přátelství a v dobré vůli s kým žíti, v službě, v povinnosti býti, v myšlénkách, v snách býti, ve cti, ve vážnosti býti, koho v lehkosti, ve vážnosti míti, koho v moci míti, držeti, ve své váze zůstati, v dobrotě trvati, v hněvu, v bázni, v strachu, v starosti býti a j p. —

4) O společenství, vyměření počtu a míry, kterou co v sobě nese, něm. mit, unter, an, jako: Kníže přijel do Prahy ve dvou stech koních. St. let.—Čekal ho v desíti koních. Háj. — Řeka ta skrze Novogrod veliký tekouc, zase odtud do jezera Ladogá ve šesti a třidcíti mílech vpadá. Jung. — Ve velikém počtu lidí se s ním potkal. Háj. — Pod tím městem ve dvou mílech přeplavili se. Kr. Mosk. — V medu téhož prážku půl lotu vypil. Byl. — V nápoji lékařství dává. Byl. *) —

5). Užívá se jí k vytknutí vztahu, kterým se činnost obmezuje, něm. in, in Betreff, in Hinsicht, bezüglich, jako:

Rozšafněji a opatrněji v tom se chovali. Vel. — Nad ten věk ourodnějšího a hojnějšího v lidech válečných nikda nebylo. Sig. Púch. — Mnozí pověsti hledají, v tom dvorně i múdře činí. Dal. — To umění samo y sobě jisté jest. Kom. — V lásce nás sjednocoval. Jung. — Chtěl Kain, aby jemu Abel v lakomství tovaryš byl. Jung. — Což jí jest v letech scházelo, to jest v ní moudrost nahradila. Pass. — Sem patří též: Syny v základě a rukojemství za otce odeslati, v zástavě něco vzíti, ve věně něco dáti t. j. jako základ a rukojemství, jako zástavu, jako věno a j. v.

6). O čase k vytknutí trvání činnosti t. j. během doby jisté, něm. in, binnen, innerhalb, jako:

Stůjmír se více řádům křesťanským naučil v třinácti letech, než Bořivoj v několika dnech.

*) Rada v pěti osobách = ein Rath aus fünf Personen bestehend; šest v počtu, sechs an der Zahl; ve zbrani býti unter Waffen sein.

Hosted by Google

Háj. — Říše ta v málo kolikas létech velikou a nenabytou škodu vzala. Vel.—Pře městské ve třech létech, útrpné ve dvou létech výpovědí poděleny a vyřízeny byly. Vel. — A v těch časích vinici prodali. Svěd. — Vyprovázel sem v noci bratra. Svěd. — V létě velmi horko bývá. Flaš. — Třikrát v roce ukáže se každý před hospodinem. Br.—A tak v brzce odkryji mrzkost její. Br. —

7). O současné vedlejší činnosti aneb k vytknutí stáří, něm. während, jako:

A v tom se zakouřilo a píšťala třeskla. *) Svěd. — A v tom zatočení utial toho mládence. Svěd. — Kůň v rozbujnění svém nesnadně zdržán bývá. Br. — Vyžle bylo as ve dvou neb ve třech létech. Svěd. —

Pozn. 1. Zhusta zastupuje lokal s *ve* misto příslovcí, jako: v spisu podati = písemně podati, v pokoji jíti = pokojně jíti, v nově přijíti = z nova, v nově koupiti = z nova; v celosti, v cele co nalezti; v náhle = náhle a j. v. Před retnicemi *v*, *p*, *m* přechází *v* v *u*, jako: u vodách, u pokoji, u míře—před *o* přechází vъ v vu, jako: vuohavnost, m. v ohavnost, vuobec m. v obec, vuosobě m. v osobě a j. v.—

2). Předložky s akkusativem a instrumentalem.

§. 146. **Nad**, **nade**, slov. nadъ, řeck. ὑπερ (srovnej příslovce: ἄνω, ὑπερ-θεν, aeol. ὕπερ-θα, ὑπερ-θε = s hůry sem, nad), lat. super, složeno jest z na a dъ, skr. dhas v slovci: a-dhas = dole, z dola, řecké svrchu řečené přípony θεν, m. δες. Pojí se:

A). S akkusativem na otázku kam?

1) O místě k vytknutí běhu činnosti s výše nač, s hůry nač, vzhůru več, něm: über, hinüber, darüber, darüberhin, darüberhinweg, jako:

*) V tom t. j. čase něm. in dieser Zeit, während dem, unter dessen, — v tom když während, innerhalb welcher Zeit.

Hosted by Google

Nad nebesa se vyvýšil. Br. — Potom jsme šli na horu nad rybník Volovický nad chobot. Svěd. — Hned jsme opět šli nad ten rybník na horu k chobotu. Svěd. — Nad stůl jsem to zavěsil. Jung. — A pochovali jej výše nad jiné hroby potomků. Br. —

2). Klade se k vytknutí míry, jež se přestupuje, t. j. výše než to, co věc s sebou nese, něm. über, jako: Nad právo měj smilování. Flaš. — Kníže v tom boji nad míru a obyčej svého věku mužnost svou ukazoval. Háj.—A to mi jest nad vešken div. Pass. — Srdcem pyšným nad rozkaz jeho se povypial. Bruns. — Nad pohodlí mám svrchkův. Hr. Jel. — Hanno byl k takovým věcem nad míru vtipný a schopný. Vel. — Dotud jsou zlost nad zlost kladli. Flaš. —

3). K vytknutí výbornosti a znamenitosti, obzvláštně při časoslovech: předčiti, sahati, vynikati, vývoditi, znamenitým býti, slovútným býti a j. p., jako:

Raději chce uměním nad jiné předčiti než bohatstvím. Vel. — Nižádný nad něho udatenstvím nesahal. Let. Troj. — Země česká mnohou zvláštností, jako růže nad kvítí, vyniká. Pulk. — Helena krásou nad jiné všecky vývodila. Let. Troj. — Ten nad tě ve všem dobrém předčí. Pass. — V učenosti nad jiné výtečným, patrným se učinil, v udatnosti nad všecky se ukázalým stal, moudrostí nad bratry své patrným jest a j.

4). Při positivu k opsání komparativu a jest to co: více než, výše než, jako:

Boží vůli nad svou važ t. j. výše než svou. Flaš.—Karel Veliký franské země obecné dobré nade vše své přezší krále rozmnožil a povýšil t. j. více než všickni jeho přezší králové. Pass. — Miloval zlost nad dobrotivost. Br. — Jest krásná nad vše paní.

Hosted by Google

Leg. sv. Kat. — Důstojností oslavena jest nade všecka ženská jmena. Leg. sv. Kat. —

5). Při komparativě místo prostého než, nežli, jako:

Nad ně silnější jsou. Br. — On slavnější byl nade všecky. Br. — Byli-li by k jiným přirovnáni, horší jsou nad jiné. Br. — Více nad jeden stříbrný groš nevezme. Jung. — Neklan byl muž nad ženu strašlivější. Háj. —

6). Při superlativě to co: z, mezi, jako:

Umění toto kterak nemá býti nade všecky jiné věci nejslavnější? Byl. —

B). S instrumentalem na otázku kudy aneb kde?

1) o místě k vytknutí směru a položení vzhůru na čem, u výši na čem, něm.: über, oberhalb, obenbarauf, jako!

Nemohu odjíti, by nade mnou hořelo. Svěd. — Nad vozem orlice byla pověsena. Alex.—Nad ním se světlá hvězda stkví. Pass. — Na zdi nad branou stojí. Pass. —

2). K vytknutí moci a ochrany, kterou kdo nad jiným má, jako:

Máte panství nad jinými mnohými lidmi. Dyk. I.—Pánem jsi člověka učinil nade vším dílem rukou tvých. Phag. — Nad lidmi tobě moc dána jest. Flaš. — Ty panuješ nad dutím moře. Br. — Snad zvítězím nad ním. Br. — Bůh tebe povýšil zde nad lidmi místo sebe. Flaš. — A kníže Bořivoje vedlé sebe nad jinými knížaty posadil. Háj. — Levitové postaveni byli nad komorami a nad poklady domu božího. Br. — Nad vojskem zprávu míti, moc míti, nad synem moc míti, ruku držeti, nad nepřátely boj obdržeti, nad mnohem koho ustanoviti a j. v.

3). Při časoslovech pohnutí duševných, jako zapomenutí se, zalíbení, radosti, lítosti, zármutku a zoufání k vytknutí věci a spůsobu, jenž

Hosted by Google

mysl naší jímá, jí pohybuje, něm: über, halber, wegen, jako:

Ty jsi zapomněla se nade mnou. Br.—Bůh nemá zalíbení nad trápením člověka. Phag. — Činil to s rozkoší a libostí nějakou nad naším zlým. Phag. — Nad vlastním povoláním se pozapomenul. Brunc. — Sluší tedy, abychom nad smrtí vzácných a platných lidí obzvláštní lítost a srdce bolest měli. Dyk. I. — Nad tím se nic nezhoršujme. Borov. — Smiluj se nade mnou. Pass. — To nad králem Janem pro ujce svého pomstu učinil. Háj. — Tak se praví též: nad kým se radovati, nad sebou žalostiti, nad kým se rmoutiti, se trouditi, plakati, nad sebou zoufati, nad dlouhostí času teskniti, nad nepřítelem se pomstiti, nad štěstím jiného se potěšiti a j. p. —

Pozn. 1. V staročeštině kladla se tato předložka někdy i místo *na* a naopak, jako: Již jest nad večer t. j. na večer. Žlk. — Nad hlas die t. j. na hlas dí. OD. — Ty si parob na paroby krále t. j. nad paroby. Rkk. —

§. 147. **Pod, pode,** slov. podъ, řeck. ὑπο, srovnej příslovce κάτω; lat. sub, složeno jest z po- a dъ, což vzniklo z přípony das, skr.-dhas, řeck. -θεν, -θα, -θε m. θες. Klade se:

A) S akkusativem na otázku kam?

1). O místě k vystihání směru činnosti z dola več, z dola po něco, níže po co, z dola k čemu, něm. unter, hinab, von - herab, herunterwärts, jako:

On mu skočil pod lavici. Svěd. — Sám nebožtík pod krov leckdes se schovával. Svěd. — Chodec upíchl ho hůlkou pod oko. Svěd. — Vzveď mysl pod nebesa. Pass. — Pod město zátoka z řeky blízko zatékala. Háj. — Posaď počet blíž ku pravé ruce pod druhé číslo. Brnen. — Drva vysokorostlá v hustotě pod skálu přiklonili. Rkk. — Pod bič tělo vydávali. Kom. — Dal pod meč lid svůj. Br. —

2). K vyjádření poddanosti, ochrany a příslušnosti,

Hosted by Google

v kterou se co uvozuje, aneb moci, jíž se co podrobuje, jako:

Uvedl je v poddanost a pod plat. Plác. — Pod hrozné jho Turecké se dostali. Vel. — Šíje své pod jho Kristovo podklonili. Br.—Přivedl je pod své jho a panství. Vel. — Dal je pod moc tyranství tureckého. Jung.—Štěstí jim pod ruku šlo. Scip. — Jde mu pod zisk. Mudr.—Pode všecka sedla se hodí. Prov. — Tak se praví: pod moc přivésti praviti, podmaniti, podrobiti, pod zprávu náležeti, pod stráž dáti, pod vyšší pojem co připraviti, uvesti, přivesti a j. v. —

3). K vytknutí míry a stupně, kterého co nedosahá, méně, níže než, dříve než co v skutek vejde, něm: unter, vor, jako:

V spisování rozumem Řekové pod Assyrské mnohem nižší byli. Jung. — Což pod kopu níže jest, od toho nemá více vzíti než groš. Pr. Praž. — Pod tisíc koní bylo tu (= níže, méně než tisíc koní). Jung. — Pod jednu hodinu nebudeme jísti t. j. dříve jedné hodiny, dříve než jedna hodina bije). Us.— Pod dvě léta váš dům nebude vystaven. Us. —

4). O čase k vyslovení, že se činnost blíží k času určitému, lat. sub, něm. gegen, um, jako:

Pod večer k nám chodívá. Us. — Srncovi pod zimu rohy spadují t. j. když se zima blížiti počíná. Kol. —

Pozn. 1. V obyčejné řeči praví se též: Tu jest pod pás, pod bradu, pod krk a t. d. místo pravidelnějšího: tu jest po pás, po bradu, po krk, a t. d. Viz předložku *po*.

B). S instrumentalem na otázku kudy aneb kde?

1). O místě, k vytknutí směru činnosti z dola kudy, dole čím, dole pod čím, něm.: unter, unterhalb, darunter, jako:

Pod nimi ručí koni skáčí. Rkk. — Udělali pod stolem skryté průchodiště. Br. — Pod nebem svět

Hosted by Google

jest. Flaš. — Má peklo pod sebou. Flaš. — Vyhynulo símě pod hrudami svými. Br. — Nesl pod sukní konev velkou, cínovou okolo osmi žejdlíků. Svěd. —Slon pod stínem léhá aneb v soukromí mezi třtím a bahnem. Br. —

2). K vyslovení poddanosti, ochrany a odvislosti, v které co jest, něm.: unter, jako:

Všecken svět byl pod jeho mocí. Flaš.—Žena pod mocí muže stojí. Jung. — I já jsem člověk pod mocí postavený, maje pod sebou žoldnéře. Br. — Ty, kteříž pod zákonem byli, vykoupil. Br. — Dědic pod ochrancemi a zprávcemi jest. Br. — Dědic jest pod poručníky. *) Borov. —

3). K vytknutí způsobu a roušky, v kterou se činnost zakrývá, v které se co na jevo staví, ukazuje, jako:

Pod dobrým přátelstvím je k sobě pozval. Vel. — Pod dobrým jmenem ztratil zlou věc. Hr. Jel. — Bylina ta jest pod jmenem jitrocel známá. Jung. — Provozuje pod zástěrou práva svůj hněv nad poddanými. Vel. —

4). K vyslovení výstrahy a hrozby aneb toho, čímž se kdo k činnosti váže, jako:

Vévoda velmi vesele pod tou jistou zámluvou v boj svolil. Pulk. — Přikázal mu pod velikou pokutou. Aesop. — Synové milí, pod poslušenstvím vám rozkazuji. Háj. — A toho vína nemají šenkovati jedno sami sobě pod ztracením toho vína. Př. Praž. **) —

5). O čase, kdy aneb během kterého se co dálo, něm.: zur Zeit, während der Regierung, jako:

Svědectví vydal pod Pontským Pilatem. Bibl. —Mezi svými pod panováním svým poctu boží ob-

---

*) Pod někým býti = unter dem Schutze Jemds. stehen, Jem. unterworfen sein, unter Jemds Bothmäßigkeit sein — pod sebou koho míti, unter seiner Herrschaft, seinem Befehle haben, zu befehligen haben.

**) Pod pokutou co zapověděti = bei Strafe verbieten.

Hosted by Google

novil. Br. — Pod příměřím vpády dělali t. j. za času příměří, během příměří. Jung. —

§. 148. **Před, přede,** slov. prědъ, řecké πρόσθεν, aeol. πρόσθα, jon. πρόσθε, ἔμπροσθεν, lat. ante, složeno jest z pře, jehož se již neužívá, a ďъ = staroindické dhas, řecké θεν místo θες. Užívá se jí :

A) S akkusativem na otázku kam?

1). O místě k vystižení běhu činnosti v před čeho, v obličej čeho, v přední stranu, něm.: vor, draußen vor, jako :

Za mnou pojďte před stolec máteře boží. Rkk. Učiň mečem kříž na zemi před nohy přední tvého koně. Háj. — Byl puštěn před kníže. Har. — I přistúpila jsú předeň knížata kněžská t. j. před něj. Ben. Bibl. — Před ně postavili vody i vína. Preff. — Před vrata, přede dveře jíti, se posaditi, před soudce vésti, před oči staviti, před oči sobě klásti. —

2). Obzvláštní spůsoby mluvení jsou, před se, před sebe t. j. bez ustání, bez přetržení, jako : To pověděv šel před se t. j. pořáde ku předu. Br. — V čtvrtek ráno konali jsme naši cestu vždy před se t. j. bez ustání dále. Preff. — Prudká voda před se běží, tichá břehy podrývá. Prov. — Nad to nic nenáležitého před sebe nevezmu. Br. — Dalekou cestu před se brali. Har. — Při před se vzíti *); právo před se pustiti **)

B). S instrumentalem na otázku kudy aneb kde?

1). O místě jest to co: s předu čeho, s přední strany čeho, vně s předu čeho, něm.: vor, vorn, draußen vor, jako :

Téhož léta klášter založen jest v Pořičanech před Prahou proti dvoru Královskému. Háj. — Dej před svými dveřmi umesti. Prov. — Mám to jistě jako

*) Einen Proceß fortſetzen.
**) Dem Rechte ſeinen Lauf laſſen.

Hosted by Google

před očima. Kom. — Před zástupem první bývej. Alex. — Tehda ti muži s velikú radostí druh před druhem pro Jezukrista na smrt chvátali. Pass. — Před vraty seděti, státi, před sebou míti, před sebou hnáti, před očima, před rukama, před nohama míti a j. v. —

2). Klade se o bezprostředné blízkosti a přítomnosti a jest to, co u, v přítomnosti, jako:

Nemluvil toho přede mnou samým ale před mnohými dobrými lidmi. Svěd. — Tak jsem já tržil ten krám před panem Duchkem a Václavem bratrem jeho. Svěd. — Velikou obdržel Všeboj chválu i milost před knížetem. Háj. — Před svým mužem vždy jen smutna jest a kromě něho jako pléše. Štít. — Svět světlo naše před lidmi. Svěd. — Střez se před nepřátely od řečí potupných. Štít. — Sem patří: před kým se pokořiti, se pokloniti, před kým koho obžalovati, vinu či dovesti, před kým milost nalezti a j.

3). Při časoslovech vzdalování a vystříhání k vytknutí předmětu na podmět doráżejícího, jako: Lid utíká před nepřátely svými t. j. když nepřátelé jeho naň doráżejí. Br. — Těchto let mnozí před zprávou obcí a měst jak mohou ucházejí a utíkají. Vel. — Pastýř před vlkem srší. Alex. — Vystříhej se před ním. Br. — Bůh před námi ukryl věci budoucí. Phag. — Zavři před ním vrata. Alex. — To jest bylo před ním tajno. Pass. — Já nevím před kým jest se schoval, před nímli či před kým jiným. Svěd. — Před čím bezpečnu býti, před násilím koho brániti, před mocí nepřátel obhájiti, před hrůzou nepřítele koho ostříhati a j. p. Viz §. 81. Pozn. 1.

4). O čase k vytknutí doby, dříve které se co dálo, to co: dříve čeho, dříve než, něm: vor, eher als, jako:

Hosted by Google

A v tom tu noc před sv. Blažejem most na čtyrech místech se zlámal. Haj. — Narodil se čtvrt hodiny před desátou po poledni. Vel. — Leta 1481 v pondělí před přenesením sv. Václava Cikáni do Prahy přišli. Vel. — A to bylo ještě před sluncem, než vyšlo. Svěd. — Šel jsem ten pátek před štědrým dnem k panu Václavovi Severinovi. Svěd. — Před třetím dnem vešken svět jmena Alexandrova bál se a teď dnes, a já ještě živ, žádný se mne báti nechce. Mudr. —

§. 149. **Mezi**, staroč. mezu, pol. medzi, staroslovanské meždu, řecké μετά m. ὁμετα, μεσσήγυ, μεταξύ, lat. inter, něm. mitten, (co do původu srovnej lat. medius, řec. μέσος, epické μέσσος m. μεδιος) jest, jakž ze slovanského a staročeského patrno, genitiv čísla dvojného od meza, z mezú vzniklo mezu, mezi, a znamená tudy to cos obou stran, s obou mezí. Klade se:

A). S akkusativem na otázku kam?

1). O místě k vytknutí běhu činnosti s obou stran več, v místo, jež věci dvěma mezema od sebe odděluje, pak vůbec u prostřed čeho něm.: in die Mitte von, nach der Mitte hin, mitten unter, unter, zwiſchen, jako:

I vstoupil jsem mezi dveře domové. Svěd. — Tu se hned vládyky a starší mezi ty bratry vložili t. j. v ty bratry, dělíce je od sebe dvěma mezema. Háj. — A nemalá summa peněz mezi nás se rozdělila. Vrat. — Já přiběhl mezi ně dolů. Svěd. — Malou sekérkou mrštil jej zadu mezi pléce. Svěd. — A tu jemu rukama mezi oči klepala. Svěd. — Mezi své přišel a svoji ho nepřijali. Br. — Neroznáší mezi lidi a nepomlouvá. Kom. — Mezi lidi jíti, mezi kola přijíti, mezi nepřátele vpadnouti, mezi věci co vložiti, vrci, mezi jiné děliti, mezi holuby stříleti a j. v. —

Hosted by Google

B). S instrumentalem na otázku kudy?

1). O místě k vytknutí směru činnosti kudy s obou stran, místem, jež prostředkem obou stran jest, jež v dvou mezích jest, pak vůbec prostředkem čeho, něm.: in der Mitte, dazwiſchen, zwiſchen, jako:

Řeky mezi břehy svými běží. Kom. — Řeky s ječením tekou mezi užinami. Kom. — Nevole a svády mezi šlechtici a pány s jedné a mezi obcí s strany druhé povstávaly. Vel. — Zběhl se mezi nimi soud. Svěd. — Po malé chvíli vzešel křik mezi nimi. Svěd. — Bál jsem se, co by to mezi nimi bylo. Svěd. —

2). O čase k vytknutí současnosti, jako:

Mezi tím otec umřel. Mudr. *) —

C). Předložky s třemi pády:

1). S akkusativem, dativem a lokálem.

§. 150. **Po**, starosl. po, jest řecké κα-τά, μετ-ά, lat. secundum, post, od kořene zájmenného pa, srovnej lat. po-st, po-ne m. po-sne zadu, řecké ὀψέ potom, pozdě, pak ὑ-πό, πα-ρά u, vedlé. Znamená:

A). S akkusativem na otázku kam?

1). O místě běh činnosti až tam k čemu, tam blízko čeho, tam u čeho, něm.: bis zu, bis hin, bis an, jako:

Tomu v srdce po jilce meč vtasil. Rkk. — Stáli po kraj lesa. Rkk. — Poplašil veškeu zvěř až po třetí vrch. Rkk. — Celá ulice vyhořela až po můj dům. Jung. — Jest u vodě po pás, po kolena, po krk, po bradu, až po uši a j. v. —

2). Po časoslovech jití, poslání, vypravení

*) Mezi tím = lat. interea, něm.: inzwiſchen, indeſſen, unterdeſſen.

Hosted by Google

klade se k vytknutí předmětu, jenž přijíti, přivésti aneb přinésti se má, něm.: nach, um, jako:

Jáz doběhnu na palúček po koníček bílý. Rkk. — Posláno bylo po sedláka do Stadic t. j. aby sedlák přišel. Háj. — Rozeslal poslův mnoho po svá knížata. Flaš. — Poslal mne pán po koule. Svěd. — V tom jsem šla po pivo. *) Svěd. — Já jsem šla po vodu k rouře. Svěd. — I běželi po ten vor. Svěd. — Neni třeba daleko po příklad choditi. Vel. — Po víno chodí. Vel. —

3). O čase k vyjmenování doby, až kam co trvá, jako:

Jak se zdě v cuzej vlasti ot jutra po večer, tako bieše zděti dítkám i ženám i jedinú drúžu nám jměti po púti vsej z vesny po moranu. Rkk. — Dobyls sobě jmena, jakéž jest po dnešní den. Br. — To zajisté svědectví až po dnes o nich skutečně trvá. Har. — Po tu chvíli, po ty doby, po zejtřejší den, noc po noc, rok po rok, ráno po ráno a j. v.

4). Obzvláštně se jí užívá k vytknutí čísla, až po které se co opakuje, jako:

Desetkrát lid tento skrze nepřátely trestati budu a po desáté tu právě opuštěn a zajat bude. Br. — A tak učiň po třikrát neb po čtyřikrát. Byl. — My jsme se sami do vody po třikráte pohřížili. Har. —

5). O trvání činnosti užívá se této předložky k vytknutí, kterého času se co děje, t. j. během, něm.: durch, hindurch, jako:

Pobydlil v městě tom po mnohé dny. Br. — Chodil nahý a bosý po tři léta. Br. — Po několik nocí tím spůsobem činil. Har. — Po ta léta, co jsme u nich byli, společně nám najímali a společně od nás peníze brali. Svěd. —

---

*) V němčině: nach Bier, um Bier zu hohlen.

Hosted by Google

B). S dativem pojila se ta předložka v staré češtině a to:

1). Při jmenech životných obzvláštně hromadných k vytknutí počtu, kde se co činí, a jest to co u prostřed, mezi, něm.: zwiſchen, unter, in, řecké μετά jako:

Seber hlasy po národu svému. Lib. S. — Po bohóm nesmrtelným = něm. unter der Zahl der unſterblichen Götter.

2). Klade se k vytknutí srovnalosti a přiměřenosti t. j. toho, což k věci přísluší, čehož věc z obsahu svého žádá, něm.: nach, zufolge, gemäß, jako:

Souditi má po zákonu t. j. jak toho zákon žádá. Lib. S. — Kýby vládl vám po železu t. j. jak to železo samo od sebe přináší. Lib. S. — Vřeť každému srdce po jazyku svému. Dal. —

3). Obzvláštně se jí užívá při jmenech přídavných rodu středního k vytknutí toho, co způsob a povaha věci které za sebou nese, jako:

Muž i žena po manželsku spolu bydlí t. j. jako manželé, jak toho způsob manželský sebou nese. Kom. — Po lidsku mluvím. Jung. — To po česku upřímně míním. Vel. — Neb se po pohansku měli. Dal. — Vede sobě po otrocku, po pacholsku, po pansku, po ženska, po královsku a j. v.

4). Oddílně aneb distributivně užívá se jí k vyjmenování částí jednotlivých a jich ceny, něm. je nach, nach, nach je, jako:

Má dáti z každé kopy po třem grošům. Br. Praž. — Dal po třem haléřům z kopy. Jung. —

C). S lokalem klade se předložka ta:

1). O místě k vytknutí toho, po čem se co rozprostírá a šíří, prvotně směrem s hůry dolův (opak jest vze, na), pak vůbec směrem přímým a směrem vzhůru, tedy na čem dolův, tam na čem, tam

Hosted by Google

přes co, něm.: durch-hin, über etwas hin, davon hin, entlang, ku př.:

Rozletla se radost po vší zemi. Rkk. — Had po skalách lazí. Alex. — Plazí se po písku. Jung. — Po vodě k dívce kytička plyne. Rkk. — Po moři se pustil nových krajin hledati. *) Har. — Vítr po vší krajině věje. Br. — Po všem městě volati kázal. Pass. — Větříkové po rose libě vějí. Br. — Meč se smekl po koženém štítě. Rkk. — Těžcí meči po bocích jim visí. Rkk. — Za ním bezpečně po řebříku lezli. Pass. — Z hor jedněch na druhé po trubách vodu převodí. Br. — Kázal ji po líci bíti. Pass.—Císař Augustus po všem světu beze vší překazy mocně královal. Pass. —

2). Užívá se jí k vytknutí strany, kde co jest, to co na straně, k straně, k, podlé, něm.: an, zu, ku př.:

Michal s svými stál po pravé ruce paláce božího a Solfernus stál po levé ruce. Solf. — Mně po boku stojí. Jung. — Na proti sobě po bocích postavení jsou. Kom. — Hřbet listí po spodu jest trnovatý t. j. po spodní straně. Byl. — K němu jest po zadu přistoupil. Svěd. — Bůh po nich stojí t. j. podlé nich, jim po straně. Pass. —

3). Klade se o pořadě, jak co za druhým jde, řecké μετά, lat. post, a to:

a). V prostoře po časoslovech pohybování to, co za, něm.: hinter-her, hinter-drein, hinter-, nach, ku př.:

I vrže po vraze mlat. Rkk. — Skok na skok po vrazech se hnali. Rkk. — Proč bych nyní nemohl po tobě jíti. Pass.—Rychle se po nich zdvihni. Flaš. — Mnoho lidu po tobě obrátíš. Flaš.—Po vě-

*) Po moři něm.: durchs Meer hin, über das Meer hin, po vodě — den Fluß hinab, po poli — durch das Feld hin, po vší zemi — über die ganze Erde hin, auf der ganzen Erde. —

Hosted by Google

tru jede. Vel.—— Po hlavě do sklepu upadl. Svěd. — Táhli po slunci. Rkk. —

b). O pořadě v čase, jak věci jedna za druhou v čase běží, něm.: nach, lat. post, jako:

Po něm bratr jeho zprávu držel. Har. — Po něm byl knížetem syn jeho. Dal. — Tys brala po svém otci. Svěd. — Císařství jde po rodu. Hr. Jel. — Po dobytí Troje oddal se na moře. Let. Troj. — A učiníš sobě slavnost po vyjití každého roku. Br. — Po malé chvíli jako po hodině hořelo. Svěd. — Přišel k nám hned po samém obědě sám druhý. Svěd. — A umřel na útery po všech svatých. Svěd. — Nemnoho jich pozůstalo po zhoubě od meče. Br. — Potom po jeho smrti teprva mi doplatila. Svěd. — Po té jest odešel t. j. době, věci.*) Svěd. — Třetího dne po svém příjezdu rozkázal před tím dvorem kostel založiti. Háj. —

4). Nezřídka znamená ta předložka počátek, odkud se co děje, to co hned od početí, během čeho, něm.: nach Anbruch, während, bei, an, ku př.:

Po noci se toulá t. j. od početí noci. Cyr. — Jsme bratří těch, kteří po noci křičí t. j. hned od počátku noci. Rad. zvíř. — Po světlém dni dveří nalezti nemohli t. j. po vzejití světlého dne. Pass.**) — Rovněž tak pravíme: po tmě, po měsíčku, po hvězdách bdí, pracuje, po světle chodí a j. v. —

5). Užívá se jí k vytknutí cíle, za kterým se co děje, který příčinou jest činnosti podmětu, obzvláštně při časoslovech: dychtiti, toužiti, touhu míti, mříti, tesklivu býti, vzdýchati, volati, řváti, státi a j. v. Ku př.:

---

*) Po té t. j. chvíli, věci jest = potom, něm.: gleich nachher, gleich darauf.

**) Po noci, po světlém dní = něm. nach Anbruch der Nacht, nach Anbruch, Erscheinung des hellen Tages, des Nachts, bei Tage, am Tage, a j. v. —

Hosted by Google

Velice touží duše má po něm. Br. — Ihned dá svému srdci po její kráse toužiti. Flaš. — Žalostivo vzdýchá po svej drahej milej. Rkk. — Lvíčata řvou po loupeži. Br. — Po cti a chvále mřel. Vel. — Jest teskliv po svém bratru. Svěd.— Mnohý po vysokých věcech zevluje. Kom. — Lakomě stojí po zisku. Hr. Jel. — Po svém právu jdou. Vel. — Po klevetách nechoďte. Cap. —

6). K vytknutí přiměřenosti a vztahu, podlé čeho se co řídí, něm. nach, zufolge, gemäß, betreffs, jako:

Jsou právě živi po boží vůli. Štít. — Po tvém slově půjdeme v pravo, v levo. Rkk. — Po paměti plete. Us. — Mluví po něm. Us. — Vrhl se po otci. Jung. — Po matce se zdařila. Vel. — Není mu vše po vůli. Flaš. — Po jeho hlavě všecko činí. Vel. — Já se po tom příkaze řídím. Jung.— Vím, že jsi po letech mladý. Alex. —

7). K vytknutí důvodu, po čem aneb z čeho se co poznává, = ze, jako:

Po spůsobu obličeje a tváře může se viděti, co vnitř jest. Mudr. — Po skutku lidé tvému myšlení porozumějí. Mudr. — Pán po některých skutcích tvých vypátrá srdce tvé a úmysl. Mudr. — Bylina po vůni se zná. Byl. — Po sobě zná, co jiní cítí. Hr. Jel. — Po heslu na vojně svoji se poznají. Kom. — Po tom posouditi to můžeš. Jung. — A mohli by po tom rozuměti, že jest veliká věc hřích. Štít. — Po radě pána poznati jest. Flaš — Po ptácích sem uznamenal, že se mi dobře dařiti bude. Hr. Jel. —

8). K vytknutí ceny, po které aneb za kterou se co platí, t. j. za jakou cenu, jako:

Po třech zlatých platil loket sukna. Jung. — A ta vína mají konšelé posaditi, po čem šenkována mají býti. Pr. Praž. — A na tom lístku má býti napsáno, po čem jest víno načato. Pr. Praž. — Vína

Hosted by Google

nemají jinak načínána býti, než po čem je purkmistr posadí. Pr. Praž. — Co je po tom. Jung. — Co je nám po tobě. Br. —

9). Jak věci v důstojnosti, v řadě jedna po druhé jdou, něm. nach, zunächst, nächst, lat. secundum, jako:

Po něm většího není. Alex. — Ty všecky věci nejvíce po bohu putování působí. *) — Po Labi největší řeka v Čechách Vltava jest. Us. — První, druhý po králi. Vel.—Kdo přijde po tobě. Jung. —

10). Distributivně k vytknutí jednotlivých částí a členů, jak jedni za druhými běží, něm. je, jeder einzelne, von-zu, jako:

I táhla knížata po stu a po tisících. Br. — Sotva po šedesáti vlasích mají na bradách. Mand. — A po jediném dřevu jsem vozil, kromě po dvakrát po dvou. Svěd. — Po pěti i po šesti osobách jsme se spolčili. Vrat. — Mají po jednom oku v prostřed čela. Man. — Ne někde na besedě aneb po sousedech ale doma v pokojíku jejím ji nalezl. Cap. — Po trzích sukna prodával a krájel. Svěd. — Po domích chodí. **) Jung.—Po jednom, po dvou jdou. Us. —

Pozn. 1. Místo po jednom, po dvou a t. d. může se i říci: jeden a jeden, dva a dva, jako: Vždycky dva a dva proti sobě postaveni stojí. Byl. —

2). S akkusativem, genitivem a instrumentalem.

§. 151. **S**, **se**, slov. съ:

A) S akkusativem jest podobného významu s předložkami *vz, v, na.* O místě se jí neužívá v češtině,

---

*) Po sestře, po bratru nejkrásnější = nächst der Schweſter, nächst dem Bruder.

**) Von Haus zu Haus, t. j. dům od domu, po trzích = trh od trhu.

Hosted by Google

pročež se velmi tomu podobá, že povstalo z předložky *vz* a to sesutím *v* a záměnou *z* v *s*. Klade se:

1). U vyrovnání se jedné věci k druhé, to jest když se věc věci, osoba osobě mocí aneb povahou rovná, jako:

Syn vzrůstem s otce jest, dcera asi s matku t. j. rovná se otci, matce. Rus. slov. — Jsi s to múdrý. Tklad. — Jak já s něj budu t. j. se mu vyrovnám. Us. —

Odtud se jí užívá při srovnání místo nežli, jako: Lepší s tebe to mluví t. j. lepší nežli ty jsi. Svěd. —

2). O věcech aneb o osobách, jichž se podmět zmocniti, kteréž sobě zjednati a pod svou moc přivésti může, odstraniv vše to což na překážce jest, jako:

Což s český groš nemůžete býti? Svěd. — Když s něho býti nemůžeš, pomohu já tobě, t. j. přemoci jeho. Svěd. — Já přišed k němu, zdvihal jsem ho, nemohl jsem s něj býti ani se ho doptati, kdo jest. Svěd. —A moci-li budu kdy s ni býti, smrti jí nelze bude zbýti. Dal. — Kdo s koho můž býti, ten toho pán a právo. Br. — Jsem s ten úřad, není ho s tu práci, jest s ten plat, s tu berni a j. v. *)

3). Užívá se k vytknutí kolikosti t. j. na, ve, jako:

Na ten rybník právě tokem s dobré kolo šlo vody. Svěd. —Tekla na rybník ten voda tokem dobře více než s kolo. Svěd. — Měla mu dáti s lože šatův t. j. tolik co na lože sluší. Svěd. — Ukrojil mu sukna s sukni t. j. tolik, co na sukni náleží. Svěd. — Měl

*) Seč býti, s koho býti jest něm. Jem. aneb einer Sache gewachſen ſein, etwas erſchwingen, auftreiben, herbeiſchaffen können a j. p., lat. cui parem esse, jako: s ty daně býti nemůže, dieſe Steuern kann er nicht erſchwingen = vectigalibus pendendis non par est.

Hosted by Google

statku s potřebu. Svěd. — Toho sukna mi s plášť zbývá. St. Skl. — Voda z něho pálená ledvinný kámen rozdrobuje, se dvě aneb tři lžíce plné pitá. Byl. — Víc může s hrst moci, nežli s plný pytel práva. Prov. — A tak nebylo v městě vody ani s jeden den. Vel. — Jest s píď dlouhý. Jung. —

Pozn. 1. V polštině klade se i o místě, jako: S tu stranu řeky leží, oni s onu stranu t. j. na tu, v tu stranu — na onu, v onu stranu. Lind. — On s tu stranu hory jest, já s onu. Lind. — V té příčině stojí *s* místo staršího *vz*. —

B). S genitivem, řeck. κατά, lat. de, užívá se předložky té:

1). O místě k vytknutí běhu činnosti s hůry dolův, s výše od čeho sem, s hůry od čeho dolův, něm. von oben herab, hinab, herunter, jako:

S hradu je metali. Dal. — Se zdi proti zástupům Římským bojoval. Flav. — Poče kněžna s otna zlata sedla. Lib. S. — Lid sestupuje s vrchu hor. Br. — Skočil s vysoka. Štít. —I s oné strany moře král Darius lidi vyslal. Alex. — A jiní dva stáli, jeden s této strany a druhý s onéno. Ben. Bibl. — Doufání své s boha přenesli na člověka. Br. — Uchýlil jsi se s cesty předemnou. Br. — Mnata kníže hrad pevný s té strany od Moravy dal sobě postaviti. Háj. — S zemského soudu jinam aneb na jiný soud žádného odvolání dálšího nezůstává. Všehr. —

2). O čase k vytknutí doby, od které dále dolův se co počítá, jako:

S neděle bude svatého Bartoloměje. Jung. — S neděle máte mne u vás. Jung.—S počátku, s večera a j. v.

3). K vytknutí směru a stran, jako: s předu, s zadu, s té strany, s oné strany, se všech stran a j. p., pak k vyslovení jiných příslovečných výrazův jako: s cela jest něm. im Ganzen, im Allgemei-

Hosted by Google

nen, überhaupt, řeck. καθόλου; s povšechna, s veškera, s obecna, se všeobecna, s společna jest něm. im Allgemeinen, řec. κατὰ παντός, κατὰ κοινοῦ, na proti tomu: s jednotliva, s části, s polovice, s větší části, a j. —

Pozn. 1. Rozdíl mezi *od*, *z* a *se* ten jest: *od* stíhá vzdalování se čeho odněkud směrem vodorovným aneb horizontalným, *se* pak směrem šikmým, položitým aneb kolmým, prostopádným, *z* směrem zevnitř ven. Tak se praví dobře: Stup s slávy t. j. na které jsi stál, na proti tomu: sejdi z slávy své t. j vkteré jsi byl; tak se též s rozličným názorem praví: sejíti se světa a ze světa, vykročiti s cesty a z pravé cesty se uchýliti a j. — Tak se praví v latině: ex equo descendere — česk. s koně sesednouti, sestoupiti, ex loco superiore in planitiem descendere — s místa aneb i z místa vyššího na rovinu sestoupiti a j. v. —

C). S instrumentalem, od kmene zájmenného sa t. j. na témž místě, společně, dohromady, sansk. sâkam, řeck. ξύν, σύν, lat. cum m. scum, něm. mit, klade se

1). O spojení, o společenství a spolubytí jedné věci s druhou, něm. mit, zugleich mit, somit, nebst; zhusta stojí místo pouhé spojky *i* aneb *a*, jako:

I tehdy osiřela s dětmi svými a sama pátá. Svěd. — Hráli spolu Vít s nožířem. Svěd. — Byl s Pavlem v Němcích. Svěd. — Žádnému jinému to nemá býti, než tobě s dítkami. Svěd. — Seděli jsme u něho s bratrem asi do třetí hodiny na noc. Svěd. — Vezmi někoho s sebou, kdož tomu rozumí. Svěd. — Máš spolek s Pavlem. Svěd. — Jeď sem s koněm na vodu. Svěd. — S bratrem spolky v kupectví měl. Svěd. — Konšelé s lidmi nevážnými obecenstvi míti a řadovati nemají. Pr. Praž. — Simeona s rodinou a se vší čeledí zahubili. Flaš. — Táhl k městu se vším vojskem. Flaš. — Nechtí, aby jich slavní skutkové s těly mřeli. Zyg. — K břehu s lodí přistavil. Vel. — Se svatým svat budeš, a s převrácenym převrácen budeš. Štít. — Mocnější s vínem drží. Flaš. — Raději držím s bratrem, než se

Hosted by Google

všemi s těmi. Svěd. — Kdo s bohem, bůh s ním. Prov. *) —

2). Klade se o spolupůsobení, o vespolné pomoci t. j. když kdo s druhem co činí, když druh druhu v čem pomáhá, něm. mit, vermittelſt, unter Einfluß, unter Mitwirkung, durch. Ku př.:

Pohádal se něco s Hovorkovou. Svěd. — Milý tovaryši, vezmi ty peníze, co je o to, já bych je s tebou všecky propil. Svěd. — Nemám oč s tebou počtu činiti. Svěd. — Ten měl činiti se vším spolkem měšťanstva. Zyg. — Radujte se s radujícími. Vel. — Chce s nimi v tom rád pracovati. Jung. — A teď chci se s tebou umluviti a zpraviti. Svěd. — Směnu jsem učinil o vinici s bratrem jeho. Svěd. — Radila se s námi, máli slíbiti zaň k bratru mému. Svěd. — Počal mu přimlouvati, že mu se s hostmi vadí. Svěd. — Házeli se žáci s pacholíkem lazebnickým. Svěd. — Obeslal k sobě mnohé pány a knížata, chtě s nimi něco o obecné dobré rozmluviti. Háj. — A třetího dne rozžehnav se s knížaty do Čech se obrátil. Háj. — Poslal mi to s tetou. Jung. — Přemysl s Libuší právo zamyslil. Dal. — Jděte s bohem. Jung. — S boží pomocí budiž to mluveno. Zyg. — S bohem vše začínej. Us. **) —

3). O věcech se praví, kterými co opatřeno, vystrojeno, ozdobeno, obdařeno jest, které k obsahu věci přísluší, něm. ausgeſtattet, verſehen, ausgerüſtet, begabt mit. Ku př.:

Čepec hedvabný s zlatými oky u něho jsme našli. Svěd. — I měli před sebou roušky s kraji

---

*) S kým býti, s kým držeti = Jemds Freund, Genoſſe, Untergebene ſein.

**) S bohem začíti = něm. mit Gottes Gewährung, mit Gottes Hilfe — (rozdílné jest: od boha začíti = něm: bei Gott anfangen). — S bohem, s boží pomocí co mluviti = unter Vorausſetzung göttlicher Hilfe etwas ſagen a j. v.

Hosted by Google

zlatými. Svěd. — Tkanice s přezkou a s nákončím pozlatitým. Svěd. — Ukazovala nám stříbrný pás s pozlaceným řetízkem a groš zlatý na hrdlo s božím umučením. Svěd. — Zde roste kosatec vlaský s bílým květem. Byl. — Dívka s modrýma očima. Vel. — Dům se všemi svrchky a nábytky šacován a položen jest za tři sta kop. Svěd. — Vyšel na ně sám druhý s tesákem. Svěd. — Tehdy vyběhl za námi až do polí se dvěma ručnicemi. Svěd. — Třetím kázal s lučišti jezditi. Dal. — S jakou přicházíš? Jung. — Rusové vtrhli s nemalým počtem do Polské země. Háj. —

4). O spůsobu aneb činnosti současné aneb spolubytné, něm. unter, in, jako:

S hřmotem a s hněvem kopá kůň zemi. Br. — Oráč s plesáním snáší snopy své. Br. — I žalovala mi toho s pláčem. Svěd. — A v tom ode mne běžela s hněvem t. j. hněvajíc se. Svěd. — Ptala se s pláčem, abych jí pravdu pověděl. Svěd. — S mnohými úštipky a důtkami na ně dotíral. Flaš. — Tu s pláčem mnohého lidu jest pochován. Vel. — Co mi hostí nenecháš s pokojem. Svěd. — Havran štípaje s velikým křikem vlka toho odehnal. Pass. —

5). O účinku a výsledku, jejž činnost podmětu za sebou nese, něm. zu, mit, jako:

Jest to zanedbáno s obecní škodou národu. Vel. — Dálo se to s ublížením svědomí a potupou boží. Vel. — Řekové statečně a zmužile s svou škodou se bránili. Let. Troj. — S velikou naší radostí a kratochvílí nás propustil. Har. — Vladislav III. umřel s velikou žalostí poddaných. Vel. — Královál s velikou pochvalou a s obecným dobrým říše. Vel. — Jest mi to s podivením, že se tobě křivda děje. Svěd. —

6). O srovnalosti a přiměřenosti čeho s čím, něm. nach, gemäß, jako:

Hosted by Google

S volí otce svého dosedl na knížetství t. j. podlé vůle. Vel. — Zjednáš-li řeč s skutkem, po tvé radě postoupím. Pass. — Když jest to tak, tehda já mám s právem jemu slúžiti. Pass. — Každý z nás mělby raději s pravdou odsouzen býti, nežli by s křivdou obdržel soud. Štít.—Říkejme s Simeonem t. j. podlé příkladu Simeona. Jung. —

7). O odporu činnosti s věcí aneb s spůsobem nějakým, něm. gegen, trotz, ungeachtet, lat. adversus, in, jako:

I s svým věkem a s šedinami blázen jest. Svěd. — Nebojujme s bohem. Br. — Kdo jest podobný té šelmě, a kdo bude moci bojovati s ní. Br.— S tím se vším na nic přijde. Br. — Však s tím se vším pokrmu knížecího nežádal jsem od nich. Br. — Však s tím věkem oběma jaré mysli jsou. *)

Pozn. 1. Předložka *s* sesilňuje zhusta pojem, jako: Lžeš jako s-takova bezecná lotryně. Svěd. — S-takový potvorníče, jaké ty zde v domě povyky činíš, že mi pokoje nedáš? Svěd. — S-taková s-takoucí nešlechetnice, odstav svého od mého. Svěd. —

§. 152. **Za**, slov. za, lat. pone, post, pro, řeck. διά, opak jest před, z kořene zájmenného ha, srovnej lat. hi-c, hae-c, ho-c. Klade se:

A) S akkusativem na otázku kam?

1). O místě k vytknutí běhu a směru činnosti tam na zad věci, tam k zadní straně věci, tam na místo, kteréž věci se zadu jest, kteréž od mluvícího na druhou stranu odvráceno jest, něm. hinter, jako:

Za předlúhé stoly sedli. Rkk. — Já za kamna vskočil. Svěd. — Meč vzletěl za ohradu. Rkk. — Za moře daň dával. Alex. — Slunce zašlo za horu. Jung. — Rozkázal ho za město vyvésti. Flaš.

---

*) Něm. ungeachtet dieses Alters, s tím se vším = něm. bei alle dem = lat. nihilo minus, nihilo secius.

Hosted by Google

— Uhodil mne poličkou, až jsem za stůl vrávoral. Svěd. —

2). K vytknutí části, na kterou se činnost směrem výše jmenovaným táhne, něm. bei, jako:

Vzal ji za ruku. Jung. — Za nohy pověsen jest. Vel. — Vlka za hlavu, ptáka za nohu uvázal. Jung. — Za nohy do klády sázejí. Vel. — Vestoňa za silně páži chvátil. Rkk. — U nás se pane béře za kliku. Jung. —

3). K jmenování věci, k níž se co připojuje, aneb místa, řady a rodu, do něhož se co řadí, kam co přísluší, kteréž co vyplňuje, něm. zu, an, für, als, jako:

Nechtěci za císaře Fridricha jíti, do kláštera se dala. Vel. — Vdala se za Lipolta. Vel. — Za muže se vdala. Hr. Jel. — Hned ji sobě za ženu pojal. Dal. — A vezmu vás sobě za lid. Br. — Za kořisť sobě to přivlastnil. Jung. — Bůh bude za vás sám bojovati. Flaš. — Vydal sebe samého za mne. Br. — Jeden za všecky umřel. Br. — Byl u nás za tovaryše. Svěd.—Dělal za tovaryše u Lukše Horského. Svěd. — Sloužil u něho za kuchaře. Svěd. —

4). Obzvláštně klade se:

a) Po časoslovech: míti, pokládati, souditi, vyhlásiti, ctíti, uznati a j. p. k vytknutí přísudku odvislého t. j. rodu aneb řady věcí, do které se co klade, jako:

Bažanti za ťahůdky se mají. Kom.—Za svého pána jej poznávali. Bor. — Za menšího se pokládal. Bor. — To za jednu částku svých utrpení předkládá. Cap. — Za dobrou věc to soudím. Dyk. Jer. — Ti za správce jim postaveni jsou. Ad. Manet. — Neměj nám za zlé. Svěd. — Nazvali mne za zloděje. Svěd.—Dcerku svou jemu za manželku vydal. Svěd.—Onomu mudrci zdálo se to za pořádné. Háj. — Svým lidem vydán jsi za hlavu. Flaš. —

Hosted by Google

To za věc podivení hodnou ukazuje. Br. — Za úkladníka odsouzen jest. Jung. — Pohané Venuši za boha slavili. Har. — Peršané oheň za boha ctili. Jung. — Jest pak u nich to za obyčej. Jung. — To buď za jmeno příbytku mého. Háj. — Světí Turci pátek za neděli. Vrat. — Hospodin potvrdil Davida za krále nad Izraelem. Br. — Ty jsi mne ustanovil za krále nad lidem. Br. — I pomazali Davida za krále. Br. — Jindřich dal Čechům syna svého za krále. Vel. — Obrali a zvolili jej sobě za krále. Vel. — Tu Bořivoje za kníže vyzdvihli. Háj. — My jej za velikého počítáme. Mudr. — Za rovného jiným lidem jej sobě pokládali. Háj. — Sebe samého za nehodného položil. Br. — Kázal se za nemocna položiti. Všehr. — Klade jej za nemocna nebo ven z země. Všehr. — Ty mníš každého za dobrého. Mudr. — Já směle každého dobrého za moudrého pravím. Mudr. — Toho za moudrého soudíme. Mudr. — Jan z Rokycan chtěl býti arcibiskupem a za toho se tituloval. Vel. — Srovnej §. 68. §. 117.

b) K jmenování ceny a váhy po časoslovech: hádati, souditi, položiti, klásti, platiti, státi, ceniti, vážiti, šacovati a j. p., v něm. auf, für, jako:

Platilo dvanácte haléřů za jeden groš. Kuthen. — Mandel žita platil za šest kop. Vel. — Svědomí dobré za tisíc svědkův stojí. Jung. — Hádali jsme vší summy v těch měšcích více než za tři sta kop. Svěd. — Statek ten položen jest za dvě stě kop. Arch. Pís. — Naše vojsko za mnoho stane. Svěd. — Dům se všemi svrchky a nábytky šacován a položen jest za tři sta kop grošův. Arch. Pís. — Nemůže býti ceněna moudrost za zlato z Ofir. Br. — Zač tu knihu ceníte? Us. — Stříbra za nic sobě nevážili. Bibl. — Ostatně srovnej §. 44, 3.

Hosted by Google

c) Při časoslovech odměny, náhrady, a rukojemství, jako: odměniti, odplatiti, nahraditi a j. p. Ku př.:

Rovným za rovné odměnil. Svěd. — Odměnil se za dobrodiní. Vel. — Odplatiž tobě hospodin za skutek tvůj. Br. — Dobrým za dobré odplatiti míním. Klat. — Za tu vinu má všem konšelům oběd dáti. Prav. Praž. — Má dáti králi padesáti kop grošův za jinou pečeť. Prav. Praž. — A tomu vězni má na každý den dáno býti za peníz chleba. Prav. Praž. — Jest jí za věno rukojmí. Vel. — Za to mně ručí udatnost vaše. Jung. — Všickni jednostejně rukou společnou a nerozdílnou za téhož Šimona slíbili jsou. Arch. Pís.—A jest za tebe netřeba slibovati. Svěd.—

5). K vytknutí vztahu, prospěchu a příčiny, něm. in Betreff, bezüglich, wegen, um, obzvlášťně při časoslovech: báti se, strachovati se, styděti se, prositi, žebrati a j. p., jako:

Bojí se za životy své. Br. — Za to se styděti náleží. Br. — Za nešlechetnosti se před tebou srdečně stydím a lekám. Jung. —Počne za duši boha prositi. Dal. — Prosila, aby se za ni pánu bohu modlili. Svěd. — Izraelští žádali za krále. Br. — Boha za pomoc žádá. Br. — Za ten dar Pána snažně vzývali. Phag. — Za to se bohu modliti máme. Cap. — Za to bohu dosti vyděkovati nemůže. Kom.—

6). K vytknutí míry, když velikost její soudem vymezujeme, jako:

Pusť oheň za míli okolo sebe. Jung. — Pramen ten prudkým tokem za dvě míle teče. Har. — Vyjeli proti knížeti z města až za dobrou míli. Vel.—

7). K vytknutí času, když posuzujeme, jak dlouho činnost která trvá aneb v které době aneb i kdy se co děje. V té příčině může i pouhý akkusativ státi, když substantivum s přívlastkem spojeno jest, jako:

Hosted by Google

A pobyl tam za tři dni. Br. — Zpravoval zemi za čtyry léta. Vel. — Ležel u města na darmo za mnoho dní. Flaš. — Zavřel se na zámku Bamberku za sedm let. Vel. — Za hodinu tři míle uběhne. Jung. — Za rok se navrátím. Jung. —

8). K vytknutí jakosti činnu, v kteréžto příčině místo příslovcí stojí aneb opisuje se tím celý pojem časoslov, jako:

Já jsem s ním za dobré. Us. — Za jedno s bratrem smýšlejí. Vel. — Jsme s vámi za jedno. Vrat. — Samému sobě za spravedlivé činiti nesluší. Jung. —

B) S genitivem užívá se té předložky:

1). K vytknutí času, po který co trvá aneb pokud se ještě co děje, něm. während, in, durch, hindurch, ſo lange als, jako:

A ten mi dluh za živnosti jeho vyplnili společně t. j. pokud ještě živ byl. Svěd. — Sluší tedy za času opouštěti tyto věci t. j. pokud jestě k tomu čas jest. Karyon. — Umřel za věku mladého t. j. jsa ještě věku mladého. Dal. — Za zdravého života tu svou spravedlnost bratru odkázal. Arch. Pís. —

2). Vůbec k vyjmenování současného spůsobu a stavu, jako:

Všecky přirozené věci se za mládí a za nova snadně ohýbají a se podobí, jak kdo chce, t. j. pokud mladé a nové jsou. Kom. — Ještě za světla všecko vykonáno jest t. j. pokud ještě světlo bylo. Svěd. — Za chuti dej se do toho t. j. pokud ještě chuť tobě jest. Us. — Za zelena česané hrušky kyselé bývají t. j. pokud ještě zelené jsou. Jung. — Za chládku, za chladna, za tepla, za tmy jsem tu věc učinil a t. d. —

C) S instrumentalem klade se:

1). O místě na otázku kde? a to k jmenování předmětu, za kterým co jest, obzvláštně při časoslovech odpočívání, něm: hinter, jako:

Hosted by Google

Ležel za stolem. Svěd. — Tu sedí za stolem. Svěd. — Za Prahou se promodřují vrši. Rkk. — Za těmito pány úředníky někteří po levé, a někteří s druhé strany po pravé ruce sedati mají. Všehr. —

V smyslu přeneseném: U Turků mnohé ženy jsou za jedním mužem. Hr. Jel. — Měl sestru za bohatým hrabí. Jung. — Kdo co má, ať za každým zůstane. Svěd. — Za každým peněz nechati kázala. Svěd. —

2). O pořadu, jak věci jedna za druhou jde, obzvláštně po časoslovech pohybování, jako:

On za mnou vždy chodil. Svěd. — Vlna za vlnou se žene. Rkk. — Jeden za druhým vycházeli. Kom. — Potom za nimi šel několikery hony. Svěd. — Za hříchem pokuta v patách běží. Vel. — Za západem jde soumrak. Kom. — Jde za svými myšlénkami. Kom. — Za zbytkem lakomství chodí, za lakomstvím pýcha, za pýchou pád. Prov. —

3). K vytknutí příčiny t. j. předmětu, jenž příčinou jest aneb pohnútkou činnosti nějaké, něm. in Folge, zu Folge, jako:

Za vražedlným úmyslem ze tmy naň vystoupil. Leg. — Tak i archa Páně do kouta za nedbalstvím i kněží i vrchnosti se dostala. Br. — Za dovolením jeho mu to zjevil. Kom. — Za tou příčinou sněm držán jest. Har. *) —

4). K vytknutí příčiny zdánlivé aneb úmyslu, jímž se činnost podmětu zakrývá, něm. unter dem Vorwande, jako:

Za mírem kázal mu vyloupiti oči. Dal. — Za příměřím pozvali jich na svůj hrad a tím činem mnoho dobrých zbili. Dal. —

---

*) Za tou příčinou jest něm. darum, deßhalb, in Folge deſſen, za příčinou mou meinetwegen, za tím, za čímž, folglich.

Hosted by Google

5). K vyjmenování současné činnosti podmětu s jiným dějem, něm. während, jako:

Za obědem a večeří sluší mezi jídlem píti. Jung. — Kázal mu za stolem na zemi seděti t. j. tím časem, když se stolovalo. Dal. — Jen jdi, já tu za tím zůstanu. *) Us. —

Pozn. 1. Při předložkách, které se na otázku kam s akkusativem a na otázku kde s lokalem aneb instrumentalem pojí, zhusta se stává, že po časoslovech položiti, postaviti, posaditi, pověsiti, lehnouti, sednouti, prostříti a j. p. na otázku kam? místo akkusativu lokal aneb instrumental se klade, ku př.: Na tom domě jako na hradě se posadil. Háj. — Pověsil je na pěti dřevích a viseli až do večera. Br. — Den soudný před očima vašima položte. Br.—Postavil to pod stromem. Svěd. — A potom sedl jest zase za stolem. Svěd. —Položiž ten kámen na srdci svém. Vel. — Sedl mezi dvěma stolicema. Jung. — Prostřel na stole. Svěd — Položil se na stole. Svěd. — Položili se mezi těmi roklemi. Mich. Konst. —

§. 153. Jak z vyložených pádův a jich moci patrno, mění některá časoslova vazbu bez proměny smyslu, jiná zase měníce vazbu mění i smysl svůj. Zde budtež toliko některá jako na příklad vytknuta.

1). Časoslova: darovati, naděliti, nadati mají za sebou:

a) komu co, komu čeho, jako:

Daroval krajiny služebníkům. Háj. — Naděl vám Bůh toho. Us. — Bůh mi ovcí nadal. Bibl.—

b) aneb což obyčejnější jest, koho čím, jako:

Daruj nás svou moudrostí. Br. — Císař jej velikými dary daroval. Háj. — Naděl vás pán bůh obílím. Us. — Bořivoj tu klášter založiti rozkázal a platy nadal. Háj. —

2). Časoslova: žádati, prositi, žebrati, vyhledávati, dobývati a j. p. Viz. §. 83. Pozn. 1.

---

*) Za tím = něm. indessen, za tím když = něm. während.

Hosted by Google

3). Brániti

a) čeho, koho t. j. bojovati za zachování čeho, koho, jako:

Bránil jich hrdinsky a silně. Let. Troj. — Brániti budu města tohoto. Br. —

Brániti se komu t. j. odpor činiti za zachováním sebe, jako: Tu se Římanům brániti budem. Háj. —

b) komu aneb komu čeho t. j. překážku činiti, odpor činiti, překážením komu vzdalovati jej od čeho, zapovídati, jako:

Nechte dítek jíti ke mně a nebraňte jim. Br. — Dobrý hospodář čeledi brání neslíčného. Štít. —

4). Obcovati

a) s kým t. j. sobě vésti, býti, živu býti, jako:

Víte, jak jsme svatě obcovali mezi vámi. Br. — Obcoval jsem před bohem s dobrým svědomím. Br. — Důvěrně s ním obcuje. Vel. —

b) obcovati čemu t. j. účastenství čeho míti, přítomnu a účastnu čeho býti, jako;

S vážností a vděčností skutkům božím obcovati sluší. Br. — Z toho, že obcujete utrpením Kristovým, radujte se. Br. —

5). Odpověděti, odpovídati

a) komu t. j. odpověď učiniti, dáti, jako:

Tážícímu se odpověz pokojně. Kom. — O čemž jste mi pak psali, k tomu vám toto odpovídám. Br. — Na to vám odpovídám to. Br. —

b) čemu t. j. hoditi se, zhodovati se, jako:

Slovo slovu vždy odpovídá. Kom. — Velikosti jich těl odpovídala velikost mysli. Jung. —

c) z čeho komu t. j. účet činiti, klásti, jako Z toho před bohem pevně a těžce odpovídati bude. Vel. — Může je viniti a oni povinni jsou z toho odpovídati. Br. —

d) komu co t. j. odepříti, zpečovati se, něm. abſagen, abſchlagen, verweigern, jako:

Hosted by Google

On mu pomoc odpověděl. Let. Troj. — Oni přijeti odpověděli jsou. Pulk. —

Odpověděti se čeho t. j. odřeknouti se čeho, něm. ſich losſagen von etwas, Verzicht leiſten, etwas aufgeben, jako: Všech odpovězme se ohavností. Háj.—

e) V smyslu nepřátelském jest to, co válku vyhlásiti, lat. bellum indicere, něm. Jemd. den Krieg ankündigen, erklären, jako:

Protož Jiřík z Kunštátu a z Poděbrad odpověděl Pražanům a táhl na ně. Kron. — Vlasta všem mužům na život odpověděla. Dal. — Rozkázal jim na hrdlo odpověděti. Háj. — V smyslu přeneseném se praví: Ti jsou svobodným umněním a knihám odpověděli. Hr. Jel. *) —

6). Přestati, přestávati

a) čeho aneb od čeho t. j. upustiti od čeho, něm. abſtehen, ablaſſen von etwas, ſich einer Sache begeben, jako:

Přestaňte neužitečných slzí. Vel. — Maličko od pláče přestala. Biancof. — Tak svého díla i přestali. Dal. —

b) na čem t. j. dosti míti, spokojiti se, něm. ſich zufriedenſtellen, jako:

Na jedné krmi přestává. Vel. — Přestali dověrně na výpovědi mé. Kom. — Schránlivý na mále přestává. Kom. —

c) vůbec t. j. konec vzíti, dále nepokračovati, jako:

Přestala válka toho roku. Flaš. —

7). Předčiti,

a) komu v čem t. j. předkem býti komu v čem, jako:

A ti jiným ve všem dobrém předčiti se snažují. Br. — Duchem dobrovolným šlechticové k statečnému ve všem dobrém předčení jiným ozdobeni

*) Srovnej lat. philosophiae bellum indicere t. j. der Philoſophie den Krieg ankündigen, erklären.

Hosted by Google

býti mají. Br. — Předčí bůh všechněm věkům, národům. Br. —

b). nad koho v čem, nad koho čím, t. j. výbornějším, nejvýbornějším býti, vyvýšeným býti, jako:

Řím v umění předčí nad jiné národy. Pass. — Ve všem předčí nad tě. Leg. — Ctnost nade všecky věci předčí. Vel. — Alexander říkával, že že raději chce uměním nad jiné předčiti, než bohatstvím. Vel. —

c). u koho čím, mezi kým čím, jako:

Kterýžby ctností mezi jinými předčil. Vel. — Důstojenstvím mezi všemi národy předčili. Br. — Aman opatrností u nás předčí. Br. —

d). koho čím aneb v čem t. j. předcházeti koho čím, jako:

Dary zvláštními jiné předčí. Kom. — Kterýžby jiné moudrostí předčil. Vel. — Člověk učený jiné učením a uměním předčí. Vel. — Ne ve věrné lásce mě předčí. Jung. —

e). před kým v čem, před čím t. j. jíti před někým, něčím, jako:

Závisť nepředčí před pýchou, než za ní v patách jako mladší bratr kluše. Jung. — Skušení před uměním předčiti nemůže. Vel. — Jeden před druhým v ničemž nepředčí. Vel. —

Hlava VIII.

O přívlastcích.

§. 154. Z vět až posud na jevo přivedených patrno jest, že se v některých ještě nedělí podmět od přísudku, jako když pravíme, že hřímá, že se blýská. — V jiných větách oddělujeme již podmět od přísudku,

Hosted by Google

jako když pravíme, že jabloň kvete a j. v. — V jiných posléze vytýkáme vedlé činnosti podmětné místo její, čas, jakost, příčinu a t. d., jako když pravíme, že jabloň z jara v zahradách bílým květem kvete. Avšak jako přísudek se rozvodí v části, z nichž jeho představa jest, rovněž tak, když toho třeba, rozvede se podmět v části, kteréž v sobě uzavírá. Části, jimiž se podmět šíří, slovou přívlastky, přídatky (attributum) a poněvadž se podmět v té příčině podlé vlastností, jež do sebe má, aneb podlé poměrův, v nichž k jiným věcem jest, omezuje a určí, odtud slovou části ty jinak omezení přívlastková, určení přídatková. — Podmětem může býti každé jmeno podstatné, odtud jde i, že co o podmětě platí, že i platnost má o všelikém jmeně podstatném, a tudy může se všeliké jmeno podstatné přívlastky příslušnými rozšířiti a omeziti. —

§. 155. Jmena podstatná odvozena jsou aneb od časoslov aneb ode jmen. V první příčině slovou časoslovná (substantiva verbalia), v druhé odejmenná (substantiva denominativa). — Odvozování toto činí se rozličnými příponami, které se ku kmenům časoslovným aneb jmenným přikládají. Příponami těmito vystihují se rozličné vztahy a to:

1). znamená se podmět t. j. věc, která to, co se v kořeni obsahuje, činí, aneb která k tomu jest, co se kořenem vypovídá, jako:

Uči-tel jest ten, kdo učí, kaza-tel jest ten, kdo káže, tes-ař ten, kdo teše, kol-ář ten, kdo kola dělá, meč-íř ten, kdo meče dělá, lu-na m. luk-na, od koř. luk svítiti, jest to co svítí, svět-lo jest to, co svítí *), běh-oun jest ten, kdo dobře běhá,

*) Odtud se praví: Slunce světlo jest, něm. die Sonne iſt ein leuchtender Körper.

Hosted by Google

měšť-an, m. měst-jan, jest ten, kdo z města jest, Pražan, m. Prah-jan, ten, kdo z Prahy jest a t. d.

2). Znamená se osoba aneb věc, jež předmětem jest činnosti, která se v kořeni drží, aneb znamená se věc, která z činnosti vyrostá, činností se způsobuje, tudy která účinkem a výsledkem činnosti samé jest, jako:

Bůh, od kořene bag ctíti, jest bytost, která se ctí; břeh, od koř. brag slomiti, jest to co slomeno jest; pivo jest to, co se pije, seno m. sek-no to, co se seče; sí-mě jest to, co se seje; pís-mo jest to, co se píše; příze to, co se přede; pí-seň jest to, co se pěje, a t. d. —

3). Vyznamenává se příponami nástroj, čím se to, co se v kořeni drží, vykonává, aneb látka, z níž co jest, jako:

Ruka, od kořene rank sbírati, jest to, čím se sbírá; noha, od kořene nag jíti, jest to, čím se jde; oko, od kořene ok viděti, jest to, čím se vidí; tráva, od koř. tru krmiti, jest to, čím se krmí; sláma jest to, čím se stele; usta, od koř. ud mluviti, jest to, čím se mluví; ora-dlo = to, čím se orá; mluvidlo = to, čím se mluví; dlá-to, od koř. dol hloubiti, = to, čím se hloubí, dlabe; kop-yto = to, čím se kopá; hous-le, od koř. hudu, = to, čím se hude; sek-yra = to, čím se seká a j. v. —

4). Vynáší se místo, kde se činnost kořene vykonává, jako: Pec, m. pekť, jest kde se co peče, brod, od brad jíti, přejíti, jest místo, kde se přechází, kde se jde; lože, od koř. leh, jest kde se leží; ovčín = kde ovce jsou; suš-írna = kde se suší; tržiště = kde trhy jsou; sedlo = kde se sedá; sladovna = kde slad jest, kde se slad dělá; kaza-telna = odkud se káže.

Hosted by Google

5). Vynáší se činnost, jakožto věc samostatná, jako:

Chůze jest chození samo, sváda, od koř. vad mluviti, mluvení jednoho proti druhému, seč = sekání, pití, pění, prosba, plavba, tlukot = tlučení, šumot = šumění, bázeň = bání se, bitva = bití se a j. p. —

6). Vynáší se vlastnost a stav, jak samy o sobě jsou, jako:

Chudo-ba, moudro-st, libo-st, dobro-ta, slepo-ta, opil-ství, blahoslaven-ství t. j. stav chudého, v,astnost moudrého a t. d. —

7). Zahrnují se věci jednoho a téhož rodu a způsobu v jednu hromadu, jako:

Vrbí, křoví, smrčí, peří, kněžstvo, žáctvo, kupectvo a j. v. —

8). Zrobňuje se jimi pojem kmene aneb vyjadřuje se věk mladosti, jako:

Pán - panák, - panáček, hoch - hošík - hošíček, chlap - chlapec - chlapeček, hrst - hrstka - hrstečka, duše — dušice - dušička, dušina - dušinka a j. v. —

Pozn. 1. Přípony, které se ku kořenům přivazují, jsou též příčinou, že kořeny více významův na se berou, a že slova nejenom o činnosti, nébrž i o věcech, o způsobu aneb vlastnosti se sbíhají. Tak na příklad jmeno podstatné rada vyznamenává a). když o činnosti mluvíme, to co razení, rozjímání samo, jako: S nimi v radu všel t. j. v rozjímání, v rozvažování všel, radil se. Háj. — Ale i s sebe nižšími rady bráti se nestyděl t. j. raditi se nestyděl. Br. — b). Když řeč jest o předmětě, vyznamenává způsob a cestu, kterouž, kdo toho, oč usiluje, dochází aneb věci umyšlené, jako: Není tu jiné rady, než zůstati doma. — A již vida, že širší rady není, i zvolil sobě z tří smrtí oběšení. Háj.— Proto zlou radu složili proti tobě. Br. — Aneb c). znamená mínění, poučení vyslovené, pravidla, podlé kterých sobě kdo vésti má, jako: Uposlechněte mé rady a dobře se vám to zvede. Flaš.—Rady od nich žádal. Háj.—d). Když o vlastnosti mluvíme jest to, co moudrost, výhlasnost, jako: Při starých lidech nachází se rada, jako při mladých síla.

Hosted by Google

Vel. — e). Když o osobách řeč jest, míní se slovem tím společnost osob, jichž věcí jest vespolek se o čem raditi, jako když o městské radě mluvíme, i jednotlivé osoby z takové společnosti radami nazýváme, jako: když řeč jest o školským radě aneb radovi. — Odtud jde, že při jmenech podstatných vždy na to hleděti jest, v jakém smyslu se jich užívá, čehož obzvláštně šetřiti jest, když se z jiného jazyka na česko překládá. Tak na př. německé slovo Wiſſenſchaft, když o činnosti řeč jest, jinak se nedá převesti, než jmeny: známost, vědomost, poznání, když však mluvíme o věci, jest to, co umění, věda, nauka. — Nad to připomenouti jest, že jazyk německý sobě v odtažných jmenech podstatných nad míru libuje, v kteréž příčině jazyk český, jemuž všeliký odvážný a smělý spůsob myšlení odporný jest, takové pojmy odtažené časoslovy vynáší a vyměřuje, jako na př. v němčině praví se: er läugnet die Denkbarkeit, Möglichkeit, Wirklichkeit dieſer Sache, v češtině se musí říci: ta věc zapírá, žeby se mysliti dala, žeby býti mohla, že jest.

Pozn. 2. Jinak se jmena podstatná dělí na jmena vlastní (nomina propria) a na jmena obecná (nomina appellativa). Jmeny vlastními vyslovují a stíhají se aneb jmena věcí a osob jednotlivých, jako jsou jmena: Krok, Pavel, Praha, Labe, Vyšehrad a j. — aneb jmena jednotlivých rodův, jmena rodinná (nomina patronymica), jako jsou: Kolovrat, Zelenka, Šimek, Lobkovic a j. — aneb posléze jmena jednotlivých národův a kmenův, jako: Čech, Polák, Moravan, Řek, Říman a j. p. — Jmena obecná, jimiž se to, co rodům a tvarům věcí obecného jest, vynáší, jsou aneb srostitá nebo konkretná (nomina concreta), když věci a bytosti smyslné aneb nadsmyslné znamenají, jako: Bůh, anděl, člověk, soudce, město, řeka a t. d. — aneb jsou odtažená nebo abstraktná (nomina abstracta), když se jimi vlastnosti a činnosti, jak samy o sobě jsou, vynášejí, jako: Spravedlnost, poctivost, chudoba, bázeň, učení, cvičení. — Jmena, jimiž se hromady věcí aneb osob spůsobem jednosti stíhají, slovou hromadná n. kollektivná (nomina collectiva), jmena pak, jimiž se věc aneb osoba zdrobňuje, slovou jmena zdrobnělá, zdrobňovací, zmenšovací (nomina deminutiva).

§. 156. Jmena podstatná dvojím činem se rozšířiti mohou. Nejprvé mohou se vytknouti vlastnosti, jež v obsahu jejich se drží, jako: otec dobrý, bůh všemohoucí, Otakar král mocný a j. v. Druhé,

Hosted by Google

mohou se jmena podstatná omeziti takovými věcmi' s kterými v nějakém spojení jsou, jako místem, kde jsou, časem, kdy se udály, látkou, z níž jsou, osobou, kteráž původem jich jest aneb v jejímž držení jsou a t. d. — Přívlastky, které prvým činem k jmenům podstatným přiléhají t. j. které část obsahu jmen podstatných činí, jmenují se přívlastky přilnulé, ulnulé a poměr ten slove poměrem přilnulosti, ulnulosti; přívlastky pak, které druhým činem k jmenům podstatným připojené jsou, slovou přívlastky závislé a poměr ten slove poměrem závislosti. Přívlastky k jmenům podstatným přilnulé shodují se s nimi v pádě a protož slovou též souřadné, jako: matka dobrá, muži Římané a j. v., přívlastky pak na jmenech podstatných závislé nesrovnávají se s nimi v pádě a z té příčiny slovou i jinak podřadné, podřaděné, jako: lepost mládence, mysl člověka, cesta do města a j. v. — Při přívlastcích závislých není spojení tak tuhé, jako při přívlastcích přilnulých, kde však toho jest třeba, tu se dá poměr závislosti zaměniti s poměrem přilnulosti, jako: zahrada knížete a zahrada knížecí. —

§. 157. Všeliký přívlastek jmena podstatného počátek svůj béře od výroku. Tak na př. z výroku: les jest hluboký vzniká les hluboký, z výroku svíce hoří, vzniká svíce hořící, z výroku Přemysl byl kníže České — Přemysl kníže České, roucho jest bílé barvy — roucho bílé barvy, země jest hospodinova — země hospodinova, člověk míní — mínění člověka, hrad zbořen jest — hradu zboření, osvěta od slunce jest — osvěta od slunce a j. v. — Jak z těchto příkladův patrno, stíhá se a drží výrokem to okamžení, jímž se pojem pojmu přivlastňuje, přívlastkem však vynáší se pojem k jinému pojmu již přisouzený a přivlastněný. Odtud spolu viděti, že se pojmy věcí a

Hosted by Google

činností nejenom jednoduchými výrazy nébrž i složenými vynášejí. Při složených výrazech pojmův rozeznati jest částky hlavní a částky vedlejší. První druhým jsou jako za základ, na němž se druhé staví a zavěšují, obě částky však činí látku pojmu vyneseného, samo však složení částek činí jeho formu. Částky hlavní jmenují se jinak částky omezené, částky vedlejší částky omezující aneb jak svrchu řečeno přívlastky. —

I. O jmenech podstatných.

A). Když přívlastky souřadnými jsou.

§. 158. Když se jmeno podstatné jinému jmenu k vypsaní a vysvětlení, co jest, připojí, tak však aby s ním v pádě se srovnávalo, tehdy jmenujeme tak přivlastněné jmeno podstatné přistávku, přístavek, přistavení aneb i jmeno přistavené (appositio, appositum). Přistávky přikládají se vůbec k jmenům, kteráž co sama o sobě jsou, patrno není. K takovým jmenům přísluší:

1). Jmena vlastní, jako:

Svatopluk král Moravský, Platon mudrc, apoštol Pavel, Pašek tesař, pan Petr Vok, panna Anna Hradecká a t. d.

2). Jmena obecná, když obsah jich obmeziti a místněji vyměřiti se má, jako:

Dravec lev, žížalka komár, člověk kupec, anděl ochránce, pán ukrutník, pan otec, pan ženich, páni poručníci a t. d.

3). Zájmena podstatná, k nimž se jak jmeno obecné tak vlastní přistaviti může, jako:

My lidé, já Pompilius, ty blázinku, oni bohové a t. d.

Přistávkou v první příčině vytýká se rod, do kterého jmeno vlastní přísluší, v druhé příčině vytýká se tvar a spůsob věcí, který při jmeně obecném myslíme.

Hosted by Google

Zhusta še přistávka připojí, aby se příčině vyrozumělo, za kterou se o jmeně omezeném přísudek vypovídá. — Jakž svrchu praveno, vyrostá i přistávka z výroku, tak na př. z výroku: Boleslav byl kníže české vyrostá přistávka: Boleslav kníže české, Hannibal byl vévoda Kartaginenský — Hannibal vévoda Kartaginenský. —

§. 159. Přistávky řídí se týmiž pravidly, která §. 30 vyměřena jsou. I zde se rozdíl činí mezi jmenem osobným a jmenem věcným.

1). Jest-li přistávkou jmeno osobné, srovná se s jmenem, jemuž se připojí, v čísle, rodě a pádě. Ku př.:

Za mnú, za mnú chrabro na Polany, na Polany, vrahy našich zemí. Rkk. — Lazar, přítel náš, spí. Br. — Svatopluk, král Moravský, od sv. Cyrilla víře křesťanské byl naučen. Háj. — Alexander, krále Priama syn, dán byl hned narodiv se mezi pastuchy. Mudr. — Téhož léta Otakar, slavný král Český, vtrhl jest do Uher se svým vojskem. Pulk. — Václav II., syn Soběslavův, k ujci svému, králi Belovi, do Uher ujel. Vel. — I učinil jemu pomoc proti Tatarům, úhlavním víry křesťanské nepřátelům. Háj. — Bohové, nejvyšší správce světa, řád míti chtějí ve všech stvořených věcech. Mudr. — My předkům našim, původům a ochráncům umění, mnohou náchylností povinni jsme. Vel. — Doubravka, dcera Boleslava, vdala se za Mečislava, kníže Polské. Vel.—Jan Kobiš, bakalář z školy Matky boží před Tejnem, svědčil. Svěd. — Jan otec Horský pekař svědčil. Svěd. — Martin Karchesius jinak Kraus, toho času služebník pánův, zprávu učinil. Svěd. —

2). Když však přistávkou jest jmeno věcné, shoda toliko v pádě jest, ku př.:

Sodoma, to zlé a šeredné město, zhynulo pro velikou sytost. Štít. — Nejpřednější mezi tím trojím

Hosted by Google

jest duše, obraz nesmrtedlný nesmrtedlného boha. Kom. — A někteří z nich tu s svými lodími k břehům přistáli u Laodiky, města dosti velikého. Háj. — I užásnou se a zahanbí nad Mouřeníny, útočištěm svým, a nad Egyptskými, chloubou svou. Br. — Soběslav I. umřel na zámku Hostíně. Vel. — Z Libice města jdu do Prahy. Háj. — Jan, biskup český, založil klášter slavný v městě Litoměřicích. Háj. — Křižovníci s hvězdou měli dvůr ve vsi Pořičanech blízko Prahy. Háj. — Václav obloživ se v své zemi Čechách nejede do jiných zemí až do smrti své. Beneš. Cont. —

Pozn. 1. Přistávky přivazují se i k zájmenům podstatným, jako: Kterakž ty žádáš ode mne nápoje, od ženy Samarytánky. Br. — Sám se jich, těch všech modl pohanských, odpověz. Pass. — My potomkové jejich v držení té krajiny až podnes zůstáváme. Vel. —

Pozn. 2. Při osobě rodu středního jest přistávka rodu mužského, jako: V ty časy umřelo jest kníže Korutanské, test bratra našeho. Živ Karl. — Viz. §. 30. Pozn. 1.

Pozn. 3. Když se přistávka na dvě jmena táhne, klade se v čísle množném, jako: Dobroslav mezi Labem a Orlicí, řekami prudkými, hlubokými a velmi rybnými se osadil. Háj. — Na den svatých Šimona a Judy apoštolův sešly se obce Pražské do veliké koleje. Háj. — Což pak Kneus a Publius Scipionové? Vel. — Soběslav města Stříbro v Čechách a Gorlici v Lužicích vystavěl. Vel. — To když se stalo, nedlouho meškali Čech a Lech, knížata Slovanská. Vel. —

Pozn. 4. Přistávka jde aneb za jmenem svým aneb před ním, jako: Téhož roku muž dobrý a spravedlivý, Fridrich kníže český umřel. Háj. — Boleslav kníže obeslal k sobě vládyky. Háj. — Kníže Boleslav svolati kázal všecky vládyky. Háj. — Tu horu Labe řeka obchází. Háj. — Řeka Vltava se nad míru vodami rozhojnila. Háj. —

Pozn. 5. S přistávkou podmětu může i přísudek v shodu vjíti. Viz. §. 32. Pozn. 2. —

Pozn. 6. Když se k jmenu obecnému přikládá jmeno vlastní, může se to i učiniti přičiněním výrazův řečený, jmenem, v kteréžto pak příčině jmeno vlastní v nominativě

Hosted by Google

jest, aneb činí se to větou přídavnou. Ku př.: I sešel se lid obojí na poli řečeném Strhov m. na poli Strhově. Háj. — Člověk ten měl své obydlí ve vsi řečené Vřešova m. ve vsi Vřešově. Háj. — Odtud táhli k hradu přetvrdému, jmenem Zlonic. Háj. — Na tom místě stojí ves jmenem Vlastislav blízko hradu, kterýž slove Skalka. Háj. — Potom přijel k veliké řece, jíž jmeno Ráb. Pulk. — I přišli jsou k řece, jíž jmeno bylo Ohře. Háj. — Kovkopové do jedné hory, kteráž Borovka sloula, se vebrali. Háj. — Nicméně se však i bez všeliké vazby praví, ač zřídka: Ještě Řekové nebyli se hnuli od přístavu Tenedon. Let. Troj. — Z království Larissa přitáhli dva králové. Let. Troj. —

§. 160. Nezřídka rozloží se pojem věci tak, že se vynese jmenem obecným, ku kterému se přistávka t. j. jmeno obzvláštního tvaru a spůsobu k místnějšímu omezení příčiní. V příčině té jmeno tvarové moc a význam jmena přídavného do sebe má. Ku př.:

Král Přemysl skrze své rytíře Rakušany všecky Bavory nepřátelsky poplenil. Pulk. — Strom moruše má ztočilý, zavilý a hrbovatý pařez. Byl. — Protož musí mistr kovář učedlníku kladivo do rukou dáti, mistr švec učedlníku změřiti, zkrájeti, zstříhati. Kom. — Jsem žena vdova. Br. — Ty jsi člověk, velikého krále služebník. Pass. — Nechtěj záviděti muži dráči. Br. — Podobno jest království nebeské člověku hospodáři. Br. — Nepřítel člověk to učinil. Br. — Muži Římané! Mudr. —

Pozn. 1. Jak z příkladův přivedených patrno, přičiňují se o osobách k jmenům: člověk, muž, žena jmena stavu, povahy, rodu a povolání, jako: muž ukrutník, muž voják, člověk měšťan, mužové Češi, člověk žvastal a j. v. Vynášení toto pojmův velmi staré jest, nalézá se již v jmenech jako: Kuro-ptva t. j. kura pták, Vlt-ava, Op-ava, Brad-avka, Úsl-ava a j. p., kdež druhá část ava řeku, první část tok, vodu, brod a t. d. znamená. — Jak velice se jménům přídavným a jich moci podobají, z toho jest patrno, že vlastní jmena stromův, míst, zemí a t. d. za jmena přídavná se zaměňují, když se k nim jmeno rodové za přívlastek přičiní, jako: Již otec náš dobyl města Vratislavského t. j. města Vratislavi. Živ. Karl. — I položil ten legát vojsko

Hosted by Google

a stany v předměstí města Ferarského. Živ. Karl. — I poslal nás otec napřed do města Kremonského t. j. do města Kremony. Živ. Karl. — V Římském městě. Pass. — Město Jeruzalemské. Pass. — Město Pražské. Vel. — Řičanský dvůr. Háj. — Země Česká, království České, markrabství Rakouské, knížetství Korutanské, hrabství Tirolské a j. v. — Višňový strom, palmový strom, strom morušový, strom hruškový, strom slívový a t. d. místo: višně strom, palma strom, strom hruška a t. d. Rovněž tak praví se: Zde jsou pořady andělských duchův t. j. andělův duchův. Štít. — Mistr kovářský, tovaryš tesařský, učedlník tkadlcovský a j. v. místo: místr kovář a t. d. *)

B). Když přívlastky jsou podřadnými.

§. 161. Jmena podstatná dají se i rozšířiti a omeziti přívlastky, které s jmenem, jež omezují, nejsou v jednom a témž pádě, nébrž které na něm jsou zavěšeny a to buďto pádem samým bez všeliké předložky aneb pomocí předložek. — Bez předložek omezují se jmena podstatná:

a) Genitivem přívlastkovým, kterýmž se vytýká;

1). Původ a příčina věci a činnosti, kteráž se omezuje, kterýžto genitiv genitivem původu a příčiny slove, jako:

Přísloví Šalomouna, syna Davidova. Br. — Proroctví Izaiáše proroka. Br. — Bázeň smrti. Srovnej §. 82, 2; §. 83, 1. Pozn. 3; §. 83, 2. Pozn. 3; §. 83, 3. Pozn. 1; §. 84. —

2). Vytýká se látka, z níž věc, která se omezuje, jest, a genitiv ten slove genitivem látky, jako:

Sukně hrubé vlny, koruna zlata světlého, záplata sukna nového. Srovnej. §. 86.

*) V jazyku německém praví se toliko: die Stadt Prag, das Königreich Böhmen, die Grafschaft Tirol, der Apfelbaum, strom jabloň, strom jabloňový, der Schuhmachermeister, mistr švec, mistr ševcovský, a j. v. V řečtině se praví: ἄνδρες δικασταὶ muži soudcové, v latině: urbs Roma, avšak i: Is sepultus est in eo colle, qui nunc pars Romanae est urbis. Liv. —

Hosted by Google

3). Vytýkají se věci, jimiž nějaká míra aneb počet aneb oddíl se omezuje, kteréžto genitiv genitivem kolikosti a oddílu slove, jako:

Kopa vajec, hromada lidí, poklad zlata a j. v. Srovnej §. 87; §. 88. —

4). Vytýká se věc, již jmeno obmezené v sobě drží, a ten genitiv slove genitivem obsažným, jako:

Ulice pekařův, země narození tvého, čas soužení, výška pěti loket. Srovnej §. 103. —

5). Jmenuje se věc aneb osoba, jíž jmeno obmezené přísluší, a genitiv ten slove genitivem přivlastňovacím nebo přisvojovacím, jako:

Pavel, Jana Horského pekaře syn, tak to svědčil. Svěd. — Mikuláš, služebník pána Matiáše Dobeše z Olbramic, seznal. Svěd. — Chrám Diany, křídla orlice, brána města. Srovnej §. 101. —

6). Jmenuje se podmět, jímž se činnost a vlastnost jeho omezuje, kteréžto genitiv genitivem podmětným slove, jako:

Společný zpěv jest mnohých spolu zpívání. Kom. — Od kýchání jeho zažehá se světlo. Br. — Ostrost meče sečného, nebezpečnost moře, velebnost krásy, mocnost ctnosti, mohútnost moci naší. Let. Troj. — Hrubost země. Štít. — Srovnej §. 84. —

7). Jmenuje se předmět činnosti samé, a ten genitiv slove genitivem předmětným, jako:

Jest u vidění Boha. Štít. — Pravá známost bylin a jiných věcí. Byl. — Jsou vlastních věcí milovníci. Mudr. — Srovnej §. 104. —

8). Vytýká se vlastnost a povaha, která se na věci v jisté míře nalézá, a ten genitiv slove genitivem jakosti, jako:

Muž ostrého vtipu, člověk hlubokého rozumu, roucho černé barvy. — Matěj Ryba řemesla provaznického svědčil. Svěd. — Srovnej §. 102. —

Hosted by Google

b). Dativem předmětu, jimž se činnost omezuje, jako:

Služba bohům, nepřítel Římanům. Srovnej §. 79.

§. 162. Pomocí předložek aneb prostředně když se přívlastek k jmenu omezenému připíná, tehdy slove přívlastkem předložkovým aneb poměrným. Přívlastek předložkový přikládá se:

1). Když se činnost aneb pojem jmena podstatného prostorem, v kterém se sbíhá, omezuje, na otázku kde a odkud co jest aneb kam co směřuje, jako:

Mládež, strůmkové ráje božího jsouce, nemohou jako plané v lese dříví sami růsti. Kom.—Dveře do kostela jsou proti poledni. Har. — Všeliké do školy nechození aneb z ní vybíhání pod jakoukoli zámínkou nikomu nebudiž dovoleno. Kom. — Tu bylo mnoho rokováno, jakýmby způsobem takové přes moře tažení před se vzato býti mělo. Háj. —

Rovněž tak praví se:

Cesta do svaté země. Vel. — Všeliké po horách ptáctvo. Br. — Jiné na polích kvítí. Let. Troj. — Hradby okolo města. Háj. — Kolín na Rýně, malba na skle, mlýn na vodě, město nad Labem, dům před městem, žádná věc pod nebem, bitva u Lipska, všecky kromě nás věci, plynutí po moři, cesta z Prahy, hlas s nebe, dříví z Libanu, od východu vítr, poslové z měst, spěšné do pole tažení, obsílání do obce, hlavy dání pod meč, před oči kladení, přes svět pracování a jezdění, cesta skrz les, díra skrz zeď, zeď k východu, zůstávání při zemi, někteří z Prahy řemeslníci, někteří z berně lidé, střelba z luků a j. v. —

Pozn. 1. Tohoto způsobu omezování užívá se obzvláštně k vypsání a označení věcí a osob jednotlivých, kteréž aby se od jiných rozeznaly, místem, odkud rodem a kde bytem, službou jsou, se vypisují, jako: Adam z Sternberka na Hoře. Vel. — Jan Vrábský z Vrábí na Dřevčicích. Vel. — Petr Boubinský z Újezda a na Střízeli. Vel. — Beneš z Ostromíře.

Hosted by Google

Vel. — Augustín od Bílého zvonu. Vel. — Mistr Prokop od Pěti korun. — Jan Chlumecký z koleje Všech svatých. Svěd. — Lidmila Škodova z Mydlářovic domu. Svěd. —

2). Když se pojem jmena podstatného časem omezuje. Ku př.:

A to bylo tu středu po sv. Václavu. Svěd.— Sešli se ten čtvrtek před květnou nedělí. Svěd. — Tak se též praví:

Placení při sv. Havle, mírné po jídle spaní, v noci odjetí, v neděli po božím vstoupení, první čtvrtek v postě, v úterý den sv. Floriana s velkonoci, v úterý na zejtří po sv. Bartoloměji, Čechy před Karlem IV., Řím za válek Punických a j. v. —

3). Když se původ a počátek věci a činnosti omezené vytýká, jako:

Bezpečněji jsou rány od nepřítele, než lahodná líbání nenávidícího. Br. — A s vámi pozůstanu, aby se vaše ze mne chlouba rozhojnila. Br. — Rána po biči působí modřinu, rána pak jazyku potírá kosti. Br. — Podnebesí bylo plno osvěty od slunce, v osvětě plno blesku z královych vojův. Rkk. — Hřmot od lidu, loskot od mečův, dusot od koní daleko slyšán byl. Háj. —

Rovněž tak se praví:

Hřmot od zbroje, mnohé od nepřátel překážky.

4). Když se látka jmenuje, z níž věc obmezená jest, jako:

Dejte jemu věnec z zlata a z dříví bobkového. Háj. — Dal jest také klášteru tomu hojné dary od stříbra a zlata. Háj. — Byl řemeslník všelikého díla od mědi a od železa. Br. —

Tak se též praví:

Koruna z trní, prsten od zlata, polévka z úkropu, loupež od zlata, okrasa ženská od zlata, lahůdky od

Hosted by Google

jídla a pokrmův, stavení od kamene, poklady na zlatě a stříbře a j. v.

5). Když se věc aneb způsob jmenuje, které se nalézají při jmeně omezeném, které k němu přísluší, jako:

To se o učeném, bez mravů člověku říci může. Kom. — Lehké a bez všeho rozumu řeči. Mudr. — Sukně v kolo. Vel. —

Tak se též praví:

Potvora o mnohých hlavách, nástroj o desíti strunách, nádoba o dvou hrdlech, dům o jednom pátře, beran s zlatým rounem, chleb s ovocem, bez nemoci duše, lev bílý s dvěma ocasy v červeném poli.

6). Když se cíl a účel věci, jež se omezuje jmenuje, jako:

Zápona na hrdlo, nádoba na mléko, pouta na nohy, dcera na vdání, vůz na zboží, hřebík do závěsy, nástroje k stavení, voda k pití, kůň k jízdě, lavice k sedání, niť k šití pytlů, nádoba pro kořeni, lékařství pro žaludek, chlév pro dobytek, roucha pro stín, plášť pro dešť, letkvář proti vodnatelnosti, zeď proti ohni, obět za hřích a j. v.

7). Když se předmět a jeho vztah k věci a činnosti vyměřuje, jako:

Na přívětivost k hostem nezapomínejte. Br. — On snášel od hříšníkův taková proti němu odmlouvání. Br. — Dítky časně k zdárnému v moudrosti, ctnostech a pobožnosti vzrůstu vedeni buďtež. Kom. —

Tak se též praví: Váhavost k dobrému, láska k bohu, náklonnost k zlému, příchylnost k obrazům, chuť k učení, vítězství proti Trojánským, jednostejnost při víře, vzdělání v pobožnosti, střídmost v oděvu, chtivost po předku, dychtění po úřadech, knihy o zemi svaté, pověst o vaší moci, otázky o víře Kristově, soud o té věci, zásluhy o vlast, pomsta nad Jasonem, vítěz-

Hosted by Google

ství nad nepřátely, správce nad vojskem, svoboda ode cla, cesta za pravidly a j. v. *) —

Pozn. 1. Zhusta se dá přívlastek podřadný jak pomocí předložek tak bez nich, tedy pádem prostým vynesti. Tak se na příklad praví: Vladař žaláře i vladař nad žalářem, úředníci lidu — úředníci nad lidem, vrata brány — vrata u brány, hřmot kol — hřmot od kol, hřmot od zbroje — hřmot zbroje. Br. — Strach smrti — strach před smrtí, láska vlasti — láska k vlasti, příčina hříchu — příčina k hříchu. Mudr. — Pořádek cvičení — pořádek v cvičení. Kom. — Keruše kuchařka pana Jiříka Zvůnka — Jakub lokaj u pana Ferdinanda Švihovského. — Jiřík Dačický služebník mistra Adama probošta.— Matouš Benešovský paedagogus Výžala plavce v Podskalí. — Anna kuchařka od Stanislava Apatykáře. Svěd. — Veliký všech věcí nedostatek — veliký při všech věcech nedostatek. Har. —

Pozn. 2. V německém jazyku užívá se v příčinách svrchu vytknutých obyčejně jmen složených, jako: hřebík do závěsy — der Bandnagel, projížďka z rozkoše— die Luſtfahrt, ručení ze spolka — die Mithaftung, pumpa na zdvíž — die Saugpumpe, zboží na vzor — Muſterwaare, hra na míč — Ballſpiel, šátek na krk — Halstuch, zápona na hrdlo — Halsband, nit k šití — der Nähfaden, jehla k šití pytlů — die Sacknadel, sukně v kolo — Bogenrock, plášť pro dešť — Regenmantel, nauka o obvětách — die Periodenlehre, bublinka na vodě — die Waſſerblaſe, mlýn na vodě — die Waſſermühle a j. v. Jazyk německý v složených jmenech podstatných velmi sobě libuje, ne tak jazyk český, odtud při překládání do češtiny rozdílu toho velmi pilně šetřiti jest. Tak na př. v němčině praví se: ein vortreffliches Kunſtbild, v češtině: obraz obzvláštním dílem a uměním učiněný, v němčině pravíme: um mich des Kunſtausdruckes zu bedienen, v češtině: abych obyčejem umělcův, mužův učených, mluvil; v němčině: das Kochwaſſer — voda vařicí — lat. aqua ad coquendum apta, v něm. die Leghenne v češtině: slepice vejce nesoucí, der Lehrgegenſtand — věc, jíž se vyučuje, einen Meuchelmord an Jemanden begehen — koho vraždou úkladnou zahubiti, koho úkladem zabíti, z úkladu zahubiti,

*) Ostatně srovnej: Jahresbericht des k. k. Gymnaſiums zu Piſek im Schuljahre 1853 — 1854 „O přídatkovém určení jmen podstatných v jazyku českém od P. Václava Zikmunda.“ Písek 1854.

Hosted by Google

Waſſerſchaden — škoda od povodně, škoda od povodně vzatá, škoda povodněmi, vodami učiněná, der Weltmenſch — člověk, jenž v rozkošech život vede, jenž na rozkošech všecko za kládá, člověk milovník rozkoší a t. d.—Jinak se posléze složená jmena jazyka německého i prostými slovy vykládají, jako: die Ziegelhütte — cihelna, Thiergarten — obora, Handſchuh — rukavice, Glockenthurm — zvonice, Salzfaß — slánka, Tiſchtuch — ubrus, Kochlöffel — měchačka, Schöpflöffel — zběračka, Handtuch — ručník, Obſtgarten — štěpnice, Weingarten — vinice, Morgenſtern — denice, Zimmermann — tesař, Glockengießer — zvonař, Bildhauer — řezbář a j. v.

C). Záměna přívlastkův podřadných s přívlastky souřadnými.

§. 163. Přívlastek podřadný, budiž on genitivem, dativem aneb pomocí předložek vynesen, přechází v jazyku českém zhusta ve formu jména přídavného, kterýmžto činem jmena přívlastková z poměru závislosti u poměr přilnulosti přebíhají. Z pravidla činí se to:

1). Při zájmenech osobných já, ty, my, vy, ona, a sebe, pak při zájmeně tázacím kdo a zájmeně neurčitém někdo, při kterých se místo pádu přívlastkového přídavné formy zájmen přisvojovacích můj, tvůj, náš, váš, její, svůj, čí, něčí kladou. Odtud stojí přídavná zájmena tato:

a) místo genitivu přivlastňovacího, jako:

Ty jsi bratr její a ona sestra tvá. Br. — Země vaše zpustla, města vaše vypálena ohněm, zemi pravím vaši cizozemci zžírají. Br. — Jmeno naše časem svým přijde v zapomenutí. Br. — Nebudeť zajisté šetřiti osoby pán všech věcí ani se ostýchati velikosti něčí. Br. — Z čích rukou jest to? Br. —

b). místo genitivu podmětu, jako:

Podlé mé vší žádosti stalo se. Vel. — Chtěl se mstíti svého pádu. Br. — Tvé žádání, mé rozkázání, domnění vaše, její kvílení, něčí naříkání.

Hosted by Google

c). místo genitivu předmětu, jako:

Toť k zlehčení jejímu bylo. Br. — To k svému vzdělání obrátil. Vel. — Nepřátelé k vyplenění mému valí se. Br. — Zapomenul se na učinitele svého. Br. — Nepravím toho ku potupě vaší t. j. abych vás potupil. Br. —

d). místo genitivu příčiny a původu, jako:

Připadl na nás strach váš m. strach vás, od vás. Br. — Zapálil se v žádosti její m. v žádosti jí. Jung. —

e). místo dativu předmětného, jako:

Nic není neslušnějšího, než pomsta své křivdy m. křivdy sobě učiněné. Mudr. — Velicí páni svých křivd náhle mstívají t. j. křivd sobě učiněných. Vel.—

Pozn. 1. Když se k zájmenům těmto přičiní přívlastek, tehdy kladou se z pravidla do genitivu, jako: Radost má jest všech vás radosť. Br. — Důstojnost nás křesťanův nedopouští nám tak se opomítati. Kom. — To jest všech nás obyčej. Mudr. — Rač mne, své chudé služebnice, stráže býti. Pass. — Nepřátelé na vaši a všech nás záhubu vtrhli do země této. Háj. — Avšak nicméně praví se též: Že jsi hřešil, není tvůj samého to pád, ale i náš. Br. — Ty jsi naše všech naděje. Kanc. — Naše žalost některých v radost jest obrácena t. j. nás některých žalost. Har. —

Pozn. 2. Přisvojovací zájmeno třetí osoby rodu ženského její nesbíhá se v staré češtině, kdež se jako při rodě mužském vždy genitivu užívalo, jako: I počechu chváliti výpovědi jeje *) Lib. S. — Střežechu jej púti jeje dráhu. Rkk. — Chválili jejie zmilelého syna. St. Skl. — Teprva během 15. století bralo na se přídavnou formu, tak že se pravilo na př.: jest její syn, jest jejího syna a t. d. — U Slovákův užívá se a, jakž Nudožerský ve své grammatice lib I. stran. 43. praví, užívalo se jen v příčinách svrchu vytknutých genitivu jej aneb jeji. —

2). Když jmena osobná čísla jednotného k jinému jmenu se přičiní, klade se místo genitivu při mužských

*) Forma genitivu ženského od ja (t. j. ona) jest jeje, jéj, jé, jéjej.

Hosted by Google

jmenech z pravidla přídavná forma na — ův, -ova, -ovo, při ženských jmenech přídavná forma na -in, -ina, -ino; v kterýchžto příčinách formy takové stojí:

a). místo genitivu přivlastňovacího, jako:

A potom ještě dvě létě na císařově dvoře ostal. Pass. — To jest město Davidovo. Br. — Nechať uzřím tvář královu. Br. — I zapálili služebníci Absolonovi dědinu tu. Br. — Děvka Sářina. Br. — Matčina zahrada a j. v. —

b). místo genitivu původu a podmětu, jako:

A ten sloul kněžnin a jinak Libušin peníz. Háj. — Tehda mátě hospodáři dceřinu odpověď pověděla. Pass. — Slyší stráže volání pastušino. Rkk. — Ten tehdy v Uherské zemi kázáním otcovým přebýval. Háj. — Bůh chce, abychom my slouli stromové spravedlnosti, štípení hospodinova. Kom. — Zlořečení hospodinovo jest v domě bezbožníka. Br. — Andělovo řečení. Pass. — Řvání lvovo. Mel. bibl. —

c). místo genitivu předmětu a příčiny, jako:

Bázeň hospodinova vede k životu. Br. — Ježíšovo umučení. Pass. — Vynes roucha všechněm ctitelům Bálovým. Br. —

Pozn. 1. Když se k genitivu přívlastek přičiní, tehdy genitiv pravidelný jest, jako: Manželka Soběslava druhého byla dcera knížete Polského. Vel. — Vzal odtud kosti Saulovy i kosti Jonaty syna jeho. Br. — Nicméně však jako při zájmenech, rovněž tak praví se i zde: Homér přivodí duši Hektorovu, toho převelmi pracovitého muže. Mudr. — Šlechetná krále Mausolova žena muži svému drahý a nákladný hrob udělala. Mudr. — Byla dci slovútného knížete Pertoldova. Pass. — Ten byl krále Priamův blízký přítel. Let. Troj. — Tak i nyní ještě pravíme při slově páně, *) jako: Zrušil jsem hrady páně

*) Forma páně jest genitiv od nominativu pánja, m. pánija, s přehlaseným a v e, páně, jako rukojmě místo rukojmja, rukojmija.

Hosted by Google

Mikšovy. Ottersd. živ. Karl. — Dcky v svou moc vzav, i s registry úřadu páně Lvova v sklepě zapečetiti rozkázal. Vel. — V staré češtině se velmi zřídka obě části s částí hlavní srovnávají, jako: Bořivoj do Moravy k dvoru k královu Svatoplukovu jel t. j. k dvoru krále Svatopluka. Pass. — A jměl jest otce na césařově Juliánově dvoře a Konstantinově. Pass. —

Pozn. 2. Záměna jmen podstatných a zájmen osobných za formu přídavnou pravidlem jest při genitivech přivlastňovacích a podmětných, avšak při genitivu předmětném podržuje se z pravidla genitiv, jako: Touto milostí míní se všecko spasení naše a vykoupení nás z hříchů a darování nás věčným životem. Cap. — Ostatně srovnej §. 101. §. 102. §. 103. §. 104. —

§. 164. Při jmenech neosobných a jmenech čísla množného klade se místo pádu přívlastkového forma jmen přídavných jen tehdy, když se pojem přívlastkův takových jmenům omezeným přičiní jakožto všeobecný znak rozlišovací. Záměnou tou přestane pojem závislý býti samostatným a spojení jeho s částí hlavní není již zevné, nébrž vnitřní. Přídavné tyto formy, jež jmena podstatná na se berou, mají do sebe moc:

1). Genitivu přivlastňovacího, vytýkajíce věc, jež jmenu omezenému přísluší. V této příčině užívá se:

a) přípony *—í*, vzniklé z *—jъ*, *—ja*, *—je*, což se k řeckým příponám *—ιος, —ια, —ιον*, lat. —ius, —ia, —ium hodí, *) jako:

Srst kozí, tvář orličí, noha telecí, žluč rybí, kůže jezevčí. Br. — Srdce krkavčí, liščí ocas, vlčí pazoury, psí zuby. Kom. — Rozum člověčí, obyčej pastuší, oči rysí. Mudr. — Kůže hovězí, jehenčí, kozelčí, medvědí, rouno ovčí. Vel. — Hlas dítěcí. Pass. — Tuří hlava. Rkk. —

---

*) Přípona ta jest z kořene zájmenného ja, již se velmi zhusta jmena odvozena tvoří, jako v řečt. ξένιος z ξεν-jος, rêgius z rêg-jus, σοφία z σοφ-jα.

Hosted by Google

b). přípony *—vý, —vá, —vé* aneb —vъ, —va, —vo, *) jako:

Dubové listí. Rkk. — Slonové tělo. Štít. — Moc větrová, tělo velbloudové. Alex. — Opona chrámová, dveře hrobové, kůže skopcová, krev kozlová. Br. — Pávový krk, dedkový chochol, basiliškové oči, volové rohy. Kom. — Chrpový kořen. Byl. — Kůže lvová, kůra březová, lýko lípové. Vel. — Okno sklepové t. j. okno sklepu. Háj. —

c). přípony *-ský* aneb raději-ьský aneb —ьskъ, —ьska, —ьsko, řeck. —ικος, lat. —icus **) jako:

Přirození člověcké a božské. Pass. — Egyptská moudrost, roucho královské, zápal ženský. Mudr. — Zdi Jeruzalemské, ruce lidské, obličej zemský, dům královský, průchody nebeské. Br. — Koňské kopyto, pysk sviňský. Kom. — Kopyto hovadské, kovářské kleště. Vel. —

d). přípony *—ný* aneb raději —ьný aneb —ьnъ, —ьna, —ьno, řecké —ινος, lat. —înus, —inus, —ianus, ***) jako:

Kostelná střecha. St. Skl. — Oko tělesné. Štít. — Okršlek měsíčný, krása tělesná, řeč obecná. Mudr. — Zrno horčičné, dirka jehelná. Br. — Stéblo pšeničné, barva tělná, bílek vaječný, jádro borovičné, list řepný, zelný. Byl. — Střída chlebná. Háj. — Solná chuť, seménko bylinné, vinný list, hodinný nástroj, tělo hovadné. Kom. — Barva cihelná, hrdelná žíla. Vel. — Hvězdná moc, pekelné závory. Pass. — Přirození krevné, moc soudná. Jung. — Soudná stolice. Vel. —

---

*) Vznikla z kořene zájmenného va, kteréž se nalézá v zájmeně ovъ, ova, ovo, a pak v jmenech odvozených, jako: cer-vus, řeck. κεραός z κερα-νός t. j. rohatý.

**) Od kořene zájmenného ka, které se zhusta sbíhá při jmenech odvozených, jako: βασιλ-ικός královský, publicus veřejný.

***) Z kořenův zájmenných ja a na, kteráž to poslední částka se zhusta sbíhá při jmenech odvozených, jako: δει-νός strašný, magnus veliký. —

Hosted by Google

e). přípony —*ní* aneb raději —ьní, staroslovanské ьnii, lat. inius, *) jako:

Kostelní střecha. Pass. — Věci duchovní. Štít. — Vrchy horní. Let. Troj. — Jehelní ucho, rozsedliny skalní. Br. — Dveře kostelní, matka včelní, hrdelní žíla. Vel. — Otec čelední, duchy životní. Kom. — Soudní světnice. Vel. —

2). Mají do sebe moc genitivu p o d m ě t u, vytýkajíce podmět aneb původ činnosti a vlastnosti, kterouž jmeno omezené do sebe má. Sem hledí:

a). přípona —*í*, jako:

Rozkázání knížecí. Háj. — Hadí uštknutí. Byl. — Poručení boží. Kom. — Den božího vstoupení. Bart. — Skolení aneb vrčení liščí. Vel. — Zpěv krkavčí. Ros. —

b). přípona —*vý*, —*vá*, —*vé*, jako:

Domová světlost (srovnej: dům světlý jest). Pass. — Hrčení potůčkové. Zyg. — Sladké šumání větrové. Let. Troj. — Chrpový květ. Byl. — Blýskání hromové. Br. — Hromové udeření. Jung. —

c). přípona: —*ský*, —*ská*, —*ské*, jako:

Hněv pohanský (srovnej: pohané hněvají se). Pass. — Kvílení dětinské, umění lekařské. Kom. — Milování manželské, otcovské chlubení. Mudr. — Otázka královská. Háj. — Běh nebeský t. j. běh nebes. Vel. —

d). přípona —*ný*, —*ná*, —*né*, jako:

Větrná náramnost (srovnej: větrové náramní jsou), mléčná bělost, hvězdný běh. Let. Troj. — Boj duchovný, blatná nečistota, velikost duchovná. Štít. — Vodné plýtvání. Leg — Běh vodný. Aqu. — Hvězdný běh, východ slunečný, studenost sněžná. Br. — Bolení kloubné. Byl. — Místa bezvodná. Vel. — Hrdelná nahota. Ctib. — Tvrdost kamenná, hvězdná jasnost, soudný ná-

*) Přípona ta z tří částek zájmenných složena jest z částky j a = ьy, z částk n a a konečně z částky j a = ь = i. —

Hosted by Google

lez. Jung. — Běh soudný. Pr. Kut. — Rybničné potřeby. Vel. —

e). přípona *—ní*, jako:

Letní horkost (srovnej: léto horké jest). Vel. — Letní sucho. Br. — Temno noční. Rkk. — Krevní tok. Čern. — Kostelní ustanovení. Hr. Jel. — Bolení kloubní. Byl. — Církevní přikázání, hrdelní otok. Jung. —

3). Mají do sebe moc genitivu předmětného, jmenujíce věc, která p ř e d m ě t e m činnosti jmena omezeného jest. Sem hledí:

a). přípona *—í*, jako:

Známost boží, ctitel boží, láska boží, křtitel boží. Kom. — Boží vzkříšení. Pass. —

b). přípona *—ský, —ská, —ské*, jako:

Obležení Jeruzalemské. Pass. — Obyvatelé Jeruzalemští. Br. — Ostraha městská. Let. Troj. — Spasení lidské. Kom. —

c). přípona *—vý, —vá, —vé*, a to velmi zřídka, jako:

Stráže žalařová. Pass. — Spojení kloubové. Sal. rkp. — Rozumové vzdělání. Jung. —

d). přípona *—ný, —ná, —né*, jako:

Stráž žalářná, v čas žně pšeničné, pokrm tělesný. Br. — Obecné nakažení. Vel. — Oděv tělesný, léčení tělesné. Mudr. — Lékař ranný. Zyg. — Krásocitné vzdělání. Jung. —

e). přípona *—ní*, jako:

Měřič lesní a zemský, posluhování kostelní. Háj. — Umění početní, zpráva čelední, řezník obětní. Vel. — Ostraha d o m o v n í. Rad. zvíř. — Tkadlec hedvábní. Jung. — Církevní zprávce. Jung. —

4). Vytýká se jimi l á t k a, z níž věc jmena omezeného jest. Sem hledí:

a). přípona *—ový, —ová, —ové*, jako:

Nebe křišťalové, nebe hvězdové. Štít. — Zdi mramorové. Let. Troj. — Dříví bukové, březové, lípové

Hosted by Google

růžový olej, šťáva chrpová. Byl. — Prostěradlo kmentové, plášť šarlatový, koruna trnová. Br. — Vosková svíce. Háj. — Rybové maso. Tkad. — Skořicové dřevo. Vel. —

b). přípona *—ný, —ná, —né,* jako:

Zemné tělo Štít. — Sochor železný, plášť hedvábný, zeď cihelná. Br. — Mouka horčičná. Byl. — Okřin stříbrný, hedvábné roucho, kamenná modla, ječný chleb, pokrm mléčný. Pass. — Semenečná polévka. Vel. — Trouby měděné, sukně vlněná. Br. — Kožený plášť. Kom. — Nádoba sklená, džbán hlíněný. Vel. —

c). přípona *—ní,* avšak velmi zřídka, jako:

Hedvábní vlna. St. Skl. — Pec cihelní. Br. — Cihelní kámen. Reš. —

5). Vytýká se jimi věc, kteráž obsahem jest jmena omezeného, kteráž obsah jeho vyplňuje. Sem přísluší:

a). přípona *—ový, —ová, —ové,* jako:

Den trhový t. j. den trhu. Pass. — Léta hladová t. j. léta hladu. Jung. — Sloup dýmový, sloup oblakový. Br. — Cukrová dyně, cukrová řepa, cínové hory. Jung. —

b). přípona *—ný, —ná, —né,* jako:

Den soudný, místo popravné, dům radný, stohy obilné, místo soudné. Br. — Zahrada tykevná, les skořičný, proutek stebelný, stinné místo. Byl. — Sloup plamenný. Pass. — Léta hladná, voda kovná, hory železné. Jung. —

c). přípona *—ní,* jako:

Čas vánoční, slavnost velikonoční, čas morní. Háj. — Síně strážní, den sváteční. Br. — Soudní světnice. Vel. — Dům soudní. Kom. — Krajina zimní. Jung. — Obědní hodina. Vel. —

d). přípona *—ý, —á, —é,* toliko při jmenech složených, jako:

Hlína zlatopiská. Lib. S. —

Hosted by Google

6). Jmenuje se jimi v l a s t n o s t, kteráž věci jmena omezeného v dosti dobré míře přináleží, aneb v ě c i, které s jmenem omezeným v dosti veliké hojnosti spojené jsou. Sem hledí:

a). přípona *—ný, —ná, —né,* jako:

Člověk mravný t. j. člověk dobrých mravův. Vel. — Lahodné víno, nákladné dílo. Vel. — Muž soudný. Br. — Rány hromné, zvuky hlučné. Rkk. — Chutné pokrmy, mírné teplo, pracný život. Kom. — Zvučný hlas, prut ratolestný. Byl. — Země trávná, řeka rybná. Let. Troj. — Rybné řeky. Háj. — Muž lestný, tužebné úpění. Br. — Letná kráva. Jung. — Oči plamenné. Pass. —

b). jmena složená s příponou *—ný, —ná, —né,* zřídka s příponou —n í jako:

Muž dobrovolný, syn tvrdošíjný, lidé tvrdočelní, zvuk temnohlasný. Br. — Člověk lehkomluvný, žváč lehkomyslný. Vel. — Osoba lehkovážná, muž dobropověstný. Kom. — Dcera lepotvorná. Rkk. — Svody tvárnolícné. Zyg. — Dvoupídní proutek, proutek čtverhranný. Byl. — Mokrost černokrevná. Jung. —

c). jmena složená s příponou *—ý, —á, —é,* jako:

Túr jarohlavý. Rkk. — Člověk tvrdohlavý, veřeje čtverhrané. Br. — Člověk dlouhonosý. Pass. — Muž dlouhověký. Vel. — Pták ploskonohý. Kom. — Noc černokřídlá, noc temnoroucha. Jung. — Klas čtverřadý, šestiřadý. Byl. —

d). přípony *—atý, - itý, —natý, —ovatý, — ovitý,* *) jako:

---

*) Přípona atý m. atъ jest z kořene zájmenného ta, přípony n a t ý, o-v a t ý z kořenův zájmenných na, va, ta. Všecky přípony dají se odvoditi od zájmenných kořenův a, j a, v a, n a, s a, k a, t a, a j. v. A jako kmeny podmětu a přísudku jeden s druhým částkami zájmennými se v celek jeden poji, rovněž tak se i činí při částkách jednoho a téhož pojmu. —

Hosted by Google

Ryby hlavaté. Jung. — Kořen vlasatý. Byl. — Čtverohranatý peníz. Hr. Jel. — Místa skalnatá, vodnatá vlhkost, květ hvězdnatý, kořen dřevnatý. Byl. — Strom mízovatý, semeno pruhovaté, proutí uzlovaté, listí žilkovaté, růžkovaté. Byl. — Země hlínovatá. Kom. — Prut klasovitý. Byl. — Léto hladovité. Pass. — Semenice houbovitá. Jung. — Ohnité železo. Pass. — Hlasitá řeč. Byl. — Muž letitý. Háj. — Místo kamenité. Byl. — Země písčitá. Kom. — Báně zahrdlitá. Jung.—

7). Jmenuje se účel jmena omezeného t. j. nač věc omezená jest. Sem hledí:

a). přípona *—ný, —ná, —né*, jako:

Nástroj hudebný, číše vodná, zbroj válečná, láhvice vinná, nádoba mléčná. Br. — Berany válečné. Let. Troj. — Vinný sud. Byl. — Moučná truhla. Vel. — Hůlka podporná. Tkadl. — Role pšeničná, moučný trh, ptáčný lep. Jung. — Čerstvorybný a suchorybný trh. Pam. Kut. —

b). přípona *—ní*, jako:

Vodní džbán, mouční truhla, plotní kůl, početní stůl. Vel. — Vodní jáma, obětní koláček. Kom. —

c). přípona *—ový, —ová, —ové*, velmi zřídka, jako:

Chlebová lopata. Vel. — Báně octová. Aqu. — Kamení prakové. Br. —

d). přípona na *—cí* aneb *—utý*, kteráž se ku kmenům časoslovným přivazuje, jako:

Krájecí nůž t. j. nůž ku krájení, jehla vyšívací, nůžky utěrací, kámen křesací, cihla krycí, cihla zdicí, nádoba picí, most zdvihací. Vel. — Zažívací prášek. Byl. — Most vzdvihutý. Háj. —

8). Jmenuje se jimi příčina a původ, odkud věc omezená jest. Sem hledí:

a). přípona *—ový, —ová, —ové*, jako:

Hosted by Google

Úraz hromový t. j. úraz od hromu, rána nožová. Pass. — Rána morová. Mudr. —

b). přípona *—ský, —ská, —ské*, jako:

Kunrad Brněnský. Vel. — Chleb nebeský. Vel. — Anna Kostelecká, Matěj Borotinský, Vojtěch Roudnický, Jakub Strakonický, Pavel Kamenický, Markéta Bystřická. Svěd. —

c). přípona *—ný, —ná, —né*, jako:

Muž cizokrajný. Let. Troj.—Úřadné osoby. Kom.—

d). přípona *—ní*, jako:

Bolest morní. Háj. — Morní neduh a nakažení. Byl. —

9). Jmenuje se jimi místo, kde věc omezená jest aneb čas, kdy se děje aneb způsob, jak jest. Sem hledí:

a). přípona *—ový, —ová, —ové*, jako:

Trpení křížové t. j. na kříži. Pass. — Muky křížové. Scip. —

b). přípona *—ský, —ská, —ské*, jako:

Polské květy, zvěř leský. Rkk. — Kostel Vyšehradský t. j. který na Vyšehradě jest. Vel. — Duha nebeská. Vel. — Nebeské odměny t. j. které v nebesích jsou. Kom. — Pád rájský, slunce nebeské. Kom. —

c). přípona *—ný, —ná, —né*, jako:

Ryby vodné. Rad. zvíř. — Viničné dílo. Jung. — Zemné bydliště. Štít. — Chleb podpopelný. Vel. — Nadhvězdné stany. Čel. — Had vodný. Aqu. — Samotný život t. j. o samotě. Mudr.—Ranné slunce. Rkk. —

d). přípona *—ní*, jako:

Had vodní. Vel. — Vítr východní, rosa jitřní, zápal večerní, zápal sobotní, oblak ranní, dříví polní, zvěř lesní. Br. — Jitřní spaní. Rkk. — Podzemní sklep. Vel. — Podpážní klobouk. Vel. —

Pozn. 1. Význam a moc přípon těchto tvořicích dá se toliko poměrem, v němž část hlavní a vedlejší jsou, ustanoviti, při čemž spolu na jevo vychází, že přípony tyto k vyjádření více vztahův schopny jsou. Nejhustěji užívá se jich

Hosted by Google

místo genitivu přivlastňovacího, genitivu látky, původu a účelu, řidčeji zastupují genitivy podmětu, předmětu, obsahu, místa a času. Nadto připomenouti jest, že se přípony —í toliko při jmenech bytostí živých jak rozumných tak nerozumných, přípony —ový nejhustěji při jmenech zvířat, stromův a látek, přípony —ský nejhustěji při jmenech osob, zvířat a míst, přípony —ný a —ní po přednosti při jmenech věcných užívá. Rovněž jest tak i při ostatních příponách. Co se rozdílu mezi příponami —ný a —ní dotýče, neznamenáme žádného ani co do jmen, k nimž se přivazují, ani co do moci a významu, jejž na se berou. Čím dále do minulosti postupujeme, tím hustější jest přípona —ný, proti tomu čím blíže přítomnosti jsme, tím hustější jest užívání přípony —ní. Ostatně viz: Přípojek o některých přídavných, od P. J. Šafaříka, v německo-českém slovníku vědeckého názvosloví. V Praze 1853.

II. O jmenech přídavných.

§. 165. Počátkem svým dělí se jmena přídavná na

1). časoslovná jmena přídavná, kteráž od kmene časoslovného odvozena jsou a, jakých vlastností věci jsou, vypovídají. Odtud slovou i jinak jakostná jmena přídavná. Sem padají, ku př.:

a). Nah-ý, lepý, tupý, tichý, suchý, dlouhý, chudý, slepý, lichý, hrdý, drzý, drahý, hluchý, jarý, nový, malý, bledý.

b). Slad-ký, trpký, horký, hladký, tenký, úzký, mrzký, křepký, vysoký, divoký, široký, hluboký.

c). Čer-ný, perný, plný, pilný, ladný, pěkný, hodný, žirný, zelený, jasný.

d). Chyt-rý, dobrý, kyprý, bodrý, modrý, mokrý, příkrý, moudrý, ostrý, pestrý.

e). Kousa-vý, pichavý, kapavý, zajikavý, třesavý, kysavý, bělavý, bodlavý, ryšavý, blýskavý, křiklavý.

f). Smě-lý, umělý, vřelý, veselý, kyselý, zralý, svraskalý, teplý, stálý, rychlý, náhlý, okrouhlý, ustalý, shnilý, splesnivělý.

Hosted by Google

g). Náleži-tý, rozložitý, točitý, hbitý, tekutý, mrzutý, smrdutý, visutý, mohutý, lutý, krutý.

h). Trpě-livý, mlčelivý, zdrželivý, pohoršlivý. *)

2). Na přídavná jmena odejmenná, která ode jmen a jich kmenův se odvozují. Přídavnými těmito jmeny vytýká se poměr, v kterém pojem jmena podstatného k jiným jmenům podstatným jest, a protož jmenují se jinak přídavná jmena poměrná nebo vztažná. Sem přísluší všecka jmena přídavná, o kterých v §. 163, 2 §. 164. řeč byla.

Pozn. 1. Co do významu, jejž jmena přídavná do sebe mají, jsou některá moci činné, jiná moci trpné. Moci činné jsou na př. vlh-ký t. j. to co vlhne, sladký t. j. sládnoucí, bodlavý t. j. to co bodá, pálivý t. j. to co pálí a t. d. Moci trpné jsou: milý t. j. to co milovaný; krátký, od kořene krt t. j. štípati, rýti, to co uštípený, urytý; tenký od koř. ten táhnouti, jest to, co tažený, natažený. Jiná jmena přídavná sbíhají se jak v smyslu trpném tak i v činném, jako: vůle žádostivá, lakomci jen sháněti statky žádostiví t. j. vůle, lakomci žádající; pokoj všem lidem žádostivý t. j. od všech lidí žádaný; hlas pronikavý, zrak pronikavý t. j. hlas, zvuk pronikající; nežit pronikavý, helm nepronikavý t. j. který se proniknouti dá, který se pronikati nedá. — Slova strašlivá t. j. slova strašící, mysl strašlivá t. j. mysl, která se strašiti dá, člověk strašlivý t. j. člověk, který se strašiti dá, který se bojí —

Pozn. 2. V širším smyslu počítají se k jmenům přídavným přídavná jmena číselná, přídavná zájmena, příčestí a přestupníky. —

§. 166. Při jmenech přídavných rozdíl se činí mezi formami určitými a formami neurčitými. Tak formy nah, naha, naho; pln, plna, plno a j. p. slovou neurčité; nahý, nahá, nahé; plný, plná, plné a j. p. slovou formy určité. Ne-

*) Připonám těm, které se ku kmenům časoslovným přikládají, základem jsou zájmenné prvky a, ka, na, va, ra, la, ta.

Hosted by Google

určitých forem se užívá, když při věcech činem nijakým omezených vlastnost některou vytýkáme, forem určitých však, když to činíme při věcech určitých to jest při věcech, které již odněkud známy jsou, ukazujíce formou určitou k tomu, že již o nich řeč byla, že se opětují aneb že na řadě jsou. Tak na př. u větě: z črna lesa vystupuje skála, na skálu vystúpí silný Záboj - praveno jest z črna lesa činem neurčitým, naproti tomu kdyžby se pravilo z črného lesa, tehdy by to bylo jako z črna toho lesa, o němž řeč již byla aneb který všem znám jest. Ve formě určité drží se kromě jmena přídavného zájmeno ukazovací ji, ja, je, tak že črný les jest to, co črnъ-ji les, črného lesa = črna-jeho lesa t. j. črn ten les, črna toho lesa. — V nejstarších památkách literatury české šetří se ještě při přívlastcích rozdílu mezi formou určitou a neurčitou, avšak již záhy vždy více a více rozdíl ten se zastěňoval, až z cela vymizel, tak že nyní při přídavných jmenech přívlastkových formy určité užívati za pravidlo jest. *) Na př. když se formy neurčité užívalo, stůjtež zde tyto příklady:

I uleče sě duše těžka mlata. Rkk. — Onamo taže mustvo slovem prudka Slavoje, hlubinami lesov k modru vrchu. Rkk. — Noc přikročíše k jutru šedošeru. Rkk. — Meč sě smeče po koženě štítě. Rkk. — Pěvce dobra milujú bozi. Rkk. — Vadita sě kruto mezu sobú, lutý Chrudoš na Otavě krivě, na Otavě krivě zlatonosně, Stiaglav chraber na Radbuze chladně. Lib. S. — U nás pravda po zákonu svatu. Lib. S. —

Pozn. 1. Nyní se při přívlastcích formy neurčité v těchto příčinách ještě užívá: a) Při jmenech přisvojovacích na

*) Kde se formy určité užívalo, tu se v jazyku řeckém užívá členku ὁ, ἡ, τό, a kde jest v češtině forma neurčitá, tu v řečtině neklade se členku. Slovce ὅ, ἥ jsou z kořene zájmenného **sa** stojíť ὁ, ἡ místo ὅο, ὅη, srovnej české sjen, sja, sje.

Hosted by Google

—ův, —ova, ovo, na —in, —ina, —ino, jako: Služebník Abrahámův jsem já. Br. — Léta téhož Tetka, sestra Libušina umřela. Háj. — Libuše byla nejmladší dcera Krokova. Háj. — b). Při číselných jmenech řadovných, když se slovcem půl spojena jsou, jako: Za půl sedma dne. Br. — Po půl čtvrtu dni duch života vstoupil do nich. Br. — Královal něco málo přes půl šesta měsíce. Vel. — Pražané uvolili se dáti za ten rok půl třinácta tisíce kop grošův českých. — Prodejte mi půl čtvrty kopy. Svěd.—c). Při číslích tvarových, jako: Z toho čtver užitek jde. Kom. — Sedmera ohavnost jest v srdci jejich. Br. — A tato patera věc v řeči té se nám obsahuje. Perist. — d). Při jiných ustálených spůsobech mluvení, jako: Z čista jasna uhodilo. Us. — Z čista dobra. Us. — Hvězdy v bíle dni spatřili. Vel. — Bíle dně se ukáže klam. Jung. — e). Posléze užívá se jí nezřídka i u novějších básníků, jako:

Dennice vyšla záře nezkalené
z mraku nejisty čáky nám. Mar. —
Mračno krupobitné
z běla dne noc černou tvoří. Chmel. —

A). O shodě jmen přídavných.

§. 167. Jmena přídavná když se jmenům podstatným za přívlastky připojí, srovnají se s nimi v rodě, čísle a pádě. Ku př.:

Muž rozumný moudrostí se spravuje. Br. — Život těla jest srdce zdravé. Br. — Věci slané moc mají rozdělující. Byl. — Žádný záplaty roucha nového nepřišívá k rouchu vetchému. Br. — Žádný nevlévá vína nového do nádob starých. Br. — Tuť uhašují oslové divocí žížeň svou. Br. — Velikou žalostí rukama lomila. Svěd. — Malá jiskra velkým ohněm bývá. Kom. — Já jsem lovec bludný. Rkk. — Za vrchy vzchod šedý projasňuje. Rkk. —

Pozn. 1. S jmeny rodu mužského, když jsou bezživotná a v nominativě a vokativě čísla množného s zakončením akkusativu t. j. s *y* aneb *e* stojí, víží se přívlastky též s

Hosted by Google

zakončením akkusativu to jest s zakončením *é*, jako při jmenech rodu ženského, ku př.: Vlasy tvé (jsou), jako stáda koz. Br. Can. 4. 1. — Hlava jeho (jest), jako ryzé zlato, vlasy jeho kadeřavé (jsou) černé, jako havran. Br. — Líce jeho (jsou) jako záhonky vonnými věcmi vysázené. Br. — Tak se též praví: silné duby, ostré meče, stoly dlouhé, květy převonné a j. v. — Když se však v týchž pádech připojí širší přípona —ové, užívá se i při přívlastku nominativná přípona —í, jako: Ruce jeho krásné (jsou), jako prstenové zlatí, vysazení kamením drahým. Br. — Tak se praví: černí vlasové, silní dubové, ostří mečové, dlouzí stolové a j. v. — Staří rozdílu toho neznali, pravili ku př.: Jako vzveličení jsúť skutci tvoji hospodine. Žalt. — Syto bude dřevo polské a cedri libansci. Žalt. — Ostatně srovnej §. 29. Pozn. 1. —

Pozn. 2. Jmena rodu středního v čísle množném pojí se ráda s přívlastky rodu ženského, jako: A tím poklopem házeli ty bláta do zahrady. Svěd. — Této vazby užívá se jen v řeči obecné, v kteréž se praví: mladé děvčata, veliké města, bedra mocné, černé zvířata místo slíčnějšího a správnějšího: mladá děvčata, veliká města, bedra mocná, černá zvířata. Viz §. 29. Pozn. 2.

Pozn. 3. Při jmenech osob kníže, hrabě, markrabě, kteráž rodu středního jsou, strojí se přívlastek zhusta po smyslu, jako: Toho léta markrabě Bramburský umřel. Pulk. — Mstiboj, kníže kouřímský. Háj. — Kníže Brandeburský. Vel. — Knížata Moravští. Pal. — Viz. §. 34. B. 1. —

Pozn. 4. Jmena čísla dvojného oči, uši, ruce a j. pojí se nyní s přívlastkem čísla množného, jako: Oči hospodinovy obrácené jsou k spravedlivým. Br. — Očí vysokých a mysli naduté nebudu trpěti. Br. — Což jsem slyšel v své uši. Br. — My v tvých rukou jsme. Háj. — A však v instrumentale praví se z pravidla: Neviděl očima svýma a ušima svýma neslyšel. Br. — Ta orlice všecko vojsko české svýma křidloma zakryla. Pulk. — V staré češtině ve všech pádech přívlastek v čísle se srovnával. Srovnej §. 27. Pozn. 1, §. 35. Pozn. 1. —

§. 168. Když se s jmenem podstatným dvě aneb více jmen přídavných pojí, tehdy jsou vespolek aneb v poměru přiřadění aneb v poměru vřadění. V první příčině jsou jmena přídavná s jmenem pod-

Hosted by Google

statným aneb, jak jinak pravíme, části vedlejší s částkou hlavní na jedné a též rovni, v jedné a též míře a váze; — v druhé pak sroste jedna část vedlejší s částí hlavní v celek, který se zase druhým jmenem přídavným místněji omezí. Při poměru přiřadění aneb přikládání

1). vytyká se více vlastností, které v obsahu věci jsou, a vlastnosti ty hromadí se jedna vedlé druhé spojkami *a, i* někdy i bez nich, jako:

Veliké kolo a široké jest život náš. Mudr. — Pravé a věrné přátelství pádu nezná. Mudr. — Rozumný štěpař sází rostliny užitečné a vzácné. Kom. — Ninus rozkázal veliké, krásné a bohaté město stavěti. Mudr.—Byl to i mocný i ctnostný a dobrý král. Mudr. — Takovému bolestná a tesklivá a tvrdá starost přijde. Mudr.—Skrze to město řeka veliká, bystrá, čistá a rybná tekla. Let. Troj. — Nosí se nad jiné pyšnou, nemoudrou myslí. Pass. — Bylina s úzkým, obdlouž-ným listem. Byl. — Lilium s tenkými modrými lístky. Byl. — Při vrchu nese ta bylina pěkný bílý květ. Byl. —

2). Při poměru vřadění táhne se celek pojmový buďto k všeobecnosti aneb k jiným věcem jednotlivým. Ku př..

Všeliká taková chlouba zlá jest. Br. — Na šlechetnosti veškeren dobrý život záleží. Mudr. — Všecky věci vaše čisté jsou. Br.— Všeliké stvoření boží dobré jest. Br. — Tyto tři věci skryty jsou přede mnou. Br. — Čtyři tyto věci jsou malé na zemi. Br. — Všecko to v těch šesti letech snadně při mládeži spraveno bude. Kom. — Naše rozumná duše táhne se tam, odkudž vynikla, do nebe. Mudr. — Podezřelá jsou vaše všecka práva. Mudr. — On jest zkáza našeho všeho národa. Pass. —

Hosted by Google

Pozn. 1. Při poměru vřadění slove částka vedlejší, která s částkou hlavní v jedno srostá, částkou objatou; částka pak, kterou se celek ten místněji omezuje, částkou objímající, částkou objemnou. Tak na př. při výrazu: veškeren dobrý život, jest přívlastek dobrý částkou objatou, přívlastek veškeren jest částkou objímající. Posléze může vřadění rozličného býti způsobu. Tak na př. u výrazu: tito dva synové moji vytýkají se částky vedlejší takto: synové — synové moji — dva synové moji — tito dva synové moji, aneb: synové — dva synové — tito dva synové — tito dva synové moji, aneb: synové — dva synové — dva synové moji — tito dva synové moji, což se takto dá vyobraziti:

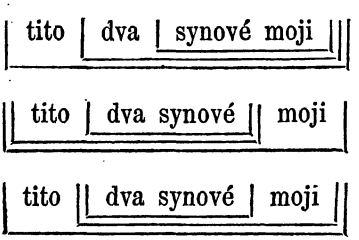

Pozn. 2. Přívlastky jmen podstatných dají se zase místněji omeziti aneb, když neplného smyslu jsou, jinými předměty doplniti, kteréžto částky pak k přívlastkům v poměru podřadění jsou. Kn př.: Bylo to velebné a velikým nákladem ustavené město. Mudr. — Byla těla urostlého krásně. Rkk. — Na bukvici také listí jest z světla zelené. Byl — Nesou z žluta černé semeno. Byl. — Kořen z brunátna červený, květ z bleda žlutý, z červena počervenalý, zvonečky z bleda bílé a z světla modré. Byl. — Věci libě vonné. Byl.—Jest chuti ostré a vůně mírně libé. Byl.— Nyní se praví též: jest barvy červenavě bílé, červeně snědé, běle šedivé a t. d. — Jmena přídavná se doplňují jako: Muž milovný vlasti. Br. — Člověk cti a chvály žádostivý. Vel. — Poměr ten sbíhá se i tehdy, když se složená jmena přídavná k jmenům přikládají. V příčině této určí se a) jedna část jmena složeného druhou, jako: Drva vysokorostlá. Rkk. — Oběť prostomilá, slunce míloskvělé. Čel. — Dívka drzomluvná. Pass. — Brav rounobělý, strop mhoklenutý. Pol. — Proud milojemný, šperk pestrobarevný. Douch. — Bobule černomodravá, kůň černosivý, tvář běločervená, kůra černohnědá, temnomodrá, oblak bělostkvoucí a j. Aneb

Hosted by Google

b) doplňuje se jedna část druhou, jako: Blahodějné jitro, masožravý nosec, skřik hrůzonosný. Rkk. — Svědkové hodnověrní, přísaha pravdomluvná. Br.—Veselí srdceblažné, oko blahocitné, mocnář trůnovládný, hlahol hrůzoplodný, slavík stínolibý a j. v.

§. 169. Když se jmeno přídavné dvěma aneb více jmenům podstatným přivlastňuje, srovná se

1) aneb s tím jmenem, ku kterému se přikládá, v rodě, čísle a pádě, jako:

Já přivedu na tě *vévody a knížata všecka*. Br. — Kázal také *některá města a hrady* zbořiti. Pulk. — Ozimý ječmen má *stebla a klasy veliké*. Byl. — Spitihněv *zlé mravy své a obyčeje* brzo v dobré proměnil. Vel.—I zpívali *všickni zpěváci a zpěvakyně*. Br. — Pán po *některých* skutcích tvých vypátrá *srdce tvé* a úmysl. Mudr. —

2). Aneb opakuje se i při druhém jmeně, jako:

Mnozí slavní muži za svého věku *mnohé závisti a mnohá posmívání* trpěli jsou. Mudr. — *Všeliký podvod a všeliké oklamání* na člověka z dověření přichází. Mudr.—*Synové tvoji a dcery tvé* cizímu národu vydáni budou. Br. — *Ty byliny jisté své krajiny a jistá svá místa* sobě oblibují. Byl. — Po mnohých kvasích a mnohém veselí. Let. Troj. *) —

§. 170. Když se jmenu podstatnému dva aneb více přívlastkův přičiní, jimiž se věci jednoho a téhož jmena znamenají, tehdy klade se jmeno podstatné aneb

1). do čísla jednotného, jako:

Voda *Labská a Vltavská* byla se zkazila. Háj. — Tu celý *český, latinský, vlaský a německý jazyk* jako v krátké summě ukáži. Kom. — Tehdáž *Pražské Staré a Nové město* jedno bylo.

*) Rovněž tak jest v jazyku latinském, jako: agri omnes et maria parent aneb agri omnes et omnia maria parent. —

Hosted by Google

Háj. — Zde se naučil jazyku řeckému a latinskému. Har. — Oni více panskému a rytířskému stavu nákladni byli, než městskému. Háj. — Dům Izraelský a Judský. Br. —

2). Aneb klade se v číslo množné, jako:

Zděnek Lev v Starém a v Novém městech Pražských sadil konšely nao bou radnicích. Háj. — Na Staroměstské i na Novoměstské radnicích konšelé sami radu obnovovali. Háj. — I v panském i rytířském stavích tak se dálo. Bart. — Václav II., král český, držel nižší Polsku s knížetstvími Krakovským a Sudomířským. Živ. Karl. — Tehdy počínala se válka mezi králi Francským a Anglickým. Živ. Karl. — Mocí listu tohoto činíme smlouvu s obcemi Starého i Nového měst Pražských. Háj. *) —

§. 171. Jmena přídavná, ačkoliv z své moci k jmenům samostatným pravidelně se přivazují, nic však méně na se přijíti mohou povahu jmen podstatných. Sbíhá se to:

1). Když se osoby rodu mužského vypisují, v kteréžto příčině se jmeno podstatné člověk aneb lidé vypouští. Ku př.:

Slepí vidí, kulhaví chodí, hluší slyší, mrtví z mrtvých vstávají. Br — Stezka spravedlivých jest jako světlo jasné. Br. — Nepotřebujíť zdraví lékaře, ale nemocní. Br. — Někteří slabé (prostranné) roucho rádi mají, jiní tuhé (těsné). Kom. — Přeřídcí všecka umění prošli. Kom. — Ne všickni za jedno smýšlejí. Háj. — Hloupý věří každému slovu, ale opatrný šetří kroku svého. Br. —Chudý

*) V jazyku latinském praví se na týž způsob: cum legionibus secunda et tertia. Liv. — Foedus inter Romam Laviniumque urbes renovatum est. Liv. — Quod iuter Palatinum Capitolinumque collem campi est. Liv. — Inter Esquilinam Collinamque portam. Liv. —

Hosted by Google

s bohatým nehoduj. Br. — Každý svou bradu holí. Prov. —

2). Když se rodem středním vlastnost nějaká vůbec vysloví, jako:

Duši lačné všecko hořké sladké bývá. Br. — Všecko mi sluší, ale nevšecko prospívá. Br. — Pečuje o dobré lidu svého. Br. — Nohy jejich k zlému běží. Br. — Skutek jiné ukázal. Mudr. — V člověku obé to, nebeské s zemským, viditedlné s neviditedlným, smrtedlné s nesmrtedlným se sbíhá. Kom. — Král Václav o zemské dobré žádné péče neměl. Háj. — Proměnám náhlým podmaněno jest všecko. Kom. — Nevšecko vzdělává. Kom. —

Pozn. 1. Na mysli toliko dají se vlastnosti a činnosti, ano i věci samy o sobě beze všelikého spojení s jinými věcmi mysliti, v skutečnosti však a v názoru nevidí se aniž vlastností bez věcí aniž věcí bez vlastností, nébrž vždy vidíme věci a vlastnosti jedny s druhými spojené. Odtud to přijde, že se v jazyku českém, jenž sobě v skutečné rozdílnosti a srostitosti libuje, k takovým jmenům přídavným raději jmena muž, člověk, lidé aneb věc, věci přikládají, jako: Člověk hněvivý vzbuzuje svár. Br. — Zlý člověk neujde pomsty. Br. — Jiné tři smysly častokrát i lidi moudřejší mýlí. Byl. — Někteří lidé učení tomu chtějí. Byl. — Malí lidé také se umějí hněvati. Prov. — Všecky věci mastné t. j. všecko mastné) svlažují. Byl. — Budeš-li ctnostný život míti, všeckyť věci veselé a radostné budou, pakli se s tím chybíš, všeckno smutno bude. Mudr. — Já a otec jsme jedna věc m. jedno. Pass. — Jiné pak věci, kdyžbych přišel, zřídím. Br. — Vydává z pokladu svého nové i staré věci. Br. —

Pozn. 2. Jmena přídavná, která na se povahu jmen podstatných berou, jsou 1) jmena osob, jimiž se rozličná povolání a živnosti lidské znamenají, jako: celný, hajný, korouhevný, mýtný, pocestný, pojezdný, polesný, ponocný, porybičný, přísežný, služebný, vrátný, strážný a j. v., při kterých se na mysli připojiti může jmeno člověk aneb muž. 2) Jmena cel a dání, jako: cestné, hostinné, hospodné, melné, měřičné, mostné, nedoperné, odchodné, poselné, tržné, útratné, výslužné, ztrav-

Hosted by Google

né a j. p., při kterýchžto vypuštěno jest jmeno clo aneb dání. —

Pozn. 3. Jmena přídavná moci své a povahy netratí, když se jmena podstatná, jimž se přivlastňují, za příčinou krátkosti řeči vypustí, jako: Po králi Václavu III. zůstaly dvě sestry. Starší z nich pojal Jindřich Korutanský, mladší se Janovi za manželku dostala. První sloula Anna, druhá Alžběta. —

B). O stupních jmen přídavných.

1). O komparativě.

§. 172. Komparativ aneb stupeň srovnávatel klade se, když se dvě věci jedna s druhou k nějaké vlastnosti měří, tak aby první vlastnost tu u větší míře do sebe měla nežli druhá. Věc, s níž se první srovnává, klade se

1). podlé §. 98 do genitivu bez všeliké předložky.

2). Podlé §. 98. Pozn. 2. a) do genitivu s předložkou od. Srovnej §. 137, 8.

3). Podlé §. 98. Pozn. 2. b) do akkusativu s předložkami nad, mimo. Srovnej §. 124, 3. § 126, 3 §. 146, A. 5. §. 147, A, 3; §: 151, A. 1. —

Pozn. 1. Avšak vazba genitivu s předložkou od aneb bez ní sbíhá se z pravidla jen tehdy, když jmeno a věc, s níž se podmět srovnává, v nominativě aneb v akkusativě jest, jako: Otce svého dělal se moudřejší. Br. — Není služebník větší pána svého. Br. — Já také postavím jej za vyššího všech králů zemských.—Sem patří i, když podmět, který se srovnává, skrácením v pádě jiném jest. Ku př.: A kdož jest taký rytíř boží, tomu není těžko trpěti s sebou vyšších sebe t. j. těch, kteří jsou vyšší jeho. Štít. —Každý tak bydli s vyšším sebe, jakoby chtěl, by s ním bydlil jeho nižší t. j. bydli s těmi, kdož vyšší jsou jeho, jakoby chtěl, by s ním bydlil, kdož jeho nižší jest. Štít. — Předložek nad, mimo se užívá i, když věc přirovnaná v nominativě i, když v jiném pádě jest.

Pozn. 2. Předložky nad, mimo, přes zhusta moc srovnávací do sebe mají, jako: Miloval zlost nad dobrotivost t. j. více nežli dobrotivost. Br. — Království Tessal-

Hosted by Google

ské bylo lidné i bohaté nad jiná řecká království. Let. Troj. — Pokolení lidské, žádostí přirozenou jsouc podjato, nikoli na svém přestati nechce, než vždy víc a víc míti žádá a věci cizí mimo své vlastní oblibuje t. j. věci cizí více, než své vlastní, oblibuje. Kuth. — I časoslova s předložkami nad, pře, před složená v sobě nezřídka pojem srovnávací drží, jako: Práci svou nadsazuje t. j. výše sází, než slušno jest. Kom. — Spravedlnost má převyšuje spravedlnost jeho t. j. jest vyšší nad spravedlnost jeho. Br. — Představuje slávu člověka před slávu boží t. j. výše staví slávu člověka, než slávu boží. Br. — Ostatně viz §. 49, c. §. 55. d, §. 56, c. §. 141. 1. —

4). Věc, s níž se jiná srovnává, může býti i v rovném pádě s věcí srovnanou, v kteréžto příčině spojky než, nežli, jako, než jako, leč před sebou má, jako:

Lepší jest soused blízký, než bratr daleký. Br. — Ten květ více se v noci, nežli ve dne otvírá. Byl. — Nic není lepšího, jako bázeň páně. Br. — Lépe jest šilhavým býti nežli slepým, náhluchým, než hluchým, zajíkavým, než breptavým. Kom. — Mně utěšení činí větší, než všichni jiní. St. Skl.— Nás více velebí a hájí předešlá vítězství, nežli naše vlastní udatnost. Vel. — Raději chci pracovati, než žebrati. Jung. — Člověk z skutkův a mravův života daleko větších užitkův dochází, nežli z slov hojné řeči a obšírného napomínání. Koc. — Lid ten nic lepšího není, než jako otcové jeho. Cap. — Neměl větších šlepějí, než jako my. Jung. — Miluješ zlé více, nežli dobré, raději lež mluvíš, nežli spravedlnost. Br. — Nic lepšího není proti hněvu, leč mlčení. Flaš. —

Pozn. 1. Po výrazech než, nežli může jíti i věta obzvláštní, jako: Silnějšího, nežli on jest, neshledáš žádného. — I celé myšlénky dají se srovnati, jako: Lépe píše, nežli mluví. Jung. — Raději by rokoval, než se s nepřátely bojem potkal.—Lépe jest, aby nesliboval, než slibě neplnil. Br. — Zhusta se takové myšlénky činem skráceným vynášejí, jako: Vám spomocnější budu umra než živ jsa. Pass. — Dobro-

Hosted by Google

pán slunce spěšněji, než v půl létě, obchází t. j. spěšněji obchází, než v půl létě se obchodí. Kom.— Dnes je mu hůře, než včera t. j. než mu včera bylo. Jung. — Havran přiletěv dvakrát více, než jindy, chleba přinesl t. j. než jindy přinášel. Pass. —

Pozn. 2. Když jednomu a témuž podmětu dvé vlastností se přikládá, tak však aby se jedna s druhou srovnávaly, tehdy kladou se obě jmena přídavná a) do komparativu, jako : Rada ta od některých osob z obyvatelův země této obeslaných horlivěji, nežli potřebněji držána byla. Žer. — Na šíř jest něco užší Europa, však jestliže k ní přidáme krajiny půlnoční, kteréž jsou veliké velmi, tedy bude širší, než delší. Mir. — Římané v bojích některých statečnější nežli šťastnější bývali. — Řeč tvá jest důmyslnější, nežli pravdivější.—b). Aneb kladou se do positivu, při prvním však jsou slovce raději, více, jako: Když v zvyklost a v umění bojovné doufajíce více než samou mužností bojují, bojovní raději, než stateční mohou se spravedlivě zdáti. Pont. — Výmluvný více jest, než moudrý. Mudr. — Aneb c) konečně praví se i takto: Peníze žádného nikdy bohatého neučinily, než chtivějšího t. j. bohatšího, než chtivějšího. Mudr. —

Pozn. 3. Někdy se i komparativné více, méně vypouští, jako: Pan mistr nevezme, než šest kop od toho sklepu. Svěd. — Neplatil, než pět kop od toho sklepu. Svěd. —

Pozn. 4. Komparativ klade se i bez přičinění druhého členu, s kterým se první srovnává, v kterézto příčině se vypuštěnému členu z řeči vyrozumí, jako: Všickni téměř více vždycky míti žádají t. j. nežli mají. Mudr. — Na ten čas Čechové lněného ani vlněného oděvu žádného neměli, kožemi toliko v létě lehčejšími a zimního času chlupatějšími jehnětinami se odívali. Háj. — Kdožkolivěk v svém pokolení a neb rodu osobou, věkem neb mravy vzácnější byl, bez závazku i bez pečeti dobrovolně k němu jsou útočiště měli. Háj. — Domácí kaštan jest dvojí, jeden ovoce větší nese a druhý menší. Th. Háj. — List dolejší blíže kořene roste. Byl. —

Pozn. 5. Komparativy, jako: starší, lepší, podstarší, sbíhají se s mocí jmen podstatných, jako: Na tu přísahu, kterouž má jsa starším obecným, seznal. Svěd. — Mnozí synové staršími svými se honosí a hlubí t. j. předky svými. Vel. — Nedostal zboží po svých starších. Vel. — A byl-liby potrápen, bylo by k jeho lepšímu. Br. — Ostatně poznamenati jest komparativy zítřejší, včerejší, ve-

Hosted by Google

zdejší, nynější a j. p., které do sebe mají moc pouhých jmen přídavných, jako: Nechlub se dnem zítřejším. Br.— Hledá včerejšího dne, a on minul. Prov. — Lidé nynějšího věku. Hr. Jel. *). —

2). O superlativě.

§. 173. Superlativ aneb stupeň svrchovatel klade se, když více věcí srovnáváme, tak aby jednomu z nich všech vlastnost, o kteréž řeč jest, v nejvyšší míře příslušela. — Věci, s nimiž se podmět v té příčině srovnává, vyslovuje se:

1). podle §. 88, b. genitivem oddílným;

2). podle §. 88, Pozn. 2. genitivem s předložkou *z*, aneb instrumentalem s předložkami nad, mezi aneb lokalem s předložkou ve, jako:

Had pak byl nejchytřejší ze všech živočichů polních. Br. — Nebyl král Midas, ačkoli nejbohatší ze všech lidí, urozenější nad spravedlivého Aristida. Vel. — Protož umění toto kterak nemá býti nade všecky jiné věci nejslavnější? Th. Háj. — Samy kaštany mezi žaludy nejlibější jsou k jedení. Th. Háj. —

Pozn. 1. I při svrchovateli vypouštějí se věci, s nimiž srovnání se činí, jako: Takové věci bývají lidem nejpříjemnější a nejužitečnější. Blah. — Mysl v člověku jest dar od boha nejvyšší a nejznamenitější. Th. Háj. — Nejlépe jest štěpovati jabloně rouby jabloňovými. J. Rožm. — Já jsem nejmladší, vy pak jste starci. Br. — Žádal papeže, aby uléčiti nejtěžší církve neduhy pomyslil. Zyg. —

Pozn. 2. Nezřídka se místo svrchovatele stupeň srovnavací klade, jako: Had pak byl chytřejší nad všecky živočichy země. Mel. Bibl. — Nade všecky nepřátely mé moudřejšího mne činíš, ano i nade všecky své

*) V latině jest dne zítřejšího — die crastino, dne včerejšího — hesterno die, lidé nynějšího věku — homines, qui nunc vivunt, die jetzigen Menſchen aneb hujus aetatis homines. —

Hosted by Google

učitelé rozumnější jsem učiněn. Br. — Zemský pak obchod mezi všemi přednější jest. Br. —

Pozn. 3. V jazyku českém tvoří se stupeň svrchovací od srovnávacího pomocí předložky nad, kteráž v naj- a pak v nej- přešla. Staré nad vyskytá se pořídku, jako: Nadjednější jest nad to nade vše, co kdež jest jedno. Štít. — Jak předložky nad s komparativem, rovněž tak užívá se k vynešení stupně nejvyššího předložky přes positivem, jako: Tvé rámě jest přemocné. Br. — A toť jest přebídná věc mezi vším tím, což se děje pod sluncem. Br. — Sám jediný převeliké divy činíš. Pass. — Tvá přesnažná prosba prodlí se vždy až do skonání světa všem, ježto ve světě bydlí. Pass. — Ó kterak jest přeslavný den ten. Pass. — Předložkou tou dá se i superlativ zmocniti a zvýšiti, jako: Přenejmocnější král, přenejčistší panna, má přenejmilejší, přítel přenejvzácnější a j. v. —

Pozn. 4. Vlastnost se zvýšiti dá i opisováním, když se k positivu, řidčeji k komparativu, přičiní příslovce: velmi, vele, hrubě, hodně, náramně, dobře, výborně, tuze, převelmi a j. v. Ku př.: To za velmi lehkou věc sobě pokládají. Mirot. — Hospodine, ty jsi veleslavná věc. Pass. — Není hrubě veliký. Jung. — K nám běželi, že nám hrubě dobrou novinu povědí. Vrat. — Jádra má v sobě, co tykev, hrubě vodnatá. Preff. — V tu dobu Mouřenín jim se ukázal převelmi černý. Pass. — Boj hrubě tvrdý nastal. Let. Troj. — Přistrojili se k boji a když se sběhli, byl boj náramně lítý. Let. Troj. — Počal se boj přehrozně lítý, ale ovšem nerovný. Let. Troj. — Usrozuměl, že ne tak, jakžby chtěl, nýbrž dobře málo tomu lidu prospěti může. Br. — I všickni dobře nižší darové. Br. — Dobře větší částka. Jung. — Ostatně srovnej §. 107. Pozn. 1. —

Pozn. 5. Avšak nejenom předložkami nad, pře vlastnosti se zvýšují, nébrž i předložkami na, po, při, kterými se podmětu vlastnost činem přibližným o větší, menší míře přikládá, jako: Dřevo jest kůry náčerné. Preff. — Lépe jest náchluchým býti, než hluchým. Kom. — Druhý kosatec lesní má kořen náryšavý. Byl. — A mezi listím semíčko rovně, jako v klasu, názelené barvy se nachází. Byl. — Kosatec má kořen pobělavý t. j. něco bílý. Byl. — Okolo listí má podražec na některém svrchu kvítečko pobrunátné. J. Čern. — Třetí čapínůsek list má slézový, než menší, špičku příčervenou. Th. Háj. — Druhý čapí-

Hosted by Google

nûsek list má příchlupatý. Th. Háj. — Seménko příčerné, zrnka příčervená, prut příšedivý, kořen příhořký. Byl. — Já jsem viděl sivý a trochu přímodrý bezoar. Byl. — Údolíčko přiúzké. Jung. —

Pozn. 6. Některá jmena přídavná již sama o sobě moc svrchovací aneb srovnávací do sebe mají, jako: prvý, první, přední, poslední, svrchní a j. v., jako: On jest v poslední nouzi. Let. Troj. — Až do posledních šedin pracoval. Eus. — Přední krku díl hrdlo jest, zadní šíje. Kom. — Přední z živočichů člověk jest. Kom. — Ten list dán jest na Hradčanech v Vrchním městě Pražském. Apol. — Bůh všecky věci vrchní i dolní podlé dobré, líbezné vůle své zpravuje. Jung. — Dal mu první místo. Hr. Jel. — Navrať mi zase první sílu mou. Mel. bibl. — A ten chmel víno zase vrátí k dřevní moci. Jung. — Opatrnost při dřevních zprávcích stkvěla se. Jung. — Ó bych byl v způsobu štěstí dřevního. Br. — Mám býti prvý v žádosti pomstiti děda našeho. Let. Troj. — Tu se prvý boj v hromadu srazí. Rkk. — Avšak i přídavná tato jmena dají se stupňovati. *) —

III. O jmenech číselných.

§. 174. Jako jmena přídavná, srovnají se s jmenem svým v rodě, čísle a pádě:

1). Čísla základná (numeralia cardinalia): jeden, dva, tři, čtyři, oba, obadva, jako:

Každé zvíře dvě křídla spojilo s křídly dvěma druhého. Br. — Také ukázalo se podobenství čtyř zvířat. Br. — Tři dcery, čtyry tváře, čtyry křídla, čtyři stolové. Br. —

---

*) V latině se přídavná tato jmena rozličně vynášejí, jako: zadní dvůr — area postica — der Hinterhof, nohy zadní — pedes posteriores, hory zadní — montes extremi — das Hintergebirge, bohové vrchní — dii superi, bohové dolní — dii inferi, strana vrchní — pars superior, vrchní poručník — tutor summus, kůže spodní — corium inferius, poslední léto — ultima aestas, válka poslední — bellum postremum, strana přední — pars antica, přední kola — rotae priores, přední strana těla — prior pars corporis — der Vorderleib, zadní strana těla — posterior pars corporis, der Hinterleib, místo zevnitřní — locus exterior, místo vnitřní — locus interior, život dřevní — vita superior — das frühere Leben a j. v. —

Hosted by Google

2). Ostatní čísla základná z původu svého jsou podstatná a měla za sebou genitiv. Avšak moc jmen podstatných podržela čísla ta, jak z §. 87, 3. patrno, toliko v nominativě a akkusativě, v ostatních pádech však užívá se:

a). čísel od pěti až do devadesáti devíti, jako přídavnych t. j. čísla ta srovnají se s jmenem svým v pádě, jako:

Dvanácti apoštolův jmena jsou tato. Br. — Někteří klasové pšeniční šedesáti zrny bývají osazeni. Byl. — Ostatně viz §. 87, 3. Pozn. 1. —

b). Čísla sto, tisíc, dvě stě, tři sta at. d. jsou v nominativě a akkusativě vždycky podstatná, v ostatních jsou aneb za podstatná (§. 87, 3, b) aneb za přídavná a v poslední této příčině srovnají se v pádě s jmenem, jež k nim přileží, jako:

Ti hodni byli po mnohých stech a tisících letech jmenováni býti. Mudr. — Zlato dělati mezi sta kusy nejmenší u nich jest. Kom. — Srovnej §. 87. 3. Pozn. 1. —

Pozn. 1. Jmena číselná dva, oba, obadva pojí se nyní obyčejně s číslem množným, v instrumentalu však i s číslem dvojným, jako: Žádný nemůže dvěma pánům sloužiti. Br. — Seděl mezi dvěma branami. Br. — I pozůstala ona s oběma syny svými. Br. — Není spokojen s oběma stranama. Vel. — Avšak v 16. století pravilo se ještě: Meč na obě straně ostrý. Br. — V tvrdém žaláři dvě létě držán byl. Háj. — Obě městě Staré a Nové hlavou byla všech měst království českého. Vel. —

§. 175. Čísla řadovná (num. ordinaria), násobná (num. multiplicativa), konečně čísla neurčitá srovnají se s jmenem podstatným, kterémuž se připínají, v rodě, čísle a pádě. Ku př.:

I stalo se to léta čtyrstého. Br. — To se dálo po božím narození léta osmdesátého čtvrtého. Pass. — Lid na horách od Moravy tréná-

Hosted by Google

sobné zásek y zdělali. Háj. — Trojnásobní provázek nesnadně se přetrhne. Br. — A hrad sobě tu s dvénásobní obrubou pevný postaviti rozkázal. Háj. — Roucho mají krojem mnohonásobným. Kom. — Byli také tu ženy mnohé. Br. — Potom po některých časích poznal to. Pass. — Po malých dnech umřel. Pass. — Po malých dnech zle toho Pražané zažívali. Bart. — Samo město po nemnohém čase zahynulo. Mudr. — Její otec nad několikými vlastmi vládl. Pass. —

Pozn. 1. Když se každý k číslům řadovným přičiní, tehdy výraz ten obecnosti opětavé nabývá, jako: Každé druhé, třetí, čtvrté léto *).

Pozn. 2. Složená čísla řadovná vynášejí se zhusta základnými, jako: To se dálo po tisíci padesátého třetího léta. Pass. — To se dálo po božím narození dvě stě šedesát čtvrté léto. Pass. — To se jest dálo léta od počátku světa pět tisíc sto devadesát a devět. Pass. — Léta od narození syna božího po tisíci po třech stech po desíti pátého. Dal. —

Pozn. 3. Když čísla neurčitá povahu jmen podstatných na se berou, jako jsou: mnoho, málo, několik, několiko a j. v., tehdy pojí se v nominativě a akkusativě s genitivem, v ostatních pádech však mohou se buďto jako přídavná aneb jako podstatná strojiti. Srovnej §. 87. 4. Pozn. 1. —

§. 176. Čísla tvarová aneb rodová (numeralia specialia), jako jsou: jedni, dvojí, trojí, čtverý, paterý a t. d. aneb dvůj, trůj, čtver, a-, o-, pater a t. d., srovnávají se též rodem, číslem a pádem s jmeny svými.

Čísel tvarových užívá se:

1). když se způsoby a rody věcí počítají, jako:

a). Pro troji nešlechetnost Tyru, ovšem pro čtveru neodvrátím hněvu svého. Br. — Na onom světě jest čtver příbytek. Pass. — Té pateře věci učili jsou. Štít. — Krása záleží na čtveře věci. Štít. — Nechť jsou třeba šedmdesatera sedmera

*) Každého třetího léta jest lat. tertio quoque anno, něm. in jedem dritten Jahre, alle 3 Jahre. —

Hosted by Google

umění mistři. Kom. — Dvanácteru pokolení rozptýlenému pozdravení vzkazuje. Br. — Dvůj zámutek přišel na ně. Br. — S obou stran potoku bylo dřevo života, přinášející dvanáctero ovoce. Br. —

b). Král Ferdinand I. čtveré berně na stavích žádal. Vel. — Vzal za jednu kopu čtveréhо vína. Brnen. — Čtverá jedné každé zrostlině moc a čtverý skutek se připisuje. Byl. — Ký pak hřích mistrem sedmeréhо umění se psáti a žádného neuměti. Kom. — Kaštany dvojí mají kůru na sobě. Th. Háj. — Kolikeři jsou lidé? Jsou šesteři, kteří šesterým způsobem proti šesterému božímu přikázání hřeší. Lom. — Na obloze oblouk slíčný sedmerou se krásou stkvěl. Puch. — Ty byliny nacházejí se v několikerém spůsobu. Byl. — Otázal se jich na dvojí věk. Let. Troj. —

2). Při jmenech podstatných, která jsou čísla toliko množného aneb která v čísle množném jednotný svůj význam pozměňují, jako:

Všechněm jim dal, každému dvoje šaty, ale Benjamínovi dal tři sta stříbrných a patery šaty, jiné a jiné. Br. — Tu stála čtvera vrata otvořena až do kořen. Štít. — Potom za nimi šel několikery hony. Svěd. — Toho jsem neobdržel dříve, než jsem také několikery ty brejle sobě zjednal. Kom. — Desatery knihy o právích. Všehr. — Tak se též praví: jedny, dvoje, troje, čtvery dveře, dvoje oddavky *), čtvery vážky, dvoje hodiny a j. v. —

Pozn. 1. Čísla tvarová znamenají a) věci rozličného rodu a způsobu, jako když pravíme: jedny děti, dvoje, troje děti t. j. děti jednoho rodu, dvojího rodu, trojího rodu, v kteréžto příčině rozdíl činiti jest od toho, když pravíme: jedno

*) Podobným činem praví se v latině: Trinae hodie nuptiae celebrantur — troje oddavky dnes se slaví. Rovněž tak se nad to praví: bina castra, quinae aut senae literae a t. d. —

Hosted by Google

dítě, dvě děti, tři děti aneb dvé dětí, tré dětí, čtvero dětí a t. d. b). Při jmenech, kteráž se toliko v čísle množném sbíhají, mají do sebe moc čísel základných, jako: jedny dveře, dvoje dveře, troje dveře, čtveřy dveře a t. d. — V této příčině můžeme též říci: dvé dveří, tré dveří, čtvero dveří a t. d. Při jmenech, kterých se i v čísle jednotném užívá, jako při slově knihy, můžeme praviti: Patery knihy Mojžíšovy. Br. — aneb patero knih Mojžíšových. Vel. — aneb i později se říkalo: pět knih Mojžíšových. — Livius vše v čtrnácti knihách sepsal. Har. — c). Při jmenech čísla jednotného mají do sebe i moc čísel násobných, jako: způsob šesterý t. j. šesteronásobný *).

Pozn. 2. Střední rod čísel tvarových má do sebe moc jmen podstatných a pojí se s genitivem oddílným stoje místo čísel základných, jako: Tré jich v mladém věku umřelo a šestero z nich přišlo k mužskému věku. Háj. — Patero knih Mojžíšových. Vel. — Ostatně viz §. 87, 4, a. — Nad to užívá se čísel tvarových rodu středního i činem příslovečným, jako: Čtvrtý čapínůsek list má na osmero, pátý na šestero rozdělený. Th. Háj. —

Pozn. 3. Když se číslo, o kterém řeč jest, na jednu každou věc jisté hromady táhne, tehdy kladou se v jazyku latinském číselná jmena, jimž říkají rozdělná, oddělná aneb distributivná, v kterézto příčině v jazyku českém užívá se a) předložky po s lokálem, jako: Vezmi skořice, hřebíčku po půl kventlíku. Byl. — Po pěti i po šesti osobách jsme se spolčili. Vrat. — Po třech zlatých platil loket sukna. Jung. — Lidé ti mají po jedné noze. Mand. — Sotva po šedesáti vlasích mají na bradách. Mand. — b). Aneb přičiní se zájmeno každý, jedenkaždý, jako: Čtyři tváři mělo jednokaždé zvíře. Br. — Jednokaždé zvíře dvěma křídly přikrývalo tělo své. Mel. bibl. — Každé zvíře dvě křídla pojilo s křídly dvěma druhého. Br. — c). Aneb vedlé zájmena každý, jedenkaždý

*) Čísla tvarová vynášejí se v němčině pomocí přípony — lei t. j. Weg, Art, Weiſe, jako: zweierlei Weine — dvoje víno, zehnerlei Schüſſeln — desatery mísy; avšak i čísly násobnými, jako: strom života přináší dvanáctero ovoce — trägt zwölffache Früchte, aneb i čísly základnými, jako: patery knihy — fünf Bücher. — V latině vynáší se aneb čísly základnými, jako: sedmeré umění — septem artes, dvanáctero pokolení — septem tribus, aneb opisují se genitivy generum, ordinum, aetatum, jako: desaterý decem generum, paterý quinque ordinum.

Hosted by Google

stojí předložka po, jako: Bylo v každé dívce po žalném srdečce t. j. žalné srdečko. Jung. — Po čtyrech tvářích měl jedenkaždý a po čtyřech křídlech jedenkaždý cherubín. Br. — d). Aneb konečně opětuje se číslo základné pomocí spojky *a*, jako: Čtyři a čtyři obličejové byli jednomu (cherubinovi) a čtyry křídla jednomu. Mel. bibl. — Šli dva a dva a potom se rozprchli. Us. — Byli tam vždy dva a dva, bylo jich tam vždy dvadcet. Us. *) —

IV. O zájmenech.

§. 177. Zájmena ve větách moci velmi rozličně jsou. Užívať se jich k vyjádření podmětu aneb předmětu aneb i přívlastkův a, když se věty skládají, připínají se jimi k větám hlavním i věty přídavné, podstatné a příslovečné. Zde bude řeč toliko o jich užívání vůbec. Dělí se na:

A). Zájmena osobná (pronomina personalia).

§. 178. Zájmena osobná ja, ty, on, ona, ono, my, vy, oni, ony, ona **), když podmět zastupují, z pravidla se vypouštějí, poněvadž v příponách časoslova se drží, jako: Nevím, co pravíš. Br. — Kteréhožť koli polibím, ten jest: držtež jej. Br.—Aj pověděl jsem vám. Br. Viz §. 116. — Avšak zájmena ta vytýkají se:

1). když přízvuk na nich klademe, stavíce je proti jiným osobám, buďtež osoby tyto jmenovány aneb nebuďtež, jako:

---

*) Latinské: bina jugera agri plebi dividebantur jest české: po dvou jitrách dědiny lidu odměřováno bylo aneb dvě jitra dědiny jednomu každému z lidu odměřována byla aneb po dvou jitrách jednomu každému z lidu odměřováno bylo aneb dvě a dvě jitra dědiny lidu odměřováno bylo. — V němčině se praví: Jedem aus dem Volke wurden zwei Juchert Land zugetheilt aneb dem Volke wurden je zwei Juchert Land zugetheilt. —

**) V latině se třetí osoba nominativu znamená zájmenem ille, illa, illud, v ostatních pádech pády nepřímými zájmena is, ea, id; rovněž tak v češtině k zájmeně on, ona, ono nepřímé pády se berou od zájmena zastaralého ji, ja, je, v genitivě jeho, jí atd. —

Hosted by Google

Kde jsem já, tu ty máš býti. Pass. — Já tobě budu za otce a ty mně za dceru. Háj. — Nevíš, není-li on milejší bohu, nežli ty. Kom. — Ont jest můj jedinký spasitel t. j. a žádný jiný. Kom. — A uslyšíli o tom hejtman, myť ho spokojíme. Br. — Ty jsi bratr knížete českého. Pulk. — Já tomu nechci. Svěd. — A postavil se, kde jsem já stála. Svěd. — Ty o něm dobře mluvíš, ale on o tobě zle. Svěd. —

2). Když s pohnutím mysli, s podivením aneb nevolí rozkazujeme aneb otázky a výroky činíme, jako:

Jděteż i vy na vinnici mou. Br. — Vy pak šetřte se. Br. — Protož i vy buďte hotovi. Br. — Jistě i ty z nich jsi. Br. — Pročež vy tu stojíte celý den zahálejíce? Br. — I jakžbyšte vy ušli odsudku do pekelného ohně? Br. — Mlčte vy, nedbejte vy nic na to, já to dobře zpravím. Svěd. — Pojďme my pryč, víno jsme zaplatili, něco oni tu svedou. Svěd. — A pán řekl: Nešlechetný, hanebný bídníče, kdež jsi ty tu moc vzal, že služebníka tepeš před mou máteří? Svěd. — Hej, co ty tu děláš? Svěd. — Všickni vy zhoršíte se nade mnou této noci. Br. —

3). Když se zájmena ta s jinými jmeny seřaďují, aneb když se k nim přistávky přivazují, aneb i když se větami vedlejšími oddělují, jako:

O pokladě tom já i tito dva bratří vědomost máme a žádný jiný. Háj. — Tu pánu bohu veliké děkování činil, že se on i lid jeho navrátil do Čech ve zdraví. Háj. — Odešla tedy ona i družičky její. Br. — My přísežní konšelé města Písku tímto zápisem známo činíme. Arch. Pís. — Vy dva muži jste jistě dobré pověsti. Háj. — Spasiž nás ty, kterýž jsi na vysostech. Br. — Nejste vy, jenž mluvíte, ale duch svatý. Br. — Takéž i vy, když uzřeli byste toto všecko, věřte. Br. —

Hosted by Google

Pozn. 1. V pádech nepřímých zájmena ta nemohou se vypustiti, jako: Tit vám všecko oznámí, co se děje u nás. Br. — Otec větší mne jest. Br. — Tam jej uzříte. Br. — A nedal mi tu sedati před domem. Svěd. — Milý pane, dej mi ty peníze, neb mi jich bude potřebí. Svěd. —

Pozn. 2. V akkusativě, dativě a genitivě čísla jednotného činí se při těch zájmenech rozdíl mezi formou širší a užší, jako mne—mě, tebe—tě, mně—mi, tobě—ti, jeho—ho, jemu—mu, jej—ji. Užší formy jsouce příklonné aneb, jak řeckým slovem pravíme, enklitické z pravidla se o jiná slova opírají a odtud nikdy na počátku řeči nestojí, jako: Odkud mi jest ta slavná chvála přišla? Pass. — Vidělo se mu. Br. — Ihned jsem mu řekla: Zabil jsi ho. Svěd. — Proti tomu kladou se formy širší a) na začátku řeči aneb, když na nich přízvuk jest, jako: Mně přináleží všecko to. Svěd. — Tobě jest to ukázáno. Br. — Stál jemu u noh. Svěd. — Tvoji jsou byli a mně jsi je dal. Svěd. — b). Když se jimi jmena podstatná omezují, jako: Řkou jemu učedlníci jeho. Br. — I řekl mu tchán jeho. Svěd. — Dej toto máteři mé, ať má mne památku. Svěd. — c). Když spojeny jsou s předložkami, jako: Ale nyní k tobě jdu. Br. — Obrátili se k němu. Br. — Dopustili se výstupku proti němu. Br. — Co jste ke mně na vádu přišli? Svěd. — Nicmeně však i v té příčině kladou se v akkusativě i genitivě po předložkách kratší formy, jako: Protož se na tě rozpomínám t. j. na tebe. Br. — Potom dám za tě všecko. Svěd. — d) Širší forma jejich klade se vedlé formy jich jen tehdy, když spojena jest s jmeny podstatnými, jinak sbíhá se toliko forma jich, jako: Sečti syny po domích otcův jich a po čeledech jejich. Br. — Učíval v školách jejich. Br. — Proti tomu praví se: Ponížíte jich. Br. — Bůh jejich braniti bude jich. Br. — Kdo z nich to učinil? Svěd. —

Pozn. 3. Misto formy dativu *ti* klade se i *t'*, jako: Není dosti zevnitř se něčím zdáti, jestliže svědomí vnitř, že to máš a žes toho hoden, neposvědčuje t. j. jestliže ti. Kom. — Odměňuj rád, když kdo co dobrého prokáže t. j. když ti, když tobě. Kom. — V akkusativě třetí osoby mužské klade se místo kratší formy *ji* po předložkách *-ň* místo *-nji*, jako: Bili naň t. j. na něj. Svěd. — Ne tak hrubě oň pracujme t. j. o něj. Vel. — Všel podeň t. j. pod něj, pod ten vrch. Háj. — Tak se též praví: zaň, proň, nadeň, skrzeň, veň m. za něj, pro něj, nade něj, skrze něj a t. d. Nyní zde onde slyšeti jest doň, do něj, avšak poněvadž do se s genitivem

Hosted by Google

pojí a ne s akkusativem, proto jest mluvení to chybné, má se říci do něho aneb když toho potřeba se vidí, činem skráceným doňho. — Konečně připomenouti jest, že se formy genitivné jeho, ho, když řeč jest o věcech životných zhusta užívá místo akkusativu jej, něj, jako: Viděl ho m. jej. Br. — Zabili ho mečem. Br. — I hnal na něho zase. Svěd. — V tom se zakouřilo i postřelil ho. Svěd. — I tak na nohu bolnou jeho zhojila. Svěd. — Naproti tomu se praví: Tam jej uzříte. Br. — A chytiv jej počal mu domlouvati. Br. — I odeslal jej do domu jeho. Br. — Vyvedl jej ven z městečka. Br. — Když však jest řeč o věcech bezživotných, klade se z pravidla jej, jako: Petr maje meč, vytrhl jej. Br. —

Pozn. 4. Zájmena osobná kladou se místo zájmen přisvojovacích, když se k nim přistávka přičiní, aneb když předmětem jsou podstatných jmen časoslovných. Viz o tom §. 150, 1. Pozn. 1; 2. Pozn. 1.

Pozn. 5. K zájmenu on, ona, ono přikládá se k jasnému vytknutí osoby, která se míní, nezřídka jmeno osoby samé, jako: On Chýř toho zlého skutku Krokovi žaloval. Háj. — A oni Poláci volili jsou sobě kníže. Háj. — Tehdy před námi on kovář k tomu se seznal. Svěd. — Misto jmena osoby kladou se i jiné přistávky, jako: A on ten jistý pravil, že není panu mistrovi nic dlužen. Svěd.—Ale aj on každý téměř v pláč! Kom. — V jiných příčinách vytýká se ostřeji zájmenem tím osoba již jmenovaná, jako: Ale ten, jenž mne poslal otec, on mi přikázání dal. Br. — Ale otec v mně přebývaje onť činí skutky. Br. — Utěšitel pak ten duch svatý, kteréhož pošle otec ve jmenu mém, onť vás naučí všemu. Br. — Srovnej §. 31, 2, Pozn. 2, 3. —

B). Zájmena zvrátná (pronomina reflexiva).

§. 179. Zájmenem zvrátným nebo reflexivným znamená se věc, která podmětem i spolu předmětem věty jest. Odtud užívá se zájmena zvrátného, když činnost výroku na podmět, od něhož vychází, vzpět se táhne a jej směrem některakým zasahuje. V jazyku českém zájmeno zvratné není toliko třetí osoby, nébrž všech tří osob, v jazycích latinském a německém jest toliko třetí

Hosted by Google

osoby, a když se zde činnost táhne na první a druhou, tehdy užívá se zájmen osobných. Ku př.:

My pamatujeme na sebe. Br. — Nadělal jsem sobě rybníků. Br. — Udělejme sobě město. Br. — Neměli jsme tebe pustiti od sebe. Br. — Nezapomínej se nad sebou. Br. — Udělej sobě dvě trouby stříbrné. Br. — Odvrhl roucho své od sebe. Br. — A představil jej sobě lid za vůdci a kníže. Br. — Bratře, což pokoje sobě dáti nemůžeš? Svěd. — Nepočínej sobě tak. Svěd. — A tito ještě sobě na dvoře mluvili. Svěd. — Paní Lidmilo, povedu vás k sobě domů. Svěd. — Kdož jest sám sobě zlý, komu bude dobrý? Br. — Sobě na ruce dýmal. Aesop. —

Pozn. 1. Zájmena zvrátná, když se táhnou k první a druhé osobě, vynášejí se v jazyku latinském nepřímými pády zájmen ego, tu, nos, vos, v německém nepřímými pády zájmen ich, du, wir, ihr, toliko v třetí osobě srovnává se s nimi jazyk český. Odtud pravíme:

chválím se	— laudo me	—	ich lobe mich,
chválíš se	— laudas te	—	du lobst dich
chválí se	— laudat se	—	er lobt ſich
chválíme se	— laudamus nos	—	wir loben uns
chválíte se	— laudatis vos	—	ihr lobet euch
chválí se	— laudant se	—	ſie loben ſich.

Když se však činnost na předmět táhne, který není spolu podmětem jejím, tehdy kladou se zájmena osobní, jako: Utvrdím smlouvu mezi sebou a tebou. Vel. — Vezmi mne sobě. Kom. — Vysvoboď mne. Br. — Což měl, rozmnožil jemu hospodin to dvénásobně. Br. — Já přišed k němu vzdvihl jsem ho, nemohl jsem s něj býti, ani se ho doptali, kdo jest. Svěd. — Sám bij se se mnou. Svěd. —

Pozn. 2. Pravidlo svrchu vytknuté platí i tehdy, a) když se věta vedlejší vazbou akkusativu s infinitivem vynese, a to proto, že vlastně částí se tím stavá věty hlavní, jako: Pravil se býti toho pánem. Svěd — Čímž vyznával jej býti svým pánem, sebe pak jeho služebníkem. Cap. — b). Když se skrátí vazbou dativu s infinitivem, v kteréžto příčině všeobecný podmět, na který se táhne, z pravidla se vypouští, jako: Veliká zajisté a příliš řídká věc jest, samému sobě pravdu povědeti. Mudr. — Nejlepší vítězství jest, sebe samého přemoci. Vel. — Ó nuzná svobodo! ó bídný živote,

Hosted by Google

sebe nikdy nešetřiti, než jiného. Mudr. — c). Když se věta vedlejší příčeštím aneb přechodníkem skrátí a tak část věty hlavní činí, jako: Crhota Bořívoje před sebou stojícího vida k němu řekl t. j. že před ním stojí, vida a t. d. Háj. — U rozvedených větách vedlejších však vynášejí se toliko zájmena, která se na podmět věty vedlejší táhnou a s ním jednostejná jsou, zájmeny zvrátnými, zájmena pak, která se táhnou na podmět věty hlavní, vyjádřují se zájmeny osobnými, jako: Počala jeho prositi, aby jí ráčil odpustiti, že jest pro ně v žaláři vsazen. Pass. — Poručila paní žádati, jestliže jí co dobrého přeješ, aby i hned k ní přišel. Nudož. — Ale kdož by se napil vody té, kterouž já dám jemu, nežíznil by na věky. Br. — Pravila, že krátký již svět její jest. Svěd. *)—

Pozn. 3. Vztah a moc zájmen zvrátných má do sebe též zájmeno přisvojovací svůj, svá, své, kteréž se týmiž pravidly řídí, jako svrchuřečená zájmena zvrátná, jako: Cti otce svého i matku svou. Br. —V hospodinu bohu svém doufám. Br. — S opovážením života svého hledáme chleba svého. Br. — Té hanby svým přátelům neučiním. Svěd. —

Pozn. 4. Zřídka jen sbíhají se zájmena osobná místo zájmen zvrátných, hustěji však jest to při přisvojovacích zájmenech v čísle množném první a druhé osoby, jako: A já sám mně nejbližší jsem. Háj. — Vedlé vůle boha vašeho učiňte. Br. — Zdaliž i vy, i vy pravím, jste bez hřichu proti hospodinu bohu vašemu. Br. — Dobře nám bude, když uposlechneme hlasu hospodina boha našeho. Br. — Pánem jsi člověka učinil nade vším dílem rukou tvých. Phag. —

C). Zájmeno vespolné.

§. 180. Zájmena vespolného, reciprocného (pronomen reciprocum) užívá se tehdy, když činnost od více podmětův vychází, tak však aby od jednoho na druhý přecházela aby činnost jednoho každého z

*) V větách závislých dělí se také latina od češtiny. V latině praví se: Ingurtha monet milites, ut se se suumque regnum ab avaritia Romanorum defendant, v češtině: Iugurtha napomíná vojínův, aby ho a jeho království od lakomosti Římanův uchránili. Ariovistus dixit, neminem secum sine sua pernicie contendisse t. j. Ariovistus pravil, že nikdo s ním beze své záhuby se nepotýkal. —

Hosted by Google

nich druhého se dotýkala. V jazyku českém vyslovuje se vespolnost činnosti:

1). Zájmenem zvrátným, když se k jednostejnosti podmětu a předmětu ukazuje, jako:

O rozdělení dědictví se hádají. Kom. — Vražedlně se bili. Let. Troj. — Než šeptali sobě něco, když pod lísami leželi. Svěd. — Sebe se otazovali. Br. — O tom tížete mezi sebou. Br. — Oni pak rozjímali mezi sebou. Br. — Co to rozjímáte mezi sebou? Br. — Tázali se mezi sebou. Br. — Hádali se mezi sebou. Br. — Rozmlouvali mezi sebou. Br. — Pokoj mějte mezi sebou. Br. —

2). Výrazem vespolek, spolu, kterýmž se znamená, že činnost jmenovaná všem společná jest, jako:

Vzhlédali na sebe vespolek. Br. — A vespolek se budou zrazovati. Br. — Milujte se vespolek. Br. — Podivili se vespolek. Br. — A hned počali se vespolek udatně bíti a síci v směsici, až se všickni spolu zmordovali. Let. Troj. — Co se hádáte spolu? Br. — Spolu se radovali. Br. — Od toho dne spolu se o to radili. Br. — Rozmlouvali vespolek. Br. —

3). Opisuje se pomocí slov jeden druhého, drudému a t. d., druh druha, druhu a t. d., člověk člověka a t. d., když se k tomu ukazuje, že činnost od jednoho na druhého přechází, jako:

I vy milujte jeden druhého. Br. — Milovali jedni druhé. Br. — A řekli jedni k druhým. Br. — Jedni na druhé volají. Br. — Jedni druhých břemena neste. Br. — Týkali se druh druha širokýma plécema. Rkk. — Tak toho díla přestáli a druh od druha se brali. Dal. — Druh o druze nevěděl. St. Skl. — Bydleli druh od druha oddáleni, ale milosrdím druh k druhu přichýleni. Ž. S. O. Pro veliké mlhy člověk člověka před sebou ode čtyř krokův neviděl. Vel. —

Hosted by Google

D). Zájmeno připojovací.

§. 181. Zájmenem připojovacím (pronomen adjunctivum) jmenuje se zájmeno sám, sama, samo, staroslov. samъ, sama, samo, (srovnej řecké ὁμός podobný, jednostejný, lat. similis, simul) a to proto, že se z pravidla k jmenům připíná. Zájmeno to jest všech tří osob. Užívá se jeho:

1). O místě k vytknutí blízkosti bezprostředné, něm. knapp, hart, unmittelbar, jako:

A já seděl u samých dveří. Svěd. — Na lodí až pod samu pevnost plouli. Vrat. — Starec nad samým hrobem stojí. Vel. — Tak se též praví: na samým konci býti, na samém kraji státi, postaviti; při samém uříznouti, k samému přijíti, přistoupiti, přiraziti a j. v. —

2). O čase k vytknutí doby, kdy se co událo, tak však, že doba ta od doby jmena podstatného se ničímž nedělí, že jiná od ní není, něm. gerade, eben, im Augenblicke, a j. p., jako:

Umřel před samou slavností velikonoční. Bart. — Před samou šestou hodinou u samý večer se rozjeli. Bart. — Léta 1418 po samé čtvrté hodině po poledni narodil se papež Pavel II. Vel. — Léta 1566 dne 11. února před samým západem slunce umřel na zámku svém Řepici Jan starší z Hodějova. Vel. — Celý den až v samý večer čekali. Vel. — Přiklopotali k nám samým večerem. Jung. — Přišel k nám hned po samém obědě sám druhý. Svěd. *) —

3). O osobách a věcech vůbec klade se, když vyslovujeme, že se jim činnost spůsobem výhradným, vše

*) Před samým odjezdem jest lat. sub ipsa profectione, něm. im Augenblicke der Abfahrt, unmittelbar vor der Abfahrt.

Hosted by Google

jiné vylučujícím přisuzuje, v kterézto příčině jest to co: a ne jiný, a ne skrze jiného, něm. ſelbſt, allein, in eigener Perſon, unmittelbar, ſogar, jako:

Však ť žádného není doma, než já sama. Svěd.— A pili tu kováři sami t. j. a žádný jiný. Svěd. — My jsme to snášeli a já sama také nosila. Svěd. — Pravila, že bych já to byla probrala, a sama to ona na svůj šlak dělala. Svěd. — Kdyžkoli lidé sami dobří budou, i časové také zlí nebudou. Mudr. — Nejdokonalejším tvorem sám on zůstává. Kom. — Sama duše k věčnosti vyniká. Kom. — Toho my sami do sebe nevíme. Mudr. — Já to samému pánu povím. Svěd. — Sestra má nechala mne samé sloužiti. Svěd. — Zjevím jemu saméhо sebe. Br. — Ten sebou samým vysvobodí je. Br. — Proč mě samu ve všem viníš? Sp. duš. — Svatá sprostnost toliko sobě samé prospěšná jest. Zyg. — Ode mne saméhо mluvím. Br, — Já nyní mám peníze, ale jest mi jich samému třeba. Svěd. — A poberu vás k sobě samému. Br. — Moudrost saméhо boha dar jest. Mudr. — Nadchnutím boha saméhо rozumnost člověku přidána jest. Kom. *) — Potom jsem já samému otci mluvíval po straně. Svěd. — Síť ta ať je samy uloví. Br. — Samo to, co přítomné jest, držíme. Mudr. — Tobě samćmu zjevuji to tajemství. ŽJK. — Nemůž ta věc srovnána býti, než samou smrtí. Mudr. — Pro samy skutky věřte mi. Br. —

Pozn. 1. Zájmeno to srovná se vždy s tím jmenem, ku kterému se výrok činem výhradným táhne, při čemž obzvláštně na zřeteli míti jest takové věty, v kterých zájmena zvrátná se sbíhají, jako: Věří jen sám sobě. Mudr. — Sám

*) Nyní bychom po německu řekli: Bezprostředním nadchnutím boha rozumnost člověku přidána jest = durch unmittelbare Eingebung, Einhauchung Gottes wurde dem Menſchen die Vernunft gegeben.

Hosted by Google

sobě hanbu činí. Mudr. — Takoví lidé se sami přesažitě milují. Mudr. — Zapři sám sebe. Br. — Přátelství má samo sobě za odplatu býti. Mudr. — A mluvil tato slova, že jsme sami sebou vinni. Svěd. — Sobě sám živ jsem. Kom. —

Pozn. 2. Nezřídka přikládá se k zájmenu sám přídavné jediný, čímž se pojem jeho zaostřuje, jako: Všecku plnost všech tvorův sám jediný pospolu má. Kom. — Sám jediný převeliké divy činíš. Pass. — Též se pojem zájmena toho zaostřuje, když se opakuje, jako: V tom ho pobízel, aby šel k němu dolů, sám a sám aby se s ním bil. Svěd.— Srovnej: Jsili dobrý, pojď dolů, sám bij se se mnou. Svěd.—

Pozn. 3. Zájmenem sám, sama, samo staví se osoba aneb věc, ku které se připojuje, naproti tomu, čímž není, od čehož ji odděliti jest, tudy přikládá se duši naproti tělu, knížeti naproti poddaným, mistru naproti chasníkům, manželu naproti manželce a na opak. Odtud to přišlo, že se v obyčejném životě zájmena toho místo jmen osobných, jako kníže, místr, manžel, muž a j. užívá, jako: Na tom hradu jest sám s samou za pět let seděl t. j. hrabě s císařovnou. Dal. — Ona mi s velkým pláčem pravila, že mistr Havelka dal právo na ni i na saméh o a dítky její že zamkl t. j. na může jejího. Svěd.—Než pravil: Zapečeťte mi pokoj, ať on mi ani sama tam nechodí t. j. manželka jeho. Svěd. — Martin Kapalín svědčil takto: Paní Anna sama jest kupovala od nás dům, saméh o jsem neznal, až když umrlého nesli, t. j. manžela, muže jejího. Svěd. *) — Někdy však stojí zájmeno to místo prostého zájmena osobného on, ona, jako: Manžel její ani v mém domě nebyl, neznala jsem ho a nic on nekupoval, než sama t. j. než ona. Svěd. — Potom šli jsme na dvůr a sama lomíc rukama volala, mé milé dítky t. j. a ona matka. Svěd. —

4). Zájmeno to obzvláštně, když jest spojeno s zájmenem zvrátným, rozličné vztahy v sobě drží a to:

a). Sám od sebe, sám ze sebe znamená, že činnost se koná ne za cízí příčinou, za zevnějším vedením, puzením, přičiněním, nébrž z vlastní vůle, z vlastní

*) V témž rozumu užívá se i zájmena řeckého αὐτός a lat. ipse. Tak na př. pravilo se u Pythagoreovcův αὐτὸς ἔφα = sám pravil t. j. mistr pravil.

Hosted by Google

povahy podmětu, v něm. se praví o osobách: von ſelbſt, aus eigenem Antrieb, von freien Stücken, freiwillig, o věcech, von ſelbſt, ſeiner eigenen Beſchaffenheit nach, ſeiner Natur nach, jako:

Sám od sebe v to se dal. Bart. — Jestliže by koho z kněží buď sám od sebe neb na žádost některé osady kde podal, ten z toho města nemá se nikam hýbati. Bart. — Již tebe sám od sebe za moudrého míti budu. Mudr. — Nikdy lid obecný sám od sebe nebloudil. Mudr. — Ten sám od sebe služebný nebude. Mudr. — Či není člověk sám z sebe dosti k zlému klopotný? Kom. — Sami ze sebe toho rozeznati nemohli. Všehr. — Nic nečistého není samo z sebe. Br. — Ratolest nemůže nésti ovoce sama od sebe. Br. — Sama od sebe země plodí. Br. — Nebo půst sám od sebe není takový skutek. Br. —

Pozn. 1. V témž smyslu sbíhá se i to zájmeno, když samo o sobě stojí, jako: Když byla dešťová voda buď velká neb malá, sama se tu vždycky ztratila. Svěd. —

b). Sám o sobě, sám v sobě klademe, když odvracejíce mysl od všeho k věci nepříslušného toliko k podstatě její a bytnosti hledíme, něm: an und für ſich ſelbſt, ganz allein, an ſich, für ſich betrachtet, in Wahrheit, in der Wirklichkeit, eigentlich, wirklich, pur, abſolut, jako:

To samo o sobě hřích zavírá. Mudr. — Andělé jsou sama o sobě mysl. Kom. — Mluv tak, jak je ta věc sama v sobě. Svěd. — Tak jest se samo v sobě stalo. Svěd. — I kterak jest o těch šatech samo v sobě? Svěd. — To samo v sobě mdlé jest. Mudr. — Neostýchal se pravdy, jakž sama v sobě jest, psáti. Vel. — Ti zprávu obce, jako věc samu v sobě šlechetnou a pracnou, bedlivě a zdravě uvažují. Vel. — Na tři strany sám v sobě jest rozdělen čas. Mudr. — Mohl ho ze vší summy viniti, ale že nechce, než což samo v sobě spravedlivého jest. Svěd. —

Hosted by Google

5). Když se připojuje k číslům řadovným, jmenuje se počet a společenství, v kterémž jmenovaný hlavní osobou jest, jako:

Tu jemu samému třetímu hlava stiata jest t. j. tu jemu s dvěma jinýma. Pass. — Přibík z Klenového sám desátý vskočil do města Stříbra. Vel. — I nalezl jsem Jobka samého druhého, an seká. Svěd. — Přivedli sama druhého. Kr. Tur. — U mne byl Jiřík jirchář v domu sám třetí. Svěd. — Přišed do domu mého sám několiký, lál mi nešlechetně. Svěd. — Vratislav, kníže České, jedva sám několiký z toho boje utekl. Vel. *) —

E). Zájmena přisvojovací.

§. 182. Zájmena přisvojovací nebo přivlastňovací (pronomina possessiva) jsou můj, tvůj, náš, váš, svůj, její, čí. Zájmena můj a náš jsou první osoby, tvůj a váš druhé osoby, její jest třetí osoby ženské čísla jednotného, čí jest tázací, svůj jest spolu zájmenem zvrátným o všech osobách (§. 165). Zájmena ta kladou se:

1). V přísudku, když se podmět osobám jimi vytknutým přisuzuje, v kteréžto příčině se zájmen těch užívá místo genitivu přivlastňovacího, jako:

Neboť jsme my tvoji. Br. — To není mé dáti vám. Br. — Však jest ona naše. Svěd. — Bratře nelaj, jsou naši. Svěd. — Ne svoji, ale boží jsme. Kom. — Ten svůj není. Mudr. — Nechte toho, však jste svoji. Svěd. — Nechej jich, všakť jsou svoji. Svěd. — Ten statek jest již její, a ne tvůj. Svěd. —

*) V jazyku řeckým praví se též: πέμπτος αὐτος, sám pátý, selbfünfter t. j. on sám s čtyřmi jinými, sám druhý t. j. něm. selb anber a t. d. —

Hosted by Google

Nebeť, však tvé není. Svěd. — Čí jest syn? Br. — Čí jest tento obraz a nápis? Br. *). —

2). Když jsou přívlastkem, znamenají osobu, jíž jmeno podstatné přísluší, jako:

Všecky věci mé tvé jsou. Br. — Můj hospodář platil za vás. Svěd. — A nepůjčil mi tvůj syn nic, než švakru mému. Svěd. — Když žena tvá mé ženě vrátí, co jest jí dala schovati, také já tobě zaplatím. Svěd. — K čemu jest mi množství obětí vašich. Br. — Tamo k šedým horám, tamo dobúří naše pomsta. Rkk. —

Pozn. 1. Jako zájmena osobná rovněž tak zájmena přisvojovací se jen tehdy vytýkají, když na nich přízvuk jest, když se proti jiným osobám kladou, aneb když jich za příčinou světlosti řeči potřebí jest, jinak se nekladou, jako: Více mi před oči nechoď. Háj. — Tehdy řekl jemu: Sousedsky tresci manželku. Svěd. — Avšak v důvěrné rozmluvě leží z husta v nich jakási srdečnost a úcta, jako: Ach co řekne moje máti? Rkk. — Moji kmeté, leši i vládyky, rozřešite moje výpovědi. Lib. S. — Odtud se zhusta při těch zájmenech jmena manžel, manželka vypouštějí, jako: On mu hned řekl: Nerozkazuj, nu tresci ty svou a já svou. Svěd. —

Pozn. 2. Znamenají začasté příhodnost, vhodnost, vymezenost, jako: Ti budou vydávati jemu užitek časy svými. Br. — Dával jim pokrm časem svým. Br. —

Pozn. 3. Zájmena přisvojovací mohou býti i předmětem činnosti, jako: Toť k zlehčení jejímu bylo. Br. — Viz o tom §. 163.

Pozn. 4. Zhusta se v té příčině přivazuje k nim přídavné vlastní, čimž se pojem jich zaostřuje, jako: Však peníze tam máš, neb jsou tvé vlastní. Svěd. — Ovčák v stádě svůj vlastní nábytek má. Kom. — Jedenkaždý svůj vlastní dar od boha má, jeden tak, jiný jinak. Kom. — Vystup výše a vyššími věcmi poobírej se a k poznání svého vlastního bytu přičiň se. Mudr. —

---

*) V němčině praví se: jsem tvůj ich gehöre dir an, to jest mé das gehört mir an, jsem svůj ich gehöre mir an, ich bin mein eigener Herr, ich hänge von Niemanden ab, ich bin selbständig, jest náš gehört uns an, gehört unserer Partei an, ist unser Landsmann a j. v. —

Hosted by Google

3). Když moc jmen podstatných na se berou, tehdy znamenají

a). osoby, které k straně, k přátelstvu a družstvu osoby zájmenem vytknuté přísluší, jako:

Jdi k svým do domu svého. *) Br. — Mnohé z našich zmordoval. Br. — Hostivít s svými ku Praze se obrátil. Háj. — Mstiboj shromáždiv své na Moravany se obořil. Háj. — Poslal mnoho lidu svým na pomoc. Háj. — Po heslu na vojně svoji se poznají. Kom. —

b). O věcech znamená se jimi vše to, co z jmění, z vlastnictví, z prospěchu osoby vytknuté jest, jako:

Z mého vezme. Br. — Já tvého nic nemám. Svěd. — Když ty mně mé dáš, tehdy já také tobě tvé dám. Svěd. — Máš své všecko. Svěd. — Já tobě sám slibuji, že své budeš míti jisto. Svěd.—Věděla, kde své vzíti. Svěd. — Ptám se po svém. Svěd. — On vašeho nic nemá. Svěd. — Jestliže máš co jejího, vrať zase. Svěd. — A já přijda vzal bych byl, což jest mého, s požitkem. Br. — Co já svého mám u tebe, to ty dobře víš a já také. Svěd. — Což já mám tvého, však toho nepřím, udělej se mnou počet. Svěd. — Chci svému. Svěd. —

Pozn. 1. Podobně se praví i při jmenech přídavných přisvojovacích, jako: Dejtež, co jest císařova, císaři, a co jest božího, bohu. Br. —

Pozn. 2. Obzvláštní spůsoby mluvení jsou, jako: Vzal již za své. Svěd. — A on nebožtík již měl za své. Svěd. — Oni vždy stáli na svém. Svěd. —

F). Zájmena ukazovací.

§. 183. Zájmena ukazovací (pronomina demonstrativa) jsou tato: ten, ta, to; onen, ona, ono;

*) V něm. zu den Angehörigen.

Hosted by Google

tento, tato, toto; onenno, onano, ononо; týž, táž, též; tentýž, tatáž, totéž; jeden a týž, jedna a táž, jedno a též a j. Zájmena tato dělí se takto:

1). Zájmeno ten, ta, to, staroslov. tъ, ta, to ukazuje na předmět, jenž místem i časem od mluvícího bližší jest, v něm. dieſer, dieſe, dieſes; na předmět však, který jest místem a časem od mluvicího vzdálenější, ukazuje se zájmenem onen, ona, ono, staroslov. onъ, ona, ono, v něm. jener, jene, jenes. Rovněž tak dělí se od sebe zájmena sesílená ten-to, tato, toto, v něm. dieſer da, od onenno, onano, ononо, jener dort, jako:

Ta dcera jest pečlivá, ona nedbalá. Us. — Tu skříni dala jsem synu, onu dceři. Us. — Tu středu zemřela jemu matka, v onu otec. Us. — Prosil mne, abych ho převezl na onu stranu. Svěd. — Pole to dávám tobě. Br. — Mnata kníže hrad pevný s té strany od Moravy dal sobě postaviti. Háj. — Mezi udatným a lenivým jaký rozdíl jest? Onen povinnosti povolání pečlivě koná, tento nedbale, onen pilně, tento nepilně. Kom. — Komu zasnoubena bude, bude ženichem, a kteráž se vdává, nevěstou: onen svého družbu, tato své družičky má. Kom. — A odšel tento ospravedlněn jsa do domu svého a ne onen. Br. — Mnedle Duchku, prosím tebe, vezmi tento kožich. Svěd. — Kdo jest tento? Br. — Kdo jsou onino? Br. — Budouli tito mlčeti, kamení bude volati. Br. — Těchto šetřiti budu, oněchno nic. Svěd. — Těchto i oněchno divnou stydlivost spatřovati jest. Kom. — Chrániti budu města tohoto, abych je zachoval. Br. — A jiní dva stáli, jeden s této strany a druhý s onéno. Bel. bibl. — A pral jsem jej tímto bičištěm, až jsem je zlámal. Svěd. — V onomno koutě byl jsem. St. Skl. —

Hosted by Google

Pozn. 1. Když se zájmena ten, tento na místo táhnou, tehdy znamenají to, co při mluvícím jest, co jemu před očima jest, tudy co: přítomné, viditelné, v něm. gegenwärtig, anweſend, ſichtbar, irdiſch, když se táhnou na čas, tehdy mají do sebe moc, co nynější, dnešní, běžící, v něm. heutig, jetzig, laufend, jako: všickni tito soudcové, posluchači, v něm.: die anweſenden (gegenwärtigen) Richter, Zuhörer, ten měsíc, tento měsíc der jetzige Monat, ten rok, tento rok das laufende Jahr a j. v. Naproti tomu znamená onen, onenno věc vzdálenou, nepřítomnou, neviditelnou, a o čase to, co se dříve dálo, co minulo, co tudy známo, znamenito jest, v něm. früher, vergangen, bekannt, berühmt, berichtigt, jako: A přivalili kamení veliké k díře jeskyně, kteréž jest tu až do tohoto dne. Br. — Tento ranní čas nové světlo přináší. Kom. — Řekl jemu Judas, ne onen Iskariotský. Br. — Starec více na onen svět hledí. Vel. — Vyhrál, jako onen zadu běže. Prov. — Ale ty očima víry onu dne posledního jasnosť spatřovati hleď. Kom. — I toho života zdáli se nehodné býti. Mel. bibl. —

2). Zájmeno ten, ta, to ukazuje vůbec na věc, kterou na mysli máme, aneb o které jsme právě mluvili, aneb o které mluviti chceme, v něm. der, dieſer, derjenige, jako:

a). I kázal zámečníku odemknouti druhou truhlici, v té jsme nic nenalezli, a třetí kázal odemknouti, v té jsme našli prach v puškách. Svěd. — Vzal-lis mi ten meč buď z nějakého omylu, o to nic nebuď, vrať mi zase. Svěd. — On mi za to rukojmí byl. Svěd. — Mluv s ní o to. Svěd. — Nechte panę toho, však jsme na to nepřišli, než na dobrou vůli. Svěd. — Představím zajisté jim to čtvero. Br. — Ti všickni byli rytíři. Alex. —

b). Běda duši té, kteráž se nábožnou a svatou dělá a není. Kom. — Odvedu tě zase tou cestou, kterouž jsi přišel. Br. — A okázali mi bravy některé a, které byli odsadili k bití, těch mi neokázali. Svěd. — Tenť obyčej v sobě mají, žeť nerádi o to dbají. Vyb. litt. — Kde jsou ty šaty byly, kteréž jsi kupovala. Svěd. — Pohrdá tím, kdož mne poslal. Br. —

Hosted by Google

Ten pak zástup, kterýž tu stál a to slyšel, pravil: Zahřmělo. Br. —

Pozn. 1. Německé zájmeno der, die, das se nevyjadřuje, když stojí po spojce nežli, jako: Ale ten hrot v Konstantinopoli jestiť širší, nežli v Paříži. V. Břez. — A na každý rok slaví den jeho, jako svatého. V. Břez. —

Pozn. 2. Řidčeji se v té příčině užívá zájmena sesíleného tento, jako: Než tyto já peníze tobě hned zase dám, jediné když koně prodáme. Svěd. — Horník tento obyčej má. Vyb. litt.—Tento, kdož jej léčí, z těžka jej zhojí. Svěd.—

Pozn. 3. Když se na vzdálenější předmět ukazuje, klade se v těch příčinách onen, onenno, jako: Takéž oni dva vítězi, na koho se obrátí, tomu živůtka ukrátí. Alex. — Ty pak svedi sobě vojsko ze svých, jako vojsko oněch, kteříž padli, a koně, jako ony koně, a vozy, jako ony vozy. Br. — Způsoby oněchno zvetší. Br. — Jaký jest onenno nápis, kterýž vidím? Br. —

3). Když na věc ukazujeme vykládajíce při tom, co jest, činíme to zájmenem ten, ta, to, tento, tato, toto, když však na vzdálenější ukazujeme, činíme to zájmenem onen, onenno, jako:

Tentoť jest dědic. Br. — Tvrdát jest toto řeč. Br. — I dí Feniel: Neníli onono ďábel. Solf. — O vazbě zájmen těch viz §. 31. —

Pozn. 1. Zájmeno rodu středního to, v něm. da, přikládá se nejen k zájmenu ten, ta, to, ale i k jiným zájmenům za příčinou většího důrazu, jako: Jaká jest to řeč? Br. — Načež se to díváte? Br. — Kdo jest to syn člověka? Br. — Co jest to pravda? Br. — Co to mluvíš na tu ženu? Svěd. — Rovněž tak přikládá se k spojce *a*, když se předcházející pojem místněji omezuje, v něm. und zwar, und das, und das noch, jako: Ortel již vynesen, a to od toho samého, na jehož ty milost hřešíš. Kom. — Vidím fíky, dobré fíky, a to velmi velmi dobré. Br. — Viz §. 31. Pozn. 1. Pozn. 2. Pozn. 3. —

Pozn. 2. Zájmeno onen, onenno, když se proti zájmenu ten, tento staví, znamená to, co jiný, jako: Jeden toto praví, druhý onono rozumí. Kom. — Odtud se i obě zájmena s zájmenem jiný podlé sebe řadí, jako: Skrze tu bytnost jedné každé věci se pronáší, že v této oheň, v oné povětří, v jiné voda a v jiné země panuje a převládá. Byl.

Hosted by Google

— Spojené ten onen, tento aneb onen jest něm. dieſer und jener, der und jener, der und der, gar mancher, lat. ille et ille, jako: Četl jsem to ono v jedné kníze. Jung. — Častokrát mnozí velice se tomu diví, proč tato aneb ona bylina nepůsobí díla a skutku svého. Byl. —

Pozn. 3. Zájmeno ukazovací ten, ta, tó vzniklo z kořene *ta*, zájmeno onen, ona, ono složeno jest z kořenův zájmenných *a* a *na*. Jednoduchého zájmena nъ, na, no užívá se v staré češtině toliko po předložkách, jako: Patři každý na ny voje, kakť se uzlativše stojie. Alex. — Žádáše se přes řeku na nu stranu převesti, ale ež na nej straně lodi bieše. Pass. —

§. 184. Mimo svrchu řečená zájmena byla u starých v užívání ještě sjen, sja přehlaseně sje, sje, staroslov. sь, si, se, což povstalo z kořenův zájmenných sa a ja (srovnej stakový §. 151, C, Pozn. 1), pak ov, ova, ovo, staroslov. ovъ, ova, ovo, což složeno z prvkův zájmenných *a* a *va*.

1). Zájmeno sjen, sja, sje, řeck. ὅδε, ἥδε, τόδε místo σόδε, σήδε, τόδε, něm. dieſer, dieſe, dieſes, klade se tak, jako nyní ten, ta, to, když se ukazuje:

a) na předměty přítomné, blízké naproti předmětům vzdálenějším, které se zájmenem onen stíhají. Zájmeno to zaostřuje se přičiněním že, tudy sjen že, sja že, sje že, řeck. οὗγε, ἥγε, τόγε, něm. dieſer gerade, eben dieſer. Ku př.:

Zře na onu i sji stranu t. j. na onu i sju (tu) stranu. Alex. — Neb když Klitus s Artostilem, sjen i onen na oři čilém bodeta sě kopíma, vznidú dřizhy mezi nima. Alex. — K tomu káza sjemu i onomu, aby tam šli s svú obětí. Leg. sv. Kat. — Jenže príde s plky s Čechovými v sježe žirné vlasti. Lib. S. — I kto nenávidí duše svoje v sjem světě, v život věčen streže ju, t. j. v tom světě. Evang. Jan. —

2). Ukazujeme jím na ty věci, o kterých právě řeč byla aneb o kterých teprva mluviti hodláme, jako:

Když sje slyše jejú rodná sestra, sprosi kněžnu utr Vyšehradě t. j. když to slyšela jejich rodná sestra.

Hosted by Google

Lib. S. — I vzskočichu muži na sje dřeva t. j. o kterých řeč právě byla. Rkk. — Výhoň dub tamo chváta se vsju chasú svojú temnem nocniem, sje chasa mu bjéše na sto chlapóv t. j. ta chasa mu byla. Rkk. — Sježe jesť život věčen, abychu poznali tě samégo boha věrna t. j. to pak jest život věčný. Ev. Jan. — V sje věrímy, ježe ot boga vyšel jesi t. j. v to věříme, že od boha vyšel jsi. Ev. Jan. — Kto jesť si syn člověč? t. j. kdo jest sjen (ten) syn člověka? Ev. Jan. *) —

Pozn. 1. Jako střední forma to se přikládá k jiným zájmenům, rovněž tak jest i při tomto zájmeně, jako: Aj bratře, ti sje nám krušichu bohy t. j. ti to**) nám krušili bohy. Rkk. — Avšak od této střední formy odděliti jest mezislovce *se*, staroslov. se které téhož původu zájmenného jest a se klade, když se mysl toho, ku kterému mluvíme, k věci a době s důrazem obrací, jako: Moji kmetie, lěsi i vládyky, se bratroma rozrěšite pravdu, jaže vadita sě o dediny. Lib. S. ***) —

Pozn. 2. Nyní se toho zájmena užívá toliko v některých způsobech mluvení, jako: dnes, letos, ****) večeros, kterážto výrazy stojí místo: dьnь sь, leto sje, večerъ sь = den ten, léto to, večer ten. Nadto od něho odvozena jsou slovce příslovečná, jako: zde místo sьde, dosud, posud, dosavad, posavad, odsad, odsud, odsavad, sudy a j. v. —

2). Zájmeno ov, ova, ovo ukázuje též na předmět blízký. Užívá se jeho řidčeji než předešlého, jako: Slyšte ova, která chci mluviti slova t. j. ta slova, která chci mluviti. St. Skl. —

Pozn. 1. Někdy ukazuje se zájmenem tím k samému okamžení, kde se co děje a díti má, ukazuje se přímo k okolnostem, v kterých co jest, v kterážto příčině se zájmeno to

---

*) Forma si, staroslov. sь jest kratší forma místo širší sjen, tak jako tъ místo ten, onъ místo onen.

**) V něm. die hier, diese hier, diese da.

***) V němč. praví se v té příčině, siehe, siehe da, v lat. ecce v řečt. ἰδού.

****) V něm. heute, heuer. —

Hosted by Google

příslovci vynáší, jako: Ova toť odolá má pře, již mě k sobě volá mój král t. j. v tyto doby zajisté zvítězí má pře. Leg. sv. Kat. *)—Odtud se akkusativu čísla množného podobným činem, jako zájmena ta (§. 44, 4, Pozn. 2, d) užívá, když k čemu mysl jiného obracíme, v kteréžto příčině jest to, co ejhle, lat. en, ecce, jako: Ova hospodin příde i všickni světi jeho s ním. Jung. — Vzezřev na své vece: Ova tuto sě nám nevhod stele! Leg. sv. Kat. —

Pozn. 2. Rozdíl mezi svrchu vytknutými zájmeny jest ten, že zájmena sjen, ov ukazují k věcem, které na jednom místě s mluvícím, tudy blízko od něho jsou, zájmena pak ten, onen ukazují na věci, které dále jsou od mluvícího, na místě od něho odděleném, vzdáleném tak však, že zájmena ten, ta, to ukazují k bližší věci, onen, ona, ono k vzdálenější. Odtud stojí sjen, lat. hic, haec, hoc, jednak naproti ten, lat. iste, ista, istud, jednak naproti onen, lat. ille, illa, illud, jak to ještě znamenati jest při semo tamo, semo onamo a rovněž tak stojí proti sobě tamo onamo a t. d. Ku př.: Polené tu skáčú sjemo tamo. Rkk. — Sekal lidi zde onady. Alex. — Lidé tam i onam se ohledají. Br. — Zde i onde byt svůj měli. Br. —

§. 185. Zájmeno týž, táž, též složeno jest z zájmen tъ, ta, to, ji, ja, je a pak ze příklonného že, tak že týž jest tъ + ji + že, táž jest ta + ja + že, též jest to + je + že. Pojem zájmena toho se sesiluje, když se složí s ten, ta, to v zájmeno ten-týž, tatáž, totéž. Zájmen těch užívá se:

1). Když k tomu okazujeme, že o jiné věci nemluvíme, nežli o té, kterou jsme již jmenovali, v známost uvedli, v něm.: derſelbe, ebenderſelbe, der nähmliche, der ebengenannte, der bereits erwähnte a j. p. Ku př.:

Když jsme přišli s Jindřichem z Podskalí k Eliášovi židu domův, tehdy týž Jindřich proměnil jest témuž Eliášovi deset kop grošův bílých českých. Svěd. — Chodívali jsme několikrát s Míchalem kovářem od mostu k ženě Jindřichově a když ji týž Mi-

*) Podobným činem praví se v řečtině: ἀνδρί, ὅστις ὅδε κρατέει kterýkoli zde rozkazuje. Il. 5, 175. —

Hosted by Google

chal napomínal z třídceti kop, a ona se jest vždy k tomu dluhu znala. Svěd. — A táž Anna povolila jest jich žádostem a dala jim, rukojměm, roky o týž dluh. Svěd.—Tehdy přišel týž muž. Br.—Byla pak vdova jedna v témž městě. Br. — Tůma z věže též svědčil. Svěd. — Jan také Formančic pod týmž závazkem totéž seznal. Svěd. — I posílali ke mně na týž spůsob čtyřikrát a pověděl jsem jim týmiž slovy, jako prvé. Br. — Potom ještě poslal ke mně na ten týž spůsob po páté. Br. — A totéž jest vyznal Vít tobolečník. Svěd. — A ten týž spis za Janem též Adamem zůstává. Svěd. —

2). Když vůbec vynášíme o věci, že taková jest, jako dříve byla, že se nezjinačila, aneb že se ve podstatě a v spůsobu od sebe aneb od jiné věci nedělí, nebrž docela srovnává, v něm. derſelbe, ebenderſelbe, ein und ebenderſelbe, jako:

a). Ty jsi vždycky tentýž. Br. — Bůh jest vždy týž, vždy též. Štít. — Bůh nejspravedlivější nemstí po dvakráte tohotéhož. Brikc. — Ceremonie při mši u všech tytéž jsou, řízení, svěcení kněžstva obyčej ten týž jest. Kom. — Cicero právě tedy tohotéhož, kdož jest statečný, praví býti smělým. Jung. — Ten, kterýž stvořil srdce jednoho každého z nich, ten týž spatřuje všecky skutky jejich. Br. —

b). A jest touž dobrotivostí, jako i děd jeho obdařen. Vel. — Pavel z rybného trhu též seznal, jako Václav předepsaný. Svěd. — A musil každý vzíti heslo jejich s přísahou, že týchž, jako oni, nařízení ostříhati chce. Kom. —

Pozn. 1. Při tentýž, tatáž, totéž ohýbají se obě části ve všech pádech, čehož někteří nynější spisovatelé nešetří, neskoňujíce druhé části; což chybné jest, jako když praví: A odpověděl jim témitéž slovy jako prvé m. témitýmiž slovy aneb týmiž slovy, jako prvé. — Prosté formy střední též užívá se jen tehdy, když se při podmětech roz-

Hosted by Google

ličných tentýž přísudek opakuje, v něm. ingleichen, ebenſo, gleichfalls, lat. item, itidem, jako: Vojáci naši udatně bojovali, nepřátelé též. Us. — Akštejn též přitahuje k sobě stébla a mrvy. Byl. — On a jeho dcera též i vnukové v zajetí svůj život skončili. Us. — Smluvili se tajně, aby též pobili všecky Židy mezi sebou bydlící. Flav. — Když se však dva aneb více přísudků jednomu a témuž podmětu přikládá, tehdy klade se týž, táž, též anek spojky také aneb a, jako: A otec svolav syny své poslední učinil pořízení. Týž otec napomínal jich, *) aby se vždycky věrně měli k bohu a k vlasti—aneb může se říci: A otec svolav syny své poslední učinil pořízení a napomínal jich a t. d. — Pravila ta žena, že jest ten čepec v rukou měla, že jest jej zase položila. Také se přiznala, že jest prosila paní Točenické za dceru, aby jí odpustila s ní hráti. Svěd. —

§. 186. Jako se týž, táž, též s ten, ta, to, rovněž tak pojí se s jeden, jedna, jedno v jeden a týž, jedna a táž, jedno a též, v lat. unus et idem, v řečt. εἷς καὶ ὁ αὐτός, v něm. ein und eben derſelbe. Složeného tohoto zájmena užívá se, když řeč jest o věcech od sebe nerozdílných, tudy jest zájmeno to opakem tomu, což od sebe rozdílné, což jiné jest. Ku př.: Jeden a týž úřad dvakrát v jednom roce na sobě držel. Vel. — Kolikrát se tobě musí o jedněch a týchž věcech poroučeti, bídníče! Br. — Zdali nesformoval nás hned v životě jeden a týž. Br. — Něčím a ničím býti vše jedno a též jest. Kom. — Jeden a ten týž duch to vše působí. Br. —

Pozn. 1. Téhož významu jest i jednoduché: jeden, jedna, jedno, když se vypovídá o věcech, že od sebe rozdílné, že jiné nejsou, v něm. eines ſein, einerlei ſein a j., jako: Jedno jsme já a otec. Br. — Vyšli jsme všickni z otce jednoho. Dal. — Jedna léta mají Vel. — Jsou všickni na jedno brdo děláni. Us. — Mně jest vše jedno. Vel. — Jest nám všecko za jedno, komužkoli dáme. Svěd. — Buď že panovati neb sloužiti poručíš, buď rozkazovati neb poslouchati, buď učiti jiné neb se od jiných učiti, buď hojnost míti neb nouzi trpěti vše jemu jedno, s jednostejnou tváří půjde,

*) V něm. Ingleichen ermahnte er ſie.

Hosted by Google

jen, aby se pánu bohu líbil, péči maje. Kom. — V témž smyslu sbíhá se i jednaký, opak jest jinaký, jako: Žití rozličné jest, hrob jednaký. Jung. —

Pozn. 2. S zájmeny předřečenými (§. 185, 186) příbuzného významu jest jmeno: jednostejný, staroč. jednostajný, složené z jedno a koř. sti, sesílením staj t. j. státi, platiti. Klade se též o věcech, které od sebe aneb od věcí jiných rozdílné nejsou, tudy o tom, což se nemění, což není jinaké, což se s sebou aneb s jiným v povaze, ve vlastnostech a okolnostech shoduje, což za jedno, za totéž jest, v něm. derſelbe, einerlei, gleich, gleichgültig, jako: Netoliko pak darové, k duši i tělu přislušející, v lidech rozdílní jsou, ale zvláštnosti a povahy také jednostejné nejsou. Mudr. — Duše té podstaty jest, že jí nikdy neubývá a nikdy nepřibývá, než vždycky jednostejné podstaty jest. Mudr. — Jednostejných věcí psáti mně se nestýště. Br. — Jednostejnou summu béřete pláten. Svěd. — Všickni jednostejným hlasem volali jsou, ó výborný králi. Mudr. — Dobře a zle se míti, jednostejné jim jest t. j. v tom žádného rozdílu nečiní. Kom. — Jednostejná (věc) tedy se jim zdá, kdokoli na trůnu světa sedí. Kom. *) —

Pozn. 3. Věci, které se za jedny, za tytéž, za jednostejné pokládají, pojí se spojkami *a*, *i*, *jako*, *jako i*, aneb předložkou *s*, jako: Jednostejné bude právo tu zrodilému i přichozímu. Br. — Jednostejná jest případnost lidí a hovad. Br. — Jednostejný dar dal jim bůh, jako i nám. Br. —

§. 187. Zájmeno jiný, jiná, jiné, řecké ἄλλος, lat. alius, zájmenům svrchu jmenovaným naproti stojí a klade se:

1). když ukazujeme na věc nejmenovanou, oddělujíce ji od věcí již jmenovaných, v něm. anderer, jako:

---

*) Z formy jednostejný vzniklo později odvržením první části jmeno stejný, což týž význam a moc do sebe má, jako jednostejný. — Chybně se nyní klade lhostejný místo jednostejný. Nebo lhostejný jest ten, kdo nečinný jest, kdo z své nečinnosti, z svého pohodlí vyraziti se nedá, kdo práce, namáhání se straší, k práci nechuť má, lat. ignavus, lentus. — Odtud mluvíme o tváři jednostejné, nepozměněné v něm. gleichgültige Miene. Avšak něm. er iſt gegen das Urtheil Anderer gleichgültig jest česk. nedbá toho, co jiní o něm smysli.

Hosted by Google

Nech ať tě chválí jiný a ne usta tvá, cizí a ne rtové tvoji. Br. — A slávy své jinému nedám. Br.— Já jiných dvou zavolám. Svěd. — Nápoj dávali v nádobách zlatých a to v nádobách jiných a jiných. Br. — Nemoci některé zimu, jiné bolest, jiné ztrnutí, jiné trhání přivodí. Kom. — A pravil tento toto a jiný pravil jiné. Br. — Z toho učíme se, že jinému jiní a jiní darové jsou dáni, někomu řeči umění, jinému víra, jinému uzdravení. Borov. — Jiné mluví, jiné činí. Kom. —

Pozn. 1. Někdy se jmenem tím části celku pořadem vytýkají a sestavují, v něm. der Eine — der Andere, (noch ein Anderer), dieser — jener — ein anderer, jako: Vinaři zjímavše služebníky jeho, jiného zmrskali, jiného zabili, jiného ukamenovali. Br. —

2). Zahrnuje se jím, co v spojení jest s věcmi již jmenovanými, a jest tolik, co ostatní, něm. übrige, lat. ceteri, jako:

I nahlídne do truhly a vezme jeden pytlík peněz, když jsou prej ty, jsouť i jiné t. j. ostatní. Svěd. — Tu jsou páni patřili na ten statek, šaty a jiné nádobí t. j. ostatní nádobí. Svěd. — Způsob spáleniny té jest hlubší, než jiné kůže vůkol. Br. — Ale oni nedbavše na to odešli, jiný do vsi své a jiný po kupectví svém. Jiní pak zjímavše služebníky jeho a posměch jim učinivše zmordovali. Br. *) —

3). Má moc rozdělující a srovnávací do sebe a jest to, co rozdílný, odtud tvoří se i srovnávací forma jinší. V příčině této pojí se s předložkou od a, když jest ve větě záporné, tehdy s spojkami než, nežli, kromě, mimo, jediné, jako:

Jiné jest tělo lidské, hovadí, rybí. Br. — To vše jiné jest od předešlých domnění. Vel. — Za jiné nemám, než sevření srdce máš. Br. — Žádnému jinému

*) V něm. der Eine — der Andere — die Uibrigen aber.

Hosted by Google

neklaněl se, krom bohu mému. Mel. bibl. — Jiného milovníka neměla mimo něho. Pass. — Takové metly boží při nás z příčin jiných nejdou, jediné z boha. Brunc. —

Pozn. 1. Když jest řeč toliko o dvou, aneb když se řada věcí vytýká, tehdy se nesmí klásti jiný, nébrž druhý, lat. alter, v něm. anderer, jako: Podpírali ruce jeho jeden s jedné, druhý z druhé strany. Br. — A vzal dva syny její, z nichž jmeno jednoho Gerson, jmeno pak druhého Eliezer. Br. — A bude sužovati v lidu jeden druhého a blížní blížního svého. Br. — I potkají se s tebou tří muži, jeden nesa tři kozelce, druhý nesa tři pecníky chleba, a třetí nesa láhvici vína. Br. — A hned na druhý den *) to se mu stalo. Svěd.—Když se však spůsobem podstatným činnost toliko na dva táhne, tehdy vynáší se německé anderer zájmenem neurčitým kdo, někdo, kdo druhý, jako: Když by kdo komu svou dědinu v penězích zastavil a chtěl zase vyplatiti, má to učiniti do tří let a do osmnácti nedělí. Nal. Lad. — Kdo na koho útok vzloží, ten má tudíž hned jmenovati a napsáno má dáti, z čeho chce pohnati. Nal. Lad. **) —

Pozn. 2. Jak se zájmena ten, onen, jiný k sobě mají, rovněž tak jest při zájmenech od nich odvozených taký, takový, takoucí, onaký, jinaký, při kterých po přednosti k jakosti věcí ukazujeme. Ku př.: Tehdy rozsuzujeme, což jednou takovéto jest a ihned jinaké. Cap. — Mimo to připomenouti jest, že zájmen ten, taký, takový, takoucí, v něm. ein ſolcher, ſo beſchaffen, ſolch einer, ještě užíváme, když o věcech s nevolí a opovržeností mluvíme, lat. iste, v něm. ein ſolcher, ein ſo ſchlechter, verruchter, jako: Rozprávěl to, že jest mu se křivda stala a žádný jiný toho příčina není, než ten zajíkavý Blažej. Svěd. — Ale lidé nešlechetní řekli: Tento-liž nás vysvobodí? I povrhali jím. Br. — Vstaň, udělej nám bohy, nebo Mojžíšovi, muži tomu, kterýž vyvedl nás ze země Egyptské, nevíme co se přihodilo. Br. — Řekli pak služebníci k němu: Dokavadž tento bude nám osídlem? Br. — On mu pověděl: Chceš-li stakový a

*) V něm. den folgenden, den andern Tag, lat. postero die.

**) V něm. praví se: wenn man mit einem andern einen Kontrakt abſchließt — v lat. si cum altero contrahas, v češt. jestliže bys s kým smlouvu učinil. —

Hosted by Google

stakový, žeť tolikéž udělám. Svěd. — Srovnej §. 151. C., Pozn. 1. — Na proti tomu ukazujeme zájmeny onen, onaký zhusta k věcem vůbec známým, pověstným, znamenitým, jako: A že jest to dosti onaký udělal, pravila t. j. dosti znamenitý. Svěd. — To jest drobet onačejší udělal. Svěd. — Onačejší lidé se mnou mluví, nežli ty. Jung. — Zájmeno jinaký má zhusta do sebe moc zlepšující, jako: A vzdělají dům jinačejší, nežli první. Br. — Kohož vy za pána voliti budete, tohoť já za muže míti budu a jinačejší jemu poddanost, než vy mně, zachovám. Háj. — Jinačší jest, nežli se vůbec rozvolává. Jung. —

F). Zájmena vztažná.

§. 188. Zájmena vztažná (pronomina relativa) táhnou se na předchodná jmena aneb zájmena podstatná. Jsouť tato: jenž, jež, jež; jenžto, ježto, ježto; který, která, které; kterýž, kteráž, kteréž; kterýžkoli, kteráškoli, kterézkoli. Užívá se jich z pravidla ve větách vedlejších. Ku př.:

A postavil jsem tam truhlu, v níž jest smlouva hospodinova, kterouž učinil s syny Izraelskými. Br. — Řekl vývodám mužů bojovných, kteříž s ním v tom tažení byli. Br. — Čtveru věc vyčítá, jež před jeho smyslem skryta jest. St. Skl. — Všeckny věci, které se na světě dály toho času i před tím i nyní se dějí, mně známé jsou. Háj. — Pohané vidouce to velmi naň nevražili a zvláště ti, kteříž jako mocnější nad jiné byli. Háj. — Kdo vydal v potlačení je? Zdaliž ne hospodin, proti němuž jsme zhřešili? Br.—I jak se můž ta žena slíbiti svému muži, na kterouž musí to vše naložiti, což kde dobude. Štít. — Toto jest ten můj milý syn, v němž mi se dobře zalíbilo. Br. —

Pozn. 1. Zájmeno jenž, jež, jež jest složeno ze zájmena jen, ja, je a z příklonné částky že, což se rovná řeckému γέ, něm. eben, gerade, kterážto částice so ráda přivazuje k zájmenům, jako na př.: který-ž kdo-ž, něm. welcher eben, welcher gerade, wer eben, wer gerade. Nadto se

Hosted by Google

k zájmenům vztažným za příčinou větší váhy připojuje zájmeno to, jako jenžto, ježto, ježto, kterýžto, kterážto, kteréžto, v něm. der eben da, der gerade da, welcher eben da, welcher gerade da, jako: Všickni vidíte tohoto, za nějžto všecko množství prosili mne. Br. — Ta volala řkouci: Tito lidé jsou služebníci boha nejvyššího, kteříž to zvěstují nám cestu spasení. Br. — Při částicech těch na pozoru mějmež, aby se bez příčiny nehromadily.

Pozn. 2. Formy jenž, jenžto, ježto aneb jak se jinak píše, ješto sbíhají se nezřídka, jako částice nesklonné a nepřechylné, jimiž se toliko vztah věty vedlejší vyjádřuje, pročež se v pádech nepřímých pojí s pády nepřímými zajmena on, ona, ono, tak že spojení takové zastupuje pády zájmena sklonného a přechylného jenž, jež, jež; již jež, jež; jenžto, ježto, ježto; jižto, ježto, ježto, a t. d., a to a) když nominativ zastupují, jako: Neboť nejste vy, jenž mluvíte ale duch svatý m. již mluvíte. Br. — I pravil všem, ježto tu byli m. jižto tu byli Br. — Tito pak jsou, ješto podlé cesty sémě přijímají m. tito pak jsou, jižto přijímají. Br. — Půjdou po ní ti, jenž budou vysvobozeni t. j. již budou vysvobozeni. Br. — b) když s zájmenem osobným zástupují pády nepřímé, jako: To byli služebníci Ctiradovi, syna Prošova, jenž jest je dívčí ruka zmordovala. Háj.—Měrou, jenž jí měříte, tať vám odměřena bude, m. jíž měříte. Tkad. — To protivenství, ježto o něm teď s námi tak mluvíš, toť jest již shledáno m. o němž teď s námi mluvíš. Tkad. — Mám děla, ježto velikým kamením z nich mohu stříleti m. z nichžto mohu stříleti. Hr. Jel. — Věřitele máš, ježto ho nemůžeš oklamati m. jehožto nemůžeš oklamati. Hr. Jel. *) —

Pozn. 3. Zájmena jenž, jež, jež; kterýž, kteráž, kteréž mají do sebe povahu jmen přídavných, když se na jmeno podstatné táhnou, když se však táhnou na zájmena toliko, mají do sebe moc jmen podstatných. Odtud se místo nich v druhé příčině i zájmen kdo, co, kdož, což, kdokolivěk užívá, v něm. wer, wer nur, wer eben, wer nur immer, jak v čísle jednotném tak množném, jako: Větší jest ten, jenž prorokuje, nežli ten, kdož jazyky cizími mluví. Br. — Kdo oře, v naději orati má. Br. — Jedenkaždý hle-

*) Podobného cosi jest v nářečí Švýcařském, kdež se částice wo za znamení vztažnosti užívá, jako: der Fremde, wo du mit ihm gegessen hast, steht da místo der Fremde, mit welchem du gegessen hast.

Hosted by Google

dej toho, což jest blížního. Br. — A vynaložíš ty peníze na všecko, čehož žádá duše tvá. Br. — A jiných neznám, kdo jsou s nimi šli. Svěd. — Kdo jsou kolivěk na mne to pravili, v hrdlo lhali. Svěd. —

Pozn. 4. U starých mělo i zájmeno ký, ká, ké do sebe povahu zájmena vztažného, jako: Ty pěješ jako Lumír, ký slovy i pěním byl pohýbal Vyšehrad i vše vlasti. Rkk. —

G). Zájmena tázací.

§. 188. Zájmena tázací (pronomina interrogativa), jimiž druhého vyzýváme, aby doplnil myšlénku, jsou tato:

1). Zájmena tázací kdo staroč. kto, co staroč. čso, če, lat. quis, quid, kterážto zájmena povahu jmen podstatných do sebe mají, a jichž jak v přímých tak nepřímých otázkách užíváme, když osobu, věc aneb činnost vyzvídáme, kteroužby se myšlénka doplnila, jako:

Kdo jest matka má? — Kdo jsou bratří moji? Br. — I kdo bojuje kdy na svůj náklad? Br. — Kdož jest to ten král slávy? Br. — Kdo tedy jest, jako lid tvůj? Br. — Nevím, kdo jest byl, onali či jiná? Svěd. — Kdo z vás ušima pozoruje toho? Br. — Koho to honíš? Br. — Kdos' ty a co tuto na lese činíš? Pass. — A kdo jest otec jejich? Br. — Prosím tebe, kdo jsou to byli? Háj. — Kdo jsi ty a které jest tvé jmeno? Háj. — Kdo-že to usoudil proti Týru? Br. — Co tam chceš? Kom. — Co tomu říkáš? Svěd. — Po čem platí žito? Us. — Co vám do toho? Br. — Proč tak činíš? Br. — A my což činiti budeme? Br. — Což tu jemu dáváš? Svěd. — I řekla jí: Ba milá paní, kdož by nás koli o to smluvil? Svěd. —

Pozn. 1. Místo genitivu přivlastňovacího koho, čeho klade se při jmenech podstatných forma přídavná čí, jako: A řekl: Čí jest dcera. Br. — Čí jest tento obraz a nápis? Br. — Číž jsou tuto hrobové. Háj. — Srovnej: Koho se bojíš? čeho se strachuješ? — Ostatně srovnej §. 163. 1. —

Hosted by Google

2). Zájmeno tázací který, která, které z kořene zájmenného kъ, ka a srovnávací přípony terъ, tera, tero, řecké πότερος, lat. uter m. cu-ter, klade se nejenom v otázkách přímých nébrž i v nepřímých, když k řadu věci a způsobu jejímu hledíme, aneb když toho žádáme, aby se z jistého množství osoba aneb věc jmenovala. Povahu má do sebe jmen přídavných, jako:

Který z těch dvou učinil vůli otcovu? Br. — Kterého z těch sedmi bude žena? Br. — Pověziž tedy, který z nich více jej bude milovati. Br. — Které jest přikázání veliké v zákoně? Br. — A kterou dá člověk odměnu za duši svou? Br. — Který jest syn, jehožby netrestal otec? Br. — Kterouž pak cestou potáhneme? Br. — Nevím, kterého jsou Jiříka jmenovali. Svěd. — Věděl, která a jaká jest to žena. Br. —

Pozn. 1. Rozdíl mezi kdo a který jest ten, že se při kdo odpovídá zájmeny já, ty, on, ten, onen aneb jmeny podstatnými, při zájmeně který odpověď se činí jmeny číselnými aneb jmeny podstatnými s příslušnými přívlastky, jako: Kdo to udělal? Já, bratr. — Který z těch dvou učinil vůli otcovu? První. — Kterouž pak cestou potáhneme? Odpověděl: Cestou pouště Idumejské. Br. — A kdo jest otec jejich? A který jest otec jejich? —

3). Zájmena kterakýž, kterakáž, kterakéž, lat. qualis, quantus, řecké οἷος, ὅσος, ποταπός, ποδαπός, něm. was für ein, welch ein, von welcher Beschaffenheit, welchen Ursprunges, von wannen, užíváme, když se čemu od velikosti a neobyčejnosti divíme, vyzvídajíce při tom původ a příčinu jeho. Má do sebe povahu jmen přídavných a sbíhá se ve větách jak hlavních tak vedlejších, jako:

Kterakýž jsi člověk i co tu činíš? Pass. — I kterakéž dítě to bude? Br. — Kterakýž jest tento, že ho i větrové i moře poslouchají? Br. — Hle to samo, že jste podlé boha zarmouceni byli, kterakou ve vás

Hosted by Google

způsobilo snažnost? Br. — Počne se diviti, kteraké věci činí. Br. — Pohleď, kteraké kamení a jaké jest toto stavení. Br. — Zdali nevidíte, s kterakou žádostí a chtivostí dítky požívají prsí matek. Jung. —

4). Zájmeno jaký, jaká, jaké, staroč. kaký, kaká, kaké, táhne se na vlastnosti věcí vůbec a nalézá se v otázkách jak přímých tak závislých. Jest též povahy jmen přídavných. Ku př.:

Jakou mocí tyto věci činíš? Br. — Jaké jest to podobenství? Br. — Jaká jest to moudrost, kteráž jest jemu dána? Br. — Jakýs' ty hrdý pán, že nechceš ke mně jíti? Svěd. — Jaké jsou to prachy? Svěd. — Věděl, která a jaká jest to žena. Br. — Z čehož každý souditi může, jaká jest vážnost senatorův Římských. Vel. — Z jaké příčiny přišli jste ke mně? Br. — Ptali se jí páni, jaký jest statek po něm pozůstal. Svěd. —

5). Zájmeno rodu středního koliko a s odsutou koncovkou kolik, od neurčité formy kolikъ, kolika, koliko, řeck. πηλίκος, πόσος, lat. quantus, quot, něm. wie groß, wie viel, pojí se v nominativě a akkusativě jako jmeno podstatné s genitivem, v ostatních pádech má do sebe nyní z pravidla povahu jmena přídavného a srovnává se s jmenem svým podstatným v pádě. Užíváme toho zájmena, když množství věcí vyzvídáme, jako:

Kolik jest let života tvého? Br. — Kolik chlebův máte? Br. — Kolik vás bylo? Svěd. — V kolika dnech se navrátil? Vel. — Kolika řadami stáli? Kom. — V kolika letech jsi? Jung. — Koliko bude dní mých? — Nevěděl, kolik kur doma měl. Dal. *) —

*) Něm. wie viel sind ihrer jest lat. quot sunt illi, česk. kolik jest jich všech do hromady, quot sunt illorum jest české: kolik jest jich zde přítomných. —

Hosted by Google

Pozn. 1. Jako koliko, kolik, rovněž tak sbíhá se i *co*; jako: Milý příteli, co jest toho dluhu? Svěd. — A co jest těch rozličných proměn? Štít — Není mi v paměti, co summy bylo. Svěd. —

6). Zájmena koliký, kolika, kolike, kolikátý, kolikatá, kolikáte, lat. quotus, něm. der wie vielte, der wie vielfte, klade se, když se tážeme o místě, kteréž kdo aneb co v řadě věcí drží, jako:

Koliký jest to dům? Eus. — Na kolike sto již klade ten lakomec? Lom. — Kolikatý jest? Us. — Kolikatého jest dnes? Dvanáctého. Us. —

7). Když při otázce hledíme k rozličnosti způsobův a tvarův věcí, tážeme se zájmenem: koliker aneb kolikeren, kolikera, kolikero; kolikerý, kolikerá, kolikeré, lat. quotuplex, quoteni, něm. wie vielerlei, wie vielfach, jako:

Kolikeři jsou lidé? Lom. — Kolikerá jest trest? Byl. — Kolikery jsou borovice? Byl. — I chtěl jsem o hvězdách, kolikero světlo jich, kolikero hýbání jich, co nám dobrého činí aneb zlého zde na světě, psáti. Žíd. —

Pozn. 1. Při jmenech podstatných čísla toliko množného mají do sebe význam pouhého množství, v něm. wie viel, lat. quot, jako: Kolikery jsou hodiny? Odp. Čtvery. Us.— Kolikeré zasadil dveře? Odp. Troje. — Viz. §. 176.

8). Zájmeno ký, kýž klade se jen tehdy, když otázky s nevolí činíme, v lat. qui, něm. welcher, jako:

Ký pak hřích mistrem sedmerého umění se psáti a žádného neuměti? Kom. — Kéhož chce diasa dělati? Svěd. — Ký pak to hřích činili? Kom. — Kýž čert se tam nadírá? Solf. — Nevím, kého vy čerta děláte. Klat. —

Pozn. 1. Otázky činí se i jinými zájmeny příslovečnými, jako: Kudyže odešel ode mne? Br. — Odkud jdeš? A kam se béřeš? Br. — Kdes' zbírala dnes a kdes' pracovala? Br. — Kterak bych nesl sám práci vaši, břímě vaše a nesnáze vaše? Br. — Ach město tak lidné, jakť jest

Hosted by Google

samotné zůstalo? Br. — Kolikrát jsou ho dráždili na pouští? Br. — I kolikrátž *) tě mám přísahou zavazovati, aby mi nemluvil jiného než pravdu? Br. — Dokudž **) mluviti budeš takové věci? Br. —

H). Zájmena neurčitá.

§. 190. Zájmena neurčitá, neomezená (pronomina indefinitiva) tvoří se od zájmen tázacích:

A) předkládaním syllaby ně. Sem patří zájmena: ně-kdo, ně-co, ně-který, ně-kteraký, ně-jaký, ně-koliko, ně-koliký, ně-kolikatý, ně-čí, kterážto předpona z je, jest vznikla tak, že věta: Někdo od přirození mlčelivý jest toliko jest, co: Jest, kdo od přirození mlčelivý jest; někteří z nich doma zůstali jest to, co: Jsou, kteří z nich doma zůstali. ***) — Odtud patrno, že se při zájmenech těch ke skutečnosti hledí. Nad to užívá se zájmen těch ve větách jak hlavních tak vedlejších; když však ve vedlejších větách jsou aneb v otázkách přímých a nepřímých, tehdy se syllaba ně sesouvá, obzvláštně po spojkách jestliže, -li, když, zdaliž, než a j., v kterýchžto příčinách přízvuk na jiných slovích jest. —

1). Zájmeno neurčité někdo, něco vytýká osobu a věc vůbec, o jejichžto vlastnostech ničehož bližšího nevíme, lat. aliquis, aliquid, quis, quid, řeck. τις, něm. irgend wer, irgend Einer, irgend Jemand, irgend etwas, ku př.:

a). Vezmi někoho s sebou, kdož tomu rozumí. Svěd. — Vizte, aby vás někdo nesvedl. Br. — Někdo řeklby. Br. — Povězte něco na něj. Br. —

---

*) V něm. wie vielmal, wie oft.

**) V něm. wie lange, bis wohin in der Zeit.

***) Podobným činem praví se v řečtině: ἔστιν οἳ, ně-kteří, něm. einige, ἔστιν οὗ, ně-kde, irgendwo, ἔστιν ᾗ, ně-kterakž, gewissermaßen, ἔστιν ὅτε, ně-kdy, zuweilen a j. p. —

Hosted by Google

Někým mi to uruč. Svěd. — Když se někdo s něčím motal a namáhal, jiný přijda pletl se mu v to. Kom. — Někdo od přirození mlčelivý jest, někdo dobrotivý jest, někdo bohabojný. Mudr. — Někdo dělal hrubé, jiný malé, někdo okrouhlé, jiný hranaté a každý své chválil. Kom. —

b). Miluje-li mne kdo, slova mého ostříhati bude. Br. — Já nevim, porazil-li jeho kdo, neb jak jest to přišlo. Svěd. — Ušel pryč, než kdo zvěděl, za víno nezaplativ. Svěd. — Řekl-liby kdo co vám, rcete. Br. — A oklamal-li jsem v čem koho, navracuji to čtvernásob. Br. — A ptali jsme se ho, jestli co komu povinovat. Svěd. —

Pozn. 1. Z vyše přivedených příkladův na bíledni jest, že zájmena někdo užíváme, když věci a příhody skutečné na mysli máme, na proti tomu užíváme zájmena kdo, když na mysli máme věci a příhody možné, pouze myšlené.

Pozn. 2. Zájmena někdo užívá se i, když o více neznámých osobách řeč jest, jako: A někdo dva za ním běželi, honíce ho, ale já nevím, kdo jsou byli. Svěd. — Ale někdo šli mimo dveře, majíce šavle dobyté. Svěd. —

Pozn. 3. Když činnost táhneme na dvě osoby neurčité, tehdy se obě zájmenem kdo vyjádřiti mohou, Einer — dem (des, den) Andern, wer — dem (des, den) Andern, lat. alter - alteri, alius - alii, jako: Odpouštějte sobě vespolek, měl-liby kdo proti komu jakou žalobu. Br. — Kdo s koho, ten toho. Prov. —

Pozn. 4. Ve větách záporných praví se místo: a nikdo, a nic raději aniž kdo, aniž co, v lat. quisquam, jako: Zůstante každý v svém aniž kdo vycházej z místa svého. Br. — A což se nyní děje, jest to, co se nyní díti bude, aniž jest co nového pod sluncem. Br. — A nižádný nemohl jemu odpověděti slova, aniž směl kdo více od toho dne jeho se nač tázati. Br. — Kdo se jí poručí, nezabloudí ani se kdy čeho báti bude. Pass. —

2). Zájmeno neurčité: některý, některá, některé vytýká z množství jednotlivé věci, o jejichž vlastnostech nic určitějšího nevíme. Zájmeno to má do sebe povahu jmen přídavných, lat. aliquis, quidam, non-

Hosted by Google

nulli, něm. irgend welcher, mancher, manch einer, der und jener, einer und der andere, einige, etliche, opak jest všickni, žádný, jako:

a). Potom poslali k němu některé z fariseův. Br.—I byli s nim ženy některé, kteréž byly uzdraveny od nemocí. Br. — A snadby byl nás některého tu zabil. Svěd. — Má Gerlických peněz za některou summu. Svěd. — Před časy některými prodal jsem lesu za šest kop. Svěd. — A tomu jest některé léto a dvadcet let. Svěd. — A mezi těmi penězi dali mi některý zlatý. Svěd. — A pojímal s sebou také některé starší, ač hlúpé z Říma naschvále. Mudr. — A potom po některém času asi po roku opět se osadili. Svěd. — A seděli jsme některou chvíli u něho na víně. Svěd. — Kdyby některý člověk měl sto ovec a zbloudila by jedna z nich: zdaliž nenechá devadesáti devíti a jda na hory hledá té pobloudilé? Br. —

b). Buď řeč tvá, jako řeč kterého z nich. Br. — Potěšuj všech neduživých a zarmoucených lidí, kdekoli jsou kteří. Kom. — Kdo miluje kterou věc, nic mu při ní a pro ni těžko není. Kom. — Hrál-li jest s vámi který můj syn? A on pravil, že jest žádný nehrál. Svěd. — Já tam sama nepůjdu, leč kterého souseda neb sousedy povoláš. Svěd. — Tak zběhlý byl v tom, že se mu sotva který vrovnati mohl. Byl. — Pelynek z Pontu, petružel z Macedonie mnohem větší moci jsou, nežli z kterých jiných zemí a krajin. Byl. — I upadli obadva do sklepu a pán kázal mi svítiti, svět prý, srazil-li jest který hlavu? Svěd. —

Pozn. 1. I když se množství na části dělí, užíváme toho zájmena, jako: Některé zmrskali a jiné zabili. Br.—I vydalo užitek některé sty, jiné šedesáty a jiné třidcáty. Br. —A některý mu poděkoval a některý nic. Svěd.—Nemá jeden všech darův, ale některý má méně, jiný více, jak se líbilo a líbí bohu komu dáti které a jaké dary. Borov. —

Hosted by Google

A jiný les kupoval, některý tesaný, některý netesaný. Svěd. — Někteří menší, někteří větší vážnosti hodni byli. Cyr. *) —

Pozn. 2. Když se činnost táhne na dvé stran, tehdy i obě strany vytýkají se zájmenem tím, jako: A tu jsem neviděl, by který kterého ranil, leč tam v domě. Svěd. — A k tomu jsou oba přivolili, aby jeden druhému penězi napravil, který kterému napraviti má. Svěd. —

Pozn. 3. V větách záporných místo: a nikterý klade se ani který, lat. ullus, jako: Nemohut se nic postiti ani na kterou pout jíti. St. Skl. — V tom čase nebude lze kupčiti ani u přítele zajíti ani od koho které pomoci čekati. Pass.

3). Zájmena neurčitá: některaký, —á, —é, nějaký, —á, —é přikládají se k jmenům, když o jejich vlastnostech a způsobu nevidí se za dobré místněji mluviti, buďto že neznámé jsou, buďto že toho věc sama nežádá, lat. quidam, něm. irgend wie beſchaffen, ſo und ſo beſchaffen, irgend ein, irgend welche, jako:

a). Máte spolu činiti o nějaký dluh. Svěd. — Učinil na něm otázku o nějakém dluhu. Svěd. — A byla s ní nějaká druhá žena i žádala ta jistá žena. Svěd. — Ať nějaká zlá vůle z toho nevzejde. Svěd. — Přišel pak tu náhodou nějaký člověk nešlechetný, jehož jmeno bylo Seba. Br. — Byl za dnů Herodesa kněz nějaký jmenem Zachariáš. Br. — I vymyslme proti němu nějakou chytrost. Br. — Nadál jsem se některakých pomocí od vaší milosti. Žíd. — Některaký holub maje hnízdo na vysokém stromu, když odchovával své mladé, přicházela jest k němu liška. Kon. — Byl nějaký myslivec, kterýžto když vyšel jeden den s svou kuší a střelbou na lov do lesa, nedaleko od města potkal jelena. Kon. — Slyšela jsem, že máš nějaké peníze u paní. Svěd. —

b). Ptala se, ztratil-li jaké peníze v lázni. Svěd. — Potom páni doptávali se, ví-li kde o jaké summě. Svěd. — Nechtěla, abych já jim jakou křivdu učinil.

Hosted by Google

Svěd. — Ani toho nedopustím, aby kdo k jakému úřadu připuštěn byl, ještě prvé maje na sobě jiný úřad pořádného počtu z něho neučinil. Vel. — Kde pak vůdce jakého máš? Kom. — O tom nic nevím, by jeho jaký dluh byl jmenován. Svěd. —

Pozn. 1. V těchto příčinách zhusta se v němčině pouhého neurčitého členku ein, eine, ein, užívá. Podobného významu jest jmeno číselné jeden, jedna, jedno, jako: A přišed usadil se pod jedním jalovcem a žádal sobě smrti. Br. — Byl jeden chudý kupec, kterýž měl tisíc liber železa. Kon. —

4). Zájmena neurčitá: několik, několiko, několiký, několikerý kladou se, když řeč jest o více než jedné, o více než jedněch věcech a způsobech jejich, při čemž se nevytýká, jak veliké to množství jest, něm. einige, mehrere, etliche, mehrfach, lat. aliquot, plerique, complures, jako:

Věci vlastní jednoho neb několika jsou. Mudr. — Za několik dní a nocí na jeho hrobě oheň pálili. Háj. — Po několika dnech žena domlouvala muži, aby se s hadem smířil. Kon. — Ukázal mi těch peněz několik. Svěd. — Její otec nad několikými vlastmi vládl. Pass. — Přišed do domu mého sám několiký, lál mi nešlechetně. Svěd. — Paní zamordovati kázal samu několikou. Jung. — Markrabě Leopold v malém počtu sám několiký z toho boje utekl. Háj. — Několikery ty brejle sobě jsem zjednal. Kom. — Několikero spřežení volův mu vzal. Vel. — Některá věc několikerým způsobem vidína býti mohla. Kom. —

Pozn. 1. I zájmeno něco ku kolikosti hledí a jest něm. ein wenig, etwas, jako: Pohádal se něco s Hovorkovou. Svěd. — Potom se něco povadili. Svěd. — V jedné konvi bylo něco peněz a některý prstének. Svěd. —

B). Zájmena neurčitá vznikají, když se k zájmenům tázacím připojí slabika -si, kteráž původu zájmen-

Hosted by Google

ného jest a podobným činem, jako v latině syllaby -quam, -piam v zájmenech quis-quam, quis-piam, ze zájmen tázacích zájmena neurčitá činí. — Sem hledí:

1). Zájmena kdosi, cosi, kladou se o osobách a věcech neznámých, jichž jmen jmenovati neumíme aneb nechceme, lat. quispiam, quidam, něm. Jemand, Etwas, jako:

Přišel kdosi ke mně. Jung. — A zavolavše kohosi tázali se: Máli zde hospodu Šimon, kterýž má příjmí Petr. Br. — Kdosi z jezdcův Thráckých obořil se na něj. Let. Troj. — V tom mi kdos pobral peníze. Svěd. — Toť jest cosi nového. Br. — Vidíšli, jak se tu z té tmavé brány cosi čmýrá a sem leze. Kom. — To tvarnost čehosi božího má. Zyg.—

2). Zájmena: kterýsi, kterási, kterési, řeck. τὶς, lat. quidam, když se z množství nějakého jednotlivé věci, které jinak neznámé jsou, vytýkají, jako:

A zavolav kterýchsi dvou z učedlníkův svých Jan poslal k Ježíšovi řka: Tyli jsi ten, kterýž přijíti má čili jiného čekati máme? Br. —

3). Zájmena: kterakýsi, kterakási, kterakési; jakýsi, jakási, jakési, když řeč jest o osobách a věcech, jichžto vlastnosti mluvícímu neznámé, aneb málo známé jsou, aneb které se místněji vypsati a vymeziti nedají, buďto že nevystihlé jsou, buďto že by vypsání takové odvážné aneb neslušné bylo. Odtud se jich užívá, když kdo o kom s opovržením aneb s ostýchavostí aneb s podivením mluví. V lat. klade se quidam, v něm. irgend einer, ein gewiſſer, eine Art von, ſo ein, gewiſſermaßen, ganz, außerordentlich, a j. p., jako:

Potom jakýs pán vyšel z domu a řekl. Svěd.— Přišel k nám jakýsi pacholek, já jsem ho neznala. Svěd. — Když jsme docházeli jakési uličky, já jí neumím jmenovati, tu jest Bohuše zpíval. Svěd. — Ukázal mi jakousi truhličku, nepomním, to bůh ví,

Hosted by Google

jaká jest byla, železná-li či jiná. Svěd. — A byli všudy téměř úředníci jacísi. Kom. — Však pak já toto potvory jakési vidím. Kom. — I bylo jakési neobyčejné křičení. Br. — Nachází se mezi mnohými věcmi tajné jakési přátelství i nepřátelství. Byl. — Při tom muži byla divná jakási a velebná důstojnost. Kom. — Jest kterakás hlubokost bezedná lidská žádost. Tet. Troj. —

Pozn. 1. Podobného významu jest jmeno jistý, jistá, jisté, kteréhož tehdy užíváme, když se věci z přímá jmenovati za dobré nevidí, něm. ein gewiſſer, nahmhaft, jako: Pryskyřice dřínová, smola jsou šťáva stromů jistých. Kom.—I byla sní nějaká druhá žena i žádala ta jistá žena. Svěd.—A on ten jistý pravil, že není pánu mistrovi nic dlužen. Svěd. —

4). Zájmena: kolikosi, kolikýsi, kolikerýsi, znamenají více věcí než jednu, avšak nevymezují místnější, koliko se jich míní, mnoholi či málo, něm. einige, mehrere, jako:

V noci pak vstal jsem a kolikosi mužův se mnou. Br. — Do města Halle v kolikosi koních přijel. Ottersd. — Tajně se jim sám kolikýsi vykradl. Jung. — I ukáže mi jich koliks, kteří žádnému k sobě na blíž nedali. Kom. — Místo těch kolikasi odehnaných mnoho jiných přicházelo. Kom. —

Pozn. 1. Když se z věcí více, než jedna míní, avšak se vytýká, že počet ten malý a nepatrný jest, tehdy se s zájmeny kdo, který, koliko pojí slovce málo, v něm. einige wenige, ſehr wenige, nicht viele, ein wenig, ein klein wenig, nicht viel, lat. pauci, perpauci, paullum, paullulum, jako: Málo kdo od té nemoci umřel. Vel. — Málo která hlavně zůstala. Vel. — Některá málo chaloupka na předměstí zůstala. Vel. — Umřel po málo kolikas dnech u velikém trápení. Vel. — Ti nechť pokutováni jsou několika málo penězi. Vel. — Z té knihy málo kolikosi slov i já tuto k svému předsevzetí místně přivedu. Koc. — A mne také něco málo zlil tou vodou. Svěd. — Málo tu byl kdo zahálivý. Kom. — Při podstatném kdo přikládá se i přídavné řídky místo málo a k zájmenům přídavným který, několik, koliko příslovečné řídko, jako:

Hosted by Google

Řídký kdo vnitřní povahu examinoval. Kom. — Proti nim řídko které vystřelení daremné a na chybu bylo. Jung. —

C). Připojením k zájmenům těm syllaby -koli, -koliv, -kolivěk, lat. -cunque, činí se pojem jich obecnějším, tak že z celku žádné věci, žádné vlastnosti nevyjímáme, jako: kdokoliv, kterýkoliv, kterakýkoli, jakýkoli, číkoli, kdožkoli, kterýžkoli, jakýžkoli, čížkoli, lat. quicunque, qualiscunque, něm. wer auch immer, wer eben auch immer, welcherlei nur, von welcher Beschaffenheit nur, wie auch immer a j. p., jako:

Jestližeby se kdožkoli toho dopustil a jim jakoužkoli překážku činil, k tomu každému přikročili bychom skutečným trestáním, jakožto přestupiteli a rušiteli rozkazu našeho. Kn. sněm. — Kdyžby tíž lidé za to kteréhožkoli obyvatele žádali, ať před vyjítím toho času zaplatí. Kn. sněm. — Co kdy kterakýchkolivěk nesnadných knih písmo četl, sám od sebe, nikým nenaučen, všemu rozuměl. Pass. — Práva česká služebníka čihožkoli, jako neslužebníka, soudí. Všehr. — Sluší-li člověku propustiti ženu svou z kterékoli příčiny? Br. — Třetí vzkazuje, chceli v jakýmžkoli počtu lidu se s ním potkati, že to chce všecko Vlastislav rád učiniti. Háj. *) —

Pozn. 1. Zájmena ta jsou vlastně povahy vztažné, znamenajíce to, což každý kdo, všeliký kdož, jako: Cokoli chce hospodin, to činí. Br. — Nemá nedostatku v ničemž, čehožkoli žádá. Br. — Kterékoli věci jsou pravé, o těch přemyšlujte. Br. —

D). Předkládáním slovce leda-, leci-, lec- (m. ledsi, ledasi), jako: ledakdosi, ledacosi, leda kterýsi, ledajakýsi, leckdo, leckterý, lec-

*) Na kterémkoli místě jest lat. quocumque in loco, něm. an welchem Orte nur; kterýmkoliveěk spůsobem, lat. quocumque modo, něm. auf welche Art nur a j. v. —

Hosted by Google

jaký, leckdosi, leckterýsi, lecjakýsi, leckterakýsi a j. p., kterými se z celku věci a vlastnosti kterékoli, i ty nejnepatrnější a nejchatrnější vytýkají, lat. quilibet, quicuuque, qualislibet, qualiscunque, něm. jeder beliebige, von beliebiger Beſchaffenheit, wer nur immer, der erſte beſte, der unbedeutendſte, der gehaltloſeſte, werthloſeſte, der ſchlechteſte, jako:

Leckdos nejšpatnější vládne lidem tvým. Br. — Žíznivý pocestný ledajakou vodu, kteráž nejblíže jest, pije. Br. — Ledajakého muže béře sobě žena. Br. — Řečmi ledajakými se nezpravuj. Br. — Avšak nedopouští mu bůh užívati bohatství a zboží, ale jiný leckdos sžíře to. Br. — Prosili, aby jim mistra leckterého poslal, ježtoby umělý pořádné řeči žákovstvo učil. Pass. — Sedíce spolu za stolem rozprávěli leccos spolu. Svěd. — V tom se pak hádali a ledajakých na se řečí podávali. Svěd. — Za ledakého ďasa slibuješ. Svěd. — Ledajakés špatné nedorozumění častokráte mnohým užitečným radám v obcích překážku činí. Vel. — Pošmurní pokrytci boha lečíms odbývati chtějí. Br. — Častokráte ledajakous příčinku k tomu vezmou, aby jim jejich věrné služby v nic obrátili. Vel. — Obrátí jej v pustinu leckdos. Br. —

E). Posléze hledí sem zájmena každý, staroslov. kъždo, lat. quisque, quivis, jeden každý, lat. unus quisque, všaký, všeliký, všelijaký, všelikterý, všelikteraký, lat. quilibet, všecek, všecken, všechen, vešken, veškeren, lat. omnis, cunctus, universus, totus, něm. Jeder, aller, all und Jeder, ganz, jako:

Každý strom dobrý ovoce dobré nese. Br. — Jedenkaždý oud dle přirození svého ouřad a povinnost svou vykonává. Vel. — Všecky peníze vezmou kněží k sobě jedenkaždý od známého svého. Br.— A tak děj se na všaký den. Jung. — Však ot své

Hosted by Google

čeledi vojevodi. Lib. S. — Všeliký národ pod nebem svými se zákony zpravují. Mudr. — Všeliké stvořeni boží dobré jest. Br. — Čiňte pokorné modlitby za všelijaké lidi. Br. — V městě tom množství všelijakých národův bydlilo. Vel. — Tehdy bude moci s tím statkem učiniti, jako svým vlastním bez jiných lidí všelikteraké překážky. Arch. Pís. — Pro všelikteraká nebezpečenství knížeti svému dále jeti nedali. Háj. —

b). Láska všecko snáší, všemu věří, všeho trpělivě čeká. Br. — Všickni lidé pádům poddáni jsou. Vel. — Nyní všecky služebníky svolejte ke mně. Br. — I veselil se veškeren lid země. Br. — Bůh jest všecek milostivý. Jung. — Všecken se zarmoutil. Hr. Jel. — Lepší jest jeho malík, než ty všecken. Jung. — Kostel přikryt jest všechen olovem. Mand. — Slunce všemu světu svítí. Jung. — Kristus dává sebe všeho za nás, aby všeho člověka vykoupil. Jung. — Lakomému, by měl všecken svět, nikdá dosti není. Hr. Jel. —

Pozn. 1. Sem patří i záporná zájmena nikdo, nikterý, nijaký, nižádný a s sesutým ni, žádný; jako: Není nikdo bez hříchu. Kat. — Nikdo se v to nechce oddati. Dal. — Nikým nenaučen všemu rozuměl. Pass. — To svolení jest nerozdílné do smrti jednoho z nich tak, že již nemůž nikterý z nich odvoliti. Jung. — K nikterému z nich nepřistoupili. St. Skl. — V ten den nebudete se mne tázati o ničemž. Br. — Žádný oud nevkládá se druhému v jeho povinnost a práci. Kom. — A usneseno na tom, aby žádný ven z země k soudům potahován nebyl o nižádnou věc ani od nižádného. Vel. —

Hosted by Google

Hlava IX.

§. 191. Jak s počátku praveno, není věta nic jiného, než myšlénka příslušnými slovy vynesená. Myšlénka vzniká, když představu věci nějaké na mysli mající na otázku odpovídáme, zdaliž jiná představa k ní se připojiti dá, aneb zdaliž od ní odděliti se má. Tak na př. mající na mysli představu stromu, když otázka jest, zdaliž se představa kvésti připojiti má čili nic, tehdy odpovídáme pojíce je jednu k druhé, že strom kvete, oddělujíce je jednu od druhé odpovídáme, že strom nekvete. Spojování představ na mysli činí se větami, jež jmenujeme věty tvrdicí, tvrdivé, affirmativné (enuntiationes affirmativae), oddělování představ jedné od druhé činí se větami, jež slovou věty záporné, negativné (enuntiationes negativae). O větách tvrdicích již dosud dosti řeči bylo, nyní ještě něco o větách záporných připomenouti sluší.

Pozn. 1. Spojuje aneb děle přestavy na mysli nepočiná sobě mluvící libovolně, nebo maje o věcech, jich vlastnostech a činnostech úsudek učiniti, nemůže jinak, než jak věci ty v skutku jedny s druhými spojeny aneb odděleny jsou, sobě vésti, a když se mluvící podlé skutku ve svém myšlení řídí a zpravuje, a tudy myšlení a řeč svou s skutkem srovná aneb zjedná, tehdy pravíme, že to, co mluví, pravdivé, že to pravda jest, když se však řeč a myšlení s skutkem nesrovnává, tehdy pravíme, že řeč jeho křivá, bludná jest. Odtud dělí se věty na věty pravdivé a křivé, a proto věty, jež kdo vynáší, s toliko pravdy do sebe mají, s jelikož se s skutkem srovnávají. Pravda tedy není, než srovnalost řeči a myšlení se skutkem.

A). O větách záporných a záporném **ne**.

§. 192. Dělení nemůže býti, než tam, kde věci spojené jsou, a aby se svazky, jimiž věci v jedno spojené jsou, zrušily, k tomu se všeliké dělení nese. Odtud rozeznati jest při větách záporných:

Hosted by Google

a). věci spojené t. j. podmět a přísudek,

b). spojení samo t. j. spona, jíž se k podmětu přísudek přivazuje,

c). částka, jíž se spojení toto ruší t. j. záporné slovce ne, ni, staroindické ná, lat. ne, non z neoinum, něm. nicht, nein. — Částice tato, jíž se podmět od přísudku odděluje, patří k podstatě věty záporné a nemůže za určení jen příslovečné, jímžby se věta případným jakýmsi a nahodilým činem omezovala, pokládána býti. Záporná částice ta klade se ve větách:

1). z pravidla před sponu a, kdež samostatné spony není, před slovo, v němž spona jest, jako:

Smrt zlá věc není. Mudr. — Vzácnost věc dědičná není. Vel. — Nájem není lichva. Vel. — Dobrota lidská není trvanlivá. Vel. — Závisť rychle slávě neškodí. Vel. — Ozdoba náležitá se nebrání. Vel. — Ctnost nepotřebuje zevnitřní ozdoby. Vel. — Spěšné dílo nebývá dobré. Vel. — Zdaliž on nevidí cest mých? Br. — A ruka má nebude tik obtížení. Br. — Nevyslyší tě. Br. —

2). Když se časoslovo opisuje, tehdy přikládá se záporné *ne* v čase budoucím a ve veškerém rodě trpném k časoslovu pomocnému, jako:

a). Avšak ty nebudeš stavěti toho domu. Br. — Nebudeš ty mýti noh mých na věky. Br. — Nebudeš míti dílu se mnou. Br. —

b). Výstupkové moji nejsou skryti před tebou. Br. — Nechť nejsem zahanben na věky. Br. — Nebudeť vyhlazen muž z rodu tvého. Br. — A ještě nebyla mu zjevena řeč hospodinova. Br. — V tebe doufali otcové naši a nebývali zahanbeni. Br. —

Pozn. 1. Totéž platí i o optativě rodu trpného, že se záporné ne k časoslovu pomocnému přikládá, jako: Nevyznávali ho, aby ze školy nebyli vyobcováni. Br. — Jest

Hosted by Google

nesnadné věřiti, by tak velikého zboru prosba nebyla uslyšána. Pass. —

Pozn. 2. Záporné ne přikládá se i k jiným časoslovům neúplným, jako: Soudce nemá samého sebe mstíti. Vel. — Nevinní nemají pokuty dávati. Vel. — Soudce nemůže býti stranou. Vel. — Nesluší zisku hledati z věci cizí. Kom. — To ty nemůžeš vykonati. Haj: — Lichviti nenáleží. Kom. — Nechce znáti hojnosti této veliké. Br.—Kostí jeho prvé nebylo vídati. Br. —

3). Při časích minulých rodu činného nepřipojuje se záporné ne z pravidla k časoslovu pomocnému, nébrž k samému příčestí, jako:

Neyolal jsem. Br. — Já sám od sebe jsem nemluvil. Br. — Až dosavad za nic jste neprosili ve jmenu mém. Br. — Tak dlouhý čas s vámi jsem a nepoznal jsi mne. Br. — Ještě pak byl Ježíš nepřišel do městečka. Br. — Pojedl a okřál zase, nebo byl nic nejedl ani nepil tři dni a tři noci. Br. —

Pozn. 1. Rovněž tak připíná se záporné *ne* i v optativech rodu činného k příčestí, jako: I kdož by seneděsil? Br. — Zdaliž by toho bůh byl nevyhledával? Br. — Toho bych byl neřekl. Jung. — Ó kdybychom byli nepřišli a nemluvili toho! Svěd. — Zdaliž byste o žádosti té byli nevěděli? Vel. — I kdoby neuvěřil tomu? Kom. — Rovněž tak má se i věc při větách vedlejších, jako: Kdybych byl nepřišel a nemluvil, hříchu by neměli. Br. — I o žádosti byl bych nevěděl, aby hříchem byla, by byl zákon neřekl: Nepožádáš. Br. —

Pozn. 2. Avšak při čase dávnominulém, a pak při druhém optativě připíná se ač zřídka i k časoslovu pomocnému byl, byla, bylo, jako: Ještě pak nebyl vyšel do půl síně, když se k němu stalo slovo toto. Br. — Kdyby nás chtěl hospodin usmrtiti, nebyl by přijal z rukou našich oběti zápalné. Br. — Kdyby Jan nebyl kázal, nebyli by pokání činili. Kom. — I oba způsoby předkládání tohoto nalézají se, jako: O té věci nebyl bych psal, kdyby se toho bylo za mé paměti u desk nepřihodilo. Všehr.—

§. 193. Avšak ve větách záporných i více záporných částek býti může, tak však že všecky k zapírání výroku směřují. Věc ta sbíhá se:

Hosted by Google

1). Když se přísudek ode všech podmětův jednoho a téhož rodu odděluje, ku př.:

Žádný člověk nelituje mne. Br. — Nižadný mladostí tvou nepohrdej. Br. — Žádný z všeho lidu neodpověděl jemu. Br. — Není nikdo bez hřichu. Kat. — Nikdo se v to nechce oddati. Dal. — Nic na světě těžšího nad to není. Kom. —

2). Když se činnost podmětu ode všech předmětův jednoho a téhož rodu odděluje, jako:

Ctnost s žádným se nerodí. Mudr. — Tento lid poklony žádné nemá. Mudr. — Muži moudrému žádných zákonův potřebí není. Mudr. — I neřekl nikomu. Rkk. — Nehodí se k ničemu. Br. — V ten den nebudete se mne tázati o ničemž. Br. — Nikoho nemají. Pass. —

3). Když se činnost od podmětu tak odděluje, aby se to na vše časy, na vše místa, na vše způsoby táhlo, jako:

Opatrnosti nikdy nezbývá. Prov. — Klínu nikda nevěř. Prov. — Liška nikdy neukrotne. Kom. — Vítězství se nikam neklonilo. Rkk. — Nikdež není. Svěd. — Poběhlec nikde se nezastavuje. Kom. — Oni nijakž povoliti nechtěli. Háj. — Jiní tomu nikterakž svoliti nechtěli. Háj. — Já nikoli neoblíbím sobě těch věcí. Br. — Nevyjdeš odtud nikoli, dokudž i toho posledního haléře nenavrátíš. Br. — Nikoli nenechám tebe tak. Br. —

4). Někdy se více vztahův těchto všeobecných v jedné a též větě sbíhá, čímž právě věta záporná všestranné obecnosti nabývá, jako:

A nebožtík můj manžel ani pan Jiřík žádný žádnému nikda nic neřekl, neb žádná škoda mu nebyla. Svěd. — Žádný jemu žádné překážky nečinil. Háj. — Žádný toho z nich nikdež ni-

Hosted by Google

žádnému nepronášel. Pass. — Žádný tedy sobě žádným způsobem nepochlebuj. Kom. — Předkové moji nikda jsou žádnému nesloužili. Háj. — Žádný z všeho lidu jemu nic neodpověděl. Br. —

Pozn. 1. V příčinách posud vytčených táhne se záporné ne k výroku t. j. k svazku, jímž se přísudek k podmětu připíná a kterýž se záporným tím slovcem ruší. V jazycích latinském a německém užívá se ve všech těch příčinách jednoduché zápornosti. Řecký jazyk sobě v té věci tak vésti může, jako český. —

Pozn. 2. O větách záporných viz §. 94, §. 95, §. 96, §. 97. —

§. 194. Když se záporné ne k výroku netáhne, nébrž k pojmům samým, které se u vě.ě spojují, tehdy věty takové mezi věty záporné počítati nelze. V příčině této může se záporné ne:

1). Přikládati k přísudku t. j. k pojmu, jejž za přísudek soudíme, v kteréžto příčině, ač pojem ten v sobě zápornost nese, nicmeně se činem tvrdícím k podmětu přikládá, jako:

Slova úst jeho jsou nepravá. Br. — Jest nedbalý svého dobrého. Kom. — Moudrost nezávistná bývá. Jung. — Tvá moc nesmírná a neobklíčená jest. Pulk. — Místa ta necestná a nepřístupná byla. Svěd. — Svornost bratří jest nepřemožená. Vel. — Jestli nábožný, dějí: Nepřívětivý jest; jestli tichý, dějí: Neveselý jest. Vyb. litt. — Bratr jeho nepřítel jemu byl. Dal. — Předsevzetí lidská nestálá jsou, jako točlivé kolo. Prov. — Nestihlý jest soud boží. Preff. — Nešvárný byl v chodu. Vel. — Jižť jest netřeba ji ven z země hnáti. Háj. — Nehodni jste těch nejmenších věcí rozsuzovati. Br. —

2). Aneb přikládá se k podmětu, tak aby podmět sám o sobě činil představu zápornou, což se neje-

Hosted by Google

nom při jmenech podstatných obzvláštně odtažených, ale i při zájmenech neurčitých všecken, každý, mnohý, jeden a p. děje, ku př.:

a). Nepřítel do země vtrhl. Har. — Nesměřlost od začaté věci nutí mrzce odstoupiti. Pont. — Nesvoboda na to zůstane, když i dary vrátíš. Mudr. — Nečistota jeho na něm jest. Br. — Před bohem nevina nalezena jest při mně. Br. — V tom jest veliká nespráva a nezvyklost. Vel. — Nerozum jej zavedl. Us. — Sem patří též jmena: nesličnost, nezdrželivost, nesnadnost, nesnáze, nesmrtedlnost, nenávist, neláskavost, nešlechetnost a j. v. —

b). Nekaždý strom trpí při sobě vinného kmene. Koc. — Nevšickni za jedno smýšlejí. Háj. — Nevšecko vzdělává. Br. — Nevšecko jest užitečné. Br. — Nevšickni soudcové zlí jsou. Vel. — Nekaždý má ke dskám právo. Všehr. — Nekaždá ruda nese zlato. Koc. — Nekaždý, kdo mi říká: Pane, pane, vejde do království nebeského. Br. — Nemnozí o té koruně vědomost mají. Vel. — Nejedni za to drží, žeby se těmi slovy dědiny mínily. Všehr. —

3). Avšak i jiné části věty mohou představy záporné v sobě držeti, jako :

a). Nekaždému duchu věřte. Br. — Nevždycky dobře kvapiti, ale poodložiti. Vel. — Mne nevždycky míti budete. Br. — Toto mé psaní nevšem se líbiti bude. Háj. — Slavní nevždycky jsou moudří. Mudr. —

b). A tak se chlubíce svobodou v nesvobodu se uvozují. Br. — I padne od meče nemuže a meč nečlověka zžíře jej t. j. od meče toho, kterýž není mužem, člověkem, ale něčím vyšším, bohem. Br. — Všecky její nedostatky doplním. Br. — Oznámil mu

Hosted by Google

svého srdce nedostatek t. j. že se mu srdce nedostává. Háj. — Mojžíš a Aron v nedověru upadli. Vel. — Plavci k svým nebohům volají. Kom. — Tak v nečlověka obrací se každý člověk t. j. v to, což není člověkem, což nižším člověka jest, což zvířetem jest. — Za klam svého neumění styď se. Br. — Nevěru od vás vždy vidíme. Dal. — A rozprchnou se cestou i necestou. Br. — Mysl jejich neohebnou oblomil. Br. —

c). Učili se nerouhati. Br. — Všem služebníkům rozkazoval do lesa nechoditi. Mudr. — I myslímť víc zase se nenavrátiti k tomuto lidu. Pulk. — Chcešli se nebáti vrchnosti, čiň dobře. Vel. — Kdyby jinde pohnán byl, mohl by o tom půhonu nevěděti a nevěda nestáti. Všehr. — Protož potřebí jest o právu odporné moci nemlčeti. Všehr. —

Pozn. 1. Pojmy záporné vznikají jako jiné vůbec, z vět aneb což jedno jest, z úsudkův. Tak na př. věta: Lid nesilný jest vyrostá z věty: Lid není silný, z kteréžto patrno jest, že k podmětu, když jej od přísudku silný oddělíme, přiděliti musíme k tomu, což není silného, což jest nesilného. Rovněž tak věta: Ne všickní lidé moudří jsou vznikla z věty: Všickni lidé moudří nejsou, kterouž vynášíme, že se přísudek ne všem lidem, nébrž jen několika přivlastniti dá. — Co se představ těchto záporných dotýče poznamenati jest, že v jazyku českém nejhustěji k sobě zápornost přibírají jmena odtažná t. j. jmena vlastností a činností, při jmenech však srostitých velmi zřídka zápornost se sbíhá a tu z pravidla pojem zápornosti do výroku se klade, jako: Pršel dešť i na tu zemi, kdež není lidí, na poušť, kdež není člověka, v kteréžto větě se pojmy: na zemi nelidí, na poušť nečlověka aneb německé menſchenleer opisují. Br. — Oniť jsou mne popudili k horlení skrze to což není Bůh — i jáť popudím jich k závisti skrze ty, kteříž nejsou lid m. popudili mne k horlení skrze to což jest nebůh, skrze neboha, jať popudím jich k závisti skrze ty, kteříž jsou nelid, skrze nelid. Br. — Byloby to, jakoby se chlubila hůl, že není dřevem m. jakoby se chlubila hůl, že jest nedřevem, jakoby se chlubila býti nedřevem. Br. —

Hosted by Google

Pozn. 2. Představy záporné vzrostají nejenom, když před ně předložíme částici *ne,* avšak i když předložíme před ně částku *bez* a při některých málo částici *u,* kterážto poslední částka vznikla z *an,* řecké ἀν-, ἀ- privativum, lat. in-, něm. un-, *) jako: Byla bezdětkyně t. j. bez dětí. Br. — V bezcestí cestu činí t. j. v místě, kde cest není. Br. — Hledal bezhrdlí tvého t. j. aby bez hrdla byl. Br. — Přísné právo v bezpráví se obrací. Jung. — Práce bezpečná nebývá vzácná. Prov. — Není pravda, že rajský pták jest beznohý. Kom. — Na mysli své bezpečen jest. Mudr. — Po místech suchých chodili a bezvodných. Vel. — Na hody bezmírně nakládají. Br. — Vodu, kde bezedná jest, propastí nazývej. Kom. — Sedí vrána na úhoře t. j. na poli nevoraném. Jung. — Vdovec bez hospodyně jest velmi ubohá a nuzná věc t. j. nebohá a nuzná věc. Jung. — Jak z příkladův přivedených viděti, nezbavuje se z prosta částicemi těmi podmět jistých věcí, vlastností a činností, nébrž zhusta se jimi věci, vlastnosti a činnosti, kteréž pojmu slova jednoduchého na proti stojí, podmětu přidělují, tak že slova taková na sebe berou moc slov tvrdících vyplňujíce a omezujíce neurčitý obsah svůj. Tak na př. nemyslí se při slově nepřítel nejen na toho, kdož není přítelem, nébrž na toho, kdož jest mysli zlovolné, kdo o škodu a zkázu usiluje.

Pozn. 3. Slovo nic má zhusta moc tvrdící do sebe, znamenajíc vůbec vše to, co není, lat. nihilum, něm. nichts, a v té příčině se jako jiné jmeno podstatné váže, jako: Kdo na mne dokáže klamu a v nic obrátí řeč mou? Br. — Jinak jest, když se k výroku samému táhne, jako: On mně ani manželu mému neřekl nic o peníze. Svěd. — A nic jsem s ním činiti neměla. Svěd. —

Pozn. 4. Avšak když se věty, jichž přísudek zápornost v sobě má, zapírají, tehdy vyrostají z nich věty, jenž do sebe formu mají vět záporných, avšak smyslem tvrdicí jsou a to z pravidla v takové míře, že se výrok tím zveličuje, jako: Tyto jahůdky nejsou zhola nechutné. Byl. — Druhý kosatec není nepodobný prvnímu. Byl. — Nebylo mi neznámé. Vel. — Není nemožné. Vel. — Nemůžeme nemluviti toho, co jsme viděli a slyšeli. Br. — A tak se i při zbavující částkách *bez, u* praví: Nebezpeč se na cestu hladkou. Br. — Host od hospodáře není bezpečen. Kom. — A ta ubohá nebyla. Svěd. —

*) Srovnej v řečt. ἀν-αδελφος, bez bratří; ἄ-μορφος, bez podoby, lat. in-ermis, bezbranný.

Hosted by Google

B). Věty obecné a částečné.

§. 195. Když se přísudek veškerému rodu věcí, jež podmět v sobě drží, přivlastňuje, tehdy věty slovou věty obecné, výroky obecné, když se však části obsahu jeho přisuzuje, slovou věty částečné, výroky částečné, když posléze podmět takové vlastnosti do sebe má, že se mu po všecky časy a místa i ve všech příčinách života přisouditi musí, tehdy takové věty slovou všeobecné. V obecných výrocích,

1) když jsou tvrdící, přikládají se k podmětu slovce: každý, jedenkaždý, všeliký, všecek, veškeren, všickni a j. p. Když však jsou záporné, znamenají se slovci: nikdo, nic, nikterý, žádný, nižádný a j. p., jako:

Všickni měšťané svobodně a bez překážky do jeho domu hleděti mohli. Koc. — Všeliké řemeslo svou psotu má. Mudr. — Každý čár jest smrtedlný hřích. Štít. — Moc toho plnou všickni a jedenkaždý z nich má. Všehr. Srovnej §. 190, E. —

2). Ve výrocích častečných připojují se k podmětu, když jsou tvrdící,

a) zájmena: některý, nejeden, mnohý, řídký, málokdo, málokterý, mnohokrát a j. p., aneb zájmena obecná se částí zápornou ne, jako: nekaždý, nevšickni, nevždycky a j. p. Ku př. Někteří chudí bohaté potupují a chudobu vychvalují. Mudr. — Řídký bohatý za blázna jměn jest. Mudr. —Mnohokrát bohatý moudrý bývá. Mudr. —Mnozí mstíce malého bezpráví upadají u větší. Let. Troj. — Mnozí urozené po předcích soudí. Vel. —

b). Když jsou záporné, znamená se částečnost výroku slovci: někteří, nejeden, mnohý a j. v., jako:

Nejeden, ráno z domu vyjda, do něho se nevrátil. Kom. — Někteří hříchove sobě vespolek

Hosted by Google

odporní jsou a spolu býti nemohou. Kom. — Pro strach pokuty mnozí nehřeší. Vel. — Některý člověk nic nedbá na svou čest. Jung. — Někteří z nich tam nebyli. Svěd. —

Pozn. 1. Věty částečné vyjadřují se, když se všeobecnosti tak popírá, aby při tom o některé části se tvrdilo, že jí přísudek přísluší jako: Všickni prvního místa držeti nemohou. Mudr. — Všickni lidé moudří nejsou. Svěd. —

3). Výroky všeobecné vyjadřují se takto:

Bůh svatý jest. Br. — Nájem není lichva. Vel.— Právo jest věc svatá. Vel. — Člověk jest tvor rozumný. Kom. — Všeliký kdož dobře živ jest, moudře živ jest. Mudr. —

C). Věty možnosti, nutnosti a povinnosti.

§. 196. Když se o podmětě praví, že se jemu nějaká vlastnost aneb činnost přivlastniti může, takové věty slovou věty možnosti. Věty takové vynášejí se pomocí časoslov: moci, býti, možnu býti, lze býti a j. p. s infinitivem, jako:

Mnohé věci mohou svornost zrušiti. Vel. — Starodávní věci i nám se hoditi mohou. Vel. — Tím hrdinou můžem veseli býti. Dal. — To mu možné bylo učiniti. Svěd. — Tu bylo viděti záři od plamene. Br. — Daleko je slyšeti bylo. Br.—Smějí se proti mně postaviti. Br. —

Pozn. 1. Když takové věty možnosti zápornými se učiní, berou na se moc nemožnosti a nutnosti, jako: Žádná země nemůže býti bez práva. Vel. — Pokoj bez války býti nemůže. Vel. — Přísná správa dlouho trvati nemůže. Vel. — Není možné člověku býti bez hříchu. Vel. — Té hory viděti nebylo. — Ohně toho nebylo viděti.—Mne nelze sebou vlásti. Vyb. lit. — Nesměl jsem se obmeškati. Dal. — Já toho jistě nesmím učiniti. Háj. —

Pozn. 2. Možnost drží v sobě věta i tehdy, když infinitiv v sobě zápornost nese, jako: Kdyby jinde pohnán byl, mohl by o tom půhonu nevěděti a nevěda nestáti. Vše-

Hosted by Google

hr. — I může toho nečiniti. — Když se však takové věty učiní zápornými, moc nutnosti přijímají, jako: Nemůžeme nemluviti toho, co jsme viděli a slyšeli. Br. — Nutnost má věta též do sebe, když pravíme na př.: Toho dobrodiní i já vedlé otce nemohl jsem, nežli též účasten býti. Vel. — Usoudili, že nebylo lze než umříti. Br. —

§. 197. Když o podmětě vypovídáme, že se nějaká činnost aneb vlastnost jemu připojiti musí, tehdy věty takové slovou věty nutnosti a vynášejí se pomocí časoslov musím, býti aj. p. s infinitivem, jako:

To vše pravdou býti musí. Vel. — Všickni my zajisté ukázati se musíme před soudnou stolicí. Br. — Měšťané pro oheň musili ven z města do pole utíkati. Vel. — Jemu jest umříti Vyb. lit. — Jemu jest kliditi tu svádu. Dal. — Všechněm jest jednou umříti. Vel. — Protož třeba jest tobě skrovně spáti. Rad. zvíř. —S tebou mi třeba mluviti něco tajného. Dal. — Ve vojně chytrosti užívati potřebí jest. Kom.—Protož to zapotřebí bylo před krále přednesti. Br. — Jest potřeba pospíšiti. Kom. —

Pozn. 1. Když se pojem nutnosti popírá, věta na se béře pojem možnosti, samovolnosti, jako: Toho nemusíte činiti. Us. — Nebude ho pobízeti třeba. Kom. — Není vám třeba za to se hanbiti. Jung. — Tohoť tobě nebylo třeba činiti. Jung. — Tobě na jeho zápověď nebylo dbáti. Pass. — Již nepotřebí nám nic o tom mluviti. Br. — Netřeba jich bude nutiti k hledění a k poslouchání. Kom. —

§. 198. Když o podmětě vypovídáme, že činnost jistá aneb vlastnost jeho povinností jest, aneb že činnosti té a vlastnosti slušnost na něm žádá, tehdy věty takové větami slušnosti, povinnosti slovou, jako:

Správcové mají světských umění býti povědomi. Vel. — Řeč má býti uctivá a vážná. Vel. — Panna má býti všecka pannou. Vel. — Soud má býti neporušený. Vel. — Měšťané mají města brániti. Vel.

Hosted by Google

— Dobré sluší chváliti, zlé haniti. Vel. — Hostem bez rozdílu dobře činiti náleží. Vel. — Dítek jest ctíti a milovati své rodiče. —

Pozn. 1. Když jsou záporné tyto věty, tehdy vynášejí, co z povinnosti a slušnosti není, jako: Pokuta nemá větší býti než vina. Vel. — Soudce nemá šetřiti osob. Vel.— Křesťanům lichviti nenáleží. Vel. — S útrpným právem nesluší kvapiti. Vel. —

Pozn. 2. Věty, kterými se činnost nějaká a vlastnost podmětu bez vztahův svrchu vytknutých, tudy z prosta přisuzuje, slovou větami skutečnosti, jako: Válka pokoj obsahuje. Vel. — Svornost z mála činí mnoho. Vel. — V rovnosti závist nemá místa. Vel. — Smrt a práce nejsou nic zlého. Vel. — Urozené srdce hanby netrpí. Vel. —

D). Věty tázací.

§. 199. Věty, jimiž druhého vyzýváme, aby část věty neznámou doplnil, slovou věty tázací aneb otázky. Otázky dělí se na otázky látkové a na otázky výrokové. Prvními tážeme se na podmět aneb na přísudek aneb na části, jež hlavní tyto části omezují aneb doplňují; druhými tážeme se o spojení přísudku s podmětem, v první příčině běží tudy o látku věty, v druhé o formu věty. Na otázky látkové odpovídáme jmeny, odtud slovou i jinak otázky jmenné aneb nominálné, na otázky výrokové odpovídáme dostatečně slovci: ano, zajisté, i ovšem, ne, netak, nikoli. V jazyku českém činí se:

A). Otázky látkové aneb jmenné pomocí zájmen a slovcí tázacích: kdo, co, čí, kde, kdy, kam, kudy, odkud, pokud, jak, kterak, kolik, který, jaký a j. v., o nichž řeč byla §. 189. Ku př.:

Co chceš synu můj? Br. — Co je pravda? Br.— Čí jsi a kam jdeš? Br. — I kdož tedy může spasen býti? Br. — Jaký jest spolek spravedlnosti s nepravostí? Br. — Jakž jste to dnes tak brzo přišli? Br. — Proč ty knihy prodáváš? Svěd. — Jakou ža-

Hosted by Google

lobu vedete proti člověku tomuto? Br. — Odkad má tento moudrost tuto? Br. — Po čem to poznám? Br. — Pročežs' mne tedy oklamal? Br. — A o oděv proč pečujete? Br. —

B). Otázky výrokové, při kterých o to běží, zdaž s podmětem přísudek spojiti jest čili nic, činí se:

1). Toliko přízvukem mluvícího bez všelikého slovce tázacího, což místo má, když s podivením a pohnutím se tážeme, kladouce přízvuk na jistá slova, jako:

a). Duši svou za mne položíš? Br. — Tak nemoudří jste? Br. — Tak mnoho trpěli jste nadarmo? Br. — Tedy král jsi ty? Br. — Tedy synové jsou svobodní? Br. — Ještě i vy bez rozumu jste? Br. — Ještě ty pozdvihuješ se proti lidu mému? Br. *) —

b). Ty lituješ toho břečtanu — a já abych nelitoval Ninive města tak velikého? Br. — A vy abyste bez slušné pomsty byli? Br. — A neměli bychom my býti moudřejší? Kom. — A již bych dnes tebou pohnouti měl? Br. — A ty by mi měl býti vysvobozen? Br. **) —

Pozn. 1. V těchto příčinách zhusta se předkládá či, co, cože, což, což tedy, což pak, i kterakž pak, lat. quid, quidne, něm. wie, wie nun, wie nun aber, und wie nun, jako: Co chcete všickni na jednoho býti? Však jste již jednoho zabili, chcete druhého zabíti? Svěd. — Což pokoje sobě dáti nemůžeš a lidem také? Svěd. — Což jest ještě živ bratr tě můj? Br. — Což tedy my převyšujeme pohany? Nikoli. Br. — Což jste nečtli? Br. — Což ještě nemáte víry? Br. — I kterakž pak nerozumíte, že ne o chlebu mluvil jsem vám? Br. — Mluvil řka: Či to nevíte? Dal. —

---

*) V lat. se praví: Non estis coenaturi? Tedy nebudete obědvati? Ihr werdet alſo nicht eſſen?

**) Podobně praví se v té příčině v lat. Nulla-ne in re esse homini cuiquam fidem? V žádné věci aby nebyla člověku nižádnému víra? — Quamquam quid loquor? Te ut ulla res frangat? tu ut unquam te corrigas? Ač co pravím? Tebe aby která věc oblomila? ty aby kdy se polepšil? —

Hosted by Google

2). Otázky výrokové činí se i slovci tázacími a to:

a). Příklonnou částicí: —li, a když se příklonným že sesílí: —liže, —liž, jako:

Přišel-lis' až ku pokladům sněhu? A poklady krupobití viděl-lis'? Br. — Přišel-lis' až k hlubinám mořským? A u vnitřnosti propastí chodil-lis'? Br. — Ty-lis' dal pávům křídlo pěkné? Br. —Znášli řád nebes? Br. — Není-liž tento syn Davidův? Br. — Tak-liž odpovídáš biskupovi? Br. — Skoroliž mne potěšíš? Br. — Mnoho-liž bude dní mých? Br. — Nemáš-li zde nějakého kopí aneb meče? Br. — Srozuměli-li jste tomuto všemu? Br. —

b). Slovci tázacími: zda, a když se příklonným že sesílí, zdaže, zdaž, u starých i za, jako:

Zdas' proto od svého zboží zašla, aby tuto v dobrém bydle bydlila? Pass. — Zdas' na tento svět přijel na koni? zda s něho na koni sejdeš? Hr. Jel. — Zdaž my to napravíme? Kom. — Zdaž jsem tebe neviděl s ním v zahradě? Br. — Za tě liuta rozvlajáše búria? Lib. S. —

c). Slovce tázací se hromadí, jako: zda-li, zdaliže, zda-liž, jako:

Zdali jste nečtli? Br. — Zdali budete bydliti vy sami? Mel. bibl. — Zdali jsou všickni Apoštolé? zdali všickni proroci? zdali všickni učitelé? Jung. — Zdaliž i k samému spatření jeho člověk nebývá poražen? Br. — Zdaliž nesrozumíváte tomu aspoň ze základů země? Br. — Zdaliž nebudeš příjemný, budešli dobře činiti? Br. — Zdaliž není střely před tebou tam dále? Br. — Zdaliž není tak? Br. — Zdaliž tím, což tobě dal, vládnouti nemáš? Br. — Zdaliž jsem já strážným bratra svého? Br. —

Pozn. 1. Někdy se i takto hromadí otázky, jako: Což k hněvu popouzeti máme pána? Zdaliž jeho silnější jsme? Zyg. —

Hosted by Google

Pozn. 2. Z příkladův předeslaných patrno jest, když otázky jsou větami zápornými, tehdy že očekáváme odpovědi tvrdicí, když jsou však větami tvrdicími, tehdy z pravidla jest odpověď záporná. — V první příčině klade latiník z pravidla slovce tázací ne, nonne, v druhé num, numquid, an. *)

§. 200. Nad to mohou býti otázky rozlučité, rozlučovací aneb dvojité, když se o dvou aneb i více věcech možných tážeme, které se vespolek vylučují tak však, že když se na jednu z nich odpověď učiní, i na ostatní odpověď učiněna jest. Při otázkách rozlučitých, když se obsah jednoho každého členu vytýká, klademe:

1). Při prvním členu: -li, při druhém: či, čili, jako:

Máme-li jeti na vojnu proti němu či tak nechati? Br. — Jsili náš či z nepřátel našich? Br. — Kudy máš jíti, tady-li či onady? na pravo-li či na levo? Kom. — Lidské-liž věci čili boží předkládám? Br. — Což jest lépe tobě knězem-li býti v domě jednoho člověka či býti knězem celého pokolení? Br. — Ty-li jsi-li ten, kterýž přijíti má, čili jiného čekati máme? Br. —

2). Při prvním členu jest: -li, -líž, zdaž, a druhý člen vynáší se výrazem: či ne, čili ne, čili nic, jako:

Jsili ty opravdový král čili nic? Flav. — Má-li umříti či nic? Lom. — Půjdeš-li pak či ne? Us. — Bylo-liby to opravdové přikázání čili nic? Jung. —

Pozn. 1. Někdy se v druhém členu opakuje časoslovo, jako: Jest-li sukně syna tvého či není? Br. —

---

*) V lat. tážeme se: Vides-ne, ut in proverbio sit ovorum inter se similitudo, česk. vidíš-li, jak u přísloví jest vajec jednoho k druhému podobnost? — Nonne animadvertis, zdaž neznamenáš, zdaliž neznamenáš? Numquid duas habetis patrias, což dvé máte vlastí?

Hosted by Google

Pozn. 2. V obyčejném životě počíná otázka rozlučitá též od slovcí tázacích zdaž, zdaliž, druhý člen však i od spojky nebo, anebo, neboli, jako: Zdali zarmoucení aneb úzkost? nebo protivenství? Zdali hlad čili nahota? Zdali nebezpečenství čili meč? Jung. —

E). Věty odpovídací.

§. 201. Věty, jimiž na otázky učiněné odpovídáme, jmenují se odpovědi, věty odpovídací. Odpovědi ustrojují se vždy podlé otázek, jež doplňují, a podlé způsobu jejich. Odtud rozdíl činiti jest mezi odpověďmi na otázky jmenné a na otázky vyrokové.

A). Na otázky jmenné odpovídáme jmenováním věcí, vlastností aneb činností, jichž tážící na odpovídajícím vyhledává, jako:

A žák řekl: Kdož tak praví? A Vaněk řekl: Já. Svěd. — Pane Václave, kde jste byli? Pověděl: U pana Petra Hlavsy u voběda. Řekl jsem: Což tam máte? Pověděl: Vždycky dosti jísti a píti. Svěd. — Mlč, prodám vám svůj dům. Já se ptala: Zač? On řekl: Za tři peníze bez bílého peníze. Svěd. — Co mám dáti? Dej tři kopy. Já řekla: Nechť jest na jedné kopě. Inu dejž dva česká na pivo, řekl, jako nemoudrý. Svěd.—Jak se máte? Řekl: Jak pán bůh ráčí, dobře. Svěd. — Má milá paní, na jaký způsob jste ho přijala? Na všecko všudy za mocného hospodáře. Svěd. — Kde pak vůdce jakéhos máš? Já odpověděl: Žádného nemám. Kom. — Do jakéž jsme toto pak apatéky vešli? Do apatéky, řekl, kdež se lékové proti neduhu mysli chovají. Kom. — I kdo jsi ty, řekl jsem, můj milý? Odpověděl: Jméno mé jest Všehrd, přijmím Všudybud. Kom. — Kudyže šli? Lesem. Us. — Co děláš? Učím se. —

B). Při otázkách výrokových běží o to, má-li se přísudek a podmět v jedno spojiti aneb od sebe odděliti. V první příčině když odpovídáme, pravíme se, že potakujeme, že přisvědčujeme, v druhé pří-

Hosted by Google

čině když přísudek a podmět jeden od druhého oddělujeme, pravíme se, že odpíráme, že zapíráme. V jazyku českém odpovídáme na otázky výrokové:

1). Když časoslovo otázky opakujeme tvoříce z něho větu tvrdicí aneb zapírací, jako:

a). Není-li to, paní Anna, tvůj syn? An k tobě podobný? A ona řekla: Jest. Svěd. — Dělal-li jest kšaft? Anička prej: Dělal. Svěd. — Vzal-lis mi slepici? On prej: Vzal. Svěd. — Jsi ty to? Jsem. Jung. — I řekl jest kníže svým služebníkům: Vidíte-li tuto krásnou pannu? I odpověděli: Ctný kníže a pane náš, vidíme. Háj. — Milá paní, dělá-liž ona to? Ona řekla; Ale dělá, však já znám hrnec, kterým béře. Svěd. —

b). Milá paní, máš-liž co, aby se jim za to dobrodiní odplatila? A ona odpověděla: Memám nic, než ty pladry a hadry. Svěd. — Nehřej mi se u ohně, i jdiž ven, slyšíš? A pan Jiřík odpověděl: Nepůjdu a nechci. Svěd. — Jdi ven z pivovára! A on odpověděl. Nepůjdu, nejsem u tebe. Svěd. — Pojď dolů, sám a sám bij se se mnou. On pověděl: Nepůjdu, nejsem na tom, abych se s sousedy pral. Svěd. —

2). Když se vedlé přísudku klade váha i na podmět, tehdy odpovídáme nejenom časoslovo opakujíce, ale vytýkajíce i podmět, jako:

a). Teď jste nám plot zbořili? A oni řekli: A my zbořili? Svěd. — Máš poň syna? A ona řekla: A já mám. Svěd. — Mnedle, slade, pověz mi, prosím tebe, ještě-li o tu věc mluvíš, kterous' v pivováře k mému muži mluvil? A on řekl: A já mluvím a ještě mluviti budu. Svěd. — S těžkem toto ta voda není? Pán vece: Ana jest. Aesop. — Slyš dobrý mládenče: Jestli tato ves jmenem Stadice? Ta jest, řekl, kteréž hledáte, ves. Háj. — Půjdeš-li se mnou? I řekl: Jáť zajisté půjdu. Br. — Není-liž bůh spravedlivý? A řekli: Jest bůh spravedlivý. Cap. — Řekla:

Hosted by Google

Ký, mám-liž já jej, ten prsten? I šáhne za ňadra, dí: Ale však já jej, pánu bohu sahám, mám. Svěd. — Milá matko, co jsi ty ten prsten měla? Ona pověděla: A já měla, milá dcero. Svěd. —

b). Chceš-li tu smetanu jísti? A on řekl: Nechciť já ji jísti, vezmuť já ji domů. Svěd. — Slyším, milá paní, že umíš děti hojiti; prosím tebe, hoj mi mé také. A já řekla: Milá paní, neumimť já s dětmi nic. Svěd. — Nehaj jemu se ženiti. Ona jest oznámila: Já nehájím. Svěd. —

3). Když se především k podmětu aneb k jiné okolnosti hledí, tehdy odpovídajíce opakujeme toliko to jmeno aneb příslovce, na kterém váha jest. Nejhustěji činí se to v odpovědech potakujících, jako:

Milá paní Anna, a ty hrubě stůněš? A ona mi řekla: A já, milá paní Kateřino. Svěd. — Ke mně-liž to mluvíš? A on řekl: A já k tobě, však hluch nejsi. Svěd. — Ptal jsem se: Také-liž který peníz dopadne? Prej: Také. Svěd. — Což bůh že svět stvořil? A řekli: Bůh. Cap. —

4. Odpovídáme slovci ano, ovšem, zajisté, arci, v pravdě, v skutku, ba ano, ba zajisté, ba ovšem, ano tak, tak jest, jest tak, však jest tak, jest tomu tak a j. p., když však odpíráme, odpověd činíme slovci: ni, nikoli, ne, ba nic, ba ne, ovšem ne, ovšem nic, zajisté ne, zajisté nic a j. p., jako:

a). Jestli to tolar? Ano jest. Jung. — Zdaliž bratří tvoji doma jsou? Ano, teď jsou. Us. — A kde pak se ten kamen béře? Odpověděl: Tu se strojí. V těch kotlících? Ano. Kom. — Tuť se snad bohdá jistému něčemu naučím? On řekl: Ovšem. Kom. — Není-li to blahoslavená věc? Odpověděl jsem: Ovšem jest tu veseleji, než v dolních těch mučírnách. Kom. — Jest to vražditi se proti vám, když pravíme, že máte jmění? Arci. Jung. — A. Já jsem vám ničeho

Hosted by Google

nevzal. B. Zajisté? A. Zajisté. Jung. — A. Ukaž mi ruce. B. Tu jsou. A. Ty druhé. B. Druhé? A. Ano. Jung. — Medle Manda, jestliž to pak ten Vávra otec její, který byl u Mikuláše? Ona řekla: Má milá paní, jest tak. Svěd. —

b). Všaks' hojila dítě panu Skalskému? A já řekla: Ni, nehojila, aniž jich znám. Svěd. — I ját také potáhnu s vámi. Ale lid řekl: Nikoli nepotáhneš. Br. — Prosím páni moji, uchylte se nyní do domu mého, zůstaňte přes noc. Oni pak odpověděli: Nikoli, ale přenocujeme na ulici. Br. — Škodí-li co dítěti? Ona řekla: Ba neškodí. Svěd. — Platí, žes' ty tam to dobytče vehnal. A on odpověděl: Ba nic, milí páni, ba nic. Svěd. — Byl-lis' dnes ve škole? Ne. Us. — Vzala-lis'— mi ten prsten? Ona pověděla: Ba nevza-nevzala. Svěd. —

Část II. O větách složených.

§. 202. Když dvě aneb více vět jednoduchých v jedno se spojí, máme větu složenou, větu složitou (enuntiatio composita). Věty, které se v celek pojí, jmenujeme v té příčině členy a ty činí látku vět složených; spojení však samo činí formu jejich a slovce, jimiž se věty jednoduché v jedno svazují, slovou spojky (conjunctiones). Spojky jsou původu zájmenného a moc i význam jejich plyne z poměru obzvláštního, v kterém členy samy jeden k druhému se vidí. Poněvadž však poměry tyto a jich způsoby velmi rozmanité jsou a bývaly, odtud jde, že i jednakaždá spojka více poměrův a vztahův stíhati a znamenati může a v skutku i stíhá a znamená. Významy tyto a poměry vyložiti toť vlastní úlohou jest nauky o větách složených.

Hosted by Google

§. 203. Poměr mezi větami, které v jedno spojené jsou, může vůbec dvojí býti. Buďto spojí se věty tak, že jedna částí jest druhé, nemajíc o sobě žádného plného smyslu, lečby druhá věta se přičinila, v kteréžto příčině tu větu, kterou se druhá k celosti smyslu doplňuje aneb kterou se podlé místa, času, příčiny, účelu, jakosti a t. d. místněji omezuje, větu vedlejší, větu připojenou (enuntiatio secundaria, adjuncta) jmenujeme; větu pak, která se doplňuje aneb místněji omezuje, nazýváme větu hlavní (enuntiatio primaria). Poměr, v kterém věta vedlejší k větě hlavní jest, jest poměr podřadění a věty složené, jichžto členy v poměru podřadění jsou, slovou odtud věty podřadně složité. — Aneb věty mohou se tak jedna k druhé připojiti, že nikterá z nich samostatnosti své a plnosti neztrácí, že obě jedné řady a váhy jsou, a takové věty stojí v poměru seřadění a slovou věty souřadně složité. Členy vět souřadně složitých jsou vždy větami hlavními. Podlé toho dají se i spojky rozděliti na spojky podřadicí, kterými se věty vedlejší k větám hlavním přivazují, a na spojky souřadicí, kterými se věty tétéž řady jedna vedlé druhé klade. —

Hlava X.

O větách podřadně složitých.

§. 204. Věta podřadně složitá vyrostá z věty jednoduché, když se některá část její buďto podmět, aneb předmět, buďto přívlastek aneb jiné omezení příslovečné obzvláštní větou vynese. Tak na př. věta jednoduchá: Spatřil zemi úrodnou přejde u větu podřadně složitou, když předmět rozvedeme ve větu, pravíce: Spa-

Hosted by Google

třil, že země úrodná jest aneb spatřil zemi, že úrodná jest. Z věty jednoduché: Otec zradoval se z příchodu syna svého vznikne věta podřadně složitá, když řekneme: Otec z toho se zradoval, že syn jeho přišel aneb i že jeho syn přijde aneb že syn jeho přichází. Z těchto příkladův spolu viděti jest, že se části věty jednoduché u věty vedlejší rozvodí, když se spolu čas aneb spůsob zřejměji vytknouti má, a pak že větami vedlejšími se opisují pády jmen se všelikou mocí, jež pádům týmž přináleží. A jako se části věty jednoduché dělí na části doplňovací a na části obmezovací a tyto poslední zase na omezení aneb určení přívlastková a příslovečná (§. 36), rovněž tak dají se věty vedlejší rozvrhnouti na věty, jimiž se podmět aneb předmět tudy podstatné části věty opisují, na věty, jimiž se vyslovují přívlastky jmen, a na věty, jimiž se příslovečné části vynášejí. První věty vedlejší slovou věty podmětové a věty předmětové a poněvadž se podmět a předmět z pravidla jmeny podstatnými vyslovuje, z té příčiny se věty tyto zahrnují pod jmenem vět podstatných aneb abychom po latinsku mluvili, pod jmenem vět substantivných. Druhé věty vedlejší, jimiž se přívlastky jmen vynášejí, slovou věty přívlastkové a že toliko při rozvedení jmen přídavných místo mají, slovou jinak věty přídavné. Třetí spůsob vět vedlejších, jimiž se věta hlavní podlé místa, času, příčiny, účelu, jakosti a jiných vztahův omezuje, zahrnuje se pod jmenem vět příslovečných.

A). Věty podstatné.

§. 205. Věty podstatné aneb po latinsku věty substantivné dělí se na více způsobův, které se tvoří aneb pomocí zájmen vztažných aneb tázacích aneb pomocí spojek. Odtud dají se rozděliti podstatné

Hosted by Google

věty na vztažné, věty podstatné, na tázací věty podstatné a na spojkové věty podstatné, při kterýchžto posledních po přednosti k časoslovům hleděti jest, na nichž věty tyto vedlejší zavěseny jsou.

1). Vztažné věty podstatné.

§. 206. Vztažné věty podstatné jmenujeme věty vedlejší, jimiž se podmět aneb předmět věty hlavní pomocí zájmen vztažných kdo, co, který, jenž opisují. V příčině té počínají věty vedlejší:

A). Od zájmen kdo, co, lat. qui, quae, quod, něm. wer, was, aneb od sesílených forem kdo-ž, co-ž m. kdože, něm. wer eben, wer gerade, co-že was eben, was gerade, kdokoliv, cokoliv, kdožkoliv, cožkoliv, lat. quicunque, něm. wer nur, wer immer, wer nur immer. Zájmena ta, jsouce prvotně tázací, berou na se povahu zájmen vztažných a pojí se:

1) když se větou podstatnou cosi skutečného a jistého vyslovuje, s indikativem aneb jak po česku pravíme, s způsobem ukazovacím. Věty tyto opisují:

a) Podmět věty hlavní, v kteréžto příčině pád podmětu se v hlavní větě vytýká zájmeny ten, to, jako:

Kdo chce škody zbýti, nedej jiskře ohněm býti. Háj. — Kdož křivě svědčí, nebude živ do roka. Svěd. — Kdo dobře a poctivě živ jest, dobře a poctivě umírá. Mudr. — Zjevujeť na se zlý skutek, kdož před soudem utíká. Brikc. — Každý kdo dobře živ jest, moudře živ jest. Lom. — Kdo má široká plece, ten mnoho unese. Vel. — Každý kdož činí hřích, služebník jest hříchu. Br. — Všeliký kdož dobře živ jest, moudře živ jest. Mudr. — Což vetší a schází, blízké jest zahynutí. Br. — Čehož se jen dotekl, to

Hosted by Google

vše ozlatělo. Štít. — A o komžkoli řeknu tobě: Tento nepůjde s tebou, ten ať nechodí. Br.

b). Předmět věty hlavní, v kteréžto příčině se na pád, jejž věta vedlejší zastupuje, zájmenem ukazovacím ten, ta, to aneb týž, táž, též okazuje, jako:

Kohož vy za pána voliti budete, toho já za muže míti budu. Háj. — Selhal všecko, cožkoli přiřekl. Br. — I ztloukly kroupy po vší zemi, cožkoli bylo na poli. Br. — Mluvil jest ku panu Petrovi Jakub Halar, aby prodal, komužkoli chce, krám. Svěd. — Nehledám toho, což jest vašeho, ale vás. Br. — Kdo kýchne, tomu lidé „bůh dej zdrávu býti“ říkají. Pass. — Čehož jedna krajina nenese, toho druhá hojnost vydává. Vel. — Čemu sám nechceš, nečin jinému. Vel. — Čehož od jiného trpěti nechceš, téhož se proti jinému nedopouštěj. Všehr. — Což člověk rád přemítá v srdci, o tom rád mluví. Štít. — Pohrdá tím, kdož mne poslal. Br. — Na to hledím, co jsem nyní, co jsem prvé byl, toho již nepomním. Mudr. —

Pozn. 1. Když věta vedlejší podmět zastupuje a zájmeno vztažné, od kterého počíná, jest v nominativě, tehdy vypouští se ve větě hlavní z pravidla zájmeno ukazovací ten, ta, to; když však zájmeno vztažné není v nominativě, tehdy klade se zájmeno, jímž se na větu hlavní ukazuje. Zájmena ukazovací se však z pravidla klásti mají, když se větou vedlejší předměty a nepřímé jich pády opisují. Někdy se předcházející zájmeno ten, ta, to po větě vedlejší ostřeji vytýká zájmenem on, ona, ono, jako: Ten, kohož se mnozí boji, on také mnohých musí se báti. Mudr. —

Pozn. 2. Když se dvé vedlejších vět podstatných podlé sebe klade, tehdy může se při druhé místo vztažného kdo klásti zájmeno osobné on, ona, ono, jako: Koho smrt dosáhne a on nic paměti hodného za svého života nečiní, toho památka hned spolu s tělem zahynouti musí t. j. a kdo nic . . . nečiní. Mudr.—Někdy se dvě věty vedlejší v jedno slučují, když jednostejné přísudky v sobě drží, jako: Cožkoli komužkoli sliboval, toho nikda nezdržel t. j. cožkoli sliboval a komužkoliv slib svůj učinil a t. d. Háj. —

Hosted by Google

Pozn. 3. Zájmena kdo, kdož táhnou se i na číslo množné, jako: I potupují vás ti, kdož se nás prvé strachovali. Vel. — Kdož jsou sobě vážili věčnosť, ti jsou vždycky milovali obecné dobré. Mudr. — A kdož máte některá zanepráždnění, můžete se do svých příbytkův navrátiti. Solf. — Božská pomoc pomáhá těm, kdož křivdu trpí. Brikc. —

2). Když se větou vedlejší cosi pouze myšleného, pouze možného aneb na okolnostech zavěseného vynáší, pojí se zájmena svrchu řečená s optativem. V příčině té béře na se věta vedlejší moc a povahu vět vymínečných. Ve větě hlavní stojí:

a). Indikativ aneb imperativ, jako:

Kdož by činil vůli boží, tent jest bratr můj. Br. — Kdož by koli jedno z takových dítek přijal ve jmenu mém, mneť přijímá a kdož by mne koli přijal, ne mneť přijímá, ale toho, který mne poslal. Br. — Kdož by se sám povyšoval, bude ponížen. Br. — Kdož by koli hledal život svůj zachovati, ztratíť jej, a kdož by jej koli ztratil, obživíť jej. Br. — Všecko, což by koli rozkázali vám zachovávati, zachovávejte a čiňte. Br. — Kdožkoli chtěl by mezi vámi býti velkým, budiž služebník váš. Br. — Nestarejte se o to, co byste jedli aneb co byste pili. Br. — Kdožby otce neb matku ubil, smrtí ať umře. Br. —

b). Optativ, jako:

K té hoře kdožby byl tehdáž přistoupil, byl by života zbaven. Pass. — To kdož by pravil, v hrdlo by lhal. Svěd. — Jižby to přílišné bláznovství bylo, kdo by umrlému záviděl. Mudr. — A kdožť by koli pohoršil jednoho z těchto maličkých věřících ve mne, mnohem by lépe mu bylo, aby byl zavěšen na hrdlo jeho žernov mlýnský a vržen byl do moře. Br. — Kdoby raději pěkný, než dobrý takový nástroj míti žádal, smáli bychom se mu jako dítěti, nesoudícímu, co nač jest. Kom. —

Pozn. 1. Avšak i když ve vedlejší větě indikativ jest, berou takové věty na se povahu vymínečnosti, jako: Kdo na

Hosted by Google

koho útok vzloží, ten má tudíž hned jmenovati a napsáno má dáti, z čeho chce pohnati. Nal. Lad. —

3). Obzvláštní způsoby mluvení jsou, když se k časoslovům býti, nacházeti se, nalézati se, shledávati se, pozůstaviti a j. p. podmět aneb předmět větami vedlejšími opisuje. V té příčině se zájmena ta s optativem pojí, čímž se k způsobnosti, hotovosti aneb ochotnosti podmětu myšleného ukazuje. Ku př.:

Nebo jest, kdoby ponížil i povýšil. Br. — Řídký tu byl, kdožby s někým tahanice neměl. Kom. — Kdoby ho vytrhl, není žádného. Br. — V staních jejich kdoby obýval, není žádného. Br. — Aniž přišel, kdoby je zahubil. Br. — Není, kdoby činil dobře. Br. — Žádný mezi nimi nebyl, kdoby jeho smrti neželel. Háj. — A nebylo žádného, kdoby jim zpomohl. Br. — Ale nebude žádného, kdoby šel k boji. Br. — A nebyl, kdoby je pochovával. Br. — Nebyl, kdoby je přijal do domu a dal jim nocleh. Br. — Nic není ve světě, což by od člověka chápáno býti nemohlo. Kom. — Ničeho není v pokladech mých, čehož bych jim neukázal. Br. — Nebylo, coby je kormoutiti mělo v této zemi, ani kdoby dědičně ujíti chtěl království. Br. — Pozůstavil toho, kdoby jej před nepřátely zastal, i přátelům kdoby se dobrým odplácel. Br. — Řídký se nachází, kdožby tak nesmýšlel. Zyg. — Mají jiní, kdoby je probuzoval, napomínal, vzdělával: mějme i my. Kom. —.

Pozn. 1. S indikativem pojí se zájmena ta, když se ke skutečnosti hledí, jako: Jestiť, kdo chvály hledá a soudí. Br. —Spíše najdeš toho, kdo umí zboží dobývati, nežli dobytého ostříhati. Mudr. —

Pozn. 2. Po časoslově býti skracuje se věta podstatná i tak, že se místo optativu a) klade infinitiv, jako: Ale nebyl kdo toho napraviti. Kom. — Jest v pravdě čeho politovati t. j. čeho bychom politovali. Vel. — Obřežte se hospodinu, aby nevyšla jako oheň prchlivost má a nehořela tak, žeby nebyl kdo uhasiti. Br. — A jest se jistě čemu podiviti, že my lidé mnohokrát větší naději kladem v lidi

Hosted by Google

a věci lidské, nežli v samého pána boha. Preff.— O čemž není co pochybovati t. j. cobychom pochybovali. Vel. — A tak již není podlé čeho očekávati odtud Mesiáše. Cap. — b). Aneb klade se při jednostejnosti podmětu přestupník, tak však že se při tom zájmena vztažného podržuje, jako: S druhé strany nebyl kdo dědin osévaje t. j. kdoby dědiny oséval. Háj. — A království Moravské, když jeho nebyl kdo bráně, tak roztrhali a sobě osobili, že hlavy od toho času pozdvihnouti nemohlo. Háj. — Obřežte se pánu, aby snad nevyšlo jako oheň rozhněvání mé a zapálilo by se a nebylby kdo uhase. Bibl. Mel. — Milý Jene, není tebe kdo zde opatře. Svěd. — A já jí řekla: Jestiť pak kdo co učině t. j. jestiť pak, kdo by co učinil? Svěd. — Avšak nachází-li se kdo zhojiti slibující, zdali tím od sebe strká nemocný t. j. kdoby zhojiti sliboval a t. d. Kom. — A děťátku pokrmu kdo přidada není t. j. kdoby pokrmu přidal. Pass. — *)

B). Od zájmen který, kterýkoliv, jenž, jenžto, když se táhnou na zájmena ukazovací ten, ta, to, onen, ona, ono. Z pravidla kladou se o skutečnosti a proto pojí se s indikativem, jako:

a). I kterak ten trpěti bude hlad aneb letního času žízeň, který na dítě, že sobě ořechu neumí rozloupiti, hněvá se. Old. Vel. — Hojně dlouho živ byl, který dobře a křesťansky živ byl. Phag. — Pravé náboženství a poctu boží ti poškvrňují a porušují, kteříž k ní bezbožných řádův přiměšují. Zyg. — Z té příčiny na nás se ježí, kteří učení naše v nenávisti mají. Zyg. — Padali naň, kteříž-koli měli jaké neduhy. Br. — Dobrořečte těm, kteříž vás proklínají. Br. — A všecky, kteříž-koli z nich nebyli odění, přiodili je z těch kořistí. Br. — Ale neníť nad toho, kterýž se bojí Pána. Br. — Kteréhožť koli polibím, ten jest, držtež jej.

*) Podobně se v řečtině klade participium času budoucího s artikulem, jako Soph. Antig. οὐδὲ ὁ κωλύσων παρῆν, t. j. aniž tomu kdo zabráně nebyl. — V latině praví se: Nihil est, quod tam miseros faciat, quam impietas et scelus = není, cožby nás tak bídné činilo, jako bezbožnost a lotrovství. —

Hosted by Google

Br. — Zdaliž toto není ten, kteréhož hledají zabíti. Br. —

b). Vydej toho, jenž zabil bratra svého. Br. — Rozmazaný v rozkoši jest ten, jehož bok pro cizí dílo zabolel. Old. Vel. — Skrze to sobě vysloužili to, ježto se vidí, by nebylo, ano na věky jest. Pass. — Mnohých věcí nenávidím, ale ne tak, jako toho, jehož i pán nenávidí. Br. — Na utrhače a toho, jenž jest jazyka dvojího, kladbu dejte. Br. — Mé učení není mé, ale toho, jenž mne poslal. Br. — Kdo jest, jenž se mne dotekl? Br. — Dej těm, jimž dlužen jsi. Svěd. — Srovnej §. 188. —

Pozn. 1. Zájmena vztažného jenž, jež, jež užívá se v té příčině nejraději, když zájmeno ukazovací předchází, řídčeji však počíná se od něho myšlenka sama, jako: Jímžto jsme povinni bohu, to bohu dejme a, jímžto jsme povinni císařovi, v tom jemu poslužme t. j. čímž a t. d. Pass. — — Jimžto hříchy odpustíte, jsú odpuštěni a, jichžto zadržíte, zadržáni jsú. Pass. —

Pozn. 2. V nominativě čísla množného kladou se místo již, jež, jež, jižto, ježto, ježto forma jenž, ježto, ješto, jako: Pojdou po ní ti, jenž budou vysvobozeni m. již budou vysvobozeni. Br. — Ale vypravivše se ku králi někteří, jenž v nenávisti měli národ svůj, oznámili jemu, že Jonata oblehl hrad. Br. — A oheň spálí stany těch, jenž oslepeni bývají dary. Br. — Jsouť někteří z těch, jenž tuto stojí, kteří neokusí smrti, až i uzří království boží. Br. — Viz §. 188. Pozn. 2.

Pozn. 3. Když se s optativem zájmena ta pojí, tehdy k způsobnosti podmětu se hledí a v příčině té dají se zhusta zájmena ta zaměniti spojkou aby, obzvláště když věta hlavní smyslu záporného jest, jako: I kdo jest takový, ježto by mohl o sobě říci, že jest ze všech stran nevinný. Old. Vel. — A nezůstal ani jeden, ješto by se nepřepravil přes Jordán. Br. — Kdo jest, ježto by mi odpíral? Br. — Neboť nic není skrytého, což by nemělo býti zjeveno, ani jest co tajného, ježto by nemělo býti zvědíno. Br. — Či jsem ten byl, na němž kdos by své pokorné prosby neužil při kterém právě neb soudě? Alex. — Bůh netoliko moudrost světa tohoto může bláznivou učiniti, ale také ty, kteříž by, doufajíc v opatrnost svou, na potupu boží něco před se brali,

Hosted by Google

mocen jest zatratiti. Bavor. — Řídký se nachází, kterýžby tak činil. Vel. — O kdybych měl toho, kterýž by mne vyslyšel? Br. — Volati budou k hospodinu za příčinou těch, kteříž by je sužovali. Br. — Kromě tebe není žádného, kterýžby měl právo koupiti je. Br. —

2). Tázací věty podstatné.

§. 207. Když otázka, kterou činíme, sama o sobě věty nečiní, nébrž na časoslově jiné věty, jakožto podmět aneb předmět, zavěšena jest, tehdy tázací taková věta otázkou závislou, otázkou nepřímou, tázací větou podstatnou slove. V §. 199. pravili jsme, že otázky dělí se na otázky jmenné nebo nominalné a na otázky výrokové nebo praedikativné a že první činí se zájmeny tázacími, druhé pak částicemi tázacími: -li, zda, zdali. Odtud jde, že věty tyto jako přechod činí od vztažných vět podstatných k větám spojkovým.

1). Nepřímé otázky jmenné počínají od zájmen tázacích (§. 189 a 199, A). Způsob jest:

a). Indikativ, když řeč jest o skutečnosti, jako:

Poznali, co jest to válka. Br. — Rozvažteż prosím, jakých darův a jaké zasloužil jsem odplaty. Háj. — Vizte, čí jest tato dívka. Pass. — I uzříme, nač jemu vyjdou snové jeho. Br. — Kteraký tu jest byl křik, kteraký pláč od křesťanův, žalostivo jest o tom psáti. Pass. — A tu jsem porozuměl, čím to jest, že jich tak málo k vnitřní čerstvosti mysli přichází. Kom. — Nezáleží na tom, jak kdo dlouho aneb málo živ byl, ale jak dobře živ byl. Dyk. — Nu rád se podívám, jaký jest toho světa běh. Kom. — Na to mysliti máš, kýms' prvé byl a kým jsi nyní. Koc.—

b). S optativem, když řeč jest o věci pouze myšlené, domnělé, jako:

Z jakéby se příčiny postavil, oznámil. Br. — Nemohli nalezti, pročby se v tu hodinu slunce za-

Hosted by Google

tmilo. Pass. — I počal jich tázati, kterací by lidé byli, odkad by byli a kteraká by jich jmena byla. Pass. — Počali mysliti, coby z toho bylo učiniti. Pass. — I to, kterak by se jich mohlo uvarovati, pravil. Háj. — A učil je, jakby měli sloužiti hospodinu. Br. —

Pozn. 1. Obzvláště zde na paměti buďtež časoslova věděti a míti, která se a) s optativem pojí, jako: Měl, od koho by se učil. Hr. Jel. — I měla, nač by živa byla. Svěd. — Neměli, koho by se báli. Háj. — Nemají, co by jedli. Br. — Nemám, čím bych tobě odplatil. Háj. — Nevěděli, coby jemu odpověděli. Br. — Syn člověka nemá, kdeby hlavu svou sklonil. Br. — Ach, život náš kratičký má hojně, čím by byl vyplněn. Kom. — Avšak b) místo optativu může se po těch časoslovech věta vedlejší vynesti infinitivem, jako: Neměli čím od korábu zaplatiti. Pass. — Neměl se na čem převesti. Pass. — Nemá nač dítek svých ani sám sebe živiti. Svěd. — Alžběta neměla, nač živa býti. Háj. — Jáť vám nevím co seznávati. Svěd. — Nevím co více praviti. Svěd. — Vím toho na kom posahati. Svěd. — Já nevím jeho kde nalezti. Svěd. — Protož ani Krista nevědí jak a odkud očekávati. Cap. — Nevíme zajisté někdy co v úzkostech činiti, komu věřiti, koho nasledovati. Phag. — Tak se mnohý neví čeho přidržeti. Phag. — Nevěda co tomu učiniti, s velikou žalostí svou paní ostavil. Pass. — c) Místo infinitivu může státi i přestupník n. transgressiv, jako: Tak se mi zle berně ta líbí, že nevím, co o ní řka t. j. co bych o ní řekl. Štít. — Nevím, co čině t. j. co bych činil. Štít. — Nemají co dělajíce t. j. co by dělali. Srovnej §. 206. A. 3 Pozn. 2.

Pozn. 2. V jazyku českém může se i více jmenných otázek nepřímých v jednu větu shrnouti, když tytéž otázky přísudek společný mají, jako: O dcerách nemohu věděti, která se z které manželky narodila. Vel. — Ti vědí, co se za ně od koho na světě dobrého děje t. j. co se za ně na světě děje a od koho se to děje. Pass. — Já všecko, co jak jest, vyložím t. j. co jest a jak to jest. Kom. — A jak se které hvězdy scházeti neb rozcházeti mají, vyměřovali t. j. které hvězdy se scházeti neb rozcházeti a jak to činiti mají a t. d. Kom. — Pilně se sami soudili, jakými kteří bývají posluchači t. j. kteří z nich bývají posluchači a jakými jsou. Cap. — Za mnoho časův nevěděl, který jest

Hosted by Google

střevíc z k t e r é n o h y. Svěd. — Poručníci dědicům činí ze všeho počet, c o n a č nakládali t. j. co nákládali a nač to činili. Bor. —

2) Nepřímé otázky výrokové vynášejí se spojkami: *-li, zda, zdali.* I zde se klade:

a). Indikativ, když řeč jest o věci skutečné aneb jisté, jako:

Kdo ví, s t a n e-l i tě do večera? Kom. — Nechť jdu nyní a pohledím, j s o u-l i bratří ještě živi. Br. — Pilně se ptejte boha, p o v s t a n u-l i z nemoci této. Br. — Otázal ho, d á v n o-l i je našel. Br. — Ale pohleď medle, t o-l i jest ta láska otcovská, že tě hladem trápím. Br. — Podívej se, z d a l i již vstali. Jung. — A kdo ví, n e p r o t e n t o-l i s' čas přišla k tomu království? Br. — Pověz mi, m n o h o-l i máš svého statku. Háj. — Pověz mi, b u d u-l i já déle živ než ty. Pass. —

b). Optativ, když řeč jest o věci domnělé, pouze myšlené, jako:

Uzřev zdaleka fík šel, z d a b y co nalezl na něm. Br. — Šťárají na všecky strany, z d a b y někde něco více vyhlédati a vypátrati mohli. Vel. — Za tím počal krále prositi, aby svou královnu k ní poslal, z d a b y ji kterak od křesťanské víry odvrátila. Pass. — Toto vše poněvadž pravé jest, mysliti potřebí, z d a b y jak napraveno býti mohlo. Kom. — Dlouho jsem očekávaje meškal, z d a l i b y kdo tu práci na sebe vzíti chtěl. Všehr. — Vyptával se pak, b y l o-l i b y to tak v pravdě. Br. — Potom vypustil holubici, aby věděl, j i ž-l i b y opadly vody se svrchku země. Br. — Otázal se ho, v i d ě l-l i b y co. Br. — Tu bychom zvěděli, z ů s t a l a-l i b y s tebou pokora. Mudr. —

Pozn. 1. Když jsou otazky rozlučité (§. 200.) závislými, vyjadřují se a) spojkami **—li . . . či, —li . . . čili,** jako: Aristoteles v pochybnosti zůstavil, j s o u-l i duše lidské nesmrtedlné č i l i nejsou. Vel. — O času budoucím nevíš, d o č k á š-l i jeho č i l i n i c. Mudr. — Pohleď nyní, j e s t-l i sukně syna tvého č i není. Br. — Já nevím, v y š l y-l i jsou tudy

Hosted by Google

ryby čili nic. Svěd. — Já nevím, před kým jest se schoval, před ním-li či před kým jiným. Svěd. — Nevím, ranil-li ho či nic. Svěd. — b) Spojkami: **—li . . . nebo, —li . . . neb**, jako: Žádný neví, dobrým-li nebo zlým řádem na svět vykročil. Mudr. — Já nevím, on-li jest je nebožtík přinesl, nebo čí jsou byly. Svěd. — Já nevím, porazil-li jeho kdo, neb jak jest to přišlo. Svěd. —

3). Spojkové věty podstatné.

§. 208. Podstatné věty spojkové jsou, když se předmět výroku věty hlavní pomocí spojek opisuje. V této příčině rozdíl činiti jest mezi časoslovy, která se větou podstatnou doplňují, a to podstatné věty spojkové:

a). Po časoslovech uznamenání, myšlení a vyhlašování.

§. 209. Po časoslovech uznamenání, myšlení, tvrzení a vyhlašování (verba sentiendi et declarandi), když se předmět jich větou podstatnou opisuje, užívá se:

A.) Spojky *a*, která se však z pravidla s zájmeny osobnými nejhustěji pojí, jako: ***a já, a ty, a my, a vy a on, a ona, a ono, a oni, a ony, a ona.*** Při třetí osobě však stahují se výrazy *a on* v *an*, *a ona* v *ana*, *a ono* v *ano*, *a oni* v *ani*, *a ony* v *any*, *a ona* v *ana*. Spojka ta, kterou se k větě vedlejší ukazuje, váže se:

1). S indikativem, když řeč jest o skutečnosti, a to nejraději po časoslovech uzříti, viděti, uznamenati, slyšeti, nalezti, zdáti se aj. p., jako:

Vidíš, a já třetí den jsem z mrtvých vstal. Pass. — Uzříš, a já třetí den z mrtvých vstanu. Pass. — Jakžť uzří, a ty jdeš k němu, sámť vyjde proti tobě. Štít. — Nikdy jsou odemne neslyšeli, a já sobě stýšti a tesklivím. Bart. — A viděl je, a oni se s těžkostí plavili. Br. — Nalezne vás, a vy spíte. Br. — Služebníci jeho přišedše uzřeli, a hle dvéře palácu zamčíny.

Hosted by Google

Br. — I viděl, a aj keř hořel ohněm, avšak neshořel. Br. *) — Neviděla jsem, než když jsem tam vešla, a on nechal na jakés kadci sukně a tesáku. Svěd. — Nalezneš ji, a n a ť v malém domku bydlí. Pass. — Uzřeli jej, a n chodí po moři. Br. — Nalezl je, ani spí. Br. — Uzřel lodí, a n y stojí u jezera. Br. — I uzřel prostěradla, a n a sama leží. Br. — Slyšel jsem hlasy, a n i huhlí. Pass. — A tak tam šedše nalezli jednoho kmeti starého, a n prst nosí. Pass. — Lačnému se ve snách zdá, a n jí, žíznivému, a n pije. Br. — To uslyševše rytéři, a n poklady jmenuje, sv. Vavřince jali. Pass. — A viděl, a n muž stojí naproti němu. Br. — I viděli jsme, a n již bratr jeho krvaví. Svěd. — Za mnoho dnův jest od lidí vidíno, a n se vícher na tom místě točí. Háj. — I uzřel, a n o lože jeho sprostně přikryto jest. Pass. —

Pozn. 1. Od toho odděliti jest, když se spojka *a* s prvkem zájmenným *no* v *ano* sloučí, jako: Zazřel jich, a n o k němu jdou. Pass. — Viděl jsem, a n o duše všech čistých veselíce se radují. Pass. — A uzřel jsem, a n o jich pět stojí s nahou braní. Svěd. — Hle hyn, již vidíš, a n o nás čekají. Solf. — Věděla matka boží, a n o jedni lidé velmi veseli a druzí velmi truchli jsou. Pass. —

2). S optativem, když řeč jest o věcech pouze myšlených aneb domnělých, v kteréžto příčině se časoslovo pomocné b y c h, b y s, b y a t. d. k spojce samé přikládá. Ku př.:

Já jsem toho nic, jak jsem živa, neslyšela, a b y on měl kdy co panu otci mému mluviti a oznamovati. Svěd. — Já se v tom nemohu pamatovati, a b y c h já to od něho slyšel. Svěd. — To jsem viděl, ale neviděl jsem, a b y mu co ukradli. Svěd. — Více nevím, a b y c h koho jiného křtil. Br. — Já jsem nevěděl, a b y ti lidé tak měli býti neposlušní. Cap. — Strachem a bázní ne-

*) Srovnej: I viděl jsem, že a j po čase jiná peří po pravé straně vyzdvihovala se, Br. —

Hosted by Google

domnívej se, aby od koho milován byl. Mudr. — Nemyslil jsem já, abych měl kdy viděti tvář tvou. Br. — Nenaděj se, aby jej strachem naklonil. Mudr — Aby to pravé býti mělo, někteří odpírají. Vel. — Kdoby tomu uvěřil, aby ti lidé takovou lest na dobrého muže sobě vymysliti měli? Vel. — Ani Plato toho nejistí, aby druhá a třetí příčina počátek bytnosti své měly. Koc. — Tomu se odepřela, že jest to nikdá nemluvila, aby měl ten skutek vykonati. Svěd. — Zapírají, aby možné bylo té moci jinam přenesti. Zyg. —

Pozn. 1. Z příkladův těchto viděti jest, že se spojka ta s optativem z pravidla klade po zaporných časoslovech uznamenání, vědění, tvrzení; v kteréžto příčině se z husta spojka sama vypouští, jako: Nedomnívej se, by ta krev z toho kuřete byla. Svěd. — Nemni, by kdy odtud vyšel. Pass. — Nevidí se nám, by to dobře bylo slovo boží obmeškávati. Pass. — Někteří tomu odpírají, by pochlebník pravý rozum měl. Mudr. — Nevěří, by se měl navrátiti. Br. —

B). Spojky *že*, staročesky j e ž e, j e ž, e ž, kterážto spojka není, než akkusativ rodu středního od zájmena vztažného j i ž e, j a ž e, j e ž e, řecké ὅτι, lat. quod. Spojka ta klade se:

1). S indikativem, když řeč jest o skutečných věcech a jistých, jako:

a) Po časoslovech uznamenání, poznání, myšlení, vzpomínání, doufání a j. p. Ku př.:

Učil na svém těle, ž e živ nebude. Háj. — Již vidím a znám, že jsem tvým soudem odsouzen. Háj. — Na to, ž e mám také umříti, vzpomínám. Háj. — Zapomínají na to, ž e lidé jsou. Mudr. — Zvěděl, ž e usilují ho zahubiti. Br. — Poznávají to, ž e nečasně stratili svého pána. Dyk. — Protož pamatujte, ž e jste vy byli někdy pohané. Br. — I znáte, ž e blízko jest léto. Br. — Z otázek těch jsem za jisto poznal a vyhledal, že zhola nic neumí. Koc. — Nyní uznávám, ž e nám zlé věci nastávají. Háj. — Zdá se mi, že se již utíkati strojí. Háj. — Pohané myslí, ž e lidé podlé těla a duše umírají. Dyk. — Jiný pak smyslí, ž e modlitba

Hosted by Google

jest sebe i svých skutkův zvelebování před bohem. Cap. — Jiní míní, že modlitba jest samo říkání šeptem. Cap. — Rozuměl tomu dobře, že ty dvě věci jsou sebe velmi blízké. Vel. — I srozuměli, že vidění viděl v chrámě. Vel. — My křesťané víme, že smrt není skonání radosti, ale jest jako libý sen. Dyk. — Dále jest i to mi vědomo, že nebožtík v domu svém lidem pokoje najímal i od nich peníze brával. Svěd. — Již mnějí a za to mají, že jsou všeho dobrého zbaveni. Mudr. — Odkud to máš, že tak dlouho živ budeš? Phag. — Mohli jste světle porozuměti, že se k tomu měří. Solf. — Věřím, že on jest naším prostředníkem. Phag. — Co mníš, že dnes neděle není? Svěd. — Věříme, že Kristus z mrtvých vstal. Dyk. — U mne se snáší, že mu křivdu dělají. Vel. — Žádný nerozvažuje toho, že před příchodem vychvácen bývá spravedlivý. Dyk. — A tak učme se, že nic náhodou nejde. Bor. — Naději mám, že až do konce mne tak znáti budete. Br. — Mám naději o vás, že nic jiného smýšleti nebudete. Br. — Byl jsem té naděje, že jest mi ty peníze nebožtík odpustil. Svěd. — Doufáme o vás, že to, což vám předkládáme, činíte a činiti budete. Br. — Z toho uhledáme, že jest již posloupné to náměstenství dávno padlo a přestalo. Zyg. — Ještě nechť i na to pomyslí, že my snadně místo jednoho mosazného obrazu mnoho jiných udělati a postaviti můžeme. Koc. —

b). Po časoslovech mluvení, seznání, prokazování, oznamování, připovídání, zapírání, osvědčování a j. p. Ku př.:

A on pověděl, že jest tam byl za svou příčinou, ne za její. Svěd. — Mnozí pravili, že umřel. Br. — Nechť mne někdo opoví, že nemohu jíti. Svěd. — A dále oznámil, že již rozvázán a propuštěn jest. Koc. — O tom nám zprávu činí, že žádná muka se jich nedotýká. Phag. — Zvěstuj lidu mému, že jim dám království toto. Br. — On se přiznal, že to mluvil z lítosti.

Hosted by Google

Svěd.—A on se k tomu seznal, že jest to mluvil. Svěd. — Na Rakovnickém pivě o něm mluvil, že není hoden toho pořádku zpravovati. Svěd. — O ručnici přiznal se, že jest mu jí půjčila. Svěd. — Osvědčuji všelikému člověku, že jest povinen zákon vyplniti. Br. — Osvědčujiť, že lidu milost učiním. Br. — A připovídá mi, že chce dáti dvě nebo tři sta, abych se vyplatila z dluhův. Svěd. — Nebudeme tajiti před tebou, že jsme všecky peníze utratili. Br. — Nepřím toho, že časové běží. Mudr. — A provedl jim to písmem, že jest bůh. Pass. — A provedlo se to, že jest duše nesmrtedlná. Mudr. — Tak se tu mocně ukazuje, že řádem všecky věci stojí. Kom. — A já v pravdě tak soudím, že se to z obzvláštní boží moudrosti přihodilo a stalo. Koc. — Stále to tvrdili, že Syn Otci jednobytný jest. Koc. Protož se ochotně ohlašovali, že jeho nasledovati budou. Br. — I půjčuje jim toho, že modla nic není. Zyg. — Někteří pak připomínají, že ho neopravdově a neupřímně z úřadu složili. Koc. — Domlouval mu, že tajnost rady pronáší. Svěd. — A jde pověst jistá, že toho žádal od boha, aby před tím pádem a záhubou umřel. Koc. — Rozprávějí mnozí, že dávno prvé to nebezpečenství a zahynutí mnohých předzvěděl, nežli se stalo. Koc. — Hrozili mu také, že od společnosti jeho odstoupí. Koc. — Což znal lidem nemožného, to již vyznává, že jemu možné jest. Cap. — Vyznáváme, že on jest bůh a že jediné jest božství Otce i Syna. Koc. — Sami na sebe provedli, že ty viny a hříchové, z nichž je přítomní mnozí žalobníci vinili, pravdiví jsou. Koc. — Jiní pak naproti tomu pravili a tvrdili, že starých důmyslův nasledovati nesluší. Koc. —

2). S optativem pojí se po svrchuřečených časoslovech spojka *že*, když řeč jest o věcech domnělých, pouze myšlených, jako:

a) A oni slyšeli, že by živ byl a vidín od ní. Br. — A pocítila na těle, že by uzdravena byla. Br.

Hosted by Google

— A že by předemnou pan Ambrož pánu ménu měl něco oznamovati, já jsem nic neslyšela a o tom nic nevím. Svěd. — Slyšela jsem, že by paní upustila uzlík a že by ty jej zdvihla. Svěd. — Mnozí se domnívají, že by zprávcům obcí nebylo potřebí umění a moudrosti. Vel. — Po osobě domnívám se, že by ty ten člověk byl. Mudr. — Lidé zvláště chudí o vyšších stavích sobě myslí, že by beze všech prací a zármutkův byli. Mudr. — Lid nevěděl, žeby odešel Jonata. Br. — Ti v sebe doufali, že by spravedliví byli. Br. — Já nemám za to, že bych již dosáhl spravedlnosti. Br. — Pštros opouští na zemi vejcè svá, nic nemysle, že by je noha potlačiti aneb zvěř polní pošlapati mohla. Br. — Zdali se jednorožci dověříš, že by svozil semeno tvé a na humno tvé shromáždil. Br. —

b). Rozprávěla o tobě, že byste plátno pokradli s klenářem. Svěd. — A pověděl jim, že by Ježíš byl ten, kterýž ho zdravého učinil. Br. — Proč na mne mluvíš, že bych já naň mluvila něco nepoctivého. Svěd. — Oznámil mu místně, že by nalezeny byli oslice. Br. — Ale nejvyšší kněz zprávu dal, že by ti skladové byli vdov a sirotků. Br. — Za jisto tvrdil, že by tam byla. Svěd. — Pořekla se, že by byla jiná. Jung. — Ten sedlák pravil, že by ty, kteří jsou jeho loupili, ranil. Svěd. —

Pozn. 1. I zde se zhusta spojka že vypouští, jako: Domníval se, by jeho byl sv. Kliment oslepil a ohlušil. Pass. — Za to měl, by jej z úmysla ubodl. Pass. — Mněli, by od tebe musil umříti. Štít. — I domnívali se, by byl lev ten, jsa hladem připuzen, oslíka snědl. Pass. — V hrdlo lžeš, byste šli spat, však sedíte, otevři. Svěd. —

C). Spojek *jako, jak, kterak*, řecké ὡς, lat. ut, něm. wie. Věty tyto rozeznávati jest od závislých vět tázacích, v němčině se vynášejí spojky řečené spojkou daß, v latině klade se vazba akkusativu s infinitivem. Spojky tyto pojí se:

Hosted by Google

1.) S indikativem, jako:

Vidíme, jak pán bůh jistě dokázal, co předpověděl Har. — I oznámili, jak množství toto prchá a vždy více potírá. Br. — To v paměti mám, jakož Sebestian Och dostal se do vězení původem Jiříka Slívky. Svěd. — To jest mi v dobré paměti, jakož jest soud měla s Salomenou sestrou svou v radě. Svěd. — Vy všickni víte, kterak otec jeho Vlastislav chtěl nás všecky z země vyhladiti. Háj. — Vy jste svědkové toho, kterak jsme svatě a spravedlivě a bez úhony obcovali mezi vámi. Br. — Než toliko připomenul, kterak vždycky věrným a celým přítelem Římanův byl. Vel.— Toho v jistotě došli, kterak v jedné staré a vyschlé studnici veliký zlata poklad leží. Let. Troj. — Svou rukou list napsal, kterak se jest křesťanské víry odpověděl a se jemu v službu podvolil. Pass. — Vidíme to na oko, kterak život náš tento plný jest bíd a těžkostí. Borov. —

2). S optativem, jako:

Nepravíž toho, jakoby všecky syny zabili t. j. žeby a t. d. Br. — A ten obžalován jest před ním, jakoby mrhal statek jeho. Br. — Mnohým dobrým lidem v zlé domnění upadl, jakoby to ze zlosti a všetečnosti před se vzal. Zyg.— Nemáme mysliti, jakoby to činil s rozkoší a libostí nějakou nad naším zlým. Phag. — Byli v podezření, jakoby ten oheň nastrojili. Vel. — Zase na své místo jsem sedl, předkládaje jim, kterak by se k šobě chovati měli, jak na dobré manžely náleží t. j. žeby a t. d. Svěd. — Věděl jsem zajisté, kterak by to nesnadné bylo. Svěd. —

Pozn. 1. V některých příkladech střídají se spojky kterak a že, jako: Neb tomu ten bohumilý pán výborně rozuměl, kterak křesťanstvo netoliko bez jednoty hyne, ale že i věci časné, veliká panství, rodové, krajiny i království se vyvracují a jinam přenešena bývají. Sturm. — A pověděl, kterakby mu hořejší mečíř pokoje nedal a že mu zámky tluče. Svěd. —

Hosted by Google

Pozn. 2. Po časoslovech svrchu vytknutých mohou se věty podstatné vyjádřiti vazbou akkusativu s infinitivem, jako: Vidí sebe i jiné mezi nebezpečnými roklemi a výmoly státi. Kom. — Boha na nebi býti poznává. Kom. — Uznávám se k tomu nedostatečna býti. Vel. — A tak sami se býti hodné ošklivosti seznají. Br. — Pod stínem smrkovým chutný sen býti pravili. Háj. — Znám se člověkem býti. Mudr. — Kým mne praví lidé býti. Br. — Když věta hlavní jest záporna, tehdy klade se vazba genitivu s infinitivem, jako: Já jsem nikdy tebe s nepřítelem sjíti se neviděl. Mudr. — Neodpíráme složené jim býti u boha odplaty. Zyg. — Když však jest podmět věty hlavní a věty vedlejší jednostejný, tehdy může se jmeno výrokové klásti i do nominativu, jako: Pravil se býti nevinen. Háj. — Čisti se býti mněli. Br. — Ti se praví býti apoštolé. Br. — Nezřídka se vypouští při jmeně výrokovém spona býti, jako: Uzřeli jej dvořané ztrzněna. Pass. — Ve všem uzřel se přemožen. Pass. — Vida se slepa a hlucha k svým panošům vece. Pass. — Srovnej §. 68; §. 94, 2. Pozn. 2, §. 117. 1. c.

Pozn. 3. Po časoslovech čití, vidění, zdání, poznání, pravení a j. p., když se věta hlavní rodem trpným aneb středním vynese, připojuje se vedlejší věta podstatná a) spojkami *a*, *že*, jako: Jest často od mnohých vídána, ana u veliké světlosti v modlitbách stojí. Pass. — A bylo oznámeno jemu, že utekl David. Br. — Nebo se vídá, že i moudří umírají. Br. — b) Vazbou nominativu s infinitivem, když podměty obou vět jednostejné jsou, jako: Ten prokázán jest býti synem božím. Br. — Podlé městských práv nadání, kteréž jest s neslušnou příčinou, nepořádné a nestalé býti se vypovídá. Zyg. — Ona od lidí v tom dospělá jest býti pravena. Háj. — Lakomec sám zdá se poctivý hříšník býti. Mudr. — Smysl těch lidí vidí se býti pravdě odporný. Bor.—

Pozn. 4. Po časoslovech svrchu řečených může se při jednostejnosti podmětův věta vedlejší pouhým infinitivem vynesti, jako: I to, což domnívá se míti, bude odjato od něho. Br. — A myslíme my bez viny býti? Br. — Uhří domnívali se Čechy samým křikem zastrašiti a přemoci. Háj.— Připověděl jí muže jejího vydati. Vel. — Toť slibuji tobě nepochybně naplniti. Let. Troj. — Zakazuji se Vám zase toho všelijak odsloužiti. Žer. — Tu vždycky něco nového uhlédati a uslyšeti doufají. Kom. —

Pozn. 5. Po časoslovech uznamenání a nalezení skracuje se věta podstatná přechodníkem, jako: Uzřel krále

Hosted by Google

svého statečně bojujícího. Let. Troj. — Vidíš je hyn stojíce. Ctib. — Ty jisté dveře cyprešové na březe ležící nalezl. Pass. — Uzře syna svého podlé sebe na témž pravidle stojíce t. j. stojícího. Pass. — Neviděl hospodina z mrtvých vztavšího. Pass. — Viděli jsme jeho hvězdu jsoucí na vzchod slunce. Pass. — Při jednostejnosti podmětu může se klásti i nominativ přestupníku, jako: Uzřel se v té době před králem nebeským na soudě stoje. Pass. — Vždy jsem se podál od dveří stojíc nalezla. Pass. —

Pozn. 6. Časoslova dělati se, činiti se, stavěti se, báliti se, pořeknouti se, potrhnouti se a p., něm. vorgeben, ſich ſtellen, vorwenden, den Schein annehmen, lat. facere, simulare, dissimulare, praetexere, fingere pojí se a) se spojkou jako a s optativem, jako: A dělal se, jakoby spal. Svěd. — On dělal se, jakoby chtěl dále jíti. Bibl. — A on potrhl se, jakoby chtěl dále jíti. Br. — Pořekl se, jakoby chtěl dále jíti. Bibl. — Stavěti se umí pokrytec, jakoby dobrý byl. Vel — Učinil se, jakoby toho neslyšel. Bibl. — Činil se, jakoby o tom nic nevěděl. Solf. — Lev bílil se, jakoby nemocen byl. Aesop. — b). Klade se spojka že, jako: Dělej se, že ty neslyšíš, než něco jiného myslíš. Lom. — Pořekni se také sám, že máš jeti někam jinam. St. Skl. — Pořekla se, žeby byla jiná. Jung. — Pořekla se, by se chtěla svých hříchův zpovídati. Pass. — c) Bez spojky přestupníkem, jako: Poslové tito činili se na to nic nedbajíce. Pulk. — Toho se činil neznaje. Zyg. — Protož nečiním se toho nevěda. Zyg. — On pak činil se neslyše. Br. — A činím se toho nevědom. Zyg. — Břetislav pořekl se jest chtě k císařovu dvoru jíti t. j. jakoby chtěl a t. d. Pulk. — Staví se neslyše. Vel. — d). Velmi zřídka jest zde vazba akkusativu s infinitivem, jako: Napomínal, aby nad jiné moudřejšími se býti nedělali. Bor. — Již někteří činí se učiteli býti, ješto nejsou. Bydž.—Nu prosím, považ se mnou toho nyní, když ty se činíš k náboženství mše jíti. Zyg. — e). Když jest výrokem věty vedlejší jmeno, tehdy klade se buďto do nominativu aneb do instrumentálu aneb i do akkusativu s předložkou za aneb do nominativu se spojkou jako, aneb vynáší se lokalem příslovečným, jako: Budeť pak, že když přijde, činiti se bude jinou. Br. — A ukázal se k nim jako cizí. Br. — Staví se na oko jiným, nežli v pravdě a v skutku jest. Vel. — Za jiného se staví. Br. — Mrtvým se staví. Br. — Mrtvým se dělá. Zyg. — Za pannu se staví. Br. — Lživě za Samuele se stavěl. Br. — Stavěl se smutně. Vrat. — Rty svými za jiného se staví. Br. —

Hosted by Google

Stavěl se jako nejsprostnější t. j. jakoby nejsprostnější byl. Kom. *) —

Pozn. 7. Časoslova pochybování pojí se v jazyku českém a) se spojkou že, jako: O tom pochybnosti není, že jste z jich štědroty zbohátli. Zyg. — Že tato řeč na Krista se vztahuje, o tom není žádné pochybnosti. Cap. — Nepochybuji, žeť toho i dovedu. Zyg. — Nic nepochybuji, že někteří se najdou, kteřížto tak sobě povedou. Zyg. — Nepochybuji vedlé vaší upřímnosti, že vám snadno své toto předsevzetí důvody stvrdím a ujistím. Zyg. — Není pochybné, že otec Dariův sloul také Asverus. Br. — b). Se spojkou *a* a optativem, v kteréžto příčině věta jak hlavní tak vedlejší záporné jsou, jako: Aniž jistě pochybovati sluší, aby bůh již dávno té nepravosti trestati nezačal. Zyg. — Nesluší pochybovati, aby to pravé býti nemělo. Br. — Aneb c) mohou býti obě věty tvrdící, jako: Již téměř o sobě, aby na takovém moře se bouření a dutí zachováni býti měli, pochybovali. Cap. — Pochyboval, aby z té nemoci vyšel. Cap. — d). Po tvrdicím pochybování počíná věta vedlejší i slovci tázacími, jako: Dobře-li se čili zle ta věc zdaří, pochybuji. Zyg. — Aristoteles v pochybnosti zůstavil, jsou-li duše lidské nesmrtedlné čili nejsou. Vel. — A na pochybování přicházeli, líbí-li se to bohu čili nic. Br. — e). Když za časoslovem pochybovati pouhý infinitiv jde, jest něm. Bedenken tragen, lat. dubitare, jako: Jest bůh milostivý, snadně se mu sželí zlého, protož nic nepochybujte k bohu se obrátiti. Cap. —

Pozn. 8. Při časoslovech uznamení, myšlení, vyhlašování bývá, že se podmět aneb i předmět z věty vedlejší do hlavní věty táhne, kteréžto spůsob jmenujeme přitažení, přítah, po latinsku attrakce, jako: Poznali jste nás, že jsme chlouba vaše m. poznali jste, že jsme chlouba vaše. Br. — A viděl je, a oni se s těžkostí plavili. Br. — Neprav se, by dobře živ byl m. neprav, by dobře živ byl. Mudr. — Nepravíž jich, aby dokonalí byli. Cap. — Známe ho, že člověk dobrý jest. Svěd. — Již se znám, že jsem přemožen, ale kterým činem, toho praviti nesmím. Pass. — Než Martinovského neslyšel jsem, aby slovo promluvil. Svěd. —

*) Něm. Er gab etwas anderes vor jest česk. činil se, jakoby jiné věci konal, lat. fecit se alias res agere; ich will mich ſtellen, als ob ich ſie nicht ſähe, udělám se jich nevida, lat. dissimulo hos quasi non videam. Er ſtellt ſich gelehrt aneb als ſei er gelehrt, staví se za učeného, staví se učeným, lat. simulat se doctum esse a j. v. —

Hosted by Google

Přitažením a předjímáním tímto činí se také, když se hlavní věta do rodu trpného převede, že formy osobné a ne bezosobné užíváme, jako: Jest často od mnohých vídána. ana u veliké světlosti v modlitbách stojí m. od mnohých vídáno jest. Pass. — A po té věci poznáni budeme, že jsme trpěliví t. j. poznáno bude, pozná se, že a t. d. Bor. — Nemohli za to jmíni býti, že by synové Abrahamovi byli t. j. nemohlo za to jmíno býti, žeby a t. d. Br. —

b). Po časoslovech chtění, žádosti, úmyslu, snahy, puzení, rozkazování a přivolování.

§. 210. Po časoslovech chtění, žádosti, úmyslu, snahy, puzení, rozkazování vytýká se větou vedlejší činnost, jenž nejenom příčinou ale i cílem a obsahem vůle podmětu věty hlavní jest. V této příčině připínají se věty vedlejší k větě hlavní spojkou **a** s optativem a to proto, že věta vedlejší obsahu jest pouze domnělého, pouze myšleného. V latině stojí v té příčině ut, a když věta vedlejší záporná jest, ne, utne t. j. aby ne, v němčině daß, auf daß, damit, um zu. Sem hledí:

1). Časoslova chtění, žádání a domlouvání se (verba volendi), jako: chtíti, přáti, žádati, prositi, požádati, dobývati, domáhati se, domlouvati se, dožadovati se, žádostivu býti a j. p. Ku př.:

Všickni chtěli, aby svatý Jeroním papežem byl učiněn. Pass. — Chce tomu, aby toto drahé kamení prodáno bylo. Pass. — Žádámť obzvláštně, aby se dobře měl. Br. — Čas i místo toho žádá, abych vám velikost a vážnost těch věcí pilněji vyložil. Zyg. — Požádejme od nich, aby nám byl dán výpis toho nálezu. Solf. — Srdečně přejeme, aby vás bůh požehnáním svým dařiti ráčil. Jung. — Požádal jest nás, abychom došli k Jiříkovi zámečníkovi Svěd. — I dožádal se mne, abych šel s Jakubem konířem k Jiříkovi zámečníkovi. Svěd. — Nebožka prosila a žádala, aby

Hosted by Google

žádných soudů nebylo z strany těch peněz. Svěd. — Toho počal na něm dobývati, aby což jsou dřevní králi ač proti řádu drželi, aby on téhož potvrdil. Pass. — Žádostiv byl, aby poddaní jeho jím se zpravovali. Vel. — I prosil jsem, aby nedlil ukázati mi toho. Kom. — Hospodář prosil, abychom pokoj zachovali. Svěd. — O čež když se opět na pána domlouvali, aby to zastavil, on jim řekl. Jung. — A domlouval se, aby mu ten páteř vrátili. Svěd. — Toho se domlouvali, aby byli puštěni do nebe k svému vlastnímu dědictví. Solf. — Ona jí prosívala, aby jí počekala. Svěd. —

Pozn. 1. Když časoslovo chtíti tvrditi, domnívati se znamená, má za sebou spojku že, jako: Chtí tomu někteří, že jest to vše v podobenství řečeno. Let. Troj. — Samo přirození tomu chce od sebe, že bůh jest. Mudr. — Někteří pak chtí tomu, že by jeho rod pořádně trval až do Svatopluka. Háj. —

2). Časoslova usnesení se na čem a umyšlení, jako: usnesti se, uraditi se, ustaviti se, ustanoviti se, postaviti se, zůstati na čem a j. p., v kteréžto příčině se ve větě hlavní na větu vedlejší zájmenem na tom obyčejně ukazuje, jako:

Oni pak na tom se snesli, aby nemluvňátka svatých zahubili. Br. — Uradili se na tom, aby brali se do další krajiny. Br. — Na to se uradili, aby s nepřátely o příměří mluvili. Háj. — Uhří na tom se postavili, aby sobě tu hrad pevný udělali. Háj. — Na tom jsou se ty čtyři ctnosti svolily, aby jedny na nebi a druhé na zemi mezi lidmi toho člověka hledaly dvě a dvě spolu. Mik. Komp. — Na tom mi se ustanovala mysl, abych sobě takový života způsob, v kterémž by co nejméně starostí a kvaltování, co nejvíc pak pohodlí, pokoje a dobré mysli bylo, oblíbil. Kom. — Všickni na tom zůstali, aby zámek pevný v místě příhodném jemu postavili. Háj. — Z té příčiny na tom jsme se ustanovili, abychom muže tak slavného k vám zase odeslali. Koc. — I uložil jsem

Hosted by Google

v srdci svém, a b y c h domlouval přednějším. Br. — Oni nejsou n a t o m, a b y svobodě jich v čem překážku činiti měli. Vel. — Častokrát jsem umyslil sobě, a b y c h k vám přišel. Vel. — Lid Římský sobě to umyslil, a b y starších poslouchal. Hr. Jel. — Umínil jsem, a b y c h jich sobě přivedl. Bibl. — Umínil, a b y tebe zabil. Bibl. — Urputně na tom stáli, a b y žalobníci Heraklidovi přijati a připuštěni byli. Koc. —

3). Časoslova s n a ž e n í a u s i l o v á n í, jako: d y c h t i t i, h l e d ě t i, s n a ž i t i s e, p ř i č i n i t i s e, s t a r a t i s e, u c h á z e t i s e, p o k o u š e t i s e, m y s l í t i, p r a c o v a t i, p e č o v a t i, p i l n u b ý t i, s n a ž n u b ý t i, v y n a k l á d a t i, z a s a z o v a t i s e, s t á t i a j. p., při kterých se zájmeny o t o, n a t o, t o h o a j. p. na obsah věty vedlejší ukazuje, jako:

Dychtí p o t o m, a b y úřadův obecných dojíti mohli. Vel. — Oni vždy t o h o hledí, a b y mysl svou s pány svými srovnali. Mudr. — Ale on nebyl t o h o pilen, a b y chodil v zákoně božím. Br. — Mám t o h o s právem snažen býti, abych tobě, kterýmž činem mohu, křesťany v tvou moc vedl. Pass. — Nejedni pokoušeli se o to, a b y na tom místě přebývali. Koc. — Se vší pilností o t o usilovali, a b y hněv jejich ukrotili a spokojili. Vel. — Trojanští o t o pracovali, a b y Řeky připudili k běžení. Let. Troj. — Nestůj o t o, a b y byl soudcím. Br. — Ten přičiní se o t o, a b y upřímé bylo přátelství jeho. Br. — Oddal se na to, a b y sužoval je. Flav. — Přičiň se k tomu, a b y ke mně brzo přišel. Br. — Péči o to snažnou měli, a b y se při čisté a nepoškvrněné poctě boží zachovali. Zyg. — Všelijak o t o pracoval slovy i skutkem, a b y z té smlouvy nic nebylo. Vel. — O to jsem ačkoliv mdlou snažností svou usiloval, a b y v zahálce a v prázdnění ohyzdném léta má zmařena nebyla. Mir. — Mathiáš o t o mnoho myslil, a b y byl králem země této. Mir. — Horymír o t o na každý den smýšlel, a b y nad těmi

Hosted by Google

žháři pomstu učinil. Háj. — Já se o to pokusím, aby ch jim něco za boha ukázal. Mudr. — Snažtež se, abyste bez poškvrny a bez úhony před bohem nalezeni byli. Br. — Řemeslník žádostiv jsa chvály v to se vložil, aby obraz co nejpěknější udělal a jej divnými barvami vynesl. Br. — Na to se vynaložil, aby nad míru pěkný obraz udělal. Mudr. — Levité přihlíželi k tomu, aby chrám i nádoby v čistotě se udržovaly. Plác. — Pokoušel se, aby se na pokladnici dostal. Jung. —

Pozn. 1. Časoslova vidím, hledím, když význam do sebe mají časoslov pečování, pojí se s spojkou *a* a optativem, jako: Viz, aby toho nečinil. Pass. — Vizte, abyste mne jako mrtvé neplakali. Pass. — Hleď, aby toho nečinil. Br. —

4). Časoslova namlouvání, navozování, puzení, jako; napomínati, namlouvati, nutiti, puditi, pobízeti, přinutkati, vésti, přivesti, míti se, nésti se, býti a j. p., v kteréžto příčině ve větě hlavní ukazuje se na větu vedlejší zájmenem k tomu, na to, jako:

První z nich radil a vedl k tomu, aby sobě žádného zprávce nevolili. Vel. — Mají ho k tomu, aby vůli jich nejbedlivěji konal. Vel. — Nemají se k tomu, aby se obrátili k bohu svému. Br. — Chtěl také všeliké lidi, aby almužny rádi dávali, k tomu přivnaditi. Pass. — Kamení k tomu jest, abychom z něho domy, zdi, věže, dlažby, sloupy a jiné věci měli. Kom. — K tomu nešlechetnost lidi ponouká a vede, aby neslušné věci před se brali. Non. — Na to Arkady namluvil, aby s Athenskými v smlouvu vešli. Vel. — Já jsem jim připamatoval, aby pokoj v tom místě zachovávali a pamatovali na řád a právo. Svěd. — A vystřáhl ho, aby se toho místa šetřil. Br. — Nutili jej k tomu, aby se zase navrátil. Let. Troj. — Umějí svou krásomluvností k tomu namluviti a přivesti, aby jim uvěřili. Vel. — Sama vlastní nouze

Hosted by Google

a potřeba naše k tomu nás vede a nutí, abychom prosili a modlili se za ty věci, kterýchž potřebujeme. Cap. — I přinutkali mne k tomu, abych jim to místo ukázal. Svěd. — Tak vždy k tomu vedl a měřil, aby nás o příbytky naše připravil. Solf. — Nouze je pudila, aby bránili svých životů. Let. Troj. — Toho pobídl, aby se s ním sám a sám bil. Vel. — Navozovali ji, aby se soudila o ty krámy. Svěd. — I nutkali lid, aby co nejrychleji vyšli ze země. Br. — Napomenul ho, aby již přestal mluviti. Let. Troj. — Jedenkaždý tvor i nerozumný přirozeně k tomu se nese, aby libé a pohodlné věci sobě liboval a jich žádostiv byl. Kom. — Já jsem na to, abych takové, kteří něco shlédnouti a zkusiti žádají, prováděl. Kom. —

5). Časoslova rady, rozkazu a ustanovení, jako: raditi, poraditi, poručiti, nařídíti, přikázati, rozkázati, ustaviti, ustanoviti a j. p., jako:

Totoť radím, aby shromáždě k sobě veškeren lid, ty sám životně vytáhl k boji. Br. — I poradil nám, abychom tak sobě počínali a nejinak. Us. — O tom nařizovali, aby jedni druhým škody dobytkem nečinili. Vel. — On poroučel, aby se peněz mezi nás rozdělilo. Vrat. — A ten mi poručil, abych mu vystavěl dům v Jeruzalémě. Br. — Přikázal, aby se zase pod zbavením hrdla do Čech nevracoval. Háj. — I rozkázal, aby žádný k němu za tři dni pořad zběhlé nechodil. Háj. — Vojen tu, aby se všecky věci a ne jinde prodávaly, přikázal. Háj. — Král ustanovil, aby ten den nebojovali. Let. Troj. — Ustavuje jim, aby slavili den čtrnáctý. Br. — Uloženo bylo, aby hned umřel. Jung. — V jiném právě se vyměřuje, aby žádný po druhé purkmistrem nebyl. Vel. — Bylo mu vyměřeno, aby se tam zdržoval. Jung. — Potřebné jest pánům to vnukati, aby milovali spravedlnost. Vel. —

Hosted by Google

6). Časoslova přivolování a dopouštění, jako: dovoliti, dopustiti, odpustiti, připustiti, přivoliti, dáti a j. p, jako:

Prosím odpusťte, abych k vám některé slovo promluvil. Svěd. — Dovolili mi toho, abych tak činil. Svěd. — Přivolte k tomu, abych se vašemu spolku přivtělil. Jung. — Dopouštíť se, aby sám za sebe promluvil. Br. — I dám jí, aby dáti mohla ducha obrazu šelmy. Br. — Nedejž mi toho, abych to učiniti měl. Br. — Nedej, aby nademnou panovati měla jaká nepravost. Br. — Protož nyní nech mne, abych v hněvě prchlivosti své vyhladil je. Br. — A nedopustils mi, abych polibil synů svých. Br. — Nevystřáhl ho, ale dopustil mu, aby dělal podlé zdání svého. Br. — Usoudili jsme i chrámu jim zase postoupiti i toho, aby se řídili podlé obyčejů svých, dovoliti. Br. — Potom dali jsme jim na vůli, aby nebo oni nám postoupili, abychom s nimi mohli se sjíti, nebo my jim. Pulk. —

Pozn. 1. Spojka *a* v příčinách posud vytknutých vypouští se nezřídka, jako: Nechci, by toho co umínil, co nade mnou učiniti zamyslil. Pass. — Tomu bych chtěl, by mne na malý čas poslouchal. Pass. — Pročež vám se nařizuje, by se tomu neprodleně za dosti stalo. Jung. — Káže poslu, by se páni sjeli. Rkk. — Hleď, by toho přestal. Jung. —

Pozn. 2. Místo spojky *a* stojí někdy jak, kterak s optativem, jako: Usiluje Saul otec můj o to, jakby tě zabil. Br. — Pokoušeli se o to, jakby mne potutedlně podskočili. Jung. — Snažte se o to, kterakbyste ho z nepřátelských rukou vytrhli. Flav. — Radili se o to, kterakby je vyhladili. Br. —

Pozn. 3. Když časoslova ta v spůsobu rozkazovacím jsou, klade se velmi zhusta spojka ať k vytknutí důvěry a jistoty, s jakou mluvící vykonání rozkazu očekává, jako: Dej, ať jsem vždycky živ v spravedlnosti tvé. Br. — Viztež, ať nižádný o tom nezví. Br. — Vizte, ať tato rada nikoli není pronesena. Let. Troj. — Rozkažtež lidu, ať se usadí. Br. — Jim to rozkaž, ať jsou bez úhony. Br. — Co chceš, ať uči-

Hosted by Google

ním. Br. — Nech, ať mrtví pochovávají mrtvé své. Br. *) — Nechte to, ať zlořečí. Br. —

Pozn. 4. Věta vedlejší dá se však po časoslovech vytknutých velmi zhusta vynesti a) jmeny podstatnými, jako: On těmi věcmi pověsti své rozšíření hleděl t. j. aby se pověst jeho rozšířila. Mudr. — Všecko umění na zvelebování jeho vynakládali. Vel. — Všickni vydávali se chtivě k vyvedení vůle jeho. Let. Troj. — K vyhledávání oné nebeské vlasti do srdce jejich chuť a náklonnost vnukl. Hus. Sim. — b) aneb infinitivem, jako: Veškeren lid usiloval podvrátiti zeď. Br. — Pilen byl přikázání naplniti. Let. Troj. — Hledí se lidu obecnému zalíbiti. Vel. — Nepokoušejte se více viděti tváři mé. Br. — Vinici hradbou opatřiti radí. Jung. — Kázal také pilně ohlédati řeky a potoky. Háj. — Napomíná o dobré jmeno pečovati. Br. — A poručil jí rozkošnou večeři připraviti. Let. Troj. — On tu lodí na moře uvedenou míti chtěl. Kom. — Nedopustil však žádnému ublížiti jim. Br. — A tu nám kázal býti na dvoře. Svěd. —

Pozn. 5. Když se po časoslovech prošení, žádání, napomínání, přikazování věta podstatná za věc jistou aneb za věc, již s jistotou očekáváme, vyhlašuje, tehdy klade se spojka že s indikativem, jako: A my tebe prosíme, že tak učiníš. Svěd. — Na to pamatujme, že ke vší čistotě, nevinnosti, svatosti povoláni jsme. Zyg. — Vám dostatečně poroučím, že jej spokojíte. Žer. — Vás žádáme a napomínáme, že budete pozor míti. Br. —

c). Po časoslovech činění a působení.

§. 211. Po časoslovech činění a spůsobení (verba agendi) vyslovuje se větou vedlejší účinek, který z činnosti časoslov týchž vyrostá. Sem patří:

1). Časoslova, jako jsou: činiti, působiti, zpraviti, zjednati, dovesti, přivesti, obdržeti, vymoci a j. p., po kterých se klade

a). Spojka *že* s indikativem, když se o skutečném účinku mluví, jako:

Lež činí, že často lidé nevěří pravdě. Štít. — Já jsem způsobil, že jsou jej umučili. Pass. — Vždyť to

*) Srovnej latinské: Vis ergo experiamur chceš tedy ať se pokusíme, sine vivam nech ať živ jsem, dej ať živ jsem.

Hosted by Google

připravím, že musíš do Babilonské země jíti. Pass. — Zpravil to při nich, že chtivi byli k boji. Br. — Obdržel to na nich, že ho poslouchali. Br. — Způsobil to, že všickni Moravané měli kníže u veliké ošklivosti. Háj. — Ten klášter, že od Žižky zbořen nebyl, řezníci Pražští brannou rukou obdrželi. Háj. — Tim nic jiného nezjedná, než že jedno nepřátelství po druhém na sebe uvede. Vel. — Sobě toho dovedl, že jest v přátelství všel s mnohými Čechy. Bart. — A k tomu přivedli, že město Tyrus od krále odpadlo. Vel. — Já na tobě vymučím, že mě tomu rozuměti naučíš. Pass. — Vymohli na něm, že syna vydědil. Jung. — Ó město, ty jsi to zpravilo, že se přiblížili dnové tvoji. Br. — K tomu přivedli, že se jich poddaní strachují. Vel. — I toho od boha dosáhl, že se ho jiní náramně hrozili. Koc. —

b). Když řeč jest o věci pouze myšlené, aneb když věta hlavní záporná jest, klade se spojka *a* s optativem, jako:

A způsobím to, aby bydleli bezpečně. Br. — Bůh tak způsobil, abychom po těchto věcech došli oněch věčných. Štít. — Nelze na něm vymoci, aby nám to učinil. Jung. — Chci toho dovesti, aby sláva mého knížetství zase rozšířena byla. Háj. — A učinils', aby se vkořenil i zemi naplnil. Br. — Co působí, aby svět světem byl a v platnosti své stál. Kom. — K tomu nebožátka slepá přivedl, aby lečemus se modlili. Cap. — Ale tys k tomu přivedl, aby doufání skládal lid tento ve lži. Br. — Na tom místě toho spůsobiti nemohl, aby se voda vyprejštila. Koc. —

Pozn. 1. Po imperativu klade se i spojka ať, jako: Způsob, ať to vře až by kypělo. Br. — Učiň to, ať jsou jako chumelice a jako stéblo před větrem. Br. — Učiň to, ať toto kamení opět celo bude. Pass. *)

*) Srovnej latinské fac cogites qui sis = učiň ať pomysliš, kdo jsi.

Hosted by Google

2). Časoslova státi se, díti se, přihoditi se, udati se, pak býti, přijíti, přistoupiti a j. p., která poněkud za formy trpné časoslov činění pokládati se mohou. Časoslova ta pojí se:

a). S spojkou *že* a indikativem, když učinek se za věc skutečnou myslí, jako:

I stalo se, že oni šetřili ho. Br. — Proto se stává, že nenáhlý náhlého přebíhá. Kom. — Událo se, že jest uzřel syna svého. Kom. — Nejednou se přihází, že i nejmoudřejší pochybují. Vel. — I zdařilo se, že jest tomu cele povolil. Br. — I bylo, že v čas boje nenalézalo se ani meče ani kopí u žádného z lidu toho. Br. — Často bývá, že v prvotných skříních drahé zápony a drahé klénoty lidé zamýkají. Pass. — A z té neplné naděje také přichází člověku, že se lekne pokání. Štít. — A přišlo k tomu, že se přední knížata sjeli. Vel. — I přijdeť vám na to, že budete tomu moudře chtíti, ale nebudete moci toho způsobiti. Let. Troj. — Přijde na to, že bůh jiných povolá. Br. — Odkud jest mi to spadlo, že jest matka mého spasitele ke mně přišla. Pass. —

b). S spojkou *a* a optativem, když účinek z úmyslu vyrostá aneb když věta hlavní záporná jest, jako:

Velmi řídko to přihodilo se, aby po vzácném otci také vzácní synové byli. Mudr. — Nikdy se u nás nestalo, aby kdo takové rouhavé řeči mluvil. Svěd. — Nebývá to v kraji našem, aby vdávána byla mladší dříve než prvorozená. Br. — Nikdy na to nepřijde, aby dítky tvé hladem i zimou měly stěžovány býti. Svěd. — A nezdařilo se, aby naň ránu kolmo udělal. Svěd. — Nikdy se žádnému toho nedostalo, aby ze zlosti a nešlechetnosti v ctnost a pobožnost tak znamenitou proměnu učinil. Koc. —

Pozn. 1. Místo věty vedlejší se spojkou klade se i infinitiv, jako: Tělu lidskému předivných věcí dělati přijde. Kom. — A tím spůsobem všechněm jako ze hry učiti se

Hosted by Google

přijde. Kom. -- Tím se nikdy k žádnému lidskému užívání přijíti nedostalo. Kom. — A v tom událo se králi ze zámku na to dívati. Bart. — To slovo jemu takéž se čísti nahodilo. Pass. — Ne všechněm se toho najíti dostává. Kom. — Časem i bláznu nahodí se něco moudře povědíti. Mudr. — Tou věcí přihází se člověku zhřešiti. Br. — Jemu jeden čas událo se s ohaři loviti Pass. — Dostalo se mi s ním mluviti. Kom. —

d) Po časoslovech zdržování, zbraňování, odhrožovování, zapovídání.

§. 212. Po časoslovech zdržování, zbraňování, odhrožování, zapovídání a vůbec po časoslovech, kterými se oddalování od činnosti vyslovuje, klade se z pravidla spojka *a* s optativem k vytknutí úmyslu, aby se jmenovaná činnost v skutek nepřiváděla. Odtud na jevě jest, že v příčinách těch věta vedlejší vždy záporná jest. V latině klade se ne, utne, quin, quominus, v něm. daß nicht, damit nicht, ohne daß, ohne zu aneb i prosté daß. Sem hledí:

1). Časoslova pobíhati, varovati se, zdrželi se, vystříci se, odraditi a j. p. (Viz. §. 81). Ku př.:

My nechceme toho pobíhati, abychom něměli za sebe odpovídati. Zyg. — Nemohl jsem se zdržeti, abych toho Vašemu důstojenství, jako hlavě svaté víry křesťanské neoznámil. Háj. — Ve všech věcech varoval jsem se, abych vás neobtěžoval. Br. — Varuj se, aby nemluvil s ním ne jináč než přátelsky. Br. — Někteří nezdrželi se, aby odevříti neměli. Kom. — Zdržte se, abyste jich utrhavě nepomlouvali. Flav. — Vystřez se, aby kyselého vína nekoupil. Brtv. — Střežtež se, abyste bludem nešlechetných lidí nebyli pojati. Br. — A žádným obyčejem se vyvříti ani vyplésti nemohli, aby k zoufání nepřišli. Zyg. — Zdaliž tou příčinou meškati se budete, abyste se neměly vdáti? Br. — Ale kdožby se zdržeti

Hosted by Google

mohl, aby neměl mluviti? Br. — Nemohu pominouti, abych tuto nedotekl. Har. — Toho neujde, aby statek jeho nebyl utracen. Jung. —

2). Časoslova brániti, hájiti, zabraňovati, zbraňovati, zahajovati, překaziti, zdržeti, odporovati, staviti, zastaviti, překážeti, v cestě býti, na odpor býti, na překážku býti, překážku činiti, odpor činiti, na odpor se stavěti a j. p.' jako:

Tobě zbránil hospodin, aby nedotřel k prolití krve. Br. — Kdo jest vám překazil, abyste pravdy neposlouchali? Br. — Když uzří člověk, že se hýbají v něm žádosti, má z nich ihned žehrati na se a staviti, aby se v něm nerozmohly. Štít. — Af jest zastaveno mužům těm, aby to město nebylo staveno. Br. — To štěstí zkazilo, aby královsky vychován nebyl. Mudr. — Zdržuj nohu svou, aby bosá nebyla. Br. — Tak umějí lidem překážeti, aby některéhož kůru nebyli tovaryši. Štít. — I někdy překážejí, aby svého úmyslu vykonati nemohl. Bor. — Nemůžeme zahájiti, aby ptáci nad námi nelítali, zahajiti však můžeme, aby se na hlavách našich nehnízdili. Bor. — Pokudž nejvýše bude moci, toho bude vždycky zbraňovati a hájiti, aby se o slušné a spravedlivé rozjímání snésti nemohli. Zyg. — Pravdě překážku činí, aby žádným obyčejem vzhůru jíti nemohla. Zyg. — Chtěl jim, aby toho města nestavěli, překážku učiniti. Háj. — Zdaliž může kdo zabrániti vody, aby nebyli pokřtěni. Br. — To na překážku jest, abychom světla božího spatřiti nemohli. Bor. — A tak zima aby přijíti neměla, nikoli zabrániti nemůže. Br. — Zlí příkladové lidem, aby na pokání a pobožnost právě nemyslili, v cestě bývají. Kom. — Lupiny zastěnují zrak tvůj, aby pravého blesku neznamenal. Kom. —

Hosted by Google

c). Časoslova odhrožování a zapovídání, jako: odhrožovati, odstrašovati, zapovídati, zakazovati, zaporoučeti a j. p., jako:

Odrazovala mi, abych toho nedělala. Svěd.— Odhrožovali je, aby neslavili toho dne. Br. — Přísně zakázal, aby žádného nepropustili. Jung. — I zapověděl, aby jí ani píti ani jísti nic nedali. Pass. — Oblakům také zapovím, aby nevydávali více na ně deště. Br. — Věrné, aby se příklady zlých pohybovati nedopouštěli, vystříhá. Br. — Vystřehnou je, aby v nebezpečenství neupadli Vel. —

Pozn. 1. Od toho směru časoslov překážení a zdržování odděliti jest to, když se děj vedlejší pokládá za pouhý účinek, který z úmyslu podmětu věty hlavní nevychází, v kteréžto příčině se spojka že s indikativem klade, jako: Aj zadržuje řeku tak, že nemůže pospíchati. Br. — Jedva se zdržel, že nespadl. Pass. — Hornatost krajiny byla na překážku, že se hlavní bitva strhnouti nemohla. Jung. — Když se však přímý směr k cíli vynáší, tehdy věty vedlejší jsou tvrdící a počínají se od spojky *a* s optativem, jako: Zdržoval jsi oči mé, aby bděly t. j. na to, aby bděly. Br. — A zadržoval jsem potoky, aby se zastavovaly vody mnohé. Br. —

Pozn. 2. Věta vedlejší dá se po časoslovech zabraňování a zapovídání vynesti i pouhým infinitivem, jako: Vám právo zbraňuje povolati krále Franského. Vel. — Ty věci lakomcům přicházeti do království božího překážejí. Br. — V Římě mu bylo umříti osudem zahájeno. Hr. Jel. — Nebudiž vám zbráněno obětovati oběti v jistý čas. Br. — Voda Vltava také s své strany město rozšířiti brání. Háj. — Pročež obětovati oběti a jísti je bylo zapovědíno. Br. — Nejsem proti tomu i toho zkusiti. Kom. — Touto zápovědí pán zhajuje v kameni boha věřiti a jemu se klaněti. Zyg. — Matka jemu se ženiti hájí. Svěd. — Místo infinitivu klade se i jmeno podstatné, jako: Odhrožoval jej odstavení. Vel. —

Pozn. 3. Po časoslovech překážení klade se v jazyku německém z obyčejna věta tvrdící se spojkou daß aneb vynese se věta vedlejší pouhým infinitivem, v jazyku českém však jde z pravidla věta záporná, kteréhožto rozdílu mnozí novější spisovatelé nešetří, jako když praví: Zbranil mi, abych

Hosted by Google

zle činil, v něm. er hinderte mich, daß ich übel thue, übel zu thun, po česku se praviti má: zbránil mi, abych zle nečinil. — Ich werde dich verhindern zu kommen t. j. zbráním tobě, aby si nepřišel.

e). Po časoslovech radostia žalosti, pochvaly a hany.

§. 213. Časoslova vnitřního pohnutí mysli, jako radosti a žalosti, pak pochvaly a hany mají za sebou spojku *že*, lat. quod, něm. daß, weil, kterou se skutečná příčina účinku toho duševního vytýká. Sem patří:

1). Časoslova radosti, smutku, žalosti, podivení, studu a t. d., v kteréžto příčině ve větě hlavní zhusta se ukazuje na větu vedlejší výrazy z toho, proto, za to a j. v. Ku př.:

Radoval se s ním spolu z toho, že šťastně bojoval s nepřítelem. Br.— V tom si nezalibuj, že mnoho statku máš. Zyg.—Těším se, že jsi zdráv. Us. — Veselím se z toho, že mi říkáno bývá: Pojďme do domu hospodinova. Br. — Zarmoutil se velmi z toho, že jeho posla hanebně a nepřátelsky odbyli. Let. Troj. — Rmautím se z toho, že jsi mého přítele zahubil. Let. Troj. — Tesklíme a bolestíme, že svět a nejmilejší naše opustiti musíme. Non. — Že se smrti byl užásl, snažně toho poželel. Pass. — Litoval hospodin, že učinil člověka na zemi. Br. — Žel mi, že jsem Saule ustanovil za krále. Br. — Nermuťte se a nestěžujte sobě toho, že jste mne prodali. Br. — Zastyděli se, že v nich doufali. Br. — Lid pak obecný to velmi těžce nesl, že jsou se s svým knížetem neuměli smluviti. Háj. — I podivil se, že se neumyl před obědem. Br. — Což ty se za to stydíš, že jsi byl na zemi posazen? Háj. — V hrdlo se z toho hanbil, že tak učinil. Svěd. — Bolest na srdci máme, že jsme kdy boha hříchy rozhněvali. Phag. — Ó není jistě, není žádný div, že jsou žádostivi na tyto věci patřiti. Cap. —

Hosted by Google

Co jest mi toho velmi líto, že jsem nic neposlala. Svěd. —

2). Časoslova touženi, posměchu, chlubení, pochvaly, obviňování, kárání, děkování a j. p., jako:

a). Z toho boha pochválil, že je bez příkazy ráčil uchovati. Pass. — My na to toužíme, že se takovým smyšlénkám a nespůsobným nálezkům táž poctivost děje. Zyg. — Chválím tě otče, že jsi ty věci skryl před moudrými. Br. — Předkové naši tu pochvalu vždycky měli, že jsou víry své zdrželivi. Vel. — Tobě z toho děkuji, že mých prací tak milostivě želíš. Let. Troj. — My blahoslaveni jsme, že přítomnou a veselou myslí z tohoto světa vycházeti můžeme. Non. — Káral syna, že matky neposlušen byl. Us. — Trestal ho, že hrál v karty. Us. — Ó hanebný, že jsi mohl to udělati. Svěd. —

b). Chlubil se, že by syn jeho se nesměnil chováním se syny Augustovými. Mudr. — Velmi Sokratesa vychvalovali, že by lepšího muže pod nebem nebylo. Mudr. — Nechci tě obviňovati z příčiny zápalů tvých, že by vždycky předemnou konáni nebyli. Br.—

Pozn. 1. Místo že stojí někdy proč aneb i kterak, jako: Žalovala mi, kterak velikou škodu vzala. Svěd. — A tu sv. Cyrilla jsou trestali z toho, pročby byl slovensky boží službu zpívati ustanovil. Pass. —

Pozn. 2. Věta vedlejší vynáší se po těchto časoslovech a) přestupníkem a to jen při jednostejnosti podmětův, jako: Radovali se, nalezše ho živého t. j. že nalezli ho živého. Flav. — Divili se, hlas slyšíce ale nikoho nevidouce t. j. že hlas slyší ale nikoho nevidí. Pass. — b) jmeny podstatnými, jako: Těší se svému vysvobození. Let. Troj. — Diví se vašemu sem přijití. Let. Troj. — Tebe haněti nechcem z tvého unáhlení. Tkadl. — Veselili se z vyvýšení mého. Br. — Byl rád brzkému minutí času. Mudr. — Jeho připlynutím Řekové se velmi zveselili. Let. Troj. — Pykal své jediné dcery unesení a pobrání svých pokladův. Let. Troj. —

Hosted by Google

f). Po časoslovech bázně a strachu.

§. 214. Po časoslovech bázně, strachu a nebezpečenství vynáší se věta doplňovací:

1) když bázni snažnost přileží, aby se do domnělého nebezpečenství nepadlo, spojkou *a* s optativem, tak že bojím se, aby-ne to jest, co bojím se, o to se snaže aby ne —. Věta hlavní jest zde z pravidla tvrdící, jako:

A toho se bojí, aby na ně vědomo nebylo, což myslí. Mudr.—Ale bojím se, abyste se neuchýlili od sprostnosti. Br. — Bojím se za vás, abych snad nadarmo nepracoval mezi vámi. Br. — Jest se obávati, aby ten lid nad nás větší počtem nebyl. Háj. — Strach jest, abychom nedošli nesnáze pro tu bouřku dnešní. Br. — Strachují se, ať by umění nepochybilo. Mudr. — Nebo byliby se v pravdě k sročení sněmu postavili, kdyby se toho neobávali, aby na ně pronešeni nebyli ti zlí účinkové, kteréž jsou proti spolusluženíku a tovaryši našemu páchali. Koc. —

Pozn. 1. V té příčině vypouští se zhusta spojka *a* a klade se toliko optativ, jako: Protož se bojím, by mne mé moci nezbavil. Pass. — Lekám se za tě, by z své bujnosti sebe nepředával bez rady. Let. Troj. — Bál se, by ho tajně nezahubili. Let. Troj. —

2). Když se bázeň na domnění zakládá aneb když se příčina bázně z prosta vytýká, tehdy přivazuje se věta vedlejší k větě hlavní svojkou *že*. Způsob jest zde

a) Indikativ, když řeč jest o skutečné aneb jisté věci, jako:

Toho se nejvíce strachují, že se nademnou slibuješ smilovati. Pass. — Jest se obávati, že ti, kteříž přítomni byli a to všecko slyšeli, mlčeti nebudou. Vel. — Ale bojim se, že již učedlníci převýšili v tom umění své mistry. Vel.—Čemuž nestaneli se časně pří-

Hosted by Google

trž, obávati se, že v malých letech peněz míti nebudeme. Vel. — Aniž se toho lekej, že malé království za toto veliké směníš. Mudr. –

b). Optativ, když řeč jest o věcech pouze domnělých, jako:

Bojíme se, že by se snad nám i vám nedostávalo. Br. — A nebezpečenství jest, že by jedno druhým zastíněno býti mohlo. Kom. — A já kdybych to učinil, obávám se, že bych na se bohy rozhněval. Háj. –

Pozn. 1. V příčinách těchto jest *bojím se že*, *bojím se žeby* to co *bojím se domnívaje že*, *bojím se domnívaje žeby;* což se někdy i týmž spůsobem vynáší, jako: Velmi se bál, mně, by jej před císaře vedli. Pass.—

c). Když jest věta hlavní zápornou, tehdy klade se místo spojky *že* s optativem spojka *a*, jako:

Nebudu se báti, aby mi co učiniti mohl člověk. Br. — A tak se obávati nebude, aby v té věci kdo nad ním zvítězil. Vel. — Nebojím se toho, abyste to, což mluvím, jako věc k víře nepodobnou míti měli a srdečně k sobě toho nepřijímali. Zyg. —

Pozn. 1. Spojka *a* se i vypouští, jako: Aniž se budu báti, by mi co učiniti mohl člověk. Br. —

Pozn. 2. Místo spojky *že* klade se i *zdali*, jako: A bojí se, zdali by chybil se té cesty, ježto sluší jí jíti k spasení. Štít. —

Pozn. 3. Časoslova bázně mají za sebou místo věty doplňovací též infinitiv, jako: Někteří Vratislava za kníže strašili se přijíti. Háj. — Já se proň nestrachují umříti. Pass. — Lidé nemoudří bojí se umříti. Mudr. — Ty se bojíš slyšeti o pokoji. Pass. — Kteříž tím jisti bývají, že to, což o jiných mluví, provesti mohou, ti se nic neostejchají ani neobávají třebas i v přítomnosti jejich aneb z úst v uši, jakž říkáme, na ně žalovati. Koc. —

g). Po výrazech výrokových.

§. 215. Věty podstatné i tu povahu do sebe mají, že opisují spojkami podmět věty hlavní tak však, že

Hosted by Google

věta hlavní nic jiného v sobě nedrží než výrok, který se o větě vedlejší činí. Sem náleží:

1). Časoslova bezosobná: odstup to, vzdal se to ode mne, daleko budiž ode mne, daleko jest od toho, daleko jest toho chyba, kterými se činnost věty vedlejší mocněji zapírá a od podmětu odděluje, něm. fern ſei es von mir (ſo zu handeln), ich bin weit davon entfernt. V příčinách těch počíná věta vedlejší od spojky *a* s optativem, jako:

Odstup to od nás, abychom utíkati měli. Vel. — Odstup od služebníků tvých, aby co takového učinili. Br. — Odstup ode mne, abych to učinil t. j. nikoliv toho neučiním. Br. — Odstup to od tebe, aby takovou věc učiniti měl. Br. — Vzdal se to odemne, bych se v čem jiném zveličil, než v kříži hospodina našeho. Pass. — Daleko to odstup od nás, abychom mu neměli více věřiti. Jung. — Daleko budiž to ode mne, abych tě v nenávisti měl. Us. —

Pozn. 1. Když za větou výrazy ty jdou, tehdy se jimi věta předchodná z mocna popírá, v kteréžto příčině výrazy tyto stojí místo nikoli, něm. durchaus nicht, jako: Což tedy umříti má Jonata, kterýž učinil vysvobození toto veliké v Izraeli? Odstup to. Živť jest hospodin, že nespadne vlas s hlavy jeho na zemi. Br. — To se i děje, když věta vedlejší se souřadně vynáší, jako: Odstup to, odstup to ode mne, nekazímť ani bořím. Nenít tak, ale člověk s hůry Efraim pozdvihl ruky své proti Davidovi. Bibl. Mel. —

Pozn. 2. Větě, které výrazy svrchu jmenovanými zapíráme, nezřídka se jiná naproti staví, v kteréžto příčině se věty ty v latině víží vazbou tantum abest, ut . . . , ut . . , aneb tantum abest, ut . . . , ut etiam . . , aneb tantum abest, ut . . . , ut contra . . , v něm. weit entfernt, daß . . . , daß vielmehr, aneb es ſei ferne daß . . . , . . . vielmehr, weit gefehlt, daß . . . , . . vielmehr. V češtině se druhá věta předchodné na proti staví a) spojkou nýbrž, jako: Ode mne také odstup to, abych měl hřešiti proti hospodinu a přestávati modliti se za vás, nýbrž navoditi vás budu vždy na cestu dobrou a přímou. Br. — Místo nybrž klade se b) spojka *a*

Hosted by Google

jako: Odstupiž pak odemne ten hřích proti pánu, abych přestal modliti se za vás, *a* učiti budu vás cestě dobré a přímé. Bibl. — c) Spojka ale, v kteréžto příčině se poměr odpornosti předkládáním není toho zvýšiti může, jako: Odstup to ode mne, abych sehltiti a zkaziti chtěl dědictví jeho, není toho, ale muž s hory Efraim pozdvihl ruky své proti Davidovi. Br. — d) Spojka neb, nebo, jako: Odstup to, aby v bohu byla nešlechetnost a při všemohoucím nepravost, neb on podlé skutků člověku odplácí a podlé toho, jaká jest čí cesta, působí, aby to nalézal. Br. — Odstup to, aby mne tvá ruka posvětiti měla, neb k tvé modlitbě milost ducha sv. na žádného nesstoupí. Koc. — e) Někdy se i bez spojky té druhá věta přiřaďuje, jako: Odstup to odemne, abych vás za spravedlivé vysvědčil; dokavádž dýchati budu, neodložím upřímnosti své od sebe, nýbrž spravedlnosti své držím se aniž se jí pustím. Br. — f) Spojky podřaďující poněvadž, že, jakž, ku kterým se přidává nezřídka *i*, naopak, aby se protivnost myšlenek zaostřila, jako: Tak dalece jest, aby tito úředníci na koho mocí svou sahali, poněvadž žhářům, paličům i jiným zločincům slyšení přejí a prvé je k slyšení spravedlivému připouštějí, nežli by na ně pomstami sáhli. Všeh. — Tak daleko jest odemne, abych vás miloval, že vás i v nenávisti mám. — Odstup to odemne, abych se svými řečmi vychloubal, jakž i sám Demothenes mně za dosti nečiní. *) —

Pozn. 3. Místo výrazu neosobného klademe nedejž bůh toho, aby a j. p., jako: Nedejž mi toho hospodin, abych měl dáti dědictví otců mých tobě. Br. — Uchovejž mne bůh, abych tomu věřil. Svěd. — Nedejž mi hospodin toho, abych vztáhnouti měl ruku svou na něj, ale nyní vezmi medle to kopí a tu číši vodnou a odejděme. Br. —

2). Výrazy nedaleko od toho jest, nedaleko chybí, blízko jest odtud, o málo chybí, málo chybí, o málo jest, na mále jest, velmi na mále jest a j. p., kterými se o činnosti

*) V latině praví se takto: Tantum abest, ut enervetur oratio compositione verborum, ut aliter in ea vis esse non possit t. j. Vzdal se to od řeči, aby síly zbyla dobrým složením slov, neb jinak v ní mocnosti býti nemůže. — Tantum abfuit, ut civilia certamina terror externus cohiberet, ut contra eo violentior potestas tribunicia esset t. j. Daleko od toho bylo, aby občanské rozbroje strach zevný sevřel, nýbrž naopak (že naopak) tím krutější moc tribunská byla.

Hosted by Google

věty vedlejší vypovídá, že v skutek uvedena nebyla, avšak že na tom bylo, aby v skutek vstoupila, v něm. es fehlte wenig, nichts, es fehlte um ein weniges, um nichts. Výrazy tyto mají za sebou :

a) Spojku *že ne-* aneb *že* s indikativem, jako :

O málo chybilo, že ho v hlavu neudeřil. Har. — O máloť, žeť jsem nevlezl ve všecko zlé u prostřed shromáždění. Br. — Nic nechybilo, že ho nezabil. Us — Blízko bylo odtud, že chtěly útok na senatory učiniti. Jung. — Nedaleko chybilo, že téměř od víry docela odstoupila. Koc. — Velmi na mále tu bývá, že nave neb koráb pojednou a jako v okamžení všecek se ztroskotati, polámati aneb zatopiti může. Preff. — Aniž daleko od toho bylo, že měl stiat býti, kdyby mu byly přímluvy mnohých milosti u císaře neobjednaly. Koc. — Již málo chybělo, že jej zabíti chtěl. Har. —

b). Spojku *že* s optativem, zřídka *a*, jako :

Co jsi to učinil? O málo, žeby byl uvedl na nás vinu. Br. — O málo, žeby byli sklouzli z cesty krokové moji. Br. — Málo chybilo, žeby všecko město hrobem bylo svých měšťanův. Vel. — A nedaleko od toho bylo, žebych z hola byl úmysl svůj zavrhl. Zyg. — Nic nechybělo, abych nebyl nejbídnějším. —

Pozn. 1. Pojem těchto výrazův vynáší se i činem skráceným, tak že málo ne, o málo ne, bez mála ne, bez mál ne jest to, co skoro, téměř, něm. beinahe, bald, lat. tantum non, jako : Udeřil ho i v hlavu, že málo neumřel. Pulk. — Tam jsem divokých jakýchsi klik a háků hromady uhlédal, že mne o málo závrat ne-popadl. Kom. — Pročež od kněží a prelátův bez mála zabit nebyl. Vel. — Jinoch proto v smutek vpade, bez mál hořem ne-usvade. Vyb. Litt.—Podobným činem praví se : Pražská řeka tak se byla vysoko zvodnila, málo že půl Prahy nepotopila. Háj. *) —

*) V latině praví se multum abest mnoho, o mnoho chybí, es fehlt viel, paullum, haud multum abest, quin málo, o málo chybí že, non longe abest quin nedaleko chybí že, es fehlt wenig daß.

Hosted by Google

Pozn. 2. Nezřídka se místo výrazův těch klade příslovečné téměř, skoro něm. beinahe, faſt, jako: Téměřť jsou mne již v nic obrátili. Br. — Skoro by uhodl. Jung. — Skoro bychom tomu sami uvěřili. Jung. —

3). Po výrazích sluší, náleží, přísluší, slušnu býti, příslušnu býti a j. p., po kterých spojka *a* s optativem jde, jako:

Tobě náleží, aby obec věděl jak zpravovati, opatřovati a ochraňovati. Vel. — Na ně obzvláštně sluší, aby se tím uměním zanepráždňovali a zprávu svou podlé něho vedli a řídili. Vel. — Sluší jim, aby se nejvíce na umění moudrosti oddali a jemu se učili. Vel. — Nám náleží, abychom se před takovými lidmi opatrovali. Vel. — Toť přináleží tvé hodnosti, aby na spravedlnost šel. Jung. — Hodnéť jest, aby z dvého zlého menší zlé za dobré bylo přijato. Let. Troj. — Neslíčná to věc, by které kníže dvoje vévodství drželo. Pass. — Nejsi hoden, aby kdo s tebou dobrý chodil ani s tebou konvičku piva vypil. Svěd. — Mnoho na tom záleží, aby přímluvy naše jednostejné byly. Vel. —

Pozn. 1. Po těchto výrazích klade se místo věty vedlejší a) infinitiv, jako: Nesluší nám nižádného umrtviti, ale k životu navrátiti. Pass. — Nenáleží nám tak učiniti. Br. — Jísti a píti lahodně k podstatě zdraví nepřináleží. Kom. — Povinné jest a slušné pamatovati na bratří. Br. — Jest věc neslušná pravdy nepraviti. Háj. — I případem moudrost slyšeti hodná věc jest. Mudr. — Dobré jest zpívati žalmy bohu našemu. Br. — Děti své opustiti jest nemilostivá věc a nešlechetná. Hr. Jel. — b) Aneb jmeno podstatné, jako: Na upřímé přísluší chválení. Br. *) — Tak nepřísluší bláznu čest t. j. aby ctěn byl. Br. — Nesluší na blázna řeči znamenité, ovšem na kníže řeč lživá. Br. —

4). Po výrazích potřebnu býti, užitečnu býti, prospěšnu býti, škodnu býti, sprave-

*) Něm. den Redlichen ziemet Lobgeſang aneb es ziemet ihnen Gott zu preiſen.

Hosted by Google

dlivu býti, obyčejnu býti a j. p. počíná věta vedlejší od spojky *a* s optativem, jako:

Jest nám vysoce potřebné, abychom za dar moudrosti snažně vzývali boha. Phag. — Jest vám užitečné, abych já odšel. Br. — A také abychom pláli velikou milostí k bohu, jest přeužitečno. Štít. — Obyčejné jest, aby nevídané věci divnými a nemožnými se zdály. Kom. — Spravedlivé jest, abychom práce a povinnosti své spůsobu a pořádku vyrozumívati se snažili. Kom. — Správné by to bylo, aby ty věčného soudce poznal. Pass. — To mám za spravedlivé, abych vás probuzoval napomínáním. Br. — Není to dobře, aby ty mi paní matkou strkal. Svěd. —

Pozn. 1. Po výrazích těchto klade se spojka *že* s indikativem, když výrok činíme o obsahu věty vedlejší, jako o věci skutečné, událé, jako: Nebo co nám prospívá, že jest nám zaslíben nesmrtedlný čas? Br. — Že jest cizozemec, to nic na škodu není ale k lepšímu tomu kostelu. Háj. — — Možná, že to učinil. Us. — To nové není, žeť často přemožený vítěze svého přemáhá. Let. Troj. — Dobře jsi učinil, žes to myslil v srdci svém. Br. — Neprávěť činí, že nás pro spůsob neb obyčej ten obviňují. Zyg. — Co to nového, že tak velmi pláče? Svěd. —

Pozn. 2. Věta vedlejší vynáší se s infinitivem, jako: Nepravé jest po cti přílišně toužiti. Jung. — Marnostmi se zanášeti volno není. Kom. — Potřebí jest vždycky se modliti a neoblevovati. Br.—O těch věcech není potřeby nyní vypravovati. Br.—Přirozené to zajisté jest jíti, když jest s kým, stíhati, když jest koho, ucházeti, když jest komu. Kom. — Není bezpečno takového mudrce řečí pohrdati. Let. Troj. — A neníť bezpečno jim klamati a jich rozkázání se protiviti. Let. Troj. —

5). Sem hledí i výrazy zaporné možné není, lze není, nemůže to býti, nelze mi toho učiniti, chybiti nemůže a j. p., po kterých se klade spojka *a* s optativem. V této příčině jest věta vedlejší:

a) tvrdící, když o nemožnosti výroku jejího mluvíme, jako:

Hosted by Google

Nikoli to býti nemůže, aby křivda činěna býti měla jim. Br. — Není možné, aby bůh na něho tak hroznou kázeň vložiti měl. Br. — Není možné, abychom se všem zachovali. Kom. — Lze není, aby lež pravdou byla. Let. Troj. — To není možné, aby člověk měl bez dluhu býti. Cap. — Možné není, abyste ohavné smrti ujíti mohli. Vrat. —

b) Záporná, když celá myšlénka drží v sobě pojem nutnosti, jako:

Nemůže to býti, aby rozkošně chované tělo z mládi těžkých nemocí netrpělo v starosti. Mudr. — Není možné člověku na světě, aby nehřešil. Vel. — Nelze jim, aby pod touto roztržitostí jejich duše nebyly ztraceny. Jung. — A chybiti nemůže, aby skrze takové zapomenutí dobré jmeno jich zmenšeno a jako zatměno býti nemělo. Vel. — Bez té opatrnosti nemůže býti, aby jejich marnostmi se nepoškvrnil. Zyg. — Tak nebude možné, aby hluboce v paměti vždycky neuvázlo všecko. Kom. —

Pozn. 1. Věta vedlejší vynáší se i pouhým infinitivem, jako: Toho nemůžeme vám učiniti. Svěd. — Není možné toho nemluviti. Zyg. — Není možná toho netajiti. Br. —

6). Po jmenech přídavných patrné jest, k víře podobné jest, jisté jest, zjevné jest, zřejmé, zřetedlné, vědomé a j. p. klade se spojka *že* s indikativem, jako:

Patrné bylo, že to pravé a nepodezřelé jest. Kom. — Zřetedlné jest, že jsou ty knihy těch časův v malé známosti, ovšem i v menší vážnosti býti musily. Br. — Zřejmé jest, že obecné právo odporuje králi Franskému. Vel. — Proti tomu pak zjevné jest, že Karel jest opravdové kníže Německé. Vel. — Jistě, že odešla hořkost smrti. Br. — Všem to vědomá věc jest, že duše odjinad zdraví zachovati nemůže než ctností. Mudr. — O andělích pravé jest, že vševědoucnosti nemají. Kom. — K víře nepodobné, že to bylo v jisté

Hosted by Google

pravdě. Let. Troj. — Jest pak dosti podobné, že v této krajině mnohem prvé bydleli Čechové, nežli Hájek napsal. Vel. — Jisté jest, že pochybili toho, co přípravou jest k životu věčnému. Kom. —

Pozn. 1. Když věta hlavní jest záporná, klade se zhusta spojka *a* s optativem, jako: Není podobné k víře, aby prorok mínil ty lodí. Br. — Ostatně srovnej §. 209. A. 2.

Pozn. 2. Německá příslovce wahrſcheinlich, bekanntlich, ſicher a t. d., která se do věty vkládají, rozvodí se v češtině u věty hlavní, jako: k víře podobné jest, známo jest, jisté jest, že a t. d. Ku př.: dieſer Mann hat wahrſcheinlich recht gehandelt, jest dosti (k víře) podobné, že muž ten dobře jednal. Hannibal war bekanntlich ein großer Feldherr — známá věc jest, že Hannibal veliký vůdce byl. — Viz §. 107. Pozn. 2.

7). Věta podstatná klade se i po jmenech podstatných, kterými se o obsahu jejím výrok nějaký činí. V příčině této počíná věta vedlejší:

a) Když výrok činíme o tom, co jest, od spojky *že* s indikativem, jako:

To jest toho pohlaví vlastnost, že jich úmysl vrtký na obrtli sedí. Let. Troj. — Toť jest povaha zlého, že se nemůž než zlým za dobré odplatiti. Háj. — Ta povaha jest dobrých věcí, že všem známy a se všemi zděleny býti žádají. Vel. — Ten obyčej náš bývá, že vždycky toliko k druhým příčinám patříme, na první všech příčinu se nic neohlídáme. Bor. — Té povahy jest moudrost, že nechce bezděčná býti. Mudr. — To má mladost nejlepšího v sobě, že s ní lakomství nic činiti nemá. Mudr. — Naše vina vlastní jest, že mi pokrmů požíváme a oni ke škodě zdraví bývají. Mudr. — To v obyčeji měl, že těch let na poušti s lidmi neobcoval. Pass. — Předkové naši tu pochvalu vždycky měli, že jsou víry své zdrželivi. Vel. —

b). Když výrok činíme o tom, kam se věci nesou, co se díti má, tehdy počíná věta vedlejší od spojky *a* s optativem, jako:

Hosted by Google

Ta jest vada lidem přirozená, aby se často novému panství radovali a novou proměnou utěšení měli. Let. Troj. — To právo přirozené jest, syn aby se svých rodičů bál. Mudr. — Takováť jest pokrytců povaha i podnes, aby i po napomenutí a trestání ze zlého v horší ubíhali. Br. — To jest povaha těch lidí, aby nikdy na prostředku, ustavičně z něho vykračujíce, zůstávati nemohli. Br. — Byl obyčej za dávných časův, aby žádný pohostinu přijda před krále s prázdnýma rukama nepřichodil, ale vždy některaký libý dar nesl. Pass. — Toť jest láska boží, abychom přikázání jeho ostříhali. Br. — Totoť jest přikázání jeho, abychom milovali jedni druhé. Br. — Ti sobě za rozkoš položili, aby se v libostech svých kochali. Br. — Ten obyčej světský mrav má, aby všelikému slovu bohatého člověka divil se. Mudr. — Staré právo bylo u Římanů, aby žádný za boha přijímán a jmín nebyl, lečby to prvé senatorové za dobré uznali a nařízení o tom učinili. Koc. —

Pozn. 1. I zde se dá věta vedlejší infinitivem vynesti, jako: Jest pokrytstvo chtíti slouti tím, jímž kdo není. Štít. — Nesnadné umění jest penězi uměti vládnouti. Mudr. — To pravá ctnost, zdržeti se od činění toho, coby mohl svobodně učiniti a neučiníš. Mudr. — A měkké roucho nositi za veliký hřích měli. Pass. — Ten položil sobě toho za loupež rovný býti bohu. Br. — Povolání to s sebou to nese, ode všech ztížnosti, žaloby, prosby, důvody a odvody přijímati a všechněm za spravedlivé činiti. Kom. —

B). Věty příslovečné.

§. 216. Věty příslovečné (enuntiationes adverbiales) vznikají, když se příslovečné omezení výroku věty hlavní větou podřadnou vynese aneb když se větou vedlejší místo, čas, příčina, účel aneb jiné vztahy děje

Hosted by Google

hlavního výtknou. Odtud dělí se věty příslovečné na věty místa, času, příčiny, úmyslu a t. d.

1) Věty místa.

§. 217. Věty místa nebo místné omezují výrok věty hlavní podlé místa a jeho směrův. Věty tyto přivazují se k větě hlavní příslovci vztažnými kde, kdekoli, kdekoliv, odkud, odkad, odkadž, odkudž, odkudkoliv, kam, kamkoli, kudy, kady, kudykoliv a j. p. Ve větě hlavní však ukazuje se obyčejně na vztažná tato příslovce příslovci ukazovacími tu, tam, tamo, odtud, odtad, odsud, tady, tudy a j. p., kterými se spolu ku pádu ukazuje, v kterém věta vedlejší jest. Věty místa počínají:

1) Od spojek kde, kdekoli, lat. ubi, něm. wo; ve větě hlavní jsou tu, tam, odtud, jako:

Kde jsou ovce, tu buď i pastýř. Pass. — Kde jest bázeň, tu jest poctivost. Háj. — Kdež náchylné milosti není, tu dokonalé věrnosti také není. Mudr. — Kdežť se koli příhodné vidí, tu přebývej. Br. — Vystavěl veliké město nedaleko odtud, kdež řeka Vltava do Labe padá. Háj. — Rodem byl tam, kdež mnoho německy mluví. Blah. — Hned jsme odtud opět šli nad ten rybník na horu do chobotu, kdež naň voda teče. Svěd. — Kdežkoli tu na Sedle budou kopati, budou stříbra obihem mívati. Háj. —

2). Od spojky *ježto*, na kterou se ve větě hlavní ukazuje slovci tu, tam, lat. ubi, něm. wo, woſelbſt, jako:

Přišed k tělu tu, ježto visel syn jeho, počal velikým hlasem volaje plakati t. j. kdežto. Pass.— Tehda šed tam, ježto křesťany pohané mučili, počal křesťany v boze potvrzovati. Pass. —

Pozn. 1. Spojky té užívá se někdy s zájmeny osobnými místo zájmen vztažných, jako: Toho léta v české zemi je-

Hosted by Google

dnak ustavičně dešť pršel, ježto lidé z toho velmi tesklivi byli t. j. z čehož. Háj. — Ostatně srovnej §. 188. Pozn. 2. b. —

3). Od spojky odkad, odkud, odkudžto, odonadžto, lat. unde, undecunque, a quo loco, ex quo loco, něm. woher, woher nun, ve větě hlavní jsou příslovce ukazovací tu, tam, odtud, odtad, jako:

Odejdu tam, odkudž se zase nenavrátím. Br. — Tam, odkadžto jsme vyhnáni i svaleni, tam dobré duše bydleti budou. Pass. — Tělo táhne se tam, odkudž pošlo jest. Mudr. — Tam dobří lidé jdou, odonadžto-s' ty do pekla svržen. Pass. —

4). Od spojky kamo, kam, kamž, kamžkoli, lat. quo, quoquo, něm. wohin, wohin nur immer, ve větě hlavní jsou tamo, tam, tu, jako:

Pocestný kam směřuje, přímo ať se ubírá. Kom. — Snadby nerád tam doběhl, kam jsi od svého narození běžeti počal. Mudr. — Kam strom ohýbáš, tam roste. Prov. — Kamž se koli obracel, ukrutnost prováděl. Br. — A býval jsem s tebou všudy, kamž jsi koli se obracel. Br. — Jiných všech lidí mysl tam, kamžby žádnou mocí lidskou obrácena býti nemohla, přivozuje, osvěcuje a obměkčuje. Cap. —

5). Od spojky kady, kudy, kudykoli, kudykolivěk, lat. qua, něm. wo, v hlavní větě jsou tady, tudy, tu, tam a t. d., jako:

A vyšli tam, kudyž se vstupuje na horu. Br. — Kudy ti větrové váli, tu žádného celého okna nezůstalo. Vel. — Kady on chodí, tady ty nejdi. Jung. — A kazili úrody země, až kudy se vchází do Gazy. Br. — A tak držel shromáždění veliké odtud, kudy se chodí do Emat, až ku potoku Egyptskému. Br. — Kudykolivěk jedeš, půjdu s tebou. Lom. —

6). Od spojky pokad, pokud, ve větě hlavní jsou potad, potud, jako:

Hosted by Google

Dal mu louky potud, pokud potok teče. Us. — Nechať tu trávu vyžnou, pokud jsem jim vymezil. Us. — Naházeli do té jámy kamení potud, pokud jim odměřeno bylo. Us. — Až potud orati budeš, pokud jsem ti ukázal a dále nic. Us. —

Pozn. 1. Místo spojky kam klade se i kde, kdež a místo tam klade se na to, jako: Musím jíti, kde mne oči ponesou. Svěd. — Kdež přijel, tu provolati dal. Vel. — Ivane, kde jdeš? Háj. — Kde jsem kolivěk přijel, do kterého koli města na trh a on též také do toho města na trh přijel, vždycky jsem syna jejího přítomného na tom trhu viděl, an s nimi sukna prodává a jim živnosti spravedlivě pomáhá. Svěd. — Strachem jest na to vstoupiti a státi, kdež všickni napořad padají. Mudr. —

Pozn. 2. Věty tyto dají se i přechodníkem při jednostejnosti podmětův skrátiti tak však, že se spojky ty podrží, jako: Pročby sobě svého dobrého a svých dítek chudý člověk nehleděl, kdež moha t. j. kdežby mohl. Štít. — Vždy od něho se, kudyž mohouc, vzdalovala. Pass. — Bořivoj toho měsíce pravým útokem preč z Čech utekl, kam moha. Pulk. —

Pozn. 3. Když se táhnou na jmena podstatná, tehdy zastupují větu přídavnou, jako: Není hoden seděti v těch místech, kde sedá. Svěd. — Šli jsme k tomu krámu, kde dělal. Svěd. — Chodil jsem k tomu hospodáři s ním, kde byl pokojem. Svěd. — Nevcházej do domu, ježto se nekázeň plodí. Pass. — A šel až k místu tomu, kdež prvé byl stánek jeho. *) Br. — Na každém místě, kamž půjdeme, prav o mně: Bratr můj jest. Br. —

Pozn. 4. Co se původu příslovečných těchto výrazův dotýče, odvozeny jsou ukazovací částice se-mo, ta-mo, ona-mo, ka-mo od kořenův zájmen sjen, ten, onen, kýt. j. od sja, ta, ona. Přípona-mo povstala z zájmenného kořene sma, kteréhož se za starodávna užívalo k tvoření dativu, lokalu a ablativu, jako v staroindickém se nalézá v dativě tá-smai, v litvančině ta-mui, v lokale staroind. ta-smin, litv. ta-mè, slov. to-mъ, v ablativě staroind. ta-smât, ka-smât, k čemu se nejlépe hodí v slovančině ta-mo, ka-mo. **) Obzvláštní tvary jsou příslovce místa k-de staroslov. kъ-de,

*) Něm. An den Ort, woselbst sein Zelt gewesen war.
**) Viz Bopp's Vergleichende Grammatik. §. 183 a), str. 355.

Hosted by Google

ka-dy, ku-dy staroslov. kę-ďu, od-ka-d, od-ku-d starosl. otъ kę-du, ta-dy, tu-dy starosl. tę-du, od-ta-d, od-tu-d staroslov. otъ tę-du, kteráž se též od kořenův zájmen ten, ký pomocí přípon de, du, dy, dъ odvozují. *) Částice tu, staroslovanské tu od zájmena tъ, ten zdá se býti dativem, jako máme od vlkъ, vlku. — Konečně připomenouti jest, že se formy semo, tamo, onamo, kamo, tu do §. 44, 4. Pozn. 2, d. omylem vloudily. —

2). Věty časové.

§. 217. Věty času nebo věty časové (enuntiationes temporales) vytýkají dobu, v které se děj hlavní udál. Čas věty hlavní vytknouti se může aneb, když se věci a okolnosti jmenují, které se za též doby, v kteréž se děj hlavní udál, tudy současně sbíhaly aneb které se před touž dobou vykonaly aneb které za dějem hlavním nastupovaly a tudy spolu cílem a koncem jsou, až kam děj hlavní trval. Věty tyto časové přivazují se k větě hlavní spojkami vztažnými, na které se ve větě hlavní z pravidla souvztažnými částicemi ukazuje. Spojky, od nichž věty časové počínají, jsou:

1). Spojka *když*, starosl. kъgda, staročesky kda, kehda, kehdy, kdaž, lat. quando, quum, na kteréžto spojky ukazuje se ve větě hlavní souvztažnými tehda, tehdy, tehdáž, v tom, tož, tu. Spojky té užíváme:

a). O ději minulém buďto současném aneb předchodném aneb následném, lat. quum, postquam, něm. als, da, nachdem, während, indem, jako:

Když slunce za horu zapadalo, vojska se rozjela na svá obydlí. Let. Troj. — A vyšel na pole, když

*) Podobně se příslovce místa v řečtině od zájmenných kořenův odvozují pomocí přípon -ὅε, -θεν, -θι, jako: πό-σε kamo, κεῖ-σε tamo, onamo, πό-θεν odkud, ἔν-θεν odsud, κεῖ-θεν odonad, ὅ-θι kde, πό-θι kde, κεῖ-θι tamo, onamo, αὐτό-θι zde, tu.

Hosted by Google

se chýlilo k večerou. Br. *) V tom, když již od sebe velmi blízko byli, Štír vzkřikl na své. Háj. — V tom když služebník tvůj toho i onoho hleděl, tožť se ztratil. Br. — A když pravil ten toto a jiný pravil jiné, tožť vyšel jakýsi duch a postaviv se před hospodinem řekl: Já ho oklamám. Br. — Když pak již polovici svátku se vykonalo, vstoupil Ježíš do chrámu a učil. Br. — A když se o tu věc všickni smluvili a zjednali, tehda Gallikán pojem sebou je a s nimi lid veliký vojensky táhl do té vlasti. Pass. — A když koupil dům, přišel ke mně asi na týden aneb na dvě neděle před masopustem. Svěd. — Když jsme posnídali, šli jsme pokropovat ječného sladu. Svěd. — A když vinici prodali, prodávali sukna společně. Svěd. — A když se smířili, tehdy se zase sem přistěhoval. Svěd. — Když měla jeti k muži svému do Litvy, tu jsem jí zjednal list od pana Jenče, purkrabí Pražského. Svěd. — Ale potom, když tu práci konati měl, nebylo mu tak sladko a lahodno. Cap. — A když jsme ji měli přehledati, ušla pryč. Svěd. —

b). Když řeč jest o ději, který se v minulosti opakuje, něm. jedesmal wenn, ſo oft als, jako:

Když chodíval k nám, takto říkával. Svěd. — Když ke mne přicházívával, měl-li jest peníz, koupil, pak-li neměl, vzal předce. Svěd. — I bývalo, že kdykoli vycházeli, opatrněji sobě počínal proti nim. Br. — A když přišla koliv, vždy lála hanebným jazykem panu mistrovi. Svěd. — A když jsme jí co řekli, aby netloukla a dala mu pokoj, všecky nás ulála. Svěd. —

c). O ději přítomnosti a budoucnosti, něm. wann, dann wann, wenn, indem, vorausgeſetzt daß, ſo oft als, jako:

*) V něm. indem der Abend ſich neigte.

Hosted by Google

Když mne vám jest třeba, tehda ke mně jděte. Pass. — Když se jedna husa napije, pijí jiné všecky. Vel. — Čechové tehdáž zpívají, když se najedí. Prov. — Medle pane Jiříku, prosím tebe, když toho potřeba bude, staň se mnou. Svěd. — Zítra budete vysvobozeni, když slunce obejde. Br. — Když budete dělati zemi, nebude více vydávati moci své tobě. Br. — Kdyžkoli lidé sami dobří budou, i časové také zlí nebudou. Mudr. — Vyslýchej hlas pokorných modliteb mých, kdyžkoli k tobě volám. Br. —

d). Když mluvíme o ději pouze myšleném, na okolnostech možných závislém, něm. wann, ſo oft als, jedesmal wenn, jako:

Když by tě pozval mocný, ucházej a tím více tebe a častěji zváti bude. Br. — Vyslýchejž mne, prosím, když bych koli mluvil, když bych se nač tebe tázal, oznamuj mi. Br. —

Pozn. 1. Místo když klade se kdež, lat. ubi, jako: Počíná léto, kdež psí hvězda vzbuzuje vedro t. j. když. Kom. — Kdež jest k popisování ten statek přišel, roznášen byl tu, kdež nenaleží. Svěd. —

Pozn. 2. Místo když, kdyžkoli klade se i kolikrát, kolikrátkoli, jako: Ti mají moc bíti zemi všelikou ranou, kolikrát by koli chtěli. Br. — A kolikkrátkoli domnění naše marné se ukáže, potresceme své ukrutnosti. Old. Vel. —

2). Spojka *a*, která též jest původu zájmenného a když se sesílí, a-no, a-n klade se, když řeč jest:

a) O ději současném aneb právě předcházejícím, který však s dějem hlavním činem toliko zevným a nahodilým spojen jest, něm. während, indem, in dem Augenblicke wo, in dem Zeitpunkte wo, nachdem, eben da wo, jako:

Jan Čapek přišel do hvozdu, a my snídali t. j. tehdy právě, když jsme již snídali. Svěd. — K lodi jsme přijeli, a n již plachty rozkládali. Har. — A oni s tím tělem, a no již svítati počalo, k potoku přijevše,

Hosted by Google

jak by přejeti mohli, rozmlouvali. Háj. — I přišli k hrobu, a n j i ž slunce vzešlo. Br. —

b). Velmi zhusta pojí se spojka ta s časoslovem času přítomného, jako latinské d u m, jako:

Dva Mouřeníné, a n o všickni v i d í, z těch modl vyskočili. Pass. — Na zemi leže, a n o ho t e p o u, volal. Pass. — A všecky moci své sebrav, a n se tomu lid dívá, hnal úprkem na něho. Let. Troj. — Tu hned jeden článek z prstu ruky počal se, a n na to všecken lid h l e d í, viklati, až se jest ven z těla dobyl. Háj. — Musím Vlastislava svou vlastní rukou, a v y to uzříte, zabíti. Háj. — Nikdá se od nás neodlučuješ, a m y pak jedva se k tobě navracujem. Pass.—

Pozn. 1. Spojka ta jest z původu svého povahy ukazovací, jako německé da, avšak béře na se v příkladech svrchu vytknutých povahu a moc spojek vztažných a podřádících. S povahou ukazovací sbíhá se na př.: Když nemohl obrátiti, a j á jsem mu pomohl t. j. tehdy já jsem mu pomohl. Svěd. — A když ji napomínal z třidceti kop, a o n a se jest vždy k tomu dluhu znala. Svěd. — Jakž jen vítr zavane, a n t života není t. j. tu ihned života není. J. Přerov. —

Pozn. 2. Místo vztažného a, a n o, a n klade se někdy spojka k d e, k d e ž, jako: Nyní mnoho času čítáním tráví, k d e předtím ani hodinky bez karet se neobešel. Jung. —

3). Spojka j a k o, j a k, a když se sesílí, j a k ž, j a k ž j e n, j a k ž b r z o, j a k r y c h l e, j a k m i l e, j a k l i b ě, j a k ž r y c h l e a t. d., staroslov. j a k o, lat. u t, u t p r i m u m, q u u m p r i m u m, s i m u l a c, u b i, něm. ſowie, wie, als, ſobald, ſobald als, nachdem, in dem Augenblicke wie aneb wo. Ve větě hlavní stojí ukavovací spojky t a k, t a k ž, h n e d, i h n e d, a, a n t. Klade se:

a) Když řeč jest o ději, za kterým z příma děj hlavní nastupuje, jako:

J a k upadl v neštěstí, i jeho vlastní nedbali na něho. Let. Troj. — Jak přes práh vykročil, dal Kaprovi sekyrkou v hlavu, až se potočil. Svěd. — J a k ž

Hosted by Google

jest otec pochován, hned paní Voršila ten statek ujala, jej peněžila a prodávala. Svěd. — Jakž z té koupele vystoupil, tak ihned od té nemoci zdráv byl. Pass. — Jakž rychle do Prahy přijel, hned kázal kostel krásný založiti. Háj. — Jakž brzo zvíře které k němu přišlo, tak ihned uzdraveno bylo. Pass. — Jak málo poodechli a od okolních národův trápeni byli, ihned zase na maso a roboty Egyptských zpomínali a zemi zaslíbenou oželeti chtěli. Štěp. Hus. — Jakž jsem jich jen pominula, takž jsem našla toho. Br. — A všickni veselejší byli, jakž ji kolivěk viděli. St. Skl. — Jakž k nim maličko blíže přistoupíme, tak se s kým potkati míti nebudeme. Háj.—

b). S optativem se pojí, když řeč jest o ději pouze mýšleném, možném, na okolnostech závislém, něm. ſo wie, ſobald als, jako:

Hned jakžby zasvítalo, odejděte. Br. — Jakžby se málo co zlého neb neupřímného přimísilo, již není přátelství. Mudr. — Jakž by se srdce jejich obrátilo ku Pánu, odňata bude zástěra. Br. — Jakž by od něho odstoupila, již by přeškodlivě zbloudila. Br. —

c). Vytýká se doba, od které děj hlavní v skutku trvá, lat. ex quo tempore, ex quo, něm. ſeit der Zeit wo, ſeitdem, jako:

Zdaliž nejsem oslice tvá? Jezdíval jsi na mně, jak jsi mne dostal až do dnes. Br. — Minul rok, jak jsme tam byli vtrhli. Let. Troj. — Jest tomu dobře přes tisíc let, jakž Čechové nejprvé do této krajiny přitáhli. Vel. — A již sto let minulo, jakž jsem tuto. Pass. — Já jsem se rád s tebou obchodil, jakž jsem se koli narodil. St. Skl. — A nebylo toho ani půl hodiny, jak odešli od nás. Svěd. — Od té chvíle, jakž biskup Vojtěch do Říma všel, žádný dešť na českou zemi nepršel. Háj. —

Hosted by Google

Pozn. 1. Místo spojky jakž, jakž mile a t. d. praví se i takto: V který by koli den z toho stromu jedl, smrtí umřeš t. j. jakž by z něho jedl. Br. — V který koli den z něho jísti budete, otevrou se oči vaše t. j. jakž z něho jísti budete. Br. —

4). Zájmeno *co* klade se, když dobu vytýkáme, od které děj hlavní v skutku jest, lat. ex quo tempore, ex quo. něm. ſeitdem, ſeit der Zeit wo, jako:

Již minul rok a více, co jsme do této země vtrhli. Let. Troj. — Odpadlče i ty stále bloudíš aniž pak bludu konce nalézáš, cos' od pravé stezky byl se uchýlil. Jung, — A co jsem já tu byl as do šesti let, nikdá jsem neslyšel, aby se oč dělili. Svěd. — Co ho znám, dělával u otce. Svěd. — Co jsem já od něho najímala ten sklep, brával mi z krámu, když se mu líbilo. Svěd. — Ale nám jest nikdá žádného platu z toho ostrovu, což jsme my tu úředníci byli, nedával a neplalil. Svěd. —

Pozn. 1. Jinak praví se i takto: Po ta léta, co jsme u nich byli, společně nám najímali a společně od nás peníze brali. Svěd. —

5). Spojky neže, než, nežli, dříve než, dříve nežli, prvé než, spíše než, před tím než, lat. priusquam, antequam, anteaquam, něm. ehe, ehe als, bevor, kladou se:

a). O minulosti, když se dějem vedlejším doba vytýká, před kterou děj hlavní jde, jako:

Prvé než jsem snížen byl, bloudil jsem. Br. — Dříve nežli jsem tě sformoval v životě, znal jsem tebe, a dříve nežlis' vyšel z života, posvětil jsem tě. Br. — A přenocovali tu, prvé nežli šli přes Jordan. Br. — Krovina ta před tím, než hospodin zkazil Sodomu a Gomoru, všecka svlažována byla, jako zahrada hospodinova. Br. —

b). O budoucnosti, když řeč jest o ději, před nímž děj hlavní jde aneb i když řeč jest o tom, co se opakuje, jako:

Hosted by Google

Neže slunce postoupí vterým krokem nad vršiny lesné, dojdou i voje tamo. Rkk. — Žádej sobě, co chceš, prvé nežli vzat budu od tebe. Br. — On přenáší hory, než kdo shledne. Br. — Zahradník pláň, nežli do ní roub vsadí, oklestí. Kom. — Pracovati musí i oráč, prvé nežli užitku okusí. Br. —

c). S optativem pojí se, když řeč jest o věcech pouze myšlených, nahodilých, na okolnostech závislých, jako:

Potom vstala, prvé nežli by kdo poznati mohl bližního svého. Br. — Dříve nežli by život dokonal, učiň dobře příteli. Br. — Koření jeho má se kopati hned z počátku jara, dříve než by listí z sebe pustilo. Byl. —

6). Když se spojka *a* příklonným *že* sesílí, máme spojku *ažе, až* t. j. až když, řecké ἄχρι, ἄχρις, lat. quoad, donec, dum, něm. bis, bis daß, solange bis. Spojka ažе, až omezuje děj hlavní tím, že k době ukazuje, až do které děj hlavní trvá. Pojí se:

a). S indikativem, jako:

Nepomine pokolení toto, až se tyto všecky věci stanou. Br. — Neopustím tě, až i učiním, což jsem mluvil tobě. Br. — Ten jest byl ustavičně s ním dotavad, až vzdvihl jej od něho. Pass. — K tomu také potřebí ohledovati každé věci dotud, až se poddá. Kom. — I rostl muž ten a prospíval vždy více v zrostu, až i vzrostl velmi. Br. — Ponechejž ho i tohoto léta, ažť jej okopám a ohnojím. Br. — Budiž tak, až však po mé vůli učiníš. Pass. —

b). S optativem, jako:

Tedy honiti budou nás, až bychom povedli jich do města. Br. — Máslo a med jísti bude, až by uměl zavrci zlé a vyvoliti dobré. Br. — Naposledy musí držeti a obraceti tak dlouho, až by se zrak dokonale s tou věcí seznámil. Br. — Potom vylej to na měde-

Hosted by Google

nici, až by z polovice vychládlo. Byl. — Buďte poddáni těm hejtmanům, až bych zprávu dal císaři. Flav.—

Pozn. 1. Spojka až není toliko moci vztažné, ale i ukazovací, rovněž tak jako spojka *a*, z kteréžto příčiny sbíhá se i ve větách hlavních, ukazujíc na vztažné spojky když, než, dříve než, prvé než v smyslu kté době právě, na tu právě dobu, něm. da eben, da gerade, zu dieſer Zeit eben, jako: Než jsem já na horu přišla, až oni v hromadě byli. Svěd. — A v tom, než jsme tam došli, až se oni zbili, pak nevím, kdo jest na koho počátek udělal. Svěd. — Dříve než jsme byli, až o nás péči měl. Jung. — Pak dříve než na nepřátely vyjeli, až svou zemi hubili. Dal. — Když tedy viděl, že není žádného muže, až se užasl, že není žádného prostředkujícího. Br.—Srovnej §. 217, 2. Pozn. 1.

7) Spojky dokad, dokud, dokavad, pokud a když se sesílí příklonnym že, dokadž, dokudž, dokavadž, pokudž, pokavadž, pak spojky doniž, donidž, donivadž, donědže, donědž, doňadž, doňavadž, staroslov. donьdeže, donьžde lat. quamdiu, quoad, donec dum, na kteréž se v hlavní větě ukazuje spojkami dotad, dotud, dotavad, potud, potad. Kladou se:

a) Když se trvání děje hlavního současným dějem vedlejším omezuje, něm. ſo lange als, ſo lange, jako: Pokud ještě dítě živo bylo, postil jsem se a plakal t. j. po ten čas, po který. Br. — Pokudž dědic maličký jest, nic není rozdílný od služebníka. Br. — Pokavadž jsme úředníci při záduší sv. Pavla byli, žádného platu z toho ostrovu dolejšího nedával a neplatil. Svěd. — Libuše dokudž živa byla, všecku tuto zemi sama zpravovala t. j. po ten čas, do kteréhož. Háj. — Dokudž pokolení lidské v mezech přirozeného zákona živo bylo, dotud pravda a spravedlnost na zemi bydlily. Mudr. — A to se stalo, dokadž jest pán živ byl. Svěd. — Dokavadž mají s sebou ženicha, nemohou se postiti. Br. — Báti se budou tebe, dokavadž slunce a měsíc trvati bude. Br. — A bude hojnost pokoje, dokud měsíce stává.

Hosted by Google

Br. — Boha jen dotud milují, donidž se jim dobře vede po jich vůli. Štít. — A pomněte noci této, doňadž jste živi. Štít. — Donidž jest čas, bojujme proti všelikého hříchu nepravosti. Štít. —

b). Když se konec děje hlavního vytýká dějem skonalým, v kterézto příčině děj vedlejší záporně se vyslovuje, něm. ſo lange als nicht, ſo lange nicht, aneb ſo lange bis, bis daß, jako:

Dokadž se nepokřtíš, můj hospodář nikterakž nebudeš. Pass. — Nevyjdu odtadto, dokadž nepřijde. Pass. — Dokud jeho nezabíjete, na bozích nic neobdržíte. Pass. — Nebudu moci učiniti ničehož, dokudž tam nedojdeš. Br. — Svět dotud stojí, dokud se počet vyvolených nedoplní. Kom. — Avšak to, což máte, držte, dokavadž nepřijdu. Kom. — Také velbloudům tvým navážím, dokudž se nenapijí. Br. — A pobyli tam za tři dni, dokadž se nenavrátili, kteří je honily. Br. *) — Doniž se nesmiluje, máme ho prositi. Jung. — Srdce naše nepokojné jest, dokud se koli neustanoví v tobě. Kom.—

c). S optativem se pojí, když děj vedlejší z mysli a vůle mluvícího vyrostá, jako:

Pobuďte v lese, pokudžby vojsko od nás neodtrhlo. Flav. — A bojujte proti nim, dokudžbyste nevyhladili jich. Br. — Čeládky přidrž se, dokavadž by všeho, což mého jest, nedožali. Br. — Doněvadž by dlela na tomto světě, netáhl jsem ukazovati moci mé slavnosti. Pass. —

8). Spojky jeliže, jeliž, které se obyčejně s až pojí, až jeliž, staroslov. jeli, jeliždi, lat. quando, donec, něm. als bis, außer bis, kladou se, když vytýkáme, že děj hlavní v skutek nevstoupí, až když děj vedlejší se vyvede. V té příčině jest věta hlavní záporná, jako:

*) Něm. bis die Verfolger zurückkehrten.

Hosted by Google

Nehnu se pryč, jeliž mi povíš t. j. až když mi povíš. Pass. — Ta zvířata od něho neodešla, jeliž na ně ruku polože jim své požehnání dal. Pass. — Odtud nevyjdu, až jeliž zaplatím do posledního haléře. Štít. — A já o nich nevěděla, až jeliž z sklepu šli. Svěd. —

Pozn. 1. Věty časové mohou se i činem skráceným vynesti a to 1) jmeny podstatnými, jako: Toho všeho přilovení potřeba bývá t. j. když se loví. Brt. Plosk. — Zdali k rozkazu tvému vzhůru se vznáší orlice t. j. když ty rozkážeš. Br. — Ti kvítkové jsou zajisté krásní na pohledění t. j. když na ně pohlediš. Byl. — Neb jest v bouřku byla ve dvou letech t. j. když bouřka t. j. l. 1547 byla. Svěd. — Kůň v rozbujnění svém nesnadně zdržán bývá t. j. když se rozbujní. Br. — Po svém příjezdu rozkázal t. j. když přijel. Háj. — Za panování krále Václava bouře veliké povstaly t. j. když panoval král Václav. — 2) Při jednostejnosti podmětův věty hlavní a vedlejší skrácí se věta vedlejší i přestupníkem, jako: Čechové domův se navracujíce veliké nesli s sebou kořisti t. j. když se navracovali. Háj. — A všecken lid viděv to vzdal chválu bohu t. j. když to viděl. Br. — Jiní naučivše se cizím jazykům vlastní svůj jako nehodný potupují t. j. když se naučili, když se naučí. Vel. — Na odpočinutí jíti maje vždy čti neb slyš něco paměti hodného t. j. když na odpočinutí jíti máš. Kom. —

Pozn. 2. Obzvláštní spůsoby mluvení jsou tyto: a) jedva že . . . , ledva že . . . , sotva že . . . , jen že . . . i, ledva . . . již, ledva . . . a již, jen . . . a již, lat. vix . . . quum, vixdum . . . quum, tantum quod . . . quum, commodum . . . quum, něm. kaum . . . ſo (da, als), nur ſo eben (eben erſt) . . . als (da), jako: A sotva že vyšel Jákob od Izáka otce svého, Ezau bratr jeho přišel z lovu svého. Br. — Jen že byli proměnili stráž, i troubili v trouby a roztřískali báně, kteréž měli v rukou svých. Br. — Ledva že uskočil, již skála se valí. Jung. — Květ ledva se rozvinul, a již má včelek při sobě tolik. Jung. — Jen se ukázal, a již utekli. Jung. — Sotva ta slova dokonala, až se hned zase její krása navrátila. Lom. — V této příčině může se i v první větě přestupník klásti, jako: Tehda u veliké úžesti jedva se upamatovav zavolal t. j. jedva že se upamatoval. Pass.— Jedva svítání dočekav opět s

Hosted by Google

svými lidmi na les jel. Pass. — b). Tentýž poměr, v němž dvě věty jsou, vynáší se časoslovem netáhnouti (lat. non trahere, non ducere, něm. nicht hinziehen, nicht in die Länge ziehen, nicht säumen) s infinitivem, v kteréžto příčině pak v druhé větě jsou spojky až, ažť t. j. a již, když, jako: Netáhl se pomodliti, až se všecky modly zlámaly t. j. sotva že se pomodlil a již a t. d. Pass. *) — A netáhla té modlitby dokonati, až ihned duši pustila. Pass. — Netáhneť den býti, ažť král zví náš příjezd. Let. Troj. — Netáhl na poli řeky býti, ozří se, ano vlk dítě pochopiv s ním do lesa běží. Pass. — c). Spojky ještě ne . . . když, ještě ne . . . již, ještě ne . . . a již, již . . . když, již . . . a, lat. nondum . . . quum, jam . . . quum, něm. noch nicht . . . als, schon (bereits) . . . als, jako: Ještě ten den nebyl přišel k hodinám nešporním, již svou vůli změnila. Let. Troj. — Ještě pak nebyl vyšel do půl síně, když se k němu stalo slovo toto. Br. — Již té noci záře vycházela, když Jason k ní takto promluvil. Let. Troj. —

3). Věty příčinné.

§. 218. Věty příčinné (enuntiationes causales) jsou věty vedlejší, které se k větám hlavním tak mají, jako příčina k účinku aneb jako důvod k tomu, co z důvodu vyrostá. Věty příčinné počínají:

1) Od spojky *a*, s kterouž se, jak již dříve k tomu ukázáno, zájmena osobná já, ty, my, vy, on, ona, ono z pravidla pojí, aneb od sesílené spojky *ano*, *an*, něm. da, da ja, indem, lat. quum, qui, quippe qui. Této spojky užívá se v jazyku českém, když se okolnost odporná vytýká, která výroku hlavního nepřipouští a o jejížto platnosti žádné pochybnosti není. Věta hlavní jest obyčejně formy tázací, jako:

Co se nemám hněvati, a ty křivě svědčila? Svěd. — Kterak jsme my těch peněz tobě měli svěřiti, a my tebe neznali? Svěd. — Proč bych já proti tobě

*) V něm. Er hatte nicht lange gebetet, als eben alle Götzenbilder zusammenbrachen, vlastně: er hatte sich mit dem Beten nicht hingezogen, als eben aneb er hatte das Beten nicht in die Länge gezogen, als a t. d.

Hosted by Google

měl býti, a ty mi, jakž jsi živ, nic zlého neučinil? Svěd. — Kterak těch lidí požádáte, a vy máte pod sebou mrzké šaty? Svěd. — Proč jste pak do toho kšaftu peníze postavili, a ono se žádných nenašlo? Svěd. — Kterak já tě tam naleznu, a já tě tuto vidím? Pass. — Kam od tebe půjdeme, pane, a ty slova věčného života máš? Br. — Kterak mám péci, ano vody do kolenou? Svěd. — Divné mi jest, kterak by mohl tvůj bůh mou dceru uzdraviti, ano tebe z tohoto vězení ode mne zprostiti nemůže. Pass. — Nevím, pro kterou příčinu staré časy chválíme aneb potomných lepších se nadějeme, ano žádný čas bez poškvrny nebyl aniž bude. Mudr. — Kterak můžeš pokusiti, jsi-li trpělivý, an tebe žádný netepe, žádný nehaní. Mudr. — Kterak to mám dělati, an doma nechce bývati. Svěd. — Tázal jsem se jich, kterak jsou s tou brání přišli, an přes pole neměli jíti? Svěd. — Jakž to může býti, a ty tak mnoho k bohu proň pláčeš, že by tvůj syn mohl zahynouti? Pass. —

2). Od spojky *ježto* aneb když se tak, jak se vyslovuje, píše *ješto*, lat. qui, quippe qui, quod, něm. weil, da, indem. Ku př.:

A pověděl, že by bylo lépe, aby se přátelsky porovnali. Na to Jan pověděl, že by toho vděčen byl, ježto to přišlo právě ze žertu. Svěd. — Nebo jsem se bál tebe, ježto jsi člověk přísný, béřeš, čeho jsi nepoložil, a žneš, čeho jsi nerozsíval. Br. *) — Vidím tě múdrého zpívati i hodněť já mám plesati, ježto s radujícími se radovati máme. Kon. — A med schovával v jednom soudku zavěšeném nad hlavou lože svého, ježto byl med velmi drah těch dní. Kon. — Kteraks' ty směl o páních starších mluviti nenaležitě, ješto jsi sliboval starším, že chceš je v poctivosti míti?

*) Srovnej: Zajisté bál jsem se tebe, protože jsi člověk ukrutný. Bibl. Mel. —

Hosted by Google

Svěd. — Krčmy, jenž jšou kořen zlých věcí a zápal všech nešlechetností, ješto odtud vycházejí loupežové, vraždy i jiné mnohé nepravosti, kdoby je stavěl a na ně nakládal, ten nechť vzat jest jako přestupník tohoto ustanovení. Háj. — Pro kterou příčinu má haněti ho, ješto jeho tatík byl člowěkem poctivým až do smrti? Svěd. — A jakož píšete, že lehkým věřím, já jsem jich nevážil, jsou-li lehcí čili těžcí, než vy byste měli je vážiti, ježto vám to lépe sluší a potřebněji jesti. Lev z Rožm. —

3). Od spojky jelikož, která se klade, když se důvod béře od vlastnosti nějaké a okolnosti, lat. quatenus, qui, quippe qui, něm. in wie fern, weil, jako:

Ustanovil jsem se nocovati u něho, jelikož mne byl o to prosil. Lom. — Aniž co vyňal z zprávy mé krom tebe, jelikož jsi ty manželka jeho. Br. *) — Není dobré býti samotnému, jelikož má býti rozmnoženo a zachováno lidské pokolení. Cap. — Živlové jsou prostočistá těla, všecka zajisté ostatní z těchto složena jsou, jelikož z nich se plodí, jimi se živí, v ně se, když se ruší, zase rozpouštějí. Kom. **) —

4). Od spojky když, lat. quum, quando, quandoquidem, něm. da, weil, sintemal, weil nun einmal, která se klade, když za příčinu věty hlavní jest okolnost nějaká aneb děj, jako:

Když jsou svého neuměli chovati, dala jsem tomu, kdož umí chovati. Svěd. — A když v tom roztržení nebyl, kdoby jemu odpíral, toho slavného města se zmocnil. Háj. — A když v umění i v svatých skutcích znamenitě prospíval, všickni jeho lidé milovali. Pass. — Když jiným sekati nedadí, já také nebudu. Svěd. — Když to jinač nemůž býti, již to musím

---

*) Srovnej: Aniž co jest, čeho by mi neporučil kromě tebe, kteraž jsi manželka jeho. Bibl. Mel. —

**) V novější době se té spojky nad míru z husta a to mimo obyčej lepších spisovatelův užívá.

Hosted by Google

učiniti. Svěd. — Když tedyž sejdu od ruky Saulovy, nic mi lepšího není, než abych na prosto utekl do země Filistýnské. Br. — Proč dům kupuje, když městského práva nemá? Svěd. — Milý pane, co jsou vám děti udělaly, že je velíte brátí do šatlavy? On jest pověděl: Když jsou rodiče provinili, nechť děti také trpí. Svěd. — I proč byste mu zápisu neudělali, když jest vám dobře učinil? Svěd. —

5). Od spojky poněvadž, u starých ponidž, poněďž, poňavaďž, z po-n-javad-že, lat. quia, quoniam, něm. da, weil, da nun. Spojka ta klade se:

a). Když se důvod v okolnostech sobě odporných vidí, a užívá se jí obzvláštně, když od toho, což více podobné jest, na to, což méně podobné jest, uzavíráme aneb naopak. Věta hlavní má zde obyčejně formu tázací do sebe, jako:

Poněvadž jsi s pěšími běže ustal, kterak budeš moci stihnouti s jezdci? Mel. Bibl. — Poněvadž směl nám křivdu učiniti, co by pak s špehéři našimi neučinil? Solf. — Poněvadž nepomahá hospodin, odkud já mám pomoci. Br. — Ale nebudou tě chtíti poslouchati, poněvadž nechtí poslouchati mne. Br. — Z jaké příčiny přišli jste ke mně, poněvadž vy nenáviděli jste mne a vybili jste mne od sebe. Br. — Poněvadž jest vám, abyste sobě manželky volili, svoboda půjčena, proč bych já, jsa kníže, neměl té svobody užíti? Háj. — A poněvadž se ten řád, jenž jest chvalitebný, zachovával za pohanův, mnohem více od křesťanův měl by v své celosti držán býti. Háj. — Kterak ty pravíš: Miluji tě, poněvadž srdce tvé není se mnou? Br. *) —

b). Když se důvod béře z povahy věci samé aneb vlastnosti nějaké aneb, když se důvod na přiměřenosti a slušnosti zakládá, jako:

*) V něm. da doch.

Hosted by Google

Ale poněvadž já již jsem sešlého věku, za to vás žádám, když já umru, abyste mne v Loších položili. Háj. — Ale poněvadž ještě let nemají, komuž jinému má zpravování země náležeti až do let rozumných, jediné mně kněžně, jež jsem mátě jejich. Háj. — Poněvadž já jsem pánem všeho křesťanstva, zdaliž mi není slušné učiniti to, což mi se líbí. Háj. — Poněvadž jest on čistý, také nám sluší býti čistu. Štít. — Poněvadž to jináč býti nemůže, musím to učiniti. Svěd. — Poněvadž tedy spolu s nimi po jedné a též cestě bezbožnosti chodil, do jedné a též propasti bídy a zahynutí spolu s nimi ne bez příčiny upadl. Koc. — Poněvadž se jest Horymír bál hladu, nechť jej trpí. Háj. — Poněvadž jsi ty pohrdl uměním, pohrdnu i já tebou. Br. — Tak se jí ptali, ví-li co o tom, poněvadž klíč má. Svěd. — A poněvadž to vše bůh tak působí, tou příčinou díla jeho tohoto sobě draze vážiti máme. Cap. — Nikoli neprodávej jí ani nekupč jí, poněvadž jsi ji ponížil. Br. —

6). Od spojky že, v staré češtině ježe, ež, lat. quod, quia, něm. weil, ve větě hlavní stojí obyčejně proto, protož, z té příčiny, tedy a j. p., jako:

A prodali Egyptští jedenkaždý pole své proto, že se rozmohl mezi nimi hlad. Br. — Nebudu více zle činiti tobě, proto že jsi draze sobě vážil života mého dnešní den. Br. — A on že přemilostivý jest, ihned jest hotov vás k své milosti přijíti. Pass. — A že jsi zapomněl na zákon boha svého, i já také zapomenu se na syny tvé. Br. — Měhoděk služebníče dobrý, že jsi nad málem byl věrný, mějž moc nad desíti městy. Br. — Že se ale noc přiblížila, tedy boj vzal své skončení. Let. Troj. — Alevšak nemohlo se nic způsobiti z té příčiny, že Vlachové pro svou pýchu rozličné proti sobě na mnohých místech vedli války. Háj. — Není nám krátký život dán, než my jej krát-

Hosted by Google

ký děláme proto, že jej nepotřebnými věcmi mrháme. Kom. — Ale že by se prodloužilo a jinam to vlastně náleží, protož toho nyní pominu. Vel. —

Pozn. 1. Srovnej časoslova vnitřního pohnutí §. 213, 1, jak časoslova pochvaly a hany §. 213, 2.

7). Od spojky jako, něm. weil, da, která se klade, když se příčina z vlastnosti aneb povahy podmětu béře. Obzvláštně se jí užívá, když se věta vedlejší jako přistávka k podmětu přičiní, aby se spolu příčina a důvod děje hlavního na jevo vystavila, jako:

Ale on, jako byl muž dobrý, nechtěl toho učiniti. Háj. — Hostivít, jako kníže milostivý, od bratra ty vězně vděčně přijal t. j. jako byl kníže milostivý. Háj. — Kníže, jako muž povolný, pověděl k svým vládykám, že to chce rád učiniti. Háj. — Král Václav, jako pán milostivý a milovník pokoje a spravedlnosti, času postního povolav některých starších, oznámil jim pravě, že jest se na tom postavil, že chce nespravedlnost kaziti a spravedlnosti pomocníkem býti. Háj. *) —

Pozn. 1. Obzvláštní způsoby mluvení jsou ty, které se vynášejí v latině výrazy non quod — sed quod, non quo — sed quod, non quod — sed ut, něm. nicht als wenn, nicht als ob . . . sondern weil, sondern daß. V příčinách těchto sestavují se příčiny děje hlavního: a) Spojkami ne žeby . . . , ale že, jako: Nepsal jsem vám proto, že byste neznali pravdy, ale že ji znáte. Br. — To řekl, než by měl péči o chudé, ale že zloděj byl. Br. — Kázal se na to ptáti, ne že by on sám nevěděl neb pochyboval o tom, ale že bylo potřebí nám pro lepší jistotu a utvrzení se u víře slyšeti zřetedlnou odpověď a svědectví od samého pána. Cap. — b) Spojkami neže . . . , ale aby (než aby), jako: Trestání má se konati při tom, kdož zhřešil, neproto že hřešil, než proto aby potom nehřešil. Kom. — O tom vidělo mi se něco v místě tomto předložiti, ne že bych vám naučení dávati chtěl, ale aby se jiní mladší a neumělejší v té věci zpraviti uměli. Koc. — c). Spojkami

*) V novější době místo spojky jako klade se velmi zhusta co.

Hosted by Google

ne jakoby . . . , ale že, ne aby . . . , než že, ku př.: A ty věci ne proto jsme na pány vznášeli, jakoby-chom jich trpěli nemohli, ale že jsme uznávali v tom lidi netrpělivé. Bart.—Časem i bláznu nahodí se něco moudře pověděti, ne aby jemu moudře se zdálo, než že moudří, slyšíce to slovo, k moudrosti je berou. Mudr. —

Pozn. 2. Věty příčinné vynášejí se, když podmět věty hlavní a vedlejší jednostejný jest, i přechodníkem, jako: Někteří ne mohouce sami sebou slavní a slovútní býti, berou sobě na pomoc předky své t. j. poněvadž nemohou a t. d. Vel. — Nemoudřeš jistě udělal, čině tak t. j. že jsi tak činil. Br. — Vratislav kníže, jsa milovník sv. víry křesťanské, myslil všemi obyčeji o to, aby ji rozmnožil t. j. jako byl n. že byl milovník sv. víry křesťanské. Háj. —

4). Věty účelné.

§. 219. Věty účelné (enuntiationes finales) jsou věty vedlejší, když se jimi účel aneb úmysl vytýká, kterýž příčinou jest, za kterou se děj věty hlavní koná. Věty účelné počínají:

1) Od spojky *a* s optativem, lat. ut, quo, ne (aby ne), něm. daß, damit, auf daß, v kterézto příčině ve větě hlavní zhusta zájmeno ukazovací proto, na to stojí, jako:

To jest proto učinil, aby víry o svém z mrtvých vstání lépe potvrdil. Pass. — Nádoby od sebe metali, aby tím snáze uteci mohli. Flav. — Toto píšeme vám, aby radost vaše byla plná. Br. — Ukládali o něm, aby ho zahubili. Br. — Ta střecha byla na to učiněna, aby se měšťané, když prázdni byli, tu scházeli a o obecných věcech pomluvili. Pass. — I to jemu oznámil, k jakému lidu ho posílá, aby on potom z práce vynímati a vymlouvati se nemohl. Cap. — Nemluvte sobě takových hanlivých slov, aby někdo z toho nějaké těžkosti neměl. Svěd. — Zda's proto od svého zboží zašla, aby tuto v dobrém bydle bydlila? Pass. — S velikým hněvem k nim rytířstvo poslal, aby z nich vždy desátého vyčítajíce stínali. Pass. —

Hosted by Google

A on jísti bude na to, aby požehnal tobě, prvé než umře. Br. — Posiluj mne, abych zachován byl. Br.—

Pozn. 1. Ostatně srovnej §. 210. — §. 212. —.

2). Od spojky ať, něm. auf daß, daß, která se pojí:

a) S indikativem, co se sbíhá obzvláštně po způsobu rozkazovacím, k vytknutí důvěry a jistoty, s jakou mluvící děje vedlejšího a jeho vykonání očekává, jako:

Pověz nám kde jsou, ať budem jich s tebou účastni. Pass. — Oddělte je z prostředku množství tohoto, ať je v okamžení zahladím. Br. — Cti otce svého i matku svou, ať se prodlejí dnové tvoji na zemi. Br.— Přineste ho na lůži ke mně, ať ho zabiji. Br. — A bohům se pokorně modlím, ať tě zachovají ve zdraví a ode všech půtek učiní svobodného. Let. Troj. —

b). S optativem, když řeč jest o věci zprosta zamyšlené, jako:

Nezov přátel svých, ať by snad i oni zase nezvali tebe. Br. — Přišel jsem, ať bych ukázal čas noci té, jenž přijíti má. Br. — Vysvoboď nás z ruky jeho, ať by poznala všecka království země, že jsi hospodin sám. Br. —

3). Od spojek neda, leda, které složené jsou z ne, le t. j. avšak, jen a spojky da t. j. aby, lat. modo ut, modo s konjunktivem, něm. nur daß, lediglich daß, nur um. Spojkami těmi vytýká se činem výhradným účel, za kterým se co koná, a pojí se s příčeštím minulým bez pomocného byl jsem, byla jsem, bylo jsem, jako:

Téměř vše snaženství své obrátili na to, neda mladí blázni řekli: Toť jsou praví tovaryši. Štít. — A to vše činili, leda lid uspali t. j. jen aby. Plác. — Modloslužebenství okolních národův se přichytili, leda s nimi jakožto s sousedy mohli býti v dobré přízni.

Hosted by Google

Plác. — Staří nebývali skoupí, leda jen povinnost vykonali. Br. — Chatrně ho odívá, leda se před zimou a deštěm ochraňovati mohl. Vel. — Někdo běží, leda on běžel, a častokrát s cesty se uchýlí a zabloudí. Cap. — Ti s žáky přebíhají umění, leda se odbyla. Kom. — Dělá to, leda se mu chvíle krátila. Vel. — Dožeňme vlka, jakž můžem, do tenat, leda my kůži měli, nechť vrány maso snědí. Ctib. —

Pozn. 1. Nezřídka se vynáší věta účelná vztažným zájmenem který, jenž aneb příslovci kam, kde, kudy, v kteréžto příčině pojí se slovce ta s optativem, jako: Zdali i neposlal bůh syna svého, skrze něhožby napraveno bylo porušení naše t. j. aby skrze něho. Kom. — Již jsem vystavěl dům, místo, v němžby přebýval na věky. Br. — Ani daru nemáme, kterýžbychom přinesli muži tomuto. Br. — Pták skuliny, kudy by se dobýti mohl, hledá. Jung. —

Pozn. 2. Věty účelné vynášejí se přestupníkem pomocí časoslov chtíti, mysliti, míti, chystati se, jako: I vzdvihl meč, chtě ho zabiti t. j. aby ho zabil. Let. Troj. — Když pak vstal ten muž, chtěje před se jíti, mocí jej zdržel test jeho t. j. aby před se šel. Br. — Matka tvá a bratří moji stojí vně, chtíce tebe viděti. Br. — Obklíčili mne v domě v noci, myslíce mne zahubiti t. j. aby mne zahubili. Br. —

5). Věty účinkové.

§. 220. Věty účinkové aneb sousledné (enuntiationes consecutivae) drží v sobě činnost, kterou věta hlavní z povahy své za sebou nese aneb která účinkem jest věty hlavní. Ve větě hlavní jsou obyčejně slovce ukazovací tak, tak velice, tak vysoko, tak daleko, tak velmi aneb taký, takový a j. p. Věta vedlejší počíná:

1. Od spojky *že*, staročeské ježe, jež,ež, jenž, lat. ut, něm. daß, ſo daß. Spojka ta pojí se s indikativem, když se účinek za věc skutečnou soudí, s

Hosted by Google

optativem, když účinek se závislým býti myslí na jistých okolnostech. Ku př.:

Ctnost jest taková věc, že služebníka svého neopustí. Mudr. — I zasteskl sobě tak velice, že nemohl právě mluviti. Let. Troj. — Tím spůsobem oni v krátkém čase tak se vycvičili, že všecky sobě rovné daleko převýšili. Vel. — On jest tak zlobivý, že s ním nelze ani mluviti. Br. — Tak je soběvolně hrda člověčí mysl, že snáze dá se naraditi, než bezděky přinutiti. Štít. — Kdyžkoli se o zisk jedná, ti tak po tom dychtí, že nad každého lva lačného jsou vzteklejší. Zyg. — I byla v ty doby na křesťany taká pohroma přišla, že přítel přítele, syn otce boje se zapřel. Pass. — Všecko roucho tak mokré bylo, žeby z něho šťědře vodu vyždímal. Let. Troj. — A v té síni po všech stranách bylo plno polic, příhrad a krabic, žeby jich na sta tisících vozů neodvozil. Kom. — Pakli někdo jest takový, žeby v se tak hrubě doufal, jakoby toho snadně dosáhnouti a dovesti mohl: koliká prosím jest toho množství částka, při níž by toho dovedl, aby té věci tak dobře, jako on, rozuměla. Koc. —

2) Od spojky jakož, jakž, lat. ut, řecké ὥστε, ὡς, která se pojí buďto s indikativem, když řeč jest o účinku skutečném, aneb s optativem, když řeč jest o účinku zamyšleném. Spojka ta ukazuje k tomu, že účinek a příčina jeho takové věci jsou, které vespolek v příslušném poměru, v přiměřené srovnalosti jsou, jako:

V taký pych vstoupili, jakž již chtěli, aby se jim lidé jako bohu modlili t. j. že již chtěli. Pass. — Ta holubice tak se vysoko v povětří vznesla, jakož jí pro vysost nikdož nemohl viděti t. j. že jí nemohl viděti. Pass. — To bejlí tak ihned veliké moci bylo, jakož mnohé nemocné uzdravovalo. Pass. — Národ lidský upadl od boží milosti tak velmi i tak daleko, jakž nelze bylo nikomu spasenu býti. Pass. — A byla

Hosted by Google

tak převeliké krásy, jakž na všem světě ty časy nikde jí nebyla rovně. Leg. sv. Kat. — Ten hádek jest tak velmi nezbeden, jakž nedbá nijedněch kouzel. St. Skl. — Sluší uskrovniti tak svou žádost, jakž by nebyla protiv bohu. Štít. —

3). Od spojky *až*, *aže*, lat. adeo ut, něm. bis, ſo daß, bis in dem Grabe daß, kteroužto spojkou účinek věty hlavní se za cíl a vrch staví, až kam děj hlavní dospěl. Ku př.:

V tom úřadě tak jej král miloval, až jej biskupem učinil. Pass. — Někdo střelil oknem z ručnice, až skla pršely. Bart. — A oni ho rvali, až s něho vlasy pršely. Svěd. — A Drtina mne uhodil poličkem, až jsem za stůl vrávoral. Svěd. — Tak na mne prali, až jsme stůl rozházeli. Svěd. — Ulekl se, až oněměl. Háj. — I podrazil jemu nohy tak, až na zemi upadl. Háj. — Bratří ti takovou pilnost k tomu dílu přičinili, až zdi města toho druhého roku dokonali. Háj. — I počal tak velmi křičeti, až vešken lid přiběhna počal jeho tázati, kterakby se jemu stalo. Pass. — Tak se proti sobě zazlili, až jeden druhého za bradu chytil. Háj. — Tu jest tak horko, až by mohl omdlíti. Jung.—

4). Sousledná věta počíná od spojky *a* s optativem, když:

a) Obě věty jak hlavní tak vedlejší záporné jsou, v kteréžto příčině v latině klade se quin, qui non, v němčině daß nicht, ohne daß, ohne zu, jako:

Mezi lidmi žádný není tak dokonalý, aby se někdy zmýliti neměl. Vel. — Žádný národ pod sluncem nebyl tak dokonalý a svatý, aby časem zlých a nešlechetných lidí neměl. Vel. — Žádný tak mladý není, aby zítra nemohl umříti. Mudr. — Nejsme tak tuzí a železní, abychom nečili a srdečně se nehrozili, vidouce tento bouřlivý církve způsob. Zyg. — Alevšak nic není tak tajného, aby nebylo zjeveno. Háj. — Do smrti své nikdy na ni nezapome-

Hosted by Google

nul, aby nevzdechl a nezaplakal. Vel. — Žádný tak dobrý a spravedlivý není, aby samého sebe nemiloval. Vel. —

b). Totéž platí, když věta hlavní jest tázací aneb formy tvrdící, avšak v obou příčinách smyslu záporného, jako:

Může-liž kdo vzíti oheň do klína svého, aby roucho jeho se nepropálilo? Br. — Může-liž kdo choditi po uhlí, aby nohy jeho se neopálily? Br. — Může-li slepý slepého vésti, aby oba do jámy neupadli? Bydž. — A kde zanecháte slávy své, by nemusila skloniti se mezi vězni a mezi zbitými klesnouti? Br. — Jest-liž mnedle věc která v světě tak nebarevná, aby se v zrcadle oblesknouti a vyraziti nemohla, jen postavíš-li mu ji příhodně? Kom. — Sotva tak zašpiněné neb zdrápané zrcadlo býti může, aby vždy nějak, byť i temně, obrazů věcí nechytalo, sotva tak drsnatá tabule, aby se vždy nějak psáti a malovati na ni nemohlo. Kom. —

c). Když věta hlavní jest záporná aneb tázací o smyslu záporném, věta pak vedlejší jest tvrdící, v kteréžto příčině se klade v latině ut, qui, v němčině daß, ſo daß, jako:

Aniž jest kdo tak nesmyslný, aby to, což bílého, černým, což tvrdého, měkkým jmenoval. Vel. — My té moci s sebou zde nemáme, bychom to mohli učiniti. Let. Troj. — Který švec tak dělá, aby pět neb šest bot spolu šíti se pokoušel a na každé kousek udělaje odložil a jinou chytil a tu opět odlože jinou a tak pořád chytal a pouštěl až do vypořádání? Kom. — Který pekař tak dělá, aby jednu jednak druhou žemli do peci sázel a zase vynímal, tak aby každá několikrát tam a ven musela? Kom. — Kdo zajisté ten jest, aby tak těžkých a v takvé zatmělosti zapletených věcí moc s dostatkem dobře poznati a vedlé hodnosti a náležitě vyložiti a vysvětliti mohl? Koc. —

Hosted by Google

d). Když věta hlavní jest tvrdící aneb smyslu tvrdícího, lat. ut, něm. daß, ſo daß, v kteréžto příčině obsah věty vedlejší jako za cíl věty hlavní a za vrch její činnosti se staví, jako:

Stavitel, cokoli staví, tak stavěti musí, aby stavení na svém vlastním základu a v svých úhlech tak leželo, aby bez pomocí zevnitřních svou vlastní mocí a pevností stálo. Kom. — Není-li veliké, všech předešlých věků obraz tak před očima míti, aby rozličného lidského pokolení, národů, krajin, měst činy, příhody, války, potýkání, vítězství, slovem rozličná předsevzetí a ve věcech daření neb nedaření dle libosti spatřovati mohl? Kom. — Umějmež se tehdy tak k nim chovati, abychom před bohem vzáctni a jim milí býti mohli. Bavor. — Nad to více, jestliže se nenapravíte, trestati vás budu z moci své tak, aby se příkladem vaším jiní kárali. Vel. —

Pozn. 1. Sem též připočítati jest příklady, v kterých se větou vedlejší podmět a jeho způsobnost k čemu opisuje, jako: O urození jeho kdo jest, aby vymluviti mohl aneb uměl? Pass. — Nebo kdo jsme my, abychom mohli moc míti k tak dobrovolnému tobě obětování? Kom. — V štěstí pak kdo jest medle, aby se mírně choval, nenadul se a nezpýchal? Koc. — K čemužkoli přijdeš, to již bylo, co potratíš, to zase nastane, aniž jest co, aby po zhoubě své k prvnímu způsobu nepřišlo. Bavor. — A není toho nebezpečenství na zemi, aby ho také na moři nebylo. Preff. — Nižádného v tvém národě není, by byl tím jmenem nazván. Pass. — Místo *a* klade se zřídka že s optativem, jako: Kdo jest, žeby tě litoval? Br. — V příčinách těchto klade se zhusta místo spojky *a* s optativem zájmena vztažná který, jenž, jako: Aniž jest kdo, ježto by mu přes ruku dáti mohl a říci jemu, co to děláš? Br. — Kromě tebe není žádného, kterýžby měl právo koupiti pole to. Br. — Viz §. 206. A, 3; B. Pozn. 3.

Pozn. 2. Srovnej ostatné s větami sousledným věty po časoslovech činění a působení §. 211.

Hosted by Google

6). Věty podmiňovací a vyměňovací.

§. 221. Věty podmínečné, podmiňovací, podmínkové (enuntiationes conditionales) drží v sobě důvod možný, za kterým hlavní věta platnosti nabývá. Věta podmíněná s větou hlavní takovým vnitřním svazkem spojena jest, že výrok věty vedlejší, když jej za skutek na mysli položíme, ihned obsah věty hlavní za sebou nese, a když naopak výrok věty hlavní za křivý klademe, že i výrok věty vedlejší se ruší a v skutek vstoupiti nemůže, odkudž viděti, že platnost věty hlavní od platnosti výroku jest, který se pod hlavní větu podložil, a že na něm závisíc, toliko jím se v moci své drží. Věty podmínečné počínají:

1). Od spojky *-li*, původně částice tázací (§. 199, B, 2.), lat. si, něm. wenn, kterážto spojka povahy příklonné jest a tudy vždy za jinými slovy se klade. Spojky té užívá se:

a) Když děj, který podkládáme a na kterém výrok hlavní zavěšujeme, bez všelikého účastenství na prosto, jako věc skutečnou, vynášíme. V příčině té jest v obou větách jak v hlavní tak ve vedlejší indikativ, jako:

Udělá-li to pro mne, tu zvím, jestli přítelem. Mudr. — Přijde-li mi na nějtěžší, musím ty peníze platiti. Svěd. — Chtějí se s ním smluviti, bude-li toho hledati přátelsky. Svěd. — Budeš-li práti, všecko to do vody vházím. Svěd. — Jsi-li dobrý, pojď mezi nás, zvíš, kdo jsme. Svěd. — Pojďtež vy ven, chcete-li co míti činiti. Svěd. — Nechceš-li toho míti, odstav se ode mne. Svěd. — Nevyvede-li se z toho, nemám ho, než za arcizrádce. Svěd. — Kdož mi to oznámí, odpoví-li tobě tvrdě otec můj? Br. — Rovnáme-li dni naše ke dnům věčnosti, nic nejsou. J. Přerov. — Nebude-li hojnější spravedlnost vaše,

Hosted by Google

než zákoníků a Farizeů, nikoli nevejdete do království nebeského. Br. — Chce-li mne z toho viniti, nechť mne nařkne, chci jí ze všeho práva býti. Svěd. —

b) Při zapřisahání se, když moc jeho zvýšiti usilujeme, avšak nepřipouštějíce, že by to, což jsme podmínili, věcí skutečnou bylo, jako:

Učinil-li jsem to, jest-li ta nepravost u mne, nechať stíhá nepřítel mne. Br. — Přilniž i jazyk můj k dásním mým, nebudu-li se rozpomínati na tebe. Br. — Opřáhl-li jsem na sirotka rukou svou, lopatka má od svých plecí nechť odpadne a ruka má z kloubu svého ať se vylomí. Br. —

c) Když předzvídáme, že by se o to, což se podmínilo a podložilo, v skutku usilovati mohlo, užívá se spojky té s optativem, lat. si, něm. wenn, wofern, gefetzt daß, im Falle daß, jako:

Chtěl-li by ta myšlení sčísti, více jest jich, než písku. Br. — Hřešil-li by pak proti tobě bratr tvůj, jdi a potresci ho mezi sebou a jím samým: uposlechl-liby tebe, získal jsi bratra svého. Br. — A optal-libyť se vás kdo, proč je odvazujete, tak jemu díte, proto, že pán ho potřebuje. Br. — A slyšel-liť by kdo slova má a nevěřil by, jáť ho nesoudím. Br. — Vyšel-li by oheň a chytilo by se trní a shořel by stoh neb stojaté obilí nebo pole, nahradí ten, kdo zapálil to, což shořelo. Br. —

Pozn. 1. I to se sbíhá, že ve vedlejší větě jest indikativ a v hlavní optativ, jako: Má milá paní Anna, budu-li ty peníze kšaftovati, tehdy bych je dala po přátelích svých. Svěd. —

2). Počínají věty podmiňovací od sesílené spojky jestliže, která jest složena z jest-li a že, lat. si est ut, něm. wenn es der Fall iſt daß, wenn anders, falls, gefetzt daß, a které se užívá, když co podkládáme, ukazujíce s větším důrazem k skutečnosti. Spojka ta pojí se s touž mocí, jako předešlá:

Hosted by Google

a) S indikativem, jako:

A jestliže již jest umřel, tobě jest pánem naším býti. Háj. — Jestliže kde vody průtoku nemají, dmou se. Kom. — Ty, jestliže statek k rukám jde, potřebným zase podávej. Kom. — Jestliže se neopatříš této noci, zítra zabit budeš. Br. — Zdá-liť se za dobré tobě a, jestliže jakou mám lásku já u tebe, toho žádám, aby mne poslal do Judstva. Br. — Aniž možné jest nevzrůsti, jestliže se jen příčin k zrostu napomáhajících nenedostává. Br. —

b). S indikativem se též pojí, když se čeho přisahajíce dovoláváme, jako:

Jestliže se zapomenu na tebe, zapomeniž i pravice má umění svého. Br. — Jestliže on to na mne prokáže, odsuzují se cti, hrdla i statku. Svěd. — Odříkám se cti, hrdla i řemesla, jestliže jsem to učinil. Svěd. —

c). S optativem, jako:

Jestližeby co jedovatého pili, nikoli jim neuškodí. Br. — A jestliže byste co prosili ve jmenu mém, toť učiním. Br. — Nepokládáť bůh svému lidu za zlou věc, jestližeby kteří před nepřítelem utekli. Br. — Jestližeby kdo spásl pole neb vinici a vpustil hovado své, aby se páslo na cizím poli, což nejlepšího má na poli svém nebo vinici své, tím tu škodu nahradí. Br. — Jestliže by se kdo k učinění vám milosti nepohnul, toho nebýti člověkem soudíte. Zyg. —

Pozn. 1. Když se dvě věty podmiňovací proti sobě kladou, vynáší se druhá spojkou pakli, řidčeji spojkou jestliže pak, lat. sin, sin autem, si vero, něm. wenn aber, jako: Půjdeš-li se mnou, půjdu, pakli nepůjdeš se mnou, nepůjdu. Br. — Mluvil-li jsem zle, svědectví vydej o zlém, pakli dobře, proč mne tepeš? Br. — Jestliže jej honíš, tehdyť ujde, pakli on tebe honí, tehdy mu neujdeš. Mich. Konst. — Jestliže dobrovolně vyjdeš k knížatům krále Babilonského, i duše tvá živa bude i město toto nebude vy-

Hosted by Google

páleno ohněm, jestliže pak nevyjdeš, jistě, že vydáno bude město toto v ruku Kaldejských. Br. — Když se v druhé větě podmínka zprosta zapře, klade se pakli nic, pakli ne, lat. si non, si minus, něm. wo nicht, jako: Bude-li tu který syn pokoje, odpočineť na něm pokoj váš: pakli nic, k vám se navrátí. Br. —

Pozn. 2. Místo jestliže stojí vypuštěním spojky že pouhé jestli, jako: Protož nech svého úmyslu, jestli se zdá a líbí. Let. Troj. — Jest-li ustanovení má zavržete, uvedu na vás strach. Br.—Nemám tě, než za zrádce, jestli na mne toho nepokážeš. Svěd. —

Pozn. 3. Při spojkách -li, jestliže neklade se ve větě hlavní žádné spojky souvztažné, jako se to v němčině děje, kde věta hlavní počíná obyčejně od spojky so, když však v češtině souvztažné spojky potřebí, klade se tedy, tehdy, tu, avšak nikdy tak.

3). Věty podmínečné počínají od spojky kdy, řidčeji když. Spojka ta pojí se s optativem a to tak:

a) Že ve větě hlavní jest indikativ, když se činnost věty hlavní s jistotou očekává, jako:

Ale kdyby kdo z mrtvých šel k nim, budou pokání činiti. Br. — Pane, kdyby jen chtěl, můžeš mne očistiti. Br. — Kdyby mne tuze svázali novými provazy, jimiž by ještě nic děláno nebylo, tedy zemdlím a buďu jako někdo jiný z lidí. Br. — Kdyby kdo ohradil studnici a zase ji nepřikryl a vpadlby tam vůl aneb osel, pán té studnice nahradí. Br. — Zdaliž zařve lev v lese, když by nebylo žádné loupeže? Br. — Vydá-liž lvíček hlas svůj z peleše své, kdy by lapiti neměl? Br. — Když by ubil kdo služebníka svého kyjem tak, že by umřel mu v ruce jeho, pomstou pomstěno bude nad takovým. Br. — Koně náhubkem, kdyby kousavý byl, sevřeného maštalíř cídí. Kom. —

b) Že i ve větě hlavní jest optativ, když se na jevo dává, že v skutečnosti opak jest toho, co se podkládá, aneb že to, co s výrokem podloženým jde, skutečnosti do sebe nemá, že nejisté, praydě nepodobné jest, jako:

Hosted by Google

Kdy bych pérce měla, písala bych lístek. Rkk. — Kdy by ty byl zde, bratr můj byl by neumřel. Br. — Kdy bych nebyl Alexandrem, volil bych sobě býti Diogenem. Vel. — Věci stalé velmi snadně k zapomenutí by přišly, kdy by v spisy a knihy uvedeny nebyly. Vel. — Zdaliž bych já tak mluviti mohl jako vy, kdy byste byli na místě mém. Br. — A protož kdyby takový byl, však by ho mezi sebou netrpěli. Svěd. — Kdy by jeho nebylo, byli by mi dům vzali. Svěd. — Kdy by dobří lidé toho nebyli povědomi, muselbych byl křiv zůstati. Svěd. — Kdyby takové smíchotiny od bláznův se činily, mohly by trpeny býti. Zyg. — Kdybych řekl, že ho neznám, byl bych podobný lhář. Br. — Ty by jsi byl válel s krahujem, kdyby tobě bylo srdce udatné. Rkk. — Kdyby lidské přirození vlastnosti božské mělo a jim v skutku obcovalo, již by zbožněno neb v boha obráceno bylo. Cap. — Kdybych jim ten dům v moc dala, již by jej dávno utratili. Svěd. —

4). Věty podmínečné počínají od spojky *a* s optativem v obou větách jak hlavní tak vedlejší, v kteréžto příčině se spojka *a* velmi zhusta vypouští a pouhý optativ se klade, jako:

a) Řád státi by nemohl, aby všickni jednoho stavu byli. Mudr. — Aby jen ruky své pozdvihl, mohlibychom ochráněni býti. Br. — Dobře by bylo, aby se smířili. Svěd. — Mnohem bych vděčnější byla, aby spolu živi byli. Svěd. —

b). Bychom tak milostivě cizí hříchy soudili, jako své, žádného bychme neodsoudili. Mudr.—Bych se já trpení křižového lekal, o chvále sv. kříže bych nekázal. Pass. — By byl jinde, snad by mi toho z dobré vůle nečinil. Svěd. — Bych byl věděl, že jest tak veliká summa, nebyl bych toho na se bral. Svěd. — Syn jeho Zbislav byť došel mužského věku,

Hosted by Google

jistě by mstil otce svého. Háj. — Dobře by bylo, by byl nikdá do mého domu nechodil. Pass. —

Pozn. 1. Věta hlavní jest v té příčině velmi zřídka v indikativu, jako: Ta voda hojí otevřené vředy, aby je ráno a večer vlažnou tou vodou vymýval. Jung. — Aby lékař uměl hodně pokládati svá vázání, tudy často učiní nemocnému pohodlí. Vyb. Lit. —

5). Začínají od spojky *ač* místo *ače*, což složeno jest z *a* a tázacího *če*, staroslov. ašte, lat. si, siquidem, něm. wenn, wenn etwa, wenn aber, iſt es der Fall daß, wofern, falls, která se pojí z pravidla s indikativem. Ku př.:

A již beř se kam chceš, ač můžeš t. j. jestliže mužeš. Pass. — A toť se může dobře státi, ač jí chceš na této cestě čekati. Dal. — Ač to dívky samy zamyslily, znamení, žeť moudry byly. Dal. — Zastyďte se, muží, takých řečí, ač se hrdinami zváti chcete. Rkk. — Máme více na péči míti štěstí nežli neštěstí, ač chceme ctnostně živi býti. Mudr. — Přineste, ač co snad máte. Bibl. Mel. — Ač který bratr v lehkých vinách nalezen bude, účastenství stolu ho zbavíte. Jung. —

Pozn. 1. Nyní se k spojce té přikládá spojka -li, aby se její moc podmínečná zaostřila, jako: Bůhť odpustí, ač nebudeš-li více hřešiti. Jung. — Výstrahu tobě dávám, kterou ač chceš-li zachovati, můžeš moci živ býti. Háj. —

6). Od spojky *leč* místo le-če, což složeno jest z spojky le a tázacího če. Spojka ta klade se:

a) když věta hlavní tvrdící jest, v kteréžto příčině spojka ta smysl tvrdící v sobě drží a jest tolik, co a č, lat. si, siquidem, něm. iſt es der Fall daß, wenn aber, wenn etwa, wofern, in dem Falle wenn, jako:

Lečť jest pozapomenula, chci já jí to ku paměti přivesti. Svěd. — Leč ty sám zahyneš, toť mysl neb duše zahyne. Mudr. — Lečby tomu semeni byla země velmi líbezná, tuť na rok neb dvě létě potrvá a potom zahyne. I. z Rožmb.

Hosted by Google

b). Když věta podmínečná spolu rozlučovací jest aneb jak jinak po latinsku pravíme, disjunktivná, tehdy jest leč . . . leč, lat. sive . . . sive, něm. ob — ob, er ſei — oder, er mag ſein — oder, jako:

Hospodář v své čeledi, leč jest chudý, leč bohatý, každý má se slunci přirovnati. Štít.— Leč on má základy ode mne, leč nemá, jeho jistinu mám jemu zaplatiti, ale lichvu nic. Praž. pr. — Kdož sám sobě hřímá, tomu bouře nic neodjímá, leč buď léto, leč buď zima. St. Skl. — Leč bdí leč spí člověk, ti běhové v něm nepřestanou. Štít. —

Pozn. 1. Místo druhého leč klásti se může i aneb, jako: Což kážeš koli, to ze mne vše učiníš, leč mě zahubíš aneb živíš. St. Skl. —

Pozn. 2. Někdy se věta podmínečná pouhým způsobem ukazovacím bez všeliké spojky vynáší, jako: Srovnávejte obyčeje, uzříte hned, žeť se srovná také i přirození. Mudr. — Zdrž se od sváru a umenšíš hříchu. Br. —

Pozn. 3. Věty podmínečné dají se skrátiti i přestupníkem, jako: Pročež bych tedy hřešil proti krvi nevinné, chtěje zabíti Davida bez příčiny t. j. kdybych chtěl zabíti. Br. — Zdali kdo nalezna nepřítele svého, propustí ho po cestě dobré t. j. kdyby nalezl. Br. —

Pozn. 4. Když věta podmínečná rozlučovací jest, tehdy vynášejí se členy rozluky mimo výše jmenovaný způsob a) spůsobem rozkazovacím, v lat. sive . . . sive, v něm. mag er nun . . . oder, ſei es daß . . . oder, er mag . . . oder, jako: Všickni, chtějme neb nechtějme, musíme umříti. Háj. — Nepřátelům božím, dař se jim podlé vůle jejich neb nedař, všecko se ve zlé obrátí. Br. — Vysuďme neb nevysuďme, ty na tom nic škodovati nebudeš. Svěd.— Peklem jim hroz neb pěkně jich pros, nic při nich nezpravíš. Br. — Chtěj štěstí neb nechtěj, každému musí toho zámku příti. Mudr. — Bíla i s pannami, chtějte neb nechtějte, musily se brániti. Háj. — A chtěj nebo nechtěj, boha pravého poznati musíš. Pass. — b) Přikládá se k způsobu rozkazovacímu již, jižť, a, jako: Zavázáni jsme jistě k tomu, abychom se modlívali, již pak chtěj se nám neb nechtěj. Cap. — Ale mluv slova má k

Hosted by Google

nim, jižť oni slyšte nebo nechte. Br. *) — Již já pak vzhůru neb dolův skoč, musím dobýti, když se zasadí oč. St. Skl. — Ó nemoudrý ty, noci té umřeš a u věčné muky přijdeš, a chtěj nebo nechtěj. Pass. — c) Vynášejí se výrazy buďže . . . budže, buďže . . . aneb, jako: Buďto že jíte nebo píjete anebo cožkoli činíte, všecko k slávě boží čiňte. Br. —Z rady vůle jeho plyne všecko, buďže co činí on sám, buďže aby se dálo, dopouští. Kom. — Některé uzdravoval dotknutím se jich, *buďže* on se jich sám dotekl, budže oni se jeho dotýkali. Cap. — Činí to proto, aby vůle jeho svatá lidem v známost byla uvedena, buď žeby ji lidé plnili neb nechali. Cap. — Buďže mluvím, neumenšuje se bolesti mé, buďže tak nechám, neodchází odemne. Br. — Buďže dlouho živi budeme anebo málo, k vůli boží buďme živi. I. Dyk. —

§. 222. K větám podmíňovacím připočísti lze i věty vymiňovací, věty vymínečné, výminkové, které k větám hlavním v tom poměru jsou, že se výrok věty hlavní jinak v skutek uvesti nedá, než když se obsah věty vedlejší v skutek uvede, tudy že se výrok věty hlavní podmětu dotud přisouditi nemůže, dokud výrok věty vedlejší skutečnosti nenabyl. Při větách těch jest vždy věta hlavní záporná aneb smyslu záporného, věta pak vedlejší počíná od:

1) Spojky *leč*, která tím se od svrchu řečeného (§. 221, 6) dělí, že zde tázací *če* moci jest zapírací**), lat. nisi, nisi forte, něm. iſt es nicht der Fall daß, außer wenn, es ſei denn daß, wofern nicht, wenn nicht etwa, es müßte ſein daß. Spojka ta pojí se:

a) S indikativem, když se věc za jistou aneb skutečnou pokládá, jako:

Leč on bude zahuben, nám nelze zvítěziti. Let. Troj. — Leč rychle jej z světa zprovodí, nelze Ře-

*) V něm. ſie mögen hören oder es laſſen.

**) Že tázací če, nyní co, býti může moci jak tvrdící, tak zapírací, viděti jest z otázky: Co jest ještě bratr tvůj živ? na niž odpověď učiniti můžeme nejenom přisvědčující ale i zapírající. Rovněž tak dá se odpověděti na otázku: Což není ještě bratr tvůj živ?

Hosted by Google

kům proti Trojanským zvítěziti. Let. Troj. — Stavitel nestaví nic, leč základy položí, aby stavení na čem státi mělo. Kom. -- Nevejdeš sem, leč odejmeš slepé a kulhavé. Br. — To zlato nezhyne, leč láska mezi námi mine. Háj. — Nepustím tě, leč mi požehnáš. Br. *) — Nebyla jsem a nejsem ta, jak jsem živa, leč jsi ty ta sama.. Svěd. —

b) S optativem, když se věc za pouze myšlenou klade, jako:

Zdaliž půjdou dva spolu, lečby se za jedno snesli? Br. — Žádný nemůž přijíti ke mně, leč by jemu dáno bylo od otce mého. Br. — A nebude jísti z věcí posvěcených, leč by úmyl tělo své vodou. Br. — A také když se napiješ, na to pití nejez, leč by se velmi chtělo. Vyb. litt. — Pokrm nemůže ku požívení a rozmnožení těla našeho přijíti, leč prvé byl by proměněn a jemu připodobněn. Byl. — Toho úřadu podruhé, leč by od prvního deset let prošlo, žádný na se nebeř. Vel. — Ten nám jí nevrátí, leč by těžkým bojem od nás byl přemožen. Let. Troj. — A hned bude-li kosť anebo co jiné vidíno hodno k vynětí, buď vyňato, leč by mdloba nemocného nebo tečení krve překáželo. Vyb. litt. —

2). Pojem spojky té se zsiluje předkládáním slovce jediné, lat. nisi si, něm. außer wenn, wofern nicht, jako:

Žádný tedy na mysl sobě vstupovati nedej, jakoby člověk člověkem býti mohl, jediné leč se naučí člověkem býti. Kom. — Nemohou všickni prvního místa držeti, jinak první nebude, jediné leč druhého pod sebou míti bude. Mudr. — Nemůž jmín býti za ctnostného, jediné leč naň protivenství přijde. Mudr.

---

*) V němčině: Ich entlaſſe dich nicht, als wenn (außer wenn) du mich geſegnet haſt, aneb ich entlaſſe dich nur in dem Falle, daß du mich geſegnet haſt. —

Hosted by Google

— Jediné leč se kdo narodí z vody a ducha svatého, nemůže vjíti do království nebeského. Mel. bibl. — Mocí sobě těch věcí vzíti nemůžeme, jediné leč, co vyprosíme a vyžebráme, to míti budeme. Cap. —

3). Připojují se k ní spojky až, když, -li něm. außer bis, außer wenn, jako:

Přirození na štěpu pupenců dříve nežene, leč až je vláha z kořene vzhůru se tlačící tlačí, aniž týchž pupenců odvírá, leč až se v nich listí s květem učiní, aniž květu smítá, leč až se ovoce založí a kůrkou obtáhne, aniž ovoce odmítá, leč až dozrá. Kom. — Přirození zárodu z vejce netlačí dotud, dokudž se dokonale nesformuje a nezsílí, aniž ho potom k létání má, leč mu peří naroste, aniž ho z hnízda žene, leč když se létati naučí. Kom. — Po pravé cestě vedena býti nemůže, leč až by z divných prvé zápletkův bludných byla vypravena. Zyg. — Nepropouští žádného, leč má-li průvodní list. Jung. —

7). Věty připouštivé.

§. 223. Věty připouštivé aneb po latinsku koncessivné (enuntiationes concessivae) vyrostají, když se dva sobě odporné výroky spojí, které jeden vedlé druhého býti nemohou, potýkajíce a rušíce se vespolek. Věty připouštivé počínají:

a) Od spojky **a**, ku které z pravidla zájmena osobná já, ty, on, ona, ono, my, vy, oni, ony, ona se přikládají aneb která se sesilňuje přičiněním zájmenného prvku no v ano, an. Pojí se obyčejně s indikativem, řidčeji s optativem a jest lat. etsi, něm. obgleich, ungeachtet (daß), trotzdem daß, jako:

a) Před třetím dnem vešken svět jmena Alexandrova bál se a teď dnes, a já ještě živ, žádný se mne báti nechce. Mudr. — Mnohý statek svůj položil v tisíci, a on stál za tři neb čtyři tisíce. Háj. — Komor-

Hosted by Google

níci jeho oznamovali jemu někoho býti v černé sukni, a on byl v bílé, a jiného v červené, a on v šeré byl. Háj. — A skrze to sobě vysloužili to, ježto se vidí, by nebylo, ano na věky jest. Pass. — To což se vidí, by bylo, ano nic není, to jest vše, což jest na světě, ale to, což se nevidí, by bylo, ano jest, to jest věčná odplata všech dobrých a věčná muka všech zlých. Pass. —

b). A tak dobrovolně svého vlastního rodu velikou hanbu odkryl, an ho k tomu žádná potřeba a nouze nenutila. Vel. — Hledají vody, an jí není. Br. — Chrámy, an jim o tom žádný neporoučel, bořili. Koc. — Ukládati chtějí zákon, an by na odpor tomu uzavírati měli. Kom. — Vymlouvá se, an ho ještě neviní. Jung. —

2). Od spojky **a** s optativem, kteráž se však před bych, by a t. d. obyčejně vypouští, lat. ut, etiamsi, licet, něm. geſetzt auch daß, wenn auch, wenn gleich Užívá se jí, když se něco možného, pouze myšleného připouští. Vedlé formy optativu stojí obyčejně částice *i*, *pak*, ve větě hlavní stojí zhusta však, však předce, jako:

Aby bohatým byl, moudrý není. Jung. — Nic nedostane, aby dělal co chtěl. Jung. — A by pak toho, což říká, nic nesoudil ani té potřeby v srdci necítil ani na boha, jehož vzývati má, právě nepomyslil, však předce smyslí o sobě, že se modlil. Cap. — By všickni mlčeli, by žádný nic nepsal, ctnostný život nemůž trpěti zahynutí. Mudr. — Byť bylo lidu tvého jako písku mořského, ostatkové jeho toliko obrátí se. Br. — A naposledy byť se ujali všickni ti roubové, nebudou však jen zákrskové. Kom. — Byť pak fík nekvetl a nebylo úrody na vinicích, byť i ovoce olivy pochybilo a rolí nepřinesla užitku, já však v hospodinu veseliti se budu, plesati budu v bohu spasení svého. Br. — Byť pak byl hřmot za tebou nevím

Hosted by Google

jaký, neohledej se. Háj. — A protož nebudeme se báti, byť se pak i země podvrátila. Br. — Byť i stany své proti mně rozbili, nebude se lekati srdce mé. Br. —

Pozn. 1. Místo výrazu byť i, byť pak i klade se pouhé třebas, něm. wenn gleich, jako: Zjednejte mu ženu neb pacholíka, ať ho hlídají, třebas přes noc jemu po třech groších placeno bylo. Svěd. —

3). Od spojky ač, ačkoli (z *a* a tázacího *če*), lat. tametsi, etsi, quamquam, něm. obgleich, obſchon a j. která se obyčejně klade, když se něco skutečného připouští. Ve větě hlavní jsou spojky však, ale, ale-však, však proto, ale však proto a j. p. Ku př.: Pražané ač pole obdrželi, však jich tu mnoho zůstalo. Háj. — Rozkoš ač každému věku velmi škodí, však nejvíce mladému. Mudr. — Ač oni mluví, že je někdo osvobodí, ale sami nevědí kdo a kdy. Solf. — Kteříž ač to slíbili učiniti, však proto tajně a nočně vskakujíce škodu činili. Háj. — Ačkoli ti tří plukové nejsou sobě rovni v počtu osob, však proto tím větší náklad jde na koně, že se v tom vojsku pěšímu dobře vrovnati může. Vel. — Ačkoli musí to býti, aby přicházela pohoršení, ale však běda člověku, skrze něhož přichází pohoršení. Br. — Ač některým se zdálo, že jsou berněmi a pomocmi, kteréž činili pánu svému, obtěžováni, ale však proto dobrotivě to nesli. Háj. — Na smrti ač se tělo života zbavuje, však duše zůstává nesmrtedlná. Bor. — Ač bych měl tento způsob lodí vypsati, však když jest to jiný předemnou učinil pomíjím toho. Har. — Ty věcí ač by lépe bylo zamlčeti a v zapomenutí věčné pohřbíti, však předce tuto jsou odemne vypsány k potupě a zahanbení jich. Koc. —

Pozn. 1. Vztažná spojka ač klade se též, jako latinské quamquam, i ve větě hlavní, v kteréžto příčině prvotná její povaha tázací na jevo vystupuje, v němčině praví se

Hosted by Google

und dennoch, jedoch, indessen, jako: Ač kdo jest, ježto by mohl dům jeho vystavěti? Br. — Ač co mně do toho? Jung. — Ač jací jsou někdy byli, mně potom nic není. Br. — Ačkoli ne mne jste opustili ale sebe sami, praví Pán. Br. —

4). Od spojek jak, jakož, jakž, jakkoli, jakžkoli, jakžkolivěk, lat. quamquam, quamvis, něm. wenn gleich, obgleich, so sehr auch, wie wohl, wie sehr auch, obgleich noch so sehr, když se k odporné vlastnosti a stavu věcí ukazuje. Z pravidla kladou se tudy spojky ty při jmenech přídavných, jako:

A jak byl císař v hněvné vádě, však se s moudřejšími tázal. Leg. Kat. — Ten oheň, jakž není duším věčný, však přesiluje všeho světa muky. Pass. — Jakož jest Magdalena nařkla tu děvečku z nepoctivosti, ale však jest sama se nepoctivě chovala. Svěd. — Mírný, jakkoli vlídný jest, není titěrný. Kom. — Strom jakkoli veliký býti má, shrnuje se však v jediné ovoce svého jádro všechen. Kom. — A v tu hodinu, jakžkoli jasno bylo, tak veliká hřímota přišla, že se chrám na tři části rozsedl. Pass. — Jakžkoli on přikazoval, předce oni mnohem více ohlašovali. Br. — Sv. Václav jakžkolivěk učení pilen byl, však proto modliteb svých obyčejných bohu obětovati nepřestával. Háj. —

5). Od spojek kterak, kterakž, kterakkoli, lat. quamvis, něm. wiewohl, so sehr auch, obgleich, obgleich noch so sehr, jako:

Kterak ti všickni divové jsou byli velicí, však proti tomuto nebeskému divu jsou malí. Pass. — A kterakžkoli více než tři sta let ta těla v zemi jsou ležela, však jsou tak nova nalezena, jakoby toho dne byla pochována. Pass. — Kterakžkoli nedávno to dítě se urodilo, ihned promluvilo. Pass. — Kterakžkolivěk mistří o tom píší, však o tom nikdá nekonají. Pass. — Kdožby byl jeho ukrutný život zna-

Hosted by Google

menal, kterak by koli byl křehký člověk, musil by se polepšiti. Pass. —

Pozn. 1. V témž smyslu užívá se někdy i zájmena což, cožkoli, lat. quantumvis, jako: Tys ten, ježtos' své zvolené vítěze tak silně posilnil a potvrdil, že *což* jsou biti i dráni, sečeni i vláčeni, pečeni, řezáni, vrtáni, rozličně trýzněni, však to jim tvým svatým vdešením lehko bylo trpěti. Pass.—

6). Od spojky ježto aneb ješto, které se z pravidla jen tehdy užívá, když věta vedlejší za větou hlavní jde. Klade se:

a) když okolnosti připomínáme, které obsahu věty hlavní odporují a opaku vymáhají, něm. wo doch, da doch, ungeachtet (daß), trotz dem, obgleich, jako:

Běda tobě, jenž hubíš, ješto sám nebýváš huben, a kterýž nevěrně děláš, ješto tobě nečinili nevěrně. Br. — Nedá pokoje, ješto jsem já jí jak živa nic neudělala. Svěd. — Milý bože, nechce toho kšaftu dělati, ješto jest velký čas. Svěd. — Bije se se mnou, ješto jsem mu nic neudělala. Svěd. — Potom nahý meč svůj jim ukazoval, maje za to, že je tím přestraší a zděsí, ješto oni proti tomu na obě straně ostrým mečem ducha nejhorší nepřátely své častokrát ranívali a zaháněli. Koc. — Vyptáváte se na naši poctivost, odkud jsme zrozeni, ješto se nic nedoptáte. Svěd. —

b). Když se vůbec výroky sobě protivné jeden k druhému připojují, v něm. wo dagegen, wo hingegen, jako:

Velmi sobě škodí, kdož slibuje za cizího, ješto ten, kdož nenávidí rukojemství, bezpečen jest. Br. — Nešlechetný nešlechetnosti obmyšlí, ješto šlechetný obmýšlí šlechetné věci. Br. — Totoť zvláštně mezi mnohými věcmi má cnost, že dobyta může býti, odjata býti nemůže, ježto všecky jiné věci jsou v moci štěstí, a když štěstí brání, nemohou dobyty býti a zachovány. Hr. Jel. —

7). Od výrazů nechť jest tak že, budiž tak že, lat. licet, něm. es mag sein, zugegeben daß, jako:

Hosted by Google

Nechť jest tak, že jsem zbloudil, při mně zůstane blud můj. Br. — A nechť jest tak, že mají něco bystrého, což se i nám hoditi může, fráse jádrné a nejedné propovědi mravné, zdaliž však proto hned k nim musíme? Kom. — Nechť jest tak, že se některé hlavy k študování nehodí, pravé však to, což přednášíme, bude o zdárných aneb aspoň zdravých hlavách. Kom. — Ale nechť jest i tak, že jsem vědomě a chtě muže tvého utratiti dal, proto-liž mne v hněvivé ruce synům tvým i jiným k zamordování vydáš? Vel. —

Pozn. 1. Věty připouštivé mohou se i pouze pomocí nechť s indikativem vynesti, jako: Nechť se na mne shrne oheň, kříž, útok líté zvěři a všecka nejukrutnější mučení nechť se na mne shromáždí, nicť já na to vše nedbám, toliko ať Jezukrista dojdu. Koc. — A věř mi toho jistě, kdo jest moře neviděl, na něm se neplavil, při bouři mořské nebyl, ten jest jednoho velikého, mocného, předivného božského divu v tomto světě neviděl, nechť jest pak co chce jiného viděl. Preff. — Nad to pozoru hodné jsou tyto mluvení způsoby: Zacházej s bezbožnými jak kdo chce, v nebezpečenství vchází. Br. — Stromu, nechť jest jakkoli vzácný, nezalévá zahradník vínem neb mlékem, než vodou. Kom. — Buď hejtmanem kdožkoli buď, s místa majestátu královského purkrabí nejvyšším hnouti nemůže. Všehr. — Tedy cožkoli mluv já, nezjednám-li co on chce, nic nedbá. St. Skl. — A nedbáte, staň se zemi jakž staň, leda vy svou vůli vyvedli. Arch. —

Pozn. 2. Věty připouštivé dají se i souřadně vynesti, jako: Neuzříte větru aniž uzříte přívalu, však potok tento naplněn bude vodou, tak že píti budete i vy i hovada vaše. Br. — Jazyk malý oud jest, a však veliké věci provodí. Br. —Odtud to jest, že se německé spojení vět zwar . . . , aber doch v jazyku českém jak souřadně tak podřadně vyjádřuje, jako: Zwar kennt Niemand unser Inneres besser, als wir selbst, aber es gibt doch einige Dinge, welche die Menschen besser an uns sehen, als wir selbst t. j. ačkolivěk žádný lépe svědomí našeho nezná, než my sami, však proto jsou některé věci, ježto lépe lidé na nás spatřují, než my sami.

Pozn. 3. Věty připouštivé vynášejí se i přestupníkem, jako: Někteří i hříšníci velicí byvše, však jsou se ne-

Hosted by Google

beského království dosloužili t. j. ačkoliv byli. Pass. — Znají, že na se zlořečenství uvodí synové jeho, avšak nezhřešil jim t. j. ačkoliv znal. Br. — Blahoslavený jsi, že mne nikda neviděv, však jsi v mě uvěřil t. j. ač jsi mne nikda neviděl. Pass. —

Pozn. 4. Německé spojky ohne daß, ohne zu vyjádřují se v jazyku českém: 1) Spojkou aby ne, lat. ut non, quin, qui non, když věta vedlejší jest větou souslednou aneb účinkovou, v kteréžto příčině zhusta věta hlavní záporná jest, jako: Do smrti své nikdy na ni nezpomenul, aby nevzdechl a nezaplakal. Vel. — Tvé panství učinilo, že se nad nimi mstíti bez zlé pověsti nemůžeš, aby vší obci v podezření nebyl. Mudr. — Čehož jsem pominouti nemohl, abych o tom krátce dotknouti neměl. Vel. — Mnozí raději chtí jmíni býti za dobré muže, by i nebyli, nežli býti, by za dobré jmíni nebyli. Mudr. *) Viz §. 211, §. 213. — 2). Když věta vedlejší jest vymiňovací, tehdy klade se ne-li, aneb leč, v kteréžto příčině věta hlavní záporná jest, jako: Neuzříte tváři mé, ne-bude-li bratr váš s vámi. Br. **) — Nejedí, leč by ruce umyli. Br. — Nikdy k stolu nesedej, leč se prvé pomodlíš: nikdy také nevstávej, leč bohu poděkuješ. Kom.—Viz §. 221, §. 222.—3).Když věta vedlejší má do sebe moc věty připouštivé, vynáší se spojka táž spojkami *an, ano, ačkoli,* jako: Všeho tu nechavše ven z jeho země valem utíkali, ano jich žádný nehonil. Háj. — Oni sami dobrovolně, an jich žádný nejímal a nenutil, k vyznání své víry se podávali. Kom. — Myslili na šlechetnost, ačkoli jí vykonati nemohli. Br.— Běda prorokům bláznivým, kteříž následují ducha svého, ješto však nic neviděli. Br. ***) — Již někteří činí se učiteli býti, ješto nejsou. Br. — 4). Vynáší se spojkami souřadnými *a, aniž, a ne, avšak ne,* jako: Běda duši té, kteráž se nábožnou a svatou dělá, a není. Kom. — Jeden každý cestou svou půjde, aniž se uchýlí z stezek svých. Br. — Ale sv. Jiří to pití požehnav vypil, a nic jemu nevadilo. Pass. — Všecky řeky jdou do moře, avšak se nepřepl-

*) V němč. Viele wollen lieber für brave Männer gehalten werden, ohne es wirklich zu ſein, als es wirklich ſein, ohne dafür gehalten zu werden, lat. multi malunt existimari boni viri, ut non sint, quam esse, ut non putentur. —

**) Ohne daß euer Bruder mit euch ſei. —

***) V něm. Weh den thörichten Propheten, die ihrem Geiſte nachgehen, ohne daß ſie Geſichte geſehen haben.

Hosted by Google

nuje. Br. — I budou jísti, avšak se nenasytí. Br *) — 5). Dá se vyjádřiti přechodníkem s zápornou částicí ne, jako: Vilém Tell srazil jablko šťastně, nic dítěti svému neubliživ. Vel. — I ušel tajně od něho, neoznámiv mu, že jde pryč. Br. — Mnoho jest jich, kteříž na poly života nedokonavše, smrtí zachváceni jsou. Mudr. — Sluneční paprslek skrze sklo prochází, nic skla neurazuje. Pass. — Ty chceš, nic nebojuje, zvítěziti, chceš, nic nepracuje, své protivníky přemoci. Pass. — Oni mezi králi a knížaty, nic se nestrachujíce, pravdu mluvili t. j. bez strachu. Pass. — I šel nevěda, kam přijde. Br. **) — 6). Avšak může se i takto vynesti, že věta s spojkou ohne daß, ohne zu vysloví se větou hlavní, věta pak hlavní přechodníkem, v kteréžto příčině věta hlavní záporná jest, jako: Mnozí z nich vycházejíce nenavracovali se. Háj. — Tomu i čerti také věří, ale věříce nemilují jeho. Štít. ***) — Přes celou noc pracovavše nic jsme nepopadli. Br. — Tehdá slúhy hledavše jeho nikdež nenalezli. Pass. ****) — Ale mně se s nimi hádati kázav nižádné mi odplaty neslíbil. Pass. — Nejeden ráno z domu vyjda do něho se víc nenavrátil. Kom. — 7). Vynáší se spojka táž jmenem podstatným s předložkou bez, jako: Hřeší tedy učitelé, kteříž žákům z paměti se učiti káží bez vysvětlování jim věcí. Kom. — On bez meškání hned se s ní vojensky potkati miní. Háj. *****) — Dnové naši jsou jako stín běžící po zemi bez všelikého zastavení. Phag. — Narodil se bez její čistoty rušení. Pass. —

8). Věty srovnávací.

§. 224. Věty srovnávací, (enuntiationes comparativae) vznikají, když se dvě věci ve vlastnostech a činnostech, kteréž jim přináleží, jedna s druhou měří, aby se jednostejnosti aneb rozdílnosti spůsobu jejich, míry a stupně vyrozumělo. Vlastnosti a činnosti, ku

*) V něm. ohne ſich zu ſättigen.
**) V něm. ohne zu wiſſen.
***) V něm. aber ſie glauben ohne ihn zu lieben.
****) V něm. ſuchten ihn, ohne ihn gefunden zu haben.
*****) V něm. ohne zu zögern.

Hosted by Google

kterým se věci měří aneb srovnávají, slují třetí člen srovnání aneb třetí člen srovnávací (tertium comparationis). Věty srovnávací počínají:

1). Od spojek jako, jakož, jakž, rovně jako, lat. ut, quemadmodum, quomodo, sicuti, něm. wie, gleichwie, sowie, auf eben die Art wie. Ve větě hlavní jsou spojky ukazovací tak, takž, rovně tak, podobně tak, též, též rovně, rovně též, lat. ita. něm. so, ebenso. Spojek těch užívá se:

a). Když věci rodu rozličného srovnáme, aby což o jedné patrné a známé jest, tím se platnost a způsob toho, což o druhé vypovídáme, zřejmější a mocnější učinily a jako v obraze ukázaly. Ku př.:

Jakož ptáci létající svých hnízd hájí, tak hájiti bude hospodin zástupů Jeruzaléma, anobrž obhajuje. Br. — Jakož u vodě tvář proti tváři se ukazuje, tak srdce člověka člověku. Br. — Šel za ní, jako vůl k zabití chodívá a jako blázen v pouta, jimižby trestán byl. Br. — Jako ten, kterýž spí, má naději k procítění a k vstání, tak zajisté i ten, kterýž umírá, má naději, že vstane od mrtvých. Achill. — Jakož oudové těla s duší se spojují, tak praví duchovního těla oudové skrze Ducha svatého svazkem lásky se pojí. Zyk. — Jakožto nemůže se dokonale spatřiti cesta ptáka letícího v oblacích a v povětří aneb ryby plující v moři, též rovně cesty mladého člověka v mladosti jeho nemůže žádný seznati, kam se nachýlí aneb obrátí, k dobrému-li čili k zlému. Jan z Lobk. — Jakož oblak zemi svou vláhou obvlažuje, takož duch svatý tvrdá srdce k žíni svatých skutkův připravuje. Pass. — Což toho hájí, aby jako v malém domě veliký přebývá muž, tak v malém těle veliká mysl nepřebývala? Hr. Jel. — Však nekaždá historie jest mistrem života, jako nekaždá ruda zlato nese. Koc. —

Pozn. 1. Když k oběma věcem, jež se srovnávají, jeden a týž přísudek přísluší, tehdy se jen při jedné klade, při

Hosted by Google

druhé se však vypustí, jako: Jako beránek k zabití veden jest. Br. — A jako kobylky v množství přicházívali. Br. — Tohotoť světa štěstí jestiť jako nebe nestálé. Let. Troj. — Srdce jeho tuhé jest, jako kamen, tak tuhé, jako ulomek zpodního žernovu. Br. — Kvete jako růže. —

Pozn. 2. Někdy se však spojka jako vypouští, věta pak hlavní má na počátku tak, rovně tak, podobně tak, jako: Když není drev, hasne oheň, tak když nebude klevetníka, utichne svár. Br. — Železo železem se ostří, tak muž zaostřuje tvář přítele svého. Br. —

Pozn. 3. Od tohoto způsobu srovnávání odděliti jest, když věc kterou k jiné věci připodobujeme, což se činí pomocí časoslova býti se spojkou jako. Na rozdíl jmenujteť se věty takové věty připodobující, jako: Žádost splněná jest jako strom života. Br. — Dnové naši jsou jako stín, běžící po zemi beze vší zástavy. Br. — Budete zajisté jako dub, s něhož listí prší, a jako zahrada, v níž vody není. Br. — Malé bezpráví jestiť jako jiskra malá, kteráž plodí plamen veliký a druhdy vší obci škodný. Let. Troj. — Jinak se praví s týmž smyslem a mocí takto: Takoví zprávcové obcí podobni jsou těm lidem, kteříž z kratochvíle vejdouce do lodí, aby se toliko pro ukrácení tesklivé chvíle provezli, když je potom mimo naději na hlubinu mořskou vítr zanese, teprva se zpátkem k břehu ohlédají, a kterakby zase k zemi přijíti mohli, o to se žádostivě starají, však nicméně se strachem a s velikou nechutí chtěje nechtěje v nebezpečenství s jinými zůstati a vytrvati musejí. Koc. — Takový zprávce nic by se nedělil od zedníka aneb tesaře, kterýž z neumělosti své užívá těch šňůr, pravidel a závaží, podlé nichž nemůže než všecko křivé, nerovné a zlé udělati. Koc. —

b). Když činnosti jedné aneb dvou věcí srovnáváme, ukazujíce k jednostejnosti způsobu, běhu a moci, jež činnostem těm příleží, jako:

Jakž miloval mne otec, tak i já miloval jsem vás. Br. — Jak jest můj manžel koupil, tak jsem já zase prodala. Svěd. — Tak to poznamenali, jakž co od jiných slýchali. Vel. — A holub lišce odpovídal, jakož mu vrabec poradil. Kom. — Čehož užitek ten bude, že jak vtip častým broušením se zostří, tak paměť častým jí naplňováním se rozšíří. Kom. — Zda-

Hosted by Google

liž tak, jako hledí člověk, ty hledíš? Br. — Strom jak roste, tak stojí. Kom. — Jak nabije, tak vystřelí. Jung. — Staří ptáci jak zpívají, mladí po nich tak vrzají. Jung. — Jakož nic slavného není, než ctnost, tak nic není potupného, než hřích. Hr. Jel. — A jakož nyní viděly sousedy Sionské zajetí vaše, tak uzří brzo od boha vysvobození vaše. Br. — Jakž mi učinil, tak mu učiním. Br. — Tak zase odchází, jakž přišel. Br. — A když slunce na pannu přijde, zase vody ubývá, rovně jako prvé jí přibývalo. Mir. — Jakož jsi řekl, tak buď i mně i tobě. Let. Troj. — Učiniž hospodin s vámi milosrdenství, jakož jste i vy činily se mnou. Br. — Jak jsem prvé před pány soudci svědčil, to ještě svědčím. Svěd. — Prosím snažně, aby mi rady své tajnosti, jakož jsi řekla i slíbila, již oznámila. Let. Troj. — Po dvém vešli do korábu samec a samice tak, jakž byl rozkázal Bůh. Br. — Chciť vaším otcem býti, jakož jsem i prvé byl. Mich. Konst. — A choval se, jak na dobrého náleží. Svěd. — Mají se k bohu tak, jako sluší se k bohu míti. Štít. — Nebudete dělati tak, jakž my nyní zde činíme. Br. — Jakž se jídá srna a jelen, tak je jísti budeš. Br. — Jakož radovala se nad tvým poklesnutím a veselila se nad pádem tvým, tak kormoutiti se bude nad svým spuštěním. Br. —

Pozn. 1. Když činnost věcí srovnaných jedna a táž jest, tehdy se z pravidla k jedné přičiní, u druhé vypustí, jako: Pán můj neví tak, jako já, co jest v domě. Br. — Zdaž budeš s velrybem hráti, jako s ptáčkem t. j. se hrává? Br. —

Pozn. 2. Časoslovo býti s spojkou jako ukazuje zhusta k jednostejnosti osudu a způsobu života, v nějž se věc srovnaná uvozuje, v něm. werden wie, daſſelbe Schickſaal haben, es geht Jemdem ſo wie, es ergeht Jemandem nicht beſſer als, jako: Tehdy zemdlím a budu, jako někdo jiný z lidí. Br. — Aj hospodin rozptýlí obyvatele země té i budeť, jakož lid, tak kníže, jakož služebník, tak pán jeho, jakož kupující, tak prodávající, jakož půjčující, tak vypůjčující, jakož

Hosted by Google

lichevník, tak ten, jenž lichvu dává. Br. *) — I budeť to město, jako když se lačnému ve snách zdá, an jí, ale když procítí, prázdný jest život jeho, a jako když se žíznivému ve snách zdá, an pije, a když procítí, žíznivým zůstává. Br. — Jinak se obzvláštní tento způsob dá vynesti takto: Aj člověk učiněn jest, jako jeden z nás, věda dobré i zlé. Br. **) — Tehda ona řekla: Ten šiřal a lhář, ješto jemu tak přijde na to, jako Človíčkovi a Kočkovi. Svěd. — Přijde tobě rovně tak, jako jemu. Svěd. —

c). Když vlastnosti věcí srovnáváme a srovnajíce k jednostejnosti stupně a míry, jež jim přísluší, ukazujeme. Velmi zhusta pojí se spojky ty s příslovci, jako jsou daleko, vysoko, mnoho, málo, nejvíce a j. p. Ku př.:

Byl tak čitedlný bíd vlasti své, jak byl ran jejích účastný. Zyg. — Tak jest neslušna přílišná chvála, jako přílišné hyzdění. Štít. — Jak dříve otec vesel byl, tak jest nyní smuten. Us. — Jak jest hřích klamati, tak jest hřích pravdy zapříti. Svěd. — Jak řídká jest moudrost, tak řídké jest pravé přátelství. Mudr. — V jak prvé veliké vzácnosti a poctivosti byly modly, v tak veliké zase mrzkosti a potupě budou. Br. — A tak daleko šel za člověkem, jakož daleko člověk zašel od něho. Štít. — Jak daleko jest východ od západu, tak daleko vzdálil od nás přestoupení naše. Br. — Jakož jsou vysoko nebesa nad zemí, tak jest povýšeno milosrdenství jeho nad těmi, kteříž se ho bojí. Br. — Jakž my málo sobě slibův a přípovědí svých vážíme, tak málo mezi lidmi víry máme. Vel. — Jakož jsem já dnes sobě draze vážil života tvého, tak budiž drahe vážen život můj před hospodinem. Br. — Té nevýmluvné důstojnosti božské se líbilo nám se v písmě

*) V němč. Und es wird daſſelbe Schickſaal haben der Fürſt, wie das Volk, der Herr, wie ſein Knecht aneb es wird dem Fürſten ſo gehen, wie dem Volke aneb es wird dem Fürſten nicht beſſer ergehen, wie dem Volke a t. d.—

**) V něm. iſt geworden wie unſer einer.

Hosted by Google

svatém tak dalece, jak dalece mdloba našeho rozumu stačiti mohla, vyjeviti. Kom. — Jakž kdo nejvíce jest účasten dobrého, tak i chvalitebný jest nejvíce. Hr. Jel. — Jakož zajisté nejpatrnější částka jest v postavě lakomce, tak i nejobecnější jeho dílo jest sahati k tomu, co se vidí zevnitř, a ne k tomu, co složeno jest uvnitř. Žer. —

Pozn. 1. Když přísudek oběma větám společný jest, tehdy klade se toliko ve větě první, v druhé se vypustí, jako: A mezi tím bílým květem nalézá se porůznu květ brunatný, maličký, jako semeno horčičné t. j. maličké jest. J. Čern. — Domácí ta bylina listí má ostře špičaté, jako vrba. J. Čern. — Postavy byl vysoké a tenké, jako otec jeho. Let. Troj. — A tak jsem učinil, až jsem všechen otok zmalil, že byl tvrdý jako kámen. Lék. Ras. — Šupiny velryba jsou pevné, jako štítové. Br. —

d). Když věta hlavní záporná jest, tehdy popírajíce jednostejnosti a rovnosti způsobu, míry a stupně, na jevo stavíme, že činnost a vlastnost podmětu věty hlavní o menší míře a menším stupni přísluší, nežli podmětu věty vedlejší, v jistých příčinách však může záporná věta hlavní i k větší míře a k většímu stupni se táhnouti. Ku př.:

Jak otec syna miluje, tak matka jeho nemiluje. Us. — Nebyl tak bedliv, jak schopen jest. Us. — Král Václav nebyl tak lenivý a rozmařilý, jakž ho nejedni malují. Vel. — Jazyk náš není tak úzký ani tak nehladký, jakož se některým zdá. Všehr. — Aniž krása tak mnoho přijdouc radostí přináší, jak velikou činí utíkajíc žalost. Hr. Jel. — Nenít vám nic tak nebezpečno, jako když mu dáte svobodné prodlení, aby sobě zásoby i pomoci dobyl a pomocníky své shromáždil. Let. Troj. — Příšery noční, majíce tvárnost a způsob podstatných věcí, jsou však mámením toliko pouhým, ne tak spěšně se ukazujícím, jak rychle míjejícím a pomíjejícím. Žer. — Aniž tak

Hosted by Google

směle a pyšně přitáhl, jak strašlivě a sníženě odtáhl. Vel. —

Pozn. 1. I zde se činem skráceným společný přísudek toliko jednou klade, jako: A kdo jest tak věrný ze všech služebníkův tvých, jako David? Br. — Nicť není tak nesnadného a těžkého, jako chvalitebně a dobře království. Vel. — Nic tak dobře dobrému nesluší, jako žádnému neškoditi a komužkoli můž, dobře činiti. Všehr. — Nicť tak měst nezvelebuje, jako měšťanův dobrota a sláva t. j. jako zvelebuje je měšťanův dobrota a sláva. Hr. Jel.—Aniž tak hrubě nejedení zemdlívá, jako nespaní. Kom. —

e) Odtud užívá se i spojky té po komparativu, když věta hlavní záporná jest, v kteréžto příčině se obsah věty hlavní též k míře menší souditi má, jako:

Králové nic dražšího a vzácnějšího nemají, jako korunu. Br. — Nic není lepšího, jako bázeň Páně. Br. — Při dětech zajisté nemůž platnější vymyšlena býti buď ostruha aneb nástraha, jako aby písmena znáti nejinak, než skrze psaní jich učeni byli. Kom. — K navedení ctného života nic není platnějšího, jako poznati sebe samého. Koc. — Mezi všemi těmi věcmi nic přednějšího a vyššího není, jako soud a spravedlnost konati. Kom. — Co za větší rozkoš nemocný míti může, jako aby do domu lékaře jda o své neduhy s ním rozmlouval?

f) V příčinách posud jmenovaných jest ve větě srovnávací indikativ, avšak když se jako s optativem pojí, tehdy připodobujeme děj věty hlavní k ději vedlejšímu toliko činem přibližným, na jevo stavíce, že děj hlavní toliko tvárnost a způsob děje vedlejšího na se béře, aneb žeby mezi nimi podstatná podobnost byla, kdyby děj vedlejší v skutek vstoupil. Odtud drží věta vedlejší v sobě povahu vět podmiňovacích. V latině klade se quasi, tanquam, v něm. wie wenn, als ob, jako:

I slyšel jsem skřehot, jakoby se peníze sypaly. Svěd. — Zpodepřel sobě ruce na kolena, jakoby něco myslil. Svěd. — Všudy se tmělo a mrkalo, ja-

Hosted by Google

koby hodina na noc byla. Svěd. — A tak jasně mluvila, jakoby nic nemocna nebyla. Pass. — Ještě mnou postrká, jakobych jeho otec nebyl. Svěd. — A ta šelma hlavu, jakoby se na něho obořiti chtěla, vyzdvihla. Koc. — Tak jsou živi, jakoby boha nebylo. Jung. — Nepřátelé pohrdají lidem mým, jakoby nebyl více národem před obličejem jejich. Br. — A volal hlasem velikým, jakoby lev řval. Br. — Tak se v Řeckém vojště ohňové blýštěli, jakoby dnová jasnost je osvěcovala. Let. Troj. — To já pamatuji, jakoby dnes bylo. Svěd. — Děkujem vám, milí tovaryši, jakobychme pili. Svěd. —

Pozn. 1. Jinak se přibližná tvárnost vynáší činem skráceným, jako: Z prostředku jich jako nůsek vychází. J. Čern. — Po malé chvíli jako po hodině hořelo. Svěd. — A činil mu, jako jeho vlastní otec t. j. jakoby byl jeho vlastní otec. Svěd. — A já ho trestával, neb střevíc levý na pravou nohu a pravý na levou strkal, jako dítě. Svěd. — Pročež opět dotekl se mne na pohledění jako člověk. Br. *) — Odtud se spojky té užíva k zmírnění každého smělejšího způsobu mluvení, jako: Též ani země proto planou se usouditi může, že na čas ulehlí leží a jako odpočívá. Žer. —

2). Věty srovnávací počínají od spojky neže, než, než-li, lat. quam, něm. als, kteréžto spojky se užívá po komparativech, když vlastnost jedné z věcí srovnaných o větší míře, o vyšším stupni přisuzujeme. Věci srovnané vyjadřují se jmeny podstatnými aneb opisují se větami. Věta hlavní jest z pravidla tvrdící. Ku př.:

Já ho sobě více vážím, nežli tebe a dvou takových. Svěd. — Lepší jest ovoce moudrosti, než nejlepší i než ryzí zlato. Br. — Pohoršovali cest svých více, nežli otcové jejich. Br. — Nyní tobě hůř uděláme, nežli jim. Br. — Více se jich v Sázavě ztopilo,

*) V němč. etwas wie eine Menschengestalt.

Hosted by Google

nežli od meče padlo. Vel. — Větší jest nepravost má, než aby mi odpuštěna býti mohla. Br. — Daleko mdlejší jsme, než abychom mohli odolati Římanům. Flav. — Lepšího zisku dochází, než by stříbra a zlata nabyl. Br. — Pád s podlahy prudší byl, nežli by promluvil. Br. — Tvrdší jest ta jich nevlídnost, než aby učením změkčiti se dopustila. Zyg. — Lépe jest aby nesliboval, než aby slibě neplnil. Br. — Lepší jest, kdož panuje nad myslí svou, nežli ten, kterýž dobyl města. Br. — Pověst o nich vždycky větší bývá, nežli se v pravdě nachází. Vel. —

Pozn. 1. Spojka ta klade se i po vyrazích jiný, jinák, jinam, jinde, v kterých moc srovnávací se drží, jako: Ovce nyní takové jsou, jako prvé, ale jiného mají, než prvé, pastýře. Hr. Jel. — Jinak to udělal, nežli jest mu rozkázali. Us. — Jinam se obrátil, než jsem se nadál. Vel. — Jinače tu věc, než oni praví, provodí. Br. —

Pozn. 2. Spojka než sbíhá se se spojkou jako, když věta hlavní zápornou jest, jako: Lid ten nic lepšího není, než jako otcové jeho. Cap. — Ostrovové ti nejináč Europu naši ozdobují, než jako drahé kamení korunu královskou, a zvláště ti ostrovové, kteří na poledne leží. Mir. — Tu ti ptáci nejinak, než jako by černí a dešťoví oblakové přišli, slunce a nebe svým létáním zastínili. Háj. — Tak vlast naše krmí a chová nás nejinak, než jako matka své milé a z sebe srozené dítky. Vel. —

Pozn. 3. Výrazy německé es ist zu gering daß, es ist nicht genug daß a p. vynáší se, jako: Poněvadž jsi jim malý, aby měl býti služebníkem mým k pozdvižení pokolení Jakobových a k navrácení ostatků Izraelských, protož dal jsem tě za světlo pohanům. Br. — Máloť jest to, aby mi byl služebníkem, hle dal jsem tě za světlo národův. Mel. Bibl. — Zdali lehká věc jest jim, aby činili ohavnosti tyto, kteréž činí. Br. —

Pozn. 4. V staré češtině spojkou srovnávací jest i spojka vňuž, vniž t. j. v ňuž měru t. j. v kterou měru, řecké καθά, καθάπερ, lat. quemadmodum, ut, ceu, něm. wie, gleichwie, ſo wie, která se klade, když k podobnosti a jednostejnosti účinku ukazujeme, jako: Jazyk mají, vniž meč v sobě t. j. jako

Hosted by Google

meč. St. Skl. — Tak jsou měkcí, vniž mák zralý. Alex. — Potlačiti chtějí duši naši, obklíčíce nás, vňuž vlci ovce. Rkk. — Všady tekl potok krvavě, v němž již ležel lid hubený, vňuž les neb háj porúbený. Alex. —

3). Věty srovnávací počinají od zájmen jaký, jakýž, u starých kaký, lat. qualis, něm. wie beſchaffen, wie, was für ein, welch' ein, ve větě hlavní jsou ukazovací zájmena souvztažná taký, takýž, takový, takovýž, lat. talis, něm. ſo beſchaffen, ein ſolcher, dergleichen, von derſelben Art. Zájmeny těmito stíháme jednostejnost a rovnost, která se v povaze, v podobě, v způsobu a jiných vlastnostech na jevo staví, jako:

Jakéž jest jmeno jeho, takovýž v pravdě byl. Br. — Takéž jest vojsko, jakýž jest hejtman. Hr. Jel. — A jaký jest na stromě jeden lístek, takovíž všickni na tom stromě, a jaký letos, takovýž přes rok i vždycky. Kom. — Jakýž bude díl toho, kterýž vyšel k bitvě, takovýž bude díl i toho, kterýž hlídal břemen, rovně se děliti budou. Br. — Takové činí skoky, jaké činil Scipio. Hr. Jel. — Za jakého jmín býti chceš, takovým aby v pravdě byl, na to se celým srdcem vynasnažuj. Kom. — Takový jest, za jakého chce jmín a uznán býti. Žer. Ani jsi takový, jakéhož se oznamuješ. Hr Jel. —

Pozn. 1. Místo taký klade se ve větě hlavní tak s případným jmenem přídavným a místo jaký sbíhá se i jako, jakož, ku př. Bylo v ty doby Troja ne tak veliké velikosti město, jakéž bylo potom znova ustaveno. Let. Troj. — Jich spůsoba byla taková, jako krále Priama. Let. Troj. — Protož ne pro muže to činí, ale aby se slíbila mladým bláznům a takým mž potvorám, jakož jest sama. Štít. —

4). Počínají od zájmen příslovečných jelikož, jelikž, lat. quantum, něm. wie viel, wie groß, ve větě hlavní pak jest souvztažné příslovce ukazovací tolik, tolikož, s tolik, lat. tantum, in tantum, něm. ſo viel, ſo groß. Slovci těmito stíhá se jednostejnost a rovnost velikosti, která se v prostoře, v čase, v usílí a

Hosted by Google

jiných okolnostech věcí srovnaných vidí, odtud se i rozličně vykládají a to, když se slyší na prostor, jsou to, co jak daleko . . . , tak daleko, jak blízko . . . , tak blízko, něm. ſo weit als, wie weit, ſo naḥe als; když se táhnou na čas, tehdy jsou to, co jak dlouho . . . , tak dlouho, něm. ſo lange als, wie lange; když na počet a množství, jsou to, co jak mnoho . . . , tak mnoho, něm. ſo viel als, wie viel, když na sílu a moc, jsou to, co jak velice (mocně) . . . , tak velice (mocně), něm. ſo ſehr als, wie ſehr, ſo groß als, wie groß a j. p. Ku př.:

Jelikož odstojí východ od západu, tolikož jest vzdálil od nás nepravosti naše t. j. jak daleko.. . . tak daleko Bibl. —Jelikož slunce svítí, tolikož nám jest dne míti t. j. jak dlouho . . . , tak dlouho a mnoho. St. Skl. — A s tolik dobře stojí světští králové, jelikož táhnou se spravedlností a milostí k bohu, k onomu království nebeskému, znajíc se, že jsou jen boží úředníci a boha nad sebou mají krále t. j. tak dlouho . . . , jak dlouho. Štít. — Jelikož máku zrn zzobete, tolikéž pohanův pobijete t. j. jak mnoho . . , tak mnoho. Alex. — Tolik panův bude míti, jelikž hříchův vévodí v něm t. j. kolik. Štít. — Dal mu toliko ran, jelikož zasloužil. Pr. Praž. — I hněvali se proto, že chudým i jiným sprostným nemohou škoditi tolik, jelikž by rádi. Štít. — Jelikž miluji, s tolik jest mé. Štít. —

Pozn. 1. Když slovce ta před komparativem stojí, tehdy rovnají se lat. quanto — tanto, něm. um wie viel . . . deſto, je . . . deſto, jako: A jelikž kdo přišel jest k té milosti, s tolik jest přišel k svrchování a s tolik jest bližší boha neb další. Štít. — S tolik udatnější jsou nepřatel, jelikož mužové žen udatnější jsou. *) —

*) V něm. um ſo viel tapferer ſind ſie als die Feinde, als die Männer tapferer ſind als die Frauen.

Hosted by Google

Pozn. 2. Místo jelikož klade se někdy i jakož, ku př. Vzbraňují zlosti ďábelské, aby nemohli tolik zlého lidem učiniti, jakož by chtěli. Štít. —

5). Věty srovnávací počínají od zájmen příslovečných kolikо, kolik, kolikož, kolikokoli, kolikožkoli, lat. quantum, quot, quotcunque, něm. wie viel, so viel als, wie viele, so viele als; ve větě hlavní jsou ukazovací příslovce souvztažná tolikо, tolik, tolikož, tolikž, lat. tantum, tot, něm. so viel, so viele. Zájmen těch užívá se, když věci v počtu a množství srovnáváme a srovnajíce k jednostejnosti a rovnosti množství ukazujeme, jako:

Soudce tolika mukami rozkázal ji mučiti, kolikož jich prvé nižádnému nenařídil. Koc. — Kolikž budete míti šlechetností, tolik jako drahých kamenův budete míti v svých korunách, Štít. — S kolika člověky zde kdo hřeší, s tolika a pro toliko muky v pekle trpěti bude. Chelč. — Kolik krmí před sebou na stole vidíš, tolik tobě bůh znamení a důvodův milosti své otcovské před očí staví. Kom. — Již pak kolika zemí pánem byl, tolik heroltův měl. Vel. — Ale však pro nezbednost jeho vstana dá jemu chlebův, kolikožkoli potřebuje. Br. —

Pozn. 1. Rovněž tak, když k jednostejnosti a rovnosti počtu řadového, rodového, násobného ukazujeme, užíváme souvztažných výrazů koliký ... toliký, kolikerý ... tolikerý, kolikatý ... tolikatý, kolikráte ... tolikráte a j. p., jako: Kolikerý přestupek, tolikerý trest. Jung. — Kolikrát chybíš, tolikrát budeš trestán. Jung. — Kolikrát kročil, tolikrát jmeno jeho nazýval. Pass. — Kolíká jich část písmo to četla, tolíká jemu nerozuměla. — Kolikatý snop vystavil, tolikatý pryč odnesl. —

6). Místo zajmenných příslovcí jelikož, kolikož, jako užívá se zájmena co, což, které se klade:

a) když o jednostejné a rovné kolikosti věcí srovnaných mluvíme, kterážto kolikost když se slyší na

Hosted by Google

prostor, tehdy jest co, což totéž, co jak daleko něm. so weit als, wie weit, když se slyší na čas, jest totéž, co jak dlouho, něm. so lange als, wie lange (§. 217, 4), když se pak táhne na množství, jest totéž, co jak mnoho, koliko, něm. so viel als, wie viel. Ukazovací zájmena tolik, tak daleko, tak dlouho, tak mnoho, a j. p., z obyčejna se vypouštějí. Spůsob jest indikativ, když z jista mluvíme, optativ, když činem přibližným rovnost vytýkáme. Ku př.

Jest tam daleko, co z hráze do rybníka. Jung. — Každému dala zlata, což mohl unesti. Háj. — Toho léta dávali žita za dva peníze, co mohl jeden člověk unesti. Háj. — Za řekou na poli se položili, co by od zámku z kuše dostřeliti mohl. Us. — Dal mu dědin, co v lánu selském jest. Us. — Odběhl od nás, co by kamenem dovrci mohl. Svěd. — Od řeky k vrchu, co by býti mohlo za troje hony, stálo vojsko jeho. Vel. — Potom jim dědin dobrých a úrodných oddělil, co by býti mohlo v lánu zemanském. Arch. Pís. — Odtud k východu slunce, co by za půl honu bylo, rozkázal sobě krásný dům jako hrad postaviti. Us. — Dal jim jabłek a hrušek, co jedenkaždý na přehršlí nabrati mohl. Us. —

Pozn. 1. Jako zájmeno co, což, rovněž tak i ukazovací to pojem kolikosti na se béře a jest, co toliko, něm. so viel, ein solches Quantum, eine solche Quantität, jako: Vína, co by mohl na ruku neb hrst naliti, to slove kvarta. Háj. — K tomu rozkázal, co by mohl v hrst nabrati pepře, to aby slulo lot, a pšenice coby mohl na dvě hrsti spolupoložené nabrati, to aby slulo češka. Háj. *) —

Pozn. 2. Místo co, což užívá se i jako, ku př.: I vedli jej nějakou štolou tak daleko, jako by mohlo býti za dvoje hony. Háj. — I od nás se vzdálil, jakoby kame-

*) Srovnej lat. In spem magis futurae multitudinis, quam a d id, quod tum hominum erat, urbem muniebant t. j. V naději více do budouciho množství, nežli k tomu, což tehdáž lidí bylo, město ohrazovali.

Hosted by Google

nem dovrci mohl t. j. tak daleko, jak daleko by a t. d. Pass. —

Pozn. 3. Když řeč jest o přibližné rovnosti kolikostí srovnaných, tehdy dá se věta vedlejší i činem skráceným vynesti, přičiněním částice asi k míře vytknuté, jako: Odtud od moře k vrchu asi dvoje hony měl opět tři pušky proti hradu t. j. co by mohlo býti za dvoje hony. Lobk. — Mezi tou věží a kostelíkem napřed psaným jest také přístav, kde moře se vylilo jako cípem k městu, asi půl druhých honův vzšíří t. j. coby mohlo býti za půl druhých honův vzšíří. Lobk. — Šel napřed ten Štěpán asi půl honu před nimi. Svěd. —

Pozn. 4. Od těchto příkladův odděliti jest věty takové, v nichžto se místo zájmen který, kterýžkoli, kdož, kdožkoli zájmena co, což, koliko kladou, aby se myšlenka činem obecnějším, mocnějším na jevo stavila, jako: A což hanby bez viny trpěla, ze všeho bohu děkovala t. j. z hanby, kterouž trpěla, ze vší a t. d. Pass. — Lidu pak obecního, což pozůstalo, do ambitu zevnějšího utekli t. j. lid obecný, který pozůstal a t. d. Vorlič. — Ale žádný, což jich tu bylo, nic nevynesl. Svěd. — Neb což suken zůstává, jsem za ně lidem dlužen. Svěd. — Kolikokoli bylo těch, ježto měli pole neb domy, prodávajíce nosili ty summy peněz, za kteréž prodávali, a kladli před nohy apoštolské. Mel. bibl. — Všickni, kolikož jich koli předemnou přišlo, zloději jsou a lotři. Br. — Na proti tomu praví se: Nebo kteříkoli měli pole neb domy, prodávajíce přinášeli peníze, za kteréž prodávali, a kladli před nohy apoštolské. Br. — Táž lodí se všemi, kdož jsou na ní byli, potopila se t. j. což jich na ní bylo. Lobk. Srovnej 206.

b). Avšak zájmeno co neklade se toliko o kolikosti, nébrž i o jakosti a moci, jež činnosti jmenované příleží. Stojí zde místo spojky jako a klade se is indikativem i s optativem. V němčině vykládá se rozličně, jako: wie, gleich wie, wie wenn, als ob, ſo groß als ob, ſo mächtig als ob, ſo laut als ob, ſo ſchnell als ob a j. p. Ku př.:

Nad Prahou pršely kroupy veliké, co bobek t. j. tak veliké, jako bobek. Vel. — Třese se, co osyka. Kom. — Jednak se vlny zas v hromadu srážejí a co nějaké hory neb vrchy se nahoru k nebi vyzdvihují.

Hosted by Google

Preff. — Mnohý mdlejšího přirození leží, co umrlý, jiný jest, co omámený. Preff. — Vadí se a křičí, co by se vztekli t. j. jakoby se vztekli. Lobk. *) — Mezi mořem pak a nebem vítr velmi veliký a hrozný, coby všecko všudy svou prudkostí pobrati chtěl, fučí a zučí a o provazy šustění strašlivé vydává. Preff. — Nebe oblaky hroznými a černými povlečené bývá a se zamračí, zakalí a zatmí, coby noc byla. Preff. — Hledí svaditi je, kde může, v tom se zasměje, v tom je zase míří, rovně co onen pes, když člověka zhryze, zase se líše k člověku. Svěd. — Každé chvíle člověk před nimi se opatrovati, na péči míti a na hotově býti a bitvy s nimi očekávati musí, rovně coby v vojště v ležení byl. Preff. — Běží, coby ho vítr nesl. Vel. **) —

9). Věty poměrné.

§. 225. Obzvláštní spůsob vět srovnávacích jsou věty poměrné (enuntiationes proportionales), kterými se míra vytýká, podlé které činnost věty se zvětšuje aneb zmenšuje. Což se dvojí cestou díti může aneb poměrem přímým, když činnosti srovnané jednostejnou měrou vzrůstají aneb se zmalují, aneb poměrem obráceným, opáčným, když činnost hlavní touž měrou se zveličuje, jakou se zmaluje činnost vedlejší, a naopak, když za vzrůstáním činnosti vedlejší činnost hlavní se menší činí. Věty poměrné počínají:

1.) Od spojek čím . . ., tím, kteréžto výrazy nejsou, než ablativy míry zájmen co, to (§. 115,2), lat. quo—eo, quanto—tanto, něm. je—deſto. Ku př.:

A čím déle jí takové štěstí sloužilo, tím více ona se vyzdvihovala. Háj. — Čím větší jsi, tím sebe více

*) V něm. ſo heftig, ſo ungeſtüm, ſo leidenſchaftlich, als ob ſie toll geworden wären.

**) V něm. ſo ſchnell, als ob ihn der Wind tragen würde.

Hosted by Google

ve všem ponižuj. Brikc. — Tím více hleď býti pokorou zřetedlným, čím více jsi vysokostí úřadu povýšeným. Brikc. — Ale ty čím bohatější jsi, tím horší budeš. Vyb. litt. — Čím jsem více na ně šetřil, tím jsem jistoty méně znamenal. Kom. — Čím by byl k ní tehdy milostivěji promluvil, tím by byl větší žalostí její srdce krojil. Pass. — A tak vždy čím by víc měl, více by potřeboval. Mudr. —

Pozn. 1. Řídčeji se poměrnost vět srovnaných vynáší výrazy jelikž—s tolik, lat. quanto-tanto, jako: S tolik pokornější buďme, jelikž vyvýšenější jsme. Srovněj §. 225, 4. Pozn. 1.

Pozn. 2. Když věty poměrné povahy jsou všeobecné, tehdy vynesti se mohou v jazyku českém a) způsobem vztažných vět podstatných, jako: Kdo hodnější, ten bohu milejší jest. Zyg. — Protož ten má nejvíce, kdožť žádá nejméně. Vyb. litt. — b) Způsobem vět podmiňovacích, jako: Vyšší-li jest stav, vyšší práce a vyšší nedostatkové. Mudr. Větší-li lotr bývá, tím větší štěstí mívá. Přísl. — Horší-li člověk, lepší štěstí. — c) Způsobem vět srovnávacích, jako: Jakž kdo nejvíce jest účasten dobrého, tak i chvalitebný jest nejvíce. Hr. Jel. —

Pozn. 3. Poměrnost činností buďto vstupující aneb sestupující vynáší se v jazyku německém i výrazy geſchweige, geſchweige denn, geſchweige daß, geſchweige denn daß. V češtině praví se v té příčině, když smysl to s sebou nese, čím více, čím pak více aneb čím méně, čím pak méně t. j. něm. wie vielmehr, wie viel weniger, lat. nedum, nedum ut, jako: Pohleďte prosím, jak se osvítily oči mé, hned jakž jsem okusil maličko medu toho, čím více, kdyby se byl směle najedl dnes lid z loupeží nepřátel svých, kterýchž dosáhl. Br. — Vzal a zabil jsem ho, jemuž se zdálo, že ho budu darovati za poselství, čím pak více lidi bezbožné, kteříž zmordovali muže spravedlivého. Br. — Ano mezi služebníky jeho není dokonalosti a při andělích svých zanechal nedostatku, čím více při těch, kteříž bydlejí v domích hlíněných. Br. — Když bylo dřevo celé, nebylo příhodné k dílu, čím pak méně, když je oheň zžíře a spálí. Mel. bibl. — Místo čím více, čím méně může se i klásti mnohem více, mnohem méně, lat. multo minus, něm. um ſo mehr, um ſo weniger, jako: Aj nebesa nebes tě neobsahují, mnohem méně dům tento, kterýž jsem vystavěl.

Hosted by Google

Br. — b) Místo spůsobův těchto dají se svrchuřečené výrazy vynesti spůsobem nercili, nercilіž, nerci, něm. wolle nicht ſagen, jako: Neříkejte toho, aniž se, jako oni, strachujte, nercili abyste se děsiti měli t. j. čím pak méně děsiti se máte. Br. — Ani jsem ho neviděl, nerci s ním mluvil. Jung. — O čem v jistotě neví, tvrditi neb zapírati vystříhá se, nercili aby na svém stál neb se přel. Kom. — Ani ho nepřivítal, nerci vděčně přijal. Ros. — Ani dobytku není co dávati, nercili čeládce. Br. — c) Aneb mohou se členy ty vysloviti tak, že se druhý s nercili před první klade, načež první se spojkou ale, ale i, ale také, ale také i, alebrž, ale ani ne následuje, lat. non modo non . . . , sed potius, něm. nicht nur nicht, ſondern vielmehr, aneb když druhý člen jest záporný, non modo . . . , sed ne quidem, něm. nicht nur nicht, ſondern auch nicht einmal, ich will nicht ſagen . . ., nein nicht einmal, jako: Vyhledával, aby jiný snadnější a libější způsob učeni vynalezen byl, kterýmžby mládež nercili odhrožována nebyla od učení, alebrž vábena k němu. Kom. — Zatvrdí srdce jich tak, aby se z hříchův nerci vyvoditi nedali, ale jich ani za hřích míti nechtěli. Br. — d) Místo nercili ne může se v prvním členě říci i odstup to aby . . . ale, daleko jest od toho, aby . . . neb (nýbrž, že, jakož), jako: Daleko jest to od toho, aby tím od bibli odveden byl, alebrž jako za ruku do ní veden bude. *) Srovnej §. 215, 1. Pozn. 2. 3. —

2.) Věty poměrné vynášejí se spojkou jak, jakož, jakž, když míra činnosti hlavní na míře, již obsah věty vedlejší připouští, se zavěšuje, tak aby se podlé toho zveličovala aneb zmenšovala. V hlavní větě stojí z pravidla vedlé toho, podlé toho, v lat. pro eo ut, prout, v něm. nach Maaßgabe deſſen wie, im Verhältniß zu dem wie, jenachdem. Ku př.:

Každý dělej podlé toho, jakž jest koho bůh daroval. Štít. — Protož hloupý jest, kdo mladé učí ne

*) V němč. pravíme: Man konnte in den beſten Zeiten nicht gegen die Tribunengewalt aufkommen, geſchweige in dieſen Zeiten, za nejlepších dob nemohli s moc tribunskou býti, čím pak méně za těchto dob. Ein ſolcher Mann wird etwas Unrechtes nicht denken, geſchweige denn thun — Taký muž nic křivého mysliti nebude, nercili mluviti = taký muž nic křivého nercili činiti, ale ani mysliti nebude = od takého muže daleko jest to, aby co křivého činil, on toho ani mysliti nebude a j. v.

Hosted by Google

podlé toho, jak oni chápati mohou, než podlé toho, jakž sám mnoho cpáti může. Kom. — Muž podlé toho, jakž rozumný jest, chválen bývá. Br. — Soudce ne podlé toho, jakož on ví, ale jakož jest dovedeno podlé práva, má soud vydati. Štít. — My podlé toho, jakž při nich je poznáváme, o přirození a složení jich souditi obyčej máme. Byl. — Ale zlato a drahé kamení na zrušené kostely podlé toho, jakž se jemu podobno vidělo, obrátil. Pass. — Seč budeš moci býti, to dáš dobrovolně vedlé toho, jakžť by požehnal Hospodin bůh tvůj. Br. — A kteříž k službám dvoru císařského obráni byli, z těch na větším díle přední mužové bývají a k znamenitým úřadům přicházejí, jakž se kdo k čemu hodí. Vel. —

Pozn. 1. Ostatně srovnej §. 224, 2. —

3.) K větám poměrným počítati se mohou i takové věty, jimiž se nejvyšší stupeň a míra, o které se činnost hlavní koná, vytýká. Věty takové počínají od spojek co, jakž, kterakž, jelikož, pokudž, a pojí se s časoslovem mohu aneb se superlativem přídavných jmen, jako:

A já co jsem mohl nejspěšněji, hned jsem napial kuši. Svěd. — Sebral, co nejvíce mohl pohanův, na křesťany. Háj. — Jich, jakžkoli budou moci, ať se zmocní. Háj. — A pášeš zlé věci, jakž jen můžeš. Br. — Své skutky, kteráž mohl, pokrýval. Pass. — Onyno, jakž nejvíce mohli, schvalovali, tyto, jakž nejvíce mohli, haněli a hyzdili. Kom. — A nechav bitvy, kterak mohl nejspěšněji, s svým lidem pryč běžel. Háj. — Řeči prázdné, jelikož mohu, myslím ukrátiti. Dal. — Jeho jest tu milost ukázati každému, jelikž umí aneb může. Štít. — Jelikož může, toho se střeže, by to řekl do boha, ježto bůh není. Štít. — Pokadž na mně jest, hotov jsem i vám zvěstovati evangelium. Br. — Však proto pokudž nejvíce

Hosted by Google

mohl, víry křesťanské bránil. Háj. — Co na něm bylo, v městě zůstati nechtěl. Koc. —

Pozn. 1. Zhusta vypouští se v těchto větách časoslovo mohu, jako: Co nejvýše zdvihl sekeru. Svěd. — Turci naschvále na utíkání se dali, aby křesťany co nejdále od města za sebou odvedli. Vel. *) —

Pozn. 2. Věty tyto vedlejší dají se při jednostejnosti podmětův skrátiti přestupníkem, jako: Jim jakž moha pro hospodina pomáhal. Pass. — Odplatili jsme, kterakž mohouce, jim za jich službu. Pass.—Ale proto vždy, jelikž mohouce a umějíce, činiti máme jemu čest. Štít. —

10.) Věty omezovací.

§. 226. Věty omezovací (enuntiationes determinativae, restrictivae) jsou věty vedlejší, kterými se platnost a rozsáhlost věty hlavní činem nejedním určí, buďto že se stránka vytýká, na kterouž se platnost výroku táhne, aneb že se osoba jmenuje, na jejížto vážnosti aneb soudu výrok hlavní se zakládá, aneb že věci v sobě zahrnuje, na které se výrok hlavní vztahuje, aneb konečně, že se skutečnosti a všeobecnosti dovoláváme. Některé z těchto vět tak slabým svazkem s větou hlavní spojeny jsou, že se i za pouhé vkladky a příčinky pokládati mohou. — Věty omezovací počínají:

1) Od spojky pokudž, lat. quoad, quod, něm. wie weit, wie weit nur, foferu, kteroužto spojkou vytýkáme meze rozsáhlosti výroku hlavního a jeho platnosti, jako:

Pokudž já rozuměti jsem mohl, ona jest dobrá byla. Mudr. — Chtěli, aby nad ničímž nevládl, než pokudž by mu sami vyměřili. Bart. — Jinak se k tomu zpravce nenutí, aby všecka a někdy dosti lehká provinění přátel svých přísně trestal, anobrž dopouští se mu, pokudž není na ublížení obce, aby přáte-

*) České co nejdále jest něm. so weit als möglich.

Hosted by Google

lům svým pomáhal, při nich stál, za ně se přimlouval a o jejich dobré věrně pracoval. Koc. — Pokudž nejvýš spravedlnost boží a vyměření zákona jeho trpí, potud vždycky raději milosti, než přísnosti dokazuj k bližným svým. Kom. —

Pozn. 1. Spojka ta někdy moc podmiňovací na se béře, jako: Nepřeji jim toho věrně, pokudž tomu tak jest. Žer.—

2.) Od spojky jelikož, lat. quantum, quatenus, něm. wofern, in wiefern, nur ſo viel als, nur in ſo weit als, kteréž tehdy se užívá, když větu hlavní z její všeobecnosti do užších mezí uvodíme aneb když stránku vytýkáme, na kterou se platnost výroku hlavního vztahuje, jako:

Kmen slove zrostlina, jelikož se v haluzi rozkládá. Kom. — I pokořil se v takovou nízkost, aby s té strany, jelikož jest člověk pravý, za člověka bylo to odčinění. Štít. — A ač láska s strany nás jest nedokonala, ale jelikož od boha ji béřeme a od něho původ svůj má, dokonalá slouti může. Cap. — Půst sám v sobě, jelikož jen člověk jím se trápí a jako obruč hlavu svou ztočí, nic neváží. Cap. — Jelikož by se toho nestvořeného Slova bytnost neb podstata božská s Otcem i s Duchem svatým jednobytná soudila, tehdy může řečeno býti, že to nestvořené Slovo netoliko v přijatém člověčenství jest, ale také s strany člověčenství jsa, kdež se jemu dobře líbí, svým božstvím jest všudy a všecko sebou naplňuje. Cap. —

Pozn. 1. Věty obmezovací dají se i činem skráceným vynesti, v kteréžto příčině spojka jelikož jest něm. als, ku př.: Kristus, jelikož člověk, umřel, jelikož bůh, nesmrtedlný jest. Kom. — Když se pojem týž opakuje, tehdy slove věta taková opakovací (enuntiatio reduplicativa), v němč. als, als ſolcher, jako: Člověk, jelikož člověk, nic více o sobě mysliti nemá, než že každému vedlé přirození roven jest. Mudr. — Což od boha, jelikož od boha

Hosted by Google

pochází, to vždy k straně té zbožilé větší náchylnost má. Mudr. — Každé tělo, jelikož tělo, místem obsáhlé jest, *)—

Pozn. 2. Místo spojky jelikož klade se i spojka jako, jakožto, ku př.: Ne jako kníže, ale jakožto soudce od obce volený, zpravoval krok zemi. Háj. — Básník, i jakožto básník, vázán jest zákony mravnosti. —

3). Od spojky jakož, jakž, kteréž užíváme:

a) Když vytýkáme osobu, jejímž úsudkem aneb míněním věta hlavní jest, aneb na jejížto vážnosti a hodnověrnosti platnost věty hlavní se zakládá, v kteréžto příčině věta vedlejší v sobě drží časoslova myšlení a tvrzení, lat. ut, quod, v něm. wie, ſo viel, jako:

Jakž já mohu rozuměti, jistě, že jest na pět set mužův již od nich zhubeno. Háj. — Bratr jeho, jakž mi dobře vědomo jest, s nimi tam nebyl. Us. — Ale podívaje se trošku zošklivil jsem ji sobě a to proto, že do těch šraňků, jakž jsem znamenal, ani duše ani mysl ani tělo člověka se nezavírá. Kom. — Takž já vida některé dosti, jakž se zdálo, vzácné lidi za hříčku a maření času to míti, šel jsem odtud. Kom. — Předkové naši, jakž spisové ukazují, těžce soudy Libušiny snášeli. Háj. — Urozenost, chceme-li zdravě souditi, založena jest na vlastní jednoho každého šlechetnosti a ctnosti aneb, jakž Sokrates pověděl, na dobrém způsobu a zdraví předně duše, potom i těla. Vel. — Ale jakž Ptolomeus pokládá, jest Europa delší, než širší. Sig. z Púch. — Měl lidu válečného, jakž vůbec jistili, do sta a padesáti tisíc. Vel. — Kapradí samec roste na horách bez ratolestí, bez květu a bez semene, jakž někteří tomu chtějí. Th. Háj. — Práce jejich, jakž pravili, jest šlapati dlážku. Kom. —

---

*) Chybné a nečeské jest, když místo jmena opakovaného pravíme jelikož takový aneb co takový, ku př: Křesťan, jelikož takový (aneb co takový, něm. als ſolcher) povinen jest bližního svého milovati. Zde se má říci takto: Křesťan, jelikož křesťan (co křesťan), povinen jest bližního svého milovati. —

Hosted by Google

Pozn. 1. Když se věta vedlejší učiní hlavní, tehdy věta hlavní jest předmětem jejím a dá se připiati spojkou že. Tak se na př. věta: Při každé věci i nesnadnosti i marnosti, jakž se mi zdálo, něco jsem znamenal — obrátiti může u větu: Při každé věci zdálo se mi, že jsem i nesnadnosti i marnosti něco znamenal. — Oni jsou jakž se vůbec pravilo, lepší, než ty — Vůbec se pravilo, že oni jsou lepší, než ty.—

Pozn. 2 Někdy se věty ty do věty hlavní vloží bez spojky jakž, ku př. Včera jsem vás, tuším, viděla. Us. — Mezi těmi opět někteří tiše sedíce, ve velikosti řetězů a pout svých tajně se kochali, nestojíce o to, aby jiní viděli, závisti, za to mám, a krádeže se bojíce. Kom. —

b) Spojky té užíváme, když o větě hlavní připomínáme, že se obsah její se skutečností srovnává aneb že to, o čemž výrok činíme, všeobecnou platnost do sebe má, lat. id, quod, něm. wie denn, wie denn wirklich, wie denn überhaupt. V češtině se zhusta k spojce té připíná spojka pak, ku př.:

I jest tak hojná Kandie, jak mi patron pravil, že jest v ní krajina jedna asi třidcet mil vlaských vůkol, kdeby se obilí i dvakrát do roka rodilo, jakož jsou toho zkusili. Lobk. — Otec tvůj netoliko proti mně, ale tak mnoho i jiným pánům a přátelům jednoty naší učinil, jakožto nepřítel úhlavní, jednaje s Pražany všecko zlé proti hrdlům našim netoliko řečí ale i skutkem, jakož se jest to očitě okázalo. Jiř. Pod. — A rozkázali, abych takové peníze dal věřitelům beze všeho prodlévání, jakož jsem to beze všeho prodlévání udělal. Svěd. — Jiní toho zase bránili, pravíce, že životy raději složí, než tomu dopustí, jakož pak nejedni, když se různice a šarvatka rozmohla, i zbiti jsou. Kom. — Namlouval mne můj Všudybud, abych se mezi duchovníky dal, jistě mi to, že já osudem do toho stavu náležím, jakož přiznám se, že mi to k mysli bylo. Kom. — A žádal bych vás samého viděti, jakož pak byl jsem poněkud té vůle, i do Lešna k nastávajícím svátkům se odtrhnouti. Žer. — Druhý kosatec jest nízký, jakož pak takových nízkých více se na-

Hosted by Google

chází. Byl. — Ačkoli od našeho domácího ničímž se nedělí, krom že lepší jest, což má z položení té země, v níž roste, jakož pak jedna země lepší rodí obilí, víno, nežli druhá. Byl. —

c). Když chtějíce platnost věty všeobecné ukázati příklady uvozujeme, lat. ut, veluti, něm. als, als zum Beiſpiel, wie, wie zum Beiſpiel, ku př.:

Ale jiné lži mohly by pravdami býti, jako, řekna k někomu, kdyžby stál, ty sedíš, bude lež, pravda, kdyžby seděl. Let. Troj. — A my se někdy hněváme i na ty věci, od nichž bezpráví přijíti nemůžeme, jako někdo knihami hodí, že jsou malým písmem napsány. Old. Vel. — Těla nebeská, jakož slunce, měsíc, hvězdy a ta nebesa, v nichž jsou hvězdy, podobna-li jsou k tělům zdejšího přirození, jakož jest země, voda, povětří, oheň? Štít. — Avšak chtějíce sobě obec nakloniti utíkají se zprávcové k nenáležitým prostředkům, aby lásku získali, jako někteří k strojení obecných kvasův a hodův, jiní k měšci a darům, mnozí ku pochlebenství. Koc. —

d). Když přísahajíce se čeho dovoláváme, abychom pravdu věty hlavní ztvrdili, lat. ita . . . ut, něm. ſo wahr, jako:

Jak jsem šlechtic, dávám ti slovo na to. Jung. — Nebyl jsem tam, jakž jsem poctivý člověk. Jung. — Já o žádném sluhovi nevím, jak jsem zde. Svěd. — Jakž já tuto ryby lovím, žádného jsem neviděl. Háj. — Já jsem tebe k sobě, jakž jsem živ, nejednal. Svěd. — Jak jest pán bůh na nebi, on tam se mnou nebyl. Us. — Byla jsem s mým otcem na lovu, jakož tuto troubu vidíš mne míti. Háj. *) —

Pozn. 1. Hlavní věta počíná někdy od spojky že, v kteréžto příčině vypuštěno jest tak pravé jest to,

*) V latině praví se: Ita vivam, ut facio t. j. nech ať tak živ jsem, jakž to činím aneb jakž živ jsem, já to činím, něm. ſo wahr ich lebe, ich thue es.

Hosted by Google

tak pravdivé jest to, ku př.: Jakož jsi živ ty a jako jest živa duše tvá, žeť toho neučiním. Br. — Jako jest živa duše tvá, králi, že nevím. Br. —

Pozn. 2. Když věta hlavní záporná jest, může se myšlénka obrátiti v způsob vět podmiňovacích (§. 221, 1, b; 2, b), jako: Jestliže já to učinil, ať živ nejsem t. j. jakž živ jsem, já to neučinil. *) —

e). V listech a soudních seznáních počínají věty, v kterých to, což nám v známost uvedeno jest, zahrnujeme, abychom přislušnou odpověd učinili, též od spojky jakož, jakž, lat. quod, něm. was das betrifft daß, in Betreff deſſen daß, ku př.:

Jakž mne také žádají, abych vysvědčila, že jest dobré paměti, tohoť jsem při ní neuznala, než dobré jest paměti byla, někdy zašprýmovala, jakž jindy obyčej měla. Svěd. — Jakož jsme od pánův úředníkův obesláni, abychom proti Anně Šaškové zprávu dali, i toto jest nám vědomo a v paměti své máme, že tento ostrov nejdolejší za zpravování našeho špitálu sv. Pavla náležel jest k obci. Svěd. — A jakož píšete, že lehkým věřím, já jsem jich nevážil, jsou-li lehcí čili těžcí, než vy byste měli je vážiti. Lev z Rožm. — Jakož mi opět píšeš o propuštění otce svého, dotýkaje, kterak bych já tobě psal, že bych jej chtěl postaviti na sněmu před pány a o některé věci k němu mluviti: když lépe ohlédáš můj list, kterýž jsem prvé psal o tom, jehož jsem sobě přepis ostavil, shlédáš, žeť v něm těch slov není, bych já jej chtěl stavěti před pány nebo co k němu mluviti. Jiř. Pod. **) —

Pozn. 1. Někdy se předkládá před spojku tu o tom, ku př.: A o tom, jakož se tobě Diviš můj podpurkrabí

---

*) V latině praví se v té příčině: Ne vivam, si scio, nechať živ nejsem, jestliže to vím, něm. ſo wahr ich lebe, ich weiß es nicht. —

**) Tak pravíme na př.: Jakož píšeš, že toho úmyslu jsi, ke mně se odebrati, já zajisté toho sobě od tebe žádám; aby tam ještě pobyl, němčině: Was das betrifft, daß du ſchreibſt, du wolleſt zu mir kommen, ſo geſtehe ich, daß ich dich lieber dort ſehe. —

Hosted by Google

nehodí a nelíbí: chci rád jiného vydati a poslati, jenžto bohdá Tvé Milosti a k tomu úřadu bude hodný. J. z Rosenb. —

Pozn. 2. Místo spojky jakož klade se v té příčině řidčeji kdež, co, že, jako: Kdež mi psaním svým oznamujete, že byste toho úmysla byli .... do Moravy se obrátiti a tu nějakého přichránění užíti, žádajíce při tom, abych vám někde na gruntech svých bytu popřál: k takové žádosti vaší povoluji ...., toliko žádám, abyste s tou věcí nepospíchali. Žer. — Co jsou ho dotýkali nějakým mordem, toho v paměti nemám, než Hynek pověděl podlé Matesa: Však jest tak. Svěd. — A že řekla, že byla neplodná za třidceti let, míní se to, že již jest třidceti let, jakž nebylo na Sionu obětováno. Br. — A žeť řekla, že syn můj umřel a stala se mu příhoda, to byl pád, který se stal Jeruzalému. Br. —

4). Od spojky co, což, jíž se užívá, když

a) Platnost věty hlavní omezujeme, vypovídajíce, jak daleko zasahá, něm. ſo viel, wie. Ku př.:

Co já mohu rozuměti, takového chotě, jako ty chceš, nesnadno nalezneš. Pass. — Týž mistr dává všem jísti a píti, ale což mne zpravili, dosti špatně. Lobk. — Co já vím, on tam byl sám čtvrtý. Svěd. —

b). Když věc vytýkáme, o které ve větě hlavní soud činíme, chtíce tím na jevo staviti, že jí větší váhy a jiné povahy nepřisuzujeme, než co se ve větě hlavní vyměřuje; v něm. was, ſo viel. Ku př.

Což se pak těch spletkův dotýče, škaredí jsou a jsou škodni našemu pánu, jsou škodni našemu království a jsou škodni i nám všem. Vel. Perst. — Což se nesvornosti v této zemi dotýče, Pán Bůh zná, nerci skutkem, ale ani smýšlením nejsem toho žádná příčina. Vil. Perst. — Co se položení města dotýče, vidí mi se, že to místo hned od přirození k tomu přihotoveno, aby na něm město císařské vystaveno bylo. Vel. — Co se dotýče stavení pokojů a komor, byl při dělnících nebožtík a pomáhal jim. Svěd. —

c.) Pomocí této spojky připínají se k větě hlavní i takové věty, jimiž o obsahu věty hlavní nějaký soud činíme, lat. id, quod, něm. was, ku př.:

Hosted by Google

Jiní pak nejvíce čtyři tisíce zbitých pokládají, což se nám nezdá býti pravdě nepodobné. Vel. — Z nich pak viděl jsem, že každý své perspektivě věří, protož se o leccos dosti trpce hádali, což mi se nelíbilo. Kom. — A mne jest žádal, abych po pana Sixta došel, což jsem také učinil. Svěd. — Každý pak svůj zákon, čehož jsem mezi teology nebyl spatřil, při sobě pilně nosil a do něho tytýž nahlédal. Kom. — Avšak což s pokorou a bolestí před tebou vyznáváme, vší naší upřímnou a věrnou prací toho jsme při něm dovesti nemohli, aby sobě jistý řád oblíbě pokojně se v něm usadil. Kom. —

Pozn. 1. Místo což klade se i ješto s zájmeny ukazovacími to, toho a t. d., ku př.: A tak každý dobytek byl ve svém příbytku, ješto toho prvé v té zemi vídáno nebylo t. j. čehož prvé vídáno nebylo. Háj. — Viz §. 188. Pozn. 2, b.

11). Věty výlučné.

§. 227. Věty výlučné, vylučující, vynímací, vyjímečné (enuntiationes exclusivae, exceptivae) jsou věty vedlejší, kterými se z veškerého oboru věcí, činností a vlastností některaká část odděluje. Což se činiti může buďto se strany podmětu aneb se strany přísudku aneb se strany předmětu aneb jiných příslovečných určení. Věty výlučné tvoří se:

1). Slovci jen, jenom, jediné, jedné, jedno, lat. solum, něm. nur, když ze všech věcí, činností a vlastností jedinou věc, jedinou činnost aneb vlastnost oddělujeme. Ku př.:

A my čeho se máme nadíti, jenom že v krátkém čase nad nimi zvítězíme. Let. Troj. — Viděl jsem tu též ptáčky veliké jako tetřev, ale mají maličkou hlavičku jako jeřábek, jenom že, kde tento má za ušima červené místečko, tu oni mají bílé. Lobk. — Kde jest mnoho statku, mnoho bývá i těch, kteří jedí jej, jakýž tedy má užitek pán jeho, jediné že očima svý-

Hosted by Google

ma hledí na něj. Br. — Jakby mohl kdo nemíti v něm naděje silné, jediné ač ten, kdož se nechce pokořiti a žádati milosti. Štít. — Zloděj nepřichází, jediné aby kradl a hubil t. j. za žádnou jinou příčinou jediné za tou, aby kradl a hubil. Br. —

Pozn. 1. Věc, která se z veškerého oboru vynímá, může se i jmenem podstatným vysloviti, jako: Kdo může odpustiti hříchy, jediné sám bůh. Blah. — Žádný nezná syna, jediné otec. Br. — Tak my zde, co jsme, jediné přespolní a hosté, jistého bytu žádného nemajíce. Phag. — Není boha na vší zemi, jediné v Izraeli. Br. —

2). Slovcem toliko, lat. tantum, něm. nur, nur ſo viel und nicht mehr, když z více věcí, činností a vlastností jmenovanou věc, činnost aneb vlastnost vynímáme a ne více, ku př.:

List břízy podobný jest černému topoli, toliko že vnitř jest drsnatější. Byl. — Říkával nebožtík, že jsou dcery vybyty, tolikože manželka zanechala sobě padesát kop. Svěd. — Nejsou-li jen zpurní, mohou ještě napraveni býti, toliko že k tomu velikého umění, práce a trpělivosti potřebí. Kom. — Kouřímané chtěli se rádi smluviti a statky své všecky dáti, toliko při životech aby zůstaveni byli. Háj. —

Pozn. 1. Vyňata věc vyslovuje se i pouhým jmenem podstatným, ku př.: A poznal jsem, že vzteklé to moře toliko mne tak přivítalo. Kom. — A tak vyhladil všelikou podstatu a zůstal toliko Noe a kteříž s ním byli, v korábu t. j. zůstal Noe a kteříž s ním byli, v korábu a ne více. Br. — Toliko jeden chleb měli s sebou. Br. —

Pozn. 2. Sesiluje se přičiněním jediné toliko, jen toliko, lat. tantum modo, ku př.: Ta hlava jistě způsob jako živého člověka měla, jedině toliko že nemluvila. Háj. — V domě tomto oslavím jmeno své aniž více pohnu nohou lidu Izraelského, jen toliko budou-li skutečně ostříhati přikázání mých. Br. —

3). Spojkou *než* t. j. ne-že, něm. als, außer, lat. nisi, kterouž se věc vyňata všem jiným věcem naproti staví. Odtud se jí nejhustěji užívá po záporných výrazích jiný, jinak, jinam a t. d. Ku př.:

Hosted by Google

Přišli jsme do země, kteráž v pravdě oplývá mlékem a strdí, než že lid jest silný, kterýž bydlí v zemi té. Br. — Já nechci, než aby mi dal pojednou všecky peníze t. j. ničemu jinému, než aby a t. d. Svěd. — Ne jinač se na odpor staví, než jakoby mu o hrdlo běželo. Zyg. — Já statku svého žádnému jinému neodkáži, než jemu. Svěd. — Co jiného z těch tak mocných důvodův zavříti máme, než že ho jiný nelidský duch zpravoval a vedl. Vel. — Není prorok beze cti, než v své vlasti a v domu svém t. j. jinde, než a t. d. Br. — Srovnej §. 224, 2. §. 172, 4.

4.) Spojkou *leč* t. j. le-če, ne-če, lat. nisi quod, non nisi, něm. außer daß, als, kteráž moc vymiňovací v sobě drží, jako:

Nebyla-lis podobná hovádku, leč že postava rozdílna byla. Br. — Dá-li který nemocný tam schovati peníze aneb což jiného má, tomu když se zhojí, dají všecko zase a netřeba mu nic dáti z toho, leč chceli z dobré vůle tomu pacholku, který ho hlídal. Lobk. — Věděli zajisté zkušením, že ten způsob nebude leč některý den trvati. Kom. — Nic nemůž činiti leč lakomiti. Mudr. — Srovnej §. 222, §. 172, 4. —

5). Příslovcem kromě, lat. excepto quod, extra quam si, něm. außer daß, außer wenn, außer, ausgenommen, jako:

A přišedši trvá od jitra až dosavad, kromě že na chvílku doma pobyla. Br. — Listí těch kořenů, kteréž jako popencové po zemi se rozkládá, nápodobné jest k tykvovému aneb k širokému zelnému listí, kromě že barvy jest rozdílné, podobnější k révovému. Anth. — I tu dobu, kdožby byl na to hleděl, kromě ač by kamenné srdce měl, musil by zaplakati. Pass. — Ty věci vykonávati budete při slavnostech vašich, kromě toho, což byste z slibu aneb z dobré vůle své obětovali. Br. — Nic nenalezl kromě listí. Br. — Tu nikdy kromě ač pro některou nemoc vína neokusil.

Hosted by Google

Pass. — Nezůstávají nám před tebou kromě těla naše a dědiny naše. Br. — Srovnej §. 141. —

b). Výrazem mimo, lat. praeterquam quod, super quam quod, něm. außer daß, jako:

Mimo to, že bylin a figur jejich rozličných i pěkných přes čtyry sta více jest v tomto herbáři, nežli v předešlém, obšírnější také čtenář známosti mocí a užitkův jejich i lekařství proti rozmanitým neduhům nabude. Byl. — Mimo to, že barvy jest černé, i to při něm se vidí, že náramně tvrdé jest. Anth. — Jim všickni ti, kteříž bydleli okolo nich pomáhali statkem i hovady i věcmi drahými mimo všecko, což dobrovolně obětováno bylo. Br. — Srovnej §. 124. —

C). Věty přídavné.

§. 228. Když se přívlastek jmena podstatného celou větou vynese, tehdy věta taková, jíž se jmeno podstatné omezuje, slove věta přívlastková, přídatková (enuntiatio attributiva). Věty přívlastkové slovou jinak věty přídavné (enuntiatio adjectiva), proto že se jimi z pravidla jmena přídavná opisují. Věty přídavné počínají od zájmen vztažných a dělí se tím od vztažných vět podstatných (§. 206), že se při nich zájmena vztažná vždy táhnou na jmena podstatná, ve větách podstatných však táhnou se zájmena vztažná ne na jmena podstatná, nébrž na zájmena ukazovací.—Věty přídavné počínají:

1) Od zájmena vztažného jenž, jež, jež, jenžto, ježto, ježto, lat. qui, quae, quod, něm. welcher, welche, welches. Zájmeno toto pojí se:

a) S indikativem, když řeč jest o věci skutečné, jisté, jako:

Místo toto, v němž bydlíme s tebou, jest nám těsné. Br. — A tak král Jindřich Řišský syna svého jediného Jana, jenž ve čtrnácti letech v stáří byl,

Hosted by Google

za Elšku jest oddal. Pulk. — S Jitkou měl král Václav tři dcery, jednu Annu, ježto Jindřichovi, vévodě Korutanskému a Tyrolskému hrabi, oddána byla. Pulk. — Naplnilo se proroctvi, ježto onen prvý Přemysl, vévoda Český, pověděl. Pulk. — A tak slíbili synu jeho Janovi ta města, ježto od své nevěsty měli vrátiti. Pulk. — Za starého zákona bylo sedm bratřencův, jižto tvrdě svůj zákon drželi. Pass. — Zdrž se od těch věcí, jichžto skonání jest žalost. Let. Troj. — A toho všeho pití, jímžto se kdo zapíti může, píti nebude. Pass. —

b). S optativem, když řeč jest o věci pouze myšlené, aneb když se k schopnosti aneb úmyslu hledí, jako:

Já vyučím té cestě, po nížby choditi měl. Br,— Všechněm lidem potřebí nějakého pravidla, po němž by život řídili. Vel — Jest-liž jaká věc, o nížby někdo říci mohl: Pohleď, toť jest cosi nového?' Br. — Nedá-li mi některakého znamení, ježto bych při sobě nosil, ihneď mě zahubí. Pass. — Žádné tak veliké těla síly neměl, ježto by neduhem nebyla přemožena. Hr. Jel. — Utěšena zajisté věc míti takového přítele, jehožby přítomností tak mohl vesel býti, jako sám svou. Mudr. —

Pozn. 1. V nominativě rodu mužského užívalo se v čísle jednotném prvotně formy již, jižto, kteráž se pak rozšířila na jenž, jenžto, v čísle množném téhož rodu formy již, jižto. Avšak od druhé polovice 14. století seslabily se formy již, jižto v formy jež, ježto, a od toho času nečinilo se v nominativě čísla jak jednotného tak množného žádného rozdílu mezi rodem mužským, ženským, středním, ku př.: Ty-lis ten Jan, ježto s ptákem hráš m. jenžto s ptákem hráš. Pass. — Měl jsem tovaryše dobrého, ježto mi dobře dělal a naprosto hleděl mého dobrého. Svěd. — Bylo sedm bratřencův, ježto tvrdě zákon drželi m. jižto. Pass. Plz.—Později počalo se rozšířené formy jenž o všech rodech v čísle jednotném a množném užívati, od kteréhožto nezprávho užívání se však spisovatelé nyní k přesnějšímu prvotnému obyčeji zase navrátili, užívajíce v nominativě čísla jednotné-

Hosted by Google

ho v rodě mužském jenž, v ženským a středním jež, v nominativě čísla množného v rodě mužském již, v ženském a středním jež. Ostatně srovnej §. 188. Pozn. 1 a 2. —

Pozn. 2. V genitivu čísla množného jest od zájmena toho forma jichž, které se nyní toliko, když závislá jest na časoslovech, užívá. A však od počátku 15. století počalo se místo této prvotné formy genitivu v obyčej uvoditi zdvojenou formu jejichž, a to jen tehdy, když závislá jest na jmenech podstatných, tak že od té doby v též příčině se obou forem jak prosté tak zdvojené vedlé sebe bez rozdílu užívá, ku př.: Vytrhni duši mou od lidí světských, jichžto oddíl jest v tomto životě, a jejichž břicho ty z špižírny své naplňuješ. Br. — Mnozí chodí, o nichž jsem častokrát pravil vám a nyní s pláčem pravím, že jsou nepřátelé kříže Kristova, jichžto konec jest zahynutí, jejichžto bůh jest břicho. Br. — To soudce uzřev kázal je oba vyvedouc stíti, jejichžto těla křesťané pochopivše na poctivém místě schovali. Pass. — A ty knihy v jich hrobě v hlavách položil, jichžto těla mnoho časův, ano o nich nižádný neví, v zemi jsou ležela. Pass. —

Pozn. 3. V čísle jednotném klade se místo genitivu rodu ženského jíž, jížto, když závisí na jmeně podstatném, od 15. století přisvojovací přídavná forma jejíž, jejíhož, jejímuž a t. d., jako: Jest zajisté mysl naše, jako kolo ustavičně se točící, nébrž jako mlýn ustavičně melící, jejíž nosiči, smyslové zevnitřní, vždycky jí, co by mlela, donášejí. Kom. — A než já co odpovím, ant mi na krk uzdu jakous vhodí, jejíž udidla pojednou mi se do úst vklouzla. Kom. — Slyšeli-li jste kdy to, že havrani uchvacují děti? I odpověděv kupec řekl: Také jest; země, jejíž myši snídají tisíc liber železa, hodnať jest, aby její ptáci brali děti. Kom. — Ale brzo po smrti králové od Uhrův jat a nějaké vdově, jejíhož manžela o hrdlo připravil, do vězení dán byl. Vel. — Když však zavěšena jest na časoslově, tehdy se klade prostý genitiv jíž, jížto. —

2). Od zájmena vztažného který, která, které, aneb když se příklonným že sesílí, kterýž, kteráž, kteréž aneb i kterýžto, kterážto, kteréžto, lat. qui, quae, quod, něm. welcher, welcher eben, welcher gerade. Zájmena ta pojí se:

a) S indikativem, když řeč jest o věcech a vlastnostech skutečných, jako:

Hosted by Google

Nes zmužile příhody, kteréž tě potkaly. Br. — Žádná věc hříchu nenese, kteráž bez vůle člověka bývá. Mudr. — Žádný toho břemena sobě lehce nevaž, kteréž pro obecné dobré neseno bývá. Mudr. — Rána, kteráž to se objitřuje, s těžkostí se uzdravuje. Ottersd. — Ty věci musí drahé býti, kterýmž obecnost váhy neodjala. Mudr. — Na cestě, po kteréžkoli chodím, osídlo mi ukryli. Br. — Napravil všecky věci, které jsou na nebi i které jsou na zemi. Br. —

b). S optativem, když se větou vedlejší cosi pouze myšleného vynáší, aneb když se k schopnosti aneb úmyslu hledí, jako:

Pověz jedenkaždý z nás pohádku, kteráby převýšila jiné. Mel. bibl. — Dejte nám kníže, kterýžby soudil spravedlivě naše hlavy. Háj. — Osadil tam muže ty, kteřížby zákona ostříhali. Br. — Přešťastnát jest pšenice, v kteréžby koukole nebylo. Vel. — Ale nebylo žádného pole tak širokého ani planiny tak prostranné, na kteréž by se mohl ten všecken lid postaviti a ukázati. Háj. — Uzdravujte nemocné, kteříž by v tom městě byli. Br. — Není člověka na zemi, kterýžby tu věc králi oznámiti mohl. Br. —

Pozn. 1. Zájmena vztažná který a jenž zhusta se střídají, jako: A aj dva z nich šli toho dne do městečka, kteréž bylo vzdálí od Jeruzaléma honů šedešáte, jemuž jmeno Emaus. Br. — I vzav jeden krásný prsten, v němž byl veliký, světlý a nad míru drahý diamant, kterýž spravedlivě císaři míti náležel, dal jej do jeho ruky a on přijal jej vděčně. Háj. —

3). Od zájmena jakýž, jakáž, jakéž, když se spolu k jakosti a povaze jmena, na kteréž se táhne, hledí, ku př.:

Přední místo držel kníže z kmene královského a požíval těch všech svobod, výsad, a předností, jakýchž před zajetím Babylonským králové požívali. Plác. — Nemálo se tomu divili, že nepřítele svého ne-

Hosted by Google

toliko na milost přijímá, ale i první poctivost mu neobyčejnou činí, jakéž až do toho času žádnému z smrtedlných lidí neučinil. Plác. — Spravedlnost pak jest ustavičná a neměnící se vůle, kteráž jednomu každému uděluje toho práva, jakéž komu náleží. Pav. z Kold. — Bude tehdáž soužení veliké, jakéž nebylo od počátku světa až dosavád aniž kdy potom bude. Br. —

4). Od zájmena ký, což se však jen v nejstarší češtině sbíhá, jako:

Ty pěješ, jako Lumír, ký slovy i pěním byl pohýbal Vyšehrad i vše vlasti. Rkk. — Volte muže mezi sebou rovna, kýby vládl vám po železu. Lib. S. —

Pozn. 1. Zájmen co a jako užívá se též v řeči obyčejné místo vztažných jenž, který, a to ve všech rodech a číslech, jako: Ten člověk, co tu byl, jest velmi bohat. Us. — Já již nemám té síly, co jsem prvé měl. Us. — To jsou ti páni, co s námi v zahradě seděli. Us. — Jel jsem domův na koníku přes konský trh mimo Vaňka, jako pivo šenkuje. Svěd. — To vím, že jsme pivo posílali té šenkéřce, jako byla v Mydlářově domu, a brával jsem od ní sudy. Svěd. — Dávám na onoho na Švadličku právo, jako za stolem leží. Svěd. —

Pozn. 2. Rovněž tak béře na se spojka an moc a význam vztažnosti, jako: Na to posel odejda od ní, kvapil ku pánu svému, an ještě bojoval t. j. který ještě bojoval. Let. Troj. — Poběhneť kůň nedaleko a potom se před mužem postaví, an na stole železném jí. Kom. —

Pozn. 3. I příslovečné spojky místa a času, když se na jmena podstatná táhnou, zastupují moc zájmen vztažných, jako: Již se přibližoval k místu tomu, kudyž scházejí s hory Olivetské. Br.—Ludvík Bavorský divné vymýšlel příčiny hledaje cesty, kudyby mohl Jana, syna krále Českého, o Tyrol připraviti. Háj. — Neshledal jsem na něm ničehož ode dne, jakž odpadl od Saule, až do tohoto dne, t. j. v který odpadl. Br. —

Pozn. 4. O příslovečném zájmeně ježto viz §. 188. Pozn. 2. —

§. 229. Zájmena vztažná jenž, jež, jež; který, která, které; jaký, jaká, jaké srovnávají se s jmenem podstatným, ku kterému se vztahují, v

Hosted by Google

rodě a čísle, v pádu však řídí se výrokem věty vedlejší. V příčinách těchto připomenouti sluší:

1). Když zájmena ta v nominativě čísla množného jsou a na bezživotné jmeno rodu mužského se táhnou, tehdy může se při nich aneb rodu mužského aneb podlé §. 29, Pozn. 1. i rodu ženského užívati, ku př.:

a). Rozbořili oltáře i obrazy slunečné, kteříž byli na nich. Br. — Pobořili oltáře, kteříž byli v Jeruzalémě. Br. — A kterýž plod roční jest, ten nechť se na výtah do jiných rybníčkův, kteříž by nejmělčejší a nejvýhřevnější byli, dává. Brt. Plosk. —

b). Vynášeli peníze, kteréž byly sneseny do domu hospodinova. Br. — Ty duby, které z lesa odvezeny byly, velmi veliké vysokosti jsou. Us. — Věci ty všecky položeny jsou na stolích, které u prostřed velké síně jsou. Us. —

2). Když zájmena táž na zájmena osobná já, ty, my, vy se táhnou, tehdy časoslovo věty přídavné řídí se osobou zájmen těchto, jako:

Vy, kteříž rozkázání vyššímu poddáni jste, což se vám zdá o této řeči? Mudr.—Kdo jsi ty, kterýž voláš na krále? Br.—Třetí díl vás, kteříž přicházíte v sobotu a držíte stráž, buďte při domě králově. Br. —

3). Když se zájmena vztažná na více jmen táhnou, kladou se v číslo množné; když se však na poslední toliko jmeno táhnou, v číslo jednotné. Vůbec platí zde táž pravidla, kteráž se o shodě přísudku s více podměty vyměřila. Ku př:

Nebývejte jako kůň a jako mezek, kteříž rozumu nemají. Br. — Zemřeli jemu otec a máti, kteříž oň bedlivě pečovali. Us. —

Pozn. 1. Zájmena vztažná táhnou se někdy i na přídavná jmena přisvojovací, jako: Rozvažuj božskou všemohoucnost, kterýž všecko to z ničeho stvořil. Kom. — Jakož ty nevíš, která jest cesta větru, tak neznáš díla božího, kterýž činí všecko. Br. — Vidím pády naše, kteříž bydlíme na zemi. Br. — Srovnej §. 163, 1. Pozn. 1. pak §. 163, 2. Pozn. 1.—

Hosted by Google

Pozn. 2. Nezřídka vkládá se jmeno podstatné, na kteréž se zájmeno vztažné táhne, z věty hlavní do věty přídavné, tak že pak též jmeno s tímto se v pádu srovná, jako: Kterou komu přirození živnost uložilo, na té maje dosti, tou se obchoď, netáhna se výše. Mudr. — Vlna, kterou barvu nejprvé chytí, tu drží. Kom. — Ale které věci z úst pocházejí, z srdce jsou. Br. — Do kteréhožkoli domu vejdete, nejprvé rcete: Pokoj tomuto domu. Br. — Kterou jsem sekérku prodal, túž sekérku koupil jsem od nějakého muže. Svěd. — Kteříž rybníci nejsou mělkého dna a živou vodu na se mají, ti se na zimu v míru pro vysušení krajův vypouštěti mohou a z jara zase nahnati s dostatkem. Brt. Plosk. — Jako přechod k tomuto způsobu mluvení činí věty na př.: Hvězdu, již to vidíte, jest hvězda Jezukristova. Pass. —

Pozn. 3. Místo zájmen který, jenž kladou se což, kolikož s genitivem, když myšlénku vedlejší činem obecnějším vynesti jest, jako: Nevšickni lidé, co jich jest na tomto světě, spolu se znají. Pass. — Opat jí, co nejsprostnějších úřadův bylo, poručil. Pass. — Srovnej §. 222, 4. Pozn. 1. —

Pozn. 4. Nezřídka přičiní se k zájmenům vztažným jmeno podstatné, v kterém se obsah věty hlavní, na níž se zájmeno vztažné táhne, zahrnuje, jako: To město leží v Europě a má takměř před očima Asii a Agypt, po pravé straně Afriku, kteréžto země ač se města nedotýkají, však mořem a pohodlím plavby s ním se jako spojují. Vel. — Pod palácem niženi aneb raději na samém břehu až k moři jsou týchž císařův zahrady, v kteréžto straně domnívají se, že staré město Byzantium na větším díle vystaveno bylo. Vel. —

Pozn. 5. Někdy klade se zájmeno vztažné místo případné spojky a zájmena ukazovacího, v kterýchžto příčinách věty takové větami nevlastně přídavnými slovou, jako: Volali jsme k hospodinu, kterýž uslyšel hlas náš t. j. a ten. Br. — Nejposléze od Hektora takou ránu jsem strpěl, kteréž jsem se nenadál zhojiti t. j. že jsem jí se nenadál zhojiti. Let. Troj. — Na světě není tak divokého národa, kterýžby boha nějakého neměl a nectil t. j. aby a t. d. Kom. — Opět nalezl muže druhého, jemuž řekl: Medle ubij mne, kterýž ubil ho velice t. j. a ten a t. d. Br. —

Pozn. 6. Odtud se věty podstatné a příslovečné dají i převesti na věty přídavné, jako: Zahanbeni budete pro háje, po nichž jste toužili, a zastydíte se pro zahrady, kte-

Hosted by Google

réž jste sobě zvolili t. j. že jste po hajích toužili, a zastydíte se, že jste zahrady sobě zvolili. Br. —

D). O řeči nepřímé.

§. 230. Když slova, která kdo jiný aneb my sami vynesli, připomínáme, tehdy činiti to můžeme dvojím spůsobem aneb řečí přímou (oratio directa, recta) aneb řečí nepřímou (oratio indirecta, obliqua). V první příčině vynesou se po časoslově uvozovacím slova mluvícího týmž spůsobem, kterýmž v skutku vynesena jsou, jako: Pravil: Jest mi zima. — V druhé příčině nevynášejí se slova mluvícího z přímá, nébrž z nepřímá, když je totiž za předmět časoslova pokládáme, kterým se ohlašují, jako: Pravil, že jest mu zima. — Věty řeči přímé aneb nepřímé slovou jinak věty dokládací aneb uvozovací, protože se tehdy, když se výrokův jiného dovoláváme, uvozují. Časoslova, kterými se věty řeči přímé aneb nepřímé uvozují, jsou časoslova rčení, ohlašování, žádání, rozkazování a j. p. — Když řeč přímá v nepřimou obrátiti se má, tehdy na zřeteli míti jest

A) Spůsob, kterýž jest

1) Indikativ, když se řeč druhého za věc pouze událou, za věc skutečnou vystavuje. V této příčině počíná věc nepřímá od spojky *že*, jako:

Odpověd od sebe dali, že jedni na druhé nemají co žalovati, a že se spolu v lásce a naději dobře snášejí. Vel. — Kníže Mnata jim rozkázal, že toho nechce učiniti, ale že se chce jim statečně brániti. Háj.— I dal mu odpověď, chce-li ve Vlaších zůstati, že mu příhodné místo k obydlí ukáže a důchody, z nichžby se poctivě třebas do smrti vychovati mohl, opatří. Pakli kde jinde uznává své lepší, že mu v tom překaziti neníní. Vel. — Pravil, bude-li moci k své summě přijíti, že to učiní, ale dokudžby k své summě nepřišel, že

Hosted by Google

od hlavního listu nepustí tak dlouho, dokud k svému nepřijde. Svěd. *) —

2). Optativ, když obsah řeči povahu věci pouze myšlené aneb žádané do sebe má. V této příčině počíná řeč nepřímá z obyčejna od spojky *a*, jako:

I povolal k sobě synů svých a zjevně poručil, aby jeli do Uherské vlasti kvapně a odtud přivedli rytířstva udatného valné množství, s nímžby na lodích táhli do země Řecké. Let. Troj. — Jeden z služebníkův požádal jest knížete svého, aby mu to místo dal, že by chtěl sobě tu hrad pevný postaviti. Háj. — Ukázal mi se ve sně muž poctivý a takto mi řka a mluvě, abych pojmouci své dva syny i brala se s nimi pryč a zase se nevracovala, jeližby mi zjeveno bylo, paklibych toho nechtěla učiniti, abych to jistě věděla, že i se všemi dětmi umru. Pass. **) — Ten přivina se ke mně, odkud a kam bych měřil, dotazoval se. Kom. — Ostatně srovnej §. 207. §. 208. B, b; §. 210, 5. §. 213, 2.

Pozn. 1. Zhusta se v řeči nepřímé indikativ s optativem střídá, jako: Lučané spolu se šedše k Rohoňovi poslali rozkazujíce, aby hned ven z jich města vyšel i s svými pomocníky, pakliby toho neučinil, že jej chtí kázati do Ohře vrci, a co jest on učinil Karsovi tajně, že oni chtí jemu zjevně učiniti. Háj. — I počal napomínati Řeků, aby neutíkali ale stáli zmužile, že na rychlost jim přitáhne pomoc. Let. Troj. — Dožádal se jeho, aby dluhy na se přejal, že mu na jistých lidech chce odevzdati těch půl jedenácta sta grošův. Svěd. —

---

*) V řeči přímé slova tato takto se slyší: Pravil: Budu-li moci k své summě přijíti, učiním to, ale dokudž bych k své summě nepřišel, od hlavního listu nepustím tak dlouho, dokud k svému nepřijdu.

**) V řeči přímé takto by se slova tato vynesla: Ukázal mi se ve sně muž poctivý a takto mi řka a mluvě: Pojmouci své dva syny i beř se s nimi pryč a zase se nevracuj, jeližby tobě zjeveno bylo; pakliby toho nechtěla učiniti, to jistě vez, že i se všemi dětmi umřeš. —

Hosted by Google

B). Osoba zájmena, v kteréžto příčině se

1). První a druhá osoba v třetí převede, když od osoby řeč nepřímou uvozující rozdílné jsou, jako:

A výše promluvil, že by ho mohl ze vší summy viniti, ale že nechce, než což samo v sobě spravedlivého jest. Svěd. *) — A on tu odpověd dal, jestliže by lidé jistí byli, aby svého dostati mohl, že na tom rád přestati chce, ale však s tou výminkou, aby ten list, kterýž na jmenovaných manželích má, v své celosti neporušeně zůstal dotud, dokudžby jemu jeho summa zúplna dána a zaplacena nebyla. Svěd. — Nebožka Kristina prosila a žádala, aby žádných soudů nebylo z strany těch peněz, než což komu půjčila, aby ten každý sobě jimi živnost vedl a za ni pána boha prosil a na ty peníze, aby jí poctivý pohřeb učinili. Svěd. —

2). Zájmena osobná, která s osobou slova jiného ohlašující jednostejná jsou, převedou se v osobu první, jako:

Namlouval mne můj Všudybud, abych se mezi duchovníky dal, jistě mi to, že já osudem do toho stavu náležím. Kom. — Ten přivina se ke mně, odkud a kam bych měřil, dotazoval se. Já, že jsem z domu svého vyšel a v světě se provandrovati a něco zkusiti úmysl mám. Kom. — A přišed za námi pravil, že jest mu zima, abychom odpustili jemu se ohříti. Svěd. —

Pozn. 1. Totéž platí o zajmenech přisvojovacích, jako: Otázku učinili na něm o to nádobí cínové, a on jest tomu odpor učinil, žeby nic neměl jejího. Svěd. — Když sedávala s námi, říkávala, že žádný po smrti její souditi se nebude, že kdo co má jejího, aby ten toho užíval. Svěd. **)—

*) V řeči přímé slyšelo by se to takto: A výše promluvil: Mohl bych tebe zevší summy viniti ale nechci, než což samo v sobě spravedlivého jest.

**) V řeči přímé: Říkávala: Žádný po smrti mé souditi se ebude, kdo co má mého, ten toho užívej.

Hosted by Google

Pozn. 2. Nezřídka přechází se z řeči nepřímé v přímou a naopak z řeči přímé v nepřímou, jako: Ona pravila, že toho není, aby jí dal pokoj, mášli co ke mně, máš právo. Svěd. — Oni pravili, že to býti nemůž, než aby pojednou dal těch padesát kop, a kdybychme chtěli, mohlibychme na vás pro všecku summu nastupovati, než my nežádáme toho, než což jest spravedlivého. Svěd.— A k němu mluvil, že jest mu se páteř stratil, že jste mi jej vzali, že jistotně toho zprávu mám, kde jste jej schovali, vraťte mi jej z dobré vůle. Svěd. —

Pozn. 3. V češtině se i řeč přímá někdy počíná od spojky že, v kteréžto příčině tato spojka pouze uvozovací jest, jako: Mnozí přijdou ve jmenu mém řkouce, že já jsem Kristus. Br. — Neb jsou se tím mnohokrát chlubívali říkajíce, že čehož jsou předkové naši skrze veliké práce a náklady dojíti nemohli, že my bez práce a nákladův k tomu přijdeme. Bart. — I pověděl, že já věřím všem věcem božským. Bart. — I pověděl jí, že to vše rád proto trpím. Pass. — A on pověděl, že já o tom nic nevím. Svěd. — Tu jest se ho ptal, vzal-li jest mu ten páteř. On jest odpíral, že jsem nevzal nic. Svěd. — A pověděl jest, že kdybychom chtěli, žebychom vás ze vší summy viniti mohli, že byste ji nám museli dáti všecku, že o to nestojíme, než co spravedlivého jest. Svěd. —

Pozn. 4. Zhusta se časoslova uvozovací jak v řeči přímé tak nepřímé vypouštějí, jako: Na to já: Šťastně by mi tě bůh za průvodčího dal, milý příteli, jestliže to pravé jest t. j. jsem odpověděl. Kom.—A on zase: To jsou lidé, v nově se na svět dostávající aniž se ještě znají a aby lidmi byli, vědí, protož jest okolo nich tma a nic jen vřesku a pláče trochu. Kom. —

Hlava XI.

O větách souřadně složitých.

§. 231. Věty souřadně složité aneb, jak po latinsku pravíme, koordinované vzrostají, když se dvě aneb více vět samostatných v jeden větší celek spojí tak však, aby jedna každá z nich o sobě plný

Hosted by Google

smysl měla. Poměr, v němž tyto věty jedna k druhé jsou a který se spojkami stíhá, může býti rozličný. Odtud dělí se věty souřadně složité na věty spojovací, na věty odporovací a na věty příčinné. Rovněž tak rozdělují se samy spojky, kterými se poměry tyto vynášejí.

A). Věty spojovací.

§. 232. Věty spojovací nebo slučovací (enuntiationes copulativae) vznikají, když se dvě aneb více vět, které mezi sebou shodné jsou, v jeden celek spojí. Věty spojovací připínají se jedna k druhé spojkami slučovacími, řadicími a dělicími. Avšak spojkami těmito nespojují se toliko věty v celky větší, ale i jednotlivá slova. Sem hledí tyto spojky:

1.) Spojka *a*, lat. a-t, e-t, kteráž v nejstarších památkách literatury české moci jest odporovací, avšak již ve zpěvích rukopisu kralodvorského povahu a moc spojky pouze spojovací na se béře. Spojky té užívá se:

a) Když se dvě věci a vlastnosti v jeden celek pojí. Pojí-li se jich více, klade se aneb mezi všemi aneb mezi dvěma posledními. Ku př.:

α.) Šíje zkomonilá a hbitá ramena shrbí se. Hr. Jel. — Z vůdců a rádců vy svých následovníky a pochlebníky míti chtějí. Kom. — On potom, když toho ostrovu dosáhl, dal jej koliti, hlínu a prst voziti. Svěd. — Věk můj jest stálý a mladý. Hr. Jel. — Mezi tím slyším mnohá a rozličná napomínání. Kom.—Daremně a marně sílu svou jsem ztrávil. Br. — Všecka hlava jest nedůživá a všecko srdce zemdlené. Br. —

β.) A když byl den, sešli se starší lidu a biskupové a zákonníci, a vedli ho do rady své. Br. — Aj střelci přitáhli na město, aby je vzali, a město skrze meč a hlad a mor dáno jest v ruku Kaldej-

Hosted by Google

ských. Br. — Synu, nerozumíš ty tomu, však se to oni brousí. Co brousí? řekl jsem, an já rány vidím a krev a hněv a vražedlnou jedněch k druhým nenávist. Kom. — Vložil usta svá na usta jeho a oči své na oči jeho a ruce své na ruce jeho. Br. — Veškeren pak lid viděl hřímání to a blýskání a zvuk trouby a horu kouřící se. Br. —

γ.) I porozuměl jsem, kam se to směřuje že se k tomu stavu zdraví, vtip, ustavičnost, trpnost a náklad přinášeti musejí. Kom. — A toť mi bude k jmenu, k radosti, k chvále a k zvelebení mezi všemi národy země. Br. —

b.) Když se dvě aneb více činností, které současné jsou aneb jedna za druhou jde, v jedno spojí. V druhé příčině jest činnost, která za první jde, zhusta cílem a účinkem předchodné činnosti. Když se více činnosti seřaďuje, klade se spojka mezi všemi aneb mezi dvěma posledními, ku př.:

Jdi a rci jemu. Br. — Přijdu k tobě a požehnám tobě. Br. — Přines mi a budu jísti. Br. — Tedy sezval všecky muže místa toho a učinil hody. Br. — Přivykejte již aspoň na věčné věci mysliti a je milovati a jich žádati. Hr. Jel. — Volej ke mně a ohlasímť se a oznámímť věci veliké a tajné, o nichž nevíš. Br. — Z téhož ostrovu nikdá žádný platu jest nedával a neplatil. Svěd. —

Pozn. 1. V živých vypsáních slova a věty bez všeliké spony se hromadí, jako: U noh jejích skrčil se, padl, ležel. Br. — Ale proč pak těch trub neodloží a jako jiní lidé prostě vlastníma očima, ušima, jazykem nehledí, neposlouchají, neodpovídají? Kom. — Ach jakého tu běhání, rukama lomení, naříkání, na pomoc volání! Nechtěl žádný po tu chvíli více disputovati, psáti, kázati, než zavěsa hlavu chodil, choulil se, rděl, u koho věděl, prosbou i penězi zase nádobíčko shledávaje. Kom. — Pohrdl před tím Kapistran slávou světskou, vzdálil se rozkoší, potlačil lakomství, podmanil chlípnost: chvály potupiti nemohl. Vel. —

Hosted by Google

Pozn. 2. Odtud jest patrné, proč se též spojky užívá ve větách času k připojení věty vedlejší §. 217, 2; ve větách podstatných k připojení předmětu po časoslovech uznamenání §. 209, A; po časoslovech chtění, žádosti, rozkazu a přivolování a t. d. §. 219, §. 210, §. 211, §. 212, §. 214, ve větách účelných a účinkových §. 220, 4. —

c.) Když se spolu k skutečnosti připojené činnosti ukazuje, v kteréžto příčině jest něm. und wirklich, und in der That, ku př.:

Dokud jest on živ, nepřipustí bůh na lidi hladovitého léta. A tak se jest stalo t. j. v skutku. Pass. — Berte se pryč a lidi k svádě nepodnášejte. A jakž to brzo zavolal, tak všickni měšťané u veliké přízni se smířili. Pass. —

d.) Když se odpovědi k otázkám přivazují a spolu se k skutečnosti učiněné odpovědi ukazuje, něm. in der That, wirklich, jako:

Prosím, pojď také se služebníky svými. Kteryžto odpověděl: A já půjdu. Br. — Milá matko, co jsi ty ten prsten měla? Ona odpověděla: A já měla, milá dcero. Svěd. — Viz §. 201, B. —

Pozn. 1. Na počátku závětí jest německé da, ſo, o čemž srovnej §. 217, 2, b, Pozn. 1. —

e.) Když se s důrazem pojem předcházející vykládá a omezuje, v kteréžto příčině se zhusta s zájmenem to pojí, v něm. praví se und das, und zwar, nämlich, v lat. isque, idque, et quidem, jako:

Slúhu a slúhu věrného z něho máš. Lom. — Dobrá vůle jest, ježto jedné dobrému chce a pro dobré t. j. a to pro dobré. Štít. — Anně pak dal díl jeden a to výborný. Br. — Avšak já zopravuji je a vzdělám a uzdravím obyvatele jeho a zjevím jim hojnost pokoje a to stálého. Br. —

Pozn. 1. Spojka *a* srostá někdy se zájmenem on, ona, ono v an, ana, ano, jako: Díš-li tomu slepému ve jmeno boha tvého, aby viděl, an prozří, já ihned veň uvěřím t. j. a on prozří, já ihned veň uvěřím. Pass. —

Hosted by Google

Pozn. 2. Spojka táž, když se pojí se zájmenem ukazovacím ten, ta, to stojí nezřídka místo zájmena vztažného který, která, které, jako: Za tím sůl podeň v uhlí metali a ta se přepekajíc v jeho rány skákala t. j. která se přepekajíc v jeho rány vskákala. Pass. —

Pozn. 3. Věty, které spojkou tou sloučené jsou, dají se i přestupníkem skrátiti, jako: A rychle jdouce povězte učedlníkům jeho, že vstal z mrtvých t. j. a rychle jděte a povězte a t. d. Br. — Uzřel jiné, ani stojí na trhu zahálejíce t. j. ani stojí na trhu a zahálejí. Br. —

2). Spojka *i*, lat. et, něm. und, klade se:

a) Když se dvě aneb více slov a vět v jedno slučují. Při spojení více slov aneb vět klade se spojka ta mezi všemi slovy a větami aneb toliko mezi dvěma posledními. Ku př.:

Lepší to mluví, nežli jsi ty i tvá matka. Svěd. — Navrátiž se ty i všickni služebníci tvoji. Br. — Protož ti dva nad jiné všecky nejválečnější i nejšťastnější byli. Sig. z Púch. — Střídmost tělu i duši užitečná jest. Mudr. — Sobě i jiným jak to pěkně stojí, ukazují. Kom. — Já jsem cesta i pravda i život. Br. — Ale dne sedmého nebudeš dělati díla ty i syn tvůj i dcera tvá. Br. — Změřil bránu tu podlé týchž měr, též pokojíky její i veřeje její i síňce její. Br. — Někteří od toho bledli, schli i mřeli. Kom. — Byl pak Abrahám bohatý velmi na dobytek, na stříbro i na zlato. Br. —

b.) Na začátku závětí a nezřídka i na začátku vět ukazuje se spojkou tou k tomu, že děj vět týchž bez všelikého prodlení na děj předcházející nastoupil. Zde se spojka ta zhusta se slovcem hned pojí, v němč. da, ſogleich, ſofort, daſogleich, jako:

Když jsem byl ustal v kratochvíli a jiní se odemne rozešli, i šel jsem do pokoje svého. St. Skl. — Jediné což teď bude cesta, ihned já pojedu do města. St. Skl. — Tu ihned jim hlavy stiali. Pass. — Pak jsa tu u něho do vůle jeho a do své, i opět jsem od

Hosted by Google

ného odšel. Svěd. — A toť řezníci z masných krámův vyskočivše i zastaví dobytek tu před novoměstskou radnicí. Anth. — Znajíce to pani, že se královské velebnosti prvé šťastně zvedlo proti pohanům, i namluvili krále na to, aby příměří Turkům zdrženo nebylo. Mich. Konst. —

Pozn. 1. V též příčině sbíhá se při ihned i spojka *a*, něm. und sogleich, jako: Než dej jemu, co on bude chtíti, a i hned chce dobré ožinky míti. St. Skl.—A ihned v tu dobu kázal jej biči bičovati. Pass. —

c). Když se k tomu ukazuje, že děj, který v skutek vstoupiti má, opravdově v skutek vstoupil, v němčině se praví: ja, wirklich, und wirklich, und in der That, jako:

Odstup a stůj tamto. I odstoupil a stál. Br. — I ovšem vím, žeť tak jest. Br. — Namlouval mne můj Všudybud, abych se mezi duchovníky dal. I dám se navesti. Kom. — Neopusím tě, až i učiním, což jsem mluvil tobě. Br. — Tolik mu počal dobrého praviti, až jeho na dobrou víru i obrátil t. j. v skutku. Pass. — Zatím vstoupiv na lože polehl na dítě, vloživ ústa svá na ústa jeho a oči své na oči jeho a ruce své na ruce jeho a rozprostřel se nad ním. I zahřelo se tělo dítěte. Br. — I tržili o les Žák s Filipem i stržili. Svěd. —

d.) Když činnosti a děje, které se za sebou udály, vůbec v jedno se seřaďují, v kteréžto příčině se zhusta spojka ta se spojkami a, tož, pak a j. střídá, v němčině dá se vynesti slovci dann, darauf, hierauf, nachher, endlich, jako:

Potom požádal jest mne, abych s ním šel k Keruši k železnici. I optal jsem se ho, což tam budem dělati. A on řekl: Mluví na mne z hněvu, že bych byl zloděj. I nalezli jsme Jana Zvoníka na rynku a prosili jsme ho, aby šel s námi. Svěd. — A když se toho s nevypravitelnou prací vyhledávalo, rozstoupili se zase, aby každý o tom přemýšloval, sobě poručíce. Tožť po malé chvíli nenadále jeden vyskočí volaje: Mám,

Hosted by Google

mám tajemství odkryté, mám. I shlukli se k němu všickni a diviti se chvátajíce. A on vynesa velikou knihu ve folio, ukazoval jim. I stali se hlasové a pokřikování, jakéž po vítězství bývá. Kom. — A když přišel do Jeruzaléma, vyšel vstříc králi. I řekl jemu král. Br. — Tak jsem šel ven z světnice. I přišel jsem zase a Vlach dával Dorotě peníze i pravil, že jí třebas všecko zaplatí. Svěd. —

e). Když se děj připojuje, který v tom právě, když se předcházející věci dály, mimo nadání v skutek vstoupil, v kteréžto příčině spojka ta povahu spojek odporovacích na se béře, v němčině aber, nun aber, jako:

Tehdy Dorota dcera její dala se s bakalářem v zabývky. Salomena sestra Píhavého řekla: Když s něho býti nemůžeš, pomohu já tobě. I ztratila prsten zlatý a hned pokřik udělala, t. j. v tom však když jí pomáhala a t. d. Svěd. — Za nimiž já vejda spatřím jich hromady se procházeti s podepřenými hlavami, zaostřenými patami a přiocelenými boky. I nesměl jsem blízko přistoupiti a udělal jsem dobře t. j. avšak nesměl jsem a t. d. Kom. — A nenalezše jeho navrátili se do Jeruzalema, hledajíce ho. I stalo se po třech dnech, že nalezli jej v chrámě. Br. —

f). Když se otázky k tomu, což předchází, s mocí zvýšenou připínají aneb když s pohnutím druhého k čemu vybízíme, v něm. aber, doch, jako:

I co se nemám bouřiti, a já nemám v čem pohoniti? St. Skl. — I zda nás chceš hladem zmořiti? St. Skl. — I proč křivdu činíte sobě vespolek? Br. — Čehož já zlekaje se a zpátkem běže řekl jsem: I což pak to oni dělají? Kom. — I řekl jí: I milá brachu, co vy to činíte? Svěd. — I pojďmež, řekl jsem, pojdmež mezi ně, prosím, tím spíše. Kom. — I mlč všetičko, dí tlumočník, zlým toho zaživeš, uslyšíli. Kom. — I dej mi pokoj

Hosted by Google

Jung. — I jdi ven, slyšíš? Svěd. — I jdětež na všecko neštěstí. Kom. —

g). Spojky té užíváme i tehdy, když vypovídáme, že se řeč netoliko na dříve řečené věci táhne, nébrž také na věc, kterouž právě připomínáme, v této příčině jest spojka ta to, co také, ještě, lat. etiam, něm. auch, noch, jako:

A tak i o jiných národech jest rozuměti. Kuth. — Když jeden zívá, zívá i druhý. Prov. — Byl i k boji hotový, zmužilý a udatný, smělý a silné ruky. Let. Troj. — Musí se i jim vyměřiti, pokud čára. Kom. — A ja posvěcuji sebe samého za ně, aby i oni posvěceni byli v pravdě. Br. — Zdali není jich i podnes přemnoho od našich v tu dobu zjímaných? Let. Troj. — Ponechejž ho i tohoto léta, ažť jej okopám a ohnojím. Br. —

h). Když se na vytknutou věc aneb vlastnost obzvláštní vaha klade, tehdy jest ta spojka něm. gar, ſogar, ja ſogar auch, und ſogar, ſelbſt, noch dazu, lat. etiam, vel, quin, ipse, jako:

I starý tkadlec někdy přízi zmate t. j. netoliko mladý ale což ještě více jest, i starý. Prov. — Ctnost i od cizích přízeň mívá. Vel. — A my se někdy hněváme i na ty věci, od nichž bezpráví přijíti nemůžeme. Old. Vel. — A tak lidé ten obraz velmi ctili, až mu i oběti činili. Let. Troj. — Moudrost boží lidem, jakkoli vtipným k vystíhání takměř všech věcí i nejskrytějších, jest nevystizitedlná. Br. —

Pozn. 1. O zdvojené spojce *i—i* viz doleji.

3). Spojka také, lat. etiam, něm. auch, überdieß, klade se, když vytýkáme, že se činnost aneb vlastnost mimo věci řečené i na tu věc táhne, kterouž jmenujeme, jako:

Vystoupí-li pak voda výše než šestnácti loket, to také zemi zase škodí. Mirot. — Mezi nimižto také

Hosted by Google

císařův syn pro víru křesťanskou svou krev prolil. Pass. — Také černá kráva bílé mléko dává t. j. netoliko bílá. Prov. — Listí má delší, než kosatec zahradní, nese také podobný jemu květ t. j. nad to. Byl. — Dříví také i kamení připravil jsem t. j. netoliko věci již řečené. Br. — Jděte a dejte mi také požehnání. Br. —

Pozn. 1. Pojem spojky té sesiluje se, když se k ní přičiní spojka i, lat. quoque, atque etiam, něm. auch, ebenſo, überdieß noch, und nicht weniger, ebenſo auch, und ſo auch, jako: V novou vodu rády ryby zhůru proti vodě jdou a přes zájezky vyskakují, někdy také i splavy dolů běží. Brt. z Plosk. — I odjal zase všecko zboží, také i Lota bratra svého s statkem zase přivedl, ano i ženy a lid. Br. — Tvůjť jest den, tvá jest také i noc. Br. — Poslouchejte mne, oznámím i já také zdání své. Br. — Odpovím i já také za sebe, oznámím zdání své i já. Br. —

4). Spojky *též, též i, tolikéž, tolikéž i* t. j. týmž činem, tolikouž měrou, lat. item, nec non, něm. auf eben dieſe Weiſe, ebenſo, ebenſo auch, ingleichen, desgleichen, ferner, kladou se, když se k jednostejnosti a rovnosti výroku a jeho vztahu hledí. Ku př.:

a) I odvážil jsem jim stříbro a zlato a to nádobí, též obět k domu boha našeho. Br. — Vlky, hady a všelijakou zvěř, ptactvo, zeměplazy, též dříví, kamení, vodu, oheň před sebou majíce, disputovali. Kom. — Pošli mi muže umělého, kterýžby uměl dělati na zlatě, na stříbře, na mědi, na železe, též i z zlatohlavu a z červce. Br. — Vystavěl i Betoron hořejší, též i Betoron dolejší, města ohražená zděmi a opatřená branami i závorami, ano i Baalat a všecka města, v nichž měl sklady Šalomoun. Br. — Udělal též před domem sloupy dva. Br. —

b) Vy naprosto nic nejste a dílo vaše tolikéž nic není. Br. — Umí dělati na zlatě, na stříbře, na mědi, železe, kamení a na dříví, tolikéž řezati všelijaké řezby. Br. — Zdělal také i jiná všelijaká nádobí, jako oltář zlatý a stoly, na nichž kladeni byli chlebové předložení, tolikéž svícny i lampy jejich. Br. — To

Hosted by Google

my vidouce od nich, tolikéž jsme se potopovali. Preff. — Kalmus spomáhá i těm, kterýmž se krev v životě srazila, tolikéž i těm, kteříž těžce močí. Byl. — Tehdy David uchytiv roucho své roztrhl je, tolikéž i všickni muží, kteříž s ním byli. Br. —

5). Mimo tyto spojky jsou ještě jiné částky řeči, kterými se věty spojené v ten pořádek uvozují, kterým jedna za druhou jdou aneb jíti mají. Taková slovce jsou: nejprvé, předné, pak, potom, potom pak, něm. hierauf, darauf, hernach, to, tož, něm. dann, alsdann, nad to, mimo to, něm. überdieß, dále, naposledy, posléze, konečně a j. v. Ku př.:

Tu nejprvé potrestal jich, potom napomenul jich o přítomných věcech, anobrž to jim předložil, aby při Karthaginenských zůstali, naposledy radil jim, aby jedenkaždý vzal svůj žold s dobrou myslí. Vel. — Sama od sebe země plodí, nejprv bylinu, potom klas, potom plné obilí v klasu. Br. — A starý pták, když mladého létati učí, nežene ho pojednou z hnízda, ale cvičí pomalu, nejprv nad hnízdem křídélka roztahovati, potom nad týmž hnízdem se pozdvihovati, pak okolo hnízda se pouštěti, to z ratolesti na ratolest létati, z stromu na strom, potom teprv z hory na horu, naposledy kdekoli pod nebem volně a bezpečně se proletovati. Kom. —

6). Spojka záporná *ani, aniž* t. j. a-ni, a-ni-že, lat. neque, nec, něm. und nicht, auch nicht, und auch nicht, und nicht eben, und gerade nicht, klade se:

a) Když se k větě tvrdivé záporná věta připojí, jako:

Co potratíš, to zase nastane aniž jest co, aby po zhoubě své k prvnímu způsobu nepřišlo. Bavor. — Ohněm jsi mne zpruboval aniž jsi co shledal. Br. — Poslouchej otce svého, kterýž tě zplodil, aniž pohrdej matkou svou, když se sestará. Br. — Hunjada utíkajícího despota Srbský jal aniž ho prvé propustil, až

Hosted by Google

mu města a pevnosti zase navrátil. Vel. — I jdětež na všecko neštěstí, řekl jsem, opovážliví lidé, ani se víc dívati na to nechci. Kom. —

b) Když se dvě aneb více vět záporných v jedno spojí, něm. nicht ... und nicht, nicht ... auch nicht, nicht ... selbst nicht ... noch, jako:

Smrt nemá zření k darům aniž slyší čí prosby, u ní žádného šetření není na osoby aniž na koho co dbá. Akanth. — Nežádáme stříbra ani zlata od Saule aniž stojíme o čí bezživotí. Br. — Protož čehož se oněm nedovoluje aniž by se při nich trpělo, toho těmto plná svoboda. Kom. — Nejsem nic vědomá a nic nevím aniž jsem o něčemž slyšela. Svěd. — Neužívali jsme toho ostrovu nic, ani na něm nic nerostlo, než byl písek a kamení. Svěd. — Nebrali peněz od lidu ani neopravovali domu. Br. — Nebo byl nic nejedl ani nepil tři dni a tři noci. Br. — Neošetřoval pak byl noh svých ani brady nezpravoval ani šatů svých nepral od toho dne, jakž byl odšel král, až do dne, když se navrátil v pokoji. Br. —

Pozn. 1. Z příkladův uvedených na jevě jest, že se po sesílené spojce aniž záporná částice ne neopakuje, naproti tomu opakuje se po jednoduché částce ani, jako: Nejí ani nepije aneb nejí aniž pije. Jen řidčeji vypouští se po ani záporná částka ne, jako: Protož aniť se bohům modliti chce ani na muky dbá ani se knížecího hněvu bojí. Pass. — Neškoď jim ani jich popouzej k boji. Br. —

Pozn. 2. Když se jeden a týž výrok na více slov táhne, tehdy připínají se slova ta tolikéž pomocí té spojky, jako: Před přítelem ani nepřítelem nevypravuj o životu cizím. Br. — Nechtěl Deciovi povoliti ani se modlám modliti. Pass. — Nebývej mezi pijány vína ani mezi žráči masa. Br. — Nemá nač dítek svých ani sám sebe živiti. Svěd. — Když činíš oběd nebo večeři, nezov přátel svých ani bratří svých ani sousedů bohatých, ať by snad i oni zase nezvali tebe a mělby odplatu. Br. —

Pozn. 3. Místo a nikdo, a žádný, a nikterý, a nijaký, a nikdy, a nic a t. d. praví se ani kdo, ani

Hosted by Google

který, ani jaký, ani kdy, ani co a t. d. Ku př.: A skopci tomu žádná šelma odolati nemohla aniž kdo co mohl vytrhnouti z moci jeho. Br. — Nechtež ho aniž kdo hýbej kostmi jeho. Br. — Tolikéž není tehdáž nic platna žádná moc světská ani veliká vojska ani děla, zbroje, meče a šípy, ani jaké jiné přípravy válečné. Preff. — Ale nyní na tom jsi místě postaven, že všech lidí oči na tebe jsou otevřeny, aniž který tvůj skutek nebo tvé propovědění může býti tajno. Boh. z Lobk. — Hrad v Rodýzu proti městu není nic pevný ani má kterých příkopův a leží v rohu města. Boh. z Lobk. — Srovnej §. 190. A. 1. Pozn. 4 a 2. Pozn. 2.

Pozn. 4. Avšak věty záporné mohou se připojiti i jako věty tvrdivé spojkou a, lat. et non, ac non, něm. und nicht, und sonach nicht, und so nicht, jako: Protož tobě žalmy zpívati bude jazyk můj a nebude mlčeti. Br. — Nepřenášej mezníku starodávního a na pole sirotků nevcházej. Br. — Rady u každého opatrného hledej a nepohrdej žádnou radou užitečnou. Br. *) — Nevstupujte a nebojujte. Br. — Hloupě mluví a slova jeho nejsou rozumná. Br. — Nejez chléba člověka závistivého a nežádej lahůdek jeho. Br. — Znal, že zbytí není a žádné naděje k vítězství. Vel. — Nebo nemají dílu a dědictví s vámi. Br. — Tímto spůsobem se věty záporné z pravidla pojí, když se záporná částice na jednotlivé slovo táhne, aneb když na ní přízvuk jest, jako: Všeliký slůha, jenžto ví vůli svého pána a ne tak činí, často bit bývá. Pass. —

c). Avšak spojka ta jest také moci stupňující, lat. ne . . . quidem, nec . . . quidem, nec, vel non, něm. auch nicht, gar nicht, selbst nicht, sogar nicht, nicht einmal, jako:

A nezůstal ani jeden, ježtoby se nepřepravil přes Jordán. Br. **) — I padlo všecko vojsko od ostrosti meče, tak že nezůstalo ani jednoho. Br. — Jakž vejdeme, a aj tu síň veliká, jíž jsem ani konce neznamenal. Kom. — Žádné rolí nedělali, neosívali, a tak ani co žíti a kliditi neměli. Plác. — Velmi rychle za-

*) V lat. Consilium ab omni prudente quaere neque contemnas unquam consilium utile.

**) Něm. auch nicht ein einziger.

Hosted by Google

hynul, kterýž velmi rychle na nejvyšší zrostl, nebo ani dvou celých let nekráloval. Vel. — Ale ani soudců svých neposlouchali. Br. — A viděl jsem tu neobyčejnou jinde ukrutnost, že ani poraženým již a mrtvým neodpouštěli, nýbrž tím víc a nelítostivěji na ně sekali. Kom. — Nespomohlo bábě ani koření. Prov. — Mnozí ani srdce neměli, aby, co spravedlnost káže, konati měli. Kom. —

Pozn. 1. O spojce zdvojené ani - ani viz doleji.

Pozn. 2. Německé zájmeno kein vynáší se v jazyku českém zájmeny žádný, nikterý, nijaký tehdy toliko, když se výrok od veškerého rodu odděluje, když se však řeč ne k veškerému rodu aneb k všeobecnosti, nébrž k jednotlivým věcem táhne, tehdy se zájmeno to pouhou částkou zápornou vynese, jako: Neměli medu sie hatten keinen Honig, peněz nemám — ich habe kein Geld, a t. d. —

§. 233. Mimo spojky jmenované jsou ještě jiné, kterými se slova a věty v jedno pojí. Spojkami těmito vytýkají se členy výroku společného ostřeji, nežli se to při spojkách posud jmenovaných shlédalo. Jsouť povahy souvztažné. Sem patří:

1). Spojky *i—i*, lat. et—et, něm. sowohl — als auch, kterými se k tomu ukazuje, že se výrok na členy spojené o rovné míře a moci táhne, jako:

Vstaňte, vyjděte z prostředku lidu i vy i synové Izraelští. Br. — Tudíž tak ustaneš i ty i lid, kterýž s tebou jest. Br. — I v mluvení i v mlčení rozšafnosti užívej. Sixt. Ottersd. — A tak jsem porozuměl, že i na těch stolicích seděti i okolo nich bývati i jich se dotýkati tím i jiným způsobem nebezpečno. Kom. — Přijdeli k bitvě, umějí i dotříti na nepřítele i což se jim rozkáže, vykonati. Vel. —Na zděch Babylonských vzdvihněte korouhev, osaďte stráž, postavte strážné, připravte zálohy, nebo i myslil hospodin i učiní, co řekl proti obyvatelům Babylonským. Br.—

Hosted by Google

2). Záporné spojky ni—ni, ani—ani, lat. neque—neque, nec—nec, něm. weder—noch, když se výrok od dvou aneb více podmětův aneb předmětův s jednostejnou mocí odděluje, jako:

Toho nebyl prázden ni Jeroním, ni Augustin ani Řehoř. Štít. — Jemu ani nepřibývá ani neubývá. Br. — Kdyby tebe, milý Jene, nebylo, já bych nemohla ani matky pochovati ani otčima svého. Svěd. — Absolon nic nemluvil s Amnonem ani dobrého ani zlého. Br. — Proč nepřišel ani včera ani dnes k jídlu? Br. — Mimo jejich vědomí ani nebe nic nedělá ani propasť ničeho neskrývá. Kom. — Ostrov Rodýz jest velmi kamenitý a hornatý, a není velmi hojný ani od vína ani od obilí. Boh. Lobk. — Protož anit se bohům modliti chce ani na muky dbá ani se knížecího hněvu bojí. Pass. — Praveno mi též za jisto, že na celém ostrovu není žádného škodlivého zvířete ani vlka ani lišky ani rysa ani medvěda aniž jakých hadův a štírův aneb jiných jedovatých věcí. Boh. Lobk. — A v tom, aby člověka takového sobě dobře navedli a vypravili, žádné ani práce ani pilnosti ani péče nelitují. Vel. — A viděl ho v bráně královské, že ani nepovstal ani se nepohnul před ním. Br. —

3). Spojky *tak — jak, tak* (*dobře*) *— jako i, jak — tak i, jakož — tak* jsou vlastně povahy srovnávací §. 224, lat. tam—quam, avšak kladou se i:

a) Když se k rovnosti hledí, s jakou se výrok na dva aneb více podmětův aneb předmětův táhne, lat. ut—ita, et—et, něm. ſowohl—als auch, ebenſogut — wie, wie—ebenſo, nicht nur — ſondern auch, ku př.:

Měl stád mnoho jakož při oudolí, tak i na rovinách. Br. — Rozdělovali jakž velikému, tak malému. Br. — V Moskvě všecky domy jakž v městě, tak i ve vsech stavějí nahoře nad sklepy a pivnicemi. Mat. Hos. — Cvičení jak mysli

Hosted by Google

i duše, tak i těla mírná býti mají a svým časem. Hub. Rís. — A viděl, že jakož zajatý, tak i zanechaný s nic býti nemůže aniž jest, kdoby zpomohl jim. Br.—Jakož příliš mnoho, takéž příliš málo v každé věci jest neslíčnost. Štít. — Zlatem a stříbrem a rozličných barev hedbávím tak muží, jako i ženy doma i jinde se ozdobují. Mir. — Těmi pak právy římskými výše, než tisíc let všeckna téměř království křesťanstva při rozeznání a obhájení spravedlnosti jednokaždého jak bohatého, tak chudého se řídily a zpravovaly a posavad ještě zpravují. Kold. — Ustanovení jednostejné bude vám tak příchozímu, jak obyvateli v zemi. Br. — A protož zmužile sobě počínejme a posilníce srdcí našich hotovi buďme se všemi potřebami k zvelebení tak dobře vinice, jako i rolí toho našeho to jest duše naší. Jan z Lobk. — Sešli jsou se všickni obyvatelé tak malí, jako velicí. Háj. —

b) Když se při prvním členě k všeobecné, v druhém k obzvláštní povaze výroku hledí, lat. quum—tum, něm. sowohl im Allgemeinen (überhaupt) — als auch insbesondere (als besonders auch), nicht nur — sondern auch. V jazyku českém přikládá se obyčejně k spojce tak zaostřující slovce obzvláštně, nejvíce, lat. praecipue, maxime, jako:

Nejprvé pak známé býti má, že kdyby ti lidé tam bydlící nepomáhali našim tam na koupě jezdícím, sotva by za celý rok jeden koráb tím dřívím naladovati mohli a to jakož pro tvrdost a nesnadnost k sekání jeho, tak obzvláštně i proto, že koní ani žádných hovad k tažení a k fůrám v těch krajinách nemají. Anth. — Všeliká náhlá proměna bývá nebezpečná, jakž vždycky jindy, tak nejvíce tehdáž, když od jedné věci k druhé z cela odporné přestupujeme. Hub. Rís. — Velice toho chrámu želeti a plakati náleží i jakožto díla nade všechna, o kterýchž jsme slyšeli, nejdivnějšího, tak s strany stavení jako veli-

Hosted by Google

kosti, též také s strany nákladu při věcech a slávy, kteráž z svatyně pocházela. Pav. Vorl. — Štěstí jakož ve všech věcech, tak ve válce přemnoho může. Hr. Jel. —

c) Spojky souvztažné ne tak — jako, ne tak — jako více sbíhají se, když se z věcí spojených na první menší váha klade, nežli na druhou, lat. non tam—quam, něm. nicht ſowohl — als, nicht ebenſo — als, nicht ſo ſehr — als vielmehr, weniger — als, jako:

K vítězství ne tak množství bojovníkův, jako dobrý řád a smělost napomáhá. Vel. — Vámi k tomu ne tak vlastní čest a žádostivost pohnula, jako obecný všeho národu našeho užitek, ale nejvíce sláva boží. Vel. — Protož všecko panstvo i rytířstvo má to na péči míti, aby ne tak silného, jako více moudrého a zprávného krále obírali. Mich. Konst. — Tito dva nejslovútnější a nejvzácnější vůdcové ne tak domácími ctnostmi, jako zběhlostí válečnou, udatnými, slavnými a statečnými činy sobě rovni jsou. Sg. Púch. — Když času některého Antiochus, maje proti lidu Římskému váleti, s svým vojskem ne tak od odění, jako od zlata a stříbra ozdobným do pole vtrhl: Hannibale se zeptal, jak by mu se vojsko jeho líbilo, kterýž řekl: Dosti tak, o králi, ač nepřátelé ještě lakomnější jsou. Sig. z Púch. —

Pozn. 1. Když se spojky ne tak — jako táhnou na jmena přídavná aneb na příslovce, tehdy myšlénku můžeme i jinak obrátiti a vysloviti, když totiž jmena přídavná do komparativu převedeme a druhé jmeno přídavné před spojku srovnávací než, nežli předešleme, jako: Ta světnice ne tak široká, jak dlouhá jest = ta světnice delší, než širší jest. — Čechové ve válkách některých ne tak šťastně, jako udatně bojovali = Čechové ve válkách některých udatněji, než šťastněji bojovali. — Místo komparativu klásti se může v prvním členě *více*, jako: K vítězství ne tak množství bojovníkův, jako dobrý řád a smělost napomáhá = k vítězství více dobrý řád a smělost, nežli množství bojovníkův napomáhá. — Ostatně srovnej §. 224, 1, d. —

Hosted by Google

Pozn. 2. Když se zápornost na oba členy spojené táhne, tehdy pravíme jakož — tak ani, jakožto — tak také ne —, lat. neque — neque, něm. weder — noch, ku př.: Jejich původ není známý jakož nám, tak ani otcům. Br. — Naši skoro nikam jak střelbou, tak ani s vozy táhnouti nemohli. Vel. — Velmi veliké z odsudu vezme potěšení, že jakožto živočichové, tak také díla a místa odsudu se uvarovati nemohou. P. Vorl. — Mně pak jakož tohoto, tak ani onoho se nenedostává. Br. —

Pozn. 3. Při jmenech přídavných aneb příslovečných stojí zhusta ne tak, lat. non ita, něm. nicht ſehr, nicht gar, nicht eben, v kteréžto příčině vypustilo se jakož by myslil, jakož by se zdálo a j. p., jako: Jsouť to obrazy výborné, avšak ne tak starobylé. —

4). Nad to mohou se dvě myšlénky aneb představy věcí v jedno spojiti také tím činem, že při první toho, aby se výrok toliko na ni táhl, zapřeme, stavíce spolu jí naproti druhou, na nižto se týž výrok o rovné aneb i o větší míře táhne. V první příčině:

a) Když zrušíce omezení, kterým se z výroku vše jiné kromě jmenované věci vylučuje, jinou druhou věc přičiníme, na kterouž se týž výrok a to o rovné míře táhne, tehdy užíváme souvztažných spojek nejen (nejenom, nejedno) — ale i (ale také, než i, nébrž i, nébrž také), netoliko — ale i, (ale také), v lat. non solum (non tantum, non modo) — sed etiam (verum etiam), něm. nicht nur (nicht allein) — ſondern auch. Ku př.:

Neb ho netoliko Turci, ale i Čechové nejednou polem přemohli a porazili. Vel. — Netoliko smrti, ale i jmena jejího bojím se. Mudr. — A netoliko ve válce byl udatný, ale po vítězství také milostivý. Sig. z Púch. — Kteréžto ovoce když dozrá, netoliko svobodně a užitečně se jísti může, ale také z sebe vůni nákyselní velice chuti příjemné dává. Anth. — Nebo prý kdo člověkem býti chce, musí nejen, co před nohama leží, viděti, ale i na to, což již přešlo a za hřbetem jest, se ohlédati, aby z minu-

Hosted by Google

lého přítomnému a budoucímu se učil. Kom. — Okolo obrazů těch chodili filosofi, nejen na ně vzhlédajíce, ale i, což oněm k kráse, těmto k mrzutosti barvami přidati bylo, přidávajíce. Kom. — A řídký tu byl, kdožby s někým tahanice neměl, nejen mladí, cožby se nedospělého věku drzosti přičísti mohlo, než i starci vespolek se drancujíce. Kom. — Slúhy poddáni buďte pánům svým netolik dobrým, ale také i nesnadným. Štít. —

Pozn. 1. Když se v prvním členě spojka nejen, netoliko vypustí, druhý pak člen od ale i, ale také, nýbrž i, alebrž i, nébrž také počíná, tehdy přičiněním slovcí i, také k tomu ukazujeme, že se v prvním členě omezení výroku zrušilo, ale za tím úmyslem, aby se druhý člen tím ostřeji vytknul, jako: Chtělbych vám tovaryšem býti, nýbrž i služebníkem t. j. netoliko tovaryšem býti, nýbrž i služebníkem. Jung. — Toho sobě od tebe žádali bratří tvoji, ale i přátelé všickni. Us. — Ciceronových řečí, nýbrž i písma svatého nestydíte se dlouhostí viniti. Hr. Jel. —

Pozn. 2. Záporná částka ne přikládá se z pravidla k vylučujícím slovcím jen, jenom, toliko, avšak může se i k časoslovu samému přiložiti, jako: Nebude více nazýváno jmeno tvé toliko Jákob, ale také Izrael. Br. — Odpovědíno mi, že není dosti na často jmenovaný obraz zevnitřně toliko hleděti, než že se do vnitřku přijíti musí, aby se člověk v krásu jeho proměniti mohl. Kom. —

Pozn. 3. Členy se mohou i převrátiti, tak že druhý se spojkou i, také předchází a první s spojkou nejen, netoliko za druhým jde, jako: Miluj i bratry své, nejenom sestry. — Byla tam také matka, netoliko otec t. j. byli tam netoliko otec, ale také matka. —

b) Když se na druhém členě větší váha klade, tehdy počíná člen týž toliko o spojek ale, než, alebrž, nébrž, v prvním pak jest nejen, netoliko a když záporný jest, nejen ne, netoliko ne, v lat. praví se non solum—sed, non modo—sed, non modo non—sed etiam, v něm. nicht nur — sondern vielmehr, keineswegs nur — sondern vielmehr, nicht nur nicht — sondern auch. Ku př.:

Hosted by Google

Netoliko jsem to viděl, alebrž slyšel. Jung. — Slyš mne netoliko pro mou prosbu, ale pro své milosrdenství. Tkadl. — A věz, že netolik ji sprostně dýmem nazývá, ale proutkem dýmu. Bibl. — Odkudž nejen vodou vždycky na nás a přes nás do povětří stříkáno, ale my, ani státi ani ležeti nemohouc, z boku na bok jsme přemítáni, jednak na nohy, jednak na hlavy staveni. Kom. — Netoliko krajiny a stavení, ale ovšem lidé proměnu berou. Har. — Tebe tito mistří netoliko nepřehádají, ale po tobě postoupíce svou krev proň prolejí. Pass. — Demadesa pak netoliko netrestal, alebrž se všemi z vězení propustil. Vel. — Bolesti mé se nejen neumírnily, alebrž rozhojnily. —

c) Když však oba členy záporny jsou, tehdy se při rozličných přísudcích klade v prvním členě nejen (netoliko) ne — v druhém ale ani ne (ale i ne), lat. non modo non (non solum non) — sed ne . . quidem (verum ne . . quidem), něm. nicht nur nicht — ſondern auch nicht (ſondern auch nicht einmal), když však jest oběma členům přísudek společný, tehdy klade se, když týž přísudek v druhém členě jest, v prvním netoliko (nejen), v druhém ale ani ne, lat. non modo—sed ne . . quidem, něm. nicht nur nicht—ſondern auch nicht, když však společný týž přísudek sbíhá se v prvním členě, klade se v prvním ne toliko (nejen) ne —, v druhém ale ani, lat. non modo non (non solum non) — sed ne . . . quidem, něm. nicht nur nicht —ſondern auch nicht. Ku př.:

Netoliko původ jejich nebyl jsi, ale ani hned tebe ještě nebylo. Br. — Těžce to velmi nesl, že netoliko dítek nenapravovali a nevzdělávali, ale ani jich zlými příklady pohoršovati se neostýchali. Phag. — Já se nejen na tebe nehněval, ale ani tebe haněním se nedotýkal. — Oni netoliko těch nepravostí neubíhali, alebrž jich

Hosted by Google

ani za hříchy nepokládali. Bor. — Protož netoliko vojsko Karthaginenských, ale ani žádný člověk z města do Afriky projíti nemohl. Vel. — Při němž netoliko oudův, ale ani tvářnosti se nespatřuje. Br. — Ty věci nejen vám se nelíbily, ale ani přátelům vašim. *) — Syn jeho nejen žádnému řemeslu učiti se nechce, ale ani žádnému umění. Us. — Pro ty samé případnosti a překážky naši netoliko v den ten, sobě s knížetem Sedmihradským uložený, se sraziti, ale ani hned naprosto skoro nikam jak střelbou, tak ani s vozy a jinou váleční municí táhnouti nemohli. Vel. —

Pozn. 1. V prvním členě dají se i slovce nejen, netoliko vypustiti, čímž druhý člen ještě více se zaostří, jako: Ten člověk moudrým není, nébrž ani žádného pochopu k moudrosti nemá t. j. ten člověk nejen moudrým není, nébrž ani a t. d. Mudr. —

5). Též povahy jsou spojky nerci — ale i (a i, ale také i), nercili—ale (ale také, ale i, ale také i) lat. non dicam (vlastně ne dicas) — sed (etiam), non modo — sed (etiam), něm. ich will nicht ſagen (vlastně wolle nicht ſagen, ſage nicht) — ſondern (ſondern auch), kterých se užívá, když druhého vyzýváme, aby o prvním členě nemluvil, pokládaje celou váhu myšlénky na členě druhém. Spojky tyto kladou se:

a) Když oba členy tvrdící jsou. Přísudek může býti rozličný aneb společný, v kteréžto druhé příčině se klásti může aneb do členu prvního aneb i do druhého, jako:

Seznáno jest do něho, že nerci otce haněním dotýkal, a i otcovským chvalám záviděl. Hr. Jel. — Neb nerci nerádi ho poslouchají, alebrž všickni v nenávisti mají. Lom. — Má se každý varovati nercili

*) V něm. dieſes hat nicht nur nicht euch, ſondern auch eueren Freunden nicht gefallen.

Hosted by Google

zlého činění, ale také podezření. Lom. — Nercili známým, ale i samým sobě divni byli. Har. — Nad takovým bohatstvím nercili mlčeti, ale i zblázniti se mohl. Har. — To chci mluviti nercili v cechu, ale i v plné radě před pány. Svěd. — Nercili bohové, ale také i lidé to nenávidí. Cyr. — Nerci-li co dáš, ale nad to víc učiním. Ros. —

b) Když první člen záporný jest a druhý tvrdící, tehdy se praví v prvním členě nerci ne—, nercili ne —, v druhém ale, alebrž (nébrž), lat. non modo non — sed (verum), něm. nicht nur nicht — ſondern vielmehr, ku př.:

Nercili tím od biblí odveden nebude, alebrž jako za ruku do ní veden. Kom. — Vyhledával, aby jiný snadnější a libější způsob učení vynalezen byl, kterýmžby mládež nercili odhrožována nebyla od učení, alebrž vábena k němu. Kom. — Naposledy napomůže k tomu toto, aby se učedlníkům k cvičení jejich dávala látka libá, z nížby se jim nercili nestýskalo, alebrž rozkoš z ní měli a ona je sama k sobě vábila. Kom. —

c) Když oba členy záporné jsou, tehdy praví se, když jedenkaždý svůj vlastní přísudek má, který se zapírá, nerci ne (nercili ne) — ale ani ne (ale i ne), lat. non modo non — sed ne . . . quidem, něm. nicht nur nicht — ſondern auch nicht, když však jest přísudek oběma členům obecný, tehdy praví se nerci (nercili)—ale ani ne, když se týž přísudek v druhém členě klade, lat. non modo — sed ne . . quidem, něm. nicht nur nicht — ſondern auch nicht, když se však klade do prvního členu, praví se nerci (nercili) ne — ale ani, lat. non modo non — sed ne . . . quidem, něm. nicht nur nicht — ſondern auch nicht. Ku př.:

Zatvrď srdce jich tak, aby se z hříchův nerci vyvoditi nedali, ale jich ani za hřích míti nechtěli. Br. — Muž šlechetný nic nešlechetného nercili

Hosted by Google

činiti, ale ani mysliti nebude. Vel. — O tom jsme ničehož nercili nemluvili, ale ani nikdy neslyšeli. Zyg. — Toho nercili zahájiti nemohli, ale ani potupiti. Us. — Nercili nám, ale i vám se ty věci nelíbily. Us. —

Pozn. 1. Místo nerci, nercili klásti se může i neřku, neřkuli, lat. non dico—sed, jako: Takéž právě ani víra živá ani naděje bez milosti neřku růsti, ale i procítiti se nemohou. Štít. — Po tři dni neřkuli nic nejedl, ale ani nepil. Us. —

Pozn. 2. Slova nerci, neřku, nerci-li, neřkúli jsou vlastně věty vedlejší, které se do prvního členu vložily. Avšak výrazy tyto mohou i za věty hlavní býti, což když jest, zavěsí se na nich první člen spojkami a, že, jako, ku př.: Nercili, aby se měli pyšně zpínati, ale k samé o mém jmenu zmínce se děsili t. j. nejen se pyšně nezpínali, ale a t. d. Jung. — Neřkuli, že se na běh dali, ale i k nepřátelům odstoupili. Plác. *) — Zhusta se v té příčině vypustí z výrazův těch časoslovo rci, řku a praví se toliko neabych, nežebych, nejakobych — ale, jako: Nežebych dosáhl cíle dokonalosti, ale snažně běžím, zda bych i dostihnouti mohl. Br. — Nejakobychom panovali nad věrou vaší, ale pomocníci jsme radosti vaší. Br. — Nejakobychom obecné volnosti účastnost brali, ale ani za hodné položeni nejsme poddanosti mírné dosící. — Nežeby proti nám byli, ale i napomocni nám budou. —

Pozn. 3. Členy spojkami nerci-ale, nercili-ale i a t. d. spojené dají se i přeložiti, tak že první člen s výrazem nerci, nercili za druhým jde, v kteréžto příčině pak spojka členu druhého ale odpadne, v lat. praví se non dicam, nedum, v němč. geſchweige, geſchweige denn, jako: Divni byli i sobě samým, nercili známým. — Sám sebou mám dosti činiti, nercili, abych se měl o vás ujíti. Br. — Ani mezi pohany není takové ohavnosti slýcháno, nercili, aby se čeho podobného dopouštěti měli. Br. — Srovnej § 225, 1, Pozn. 3.

6). Spojky jednak — jednak, místo jednako — jednako, hledí k jednostejnosti způsobu, kterým

*) V něm. Sie ſind nicht nur geflohen, ſondern auch zu den Feinden übergegangen.

Hosted by Google

se věci aneb činnosti během jistého času mění a střídají, lat. tum — tum, modo — modo, něm. bald — bald, theils — theils, jako:

a) Oni jednak se vznášejí k nebi, jednak sstupují do propasti. Br. — A když jeden jinak, než druhý napsal aneb vyslovil, jednak se sobě vysmívali, jednak vadili. Kom. — Povětří velmi nestálé jest, tak že jednak vítr, jednak ticho, jednak prší, jednak zase jasno. Žer. —

b) Bojováno s velikým úsilím a za několik hodin, jednak křesťané, jednak Turci zdáli se vítěziti. Vel. — Jednak k Egypským, jednak k Assyrským o pomoc se utíkáš. Br. — Jednak vně, jednak na ulici u každého úhlu úklady činí. Br. — Moře vlnami takovými odevšad válelo, že jsme jako po vysokých horách a hlubokých údolích jednak vzhůru, jednak dolů chodili. Kom. —

7). Podobně se seřadují věty pomocí slov brzo — brzo, již — již, ono — ono a j. p., jako:

Brzo mne chválí, brzo mne haní. Jung. — Brzo běžela ke dveřům, jižli čeled ke spaní se strojí, brzo k oknům, spatřujíc k nebi, mnoholi noci ubylo. Let. Troj. — Lakomec vymlouvá se rozličně ono, že má mnoho dětí, ono, že se bojí k starosti, aby nuzen nebyl, ono, že by nerád byl, aby jemu ubývalo. Mudr. — Lodí brzo na hory vln byly vyzdviženy a brzo v údolí svrženy. Let. Troj. — V tom přijde již tuto neštěstí, již tamto. Jung. —

8). Když se k skutečným dílům a částem celku nějakého hledí, tehdy kladou se slovce něco — něco, díl — díl, dílem — dílem, na díle — na díle, s částky — s částky, lat. pars — pars, partim — partim, něm. theils—theils, jako:

A pod tím stavením jest dvůr a místo prázdné, něco klenuté a něco trámy podepřené. Hár. *) —

*) V něm. etwas davon — etwas, theils — theils.

Hosted by Google

Nohy toho obrazu byly s částky z železa, s částky z hlíny. Br. — Proti tomu jest zákon, jsou práva a nařízení, díl z boha, díl z lidí pošlá. Br. — O těch věcech jsem zajisté nyní krátce díl filosofsky, díl křesťansky poveděl. Hr. Jel. —

Pozn. 1. Části celku vyčítají se i zájmeny někteří, jiní a t. d. Ku př.. Jiní hádali se o sám ten kámen, jaké jest barvy. Někteří pravili, že modrý, jiní, že zelený, jiní, že bílý, někteří, že černý, až se našli, kteříž pravili, že jest proměnných barev, jaká se věc přistrčí, takový že se i on zdá. Kom. —

Pozn. 2. Příslovce obzvláštně znamená, že se co odděleně činiti má, lat. separatim, seorsum, něm. beſonders, abgeſondert, aparte, jako: A spojíš pět houní obzvláštně, a šest houní opět obzvláštně, a přehneš na dvé houni šestou. Br. —

B) Věty odporovací a rozlučovací.

§. 234. Věty odporovací (enuntiationes adversativae) vznikají, když se věty a myšlénky, které sobě odporné aneb příčné jsou, proti sobě staví. Klásti se mohou sobě na odpor věty, z nichž obě tvrdící aneb obě záporné jsou, aneb z nichž jedna tvrdící a druhá záporná jest a naopak. Spojky, kterými se věty jedna druhé na odpor klade, jsou:

1). Spojka *a*, lat. vero, autem, něm. aber, jedoch, indeſſen, jíž se užívá:

a) Když se činnosti a účinky, které sobě odporné jsou, proti sobě kladou, jako:

Nalit Uhří u setniny se shlukú, nalit oruženi s nimi střetnú, a v ješut byla chrabrost, udatenství, v ješut vše jich drzostné vzpírání t. j. ale v ješut a t. d. Rkk. — Nemešká, jde do domu, vezme pověrek, chce ho práti, a manželka jeho mu nedá. Svěd, — On utíkal s manželkou svou i s dětmi. Sousedé běželi, uhonili samu, a sám jim utekl t. j. ale sám jim utekl. Svěd. — I odpověděv Ježíš dí zákonníkům a Fa-

Hosted by Google

řízeům řka: Sluší-li v sobotu uzdravovati? A oni mlčeli t. j. ale oni mlčeli. Br. — Všudybud pak zasmáv se a za ruku mne ujma: Pojďme tam ještě jednou řekl. A já nechtěl. Kom. — Tento člověk počal stavěti, a nemohl dokonati. Br. — Hledím, a nevidím nic. Kom. — Ty budeš jísti, a nenasytíš se. Br. — Pane milostivý, jistě není nám náležité to učiniti, a také není náležité to před tebou zatajiti. Protož ze dvého jedno chceme učiniti. Nebo vám to místo, kde jest ten poklad, chceme oznámiti, a jeho neukázati, aneb chceme vám jej ukázati, a kde jest, neoznámiti. Háj. —

b) Když s myslí pohnutou otázky činíme a je výrokům předchodným na odpor stavíme, něm. aber, doch, jako:

Ráda bych jáz neplakala, nemútila srdce, a řekněte, dobří lidé, kdo by neplakal zde t. j. ale řekněte. Rkk. — A mají toto rozkoše býti? řekl jsem. Kom. — A co užitku nevidíš? Kom. — A proč nečekají, dím já, ažby zvoleni byli. Kom. — A ty, tuším, angelů mezi lidmi hledáš. Kom. — A kdo tím, než ty sám, vinen? Kom. —

Pozn. 1. Odtud také to přišlo, že spojky té se užívá i ve větách připouštivých (§. 223, 1) a pak ve větách příčinných (§. 218, 1), nebo má spojka ta nejen moc odporovací do sebe, ale i potvrzující, jako: Proč mnou strkáš, a *) víš, že pro takové strkání byls onehdy v polévce, a **) nechceš sobě rozuměti. Svěd. — Paní má milá, a kam chceš jíti? Však to dobře vidíš, ano tě zde všickni v boze milují, a ty pak někam na smrt jíti chceš. Pass. — To jsem já Mandaleně Erhartové, nemohše jí toho vytrpěti, oznámil o tom medu, kterak dala lidi naříkati, a ***) sama jej pokradla. Svěd. —

---

*) V něm. und doch, da doch.
**) V něm. und doch, und dennoch.
***) V něm. und doch, obgleich, ungeachtet.

Hosted by Google

2). Spojka *ale*, složená z *a—le*, řecké ἀλλά, lat. sed, verum, něm. aber, doch, a po větách záporných sondern, klade se:

a) Když se větě záporné věta tvrdící naproti staví, v kteréžto příčině výrok věty první se popírá, protože výrok druhý v platnosti jest aneb býti má, lat. sed, verum, něm. sondern, jako:

Nehleď na řeč, ale na věc. Prov. — Nevezmeš manželky synu mému z dcer kananejských, ale k domu otce mého půjdeš a k rodině mé a odtud vezmeš manželku synu mému. Br. — Nebývej strašlivý a bázlivý, ale smělý a udatný. Anth. — Toho tobě onen nemohl způsobiti, ale já to přivedu po tvé vůli. Pass. —

Pozn. 1. Záporné ne neklade se v té příčině vždy k přísudku, nébrž zhusta k jmenu, které se obzvláštně vytknouti má, jako: Ne ruka jeho dotkla se nás, ale náhodou nám to přišlo. Br. — Nebo ne váš bude boj, ale boží. Br. — Ne vy jste mne poslali sem, ale bůh. Br. — V této příčině mohou se věty odporovací také přesmyknouti, což když se stalo, odpadne spojka ale, jako: Ústa tvá tě potupují, ne já. Br.—Nech se kdo chce těch hor dotýká, ne já. Kom.—

Pozn. 2. O spojení netoliko—ale, nercili — ale a p. viz §. 233, 4—6.

b) Když se větě tvrdící věta záporná naproti klade, kterouž se to, což za činností předchodnou přirozeným během jde, vylučuje a odmítá, lat. sed, autem, něm. aber, jako:

Hledala jsem ho, ale nenašla jsem ho. Br. — Ty budeš síti, ale nebudeš žíti, ty tlačiti budeš olivky, ale nebudeš se pomazovati olejem, i mest, ale nebudeš píti vína. Br. — Potom druhého dne odešla jsem sama, ale nešla jsem z Prahy nikam. Svěd. — Viděla jsem, ano člověk s tebou mluví, ale nerozuměla jsem, co jest mluvil. Pass. —

c) Když obě věty tvrdící jsou, v nichž se věci a činnosti, které sobě odporné aneb příčné jsou, proti sobě staví, něm. aber, dagegen, jedoch, jako:

Hosted by Google

Litera zabijí, a l e duch obživuje. Br. — Ty věci které se vidí, jsou časné, ale které se nevidí, jsou věčné. Br. — Člověk hledí na to, což jest před očima, a l e hospodin hledí k srdci. Br. — Noc pominula, a l e den se přiblížil. Br. —

d) Když se vůbec výrok první za věc jistou připustí, avšak platnost jeho tím omezí, že se z oboru jeho výrok druhý vymiňuje, v kteréžto příčině zhusta v prvním členě slovce potvrzující s i c e, j i s t ě, z a j i s t é, o v š e m, lat. quidem, něm. zwar, freilich, se sbíhají. V něm. praví se aber, jedoch, indessen, jako:

Peří mají podobné k tetřevici, a l e temnější šerosti. Jan z Lobk. — Tak se mi zdá, že jest se těch peněz dosoudil, a l e za jisto nevím, dal-li jest mu, či nedal. Svěd. — Což všechněm přineslo radost, a l e kteráž nám hned zhořkla. Kom. — Každému pak kdo kupoval, zapovědělo se odvírati. Nebo tajné té moudrosti že taková jest moc, že pronikáním operuje, a l e kdyby se odevřela, žeby vypáchla. Kom. — Takť jest s i c, jak to žensko praví, a l e co ona to třápati má? Kom. — Pohleď na ten kámen, obložen jest z a j i s t é zlatem a stříbrem, a l e není v něm žádného ducha. Br. — Jestiť i tu trošíčku rozdílnosti, a l e co na tom? Základ mají všickni jeden. Kom. — I přivede mne k těm na výstupcích stojícím, kteříž napomínali s i c lidu k milování krásy obrazu toho, a l e to slabě jaksi, jakž mi se zdálo, dělali. Kom. —

e) Když v rozmluvách a vypravováních námitky činíme aneb odrážíme aneb, když k jiným věcem přecházíme, aneb i k těm se navracujeme, o kterých dříve řeč byla, jako:

I to jest dar boží o věcech božích pěkně mluviti uměti. Jest dar boží, dím já, a l e na slovích-liž se stavovati má? Kom. — Řekl-liby kdo: A l e tímto způsobem cvičeni býti nemohou, leč kteří nyní v dětinství zastiženi budou, co pak s odrostlejšími dělati budeme?

Hosted by Google

Kom. — Díš: Vždyť není všecko zlé v těch spisech. Odpověd: Ale zlé vždycky snáze se nás chytá, protož mládeže tam pouštěti, kdež zlé i dobré pospolu jest, nebezpečno. Kom. — Což kdy a jak se stalo, níže povím. Ale jsem já toho tehdáž nesoudil, nýbrž zevnitřního jen pokoje a pohodlí hledaje jinam zevlovati pospíchal. Kom. — Čehož i já se boje prosil jsem, abychom odtud šli. Ale Všezvěd řekl: Podívej se ještě lépe, jen opatrně. Kom. — Když tak Kalchas řeč svou skonal, oni . . . pochválili ji a hned Agamemnon . . . . ohlásil, aby všickni . . . . na lodí své vstoupily. Odtrhli tedy od města Athen a na vysoké moře . . vplynuli. A když ještě patnácte honův vzdálí byli neodplynuli, na rychlost tiché a jasné povětří . . . se proměnilo . . , také dešťové lili se . . . tak velice, že na všecky . . . . strach veliký připadl. Ale Kalchas, ten chytřec veliký, pověděl řka: Vím, proč se strhlo takové povětří. Let. Troj. — Jakýchž řečí já doslýchaje, počal jsem i sám vesel býti a, že se i mně bohdá toho, nač se jiní brousí, dostane, naději sobě činiti. Ale spatřil jsem jiné v hlubokých myšleních, kteříž, co o tom smýšleti, hrubě na rozpacích byli. Kom. —

f) Když s pohnutím mysli otázky činíme aneb odpovídáme aneb k čemu vybízíme, v kteréžto příčině spojka ta nejen moci odporovací, ale i stvrzující jest, něm. aber, doch, aber doch, aber in der That, fürwahr, ja freilich, jako:

Protož zkormoutiv se lítostivě jsem řekl: Ale pro pána boha, což se to děje? Ját jsem tu jiného hledal. Kom. — Já lekna se běžím pryč, k svým vůdcům řka: Ale bídnějšího toho světa, však se pak s jedním všecko trhá. Kom. — Ale totoliž mají pro všecky svaté šťastní lidé slouti? Kom. — I řekl jsem: Ale proč pak takovým soudy a práva svěřují, kteří potřebných k tomu oudů nemají? Kom. — Ale najdu-liž

Hosted by Google

pak v světě, v čemžby šalby a podvodu nebylo? Kom. — Ale dnes nechoď nikam. Jung. — Milá paní, děláliž ona to? Ona řekla: Ale *) dělá, však já znám hrnec, kterým béře. Svěd. —

g) Klade se zhusta na začátku závětí po větách připouštivých a podmiňovacích, něm. ſo, ſo doch, dennoch, ku př.:

Ač oni mluví, že je někdo vysvobodí, ale sami nevědí, kdo a kdy. Solf. — Ač bych měl ještě dosti co víc o bouři mořské psáti, ale obávám se, že mnohý ani tomu, co jsem tuto psal, věřiti nebude. Preff. — Byť se pak všickni zhoršili, ale já nic. Br. — Bude-li se který nečasem aneb deštěm vymlouvati, ale vyptej se, co jest v desť dělal. Vel. — Najdeš odplatu, jestliže ne u něho, ale u nejvyššího. Br. — Jestliže by vína páleného neměl, ale vezmi dobré čisté víno. Jung. — Neb kdož nechce býti dobrým, ale nechť jest zlým. Solf. —

h) Ve všech příčinách, jež jsme posud vyjmenovali, klade se spojka ale na začátku věty aneb závětí, což i u všech dobrých spisovatelův pravidlem jest. **) Když se však u prostřed věty klade, tehdy omezují se spojkou tou a zaostřují jednotlivé výrazy a spojka táž jest v té příčině tolikéž, co aspoň, alespoň, asi a j. p. něm. wenigſtens, doch, doch wenigſtens, doch ſicherlich, denn doch, ku př.:

Zdá mi se, že mu mysl nábožností zapáchá. Poveďme ho, snad sobě ale tam vnadu najde t. j. alespoň. Kom. — Roztrhejte mne, abych ale v nic obrácen byl. Jung. — Nemáte drobných ale za dva zlaté t. j. alespoň. Jung. — Kamž jste mne ale uvedli? Kom. — Nu již tě ale mezi samy filosofy uvedu.

---

*) V něm. O freilich, ja ſicherlich (thut ſie es) aneb verſteht ſich (daß ſie es thut).

**) V novější době velmi z husta proti tomuto obyčeji dobrých spisovatelův se hřeší.

Hosted by Google

Kom. — Protož již tě ale k hradu potěšení povedeme. Kom. —

Pozn. 1. Spojka ta sesiluje se komparativní formou b r ž e, b r ž od positivní formy b r z o t. j. spíše, jako: Mysl k hříchu nemá býti puzena, a l e b r ž od něho zdržována t. j. ale spíše. Kom. — O spojení n e j e n (netoliko) — a l e (a l e b r ž) viz § 233, 4. 5. — O spojkách a l e v š a k, a v š a k viz doleji 7. 8. —

3). Spojka n e ž, místo n e-ž e, jest složena z odporovací spojky n e, staroslov. нъ, lat. sed, něm. aber, a ze sesilující příklonné částky ž e. Spojka ta klade se:

a) Když první myšlénku odmítáme, protože druhá v pravdě a skutku jest, lat. sed, něm. sondern, jako:

N e m ě l jsem ho za blázna, n e ž za hospodáře. Svěd. — Nebo kopí, kordy a tulichy, jimiž na sebe sekali a bodali, kožení byli, jichž n e d r ž e l i v rukou, n e ž v ústech. Kom. — Sluší také pánu, aby n e b y l k svým služebníkům a k svým lidem příliš tvrdý, n e ž ve všech věcech, aby míru zachovával a, což na něm jest, se všemi pokoj měl. Mik. Černob. — Omlouval se, že jest on pro bitvu do Uher nepřišel, n e ž aby mezi strejci Štěpány pokoj učinil. Háj. — A on proti tomu n e b y l, n e ž prosil, abych mu počkala, až víno prodá. Svěd. —

Pozn. 1. Záporná částice *ne* v prvním členě sama se sbíhá, když společný přísudek v druhém členě jest, jako: Rozdílnost n e z v u k u, n e ž sluchu to působí. Kom. — Snadně mi porozuměti bylo, že to n e ž e r t, než opravdový boj byl. Kom. —

Pozn. 2. O spojení n e j e n (n e t o l i k o) — n e ž i viz §. 233, 4. —

b) Když platnost a skutečnost první myšlénky připouštíme, avšak jí jinou, kteráž jí v jistých okolnostech protivná jest, na odpor stavíme, něm. aber, doch, allein, jako:

N e n í nám krátký život dán, n e ž my jej krátký děláme. Kom. — N e l í b i l o se nám to, n e ž co jsme

Hosted by Google

měli dělati. Kom. — Dnes nic nemám, než zejtra budu míti všeho dost. Jung. — Já sic nevím vlastně, jak to bylo, než, poněvadž sobě sok tu věc tak vysoce vede, rozumím, žeť ho opravdu bolí, nechť jest ztrestána. Kom. — Ctný kníže, již vidím a znám, že jsem tvým soudem odsouzen, než té jsem naděje, že bohové jinak souditi budou. Háj. — Slýchala jsem, že jest byl pod světnicí a pod tím sklepem trativod, než já nevím, kdo jest jej zasypal. Svěd. — Nádobu za rukověť (ucho) ber, než jestli obojetní, pochybovati můžeš, kudy uchytíš. Kom. — Nebo k ctnostem, dí Seneka, po naučeních jest daleká cesta, než po příkladích blízká a platná. Koc. —

c) V rozpravách a vypravováních, když se od jedné věci k jiné přechází aneb když se mluvící k věci předcházející navracuje, něm. aber, doch, *) ku př.:

Ale co pak, kdyby nechutí oněch ne jejich přirození vinno bylo, než učitelé sami? Aristoteles praví, že lidem jest přirozené umění žádati, což že pravé jest, v hlavě předcházející ukázáno. Než že někdy rodičové sami rozmazlením svým v lhostejnost je uvodí, někdy od zlé chasy ledacos postranního jim vstřelováno bývá: tím to jest, že čeho neznají, po tom nedychtí. Kom.— I utíkali před ním Řekové, rázu jeho nemohše strpěti, a dokudž on v boji trval, Řekové zcházeli velice. Než ztrudiv kůň pod sebou, k nesporní chvíli vrátil se do města a odstavil své k bojování. Let. Troj. — Řekové tedy obdrževše odpočinutí, své zbité jedny pochovali v zemi a druhé ohněm spálili. Než Achilles, který pro Patroklovu smrt nemohl býti obveselen, ustavil hrob z mramoru poctivý a tělo jeho s velikou ctí pochoval. Let. Troj. —

---

*) Nyní kladou někteří spisovatelé v té příčině místo než zhusta spojku leč.

Hosted by Google

Pozn. 1. Od toho odděliti jest, když odporovací *než* jest spojkou výlučnou §. 227, 3, pak když jest spojkou srovnávací §. 224, 2, a posléze, když jest spojkou časovou §. 217, 5. —

4). Spojka nébrž aneb nýbrž složena jest ze záporné částky ne a komparativní formy brže t. j. spíše. Za příčinou silnějšího přízvuku prodloužilo se ne v né, kteréž se od první polovice 16. století pozměnilo v ný. *) Spojka ta jest tedy tolikéž, co něm. nein eher, nein lieber, nein vielmehr, a klade se:

a) Když první myšlénku odmítáme a odmítše ji k tomu ukazujeme, že druhá myšlénka k věci příhodnější a přiměřenější jest, lat. non--sed potius, něm. nicht — ſondern vielmehr, jako:

Císař nechtěl v zámku bydleti, nýbrž polem ležeti t. j. né (tomu chtěl), spíše chtěl a t. d. Vrat. — A pokorně ho prosil, aby krále již smrtedlně raněného nedobíjel, nýbrž přemoženému dal čas živu pobyti, an spínaje se ruce mu dával, t. j. né za to prosil, spíše aby a t. d. Let. Troj. — Toho jsem zkusil, že to dříví na prosto nic vlhké není, tak jakž to při mnohem jiném se vidívá, nýbrž hned jako od přirození suché jest a zapáleno jsouc velmi málo dýmu od sebe vydává. Pav. Slov. — Králové národův panují nad nimi, a kteříž moc mají nad nimi, dobrodincové slovou, ale vy ne tak, nýbrž, kdož větší jest mezi vámi, budiž jako nejmenší a kdož vůdce jest, budiž jako sloužící. Br. — Tudy zachováš své jmeno, že nebude zahlazeno, nýbrž v paměti zůstane, dokud toho věku stane. Lom. —

Pozn. 1. O spojení nejen (netoliko) — nýbrž i viz §. 233, 4. Pozn. 1. —

---

*) Tak se pravilo na př.: Všaks hojila dítě panu Skalskému? A já řekla: Ný, nehojila, aniž jich znám t. j. né, nehojila. Svěd. —

Hosted by Google

b) Když první výrok připouštíme, avšak přičiníce druhý na jevo stavíme, že jím první se opravuje aneb vůbec, že výrok druhý nad první mnohem mocnější a uvážiti potřebnější jest, lat. immo, immo potius, quin immo, quin potius, něm. nein vielmehr, ja vielmehr, ja ſogar, ja was noch mehr iſt, ku př.:

A tu jsem porozuměl, čím to jest, že jich tak málo k vnitřní čerstvosti mysli přichází, nýbrž čím kdo těch léků více do sebe hltal, tím že více dávil, bledl, vadl a chřadl t. j. ne tomu toliko, ale ještě nad to jsem znamenal, že čím kdo a t. d. Kom. — A já budu lékařem tvým, nýbrž já budu životem t. j. ne lékařem toliko, ale spíše a t. d. Kom. — Jsi Thessalského království, nýbrž má čest i sláva. Let. Troj. — I litoval jsem nejedněch, že mohouc čistý míti pokoj, beze vší potřeby a užitku, nýbrž v šanc sázením jmena svého a se škodou blížních v to dryáčnictví se dávají. Kom — Proč jsi mne položil za cíl sobě, tak abych sám sobě byl břemenem? Nýbrž proč neodejmeš přestoupení mého a neodpustíš nepravosti mé t. j. ne o tom toliko otázku činím: spíše. Br. — Neb skůro nic na svém místě zůstati nemůže, aby sebou nehýbalo a se nepřevracovalo a jedno o druhé netlouklo, nýbrž ani člověk pro to-kolébání a sem i tam zmítání v ní (t. j. v lodi za bouře) rovně státi nemůže, leč se nečeho drží. Preff. —

Pozn. 1 Moc této spojky zaostří se, když se, předloží spojka ba, jako: Ti pak jsou nevěrní ochránce a nevěrní služebníci učení křesťanského, ba nýbrž *) jsou nejukrutnější nepřátelé jeho t. j. ba ne to jsou toliko: spíše jsou a t. d. Zyg. —

5). Spojka pak, místo starší formy paky, jest prvotně tolikéž, co vzpět, za sebe, srovnej s ní slova páčiti, na opak. Potom jest tolikéž, co

*) Srovnej lat. imo vero, imo enim vero, imo vero etiam; něm. ja vielmehr, ja was noch viel mehr, viel ärger iſt. —

Hosted by Google

opět, zase, lat. iterum, něm. wiederum, abermals. Jakožto spojka rovná se mocí svou latinskému autem, srovnej řecké αὖ, αὖτε, něm. aber, dagegen, a klade se:

a) Když se dvě věty jedna druhé činem jednoduchým na odpor klade. V této příčině spojka ta vždy za jiným slovem jde, jako:

Povolně mluviti budu, vy pak poslouchejte. Flav. — Těžko se mnohým zalíbiti, všechněm pak zhola nemožné. Vel. — I nazvou syny tvé lidem svatým, ty pak slouti budeš městem vzácným. Br. — Což se i ve přech neútrpných zachovává, kromě že v takových rozepřech může se k císaři odvoláno býti, v oněchno pak nemůže. Mir. — Litovali předků svých, jimž se za jejich věku podobného nic nedostalo, sebe pak blahoslavili, jimž dokonalá filosofia již se plně podává. Kom. — Kdož uvěří a pokřtí se, spasen bude, kdož pak neuvěří, budeť zatracen. Br. —

b) V rozpravách a vypravováních, když se od jedné činnosti k druhé, od jedné strany k druhé přechází a proti sobě staví, v kteréžto příčině v němčině vynesti se může spojkami und, nun, hierauf, übrigens, a j., aneb se docela nepřekládá, jako:

A po malé chvíli jiný vida jej řekl: I ty z nich jsi? Petr pak řekl: O člověče, nejsem. Br. — A když se přibližoval, otázal ho řka: Co chceš ať učiním? On pak dí: Pane, ať vidím. Br. — A když on jel, stlali roucha svá na cestě. Když se pak již přibližoval k místu tomu, kudyž scházejí s hory Olivetské, počalo všecko množství učedlníků radostně chváliti boha hlasem velikým ze všech divů, kteréž byli viděli. Br. — A řekl jim: Jdouce po všem světě kažte evangelium všemu stvoření a t. d. Když pak jim odmluvil Pán, vzhůru, vzat jest do nebe. Br. Mark. 16, 15. — 19. — Tehdy Ježíš vzal ty chleby a díky učiniv rozdával učedlníkům, učedlníci pak sedícím. Br. —

Hosted by Google

e) Když se věci a činnosti, jak za sebou běží, vyčítají, v kteréžto příčině se sbíhá s spojkami *což*, potom, teprv, naposledy a j., něm. ferner, hierauf, darauf, jako:

Tak tesař učí se nejprv dříví sekati, pak tesati, což orubu dělati, pak chaloupku neb stodolu uměti postaviti, teprv domy, věže a t. d., vše po stupních od menšího k většímu, snadnějšího k nesnadnějšímu, jakž i malířské i jiné každé umění jde. Kom. — Tak štěpař musí nejprv uměti stěpy znáti, potom přesazovati, pak lámati rouby, teprv sázeti a to opět nejprv domácí, potom cizozemské, můželi je míti. Kom. — Někteří samu tu síň měřili a každý téměř naměřil, pak se nesnadnili a měřili znovu. Kom. — Potom vyběh ven bral nám dýně a rozhazoval a pak to bral zase do domu. Svěd. —

d) V otázkách, když se tomu, což jich příčinou jest, naproti staví, něm. doch, alſo, jako:

A kde pak se ten kámen béře? Kom. — Nač pak to umění jest? Kom. — Co pak zlého učinil tento? Br. — Což pak chceš víc? Svěd. — Brzy-li pak těm učeným konec bude? Však již až teskno mezi nimi se metati. Kom.—Jaký pak oni těch věcí základ mají? Kom.—Ký pak hřích, řekl jsem já, mistrem sedmerého umění se psáti a žádného neuměti? Kom.— Zdaliž tento není Ježíš syn Josefův, jehož my otce i matku známe? Kterak pak dí tento: S nebe jsem stoupil? Br. — A co pak, že i přirození ještě uměním posilováno býti muž? Kom. —

Pozn. 1. Sesiluje se přidáním slovce *předce* něm. aber dennoch, trotz dem, jako: Jáť žádné příčiny smrti nenalézám na něm, protož potresce ho propustím. Oni pak předce dotírali na něj křikem velikým žádajíce, aby byl ukřižován. Br. —

Pozn. 2. I slovce *zase* moc spojky odporovací na se béře, něm. aber, wiederum, dagegen, jako: O přátelích velmi

Hosted by Google

pěkné Epiktetus a užitečné naučení položil: Nižší k vyšším poslušenství a uctivost upřímně proukazujte, v ní mezi sebou pěkně se snášejte a náležité sobě povinnosti i přátelské služby vykonávejte: vyšší zase k nižším přívětivě se mějte a poklésky jejich jako lidí trpělivě snášejte. Koc. — Někdy se sesiluje spojka ta přidáním spojky pak, jako: Přirození ptáčeti budoucímu při formování jeho nezakládá šupin, plýtví, noh čtyr neb víc, protože mu ničeho toho potřebí nebude. Zase pak, co míti musí, hlavu, křídla, nohy dvě a t. d., toho mu formovati nezapomene. Kom. —

Pozn. 3. O spojení pak-li, pakliže, kteréž moci protikladné jest, viz §. 221, 2. Pozn. 1. — O spojení jakož pak viz §. 226, 3, b. —

Pozn. 4. Spojky pak, ale, než, však zhusta se střídají, jako; Viděl jsem pak já sám vidění to, ale muží ti, kteříž se mnou byli, neviděli toho vidění, než hrůza veliká připadla na ně, až i utekli, aby se skryli. Br. —

6). Spojka však místo všako, staročesky vsjako lat. omnino t. j. z veškera, z cela, docela, tak jest, něm. gänzlich, ganz und gar, auf jeden Fall, durchaus, allerdings, ja wohl. Jest to slovce stvrzující a jako na otázku: Zdaliž není tak v skutku? odpovídající, a rovná se latinskému verum aneb tamen. Klade se:

a) Když výrok první za pravý a platný připouštíme a spolu jemu něco naproti stavíme, což též za skutek a pravdu stvrzujeme, omezujíce tím místněji první výrok, lat. verum, něm. jedoch, doch, indessen, aber, ku př.:

A z té příčiny již od dávního času obojí ten stav v svém spůsobu trvá, však zpráva obecní jim téměř společná jest a obojím se poroučí. Mirot. — Někteří s sebou mírněji zacházeli, však hádky a nedorozumění prázdni nebyli. Kom. — A také v pravdě jest sestra má, dcera otce mého, však ne dcera matky mé. Br. — Kostel jest neveliký, však veselý a ozdobný. Har. — Pročež jsme ho sobě za nic nevážili, ježto tě on nemoci naše na sebe vzal a bolesti naše vlastní on nesl: my však domnívali jsme se, že jest raněn a ubit od boha i ztrápen. Br.— Druhá pak cesta k sprá-

Hosted by Google

vě obcí a měst jest prodlenější a jako pěším příjemnější, však bezpečnější. Vel. — Přičíněti se každý muž, jak ví a umí, a naposledy v š a k na paní fortuně, koho ona k sobě přijíti chce neb nechce, záleží. Kom. — V tak důležitých potřebách svých vlastních koňův nic neušetřovav, je k střelbě a jiné munici, aby tím spěšněji s ležením svým táhnouti mohl zapřahati dal, v š a k jim ani to nemnoho prospívalo. Mar. Bydž. — A dívám se, jak to s námi prudce jde, n e b e z libosti sic, v š a k také ne bez strachu. Kom. — Jiní z důchodů a a otčizny své živi jsouce doma trvají, v š a k obyčejně myslivost provodí. Mirot. —

b) Odtud se jí velmi zhusta užívá v závětích po větách připouštivých, řidčeji po větách podmiňovacích, lat. t a m e n, něm. ſo—doch, ſo—dennoch, ſo—eben, ſo ſehr, in der That, jako:

A č světlo nebeské vídali, cesty v š a k umění nepoznali. Kom. — A naposledy byť se ujali všickni ti roubové, nebudou v š a k jen zákrskové. Kom. — Byť také muž nemiloval tebe, v š a k ty jej miluj. Štít. — N e b j a k ž k o l i opití jiným jest škodno, v š a k zvláště opilá žena jest ohavná věc. Štít. — A kdyby stud měla, v š a k by toho nemluvila. Svěd. — A protož, kdyby takový byl, v š a k by ho mezi sebou netrpěli. Svěd.—

Pozn. 1. Moc a význam spojky té sesiluje se přičiněním slovcí n i c m é n ě, v ž d y p ř e d c e, s t í m s e v š í m, lat. nihilo minus, něm. nichts deſto weniger, dennoch, deſſenungeachtet, jako: Nebo naši se zmužile a statečně bránic, je s pomocí boží od zámku odehnali. N i c m é n ě v š a k Turci předce den ode dne vždycky silněji a silněji zámku starého dobývati nepřestávali. Mar. Bydž. — Vodil je v bezpečnosti, tak že se nestrašili: v š a k v ž d y p ř e d c e pokoušeli a dráždili boha nejvyššího. Br. — Umělí mariňáři, když bouřka se zdvihá, i od přímé cesty na čas se s větrem nazpět obracejíce, v ž d y v š a k p ř e d c e na moři zůstávají a pravidlem kompasu se zpravují. Žer. — Pročež strojívalo se toho ku pokrmu na každý den . . . a v jednom z desíti dnů všelijakého vína dáváno bylo v hojnosti: v š a k s t í m s e v š í m pokrmu knížecího nežádal jsem od nich. Br. —

Hosted by Google

c) Když se podmínka vytkne, která větu první platnou činí, aneb okolnost, jež s výrokem věty hlavní spojena jest, ku př.:

Když pak způsobí sobě víru a vážnost při lidu, teprva má k nápravě a proměně obyčejův a mravův jeho, *však jsou-li* *) zlí a nezpůsobní, přikročiti. Koc. — Pozdvihni k bohu očí a uzříš jiné světlo, *však jestliže* bůh lupiny, kteréž zastěňují zrak tvůj, aby pravého blesku neznamenal, sejme. Kom. — Tak i tělu potřebí pokrmu a napoje, bez toho ono státi nemůže, protože hladem a žízní život vadne, schne, mře, *však tak, aby*** nebylo přecpávání a přelívání, než jen ku potřebě. Kom. — Tresci syna svého, *však tak*, aby na zdraví škody nevzal. Us. — A vyjda spatřím je mezi jinými také se procházeti, *tak však*, že všechněm omrzalí byli a jen smích a hříčku z nich sobě strojili. Kom. —

d) Když výrokům učiněným věty naproti stavíme, které moc *důvodův odrážejících a vyvracujících* v sobě drží, a kteréž s plným jakýmsi přesvědčením vyslovujeme, lat. *nempe*, něm. ja, doch, doch wohl, doch ja, denn wohl, nicht wahr? V příčině této užívá se jí:

aa) Když na otázky, které sami činíme, odpovídáme, aneb když žádost, již vyslovujeme, důvody stvrzujeme, jako:

Což ještě potřebujeme svědectví? *Však* jsme sami slyšeli z úst jeho. Br. — Proto-ližby, že někdo umře, jiní veseli býti přestali? *Však* se jich na místo jednoho kolik zase narodí. Kom. — Čemu jest tobě ta péče? *Však* bez toho býti můžeš. Svěd. — Cožbych

---

*) V něm. Freilich nur unter der Vorausſetzung daß, doch nur in dem Falle daß, vorausgeſetzt, daß ſie böſe ſind, aneb wenn nähmlich, wenn anders ſie böſe ſind, lat. si quidem.

**) V lat. *sed tamen ita ut* (ut ne), aneb *ita ut* (ut ne) něm. doch ſo, doch nur inſofern, daß (daß nicht).

Hosted by Google

vyměňovala? Však jest mé všecko. Svěd. — Proč ho perete? Však ť nic neudělal, však jsme sami viděli. Svěd. — A co dím? Však také někteří neobyčejný zrak mívají, že i v noci vidí, ale takoví řídcí. Kom. — Dej mi pokoj, však není tvého nic. Svěd.— Nebeř, však tvé není. Svěd. — Všaks dobrého semene nasál na poli svém, kdež se pak vzal koukol? Br. — A to děvčátko za ním šlo pravíc: Však's mi řekl dáti peníz, dejž. Svěd. — Milý pane, nečiňte toho, však byste ho o hrdlo připravili. Svěd. — Já řekla: Pohledejte v truhle, však ty peníze v truhle míti musíte. Svěd. —

bb) Po jiných výrocích, jako:

Ale bloude, zle hledíš, dí mi tlumočník, však pak zlato jest všecko to. Kom. — Synu, nerozumíš ty tomu, však se to oni brousí. Kom. — Tehdy prej: Pane, však neuteku. Svěd. — I zděsím se a řeknu: Však pak já toto potvory jakési vidím. Co všetičko díš, potvory? dí tlumočník. Kom. — Má milá paní, rozpomeň se na tu Kateřinu, křivdy jí nedělej, uděl jí svého statečku něco vždy. Však jsem vám pověděla, že jsem dvě stě kop vymínila, budu-li kšaftovati, aby jí dal, pakli-bych nekšaftovala, aby při něm zůstalo. Svěd. — Však vy pravíte, že ještě čtyři měsícové jsou a žeň přijde. Aj pravím vám: Pozdvihněte očí vašich a patřte na krajiny, žeť se již bělejí ke žni. Br. — Ale toto-liž jsou ti mudrcové, světlo světa? Ach! ach, jáť jsem se jinačších věcí nadál! Však tu jako opilci v krčmě, každý vyje a každý jináč. Kom. —

Pozn. 1. Zhusta stojí spojka *však*, když od ní počíná věta tvrdící, místo tázacích částek zdaliž ne —, zdaž ne —, což ne —, či ne —, lat. nonne aneb annon, když pak od ní začíná věta záporná, stojí místo zdaž, zdaliž, což, či, lat. num, numquid, a vynáší se také v němčině formou otazovací, jako: A budete-li pozdravovati toliko bratří svých, což více nad jiné činíte? *Však* i publi-

Hosted by Google

káni to činí t. j. zdaž i publikáni toho nečiní? Br. — I co pak to? dím já; však jste pravili, že sebou střílet budeme od jednoho kraje světa k druhému, a my nemůžeme z místa nikam t. j. což jste nepravili a t. d. Kom. — Proč ty knihy prodáváš? Však nejsou tvé t. j. což jsou tvé? Svěd. — Oni ho prosili Valenta a Jiřík Racek: Však při nás nic nenacházíte, přes to máte řád a právo t. j. což při nás něco nacházíte? Svěd.—Ale což to pro milý bůh? Však jsem já myslil a takť mi od vás slibováno, že toto nejpokojnější stav jest, já pak tak mnoho různic nacházím. Kom. *) — Obzvláštně jí užíváme v témž smyslu při časoslovech uznamenání, jako: Všaks' to viděl, všaks' o tom slyšel, však to dobře pocítíš, však to zkusíš, a j. p. — Že se pak i v jazyku českém formy tázací užívá, viděti z tohoto příkladu: V tom jest se ozval Mates truhlář: Proč námi strkáš, zdaliž nemáš prostranné ulice, aby nás minul? t. j. však máš prostrannou ulici, aby nás minul. Svěd. —

7). Spojka a—však připouští platnost první věty, při tom však i platnost druhé stvrzuje, něm. und doch, und dennoch, aber doch, doch aber, lat. attamen, at (vero), sed tamen, jako:

Velikýť jest nebe i zemi obsahující svět, avšak jej bůh na maličkou hromadu shrnul v jednoho člověka. Kom. — Zdaliž neprodávají pět vrabců za dva haléře! Avšak ani jeden z nich není v zapomenutí před bohem. Br. — Velmi ten skutek těžce nesl král Ladislav, avšak žalost svou na čas zatajil, pověděv, že jest hrabě hodně a spravedlivě zabit. Vel. — Pravéť jest, že umění dlouhé jest; jest zajisté tak dlouhé, široké a hluboké, jak sám svět, jejž sobě v mysl uvesti máme. Avšak pravé také, že se dlouhé věci stahovati a v krátkost uvozovati dají. Kom. — U toho potoka stál skopec jeden, kterýž měl dva rohy a ti rohové byli vysocí, avšak jeden vyšší, než druhý. Br.—

*) Srovnej: Však jsem pravil, že to bude, lat. annon dixi, hoc futurum? něm. Habe ich es etwa nicht gesagt, daß es so kommen werde? A což? Však pes vlku podobný jest, lat. quid? canis nonne lupo similis? něm. Wie? ist der Hund nicht dem Wolf ähnlich?

Hosted by Google

8). Spojka ale — však jest podobné moci se spojkou předcházející, avšak důraznější, lat. verum tamen, verum enim vero, něm. aber doch, doch aber, jedoch aber, aber in der That, aber dennoch, indeß, doch nein sondern, ku př.:

Otče, i chceš-li, přenes kalich tento odemne, ale-však ne má vůle, ale tvá staň se. Br. — Já pak aj v rukou vašich jsem, učiňte mi, což se vám za dobré a spravedlivé vidí: alevšak jistotně vězte, usmrtíte-li mne, že krev nevinnou na sebe uvedete i na místo toto. Br. — Co jsou spolu mluvili, to na jevo nevyšlo. Ale však z toho, co se potom stalo, poznati se mohlo, že jsou o příjezdu krále do Čech rokovali. Vel. — Milý dobrý muži, prosím, oznam mi, které jest tvé jmeno. A on odpověděl: Rád to učiním, ale však prvé prosím, milý otče, pojď se mnou do kostela, pojmi s sebou dva nejstarší bratry z tvého konventu, kterýmž nejvíce věříš. Háj. — A vás se ptám, mohu-li já to svým milým a věrným přátelům, že jsem takový a tak znamenitý poklad pod zemí viděl v mém království, oznámiti? Ale však bych chtěl praviti, v kterém jest místě, toho nevím a na to se ptáti nechci. Háj. — Ó nejslavnější císaři a pane náš, zdaliž já tvé osoby neznám? Ale však sám jsem sobě nevěřil a to z té příčiny, když při tobě žádných služebníkův znamenitých jsem neviděl. Háj. — Všickni okolo něho stáli, ale však ty nejblíže. St. Skl. —

Pozn. 1. Spojka alevšak klade se i na začátku závětí po větách připouštivých, viz §. 223, 3.

9). Spojka *jednak*, místo *jednako*, klade se za prvním aneb druhým slovem, zhusta se i přičiněním spojky avšak sesiluje, lat. tamen, řecké ὅμως, něm. gleichwohl, dennoch, nichts deſto weniger, deſſen ungeachtet, jako:

Mluvil jsem znovu a aspoň za to prosil . . . , aby mne na ten krátký čas toho závazku prázdna učiniti ráčili,

Hosted by Google

a snad mezi tím . . . mohl bych od Jeho Milosti dokonce této práce a povinnosti zbáven býti. Ale zklamala mne naděje; nebo jsem jednak musel do šraňkův vstoupiti a přísahu obyčejnou učiniti. Kar. Žer. — Mnoho se o tom mluví a slyší, avšak jednak žádnému žádný z toho strach na srdce nepadá. Jung. —

Pozn. 1. Spojka ta stojí i při přestupníku, jako: Pověz, proč v tak blahém stavu milosti roditelé naši, boha nedbavše, zlehčili si jeho příkaz jediný, jsouce jednak páni světa celého? Jung. Ráj. *) —

Pozn. 2. Věty odporovací mohou se seřaditi i pomocí předložek a zájmen ukazovacích, jako: Poláci tu porážku a při ní vzatou škodu Hunjadově ničemnosti a nesmělosti připisují: on proti tomu stěžuje sobě, že rady jeho místa neměly. Vel. —

Pozn. 3. Věty, které se jedna druhé na odpor klade, mohou se seřaditi i bez všeliké spojky, jako: Svornost tuží, sváry nuzí. Prov. — Pohrdl před tím Kapistran slávou světskou, vzdálil se rozkoší, potlačil lakomství, podmanil chlípnost: chvály potupiti nemohl t. j. ale chvály a t. d. Vel. —

§. 235. K větám odporovacím hledí též věty rozlučovací (enuntiationes disjunctivae), které vznikají, když se dvě aneb více vět a jednotlivých slov, které sobě protivné jsou aneb rozdílné, rozlučují. Což se činiti může mnohým spůsobem: buďto tak, že se podmětu dva aneb více přísudků, které se vespolek vylučují, přivlastní, aneb že se přísudku více podmětův, které od sebe rozdílné aneb protivné jsou, podloží, aneb posléze, že se více předmětův a příslovečných omezení, která též povahy rozdílné aneb protivné jsou, k činnosti podmětu připojí. Rozloučenost vět a jednotlivých slov stíhá a vyjadřuje se spojkami rozlučovacími, kteréžto spojky tyto jsou:

1). Spojka ne-bo, a-ne-bo, ne-bo-li a, když se koncovka odsune, neb, a neb, neb-li. Složena jest

*) V němč. da ſie doch (da ſie nichts deſto weniger) die Herrn der ganzen Welt waren.

Hosted by Google

ze záporného ne a stvrzující spojky bo, lat. enim, zajisté, kterážto spojka s zápornou částicí výrok předcházející odmíta a spolu mysl k rozvaze výroku druhého obrací. Někdy rozšiřuje se v nebožto, neboliž, neboližto místo ne-bo-že-to, ne-bo-li-že-to. Spojka ta klade se:

a) Když se dva aneb více vět aneb slov dělí, mezi všemi aneb toliko mezi dvěma posledními, lat. aut, vel, ve, něm. oder. Ku př.:

Těla hranatá jsou neb kulatá. Us. — Úhlové síně ostří jsou aneb tupí anebo praví. Us. — Jaký toho ty neb oni užitek míti budete? Anth. — Kořen pak umění rozum jest aneb soud. Kom. — Při osobách znáti máme, co na koho sluší a neb nesluší, co komu náleží neb nenáleží. Koc. — Ukázati chtěl bezpochyby, jakž kdo mnoho neb málo zasluhuje. Koc. — Každé pak cvičení aneb práce poznenáhla předsevzata býti má. Hub. Rís. — Myslivost neb lov netoliko všemi mocmi a údy těla hýbe, ale také v mysli člověka divnou rozkoš plodí. Hub. Rís. — Tak štěp neb pláň, nevkořeni-li se dolů dobře, vzhůru neporoste. Kom. — Ale nyní se o nedopatření neb příhodě nemluví. Kom. — Protož poruší-li se mozek jakýmkoli způsobem, rozum se hned také ruší a neb mate aneb zastěňuje. Kom. — Pane, kdy jsme tebe vídali lačného, neb žíznivého a neb hostě nebo nahého neb nemocného a neb v žaláři, a neposloužili jsme tobě? Br. — Tehdy svolal sobě stupky, třebas za hodinu nebo dvě všecko utratil. Svěd. — Bych umřel dnes nebo zejtra, odkáži všecko jemu. Svěd. — Tak štěpař, aby mu štípku nového kozel, zajíc neb jiné zvíře buď ohlodávati neb zlámati nemohlo, tyčkami neb košem jej ohrazuje. Kom. — Ty neb ty, co jsem nyní řekl? Kom. — Nedopouštěti jest, aby když on co mluví, oni mezi tím šeptati neb přesedávati neb se tlačiti neb pod se hleděti neb někam zevlovati měli. Kom. — Snad povrhl

Hosted by Google

jej na některé hoře aneb v některém údolí. Br. — Kdo mne učiní bodlákem a trnem v bitvě, abych chodil po ní a zpálil ji docela? Aneb kdo překazí síle mé, příměří se mnou chtě učiniti? Br. —

Pozn. 1. Z těchto příkladův na jevo se staví, že slova, která se spojkou tou dělí, více méně sobě protivná jsou a že při některých rozdíl, který se mezi věcí a jmenem činí, nepatrný jest. Odtud to také přišlo, že spojka ta v mnohých příčinách do sebe moc má německých oder wenigſtens, oder vielmehr, oder beſſer (richtiger) geſagt, oder was daſſelbe iſt, a při číslech oder höchſtens, jako: Řekni mu, ať mi sukna s sukni dá anebo, jestliže chce za některý čas počkati, že mu je zaplatím. Svěd. — Mysle pak já, že již pojedem aneb jakž pravili, poletíme, i co pak to? dím. Kom. — Toliko rektor a děkan universitatis neboli žto veliké kolleje měli na sobě široké, faldované šarlatové sukně. Kuth. — Ta truhla stála za dvanáct aneb patnáct kop, nevím, co mu za ni dal. Svěd. — Ty řádky po čtyrech aneb pěti slabikách do sebe mají. Us. — Naproti tomu se praví: Nebo to dílo neužitečné jest aneb aspoň nejisté. Kom. —

Pozn. 2. V záporných větách se místo spojek svrchu řečených z pravidla záporné spojky ani, aniž kladou, jako: Nežádáme stříbra ani zlata od tebe t. j. anebo zlata. Br. — Pták mladiti se hledí ne v zimě ani v létě ani na podzim, ale z jara. Kom. — Již životův litovati nesluší ani oudům hověti. Plác. — Žádný o tom neslyšel ani nemluvil. Svěd. — Žádného nikdy ani básníka ani řečníka nebylo, kterýžby o to se nepokoušel. *) — Není na světě tak vysoké věže ani tak příkré skály, aby na ni kdokoli vylezti nemohl. Kom. —

Pozn. 3. Nezřídka se i spojky rozlučovací vypouštějí, jako: Snáze jeden na druhém vadu, chybu, omyl, nedostatek uhlédá, než na sobě sám. Kom. — Protož napotom věci a slova tak spolu vésti jest, jak se víno s sudem vozí, meč s pošvou nosí, dřevo s kůrou a ovoce s šupinou roste. Kom. — A každý den musely jsme mu dávati krejcar, dva, tři. Svěd. — Pakli kdy žádný se neptá, sam učitel nech se jednoho, druhého, desátého zeptá, jak tomu neb onomu srozuměl. Kom. —

---

*) V něm. Es hat noch nie einen Dichter oder Redner gegeben a t. d.

Hosted by Google

Pozn. 4. Místo nebo, anebo klade se za novější doby či, čili, když druhému na vůli dáváme z více jmen jedné a též věci to aneb ono si zvoliti, lat. seu, něm. oder (war daſſelbe iſt), jako: Gramatika čili mluvnice učí, jak se slova ohýbají a jak se ve věty skládají. Ostatně srovnej §. 199 a §. 200.

b) Aneb klade se spojka ta před všemi slovy a větami, čímž se jednotlivé členy ostřeji vytknou, lat. aut—aut, vel—vel, něm. entweder—oder, jako:

To dřevo vždy neb příliš dlouhé neb příliš krátké bylo. Pass. — Ale za to měli, že neb oheň neb vítr neb prudké povětří neb okršlek země neb násilná voda neb světla nebeská jsou zprávcové světa a bohové. Br. — Tím zajisté způsobem aneb se jim učení zoškliví aneb mysl stupí, že potom, by chtěli, nebudou moci. Kom. — Čím kdo za učenějšího aneb sám sebe držel aneb od jiných jmín jest, tím více různic začínal. Kom. — A nebo tuto seďte a já s vámi, anebo v kostel vejděte a já s vámi. Pass. — A často, ježtoby se hodili k úřadům tobě i tvé chudině, ti aneb jsou chudí, že nemohou jich zakoupiti, aneb nechtí, že jsou dobří a nestojí po takových zištích. Štít. —

2). Spojky leč - leč místo ne-če — ne-če, kteréž složeny jsou ze záporného ne a zájmena če aneb čь (tudy jest tolikéž, co než když, než jestliže, pak to, co pouhé než, srovnej lat. ne-quid, ne-que), vytýkají též a oddělují protivné sobě věci jednoho a téhož rodu, které v skutku se sbíhati mohou, lat. sive —sive, něm, es ſei denn (es müßte ſein) — oder, jako:

Však leč libo leč nelibo nepřátelům jeho, on kraluje a nepřátelé jeho jsou v potupě. Štít. — Tu pokuty neutekou podlé své viny i ti také, ježto proti pravdě hledají práva i s řečníky svými, když vědouce čímžkoli pravého utiskují leč skřikem leč dlením pře, leč křivdu povědouc. Štít. — Jakož hořké a příkré krmě střehou se lidé, takéž břidké a peské řeči

Hosted by Google

leč v klamu bláznovém leč v hněvu a ještě více měliby se zprávně stříci. Štít.—

Pozn. 1. Spojka *leč* nejhustěji se klade po záporu, tak že po ní jdou aneb časoslova, jako §. 222, 1. 3, aneb pouhá jmena, jako §. 227, 4. Zápornost tato leží zhusta v způsobu otázek aneb v smyslu řeči, jako, když praví Štítný: Snad by (toho) nechal, by leč robě při tom bylo t. j. by nikdo leč robě při tom bylo. Konečně přechází leč v pouhé odporovací než jestliže, než. §. 221, 6, b.

3). Výrazy buď—buď, buďto—buďto, buďže —buď, buď—aneb, buďto—aneb, buď—neb, lat. sive—sive, něm. es ſei—oder, kladou se, když se k věcem hledí, které se v skutku přihoditi a častěji opětovati mohou. Ku př.:

Jestližeby se dotkl člověk některé věci nečisté, buďto těla hovada nečistého aneb žížaly nečisté, tedy nečistý bude. Br. — Ó hospodine, není u tebe rozdílu v spomáhání buď ve mnoze neb v mále. Br. — A kdožbykoli nehledal hospodina, aby byl usmrcen, buď malý neb veliký, buď muž nebo žena. Br. — Ale on na utíkání se dal, buďto že, jakožto věcí válečných dobře povědomý, znal, že zbytí není a žádné naděje k vítězství, aneb že chtěl raději některé zachovati, nežli všecky spolu k zabití Turkům co na masné krámy vydati. Vel. — Buďžeby hovado bylo, buď člověk, nebudeť živ. Br. — Strom jak roste, tak stojí buď přímě buď křivě. Kom. —

Pozn. 1. V staré češtině bylo též rozlučovací spojkou libo-libo, místo nibo-nibo a to podobným činem, jako se lebo místo nebo praví, jako: Trúp zjiedá cizé usilé libo málo libo vele. Výb. litt. — A tu lib kup' lib nekupi, již bez škody neodstúpí. Výb. litt. —

C). Věty příčinné a výsledné.

§. 236. Když se věty jedna k druhé tak přiřadí, že druhá příčinu aneb důvod, na němž se platnost věty první zakládá, v sobě drží, tehdy slove taková věta vě-

Hosted by Google

tou příčinnou (enuntiatio causalis); když však věta druhá to přináší, co by mělo vyjíti z věty první, anebo co se z ní dá vyvoditi, aneb i čím se dá uzavříti, tehdy slove věta taková větou výslednou, zavírací, závěrnou (enuntiatio conclusiva). V první příčině přiřaďují se věty spojkami příčinnými, v druhé spojkami výslednými, zavíracími. Z spojek příčinných jsou:

1). Spojka nebo, neboť, která složena jest ze záporného ne a stvrzující spojky bo (tudy jest vlastně, co ne tak, nikoli, něm. nicht ſondern), lat. nam, namque, něm. denn. Této spojky užíváme:

a) Když první věty odpíráme; protože se druhá věta, která se s první potýká, v skutku a v pravdě jest. Zde se spojka ta ještě v prvotním jejím smyslu odporovacím sbíhá, majíc do sebe moc nikoli ale, aneb pouhého ale, než, lat. sed, něm. nein ſondern, ku př.:

Nebývať pak okovaným smykem mlácena vyka aniž kolem vozním po kmínu se vůkol jezdí: nebo holí vytlouká se vyka a kmín prutem t. j. nikoli, ale holí a t. d. Br. — Všecky pak hory, kteréž motykou kopány býti mohou, nebudou se báti hloží a trní: nebo budou za paštviště volům a bravům ku pošlapání. Br. — Než nikdy jsem neslyšela, aby se oč dělili, neb společně všeho užívali. Svěd. — Vyšně nejsou všecky jednoho a téhož přirození: nebo některé jsou sladké, některé příhořké, jiné trpké, jiné kyselé. Byl. — Srovnej §. 234, 2. 3.

Pozn. 1. Někdy věta záporná, na niž se spojka nebo táhne, toliko v myšlénce jest, jako: Protož nechať nepřipouští toho nyní král k srdci svému, mysle, žeby všickni synové královi zbiti byli: nebo *) Amnon toliko umřel t. j. ni-

*) V něm. Nein, ſondern Amnon wurde allein getödtet.

Hosted by Google

koli nejsou zbiti, než Amnon toliko umřel. Br. — Potom přišla šenkýřka pravíc, že jsou Poláka zabili. Já řekla: Nebudeť mu nic, neb ho snad někdo jedné ranil t. j. nikoli nezabili ho, než ho snad a t. d. Svěd. —

b) Když se předchodná věta důvody ztvrzuje, které v obsahu nějaké části její, buďto v obsahu přísudku aneb podmětu aneb předmětu a t. d. se drží, lat. nam, namque, něm. denn, jako:

Kteří pak všecko to měli, viděl jsem je utrápené lidi býti: nebo na ně ustavičně nabíháno, ani pojisti ani pospati pokojně nemohli, ještoť ti druzí víc, než odpolu zahálivý život vedli. Kom. — A tak požehnal Hospodin Jobovi k posledku více, nežli v počátku jeho: nebo měl čtrnácte tisíc ovcí a šest tisíc velbloudů a tisíc spřežení volů a tisíc oslic. Br. — A mnoho řečí bylo o něm v zástupu: nebo někteří pravili, že dobrý jest, a jiní pravili: Není, ale svodí zástup. Br. — I uleknu se řečí těch: nebo až posavád, co jsem kde z lidských činů viděl, o vzdělávání a rozšiřování lidí a pohodlí lidského života toliko bývaly řeči a práce, tito pak o zhoubu životů a pohodlí lidských se radili. Kom. —

c) Když se k předchodné větě důvody vedou z všeobecné povahy věcí aneb z obzvláštní povahy podmětu, jeho původu, vlastností a povolání, jako:

Ovšem pak proto mládež do umění hned časně zavozovati sluší, že to v prvním věku nejsnadnější k tomu přístup. Nebo všech přirozených věcí povaha, že se za mládí a za nova snadně ohýbají a se podobí, jak kdo chce, zastaralé pak a zatvrdlé tvořiti, podobiti se nedají. Kom. — Vizteť a vystříhejte se od lakomství: neboť ne v rozhojnění statku něčího život jeho záleží. Br. — Vidí se to hned při dítkách, i potom ovšem dál. Nebo kdo nerád vždycky něco nového vidí? vždycky něco nového slyší? vždycky něčeho nového se dotýká? Kom. — S bláznem nedrž rady, nebo ne-

Hosted by Google

bude moci zatajiti slova. Br. — A ačkoli mnozí z knížat uvěřili v něho, však pro Faryzee nevyznávali ho, aby ze školy nebyli vyobcováni: nebo milovali slávu lidskou více, než slávu boží. Br. — A slyšel-liby kdo slova má a nevěřil-by, ját ho nesoudím; nebo nepřišel jsem, abych soudil svět, ale abych spasen učinil svět. Br. — Nejmilejší, milujmež jedni druhé, nebo láska z boha jest. Br. — A já znám jej, nebo od něho jsem a on mne poslal. Br. —

d) Když se věta první opatřuje důvody z věcí podobných aneb z věcí mocnějších aneb chatrnějších aneb, když se k ní důvody vedou z věcí minulých aneb budoucích, z okolností současných a jiných znamení, jako:

Protož lépe jest, k čemu koho přirození nevede, z toho jej propustiti v naději, že se to jinou stranou nahradí, jakož obyčejně bývá: nebo když se na stromě jeden roub neb ratolesť zčesne, ostatní rostou tím mocněji, a když žádný k ničemu přes moc a vůli svou nebude hnán, nebude míti, cožby se mu příčilo a dlouhou dělalo chvíli. Kom. — Řekl-liby kdo: Miluji Boha, a bratra svého nenáviděl-by, lhář jest: nebo kdož nemiluje bratra svého, kteréhož viděl, Boha, kteréhož neviděl, kterak může milovati? Br. — A což my tak vytiati jsme z ráje božího, aby nám ani kořenu dokonalosti nepozůstávalo? Odstup to. Nebo zdali i těch neznabohů, pohanů, srdce po Bohu se neohlédá? netáhne? Však Cicero praví, že na světě není tak divokého národu, kterýžby boha nějakého neměl a nectil. Kom. — Nevzdaluj se odemne, nebo soužení blízké jest a nemám pomocníka. Br. — Neboj se, nebo já s tebou jsem. Br.— Buď bezpečná, paní milá, neb kdež ty, tu on bude. Pass.—I hledali ho jíti, ale žádný nevztáhl ruky na něho, nebo ještě byla nepřišla hodina jeho. Br. —Já ještě nepůjdu k svátku tomuto, nebo čas můj ještě se nenaplnil. Br. — Ale vy znáte jej, neb u vás pře-

Hosted by Google

bývá a u vás bude. Br. — My milujeme jej, nebo on prvé miloval nás. Br. —

Pozn. 1. Místo nebo ne klade se někdy i *ani*, lat. neque, non enim, něm. denn nicht, jako: I jdětež na všecko neštěstí, opovážliví lidé, ani se víc dívati na to nechci. Kom. —

Pozn. 2. Spojka nebo klade se někdy i tam, kdebychom podřadící spojky že čekali, lat. quod, něm. weil, jako: A jestliže v něčem jsme nevinni, jest proto, neb se nám to nenahodilo. Old. Vel. — A kázala ruce jemu lýky svázati a to nejvíce proto, neb věděla, že má mnoho zlata. Háj. —

2). Když k větě předchodné důvody, o jichž platnosti pochybovati nelze, vedeme aneb, když podobenství v užitek obracíme, tehdy užíváme příslovečného slovce zajisté, nebo zajisté, lat. enim, etenim, něm. denn, nämlich, kteréžto slovce vždy za jiným slovem jde aneb za jinou spojkou, jako:

Pane, nepřidávej sobě práce: nejsem zajisté hoden, aby všel pod střechu mou. Br. — Tovaryšstvu ničemnému vyhýbej: porušuje zajisté mravy. Kom. — Čehož přirozený příklad ukázati se může. Strom zajisté, čím více vláhy pije, tím silněji roste, a aby víc a silněji pil, k tomu se spůsobuje. Kom. — Čísti a psáti vždycky a v každém jazyku také spolu jíti má. Při dětech zajisté, kteříž, nejsouce do školy obráceni, mateřskému písmu učiti se mají, nemůž platnější vymyšlena býti buď ostruha neb nástraha, jako aby písmena znáti nejinak, než skrze psaní jich učeni byli. Kom. — Alevšak to vězte, že se přiblížilo k vám království boží. Pravím zajisté vám, že Sodomským v onen den lehčeji bude, nežli tomu městu. Br. — Což ještě činěno býti mělo vinici mé, ještobych jí neučinil? proč když jsem očekával, aby nesla hrozny, plodila plané víno. A protož oznámím vám, co já učiním vinici své. Odejmu plot její a přijde na spuštění, rozbořím hradbu její a přijde na pošlapání, zapustím jí, nebude řezána ani kopána i vzroste na ní bodláčí a trní, obla-

Hosted by Google

kům také zapovím, aby nevydávali více na ni deště. Vinice zajisté hospodina zastupů dům Izraelský jest a muži Judští révové milí jemu. Br. —

Pozn. 1. Spojka nebo střídá se zhusta se spojkou zajisté, jako: Pokrytče, vyvrz prvé břevno z oka svého a tehdy pohlédneš, aby vyňal mrvu, kteráž jest v oku bratra tvého. Neboť není ten strom dobrý, kterýž nese ovoce zlé, aniž jest strom zlý, kterýž nese ovoce dobré. Každý zajisté strom po svém vlastním ovoci bývá poznán. Nebo nezbírají s trní fíků ani s hloží zbírají hroznů. Br. — Nezle z starých jeden člověka opisoval, že jest tvor k učení narozený. Nebo ač k obrazu a podobenství božímu stvořen jest a bůh bez učení se něčemu všecko ví a umí, člověk však v té částce bohu podoben není a býti nemohl. Kdyby zajisté bez učení se všemu rozuměti mohl, muselby místem i časem neobsáhlý býti, aby vždycky a všudy všemu přítomen jsa, všecko pouhým vzhledem spatřoval, čehož ani člověku ani angelu ani žádnému tvoru dáno není a dáno býti nemohlo, protože věčnost a neobsáhlost to jest božství dána mu býti nemohla. Kom. —

3). Výrazy sice jinak, sice jináč, sice bez toho, sic jinak, sic jináč, sic bez toho kladou se, když větu předchodnou v pochybnost berouce o to se pokoušíme, zdaliby věc jinak býti nemohla, avšak spolu k tomu ukazujeme, že co z opaku výpovědi učiněné vyplývá, že to nemožné, nemístné aneb rozumu protivné jest, čimž se všeliká pochybnost o platnosti výpovědi učiněné na zmatek přivádí. Zhusta se ve výrazích těch slovce jinak, jináč vypouštějí. V latině praví se v té příčině alioquin, v něm. denn ſonſt, denn im entgegengeſetzten Falle, denn wenn es ſich anders verhalten ſollte, jako:

Nyní pak psal jsem vám, abyste se nesměšovali s modláři: sic jinak musili byste z tohoto světa vyjíti. Br. — Zdali nespravedlivý jest bůh? Nikoli: sic jinak kterakby bůh soudil svět? Br. — Vstaňte a utecme: sic jináč nemohlibychom ujíti tváři Absolonovy. Br. — Anebo který král bera se k boji proti

Hosted by Google

jinému králi, zdaliž prvé nesedne, aby se poradil, mohl-liby s desíti tisíci potkati se s tím, kterýž s dvadcíti tisíci táhne proti němu? Sic jinak, když ještě podál od něho jest, pošle posly k němu, žádaje toho, což by bylo ku pokoji. Br. — Jistotně i toho podoba v člověku býti musí, sic by obraz nebyl obrazem. Kom. — Provívání také musí míti strom a občerstvování větrem, deštěm, mrazem, sic bez toho mdlí a chřadne. Kom. — Podobně malíř každému malování základní barvu dáti hledí: sic se barvy otírati, opadati, blednouti a zacházeti budou a práce v nic. Kom. —

Pozn. 1. Forma sice jest od zájmena sicь, sice nebo sikъ, sika, siko, což to znamená, co taký, taká, také, odtud jest sice tolikéž, co takým způsobem, takou měrou, pak co ovšem, zajisté, kterážto slova se v tom smyslu střídají, jako: Žeň zajisté jest mnohá, ale dělníků málo. Br. — Ne všickni ovšem zemřeme, ale všickni se pozměníme. Br. — Což sic nemálo práce i času potřebuje, avšak se lekati toho netřeba. Kom. —

Pozn. 2. Výraz sice jinak zahrnuje v sobě celou větu, totiž sic kdyby jinak bylo, sic jestliže bez toho jest, sic jestli jinak. Někdy však se i myšlénka ta z plna vyslovuje, jako: Když pták na vejci sedá, musí v něm nebýti zárodu žádného, než hmota prázdná, čistá, čerstvá: sic byl-li již prvé zárod jaký v tom vejci, nic z něho nebude t. j. sic jinak nic z něho nebude. Kom. —

Pozn. 3. Jako spojka sice, rovněž tak se i spojky nebo užívá, lat. alioquin, něm. ſonſt, denn ſonſt, ku př.: Pane, rty mé otevři, i budou usta má zvěstovati chválu tvou. Nebo neoblíbil-by oběti, bych ji i dal, anižby zápalu mého přijal t. j. sic jinak neoblíbilby a t. d. Br. — Tak pták začna na vejci pudem přirozeným seděti, nepřestane, až ho vysedí: nebo kdyby přestal třeba na půldne, vystydlby zárod a zkazil se. Kom. — Někdy se i spojky nebo, sice vypustí a klade se toliko jinak, jako: A podobnou prozřetelností musí s každým učedlníkem v každém umění postupováno býti: jinak nebude, než těžké, tesklivé, daremné a neužitečné namáhání a hmoždění. Kom. —

Pozn. 4. Sem patří i vykládací výrazy totiž, u starých tociž, a pak to jest něm. das heißt, das iſt, jako: Může se mládeži i na samých věcech něco uspořiti, nezaná-

Hosted by Google

šeje totiž žádného tím, k čemuž mu přirození spůsobnosti nedalo. Kom. — Nebo který tesař tak činí, aby učedlníka svého bořením stavěti učil, než ukazuje mu, jak se staví, totiž rozměřuje, otesuje, vrtá, vzdvihá, klade, pojí, stahuje a t. d. Kom. — Kdo to všudy ukázati umí, ten rozumem všecko jako klíčem odemknouti umí to jest, kterak všecko z jednoho kořene vyvstává, k jednomu cíli jde a jednou cestou. Kom. —

§. 237. Z spojek výsledných nebo zavíracích jsou:

1). Spojka proto a, když se sesílí příklonnou částicí že, protož *), které užíváme:

a) Když na předchodnou větu ukazujeme vyslovujíce spolu, že v sobě příčinu toho v sobě drží, co se vynáší ve větě druhé, lat. propterea, quapropter, idcirco, itaque, něm. deßwegen, daher, darum, jako:

A tak jsem porozuměl, že i na těch stolicích seděti i okolo nich bývati i jich se dotýkati tím i jiným spůsobem nebezpečno; protož jsem tím raději odtud šel, s pomyšlenou toho maje, abych se tam kdy víc vrátiti měl. Kom. — A pravil jim: Žeň zajisté jest mnohá, ale dělníků málo; protož proste pána žni, ať vypudí dělníky na žeň svou. Br. — Pane, nemáš-li o to péče, že sestra má nechala mne samé sloužiti? Protož rci jí, ať mi pomůž. Br. — Rozpálil se hněv můj proti tobě a proti dvěma přátelům tvým, že jste nemluvili o mně toho, což pravého jest, tak jako Job. Protož nyní vezměte sobě sedm volků a sedm skopců a jděte k služebníku mému Jobovi, abyste dali obětovati obět za sebe. Br. —

b) Když předchodná věta důvod toho v sobě obsahuje, o čem v druhé řeč jest, tudy když se z všeobecné aneb z obzvláštní povahy věcí, z jich vlastností aneb povolání aneb z věcí podobných něco jiného vyvozuje, jako:

---

*) Spojku tu odděliti jest od proto že, co stojí místo proto, j e-ž e, něm. deßwegen, weil.

Hosted by Google

Dobrý a přímý jest hospodin a protož vyučuje hříšníky cestě své. Br. — Kůň k tahu, pták k letu a člověk k práci, říkávali staří. Protož není dosti prohlédati v školách věci a, jak co v světě neb v knihách jest, vyrozumívati, práce také a to rozličné uměti potřeba, rukama, nohama, jazykem, hlavou, srdcem. Kom. — Přirození všecko z kořene vyvodí, odjinud nebeře nic. Protož i štěpář, ač odjinud nese roub, však ho tak připojiti musí a přivštípiti, aby on přirosta z kořene vláhu bral a odtud zrůst měl, ne aby se mu listí a větvoví odjinud přilepovalo. Kom. — Toto pak vězte, že byť věděl hospodář, v kterouby hodinu měl zloděj přijíti, bdělby zajisté a nedal by podkopati domu svého. Protož i vy buďte hotovi. Br. —

c) Když k důvodům, kterými větu předchodnou stvrzujeme, to, což z nich a jejich povahy vyplývá, připojíme, v kteréžto příčině spojka protož za spojkou nebo jde, jako:

Dobře pak a vlastně aby se každé dílo dělati (učedlník) učil, k tomu také potřebí příkladu aneb vzoru co nejdokonalejšího. Nebo kdo se z zlého učí, jak se dobře naučiti má? Prtákem bude, ne písařem neb malířem dobrým, kdo se z leda písma, z leda malování škrtati učí. Protož dokonalost hned z místa naměřovati se musí, ačkoli jí hned z místa vyhledávati nelze. Kom.— V mravích a ctnostech mládež cvičiti není nesnadné, jestliže se cvičení časně začne, dřív než se nespůsobové a nectnosti hnízditi začnou. Nebo neoseješli ż jara časně rolí, vydá sic ona bylíny, ale jaké? Koukol, ostí, bodláčí, kopřivy a jinou chamraď. Již máš-li úmysl kořeny podtrhati, snáze to spravíš, časně podoraje a semenem dobrým zemi zaměstnaje, nežli potom jednu po druhé tu neřest vytrhati chtěje. A zdaž sic nevíme, že čím hrnek nejprvé navře, tím zapáchá vždycky? . . . Vlna, kterou barvu nejprvé chytí, tu drží; přebarviti se ne-

Hosted by Google

dá. Vosk a sádra za měkka se poddávají snadně a ráz, jaký chceš, na sobě vytisknouti dají, než jak zatvrdnou, darmo jest předělávati je. Protož první a převeliký, na němž všecko skoro záleží, prospěch jest, hned z maličkosti dítě k dobrým povahám a obyčejům vésti. Kom. —

Pozn. 1. Když výsledek aneb vývodek s základem aneb, jak jinak pravíme, s důvodem uženi spojiti jest, tehdy se místo protož klade pro-če-ž, jako: Trápení každé noci vrtá kosti mé ve mně, pročež ani nervové moji neodpočívají. Br. — Spomáhá mi, pročež nebývám zahanben. Br. — Jistě rozumím tomu, že sobě času odtahujete, vidouce, že mi vyšel z paměti ten sen. Pročež neoznámíte-li mi toho snu, jistý jest usudek o vás. Br. —

Pozn. 2. Spojka ta stojí i v závětí po větách příčinných a připouštivých, o čem viz §. 218, b; §. 223, 3. 4. 7.

Pozn. 3. Místo protož praví se i za tou příčinou, pro tu příčinu, zté příčiny, za kterouž příčinou, jako: Z té příčiny hornaté byliny vždycky mocnější, silnější a trvanlivější bývají. Byl. — Lidé zajisté, nic nedělajíc, zlého dělati se učí, protože mysl prázdná býti nemůž, a nezanese-li se něčím potřebným, prázdými, marnými, ničemnými věcmi sama sebe zaváší. Pro kterouž příčinu dobré jest, aby vždycky v něco zavozovány byli děti, aspoň ve hru nějakou, kterážby zdraví těla aneb čerstvosti mysli napomáhala. Kom. —

2). Spojka tedy, teda, místo plnější formy tehdy, tehda, tehdáž, staroslov. tъgda t. j. ty hody, v ty hody, v ty časy, jest prvotně spojkou časovou, pak spojkou výslednou, lat. igitur, ergo, něm. darum, demnach, daher, alſo, folglich. Tato spojka z pravidla se za prvním slovem klade. Užíváme jí:

a) Když to vynášíme, co předchodná věta přirozeným činem za sebou nese, aneb co z předchodné věty i z celé řady předcházejích vět, jako z pramene svého, vychází a je jako k celosti myšlénce uzavírá, ku př.:

Podívej se ještě lép, jen opatrně. Hledím tedy sobě zdaleka, jacíby činové jejich byli, a spatřím, že

Hosted by Google

práce jejich podlé svobod stavu toho, jakž pravili, jest šlapati dlážku, převěšovati dvě nohy přes koně, honiti chrty zajice a vlky. Kom. — Ne nadarmo Lactantius napsal: Kdož koně dobře hledí, učí je nejprvé na uzdě poslouchati. Kdož tedy mládež vyučovati chce, především tomu nechať ji navykají, by na slovo poslouchala. Kom. — Písmo dí, že proroctví přestanou, jazykové utichnou, umění v nic přijde, ale láska zůstane na věky. Co tedy k věčnosti patří, nejhlouběji a za základ všemu jinému kladeno býti má. Kom. — Kdyby zahradník ratolestí nechal, onyby všecky vláhu do sebe pily a roub, málo jí dostávaje, uvadnouti by a uschnouti musel. Aby tedy on život měl, jiné plané ratolesti ustoupiti musejí. Kom. — Přirození se nepřetěžuje, přestává na mále, ku př. Z jednoho vejce nežádá míti dvou ptáčat, přestane, když se jedno podaří. Tesař na jednu podvalu dvou stěn nestaví, proto že by se snad základ podvrátil a zřítilo se všecko. Tak zahradník na jednu pláň tří, čtyr neb více roubů nesazí, než jednu, pakli pláň silnější, dva. Roztržitost tedy jest a neužitečné, nébrž škodné žáctvu obtěžování v školách, že každého roku, b a každého téhodne, nébrž každého dne několikero rozdílné učení se předkládá. Kom. —

b) Obzvláštně se jí užívá v otázkách a pak po imperativu, v kteréžto příčině věty takové za účinek vět předchodných znamenáme, něm. nun, denn, alſo, jako:

K tomu ani hned s užitkem spisové ti předkládáni býti nemohou tomu věku, protože ani Cicero ani Virgilius ani jiný žádný nepsal mládeži toho, co psal, ale lidem soudu dospělého. Nač tedy jest mládež tím obtěžovati, čeho ještě nechápají? Kom. — Kdež tedy, kde pravím bude očekávání mé? Br. *) — Blízko jest

*) V němč. Wo nun, wo denn.

Hosted by Google

ten, kterýž mne ospravedlňuje; kdož se tedy nesnadniti bude se mnou? Br. — Což tedy mám pro ni činiti? Br. — Tedy jsi ty syn boží? Br. — Díš: Tedy musíme jíti a bráti ty věci? Kom. — Nuže nyní, zkusím tě — ve veselí, užívejž tedy dobrých věcí, — a hle i to marnost. Br. — Tak tedy i my činme a pro kořisti pohanů mládeže neposílejme. Kom. — Nejsmeť synové noci ani tmy: nespěmež tedy jako i jiní, ale bděme. Br. — Učiniž tedy toto, synu můj. Br. —

Pozn. 1. Spojka ta jest, jak svrchu řečeno, časová a znamená o minulosti to, co lat. tunc, něm. damals, o budoucnosti, co lat. tum, něm. dann, alsdann. Nadto se jí užívá v zavětí po větách časových a zde jest to, co lat. tum, něm. da (§. 217, 1), pak po větách podmiňovacích, něm. dann, ſo (§. 221, 2. Pozn. 3), jako: Budešli moudrosti hledati, jako stříbra a jako pokladů pilně jí vyhledávati: tehdy porozumíš bázni hospodinové. Br. — Jestliže v jednu troubu toliko zatroubí, tedy shromáždí se k tobě knížata. Kdyžby pak troubili s přetrubováním po druhé, tedy hnou se ti, kteříž leželi ku poledni. Br. — Odtud přenesena jest k vyjádření výslednosti. —

Pozn. 2. Místo tedy užívá se v otázkách a po imperativu i slovce nyní, jako: Kde jsou nyní usta tvá, jimiž jsi mluvil. Br. — Věztež nyní, žeť nepochybilo nižádné slovo jeho, kteréž mluvil proti nám. Br. —

3). Spojky tudy, odtud, odkudž, podlé toho, podlé čehož, z toho, z čehož a t. d., něm. daher, demnach, dadurch, deßhalb, daraus, jako:

Dokud dítě nemluvnětem jest, cvičiti ho nelze, proto že kořen rozumnosti hluboko ještě vězí, v starosti jest pozdě, proto že rozumu a paměti již uchází a ubývá; u prostřed věku nesnadno, proto že se moc rozumnosti po leda věcech rozprchla, sbírati ji těžko. Šetřiti se tudy má věku mladého, když vláha života a rozumu vzhůru jde, tehdáž se všecko ujme, všecko ukoření. Kom. — Ostrovid zraku mocného jest. Odtud říká se: Jako ostrovid viděti. Kom. — Pilně a rádi se s bylinkami obírají a tudy slavné jmeno spůsobili. Byl. —

Hosted by Google

K ctnostem a šlechetnému životu mnoho také napomáhá pravá známost samého sebe, kterážto jest mezi všemi věcmi nejtěžší a nejnesnadnější. Odkudž pohané moudře říkali, že to přísloví: Znej sebe samého, spadlo od boha s nebe. Kom. —

Pozn. 1. Jinak se věty, které se z vět předchodných vyvozují, přiřaďují výrazy: Z toho jde, že . . . , odtud jde, že . . . , z čehož jde, že . . . , z toho patrno (na bílední) jest, že . . . , odtud patrno jest, že . . . , z toho základu jde, že . . . , odtud jest, že . . . , a tímť jest, že . . . , a toť jest, proč . . . a j. p., lat. inde sequitur, efficitur, patet, hinc est quod, hinc fit ut, něm. daraus geht hervor, daraus ergiebt sich, hieraus läßt sich die Folge ziehen, daher kommt es daß a j. p. Ku př.: Přivštípena jest také člověku chuť k zpytování všeho a k vyrozumívání všemu. Odtud jest, že člověk vždycky rád někam jde, s někým se shledává, na něco se ptá, něco sám povídá a t. d. Kom. — A tímť jest, že lidi z mládí zmeškané tak pracno přichází literním uměním i mravům učiti. Kom. — Z toho jde, že všecka učení po všecken život tak spořádaná býti maji, aby dohromady byla celkem, jako strom na svém kořenu stojící. Kom. — Z toho základu jde, že vyučovati mládež není přednášeti jim z rozličných spisův hromady slov a t. d. a tím je vycpati, ale otvírati jim rozum. Kom. —

Pozn. 2. I spojka *i* béře na se moc spojek výsledných, lat. igitur, něm. daher, jako: A vor svůj který měl, nestál za půl kopy, *i* kázal nám vyvázati jiný, dal jej za kopu grošův. Svěd. — Tedy řekl jim Ježíš: Ještě maličký čas jsem s vámi, potom odejdu k tomu, jenž mne poslal. Hledati mne budete a nenaleznete, a kdež já budu, vy tam nemůžete přijíti. *I* řekli Židé k sobě vespolek: Kam tento půjde, že my ho nenalezneme? t. j. řekli tedy a t. d. Br. —

Pozn. 3. Spojky příčinné a výsledné se zhusta vypouštějí, jako: Dobré mysli buď dcero, víra tvá tebe uzdravila, jdiž tedy u pokoji. Br. — Neplačtež, neumřelať, ale spí. Br. —

§. 238. V jazyku českém jsou ještě jiné částice řeči, kterými se jednotlivá slova a spojení slov obzvlaštním činem omezují. Sem patří:

Hosted by Google

1). Částka ano, z a-no, něm. wahrlich, fürwahr, wahrhaftig, které užíváme když odpovídajíce přisvědčujeme (§. 201, 4). — Avšak částic spojených ano i, ano a, ano také i, anobrž, anobrž i, lat. atque etiam, immo, quin potius, něm. und auch, ebenfalls auch, ja vielmehr, ja sogar, und überdieß noch, a když jest věta záporná, ano ani, anobrž ani, lat. sed ne . . . quidem, něm. ja auch nicht, ja nicht einmal, užíváme, když větě aneb slovům předcházejícím něco mocnějšího, zvláštnějšího aneb pozoru hodnějšího na proti stavíme, jako:

Vitoldovi knížeti Litevskému z moci důstojenství císařského dovolil, aby králem byl, ano i korunu mu odeslal. Vel. — V ten den sholí pán tou břitvou najatou hlavu a vlasy noh, ano také i bradu do čista sholí. Br. — Všickni bojovníci byli předěšeni, i roucha byla v krvi zbrocena, ano a město bylo ohněm spáleno. Br. — Žádné viny jsem nenalezl na tom člověku ve všem tom, což vy na něj žalujete, ano ani Herodes. Br. — I starce mezi sebou máme, anobrž staršího věkem, nežli otec tvůj. Br. — Pode třmi věcmi pohybuje se země, anobrž pod čtyřmi, jichž nemůž snésti. Br. — Člověk lítostivý, anobrž slepý soudce sebe bývá. Cap. — Tak Perikles v též příčině všecken předešlý život svůj, anobrž i krok proměnil. Kom. — Nenáleží toho činiti, protože ani těm, kteříž jsou z toho národu, nesluší tam vcházeti, anobrž ani všechněm kněžím, ale toliko samému přednímu knězi. Br. —

2). Spojené částky až i, lat. atque adeo, postremo, denique, quod extremum est, něm. und so eben auch, endlich auch, zuletzt auch, und sogar auch, kladou se, když věci aneb činnosti vyčítáme a vyčítajíce poslední člen obzvláštně vytýkáme, jako:

Protož všeliké nákaz příčiny od nenaprzněného ještě věku s pilností odháněti veliká opatrnost bude, jako jsou tovaryšstvo zlé, řeči oplzlé, knihy neužitečné, až i zahálka všelijaká. Kom. — A aj tu po všech

Hosted by Google

stranách rytiny a slitiny mužů a žen, též všelijakých zvířat, ptactva, zeměplazů, stromoví a zrostlin, tolikéž slunce, měsíc a hvězd, až i ďáblů mrzutých plno. Kom. — Všeliká zbeř, až i děti ke mně se zbíhají. Br. — V takovou nemoc upadla, že jsme o ní pochybovali, až i smyslu pozbyla. Svěd. —

3). Částice *ba* (srovnej řecké βα, βαῖ, lat. papae, něm. pah) klade se:

a) Když odpověd na učiněné otázky s jakousi důvěrností ztvrzujeme, něm. ja freilich, ja wohl, ja freilich, ja im Gegentheil, jako:

Zdaliž jest toliko bůh Židův? Zdaliž také není i pohanův? Ba jistě i pohanův. Br. — Co pak tu na tom paterém kovu záleží, že se tak pilně na to vše dobývají? Ba mnoho, dí tlumočník. Kom. — Přijali-li jste ducha svatého, neuvěřivše? A oni řekli jemu: Ba aniž jsme slýchali, jest-li duch svatý. Br. — I co se pak to tu zpravuje? dím já. Komedii-li toto jakou strojí? Ba nemějž ty toho za hru, dí tlumočník. Kom. —

b) Když výroky, které mluvící aneb kdo jiný činí, beze všeho pochybování se připouštějí, aneb když se na jevo dává, že samy o sobě patrné jsou, v kteréžto příčině spojka táž řeči zhusta ráz ironický dává, tak že opak toho, co o kom mluvíme, na mysli máme, něm. ja, ja wohl, freilich, ja freilich, offenbar, ja in der That, jako:

A biřič řekl: Ba věřím vám. Svěd. — A řekla: Úba v pravé pravdě, že jsou ty groše k těm podobny. Svěd. — A ona řekla: Ba hereź, však jest ona naše. Svěd. — Mezi učené s tebou, mezi učené, to pro tebe vnada, to lehčejší, to pokojnější, to mysli užitečnější život. Ba tomuť jest tak, dí tlumočník. Kom. — Pan Píhavý byl v dřevnici, řekl: Milá ženo, co tě tam pěkně chválí? Co jsi jim udělala? Ona pověděla: Ale kdo? co? Neudělalať jsem žádnému,

Hosted by Google

jak živa, nic. Já řekla: Ba právě, milá paní, již po několik večerů jste mezi nimi. Svěd. — Vy jste špatný kostelník. A ona dí: Ba špatný. Us. — To je moudrý pán. A on: Ba věru moudrý velmi. Us. — Ba šlaka (ba u šlaka), povídám ti ještě jednou, nech toho. Jung. — Rozdělte mezi sebou statek. I odpověděl: Ba nechť všecko vezme, když jest jediné navrátil se v pokoji král pán můj do domu svého. Mel. bibl. —

c) Když od myšlénky slabší k silnější, od obecnější k vlastnější a jednotlivější postupujeme, něm. ja, ja sogar, ja vielmehr, jako:

Mnoho bylo spůsobův učení, každá škola měla jiný, ba každý učitel jiný, nébrž jeden a týž učitel při každém umění a jazyku jiný. Kom. — Když na stromě každý rok z každého pupence jedna toliko ratolístka aneb proutek vyroste, dřív třidcíti let bude míti na sta, ba na tisíce větších a menších ratolestí, listů pak, květu, ovoce bez počtu. Kom. — Pak se o to s velikým křikem hádali, ba i o sama jména travin těch veliké byly nesnáze. Kom. — Učením jejím se spravovati, ba ani slyšeti nechtí. Jung. —

Pozn. 1. V obecné řeči užívá se jí zhusta na začátku vět podmiňovacích, jako: Ba nechťby mu dal, co chtěl, nic platno není. Jung. — Ba kdyby moudrý byl, nikoli by toho nemluvil. Us. —

4) Příklonná částka *ť* místo staršího *ti*, srovnej řecké τοι, přikládá se k slovům, která s větším důrazem se vynášejí, a to:

a) K časoslovům, když k nepochybnému děje v skutek uvedení ukazujeme, a jest tolik, co dojista, v pravdě, v skutku, zajisté, ovšem, jest tak, něm. ſicherlich, wirklich, in der That a j. p. ku př.:

Proste a stane-ť se vám. Br. — Nezůstal-liby kdo ve mně, vyvržen bude jako ratolesť a uschne-ť. Br. — Nebojte se vy, neboť vím, že Ježíše ukřižova-

Hosted by Google

ného hledáte. Není-t ho tuto, nebo vstal-t jest, jakož předpověděl. Br. — Aj přijde-t hodina, anobrž již přišla, že se rozprchnete jedenkaždý k svému a mne samého necháte, ale nejsem-t sám, nebo otec se mnou jest. Br. —

b) K jmenům podstatným a zájmenným, když je jiným věcem a osobám naproti stavíme, aneb když k jich moci a důstojnosti zřetel obracíme. V této příčině znamenají a nic jiného, a žádný jiný, jen, zajisté, ovšem, něm. nur, lediglich, und nichts anderes a j. p. Ku př.:

Činil-liby nepravost, pro hřích-t svůj umře t. j. pro hřích svůj a pro nic jiného. Br. — Jestliže-t pak dobrovolně to činím, mám-t odplatu, pakli bezděky, úřad-t jest mi svěřen. Br. — Jestli tento umrlec živ, nechať vstane, chodí a mluví, jinak nevěřte. Obluda-t jest, hlava-t se mrtvá hýbe t. j. obluda toliko jest. Pass. — Poněvadž se mně protivili, i vám-t se protiviti budou t. j. i vám tím spíše. Br. — Kdož mne nenávidí, i otce-t mého nenávidí. Br. — Čili naprosto pro nás to praví? Pro nás-t jistě to napsáno jest. Br. — Pusťte i vše klevetání, v čas-ti mlčeti neškodí. Mastičk. — Ale co-t jest to mezi tak mnohé. Br. — Já-t jsem však ničeho toho neužíval. Br. — My-t jí toho přejem. Háj. — Tvůj-t jest den, tvá jest také i noc. Br. — Tento-t jest dědic. Br. —

c) Když se přikládá k jmenům přídavným a číselným, tehdy zřetel na ně a pojem jejich obracuje, a jej tím sesiluje a zmocňuje. V té příčině znamená zhusta toliko, co velmi, z cela, z plna, něm. gar, ganz, in der That, fürwahr a j. p. ku př.:

Mocná-t jest ruka boží. Háj. — Hoden-t jest zajisté dělník pokrmu svého. Br. — Ano i oni, jestliže nezůstanou v nevěře, zase vštípeni budou: mo-

Hosted by Google

c e n - t jest zajisté bůh zase vštípiti je. Br. — M n o z í - t mi dějí v onen den: Pane, pane, zdaliž jsme ve jmenu tvém neprorokovali? A tehdyť jim vyznám, že jsem vás nikdy neznal. Br. — R o z d í l n é - t jsou jistě žena a panna. Br. — Pane, poshověj mi a v š e c k o - t zaplatím tobě. Br. —

d) Přikládá se k spojkám, když na spojení a zvláštní způsob jeho místněji ukazujeme, v kteréžto příčině jest to, co něm. ſicherlich, in der That, und ſo fort, und ohne weiters, etwa, fürwahr a j. p., ku př.:

Mistře, rci bratru svému, a - t rozdělí se mnou dědictví t. j. a ihned, a jistotně. Br. — Pověz nám, kde jsou, a - t budem jich s tebou účastni t. j. a zajisté, a v skutku hned. Pass. — B y c h - t pak jiným nebyl apoštol, tedy vám jsem t. j. by pak i to v pravdě bylo, abych jiným a t. d. Br. — A u s l y š í - l i t o tom hejtman, myť ho spokojíme a vás bezpečny učiníme. Br. — K d y ž - t jiní práva svého k vám užívají, proč ne raději my? Br. — Odejdetež, n e b - t*) neumřela děvečka, ale spí t. j. neb v pravé pravdě a t. d. Br. — Jestliže vás svět nenávidí, víte, ž e t jest mne prvé než vás v nenávisti měl. Br. —

Pozn. 1. V novější době mnozí té částice užívají, kdež jí třeba není, nejvíce se sbíhá u dobrých spisovatelův nad svrchu řečené příklady ve větách všeobecných, když se k nim mysl čtoucího obracuje. —

5) Částka *že*, řecké *γε*, omezuje též pojem slova místněji, ku kterému se přikládá. V jazyku českém připojuje se:

a) K imperativu, když vůli mocněji, činem takořka dohánějícím, vynášíme, a jest zde toliko, co p ř e d c e, i h n e d, a s p o ň, něm. doch, denn, alſo, jako:

*) V němč. denn fürwahr.

Hosted by Google

Křičte-ž již, dalť jest hospodin vám město. Br. — Setřte-ž vy, kteříž uděláte zálohy městu po zadní straně města, abyste nebyli příliš daleko od něho. Br. — A budi-ž to město proklaté. Br. — Pohleďme-ž již do sebe sami. Kom. — Táhneť zhoubce na tebe: ostříhej-ž pevnosti své, vyhlídej na cestu a dobře se silou opatř. Br. —

b) Připojuje se k zájmenům a částicím tázacím a vztažným, něm. eben, gerade, jako:

Po čem-ž to poznám? Br. — Kde-ž jsou, kde ti moudří tvojí? Br. — Ale kde-že co toho činil? Br. — A jací-že to darové? dím, o tyť bych já nestál. Kom. — Ostatně viz §. 199. §. 206. §. 217. §. 218. §. 220. a t. d. —

c). Připojuje se k zájmenům a jiným částkám ukazovacím, něm. eben, gerade, jako:

Jaká byla síla má tehdá-ž, takováž i nyní síla má jest k boji. Br. — Proto-ž nyní dej mi horu tuto. Br. — Tak-ž vkročíme na třetí síň. Kom. — A v tou-ž hodinu mnohé uzdravil od neduhů. Br. — Žádost očí potupena bývá, když kdo pomyslí na to, že má tudí-ž (v brzce) všecko opustiti. *) Vel. —

Pozn. 1. Některých slovcí nyní se jinak neužívá, než toliko v spojení s částicí tou, jako jen-ž, tý-ž, ji-ž, ne-ž a j. p. —

6). Příslovečná částka brž, místo brže, jest komparativní forma od brzo a znamená tudy, co rychleji, spíše, raději, lat. citius, potius, něm. eher, lieber, vielmehr. Částka ta velmi zhusta přivazuje se k spojkám a-brž, ale-brž, ano-brž né-brž. Užíváme jí obzvláštně, když výraz předcházející opravujeme, jako:

---

*) Tudiž, tuděž, jest a) = na tom místě, na to místo, b) = v tom čase, v brzce, brzo, v tom; c) = v té míře, rovněž tak: Nikdy však není, co proto, tedy, z té příčiny.

Hosted by Google

A proč brž tajiti by se mělo, což všem obecně věděti náleží? Brikc. — Sama brž nestydatost tváří jejich svědčí proti nim. Br. — Není zlato lepší než ctnost, ani jest brž rovné jí. Br. — Za něž tobě obětujem aneb brž již tobě obětuji. Štít. — Nemá-li syn s tím mlčeti, kdyby otec chtěl vlasť zradili? Brž nemá. Jung. — Dosti veliká to příčina byla jest, pro kterouž by měla býti netoliko ztrpěna ale i žádána, a brž také i přivolána chudoba. Hr. Jel. — Čehož jsem já nečinil, boje se boha, alebrž také i při opravování zdi pracoval jsem aniž jsme skupovali rolí ano i všickni služebníci mojí byli tu shromážděni k dílu. Br. — Srovnej §. 233, 4. 5. §. 234, 2. 4. —

7) Příslovečná částka ovšem, lat. omnino, prorsus, plane, něm. auf alle Art und Weise, durchaus, in allen Beziehungen, klade se:

a) Když se vlastnost a činnost podmětu z plna, v plné míře přivlastňuje a žádná část se nevynímá. Opak jest díl, v díle. V němč. praví se gänzlich, völlig, ohne Ausnahme, durch und durch, vollkommen, von Grund aus, jako:

Tu vzali tři dsky psané a ovšem zlaté t. j. zcela zlaté. Dal. — Také sváru se střez s čeledí a s mužem ovšem. Štít. — O to se zasazovali, aby ten národ ovšem aneb v díle vyplenili. Zyg. — Tento Prokop tak jest tich, již jakoby byl ovšem mnich t. j. skrz na skrze, z cela. St. Skl. —

b) Užívá se slovce toho, když výroku vynesenému přisvědčujeme aneb když platnost jeho připouštíme, lat. sane, vero, quidem, něm. freilich, allerdings, jawohl, zwar, jako:

I ovšem vím, žeť tak jest. Br. — Toť jest ovšem pěkná a, mám za to, nevyhnutedlná v lidském pokolení věc, řekl jsem. Kom. — Duch ovšem hotov jest, ale tělo nemocné. Br. — Jest ovšem snesite-

Hosted by Google

dlnější nespravedlivý hejtman, nežli spravedlivý nepřítel. Flav. *) —

c) Když na věci, která za jinou jde, obzvláštní váhu klademe, a v této příčině znamená, co obzvláštně, především, nejvíce, nercili, mnohem více, mnohem méně, lat. imprimis, maxime, multo minus, nedum, něm. vor allem, beſonders, vorzugsweiſe, um ſo weniger, geſchweige denn. Ku př.:

Jakžby to chybilo? Jen že na přistrojení toho práce, nákladu a ovšem pilnosti a prozřetedlnosti potřebí bude. Kom. — Jakož nižádnému cizímu, takéž ovšem ani sobě poddanému nijeden pán nemá křivdy učiniti. Štít. — I nejmenší tanutí srdce člověka, ovšem požádání jest před bohem hříchem. Cap. — Pták na vejcích seděti začna, nedá k nim větru studenému, ovšem dešti neb krupobití. Kom. — Však jich zákon nemůže odsouditi, ovšem potupiti. Br. — Srovnej §. 225, 1. Pozn. 3; §. 233, 3. 5. Pozn. 3. —

8). Příslovečné výrazy třeba, třebas, řídčeji třebali, místo třeba-li jest, třeba-li to jest, vkládají se, jako příslovce výrok místněji omezující. Užíváme jich, když k tomu ukazujeme, jestliže činnosti řečené věc žádá, že tomu na překážce nejsme. V latině praví se v té příčině si opus fuerit, siquis usus venerit, si res postularit, per me licet, non impedio, vel, v němčině nöthigen Falls, im Nothfall, wenn es ſein müßte, wenn es verlangt wird, immerhin, meinethalben, meinetwegen, ſelbſt, ſogar. Ku př.:

Budouť moci trvati za několiko neděl, třeba-li do letnic. Jung. — Řekla: Neřku-li tu jednu slepici, ale třebas, že jí dá dvě, aby nelála před těmi božími hody. Svěd. — Třebas nechť všecko vezme, když se jen navrátil pán můj v pokoji. Br. — Pojď, jen so-

*) Jinak se praví i takto: Našli jsou, jest tak, kolárek, ale byl v zástavě v kopě míšenských. Svěd. —

Hosted by Google

bě opatrně počínej, z daleka třeba stoje. Kom. — A co měl kde, odpolu darmo dával, třebas by měl kopu, dvě, utratil za den. Svěd. — Pojďmež tedy, řekl jsem, mezi tyto třebas nejprvé. Kom. — Nebo kdyby pták přestal na vejci seděti třeba na půldne, vystydl by zárod a zkazil se. Kom. — A my obilí nemáme za dobré, kteréžby se i třebas na nejlepší roli zrodilo, leč samo takové jest a ku požívení těla lidského příhodné. Vel. —

Pozn. 1. Vzhlédneme-li ještě zpět na spojky, jimiž se věty v jedno pojí, tehdy najdeme, že spojky ty do sebe mají povahu zájmen ukazovacích, jimiž se věty jedna podlé druhé seřaďují, aneb zájmen tázacích, aneb zájmen souvztažných. I tento rozdíl by se za základ vět složených a jich způsobův dobře vzíti mohl.

D). O shodě přísudku ve větách s více podměty.

§. 239. Velmi zhusta se to přihází, že se ve větách aneb více podmětův aneb více přísudkův aneb více předmětův a přívlastkův sbíhá. Takové věty slovou věty stažené, svinuté, sražené (enuntiationes contractae, coartatae) a dají se ve věty, z nichž vznikly, rozvesti. Tak na př. věta: Předešlé věci a příhody se obnovují vznikla z vět: Předešlé věci se obnovují a předešlé příhody se obnovují. To též platí o větách: Smrk a jedle jsou jednostejného přirození. Byl. — Tělo jest příbytek a stánek duše. Kom. — Bůh stvořil moře, zemi a nebe. Pass. — Smrk kůru má počernalou, lepkou, hebkou a jako řemen ohebnou. Byl. —

§. 240. Když více podmětův ve větě jest, tehdy, co se shody přísudku dotýče, rozeznati jest, zdaliž se podměty ty za věc jednu pokládají aneb za věc mnohou.

Hosted by Google

1). Když se podměty věty za věc jednu pokládají, stojí přísudek v čísle jednotném, když pak za věc mnohou v čísle množném. Ku př.:

Zhouba a hlad buď tobě za smích. Br. — Strach a jáma a osídlo již jest nad tebou, ó obyvateli. Br. — Trest a kázeň ukládá se lidem nezbedným. Kom. — Dávání a brání jest věc svatá. Br. — Nebe i země pominou. Kom. — Všeliká kratochvíl a veselí vznikají a s světem pomíjejí. Mudr. — Učení a zpráva potřebují pokoje. Kom. — Milosrdenství a pravda ostříhají krále. Br. —

2) Když se podměty ty za věc jednu mají, tehdy přistrojí se přísudek, jsou-li rodu rozdílného, podlé rodu jmena nejbližšího aneb mocnějšího, jsou-li pak rodu jednostejného, podlé rodu společného. Ku př.:

Duše i tělo zdrávo bylo. Mudr. — Všecko jiné smrt, konec a zahynutí posedlo. Mudr. — Ten den bude země i nebe obnoveno. Pass. — Žalost a hněv jemu síly přispořovala. Let. Troj. — Zpráva a knížetství při dědicích a potomcích jeho zůstala. Vel. — Tělo i duše člověčí za špatné dary nemůž koupeno býti. Mudr. — Až do dne třetího pláč a kvílení na Vyšehradě veliké bylo. Háj. — Ozim a jař potlačena byla. Háj. — K tomu ho žádná potřeba a nouze nenutila. Vel. — Téhož roku strhl se silný vítr a dešť veliký. Lup. — Věk jeho i čas toho žádal. Let. Troj. —

3). Když se podměty ty za věc mnohou soudí a přísudek se na všecky táhne, tehdy klade se výrok:

a) Jsou-li podmětem osoby rodu jednostejného, o témž rodě do čísla množného, pak-li jsou rodu rozdílného, klade se výrok do rodu mužského čísla množného, jako:

Moudrý a blázen ve spaní jednostejní jsou. Mudr. — Saul i Jonata, syn jeho, zabiti jsou. Br.

Hosted by Google

— Žena i dcerka jeho malá též zabity jsou. Vel. — Stály pak blízko kříže matka jeho a sestra matky jeho. Br. — On a bratr jeho mezi sebou nepřátelé byli. Pass. — Otec a matka divili se těm řečem. Br. — Otec i máti šlechetní jsou. Mudr. — Přicházeli muži a ženy. Br. — Král i všecko shromáždění obětovali. Br. —

b) Jsou-li podmětem věci rodu rozdílného, klade se výrok v číslo množné rodu vzácnějšího, pak-li jsou rodu jednostejného, klade se v číslo množné rodu společného, ku př.:

Na mém čele všickni moji skutkové, řeči i myšlení napsáni jsou. Mudr. — Propast a zahynutí nebývají nasyceny. Br. — A to město nepotřebuje slunce ani měsíce, aby svítili v něm. Br. — Rozum a ctnost nejlépe svědomi jsou těch obou cest. Mudr. — Ještě podobněji jest, aby věk a zkušení moudrého učinili. Mudr. — On učinil měsíc a hvězdy, aby panovali v noci. Br. — Povětřím roztrhali se plátna i provazové. Let. Troj. — Domové a ulice města Pražského té noci hanebně zkrvaveni jsou. Háj. — Spravedlnost a soud jsou základem trůnu tvého. Br. — Knížetství Opolské a Ratibořské pod léno a manství koruny České postoupena byla. Vel. — Dotud pravda a spravedlnost na zemi bydlily. Mudr. — Tu hromobití hrozná a blejskání se děla. Let. Troj. —

Pozn. 1. Mužská bezživotná jmena mají za sebou nyní z pravidla rod ženský čísla množného, jako: Chvojka a kolovratec mléčnaté jsou. Byl. — Strach a bázeň tě osedly. Jung. — V tom pouhý subjectivný vkus a z něho povstalá zvyklost panovaly. Šaf. —

Pozn. 2. Zřídka se při věcech rodu rozdílného přísudek v rod střední čísla množného klade, jako: Ale jiné nové nebe a nová země pro budoucí život že stvořena budou, svědčí se. Kom. —

Hosted by Google

4). Když se podměty za věc mnohou pokládají, avšak přísudek se toliko na jeden z nich táhne, při ostatních pak se na mysli doplní, tehdy srovná se přísudek toliko s tím podmětem, ku kterému se bezprostředně vztahuje, jako:

Vyjdi z korábu ty i žena tvá i synové tvoji. Br. — Koně a všecken dobytek jeho zahynul. Pass. — Byla jest také k tomu shromáždění povolána Drahomíra a Boleslav. Háj. — On i lid jeho bude zahuben. Háj. — Syn jeho i lid všecken Přemyslovy smrti velmi želel. Háj. — A při tom radoval se otec a máti i všickni hodovníci i služebníci jich. Háj. —

Pozn. 1. Sem také patří tyto příklady, jako: Tedy vyšel Petr a jiný učedlník a šli k hrobu. Br. — I odešel on i Samuel a bydlili v Nagol. Br. — Na tom sněmě byl také Vladislav I. a Soběslav I, knížata Česká. Vel. — By byl Archesilaus a Prothenor se svým lidem nepřiplouli k zemi, byli by konečně zahynuli. Let. Troj. —

5). Když podmětem jsou rozličné osoby a časoslovo se na všecky táhne, klade se časoslovo nadřečené v číslo množné osoby vzácnější t. j. osoby první, když ta mezi podměty jest, aneb osoby druhé, když první mezi nimi není, jako:

Otec tvůj a já s bolestí hledali jsme tebe. Br. — Ty a já jsme důstojni této smrti. Pass. — Ty a bratr tvůj mluvte k skále této. Br. — Já a lid můj bezbožní jsme. Br. — Toho vy a váš rod budete užívati. Háj. — Ani ty ani služebníci tvoji ještě se nebudete báti tváři hospodinovy? Br. — Zdali já a máti jeho a jeho bratří budem se modliti jemu? Štít. — Jaký toho ty neb oni užitek míti budete? Anth. — I byla zamčína mříže na schodech zámkem visutým, že jsme my tam ani on nemohli. Svěd. —

Pozn. 1. Když se podměty s přísudkem společným proti sobě staví, řídí se přísudek podmětem nejbližším, jako: Leh-

Hosted by Google

kosti krále tvého velmi se divím, poněvadž ani já jemu ani on mně přízní jest přivinut. Let. Troj. — Netoliko já, ale i oni v též bázni jsou. Mudr. — Oni nám a my jim nic nerozumíme. Háj. — My jsme se k nim, ne oni k nám přiblížili. Háj. —

Část III.

§. 241. V části té zahrnujeme vše to, čemuž aby se dobře vyrozumělo, známosti věty jak jednoduché tak složené zapotřebí jest. Sem hledí nauka o časoslovech, o jich rodě, jakosti, časích, způsobech, pak o užívání infinitivu, supina, příčestí a přestupníkův, posléze o slovosledu.

Hlava XII.

O časoslovech.

§. 242. Při časoslovech tyto věci se rozeznávají a) rody (genera verbi) a to rod činný, rod trpný a rod střední, b) jakost děje, jejž v sobě drží (qualitas actionis), c) časy (tempora) a d) způsoby (modi).

A) Rody časoslov a to 1) Rod činný.

§. 243. Časoslova rodu činného dělí se na časoslova 1) přechodná (verba transitiva), když činnost, již v sobě drží, na předmět přechází, který v akkusativě jest, jako: Cti otce i matku svou; 2) na časoslova nepřechodná (verba intransitiva), kte-

Hosted by Google

rá zase aneb podmětná (verba subjectiva) jsou, když činnost jich na podmětě toliko přestává, netáhnouc se na žádný jiný předmět, jako: spím, ležím, jdu, křičím, běžím, skákám, vadnu a j. v., — aneb předmětná (verba objectiva), při kterých činnost s předměty se pojí, které v dativě, genitivě, instrumentálu jsou, jako: slouží tobě, želím toho, pohrdám světem a j. v. —

Pozn. 1. Některá časoslova přechodná berou na se také povahu časoslov nepřechodných, jako: I táhli jsou Moravané od zásekův za svým králem. Háj. — Toho dne přitáhli Moravané. Háj. — Uhří vtrhli do Moravy. Háj. — Odtrhna odtud přitáhl do Damasku. Br. — Hnal na nepřítele. Let. Troj. — Přihnal do boje. Let. Troj. — Vrazil do vojska. Let. Troj. — Vyrazil na nepřítele. Let. Troj. — Obejda je po zadu teprv dotřeš na ně naproti moruším. Br. — Vehnal v jich vojsko. Let. Troj. — Saul strojí přitáhnouti k městu. Br. — I přitrhli k městu. Br. — Již skonal. Us. — Již skončil. Pass. —

Pozn. 2. Nepřechodná časoslova přecházejí v přechodná: a) když se k nim příslušná předložka přičiní, jako: Projel všecku tu krajinu. Br. — Vybojujme lesy polní. Br. — Silní obstupují mne. Br. — Viz §. 67. — b) Když se z časoslov podmětných časoslova příčinná (verba causativa) utvoří, jako: Nebo přílišná mokrost kořen hnojí a zkázu přivodí t. j. příčinou jest, že kořen hnije. Kom. — Viz §. 45. C. —

Pozn. 3. Časoslova podmětná berou na se pojem rodu trpného, když se s předložkou od aneb instrumentalem pojí, jako: Zahynul od Hektora. Let. Troj. — Tu křik vzšel od každého. Háj. — Psáti se bude, kdo od koho sešel. Let. Troj. — Dávné věci novými někdy zapadají. Let. Troj. Viz §. 112, 5. §. 137, e. —

2). Rod trpný.

§. 243. Rod trpný (genus passivum) na jevo staví činnost, pokudž se odjinud na podmětě působí. Když se věc aneb osoba jmenuje, jež původem činnosti jest, tehdy rod trpný určitý jest, když se nejmenují,

Hosted by Google

slove neurčitý, jako: Otec od dítek milován jest — Otec milován jest. — Rodu trpného užívá se:

1). Při časoslovech přechodných, když se akkusativ rodu činného převede do nominativu, kterýž pak podmětem rodu trpného jest, věc však aneb osoba, kteráž podmětem rodu činného jest, vynáší se v té příčině aneb instrumentalem aneb genitivem s předložkou od, jako:

Lidé bývají marnostmi novými zklamáni. Let. Troj. — Duchovní člověk rozsuzuje všecko, sám pak od žádného nebývá souzen. Br. —

Pozn. 1. Předmět rodu činného ponechává se někdy v akkusativu, jako: Rozkázal, aby jich toliko polovici dáváno a placeno bylo. Vel. — Již polovici svátku se vykonalo. Br. —

2). Při časoslovech podmětných, a to jen bezosobně t. j. v třetí osobě čísla jednotného rodu středního, jako:

Té noci málo spáno bylo. Jung. — Pro prchlivost hospodinovu nebude v Babyloně bydleno. Br. — Jak jsi zhynulo město, v němž bydleno bylo pro příhodnost moře. Br. —

3). Při časoslovech předmětných, která se v rodě trpném aneb bezosobně strojí, aneb i osobně a to poslední obzvláště při časoslovech, která se v rodě činném pojí s genitivem aneb instrumentalem, jako:

a) Na žádné spravedlnosti, kteréž činil bezbožný, nebude pamatováno. Br. — Spravedlivému na zemi odplacováno bývá. Br. —

b) Moudrost učením docházína bývá. Mudr. — Jakož jsem já dnes sobě draze vážil života tvého, tak bude draze vážen život můj před hospodinem. Br. — Chtěje dědičně dosáhnouti požehnání, pohrdnut jest. Br. — Dnové života prodleni bývají.

Hosted by Google

Br. *) — Velmi nesnadná té věci stráž, kteráž od mnohých žádána bývá. Mudr. —

Pozn. 1. Věty záporné když se v rod trpný převedou, vynášejí se buďto osobně aneb bezosobně, jako: Pavézy pak ani kopí nebylo vidíno mezi nimi. Br. — Zdali není toho napsáno v knihách přímého? Br. — Viz §. 96.

Pozn. 2. V jazyku českém užívá se jen tehdy rodu trpného, když více předmět činnosti, než podmět na zřeteli máme, aneb když podmět činnosti neznám jest, aneb když se dlužni cítíme jej zamlčeti, jako: Ač veliká jest moc Páně, ale od nízkých oslavován bývá. Br. — Mnozí jsou povyšení a slavní, ale tichým zjevena bývají tajemství. Br. — V den soužení pamatováno bude na tebe. Br. —

§. 244. V jazyku českém není obzvláštní formy trpné. Obyčejně se opisuje pomocí příčeští trpného s časoslovem býti, bývati, jako: Bývám milován, jsem milován. Jinak se moc rodu trpného vynáší:

1). Pomocí rodu zvrátného, jako:

Neřest se v zemi páše. Háj. — Tu se všickni Tetínští obecně a pokojně pohřebují. Háj. — Cnost se s žádným nerodí, než teprv v životě nabývá se ode všech lidí, kdo chtějí dobře živi býti. Mudr. — Ty věci, které se vídí, jsou časné, ale které se nevidí, jsou věčné. Br. —

2). Pomocí časoslova dáti se s infinitivem časoslov přechodných, jako:

Lidé každého větru zavanutí šáliti se dají. Kom. — I dali se tím na větším díle všickni upokojiti. Kom. — Dosti jsme se mámiti dali. Kom. — Tak i pravíme: Dal se jim zastrašiti, svésti, oklamati, přemoci a j. p. —

3). Pomocí časoslov býti, míti se s příslušnými jmeny časoslovnými, jako:

Zdali i to není náramné poctění našeho přirození. Cap. — Ti nyní ode všech národův ve váž-

*) Srovnej: Prodlili dnů. Br. —

Hosted by Google

nosti se mají. Kom. — Křičím-li pro nátisk, ale není rozsouzení. Br. — Kdo jiným pohrdá, sám v pohrdání bývá. Br. — A tak v té službě jsa, u veliké potupě ode vší čeledi byl. Pass. — Ale i od jiných pánův a rytířův v malé byli váznosti. Háj.—

Pozn 1. V rodě činném pravíme: Mám tě ve váznosti, v potupě, v lásce, v pohrdání a t. d., v rodě trpném: Jsi u mne (ode mne) ve vážnosti, v potupě, v lásce, v pohrdání a t. d.

4). Pomocí časoslov míti, bráti, vzíti, přijímati, trpěti s příslušnými jmeny časoslovnými, jako: Volám-li pro nátisk, avšak nemám vyslyšení. Br. — Spravedliví za své skutky vezmou odplatu. Br. — Vzala úraz spadši s koně. Vel. — O tom, co se děje, od svých věrných důkladnou zprávu měl. Háj. — Milost má umenšení nevezme. Br. — Nebo je rozmnožím a nebudou umenšení bráti, zvelebím je a nebudou sníženi. Br. — Od pohanův velikou nenávist trpěl. Pass. — Protož nech ať sám ten, kdo trestání přijímá, že se to z lásky k němu děje, pozná. Kom. —

5). Pomocí časoslov přijíti, dostati se s jmeny časoslovnými, která v sobě vyznám rodu trpného nesou, jako:

V známost jemu to uvedl, kterak přišel k tomu uzdravení t. j. uzdraven jest. Cap. — Sněm k odložení přišel. Háj. — A tento nožíř od sládka k úrazu přišel. Svěd. — Odejmu plot její a přijde na spuštění, rozbořím hradbu její a přijde na pošlapání. Br. — Skrze toho silného reka peklo k svému zemdlení a tudíž i k zkažení přijde. Cap. — To město již dávno k svému zkažení přišlo. Cap. — Žádný z nich cizímu národu nedostal se k usmrcení t. j. od cizího národu usmrcen nebyl. Cap. — A tehdáž přijdou k obnovení svému svaté služby. Cap. — Nepřišla mi k viděnía ni k slyše-

Hosted by Google

ní radost nebeská. Všehr. — Tak se dále praví: Přišel k povýšení, k roztrhání, k utracení, k rozptýlení, k zahanbení, k vydědění, k zrušení, na záhubu, na zkázu a j. v. —

Pozn. 1. Když v té příčině k jmenu časoslovnému připojen jest předmět, tehdy spůsob ten mluvení moc rodu činného v sobě nese, jako: Kterak my k poznání takových mocí přicházíme? Byl. — A ten pokrm nemůže ku poživení a rozmnožení těla našeho přijíti, leč prvé byl proměněn a jemu připodobněn. Byl. — Každý z nich k utiskování vás přijde. Br. — Činné tyto spůsoby mluvení převedou se do rodu trpného, když se podmět vynese akkusativem s předložkou skrze, předmět pak jmena časoslovného nominativem, jako: A skrze ten pokrm nemůže ku poživení a rozmnožení tělo naše přijíti, leč prvé byl proměněn a jemu připodobněn. — Skrze každého z nich k utiskování přijdete. — Místo akkusativu s předložkou skrze státi může i genitiv s předložkou od aneb i pouhý dativ. — Ostatně viz Supinum.

Pozn. 2. Povahu časoslov podmětných má časoslovo přijíti, když se pojí s jmeny obzvláštních spůsobův života, jako: Přijde na nouzi, na chudobu, na nic, *) k zdraví, k bohatství, k nedostatku peněz, k užitku a j. p. —

Pozn. 3. Obzvláštní formou rod trpný vynáší se při časoslovech od jmen přídavných odvozených, když se vypovídá, k jaké vlastnosti věc přichází, jako: Zčerněti t. j. černým učiněnu býti, zmodřeti, zběleti, zčervenětí, zsivěti a j. p., pak zmoudřeti, zhloupěti, ztupěti, zhubeněti, ztučněti, umdleti, zbohatěti a j. p., ku kterým se rod činný formami: Zčerniti t. j. černým učiniti, zmodřiti, zbíliti, zčervèniti, zmoudřiti, zhloupiti, ztupiti, zhubeniti a t. d. vynáší. Srovnej §. 45. C. 2. —

3) Rod střední.

§. 245. Rodem středním (genus medium) vyslovuje se činnost, pokud na podmět se zase vrací a

*) V něm. zu Nichte werden, zu Nichte gemacht werden. —

Hosted by Google

veň působí. V rodě středním jest podmět výroku spolu i předmětem jeho, tudy činný i trpný. Rod střední vynáší se v češtině formou činnou se zájmeny zvrátnými se, sobě, si. Co se časoslov rodu toho dotýče, paměti hodno toto jest:

1). Mnohá časoslova jsou z povahy své rodu středního tak, že se jich nikdy bez zájmena vzrátného neužívá. Sem patří obzvláštně časoslova duševných pohnutí, která na mysl zpět působí, jako: bojím se, lekám se, štítím se, stydím se, divím se, raduji se, slituji se, modlím se, směji se, naději se, naříkám si, stěžuji si a j. p. —

Pozn. 1. Mnohá z těchto časoslov vynášejí se v němčině časoslovy nepřechodnými, jiná zase přechodnými, jako: Líbím se ich gefalle, směji se ich lache, modlím se ich bethe, postím se ich faſte, blýštím se ich glänze, potím se ich ſchwitze, divám se ich ſchaue, naději se ich hoffe, ptám se ich forſche, táži se ich frage a t. d. —

2). Přechodná časoslova přijímají k sobě zájmeno zvrátné toliko v jistých příčinách a to:

a) Když podmět spolu i předmětem činnosti jest, jako: Bráním — bráním se, ponížím — ponížím se, obrátím — obrátím se, cvičím — cvičím se, zastavím — zastavím se, rozhněvám — rozhněvám se, rozpálím — rozpálím se, zdržím — zdržím se, pokloním — pokloním se a j. v. —

b) Když časoslovo přechodné moc a význam časoslov nepřechodných na se béře, jako: Beru co — beru se do daleký ch zemí, odeberu co — odeberu se k bratru, mám co — mám se k němu upřímě, ukazuji co komu — ukazuji se sprostně, strojím co — strojím se do Říma, oddám komu co — oddám se za ním se psy, obořím co — obořím se na něj, třesu — třesu se,

Hosted by Google

probudím — probudím se, učím — učím se, straším — straším se, dám — dám se a j. p.—

c) Když se s předložkami do, na složí, znamenajíce, že se podmět činností časoslova jednoduchého čeho účastna činí, jako: Volám —dovolám se, křičím — dokřičím se, vím — dovím se, jím — najím se, piji — napiji se, věřím — dověřím se, mluvím — domluvím se a j. p. —

d) Když se vynáší, že podmět na sobě co konati dá, aneb i když se vůbec co na podmětě koná, v kteréžto příčině smysl rodu trpného na se béře, jako:

Jestliže tak bude, jakž pravíš, proč já meškám se pokřtiti t. j. se dáti pokřtiti. Háj. — V tom boji slovútně zvítězil tak, že se všickni s nepřátelské strany pokřtili t. j. pokřtiti dali. Pass. — Zdali stoletému narodí se syn? Br. — Ačkoli zevnitřní člověk ruší se, však ten vnitřní obnovuje se den ode dne. Br. —

e) Když se vyjádřuje, co podmět v prospěch svůj obrací, jako: Shromáždím — shromáždím sobě, rozmnožím — rozmnožím sobě, zlehčím koho — zlehčím sobě koho, počínám — počínám sobě zmužile, vedu — vedu sobě statečně a j. v. —

f). Když na se berou moc a význam vespolnosti (verba reciproca), v kteréžto příčině obyčejně v čísle množném se sbíhají, jako: Tepu koho — tepu se s kým, biji koho — biji se s kým, soudím koho — soudím se s kým *) a j. p. —

3). I časoslova nepřechodná přijímají k sobě zájmeno zvrátné:

a) Když význam svůj mění, jako: Utíkám — utíkám se, scházím — scházím se, sstoupím — sstoupím se, běžím — běžím se, sejdu — sejdu se a j. p. A tu

*) V němč. richten Jemden., rechten mit Jemden.

Hosted by Google

pod jedním hradem sešla se bitva. Háj. — Dobytek se běžel. Br. —

b) Když se k tomu ukazuje, co z činnosti časoslova jednoduchého vyrostá, jako: Jdu — ujdu se t. j. jda unavím se, běhám — uběhám se, lezu — rozlezu se, klesnu — poklesnu se a j. p.

c) Když řeč jest o tom, co se vůbec sbíhá, jako: Chodím — chodí se, spím — spí se, pokřikuji — pokřikuje se, bydlím — bydlí se a j. —

Pozn. 1. Některá časoslova sbíhají se jak se zájmenem zvrátným tak i bez něho, neměníce při tom svého významu, jako: I otázal ho. Br. — Při tom otázali jsou jeho. Br. — A v domě byv otázal se jich. Br. — Časoslova spoléhám se pravidelně bez zájmena zvrátného užívá, jako: Na boha zpoléháte. Br.— I zpoléhl lid na slova krále Judského. Br. —

B) O jakosti časoslov.

§. 246. Podlé jakosti děje (qualitas actionis), jejž v sobě drží, dělí se časoslova jazyka českého na:

1). Časoslova skonalá (verba actionis perfectae), kterými se děj ukazuje v okamžení, kterým do skutečnosti vstoupil, kterým se vyvinul, aneb kterým do skutečnosti vystoupí, kterým se vyvine. Ve větách jednotlivých užívá se těchto časoslov toliko o minulosti a budoucnosti, pro přítomnost volí se forma opětovací. Časoslova tato jsou zase aneb:

a) Jednodobá (verba singularia), která okamžení vytýkají, kterým se jednotný děj kmene časoslovného vyvine, jako: Pich-nu t. j. pich učiním, *) bodnu, dupnu, sednu, lehnu, šlápnu, vrhnu, hodím, chytím, pustím, střelím a j. v. Když se časoslova ta s předložkami složí, tehdy směr a vztah předložek, kterým jednotný děj se vykoná, v jeho okamžitosti vytýkáme, jako:

*) V němčině praví se v té příčině einen Ruf thun, einen Griff thun, einen Wurf thun, einen Schnitt machen a t. d.

Hosted by Google

Pro-bodnu, t. j. středem bod učiním, rozpichnu, odhodím, vyhodím, zastřelím, odvrhnu a j. v. — Odtud užíváme časoslov těch, když děj v jeho okamžité jednotnosti vytknouti jest, by se i o této vlastnosti opakovati měl, jako:

Střeliž i střelil po třikrát. Měl's pětkrát neb šestkrát střeliti. Br. — Podskočiv pod toho slona a podlehna pod něj zabil jej. Br. — Vytrhni meč svůj. Br. — I utial sobě jedenkaždý ze všeho lidu ratolest. Br. — I probodl jej služebník jeho t. j. bod učinil středem těla jeho. Br. — Tleskni rukou svou a dupni nohou svou. A já tleskl jsem rukama svýma. Br. —

b) Končicí (verba finitiva), kterými se okamžitý směr aneb vztah vytýká, kterým děj trvající aneb se opětující do skutečnosti vstoupí. Časoslova ta tvoří se od časoslov trvacích a opětovacích, když se s předložkami složí, jako: Dělám — dodělám, předělám, rozdělám, ženu — doženu, naženu, rozženu, beru — oberu, přiberu, poberu, uberu, přeberu, jezdím — projezdím, sypám — dosypám, rozsypám, chytám — pochytám, kopám — nakopám, rozkopám, vykopám a t. d. — Časoslov těch užíváme tehdy, když okamžení směru vytknouti jest, kterým děj v svém úplném vyvinutí a ukončení před oči vstoupí, ku př.:

Kopyty koní svých pošlapá nepřítel všecky ulice tvé, lid tvůj mečem pobije. I rozberou zboží tvá a rozchvátají kupectví tvá a rozválejí zdi tvé a domy tvé rozkošné poboří a prach tvůj do vody vmecí. Br. — A když odchovala jedno z lvíčat svých, udělal se z něho dravý lev. Br. —

Pozn. 1. Časoslov končicích a jednodobých užíváme z pravidla ve vypravování, když o to běží, aby se věci, které do skutku vstoupily aneb které do skutku vstoupiti mají, v jejich vyvinulosti a konečné dospělosti na mysl uvedly. Nadto užívá se forem skonalých i ve všeobecných vě-

Hosted by Google

tách a v otázkách řečnických, kdež se v němčině a latině čas přítomný klade. Viz čas budoucně skonalý §. 254, 3.

2). Na časoslova neskonalá (verba actionis imperfectae), kterými se děj v běhu svého vyvinování vypisuje. Tato časoslova mají všecky časy, minulý, budoucí a přítomný, a užívá se jich obzvláštně, když se věci minulé, přítomné a budoucí vypisují. Jsouť také mnohem četnější, nežli časoslova skonalá. Časlova neskonalá rozpadají se zase na:

a) Časoslova trvací (verba durativa), kterými se jednotný děj, jenž se po některý čas koná, zprosta jmenuje, jako jdu, bloudím, ležím, spím, křičím, kochám se, činím, konám, působím, oru, kladu, řídím, cvičím, miluji, kraluji a j. v. —

Pozn. 1. Obzvláštní způsob časoslov trvacích jsou časoslova počínavá n. stavoměnná (verba inchoativa), kterými se vyslovuje, že podmět k vlastnosti kmene časoslovného přichází, že vlastnost tu na se přijímá, jako chudnu, hluchnu, stárnu, mladnu, sladnu, hořknu, němím, šedivím t. j. počínám býti chudým, hluchým, starým a t. d.

b) Časoslova opětovací (verba iterativa), kterými se děj jednotný líčí: 1). Jak se nepřetrženě po sobě opětuje, jako bodám t. j. body po sobě činím, píchám (pichnu), střílím (střelím), sekám (seknu) a j. v. — 2). Aneb vyslovuje se jimi ne tak děj sám, jako snažnost a usilování děj v skutek přivesti, jako padám (padnu), léhám (lehnu), upevňuji (upevním), skrocuji (skrotím), zanáším (zanesu), usychám (uschnu), dobývám (dobudu) a j. v. 3). Vůbec líčí se jimi, v jaké činnosti kdo pokračuje, jak se jistého času zaměstknává, což jeho stalým povoláním aneb i mravem jest, jako létám (letím), nosím (nesu), vodím (vedu), vozím (vezu), honím (ženu), pátrám (patřím), chodím (jdu) a t. d. Ku př.:

Služka nosí vodu. Us. — Léhal na pytli a chodil krotce. Br. — Pak dobýval města celý ten

Hosted by Google

den, až ho i dobyl. Br. — Jeden druhého všelijak podtrhuje t. j. hledí podtrhnouti. Br. — Ty jsi, kterýž upevňuješ hory mocí svou, skrocuješ zvuk moře i bouření se národů, navštěvuješ zemi a svlažuješ ji, hojně ji obohacuješ i nastrojuješ obilí, když jí zpravuješ. Br. — Jakž jen zavane na ně, hned usychají a vicher, jako plevu, zanáší je. Br. —

Pozn. 1. Časoslova, která formy trvací nemají, nahrazují ji formou opětovací, což obzvláštně platí o časoslovech končicích, jako: Uschnu-- usychám, vyjím— vyjídám, vyjedu— vyjíždím, vypasu— vypásám, vyženu— vyháním a j. Ostatně srovnej Čelakovského čtení o srovnávací mluvnici slovanské str. 247 a. —

c) Časoslova opakovací (verba frequentativa), když se děj po větších, menších přestávkách opakuje. Časoslova ta tvoří se od časoslov trvacích a opětovacích, jako stávám (stojím), psávám (piši), klečívám (klečím), vidívám (vidím), trhávám (trhám), chodívám (chodím), sedávám (sedám), vozívám (vozím) a j. v. Forem opakovacích užíváme, když to, což komu v obyčeji jest, vypisujeme, aneb když o tom řeč jest, což se často, v dobách rozličných, opakovalo, jako:

Ač jsem je často trestával, však co jsem prospěl. Br. — Když jsme dělali třešně u Kohoutky, tehdy platívala nám za dílo Lucie, i ztravu nám dávala. Svěd. — Když chodíval k nám, takto říkával. Svěd. — I scházívali se synové jeho a strojívali hody, posílávali také a zvávali své sestry. Br. — Tak činíval Job po všecky časy. Br.—

Pozn. 1. Když časoslovům opětovacím pojem snažnosti přileží, vynáší se v jazyku německém obyčejně pomocí časoslov anfangen, wollen, trachten, ſollen, daran ſein, nahe daran ſein, in Gefahr ſein, Gefahr laufen a j. p., jako: Dcerka má skonává, pojď, vlož na ni ruce t. j. iſt nahe daran, iſt in der Gefahr zu ſterben. Br. — Dobrát jest země, kterouž hospodin Bůh náš dává nám t. j. dáti chce. Br. — Časoslova opakovací vynášejí se v němčině pomocí časoslova pflegen.

Hosted by Google

C) O časích časoslov.

§. 247. Každý výrok, který o věcech činíme, do nějakého času padá a to:

1). Do času aneb přítomného, když o tom řeč jest, co v skutek přechází, aneb do času minulého, když o tom mluvíme, co v skutek již přešlo, aneb do času budoucího, když o věcech mluvíme, které teprva v skutek přejíti mají. Časy tyto slovou jinak časy obmezené (tempora finita), protože se jimi platnost výroku na jistou dobu váže a jí se obmezuje. Užívá se jich v větách jednotlivých, jako: Otec odebral se do Prahy, bratr půjde zítra do školy, sestra plete nohavičky. —Naproti větám jednotlivým stojí věty všeobecné, které po všecky časy v moci a platnosti jsou, a výrokové takoví padají do času ovšem neomezeného (tempus infinitum, aoristum), jako: Bůh jest všemohoucí, síla bez rozumu sama se kazí, mysl projde všudy.

Pozn. 1. Věty všeobecné jsou dvojí aneb věty z domyslu, když činíce výrok, řídíme se podlé toho, což k všeobecné podstatě a bytnosti věci příleží, jako: Duše lidská nesmrtedlná jest, — aneb věty z přezvědu, když výrok, který z všeobecna činíme, vyrostá z toho, čehož jsme sami zkusili aneb od jiných přezvěděli, jako: Lidé čemuž chtějí, rádi věří. K větám z přezvědu náleží obzvláštně přísloví.

2). Avšak když výroky vynášíme, nehledíme toliko k času, do kterého děj padá, nébrž ustanovujeme zhusta i poměr, v kterém nadřečený děj k jinému ději též doby stojí, zdali jest současný aneb předchodný aneb následný. Odtud dělí se časy: a) Na časy samosobné, absolutné (tempora absoluta), kterých užíváme, když výrok zprosta činíme, nehledíce k poměru, v kterém výrok dotčený k jiným výrokům též doby stojí, jako: Tvé milosrdenství bylo, jest i bude na věky věkův. Br. — Jak oni činili, tak i já učiním. Br.

Hosted by Google

—Čehož žádal, to obdržel. Vel. — b) Na časy vztažité, relativné (tempora relativa), kterými se výrok vynesený k jiným výrokům též doby vztahuje a spolu poměr se stanoví, v kterém jeden k druhému stojí a to aneb poměr současnosti aneb předchodnosti, aneb následnosti, jako: A navrátil se tou cestou, kterouž byl přišel. Br. — Když se klaněl v chrámě boha svého, synové jeho zabili jej mečem. Br. — Tehdáž jsi tomu nerozuměl, když jsi se vtěliti měl, co ztracuješ a kam jdeš. Mudr. — V jazyku českém hledí se po přednosti k jakosti výroku, poměru pak, v jakém jeden výrok k druhému stojí, dá se zde zhusta toliko ze spojení řeči vyrozuměti. —

Pozn. 1. Časy určité se dělí nad to na časy historické, kterých se k vypravování věcí minulých užívá, a na časy hlavní, kterých k vynešení věcí přítomných a budoucích užíváme. *) —

1). Čas přítomně neskonalý.

§. 248. Čas přítomně neskonalý nebo zkrátka čas přítomný (tempus praesens) klade se:

A) V rodě činném:

1). Když se věci vypisují, které za přítomnosti mluvícího se konají aneb za doby přítomnosti v obyčeji jsou (čas to vlastně přítomný), jako:

Hle oni jedí a pijí před ním. Br. — Já a žena tato bydlíme v jednom domě. Br. — Já stojím na stráži ustavičně ve dne, nýbrž na stráži své já stávám v každičkou noc. Br. — Já bohu na každý den čistého beránka obětuji. Pass. —

---

*) Ostatně srovnej: O časích jazyka českého, jich moci a užívání od Václava Zikmunda v roční správě gymnasia Píseckého z roku 1853. —

Hosted by Google

2). Když se výrok činí, který po všecky časy v moci a platnosti jest (čas neobmezeně přítomný), jako:

Láska z lásky se rodí. Prov. — Neznámost činí nemilost. Prov. — Každý hoví mravu svému. Prov. — Všickni jsme nesmrtedlní. Br. — Dle šatů vítají, dle rozumu provázejí. Prov. — Rozum s léty roste. Prov. —

3). Když se ne tak k ději přítomnosti, jako k snažnosti děj v skutek uvesti hledí (přítomný čas snažnosti), jako:

Čemu mi svou sukni dáváš? Pass. — Lid usazuje se proti mně. Br. — Dcerka má skonává. Br. — Přiblížil se ten, jenž mne zrazuje. Br. — A poi lovici statku svého dávám chudým. A oklamal-l-jsem v čem koho, navracuji to čtvernásob. Br. —

4). V živém vypisování a vypravování věcí minulých, v kteréžto příčině se klade místo času minule neskonalého (přítomný čas historický), jako:

V tom oni obořice se na jednoho, druhého, třetího, desátého bijí, sekají, porážejí, šlapají, jímají, váží, do vězení vedou, nad čímž mi div lítostí srdce nepuklo. Kom. — A když jsme ji měli přehledati, volám ji dolů, aby mi klíč od truhlice dala. Svěd. —

Pozn. 1. Obzvláštně po spojce an, ana, ano klade se zhusta místo času minulého čas přitomný, jako: Nalezl je, ani spí. Br. — I viděli jsme, an již bratr jeho krvaví. Svěd. — Viz §. 209, A, 1. §. 217, 2, b. — I v řeči nepřímé klade se čas přítomný po spojce že, když se též v řeči přímé sbíhá, o čemž viz §. 230, A, 1. —

Pozn. 2. Času přítomně neskonalého užívá se i místo času budoucího, když výrok s jistotností a živostí činíme, jako: A tak budeš-li činiti, blažený jsi. Kom. — A dostanešli se v mé ruce, musíš od nich umříti. Let. Troj. —

B) V rodu trpném užívá se času přítomně neskonalého, kdež se opisuje příčeštím a časoslovem býti, jako chycen bývám, chytán bývám:

Hosted by Google

1). O tom, co se v době přítomnosti vyvinuje aneb co v obyčeji jest, jako:

A tak mnozí těchto časův učiněni bývají rytéři. Vel. — Nad to od sobot mých skrývají oči své, tak že zlehčován bývám mezi nimi. Br. — Ty dáváš dary a ne tobě dar dáván bývá. Br. — Čím více biti býváte, tím více se odvracujete. Br. — Opět vysíláš ducha svého a zase stvořeni bývají. Br. —

2). Když výroky neobmezené platnosti činíme, jako:

Každý strom po svém vlastním ovoci bývá poznán. Br. — Bezbožní pak všickni vypleněni budou, jako trní, kteréž holou rukou bráno nebývá. Br. — Milosrdenstvím a pravdou očistěna bývá nepravost. Br. — Bohatý ctěn bývá pro zboží své. Br. —

2). Čas minule neskonalý.

§. 249. Čas minule neskonalý (tempus imperfectum) klade se:

A) V rodě činném:

1). U vypisování a líčení věcí, které se v jisté době minulosti aneb současně s jiným dějem minulým konaly, jako:

Tu podivné jich sem tam motání jsem spatřil, nebo jedni chodili, jiní běhali, jiní jezdili, jiní stáli, jiní seděli, jiní leželi, jiní vstávali, jiní zase léhali, jiní se rozličně vrtěli, někteří byli samotni, jiní po houfích větších nebo menších. Kom. — A když oni křičeli a metali s sebe roucha a prachem házeli v povětří, rozkázal jej hejtman uvesti do vojska. Br. — Slunce vzcházelo na zemi, když Lot všel do města. Br. — A když to rozjímání rozkládala, šířila se radostí. Let. Troj. — Bitva se dlouho prodlévala, vítězství sem i tam se nachylovalo, hřmot od lidu, loskot od mečův, dusot od koní daleko slyšán byl. Háj. —

Hosted by Google

2). U vypisování mravův a obyčejův minulosti, jako:

I chodívali rodičové jeho každého roku do Jeruzaléma na den slavný velikonoční. Br. — To když činíval Elkána každého roku a Anna též chodívala do domu hospodinova, tak ji kormoutívala protivnice. Ona pak plakávala a nic nejídala. Br. —

3). U vypravování událostí jednotlivých a neb souvislých, když se spolu k běhu a vyvinování jejich hledí, v latině klade se perfectum, jako:

To když uslyšel lid, všickni se radovali, pravíce: Buď pán Bůh pochválen. Háj. — Antiochus Veliký Římanům velice z toho děkoval, že ho veliké zprávy práce a starosti zbavili. Vel. — A královal Šalomoun v Jeruzalémě čtyřidcet let. Br. —

4). Když řeč jest o věcech, které se nyní aneb až do této chvíle konaly, jako:

Aj dnes obětovali obět svou za hřích. Br. — To břímě jsem až dosavad na sobě nosil. Let. Troj. — Na tom oslátku ještě nižádný z lidí neseděl. Br. — Mistře, nyní hledali tě kamenovati a ty zase tam chceš jíti? Br. — Rád tě vidím bez odění, neb jsem tě bez odění nikdy nevídal. Let. Troj. —

5). Když se ne tak děj vyslovuje, jako snažnost a usilování děj k skutku přivesti, jako:

Saul s lidem svým obkličovali Davida t. j. snažili se obklíčiti. Br. — A naplnili obě lodí tak, že se téměř pohřižovaly. Br. — Měl dceru jedinou a ta umírala. Br. — Sen pak jej, když slunce zapadalo *), pojal. Br. — A když se někteří zatvrdili a nepovolovali, odstoupiv od nich oddělil učedlníky.

---

*) V němč. als die Sonne untergehen wollte, als sie im Untergehen war, als sie untergugehen im Begriffe war.

Hosted by Google

Br. — Ten pak, jenž jej zrazoval, dal jim znamení. Br. —

Pozn. 1. Čas minule neskonalý klade se: a) Místo času přítomného, když se děj přítomný s jakousi důrazností vynáší, jako: Málo jsme jich znali, aby k příchodu smrti hotovi byli t. j. málo jich známe. Mudr. — I ty jsi z učedlníkův tohoto. Sv. Petr vece: Neznal jsem jeho ani vím, co ty díš. Pass. — b) Místo latinského aneb německého času dávnominulého (tempus plusquamperfectum), když se děj, kterýž před jiným dějem minulým jde, na prosto beze všeho vztahu vyslovuje, jako: A někteří uvěřili tomu, což Pavel vypravoval. Br. — Ačkoli mnohá znamení činil před nimi, však jsou neuvěřili v něho. Br. — Tedy radil se s starci, kteříž stávali před otcem jeho. Br. — A činil to, což jest zlého, jakž činívali otcové. Br. — I udělal, jakž mluvil Balam. Br. —

Pozn. 2. Při dokládání se slov cizích, která se ještě nyní v knihách nacházejí, klade se aneb čas přítomný aneb čas minulý, jako: Světle to jistí Kristus řka: Přijměte ducha sv. Bibl. — Podobně volal David. Kom. —

B) V rodě trpném opisuje se čas minule neskonalý pomocí časoslov býti a příčeští trpného, jako chytán jsem, býval jsem chytán. Formy první, která se:

1). Vynáší pomocí jsem a příčeští, užívá se:

a) U vypravování dějův minulých, když se k jich běhu a trvání hledí, jako:

Čtyřidceti a šest let dělán jest chrám tento. Br. — On vidín jest po mnohé dni od nich. Br. — I stalo se, když jim žehnal, bral se od nich a nesen jest do nebe. Br. — Víme, které věci od boha darovány jsou nám. Br. — Vidělo se i mně tobě o tom pořádně vypsati, aby zvěděl jistotu těch věcí, jimž jsi vyučován. Br. — Když jest na mě žalováno, nezapřel jsem jmena tvého. Pass. —

b) Když řeč jest o věcech, které se nyní aneb až do této doby vyviňovaly aneb i ještě nyní se vyvinují, jako:

Hosted by Google

Není vídáno ani slýcháno ani čtěno, aby v tom těle zdravá mysl byla, kteréž rozkošemi posedeno jest t. j. není dosavad vídáno a t. d. Mudr. — Tak se stane, jakž jest mi mluveno. Br. — A uzří všickni, že jmeno hospodinovo vzýváno jest nad tebou, a budou se báti tebe. Br. — Neboť jest psáno. Br. *) — V jistotě zjevným bláznovstvím veden jest, kdo smí proti vám směle se pozdvihnouti. Let. Troj. — Ačkoli velmi vás miluje, málo jsem milován. Br. —

2). Formy druhé, která se pomocí býval jsem opisuje, užívá se:

a) Když řeč jest o tom, což v době minulosti v obyčeji bývalo aneb se opakovalo, jako:

A tu mládež obzvláštně v hvězdařství cvičena bývala. Kom. — V Indii za krále volen býval, kdož nejrychleji běžeti mohl. Vel. — Nemocní hrob jeho navštěvujíce, uzdravováni bývali. Háj. —

b) Když řeč jest o tom, co se současně s jiným dějem minulosti opakovalo, jako:

Jakž jste bývali vedeni, tak jste chodili. Br. — Když pak pozdní dobytek připouštín býval, nekladl Jákob prutův. Br. —

Pozn. 1. V staré češtině byly mimo tyto opsané formy času minule neskonalého ještě formy neopsané, prosté, kterýchž se v rovné míře užívalo, a to: 1). Čas nedokonaný (imperfectum) na — jách, a přehlaseně — jéch, jako: Těch časův, kdyžto sv. Petr za mořem okolo Jeruzaléma kázáše, biéše jeden v Římě rodu znamenitého. Pass. — To Římané uslyševše pozvali Gallikána, jenžto hlava nad Římskú vojskú z mlada býváše. Pass. — 2). Časy, jež aoristus I. a II. slovou, když se odvozují od časoslov neskonalých, jako: Vzhóru, bratři, vzhóru, vola Vneslav, . . . i chorúhvu výš,

*) V němč. Es ſteht geſchrieben.

Hosted by Google

nad hlavú toči. Rkk. — Křestěné na náspech všudy stachu, máti božiá dodáše jim chrabrost, napínachu ruče tuhy luky, i máchachu silné ostré meče, i by Tatarovom ustúpati. Rkk. —

3). Čas minule skonalý.

§. 250. Času minule skonalého (tempus perfectum) užívá se:

A) V rodě činném:

1). Když řeč jest o tom, co se nyní vyvinulo, což nyní v skutek vstoupilo, jako:

Dnes naplnilo se písmo toto v uších našich. Br. — A již mi se jest má žena horší učinila, nežli tobě tvá. Pass. — Na to jsem přišel. Br. — Co se bouříte a pláčete? Neumřelať jest děvečka, ale spí. Br. — Pročež jinam se myslí svou nakloňuji, avšak jsem se ještě na ničem neustanovil. Žer. — Již smrt přišla, ruce zkřenuly, tvář zžlutla, oči se zavrátily. Štít. —

2). U vypravování věcí minulých, když se za události vyvinulé a hotové vystavují, jako:

Alexander Veliký v třidcátem třetím létě věku svého umřel, avšak čeho v těch krátkých letech nedovedl? Války mnohé vykonal, vítězství veliká obdržel, všeho téměř světa pánem učiněn, jmena sobě nesmrtedlného dobyl, jakby snad jiný tisíc let živ jsa nedovedl. Kom. — A jakž vešla, padla k nohám jeho a poklonila se k zemi i vzala syna svého a vyšla. Br. —

3). Když se věci předminulé bez všeho vztahu na děj hlavní vynášejí, jako:

A když do kostela přišli, král se uchýlil do stanu svého. Vel. — Vlastní jejich svědomí jim vnuklo a návěští dalo, že jsou se nevinnou krví poškvrnili a zprznili. Vel. — Dříve než k slovům poselství odpověděl, změnil obličej svůj. Let. Troj. —

Hosted by Google

Pozn. 1. U vypravování střídá se velmi zhusta čas minule skonalý s časem minule neskonalým. Příčina toho záleží: a) Jednak na přirozenosti dějův, které se vynášejí, jako: A odvrátiv se procházel se po domě jednak sem jednak tam, potom vstoupiv rozprostřel se opět nad ním. I kýchalo dítě a otevřelo oči své. Br. — V den pak sedmý vstali, jakž zasvitávalo, a obešli město týmž způsobem sedmkrát, toliko toho dne obešli město sedmkrát. Stalo se pak, když po sedmé obcházeli a kněží v trouby troubili, že řekl Jozue lidu: Křičtež již. Br. — b) Jednak záleží to na úmyslu mluvícího, jako: A zvěstovali jim, kteraké věci činil skrze ně Bůh. Br. — A vypravovali jim, kteraké věci bůh skrze ně učinil. Br. — Ostatně připomenouti jest, že v jazyku českém se času minule neskonalého hustěji užívá, nežli imperfecta v jazyku latinském a řidčeji, nežli v německém, naproti tomu sbíhá se čas minule skonalý (perfectum) v češtině řidčeji, nežli v latině a častěji, nežli v němčině. Rovněž tak se také má jazyk řecký k jazyku latinskému a německému —

B) V rodě trpném užívá se:

1). Formy chycen jsem:

a) Když řeč jest o tom, co se nyní vyvinulo aneb což ještě nyní ve svém vyvinutí trvá, jako:

Proč jste sem uvedeny. Pass. — Ženo, sproštěna jsi od nemoci tvé. Br. — I vlasové hlavy vaší všickni zečteni jsou. Br. — Všech lidí oči na tebe jsou otevřeny. Lobk. — Ty věci času poddány jsou. Mudr. —

b) U vypravování událostí skonalých, jako:

Z toho všickni Řekové jsou obveseleni. Let. Troj. — Helena potom nazvána jest Tyndaris. Let. Troj. — Jakž jsem tam vešla, hned jsem od mé ukrutné nemoci uzdravena. Háj. — Tu přišli a ihned jsou ode všech lidí jati a do chrámu před modly vedeni. Pass. — Můj hospodář platil za vás, a dal dvadcet kop a ještě podnes nejsou zaplaceny. Svěd. — Šenkéřka mluvila takto: Vím, že jsou od Štěpána vzaty dva sudy piva, ale mně nejsou složeny, ale já vím, komu jsou složeny, a nepovím. Svěd.—

Hosted by Google

2). Formy býval jsem chycen užívá se:

a) Když se děj trpný v minulosti opakuje aneb když o obyčejích řeč jest, jako:

K tobě volávali otcové naši a spomáhals jim, v tebe doufali a nebývali zahanbeni. Br. — Onino bez přísahy kněžími učiněni bývali, tento pak s přísahou. Br. — A což na nich prosil, na tom uslyšán býval. Pass. —

b) Když se děj trpný s jiným dějem současně opakuje, jako:

Tys častokrát, když souženi bývali otcové naši, spomáhal jim. Br. —

Pozn. 1. V staré češtině užívalo se v rodě činném místo formy opsané aoristu I., a II. časoslov skonalých, jako: Zatiem, když pútníci do Jeruzaléma, aby sě tu svatému kříži poklonili, ploviéchu, poprosich převozníkóv, aby mě s sebou vzieli t. j. poprosil jsem. Pass. — A když král svú řeč skona, přejem jiným řeč Herkules takto vece. Let. Troj. — Odstupi naděja vše křesťany, i by hoře hořa všeho věčšie, vzmodlichu se bohu žalostivo. Rkk. —

4). Čas předminule neskonalý.

§. 251. Čas předminule neskonalý (tempus plusquamperfectum) klade se vždy se vztahem na jiný děj minulý a to:

A) V rodě činném:

1). Ve větách jak přídavných tak spojkových, když vytýkáme, že děj vedlejší před dějem hlavním jde, jako:

Vykonal skutečně, což byl mluvil skrze služebníka svého. Br. — Když byl večeřel, počali opět znova stoly ubrusy přikrývati. Pass. — To všecko tak se stalo, jakž on byl prorokoval. Bibl. — A počalo všecko množství chváliti boha ze všech divů, kteréž byli viděli. Br. — A aj hvězda, kterouž byli viděli na východu slunce, předcházela je. Ur. —

Hosted by Google

2). Ve větách hlavních, když se děj na jiný děj již vynesený aneb teprva vynášený táhne, před kterým že jde, se vyslovuje, jako:

A oni mlčeli: nebo hádali se byli na cestě mezi sebou, kdoby z nich byl větší. Br. — A tak pojedl a okřál zase: nebo byl nic nejedl ani nepil tři dni a tři noci. Br. — To místo učedlník ten dobře věděl: neb tu s Ježíšem dříve často byl chodil. Pass.—

Pozn. 1. Místo času předminule neskonalého užívá se velmi hustě času minule neskonalého s tím rozdílem, že se v příčině první vztah předchodnosti zřejmě vytýká, v druhé nic, jako: I Apollo těm prorokoval, kdož se ho tázali. Let. Troj. — Srovnej §. 249. A. Pozn. 1. b. Vůbec budiž na paměti, že jazyk Český zároveň s jazykem Řeckým více ohled má k jakosti děje, než k jeho vztažitosti, proti tomu jazyk latinský pravidelně k vztahu dějův patří.

B) V rodě trpném opisuje se čas ten pomocí časoslova byl jsem s příčeštím minule neskonalým byl jsem chytán. Této formy užívá se:

1). Když řeč jest o tom, což se dříve jiného děje minulého konalo, jako:

I jal se přebývati v hrobích, v nežto někda pohané pochovávání byli. Pass. — I ukázal se jí sv. Václav v té osobě, v kteréž od ní prvé vídán byl. Háj. — A vedli jej do Říma: nebo bylo před císařem naň žalováno. Pass. —

2). Když se vynáší děj, který se s jiným dějem minulosti současně vyvinoval, v kteréžto příčině čas ten význam latinského imperfectum do sebe má, jako:

Když pak vedena byla, poslala k tchánu svému. Pass. — I přiblíživ se Ježíš šel s nimi, ale oči jejich držány byly, aby ho nepoznaly. Br. —

3). Když se vůbec vypravuje, co se v době minulosti vyvinovalo aneb konalo, jako:

I přistupovali a byli uzdravováni. Br. — On učil v školách jejich a slaven byl odevšech. Br. —

Hosted by Google

Pozn. 1. V staré češtině rovněž se čas ten opisoval, jako: Herodes Ježíše velmi rád uzře: neb o něm biéše velmi mnoho slýchal. Pass. — Ten kříž tak těžký biéše, že mdlobú jeho nésti nemožéše: neb biéše všicku noc bit i rozličně trýzněn. Pass. — A tu takto biéše psáno. Pass. —

5). Čas předminule skonalý.

§. 252. Čas předminule skonalý (plusquam perfectum) dělí se od předešlé formy toliko jakostí děje a klade se též o předchodném ději minulosti a to:

A) V rodě činném.

1). Ve větách vedlejších o ději, když před dějem hlavním jde, jako:

Když se byl zatvrdil Farao a nechtěl nás propustiti, pobil hospodin všecko prvorozené v zemi Egypské. Br. — Prodlil mimo čas, kterýž mu byl uložil. Br. — Jakž byla rozkázala, tak učinil. Pass. — Ten prsten poznav, že jej byl v řeku dávno uvrhl, hospodinu pokorně chválu vzdal. Pass. —

2). Ve větách hlavních s vztahem na jinou větu minulosti, jako:

I padl Saul na zem: neb se byl ulekl náramně slov Samuelových. Br. — Hodovati a radovati se náleželo: nebo bratr tvůj tento byl umřel a zase ožil, zahynul byl a nalezen jest. Br. — Ještě pak nebyl vyšel do půl síně, když se k němu stalo slovo toto. Br. — Přitáhli pak byli Syrští od Damasku, ale David porazil z nich dvamecitma tisíc mužů. Br. —

Pozn. 1. Misto vtažité formy té užívá se zhusta beze všeho vztahu čas minule skonalý. o čemž viz §. 250., A, 3.—

B) V rodu trpném užívá se formy byl jsem chycen:

1). Když se děj vynáší, který se dříve jiného děje minulého vyvinul, jako:

Hosted by Google

A přišel do Nazaretu, kdež byl vychován. Br. — Ale přeneseno jest království na bratra mého: nebo od hospodina usouzeno mu bylo. Br. — Přestěhovala se sláva z Izraele, protože vzata byla truhla boží. Br. — Nevěděl pak, že zálohy udělány byly jemu po zadu města. Br. —

2). Když se způsobený stav věcí minulých vypisuje, jako:

Ta města byla ohrazena zdmi vysokými. Br. — A všech v škole oči byly obráceny naň. Br.— A jakž jsi skryl tvář svou, byl jsem přestrašen. Pass. — Všedše na lodi, rychle k ostrovu, jenž byl všudy mořem otočen, připlouli. Let. Troj. —

Pozn. 1. V starém jazyku těchto forem ještě se užívalo, jako: Přečta listy král pohanský, jež mu bě poslal král Řecký, poče se tomu diviti. Alex. — V tu hodinu onen pútník, jenž biéše sobě život odjal, ožil. Pass. — A tu tajně knihy, v nichž věra křesťanská napsána biéše, dal. Pass. — Když to tělo v moře by uvrženo, v malé hodině na břeh vyplúlo. Pass. — Tehda když jemu by hlava stata, přišedše andělé jeho svaté tělo počestně pochovali. Pass. —

6). Čas budoucně neskonalý.

§. 253. Čas budoucně neskonalý (tempus futurum) klade se:

1). Když se vyslovuje, co se v době budoucnosti konati bude, jako:

A tam budu přicházeti k tobě a s tebou mluviti všecko, cožť bych poroučeti chtěl. Br. — Po lesích nocleh mívati budete, o pocestní. Br. — Po šest dní budete to zbírávati, den pak sedmý sobota jest, nebude bývati manny v ní. Br. — To, co jste pravili ve tmách, bude na světlo slyšáno a co jste sobě v uši šeptali v pokojích, hlásánoť bude na střechách. Br. —

Hosted by Google

2). Když řeč jest o tom, co se v jisté době budoucnosti současně s jiným dějem vyvinuje, jako:

Když vcházeti budou do stánku úmluvy, umývati se budou vodou. Br. — Rovně když vcházeti budeš do města, tehdy umře pachole. Br. — A oblekou roucha jiná, když budou míti přistupovati k tomu. Br. — A bude se třásti země a bolestiti, když vykonáváno bude usouzení hospodinovo. Br. —

3). Když se mluví o ději budoucím, který se před jiným dějem budoucnosti koná, v kteréžto příčině se v latině klade tak řečené futurum exactum, jako:

Budeš-li stíhati spravedlnost, dosáhneš jí. Br. — Jakým soudem souditi budete, takovýmť budete souzeni. Br. — Což na nás prositi budeš, obdržíš. Pass. — A spravedlnost míti budeme, když ostříhati budeme a činiti všecka přikázání tato. Br. — A bude-li to činěno, rozmnoží bůh úrody vaše. Br. — Jak se hned, když jmenován budeš, neohlásíš, hned půhon ztratíš. Všehr. —

4). Klade se místo imperativu, když rozkazy a napomínání s důvěrou činíme, jako:

Jestliže koupíš k službě bratra svého, šest let sloužiti bude. Br. *) — Nebudeš míti bohů jiných přede mnou, nebudeš se jim klaněti ani ctíti. Br. — Žádného díla nebude děláno v těch dnech, toliko čehož se užívá k jidlu, od každého to samo připravováno bude od vás. Br. —

7). Čas budoucně skonalý.

§. 254. Čas budoucně skonalý dělí se od předešlého času budoucího toliko jakostí děje a klade se:

---

*) V němč. ſo ſoll er ſechs Jahre dienen.

Hosted by Google

1). Když řeč jest o tom, co v době budoucnosti bez všeho vztahu na jiný děj se vyvine, jako:

Protož pojď medle, snad zvítězím nad ním a porazím jej aneb vyženu z země této. Br. — Písmo dí, že proroctví přestanou, jazykové utichnou, umění v nic přijde, ale láska zůstane na věky. Kom. — Plátna jejich nehodí se na roucho aniž se odějí dílem svým t. j. z platen jejich nebude roucho. Br. — Nyní kníže světa tohoto vyvrženo bude ven. Br. — Kdo věří v něho, nebude odsouzen, ale kdož nevěří, již jest odsouzen. Br. —

2). Když se co s vztahem na jiný děj budoucnosti v hotovém vyvinutí vystavuje, v kteréžto příčině se v latině klade futurum exactum, jako:

Když jej očistí, zpéře šaty své. Br. — Když vyženete obyvatele země, bydleti budete v ní. Br. — Ti moudrosti, když dosáhneš, ničehož více žádati nebudeš. Lobk. — Tu když pilnější bude shledán, pochvalu odnese. Br. — Když odjat bude ženich, tehdáž se budou postiti. Br. —

3). Ve všeobecných výrocích, kteréž z přezvědu činíme, když k okamžitému vstoupení jeho do skutečnosti hledíme, jako:

Čemu se nenaučí Jeníček, nenaučí se Jan. Kom. — I mistr tesař se utne. Presl. — Každé umění hodí se svým časem. Přísl. — Přirození jak začne, tak nepřestane, až dokoná. Kom. — Co se v štěstí dobude, za mnoho věkův neroztrhne se. Mudr. — Jakž jen dí, hned se strhne vítr bouřlivý a dme vlny mořské. Br. — Osudové od toho vždy odvedou, cožby jich usouzení mohlo překaziti, a na to vždy zvedou, což uložili. Let. Troj. —

4). Místo imperativu při důvěrném napomínání a rozkazování, obzvláštně když co zapovídáme, jako:

Nepromluvíš proti bližnímu svému křivého svědectví. Br. — Za sedm dní nebude nalezeno kva-

Hosted by Google

su v domích vašich. Br. — Nevezmeš jmena božího na darmo. Us. — Proč neodejmete od muže ženy této t. j. odejměte ji. Let. Troj. — Proč hadův nerozdráždíš? t. j. rozdráždi je. Pass —

Pozn. 1. V živém vypravování klade se čas ten místo času minule skonalého a střídá se v té příčině zhusta s časem přítomným, jako: Když jsem byl u Pavlíčka v Letkách, přijedu z rolí. Pavlíček strojil vůz. I přijdou podruh s nebožtíkem Janem Brachou i svádí se pro psa. Má ten podruh dva kyje, jedním přerazí psu nohu. I dí mu Pavlíček: Zrádce, proč mi tepeš psa? On: é, prej, šelmo, jábych tobě to udělal. Napřáhne kyjem druhým. Pavel nepomešká, jde do domu, vezme pověrek, chce ho práti, a manželka mu nedá. Povrže pověrek, ujmou se za vrch. Nebožtík chytí še jeho. Ou, prej, nehaj se hospodáři. A jeho žena zběhne s pavlače dolů, chytí ten pověrek, udeří ho jím přes hlavu a dvakrát za krk a on se převrhl. Svěd. —

Pozn. 2. Nezřídka berou časy budoucí jak budoucně skonalý tak neskonalý význam na se poněkud pozměněný. Nebo a) mají do sebe moc a význam volnosti a možnosti, zastupujíce způsob domáhací (modus potentialis), jako: Z každého stromu rajského svobodně jísti budeš, ale z stromu vědění dobrého a zlého nikoli nejez t. j. jísti můžeš (smíš) a t. d. Br. — Pane, kolikrát zhřeší proti mně bratr můj a odpustím jemu t. j. zhřešiti může. Br.— Ale řekneš někdo. Br. — b) Mají do sebe moc povinnosti a mušenosti a zastupují způsob rozpakovací (modus deliberativus), jako: Mistře dobrý, co učiním, abych života věčného dědičně obdržel t. j. co učiniti mám (musím)? Br. — Což pak učiním s Ježíšem? Br. — Sluší-li daň dávati císaři? Dáme-liž čili nedáme? Br. — A já, jenž všem radím k bohům míti poslušenství, zdali sám jich poslouchati nebudu? Let. Troj. — Někdy se zde přikládá chceš at, chcete at, jako: Kterého chcete ze dvou at vám propustím t. j. mám vám propustiti? Br. — Co chceš at učiním t. j. mám učiniti? Pass. — Chceš-li at budem tvých bohův následovati, kaž ulice všecky upráždniti a všem lidem do chrámu se sjíti t. j. máme-li tvých bohův následovati. Pass. — c) Mají do sebe moc úmyslnosti a stojí místo spůsobu povzbuzovacího (modus adhortativus), když se kdo k činu pobádá, jako: Sejděte se a ozná-

Hosted by Google

mím vám, co se s vámi díti bude potomních časův, t. j. a chci vám oznámiti. Br. — Vyjdi. I odpověděl: Nikoli, ale tuto u m r u t. j. tuto chci umříti. Br. — Zhusta se zde připojuje a ť, n e c h ť, n e c h a ť. —

Pozn. 3. Budoucnost v minulosti vyslovuje se pomocí časoslov míti, c h t í t i, h o d l a t i s infinitivem, jako: A když bránu z a v í r a t i m ě l i v soumrak, vyšli muži ti a nevím, kam jsou šli. Br. — Pročež jav syna jeho, kterýž m ě l k r á l o v a t i místo něho, obětoval jej v oběť zápalnou na zdi. Br. —

Pozn. 4. V starém jazyku nalézá se mimo nadřečené časy budoucí ještě forma času budoucího, složená z příčeští minulého a časoslova b u d u, kteréžto formy se užívá o předchodném ději budoucím, jako: B u d e-li se člověk vší věci o č i s t i l zde, do nebes pójde jeho duše. Štít. — Tu uzříte, že i z jiných stavův také do nebes pojdú lidé, ač i z nižších, kteříž je právě z d r ž e l i b u d ú aneb pokáním s p r a v i l i. Štít. — A b u d e-li kdo světské dobré m i l o v a l a n e h l e d a l nebeského, ztrátě to největší túhu míti bude. Štít. — B u d u-li v čem p o b l ú d i l o, pokořím se i budu milo. Spor. duš. —

Pozn. 5. Věty všeobecné, které se žádnou dobou neobmezují, vyjádřují se: a) Časem přítomně neskonalým, jako: Mysl soudí, vůle volí. Prov. Viz §. 248, A, 2. — b) Časem budoucně skonalým, jako: Mysl p r o j d e všudy. Přísl. — Na nejlepším prý nejlépe se vydělá. Přísl. — Moudřejší ustoupí. Přísl. — Moudrý neodsoudí a hloupý nerozsoudí. Přísl. — Viz §. 254, 3. — c) Při výrocích, kteříž z přezvědu vyro stali, dá se též věta vynesti na spůsob udalosti časy minulými, jako: Kdo p r o n e s l tajné věci, z t r a t i l víru. Br. — Nikdo se moudrým n e n a r o d i l. Přísl. — Kdož jsou sobě vážili ctnost, ti jsou vždycky m i l o v a l i více obecné dobré, potom teprv vlastní. Mudr. — Osudové tam lidi pudí bez rozpáči, kdež jsou jim cíl u l o ž i l i. Let. Troj. —

D) Spůsoby časoslova.

1). Indikativ.

§. 255. Spůsob u k a z o v a c í, i n d i k a t i v (modus indicativus) místo má, když se na to, co se v skutku děje, zprosta ukazuje. V tomto smyslu sbíhá se

Hosted by Google

indikativ nejenom ve větách hlavních, ale i ve větách vedlejších, buďtež ony podstatné, příslovečné aneb přídavné. Avšak nad to klade se v jazyku českém indikativ i o věcech pouze myšlených, když přání aneb vůli svou vyslovujeme aneb, když se k činu kterému povzbuzujeme, aneb když žádáme, aby kdo co činiti dopustil. Odtud se dá v té příčině rozeznati indikativ žádací, indikativ povzbuzovací a indikativ připouštěcí (indicativus optativus, exhortativus, concessivus). V příčinách těchto předchází vždy částky ké, kéž,ký, at, nechť, nechať a to:

1). Částka ké a když se sesílí příklonným že, kéže, kéž a proměnou é v ý,ký jest vlastně rod střední zájmena ký, ká, ké, lat. o si, utinam, něm. o daß doch, o wenn doch. Klade se:

a) Když přání vyslovujeme, aby to, co v skutku ještě není, v skutek vstoupilo aneb aby kdo co konal, jako:

Ké vás nuzí protivníci. Štít. — Ach, kéž se bůh smiluje. Kom. — I kéž vás nyní posměvači ukárají. Štít. —Ký to celý svět slyší. Jung. — Ó kéž jest lze to učiniti. Jung. — Ký nás obsíláte, ký! Svěd.—

b) Když toho sobě žádáme, aby se bylo co v minulosti událo, což se však nestalo, jako:

Kéž jeho jest víno uzdravilo. Flaš. — Kéž jest byl zbaven malomoci. Flaš. — Kéž mne kdo jal aneb svázal. St. Skl. — Kéž jsem se nikdy nenarodil. Kom. — Kéž's na to kdy požaloval, ale vše's pokorně trpěl. Pass. — Kýže mi tak dělal, aby něco měl. Svěd. —

Pozn. 1. Moci žádací jest částka ta i před imperativem a před otázkami, jako: Ký, posvěťte, padl-li jest na zem ten prsten. Svěd. — Ký matko, máš-liž ty ten prsten, zaskočil-li jest kde? Svěd. —

Pozn. 2. Místo kéž kladou se i výrazy bodej, bohdej, bohdejž, bodejť, bohdejť místo bůh dej at, bůh dej abych, abys a t. d., lat. utinam, něm. gäbe doch Gott, při čemž se však abych, abys, aby a t. d. vy-

Hosted by Google

pouštějí, jako: Bodej zdráv byl t. j. bůh dej, abys zdráv byl. Us. — Bodej zdrávi byli t. j. abyste zdrávi byli. Us. — Bodejž tě husa kopla. Us. — Bodej se stalo. Jung. — Bodej zabit byl, pokládači. Svěd. — Bodej rozsekán byl. Svěd. —

2). Částka *ať*, to jest a-ť, a-ti, klade se, když vůli pronášíme, aby se co stalo, očekávajíce spolu, že se to za příčinou působení jiného jistotně stane. Pojí se s všemi osobami, jako:

Ať nekráluje hřích ve vašem těle. Štít. — Všecky věci vaše ať se dějí v lásce. Br. — Ó ať jsou slova ta tobě příjemná. Br. — Ó ať se přiblíží ke mne milosrdenství tvá. Br. — A stádo od stáda ať jde opodál. Br. — Toto ať mi učiní bohové a toto ať přidadí. Br. — Ať jest vyvyšován Bůh. Br. — Ať mne Bůh tresce, jestliže jsem to učinil. Us. — Ať vám tedy dále povím. Kom. — Ať nemluvíme o jiných. Br. — Ať nepadneš. Us. — Dej, ať poslouchám. Kom. — Srovnej §. 210, 6. Pozn. 3; §. 211, 1. Pozn. 1., §. 219, 2.

3). Výrazy nechať, nechažť, nechť, nechžť, které složeny jsou z nech- ať (a-ti), nech- ažť (a-že-ť), kladou se, když vůli vyslovujeme, aby druhý kdo na překážku jistému činu nebyl, majíce za to, když to učiní, že ihned v skutek vejde. Pojí se nejhustěji s první a třetí osobou. Zhusta se v té příčině přikládají slovce medle, prosím, jako:

a) Nechť již umru, když jsem viděl tebe. Br. — Prosím, nechť tam ujdu. Br. — Nechť medle jdeme na poušť. Br. — Nechť nejsem oslyšán. Br. — Nechť jsem zachován při životu. Br. — Nechť medle jdu na pole zbírat klasů. Br. —

b) Nechť sobě to má. Br. — Bůh nechť soudí mezi námi. Br. — Nechť promluví služebník tvůj. Br. — Nechať mrtví pochovávají mrtvé své. Br. — Nechť s druhé strany vody na břehu domové stavějí se. Br. — Rovně jak jeho, poslouchati budeme tebe, je-

Hosted by Google

diné nechť jest hospodin bůh tvůj s tebou, jako byl s ním. Br. —

2). Nad to se spůsobu ukazovacího užívá, kdež se v jazyku německém konjunctiv klade:

a) Při časoslově míti, jako: Učinils, čehož jsi učiniti neměl. Br. *) — Jiřík, jsa k tomu právem připraven, dal mi jest a zaplatil těch pět kop grošův mišenských, kteréž byl měl dáti za něho Jan Zelený. Svěd. —

b) Při spůsobech mluvení lépe bylo, lépe jest, něm. es wäre beſſer geweſen, jako: Lépe mi bylo ještě tam zůstati. Br. — Nebo lépe bylo nám sloužiti Egypským, než zemříti na poušti. Br. — Lépe ť bylo, abychom nebyli, nežli ještě živi jsouce živu býti v bezbožnostech. Br. —

c) Při zájmenech smyslu všeobecného kdokoli, jakžkoli, kdežkoli a j. p., jako:

Kdežkoli bydleti budete, města zpuštěna budou. Br. — Kamž se koli obracel, ukrutnost provodil. Br. —

d) Když možnost činu časem budoucím vynášíme, něm. es könnte, jako:

Ale řekneš někdo: A co pak to hřích tak veliký byl, že pro něj musilo k zahynutí přijíti pokolení lidské. Bor. — Ale snad někdo toto čta pomyslí a dí toto. Bydž. — Kníhy nejsou modly, dí někdo. Kom. —

2). Imperativ.

§. 256. Imperativ nebo způsob rozkazovací (modus imperativus) klade se k bezprostřednímu vyslovení rozkazu, napomenutí, žádosti, prosby a dovolení. Forma imperativu českého, jakož i slovanského, jest pů-

*) V němč. was du hätteſt nicht thun ſollen.

Hosted by Google

vodem svým žádací aneb optativ. Odtud to jest, že se jeho o všech osobách nejenom o druhé a třetí osobě, ale i o první užívá. Klade se:

1) Když druhému co přikazujeme aneb dovolujeme, když ho k čemu pobízíme, když na něm čeho žádáme aneb prosíme, a v této příčině slove imperativ přikazovací, žádací (imperativus jussivus). Přikazovati můžeme:

a) Druhé osobě čísla jednotného aneb množného, v kteréžto příčině zhusta připojujeme k imperativu slovce medle, prosím, nu, nuže, jako:

Příteli, posedni výše. Br. — V poctivosti měj lidi rozumné. Kom. — Dej jim medle centnéř stříbra. Br. — Vstaň, prosím, sedni a jez z lovu mého. Br. — Nuže, jdiž a mluv k nim. Br.—Mějte se vespolek pokojně. Br. — Ořte sobě ouhor. Br. — Přistuptež medle ke mně. Br. — Což dobrého jest, toho se držtež. Br. — A kdež uzříte blesk ohně a dýmu kouření, tu znejte mé osazení. Háj. —

b) Třetí osobě, když toho sobě žádáme, aby kdo třetí co konal aneb aby se co stalo, v němč. opisuje se pomocí ſollen, mögen, jako:

Bůh pokoje posvětiž vás ve všem. Br. — Protož věrou bez skutků žádný se nechlub. Kom. — On dokonalé vás učiň, utvrď, zmocni i upevni. Br. — Dějž se všecko pokojně těm, kteříž tě milují. Br. — Kdo dobře odpočívá, nekvap ku práci. Let. Troj.— Jedenkaždý z nich, kde bude posazen, tu sedej. Všehr. — Milost vám a pokoj rozmnožen buď. Br. — Národové buďte souzeni před tebou. Br. — Jedenkaždý ve svém úmyslu ujištěn buď. Br. — Milí lidé, buď vám to svědomo. Syěd. —

Pozn. 1. Rozkazovati můžeme druhému jen tehdy, když čin, kterýž vykonati má, v moci jeho jest aneb když sám podmětem činnosti jest, tudy jen v rodě činném a středním, jako: Připoj to k tomu, připoj se k nim. — V rodu trpném pak, kdež podmět věty předmětem činnosti odjinud

Hosted by Google

vycházející jest, rozkazovati nemůžeme jinak, než tak, že na to doléháme, aby se kdo činnosti, která od jiného vychází, nezpěčoval a žádné překážky nečinil, kdyžby jej zajala, aneb i tak, že rozkaz, který činíme, táhneme na osobu vykonávací, což obzvláštně platí o třetí osobě, jako: Řekli mu všickni: Ukřižován buď. Br. — A řekne Jeruzalému: Zase vystaven buď, a chrámu: Založen buď. Br. — Dítky, buďtež odemne milováni. Us. — O druhé osobě zhusta se imperativ trpný opisuje pomocí dej, dejte, jako: Dej se milovati. Us. — Dejte se uprositi. Us. — Aneb praví se v té příčině: Dejž ať tě miluji. Kom. —

2). Když se k činnosti povzbuzujeme, kterýžto imperativ slove povzbuzovací (imperativus adhortativus). V této příčině sbíhá se imperativ nejhustěji v první osobě čísla množného, ku kterémuž se nezřídka přikládají slovce nu, nuže, tedy, jako:

Nu jděmež. Br. — Nuže pohleďme sobě v oči. Br. — Nu již mluvme o milém synu. Pass. — Nuže opatrně sobě počínejme před ním. Br. — Odvrzmež tedy skutky temnnosti a oblecme se v odění světla. Br. — Pojďme, obětujme bohu. Br. —

3). Když druhého koho k činnosti napomínáme, kladouce ji spolu za podmínku jiného děje, který že za ní v skutek vstoupí, přislibujeme. V této příčině nazývej se imperativ podmiňovací. I užíváme ho v dvojím smyslu:

a) V smyslu blahovolném, jako:

Ostříhej přikázání mých a živ budeš. Br. *) — Otevři oči své a nasytíš se chlebem. Br. — Odstup od zlého a čiň dobré a bydliti budeš v zemi na věky. Br. — Srovnej §. 221, 6. Pozn. 2. —

b) V smyslu vyhrožujícím, zhusta i posmívavým, jako:

---

*) V němč. Beobachte meine Gebothe und du ſollſt leben.

Hosted by Google

Spolčujtež se tedy lidé, však potříni budete, přepášte se, však potříni budete. *) Br. — Vejděte v radu, a zrušena bude, mluvte slovo a neostojít. Br. — Jdi tedy, však trestu neujdeš. Us. — Vztekejte se, však brzo vám chuť zajde. Us. —

Pozn. 1. Jak z těchto příkladův viděti, stojí v druhém členě čas budoucí, místo kteréhož sám imperativ státi může, jako: Opusťte hloupí hloupost a živi buďte t. j. a živi budete. Br. **) — Dováděj a spadni dolů. Us. — Zlořeč bohu a umři. Br. — Slyšte slyšíce a nerozumějte a hleďte hledíce a nepoznávejte t. j. avšak nebudete rozuměti a hleďte hledíce, avšak nebudete poznávati. Br. — I to býti může, že v prvním členě podmiňovacím jest čas budoucí, v druhém pak imperativ, jako: Požehnání tobě udělí hospodin z Siona, užívejž tedy dobrých věcí Jeruzaléma po všecky dni života svého t. j. užívati tedy budeš. a t. d. Br.—

4). Když co připouštíme vyslovujíce při tom, že tomu na vzdory výrok hlavní v platnosti a moci zůstává. Imperativ v té příčině slove připouštěcí (imperativus concessivus) a vynáší se:

a) Spůsobem rozlučovacím v všech osobách, v něm. mögen, jako:

Chtěj já neb nechtěj, musím činiti tvou vůli. Háj. — Chtěj ty neb nechtěj, budeť o pokoj rokováno. Let. Troj. — Srovnej §. 221, 6. Pozn. 4. —

b) Spůsobem všeobecné možnosti z více věcí aneb činností voliti si tu, kteráby se koliv nepříhodnější zdála, jako:

Tedy cožkoli mluv já ***), nezjednám-li co on chce, nic nedbá. St. Skl. — Ač naposledy dělej ty z toho, co dělej, předceť jest to veliké štěstí: Míti. Kom. — Buď jak buď poběhnu. Br. — Tu každý, měj kolik chce poručníkův, osobně státi a za se sám

*) V něm. Schließet nur Bündniße, ihr Völker, ihr ſollt ſchon vernichtet werden.

**) V něm. und ihr ſollt leben.

***) Was ich auch immer hin ſagen mag.

Hosted by Google

přísahati musí. Všehr. — Mluvte o válce a hodině její, kdo co chtějí, raďte se jak nejlépe mohou a umějí, všecky rady, usilování a předsevzetí jsou daremná. Bor. — Srovnej §. 223, 7. Pozn. 1. —

Pozn. 1. Imperativ, jak z příkladův předcházejících patrno, může býti i ve větách vedlejších. Avšak nejenom v oněchno příkladech, ale i v jiných nalezá se imperativ, jako: Zhyňte hříšní z země a nepraví tak, jakž jich nebuď t. j. aby jich nebylo. Žal. — A on: A já, prej, i tebe bych bil, když se na mne posap t. j. kdyžby se na mne posapil. Svěd. z r. 1569.

§. 257. V jazyku českém dělí se imperativ podlé jakosti děje na imperativ skonalý (imperativus actionis perfectae), když se rozkaz k okamžení vstoupení děje do skutečnosti, k jeho vyvinutí táhne, a na imperativ neskonalý (imperativus actionis imperfectae), když rozkazujíce k běhu a vyvinování děje hledíme. Imperativu skonalého užívá se toliko ve větách, když činem tvrdivým přikazujeme. Při zákazu pak klade se místo formy skonalé z pravidla imperativ neskonalý. Příčina toho ta jest, že se při zákazu ne k tomu hledí, aby kdo čeho nečinil, nébrž aby věci zakázané k skutku přivesti se nesnažil a o to se nepokoušel, pročež se v té příčině místo formy skonalé forma opětovací volí, jíž pojem snažnosti a usilování přileží. Pravím-li rozkazuje: Hoď tam tím kamenem, řeknu zapovídaje: Neházej tam tím kamenem t. j. nesnaž se, neusiluj tím kamenem tam hoditi. Na př.:

Nezpouzej se na bližního. Br. — Nevynášej se nad jiné. Br. — Což bůh spojil, člověk nerozlučuj. Br. — Nezatvrzujte srdcí svých. Br. — Neopouštěj mne aniž se mne zhoštuj, Bože spasení mého. Br. — Dejte jí nemluvňátko to živé a nikoli nezabíjejte ho. Br. — Neodjímejme mu hrdla. Br. — Prosím, nepochovávej mne v Egyptě. Br. — Ó hory vysoké, ani rosa ani dešť nespadej na vás. Br. — Nechteż ho aniž kdo hýbej kostmi jeho.

Hosted by Google

Br. — Kdo na střeše jest, nestupuj do domu, a kdo na poli, nevracuj se zase. Br. — Nesvoď a neoklamávej sebe sám dlouhého života nadějí. Kom. —

Pozn. 1. Jen velmi zřídka stojí zde forma skonalá, jako: Nečiňte žádnému násilí ani ho obviňte křivdou. Štít. — V rodu trpném však tohoto zjinačení jakosti děje není potřebí, jako: Tato jedna věc nebudiž před vámi skryta. Br. — Nestaniž se dobře hříšnému aniž prodleni buďte dnové jeho. Mel. bib. —

Pozn. 2. Jako při formě skonalé se forma opětovací volí, rovněž tak při trvacích jdu, jedu, běžím, nesu, vezu, ženu, letím užíváme zakazujíce formy opětovací, tudy praví se: jdi — nechoď, jeď — nejezdi, bež — neběhej, nes — nenos, vez — nevoz, žeň — nehoň, leť — nelítej. Ku př.: Nenávisti proti žádnému v srdci nenos ani ústy nepronášej. Kom. — Na cestu pohanů nechoďte. Br. — Nebývej pochlebníkem. Kom.—

Pozn. 3. Formy opětovací užívá se též místo formy skonalé, když se imperativ záporný řečí nepřímou vynáší, jako: Já s ním na ten čas nepojedu, ale jemu radím, aby také nejezdil. Háj. — A ona prosila, aby neoznamoval před ním a zármutku mu nedělal. Svěd. — A on pověděl, aby mu nerozkazoval, že on může v svém příbytku činiti, co chce. Svěd. — Zapověděl, aby více jemu nejezdil na pomoc. Háj. — A napomenuti jsouce ve snách, aby se nenavraceli k Herodesovi, jinou cestou navrátili se do krajiny své. Br. —

Pon. 4. Imperativ se opisuje: a) Časem budoucím. Viz. §. 253, 4; §. 254, 4. — b) Indikativem s částkou ať, nechať. Viz §. 255, 2, 3. — c) Formou otázky, jako: Proč ho nejmete t. j. jměte ho. Pass. — Jestli to tak, proč mne ihned nepokřtíš? Pass. — Proč mi to děláš t. j. nedělej mi toho. Svěd. — Proč ho tepeš? Svěd. — Ach, proč odkládáš? Proč se rozmýšlíš? Kom. — Hej stůj, což máš býti hospodáře? Svěd. — d) Pomocí časoslov chtíti, roditi s infinitivem, jako: Nerod plakati. Pass. — Nechtěj záviděti těm, kteří páší nepravost. Br. — Nechtěj, pane můj, nechtěj se posmívati mně. Br. —

Hosted by Google

3). Optativ.

§. 258. Optativ nebo způsob žádací (modus optativus) slove způsob, kterým se výrok učiněný za věc pouze myšlenou aneb žádanou vyhlašuje. Při způsobu tom nemá se na zřeteli, zdaliž se myšlení a přání skutkem vyplniti může, čili nic. I užíváme jeho:

1). Když sobě věci na mysli žádáme, která se nám býti vidí podmínkou k ukojení přání našeho. V příčině této má do sebe optativ povahu věty podmínečné a počíná od spojek podmiňovacích. Klade se:

a) O budoucnosti:

Ó byť jen Izrael živ byl před tebou! Br. — Ó by již byl večer! Br. — Často říkala: Abych já ještě, než umru, mého bratra uzřela! Pass. — Ó kdyby bylo jejich srdce takové! Br. — Ó kdyby tento lid byl v ruce mé! Br. — Ó kdyby mne kdo ustanovil soudcím v zemi této! Br. — Aby se pán Bůh smiloval! Jung. — Kdybych byl, kde nejsem. Jung. — Ó by tak bylo, jakž jsi mluvil. Br. —

b) O minulosti:

Ó bychom byli zemřeli v zemi Egypské! Br. — Ó kdybychom byli raději zůstali za Jordánem! Br. — Ó bych já poslem nebýval! Solf. — Ó kdybychom i my byli zemřeli, když zemřeli bratří naši. Br. —

Pozn. 1. Optativ tento vyrostá z vypuštění věty hlavní: ó (jak by dobře bylo), kdybych a t. d. aneb (dobře by bylo), abych já tebe viděl. —

Pozn. 2. Částice kéž nyní z obyčejna pojí se s optativem, jako: Ó kéžby měly květy věčné té mladé lásky doby vděčné. Jung. — Rovněž tak praví se nyní: Bodejž bych já jen tuto zaveden nebyl. Kom. — Viz §. 256, 1.

2). Když tážíce se, co by se státi mělo, ukazujeme k tomu, že není, pročby se jinak činilo, kteryžto způsob se obzvláštně v otázkách sbíhá a slove optativem rozpakovacím (optativus deliberativus). V němčině opisuje se pomocí ſollen, können, ku př.:

Hosted by Google

Kdoby neplakal zde? Rkk. — Pročby s tebou šel? Br. — Proč bych zlořečil, komuž bůh nezlořečí? Br.— Pročežby tedy sobě stýskal člověk? Br. — Protož-liby, že někdo umře, jiní veseli býti přestali? Kom. — Jak bych tedy učinil takovou nešlechetnost a hřešil i proti bohu? Br. — Kdož by se nebál tebe, pane, a nezveleboval jmena tvého? Br. — Pročby ty běžel, když nemáš, co by dobrého zvěstoval? Br. — Hřímá-li, i kdožby se neděsil? Br. — Ty pak sám aby toho na prosto prázden byl? Br.—Pročež bychme těch kněh neprodávali, však jest nám nebožtík odkázal? Svěd.— Viz §. 199. B. 1, b.

Pozn. 1. Zhusta se opisuje pomocí míti s infinitivem a to: a) Spůsobem žádacím, jako: A ty by mi měl býti vysvobozen t. j. a ty by mi byl vysvobozen? Br. — A neměli bychom my býti moudřejši? Br. — A již bych dnes tebou pohnouti měl? Br. — Komužbych já sloužiti měl? Zdali ne synu jeho? Br. — b) Spůsobem ukazovacím místo času budoucího, jako: Kam mám jíti t. j. kam půjdu? Br. — Což tedy mám učiniti? Br. — Kde toho vůdce vzíti mám? Kom. — Což mám více praviti? Br. — Proč my máme sloužiti tomuto? Br. — A já kam se mám podíti? Br. — c) Aneb pomocí jest s infinitivem, čím se předcházející příklady do rodu trpného převedou, v kteréžto částce se obyčejně jest vypouští, jako: O dobrý národe, jak tebe nemilovati? Lom. — Jak tu myšlení sebrati a spořádati? Kom. — Což tedy nám dělati? Us. —

3). Když vyslovujeme, coby se státi mohlo aneb i cožby se stalo, když by se kdo o to pokusil, kdyžby toho žádal. V příčině té slove optativ domáhací (optativus potentialis), kteryžto způsob se v němč. vynáší pomocí könnte, möchte, würde, jako:

Ale řekl by tuto někdo: Kde pak stolici svou královskou má? Bor. — I neuvěřil-by, kterak cosi takového těší! Kom. — Ještě bych měl mnoho mluviti vám. Br. — Ač snad někdo řekl by, že jsem hanebnou věc učinil v tom. Háj. — Rád bych zdráv byl. Pass. — Rádbych to z srdce učinil. Háj. — Tomu bych

Hosted by Google

chtěl, by mne na malý čas poslouchal. Pass. — Ty řeči tuto všecky vyčítati, bylo by velmi prodloužné. Vel. — Ale o tom vypravovati, byloby velmi dlouho. Vel. — Opustíš-li ty nás, mnohem lépe by bylo, abychom byli shořeli i my, když hořel Sion. Br. — Chtělbych, aby se modlili muží na všelikém místě. Br. —

4). Optativu užívá se ve větách vedlejších, buďtež ony podstatné, příslovečné aneb přídavné, když obsah jejich za věc pouze myšlenou aneb žádanou vyhlašujeme. Viz o tom §. 206. A. 2. 3; §. 207. 1. b. 2. b; §. 209. A. 2. B. 2; C. 2; §. 210 a t. d. — Ostatně viz: O způsobech jazyka českého od Václ. Zikmunda v Sborníku učitelském na rok 1860. str. 59.

§. 259. Optativ jazyka českého opisuje se jednak časem minulým: chytil bych, chytal bych, jednak časem dávnominulým: byl bych chytil, byl bych chytal. Formy tyto byly prvotně způsoby ukacovací, jichž se pak, když se prostá forma optativu za imperativ přijala, počalo užívati k vyslovení přání a žádosti. Podlé toho dělí se formy optativu na optativ minulý a na optativ dávnominulý, a když spolu k jakosti děje hledíme, rozeznáváme při optativu minulém:

a) Optativ minule skonalý: chytil bych;

b) Optativ minule neskonalý: chytal bych, chytával bych. Při optativu dávnominulém:

a) Optativ dávnominule skonalý: byl bych chytil;

b) Optativ dávnominule neskonalý: byl bych chytal, byl bych chytával.

A) Optativu minulého užíváme:

1). Ve otázkách závislých a ve větách předmětných po časoslovech uznamenání, domnívání, oznamování a j. p.

a) K vyslovení děje předchodného, budiž děj ten skonalý aneb neskonalý. Děj hlavní může

Hosted by Google

býti času přítomného aneb budoucího aneb minulého. Ku př.:

O žádném nečtem, aby tak mnoho kněh shromáždil. Mudr. — Ty pravíš, by dobrovolně na kříž vstoupil. Pass. — Někteří píší, že by v té jámě tajný oheň nalezen byl. Háj. — Uslyšela, žeby ukamenován byl a žeby umřel. Br. — Tehda jeho hospodyně mu roucho rozedřela, mníc, by pro jinou vinu byl v žalář vsazen. Pass. — Žádný z těch lidí neuměl pověděti ani se domysliti, od koho by ani kdy ta jáma udělána byla. Háj. — V tom ten obraz zdál se, jako by k němu přistoupil. Let. Troj. — A proč by pro ni poslal, v té míře se otázala. Let. Troj. — Srozuměl, že by umřelo dítě. Br. — A Kassandra, jakoby se zbláznila, sama utekla z hradu. Let. Troj. — Více nevím, abych koho jiného křtil. Br. — A aby u mne on líhal, o tom já nevím. Svěd. — Král jí otázal, proč by tam tak dlouho byla. Pass. — Nikdy se nečte, aby přítel příteli k čemu zlému byl. Mudr. — Tu potkal se s ní litý Boleslav ptaje se, co by tam dělala. Háj. — I počali se tázati, kam by se otec děl. Pass. —

b) K vyslovení děje současného, v kteréžto příčině děj ten jakosti neskonalé jest. Děj hlavní státi může v přítomnosti aneb budoucnosti aneb minulosti, jako:

Po osobě domnívám se, že by ty ten člověk byl. Mudr.—Žádný když bývá pokoušín, neříkej, že by od boha pokoušín byl. Br. — I vidělo se jemu, by mši sloužil t. j. že mši slouží. Pass. — Někteří pravili, že by jiní o nich smýšleli, aby je mordovali. Háj. — Někteří na ně pravili, že by lid bouřili t. j. že lid bouří. Háj. — Každé se, co by nejlépe dělati uměla, otázala t. j. co nejlépe dělati umí. Háj. — A to tak jasně mluvila, jakoby nic nemocna nebyla. Pass. — Ti, kteří byli na lodí, mluvili řecky (mnějíce,

Hosted by Google

by nerozuměl), že by on byl císař. Háj. — I domníval se, že by opilá byla. Br. —

c) K vyslovení děje následného. Děj ten může býti jakosti skonalé aneb neskonalé, děj pak hlavní všech časův, jako:

Jest nesnadné věřiti, by tak velikého zboru prosba nebyla uslyšána t. j. že nebude uslyšána. Pass.— Ale poněvadž vidí, že by s jeho dobrým nebylo, že by krupami a větry vykláceno bylo, protož obilíčko do stodoly své veze. Bor. — A nemni, by kdy odtud vyšel t. j. že kdy odtud vyjdeš. Pass. — Nenaděj se, aby jej strachem naklonil. Mudr. — A když neměli, odkud by zaplatili, odpustil oběma. Br. — I nedomnívali se tehdáž, aby nad nimi panovali t. j. že panovati budou. Zyg. — A zdali mníš, by na tomto lidském uhanění dosti bylo? I po smrti musíš za to v peklech hodné muky trpěti. Let. Troj.—

Pozn. 1. K zřejmějšímu vytknutí následnosti opisuje se v těchto příčinách optativ velmi zhusta pomocí časoslova mám s infinitivem, jako: On sám věděl, coby měl učiniti. Br. — Oni se domnívali, že by se hned mělo zjeviti království boží. Br. — Úplně veříce, že by je Palamedes měl zraditi Trojanským, i chtěli naň udeřiti. Let. Troj. — Nemyslilť jsem já, abych měl kdy viděti tvář tvou. Br. *) — Nevěří zajisté, by se měl navrátiti z temnosti. Br. — Nedomnívejte se, bychť já na vás žalovati měl. Br. — A naučím vás, co byste měli činiti. Br. — Veděl na počátku, kdoby ho měl zraditi. Br. — Řídčeji se toto opisování děje při předchodnosti děje aneb při součastnosti jeho. —

2). Po časoslovech chtění, usilování, rozkazování a j. p., pak ve větách účelných, účinkových a přídavných vynáší se optativem minulým děj, který z obsahu věty hlavní vyrostá, tudy který k větě hlavní následný, budoucí jest. Ku př.:

---

*) V lat. Me visurum esse faciem tuam non judicaveram.

Hosted by Google

Kněžna Libuška žádala, aby synové její při ní na Vyšehradě chováni byli. Háj. — On prosil, abych šla pro sestru. Svěd. — On o to péči má, ať by se dobře vedlo tobě. Mudr. — Napomínám, aby především činěny bývaly pokorné modlitby. Br. — Ti ukládali o něm, aby ho zahubili. Br. — I uprosila to na císaři, aby všickni křesťané byli zahlazeni. Pass. — A kdo jest ten pastýř, kterýž by se postavil proti mně. Br. — Jdi a postav strážného, kterýž by to, což uhlédá, oznámil. Br. — A slíbil mi poslati některého ze svých učedlníkův, jenžby mě od mé nemoci uzdravil. Pass. —

3). Ve větách hlavních a pak ve větách podmiňovacích užívá se optativu toho, když sobě žádáme, aby na místě věcí přítomných aneb nastávajících jiné do skutku vstoupily, předpokládajíce spolu, kdyby se to stalo, že by za sebou jiné činy, jiný stav věcí nesly, jako:

Kdo ho nezná, koupil by ho. Prov. — Pročež bych tedy nadarmo pracoval? Br. — Jakž bych já tedy jemu odpovídati mohl? Br. — Jestliže bychom my Trojanské všecky zbili, město obořili a je u věčnou službu podrobili, žádný nás z toho spravedlivě nebude moci viniti. Let. Troj. — Bych umřel dnes neb zejtra, odkáži všecko jemu. Svěd. — Kdybych tam šla, nic bych dobrého nesvedla. Svěd. — Kdybych já tam nechodila, nebyla bych ulána skrze ni. Svěd. — Pán náš kdyby s námi častěji býval, mnoho by dobrého v tomto království způsobil. Háj. — Kdybychom se sami rozsuzovali, nebyli bychom souzeni. Br. —

Pozn. 1. V těchto příčinách vynášejí se větami vedlejšími děje, které k větám hlavním současné jsou aneb i předchodné, ačkoli oboje věty k budoucnosti hledí, jako: Já na tento čas nemohu toho učiniti a to proto, neb lidu žádného nemám a také ještě krále Ladislava v Uherské zemi není, by

Hosted by Google

byl, jistě vím, že by mi lidu něco poslal služebného. Háj. — Pozvav k sobě z svých, jim přikázal, aby těla sv. Damiana, kdyžby umřel, podlé něho nepochovávali. Pass. — Po druhém rokování na tom zůstáno, kdyžby kdo umřel, ten díl aby zase na kníže připadl. Háj. — Ale i nyníť vím, že cožkoli požádal by od Boha, dá tobě Bůh. Br. —

Pozn. 2. Řidčeji užívá se o věcech minulých tohoto optativu minulého, jako: Kdyby na nás hrnci neházel, neřekl bych mu nic. Svěd. —

B) Optativu dávnominulého užívá se toliko o věcech minulosti a to:

1). Ve větách žádacích a podmiňovacích, když sobě přejeme, aby na místě věcí v skutku sběhlých byly jiné nastoupily, ukazujíce spolu k účinkům odtud vycházejícím, jako:

Ó by byl zahynul ten den, v němž jsem se naroditi měl. Br. — Ó by noc tu mrákota byla opanovala, aby nebyla připojena ke dnům roku a v počet měsíců nepřišla? Br. — A kterak bych já byl šťastný člověk, bych se byl k tomu přihodil, abych byl tu se s nimi sešel. Pass. — By byl v tu chvíli nepřispěl, mnoho by byl lidu ztratil. Let. Troj. — A by tu byl blíž les nebyl, nijeden by byl z mužův smrti nezbyl. Dal. —

Pozn. 1. Účinek, který z věty hlavní vychází, vynáší se také optativem dávnominulým, když se minulost jeho s důrazem vytýká, jako: Ten den ó by byl obrácen v temnost, aby ho byl nevyhledával Bůh s hůry. Br. — Ó kdyby ch byl zahynul, aby mne bylo ani oko neviděl o! Br. — O málo, že by byli skouzli z cesty krokové mojí. Br —

2). V otázkách závislých a ve větách předmětných po časoslovech uznamenání, domnívání, oznamování a j. p., když věty tyto k minulým větám hlavním předchodné jsou a pominulé, jako:

Nemohli zvěděti, odkud by se to bylo stalo. Let. Troj. — A když ta bouře trvala, Řekové otázali se Kalchanta, pročby se bylo strhlo to povětří.

Hosted by Google

Let. Troj. — Střelec sám vyznal, že by se byl nás jistě chybil. Vrat. — Pravil zajisté, že by bohové, jimž se klaněla dávná spohanilost Řecká, Trojanského města byli dobývali. Let. Troj. — Ptal se snažně, kdoby ho byl zabil. Let. Troj. —

Pozn. 1. V rodě trpném užívá se optativu minulého byl bych chycen, byl bych chytán, býval bych chycen, býval bych chytán o všech časích a to: a) O budoucnosti a následnosti, jako: Ó by jati byli v zlých radách svých, kteréž vymýšlejí. Br. — Kdyby moudrost učením docházína byla, ta by musila v knihách býti. Mudr. — A bála se, aby od něho úkladně nebyla zastřelena. Háj. — b) O současnosti, jako: Nebývá toho v kraji našem, aby vdávána byla mladší dříve, než prvorozená. Br. — Mně pak to za nejmenší věc jest, abych od vás souzen byl. Br. — c) O minulosti a předchodnosti, jako: Kdyby byl zabit od loupežníků, pobrány by byly jemu peníze i oděv. Háj. — Byl-li by v domu jímán, byl by hospodář přátely svolal. Pass. — Nikdy nečtem, by kdo tak milován byl. Let. Troj. — A pocítila na těle, že by uzdravená byla od neduhu svého. Br. — A když zvěděli Židé v Thessalonice, žeby i v Beryi káz áno bylo slovo boží od Pavla, přišli také tam, bouříce zástupy. Br. — Z toho jest viděti, že optativ minulý jak rodu trpného tak činného neobmezuje se určitou dobou a že tudy bezčasný jest. Do jaké doby padá, to z řeči a jejího spojení snadno se pozná. — Formy dávnominulé byl bych chycen byl, byl bych chytán byl, byl bych chycen býval, byl bych chytán býval teprva v novější době se naskytují, jako: Ludvík byl by to předce učinil, kdyby byl méně opanován býval odjinud a více jednal podlé vlastních vnuknutí. Mal. —Tím ovšem nepověděl, coby nebylo tvrzeno bývalo již od jedné části sněmu. Mal. —

Pozn. 2. Ve větách podmiňovacích klade se zhusta místo optativu dávnominulého optativ minulý a to: a) Ve větě hlavní, když skonalost děje s důrazem vynášíme, jako: Byť mne dobrota má nezdržovala, dávno bych tě skrotil. Solf. — Ó bych měl meč v rukou, jistě bych tě již zabil. Br. — b) Ve větě vedlejší, když se děj minulý buďto za současný aneb za děj vůbec platný klade, jako: Kdybych co zlého viděl, já bych toho netrpěl. Svěd. — Nebyli by Čechové nikdy na to pomyslili ani se o to pokou-

Hosted by Google

šeti směli, aby říši s výtězným vojskem protáhli, kdyby jich Němci při pokoji nechali a nedráždili. Vel. — I již by jim byli odolali, by nepřišli čaroději v nově. Rkk. — Kdyby nás chtěl hospodin usmrtiti, nebyl by přijal z rukou našich oběti zápalné aniž by na tento čas byl nám ohlásil věcí takových. Br. —

Pozn. 3. Obzvláštně to platí o optativě časoslova jsem, při kterémž se formy dávnominulé z příčin libozvučnosti neužívá, kteráž jen když jest záporná, hustěji se sbíhá, jako: Kdyby ty byl zde, bratr můj byl by neumřel. Br. — Ty by jsi byl válel s krahujem, kdyby tobě bylo srdce udatno. Rkk.— Dobře by bylo, by byl nikdá do mého domu nechodil. Pass. — Kdyby ty byl na něho nevolal, nebylo by z ničehož nic. Svěd. —

Hlava XIII.

O jmenných formách časoslovných.

1). O infinitivě.

§. 260. Infinitiv nebo způsob neurčitý (modus infinitivus) staví na jevo činnost časoslova v její samostatnosti bez všelikého omezení, které se činí vytýkáním osoby, čísla, času a způsobu. Z původu svého jest infinitiv odtažné jmeno podstatné, odvozené od kmene časoslovného přičiněním přípony ti aneb jak se jiným za pravé zdá, přípony tu a podlé toho rovnal by se infinitiv druhému supinu latinskému. Co se pádu dotýče, podobá se, že jest to dativ*), čemuž i to nasvědčuje, že jakož se místo dativu kosti, zeti s přehláskou zpáteční pravilo kostiu, zetiu, rovněž

*) Podlé Schleichra byla prvotní koncovka infinitivu — tvai, odtud povstalo staropruské — tvei, pak litavské — tė místo — tai a konečně slovanské — ti.

Hosted by Google

tak že se i v starém passionálu praví učinitiu, bítiu místo učiniti, bíti, jako: Toho nemóžeš jinak učinitiu. — I káza jim ju metlami bítiu. — Avšak časoslovnou povahu svou podržel infinitiv v tom, že se vždy s pádem toho časoslova pojí, od kterého se odvozuje, a pak že se toliko příslovcí dá místněji omeziti, nikoliv však jmeny přídavnými. Odtud užívá se infinitivu, když se cíl a účel vytýká, kam činnost podmětu směřuje. V této příčině jest:

I). Podmět, jenž činnost infinitivu vykonati má, spolu i podmětem věty. Věc ta sbíhá se:

1). Po časoslovech nepřechodných chtění, snahy a chystání se, jako chci, žádám, volím, myslím, hledím, hledám, snažím se, usiluji, namáhám se, přičiním se, chystám se, strojím se a j. p. Ku př.:

Chtěl se hádati s ním. Br. — Nechtěl propustiti jich. Br. — Žádám něco ve světě zkusiti. Kom. — Hledí se lidu obecnému zalíbiti. Vel. — A tu zvěděl, že hledá i jeho zahubiti. Let. Troj. — A uslyšav Farao tu věc, hledal zabíti Mojžíše. Br. — Veškeren lid usiloval podvrátiti zeď. Br. — A když uslyšel slova jeho, hned usiloval král usmrtiti jej. Br. — Ale žádameť od tebe slyšeti, jak smýšlíš. Br. — Zdali zabíti mne myslíš? Br. — Zdaliž jen z slov mne viniti myslíte? Br. — Tak jemu učiňte, jakž on myslil učiniti bratru. Br. — Snaž se přijíti ke mně. Br. — Obět činíce hříchy své smazati se vynasnažovali. Kom. — Slon namáhal se baviti je. Jung. — V tom opět od přirození příklad vzíti přičiníme se. Kom. — Již jsem takový, jaký jsem se včera býti chystal. Mudr. — Ten se nechystá svědomí nepoškvrněného zachovati. Mudr. — Každý se pokoušel

Hosted by Google

druhému jeho statek odciziti. Vel. — Nestatečný darmo se bojovati pokusí. Vel. —

2). Po časoslovech obtěžování-si, zdráhání-se, váhání, odporování, jako váhám, meškám, prodlévám, zanedbávám, odkládám, obmeškám, odpírám, zdráhám se, zpěčuji se, zbraňuji se, zpozdím se, vzdaluji se, ostýchám se, obleňuji se, neleknuji se, obtěžuji si, netáhnu a j. p. Ku př.:

Řekové váhali se odtud hnouti. Let. Troj. — I prosil jsem, aby nedlil mi ukázati toho. Kom. — Viděla, ano čeled dlí dáti místo odpočívání. Let. Troj. — Kdyžby učinil slib, neprodlévej splniti ho. Br. — A nemeškal mládenci učiniti toho. Br. — Z hojnosti obilí neobmeškáš prvotin obětovati. Br. — Proč prodlévají vraceti se domů vozové jeho. Br. — Nyní tedy proč zanedbáváme přivesti zase krále. Br. — A neodkládám ostříhati rozkazu jeho. Br. — Jestližeť jsem něco smrti hodného spáchal, neodpírámť umříti. Br. — Nebo neodepře mne dáti tobě. Br. — Ale ten mladý jonák zbránil se toho učiniti. Vel. — Bohu i pracně sloužiti se neliknuj. Kom. — Císař mněl, by se pro svou hrdost přijíti oblenil. Pass. — Nelenuj se navštíviti nemocného. Br. — Ten toho budoucně činiti se vzdaloval. Br. — I dokudž zpěčovati se budeš přikázání mých ostříhati? Br. — V radu se přijíti zpozdil. Pass. — A musí tu učitel neliknovati se k každému osobně přihlédati. Kom. — Těch se ostýchala dotknouti duše má. Br. — Neboj se sstoupiti do Egypta. Br. — Styď se tak mluviti. Svěd. — A jakžkoli ten přeudatný muž v posledním zástupu byl, netáhl se však k boji přiblížiti, až byl především první. Let. Troj. — Nelitoval sobě veliké summy stříbra dáti za to místo. Bor. — Mnozí manželé nelitují sobě velkého nákladu učiniti při pohřbu svých

Hosted by Google

manželek. Bor. — Prosili ho, aby sobě neobtěžoval přijíti až k nim. Br. — Nic sobě neváží prolévati krve. Br. —

3). Po časoslovech uložení, slibu a povolování, jako uložím, usoudím, umyslím, slíbím, zaslíbím, přiřknu, připovídám, povoluji, uvoluji se a j. p. Ku př.:

Poznávám, že tě usoudil bůh zahladiti. Br. — Neb jsem umínil tu přes zimu pobýti. Br. — Usoudili jsme i chrámu jim zase postoupiti. Br. — Kterýžto ostrovec uzřev to kníže umyslil své děťátko s umrlou matkou tu ostaviti, než rybám v moře sníst dáti. Pass. — Tu zemi zaslíbil dáti hospodin otcům vašim. Br. — A ti kupci touž váhu oleje na každé léto jim dávati slíbili. Pass. — Nyní tedy umínil jsem učiniti smlouvu s hospodinem. Br. — A všelijak snažně jim přijíti na pomoc připovídali. Br. — Tam vždycky něco nového uhlédati a uslyšeti doufají. Kom. — A lítost měl Bůh nad tím zlým, kteréž řekl učiniti jim. Br. — V potřebách vašich vám se propůjčiti uvolujeme. Jung. — Až se jeden našel, kterýž se písek mořský v počet uvesti podvoloval. Kom. — Uvolujeme i zapřísaháme se nepřátelům až do poslední krůpěje krve se brániti. Jung. —

4). Po časoslovech počínání a přestání, moci a povinnosti, jako počnu, začnu, zůstanu, přestanu, přivykám, navykám, zvykám, učím se, stačím, umím, mohu, smím, musím, zavázán jsem a j. p. Ku př.:

Lid utíkati počal k poušti. Br. — V ten den začnu tebe zvelebovati. Br. — Tu jsem již začínal běhu světa vyrozumívati. Kom. — Tamť bezbožní přestávají bouřiti. Br. — Ptal jsem se těch dítek, mají-li co jísti. Oni pravili, že mají dosti jísti. Svěd. — A od toho dne více králem Polským psáti se přestal. Háj. — Úlomek s hrotem v něm

Hosted by Google

věžeti zůstal. Let. Troj. — Umí se k lidem chovati. Vel. — Neumím jmen proměňovati. Br. — Ó by v slávě světa pohřižení na tento i jiné mnohé příklady hleděti i pamatovati uměli. Br. — Učte se dobře činiti. Br. — A bude zákon ten míti při sobě a čísti jej bude po všecky dny života svého, aby se naučil báti hospodina boha svého. Br. — Zvykl jiné haněti. Vel. — Papoušek výslovná slova formovati zvyká. Vel. — Přivykejž medle s ním choditi a pokojněji se míti. Br. — Protož nemohuť já zdržeti ust svých. Br. — To před těmi svědky učiniti smíš. Mudr. — Ten musí pykati, kdo kvapí souditi. Brikc. — Takliž pak i vy i my zemříti máme v tomto zavření? Let. Troj. — Tu oběti své přinášeti zavázáni jsme. Br. — Toho by ruka lidská všeho popsati nestačila. Pass. — Chceš-li ten poklad viděti, musíš se tak, jakž my tobě rozkážem, zachovati. Háj. —

Pozn. 1. Po časoslovech počínání a přestávání klade se toliko forma infinitivu neskonalá, nikdy však skonalá, jako: Přestaniž mne zdržovati. Br. — Dýchati přestal. Kom. — Počal mluviti. Br. — Uhří počali se velmi plašiti. Háj. —

5). Po jmenech podstatných a přídavných smyslu podobného, jako žádostiv, dlužen, povinen, mocen, silen, úmysl, žádost, moc, příčina a j. p., v kteréžto příčině se infinitivem ta stránka vytýká, v které se řečená vlastnost podmětu ukazuje, jako:

V stínu jeho žádostivá jsem byla seděti. Br. — S tebou jsme povinni rytířsky pro obecné dobré na všech místech státi. Pass. — V té věci obžalovaný dlužen jest jemu odpovídati. Brick. — Nebuďme lenivi bráti a dosahovati toho, což se nám od boha podává. Bor. — K ničemuž jinému tak hotovi nebyli, než praviti neb slyšeti něco nového. Br. — Mocenť jest zajisté bůh zase vštípiti je. Br. — Máme se znáti, že jsme přemalí sloužiti Bohu. Štít. —

Hosted by Google

Já jsem silen vás pozvati ku pokání, ale on silen jest k hříchův odpuštění. Jung. — Nižádný důstojnější není té růžky nésti, než ty. Pass. — Nenávidí hospodin noh kvapných běžeti ke zlému. Br. — Neb my jsme také již všudy v nebi mezi všemi anděly ptaly, byl-li by kdo mezi nimi dostatečný tu výpověď na se vzíti a svět vykoupiti. Kom. — Lidu cizímu nebude míti práva prodati ji. Br. — Zda toho nevíš, že mám moc živiti a umrtviti. Pass. — A prosím ho, aby tedy sobě práce nevážil mne skrze svět provesti. Kom. — Muží bratří, máte-li úmysl jaké napomenutí učiniti k lidu, mluvte. Br. — Jest toho úmyslu, pořízení o statečku svém učiniti. Svěd. — Jim nebylo potřebí před cizím pánem se souditi. Plác. — Každý téměř žádostí dojíti jich hořel. Kom. —

b) Ve všech těchto příčinách jest podmět věty spolu podmětem infinitivu. Když se tedy týž infinitiv vynáší jmeny, srovnají se jmena ta s podmětem věty v pádě aneb kladou se do instrumentálu, při jmenech pak přídavných srovnání učiní se i v rodě a čísle. Ku př.:

a) Skutkem pak také máte věrni pánu býti. Štít. — Oni musejí zbaveni býti té cti, já nemusím. Br. — Umímť i snížen býti. Br. — Aniž sobě žádej dlouho, ale dobře živ býti. Kom. — Žádali raději zbiti býti, nežli zjímáni. Let. Troj. — Nemohli skrze zákon Mojžíšův ospravedlněni býti. Br. — Ty pak se živ býti stroj. Kom. — Jsem dlužen nad jiné býti věrný. Let. Troj. — Chci jeho učedlník býti. Pass. — Já toho soudce býti nechci. Br. — Však já netoliko svázán býti, ale i umříti hotov jsem v Jeruzalémě. Br. — Chceme mu rádi právi býti. Svěd. —

b) Nebylo nikdá slýcháno, aby měl býti jakým loupežníkem. Svěd. — Turkem býti chce. Vrat. — Pravdy obhájcem býti se snažuji. Kom. — Což bývá, když nastrojí ho, aby člověkem býti toužil.

Hosted by Google

Kom. — On jest počal býti mocným na zemi. Br. — Ty tedy řečným býti se vystříhej. Kom. — Zdaliž může člověk spravedlivějším býti, nežli Bůh. Br. — A tito lidé mimo všecky, co jich svět má, pobožnými býti příčinu mají. Kom. — Nemůž dobrým býti, kdož života od mysli nepočne. Mudr. —

Pozn. 1. Podmět věty jest i podmětem infinitivu při mluvení způsobech mám, vím, nemám, nevím co (z čeho, čím a t. d.) s infinitivem, něm. ich habe (keine) Urſache zu, ich habe (keinen) Grund zu, ich habe die Mittel (nicht) zu, ich weiß (nicht) zu a j. p. Ku př.: Milý příteli, nemáš proč plakati ani nad čím naříkati, ale máš mnohem raději z čeho se těšiti, žes tak dlouho takového daru a klénotu užíval, jejž jsi při sobě měl. Bor. — Jak nemám čeho litovati? Bor. — Neměla jsem na čem prodávati. Svěd. — Nemají nač živi býti. Svěd. — Nevím sobě co počíti. Br. — Já nevím jak a čím tobě zadosti učiniti. Kom. — Má žalobník uručiti, aby pohnaný věděl a mohl kde škod svých a na kom postihnouti. Všehr.*) — Srovnej §. 207, 1. Pozn. 1. —

II. Podmět, jenž činnost infinitivu vykonati má aneb od ní upustiti, stojí v dativě. Věc tato sbíhá se:

1). Po časoslovech dání, rady, rozkazování a dovolení, jako dám, pomáhám, radím, poroučím, přikazuji, káži, dopouštím, dovoluji a j. p. Ku př.:

Dal mu jísti a píti. Us. — Tu sobě jísti vaří. Preff. — Také nám jísti a píti hojnost dal. Vrat. — Zjednej mu, co jest koliv třeba, píti a jísti.

---

*) Německé wiſſen zu vynáší se: a) Když se na zběhlost a umělost rozumí, pomocí umím, jako: Er weiß zu ſpielen, umí hráti; er weiß nicht zu zürnen, neumí se hněvati — b) Když se táhne na prostředky, příčiny a předměty, pomocí vím, mám čím, (proč, co a t. d.), jako: Er weiß ſich nicht zu vertheidigen, neví se jak brániti, nemá se čím brániti; ich habe nichts zu ſchreiben, nemám (nevím) čeho psáti: c) V jiných příčinách dá se i indikativem času přítomného aneb minulého vynesti, jako: Ich weiß mich gut zu erinnern, dobře se pamatuji, v paměti to dobře mám, jsem toho dobře povědom, to mi jest v dobré vědomosti; er wußte ſeine Würde gut zu behaupten, své důstojnosti dobře obhajoval (ochraňoval) a j. v. —

Hosted by Google

Svěd. — Nedala mi těch šatův nositi. Svěd. — Já všem radím k bohům míti poslušenství. Let. Troj. — Takovým všem svatí andělé z hříchu jako z vězení vyjíti pomáhají. Pass. — Přepustíme jim mluviti. Pass. — Dopustili jim odjeti do svých vlastí. Let. Troj. — Kázal raněné dospělým lékařům léčiti. Let. Trój. — Vlasta krašším dívkám se kázala líčiti. Dal. Nařídil mu to učiniti. Jung. — Dej nám bez meškání věděti sem na toto místo. Solf. — I rozkázal jsi mu vystavěti město jmenu svému. Br. — A přikázal jsi jemu milovati cestu svou, ale pominul jí. Br. — A poručil jí rozkošnou večeři připraviti. Let. Troj. — Nedej přemoci srdce svého zármutku. Br. — Ale ona rozkázala jim vstoupiti na střechu. Br. — Dobře-li jsem pak přeložil čili zle, jiným to rozeznati poroučím. Hr. Jel. —

2). Po časoslovech odpírání, zbraňování a zapovídání, jako bráním, zbraňuji, zabraňuji, překážím, hájím, zakazuji, zapovídám a j. p. Ku př.:

Nechte dítek a nebraňte jim jíti ke mně. Br. — Nebudiž nám zbráněno obětovati oběti hospodinu v jistý čas. Br. — Vám právo zbraňuje povolati krále Franského. Vel. — Proč nezabráníš Paridovi jeti do Řecké země. Let. Troj. — V Římě mu bylo umříti osudem zahájeno. Hr. Jel. — Každému pak, kdo kupoval, zapovědělo se odvírati. Kom. — Ona jest oznámila, že já mu nehájím oženiti se, než aby mi jí do domu nevodil. I bylo také rozmlouváno o krám postřihačský, aby mu nehájila v něm dělati, když se ožení. Svěd. — Zaporuč mu do toho domu choditi. Jung. —

3). Po jmenech přídavných a podstatných vytýká se infinitivem ta stránka, v které se vlastnost řečená na jevo staví, jako:

Hosted by Google

Výtejte vy, paní drahné, vy jste mladým žáčkům viděti hodné. Mast. — Jimžby milá byla pravda slyšeti i od oslice. Štít. — O velikou věc jsi se pokusil, ale bohu jest snadna učiniti. Pass. — Ten džbán zdál se jí nésti těžek. Vyb. litt. — Těžeks' mi nésti, můj pane. Výb. litt. — A byla jemu svoboda dána v obém vojsku bývati. Let. Troj. — Dává se vám volnost z toho sobě vybrati, co nejlepšího. —

Pozn. 1. Když podmět infinitivu jest povahy všeobecné a neurčité, jako jsou člověku, lidem, někomu, tobě, tehdy se obyčejně vypouští, jako: Totoť jest slovo, kteréž přikázal vykonati hospodin. Br. — Zkušení tomu věřiti velí, co pověděti chci. Mudr. — Rozkázal lodí stroskotati. Háj. — Poručil při hrdle ho zůstaviti. Jung. — A jest ovoce to velmi rozkošné, ale zploditi nesnadné. Rožm. — Ta voda jest dobrá píti ráno i večer. Čern. — Ač je tuto i škodný oheň, avšak zhříti se jest dobrý. Pass. — O čemž dále psáti není k tomu čas příhodný. Byl. —

4). Když se v příčinách těchto infinitiv vynáší jmenem a časoslovem býti a j. p., tehdy se jmeno to:

a) Klade do dativu aneb instrumentalu a srovná se s svým podmětem podlé pravidel shodnosti, jež mezi přísudkem a podmětem jest, jako:

Žádné věci nedopouští život lidský býti ze všech stran blahoslavené. Hr. Jel. — Nebraňte mu milosrdnému býti. Zyg. — Bůh pak dejž vám jednomyslným býti vespolek. Br. — Dopustíte-li ženám rovným býti mužům? Vel. — Dal jim moc dětem božím býti. Ev. Ostr. — Dal jim moc syny božími býti. Br. — Apoštol jim udatnými býti rozkázal. Zyg. — Ty věci nedopouštějí muži křivým ostati. Zyg. — Nebraňte jim býti dobročinnými. Us. —

b) Aneb převede se jmeno přídavné v příslovečný dativ neurčitého rodu středního a při časoslovech pak do dativu příčeští trpného rodu středního aneb aby-

Hosted by Google

chom tak řekli, do dativu gerundia, kterýmižto formami se právě stav vytýká, v který se podmět infinitivu uvésti má. Vazba tato jest při jmenech přídavných v této příčině nejoblíbenější, jako:

Tobě věk a léta veselu býti překážejí t. j. býti k veselu, po veselu. Mudr. — Kázal všem k boji býti hotovu t. j. býti k hotovu, býti po hotovu. Let. Troj. — A všemu lidu netoliko v tom městě obývajícímu, ale ve vší té Lucké krajině jeho poslušnu býti přikázali. Háj. — Její prosby dej nám účastnu býti. Br. — Aniž jim dej ve mně tak silnu býti. Štít. — Odmlouvá tobě živu býti t. j. na živě býti. Jung. — Ona mněť vždy prázdnu jíti nedá t. j. jíti po prázdnu. Flaš. — Nedejž mi zahanbenu býti t. j. býti na zahanbenou, býti po zahanbenu, býti v zahanbení. Br. — Nemá jim dáti obmeškánu býti t. j. v obmeškání býti. Štít. — Zabránil jim nahu bojovati t. j. po nahu bojovati. —

Pozn. 1. Dativy veselu, hotovu, účastnu, zahanbenu, jichž se při vazbě dativu s infinitivem nejraději užívá, nejsou nic jiného, než dativy cíle aneb vztahu od rodu středního veselo, hotovo, účastno a t. d. odvozené. Mimo vazbu dativu s infinitivem užívá se toho dativu nyní jen s předložkami k, po. Tak můžeme místo vazby: To jest podivné, radostné, jsem tich, ty věci jsou různé, šermíři nazi bojovali, protož nyní buďte hotovi, to jest mi těžké a t. d. říci: To jest ku podivu, k smíchu, k radosti, jsem po tichu, ty věci jsou po různu, šermíři po nahu bojovali, protož nyní buďte po hotovu, to jest mi na těžkost, jsem na prázdno, po prázdnu a t. d. — Tak se též místo vazby, která se v žalmě 103, 27. bibl. Mel. nalézá: Drak ten, kteréhož jsi stvořil ku posmívání jemu, klade v nejstarším překladě žalmův: A ještěr ten, jehož jsi stvořil ku pojhrávánu jemu t. j. na pohrávanou jemu. (Vyb. litt. I. str. 62), což Bratří takto vyložili: Tam jest i velryb, kteréhož

Hosted by Google

jsi stvořil, aby v něm (t. j. v moři) hrál.*) — Odtud též patrno, že se dativy ty nevztahují ku podmětu infinitivu, nébrž k samému infinitivu, jejž spůsobem příslovečným místněji omezují, a pak že výrazy býti milovánu, oklamánu a j. p. srovnati se dají s latinským esse amando, decipiendo a t. d. — Podobně praví se: Dal mu za vyučenou, drž na zapřenou, dali mu na vystoupenou, na rozmyšlenou, to jsem měl na vyřízenou a j. p. — A tak se dá i vyložiti věta: Králové posílali večeři majícím utracenu býti t. j. majícím býti na utracenou, k utracení. Vel. — Jakož tudy podstatná forma ticho od přídavné tich, ticha, ticho samostatností svou se dělí, rovněž tak odděliti jest podstatné milováno, zahanbeno, což jest toliko, jako milování, zahanbení a j. p., od přídavných milován, —a, —o. Tyto formy mají se k sobě podobně, jako latinské gerundium k gerundivu. —

III. Když podmět, jemuž činnost infinitivu vykonati jest, v dativě stojí, tehdy vazba ta slove vazba dativu s infinitivem. Vazby této užívá se i tehdy, když o činnosti infinitivu výrok činíme, tak však aby jeho obsah a cíl v též činnosti se na jevo stavěl. V těchto příčinách pokládá se infinitiv za podmět věty. Zde rozeznati jest trojí věc:

1). Podmět činnosti infinitivu vytýká se zřejmě, avšak tak, že není závislým na výroku, jejž o činnosti té vynášíme, ku př.:

I boží spůsobení jest, mladším starších poslouchati t. j. v tom, aby mladší starších poslouchali. Štít. — To žádná není hanba, pravili, nižšímu pokořiti se vyššímu t. j. aby nižší se pokořil. Háj. — Můžete-li z té číše píti, již čas jest, mně všicku vypíti. Dal. — Jiné jest, tělesné věci vzíti na se neb v se tu proměnu, a jiné duchu. Štít. — Ženě míti dlouhé vlasy, poctivé jest. Br. — Pane, dobré jest, nám tuto býti. Br. — Nic není lepšího,

*) Ve vulgatě: Draco iste, quem formasti ad illudendum ei. — A podlé hebrejštiny: Balaena, quam formasti ludendo in eo (t. j. in mari). —

Hosted by Google

než veseliti se člověku v skutcích svých t. j. než aby veselil se člověk. Br. — Nic mrzčejšího není, než člověku vážnému jedněmi ústy i mudrovati i blaznovati. Mudr. — Však by nám bylo slušněji, jednomu každému z nás se ctí umříti, než beze cti na světě býti. Háj. — Protož lépe jest býti dvěma spolu, nežli jednomu t. j. aby byli dva spolu nežli jeden. Mel. bibl. — Ale dívce porodíti bez mužského dostoupení vyniká nadevše práva přirozeného běhu t. j. aby dívka porodila, to vyniká a t. d. Pass. — Blázna haněti není to obyčej moudrých lidí, avšak také blázna ctíti jest, jako v létě býti sněhu t. j. jako aby v létě byl sníh. Tkadl. — Vždy škodí prodlévati hotovým. Let. Troj. — Mně pak přidržeti se boha dobře jest a položiti v pánu bohu naději mou. Mel. bibl. —

2). Když se podmět infinitivu k výroku věty táhne a jím se obmezuje. Věc tato sbíhá se:

a) Po časoslovech bezosobných udá se, hodí se, přihodí se, nahodí se, líbí se, stýště se, dostane se, pak sluší, náleží, přísluší, přináleží a j. p., jako:

To slovo jemu takéž se čísti nahodilo. Pass. — I udává se takovým často čelem místa dojíti. Všehr. — Na smrtedlné teprv posteli činiti pokání řídkým se zdaří. Kom. — Některou noc nedostalo se jí usnouti. Svěd. — Tělu lidskému předivných věcí dělati přijde. Kom. — Ne všechněm se toho najíti dostává. Kom. — Králi se líbilo nás do řecké země vyslati. Let. Troj. — A tím spůsobem všechněm jako ze hry učiti se přijde. Kom. — Stýště mi se živu býti. Br. — Nenáleží nám tak učiniti. Br. — Tehdy jemu nastávalo se potýkati s nepřítelem. Bor. — Dobrému a moudrému všeho prvé rozumem zkusiti sluší, než válkou nebo soudem. Všehr. — I moudrým nahází

Hosted by Google

se klesati. Br. — Smyslům vidění a slyšení nejednou zbloudíti a zmýliti se nahodí. Br. — Lehčeji mi to přichází vnitř nositi. Br. —

b) Při výrazích přídavných mílo, těžko, teskno, snadno, bezpečno, možno, platno, škodlivo, užitečno a j. p. Ku př.:

Není nesnadné hospodinu zachovati v mnoze aneb v mále. Br. — Lidem jest přirozené umění žádati. Kom. — Protož těžko mi náramně na jeho smrt patřiti. Let. Troj. — Než což platno bylo Trojanským mnoho zabíti Řekův. Let. Troj. — Jest těžko lidem moci boží se protiviti. Háj. — Smrti jí nelze bude zbýti. Dal. — Rovně jest mu na kázání jíti, jako jinam se obrátiti. Cap. — Jmeno to pojmenovati duši jest sladko. Pass. — Pravdě nelze zahynouti. Rožm. — Jim tolikéž jest zhřešiti přísahou, jako obecnou řečí. Mudr. —

3). Když podmět infinitivu všeobecný a neurčitý jest, jako jsou dativy člověku, lidem, někomu a neurčité tobě (něm. man, lat. aliquis), tehdy se vypouští. Odtud to přišlo, že infinitiv zde moc rodu trpného na se béře. Věc ta sbíhá se:

a) Po svrchu řečených časoslovech a jmenech přídavných, jako:

Ne vždy sluší všem věcem věřiti. Pass. — A dařilo se rukama našima vysvoboditi Izraele. Br. — Blahoslaveněji jest dáti nežli bráti. Br. — Však dobře jest se vystříhati příhodami jiných. Rožm. — A tak jsem porozuměl, že i na těch stolicích seděti i okolo nich bývati i jich se dotýkati tím i jiným způsobem nebezpečno. Kom. — Však již až teskno mezi nimi se motati. Kom. — Staré stromy předělávati a přeštěpovati nemožné jest aneb aspoň těžké a nevelmi užitečné. Kom. — Tomu zlému nelze se protiviti pro zastaralost a obyčej

Hosted by Google

Mudr.*) — Lépe jest měšec uraziti než osobu. Let. Troj. — A kterak jest nechutno z suché číše píti? Vyb. litt. — Štěstí nicť neodjímá, jediné to, což míti škodlivé a ztratiti užitečné. Hr. Jel. — Není-li veliké všech předešlých věků obraz před očima míti? Kom. —

b) Avšak infinitiv klade se i při časoslovech osobných, když o činnosti jeho se vypovídá, co za sebou nese, co působí, jako:

Soudce pořikati k hrdlu sahá. Kom. — Neumytýma rukama jísti, toť nepoškvrňuje člověka. Br. — Čekati koho tesklivě smrti se rovná. Kom. — Práškem toho dřeva tělo posýpati zahání pot. Byl. — Prachem aloe rány, vředy, příměty posýpati hojí je. Byl. — Kořen jitrocelový vařiti a vodou z něho ústa proplakovati ukládá bolest zubů. Byl. — Jísti a píti lahodně k podstatě zdraví nepřináleží. Kom. — Rozuměje já tedy, že tu i bez hvězd hádati nenesnadno, kdež uhodnouti pochvalu, chybiti výmluvu má, za marnost jsem položil déle se s tím meškati. Kom. —

Pozn. 1. Místo infinitivu klade se v této příčině i příčestí trpné, které se se svým předmětem srovná a do nominativu klade, jako: Bylina obojí zevnitř přikládaná bolení hlavy odjímá t. j. bylinu obojí zevnitř přikládati bolení hlavy odjímá. Byl. — Kozlíkový kořen vařený ukládá klání a bolení v bocích. Byl. — Vomanový kořen na prach ztlučený spomáhá od vychrkování krví. Byl. — Kosatec na měkko zvařený a přikládaný všeliké zpuchliny rozhání. Byl. — Jinak se praviti může takto: Olej, kterýž z toho kořene a květu strojí, krotí dnavou nemoc. Byl. — Týž prach, kdyžby jej s octem smí-

*) Jako se praví: Není dobře se protiviti aneb nedobře (jest) se protiviti, tak se také praví: Není lze se protiviti, nelze jest se protiviti, nelze se protiviti. Výraz lze jest příslovečný lokal od lho = volno, tak jako dobře od dobro, odtud jest lhota, lhůta, jako od dobro dobrota. Nestvůra novější doby jest forma lzelo m. lze bylo.

Hosted by Google

síla s šátkem na čelo přiložil, s velikým prospěchem zastaralé hlavy bolení oblevuje a ukládá. Byl. —

c) Při jmenech podstatných, kterými se vypovídá, co činnost infinitivu jest, jako:

Také jest odplata pokorně trpěti ztrátu. Štít. — To jmeno slyšeti jest jako nebeský zvuk v uši. Pass. —Největší vítězství jest sebe samého přemoci. Vel. —Nesnadné umění jest penězi uměti vládnouti. Mudr. — Protož napomínati neb prositi mne, abych proti Trojanským bojoval, jest práce ztracená. Let. Troj. — Největší pokuta jest hrdlo ztratiti. Vel.— Jest věc neslušná pravdy nepraviti. Háj. — Menší zlé jest zbořiti jeden dům, nežli všecko město z kořen vyvrátiti. Vel. — Větší jest ctnost zachovati vlast a zemi od zahynutí, nežli království obdržeti. Vel. — Slušným pláčem svých milých přátel potoužiti není hřích, ale znamením veliké lásky. Bor. — To pravá ctnost, zdržeti se od činění toho, co by mohl svobodně činiti a nečiníš. Mudr. —

Pozn. 1. Z věty vedlejší, která se k infinitivu přičiní, zhusta na jevo se staví, jaký v těchto příčinách jest podmět infinitivu, ku př.: To není upřímá spravedlnost chtíti na jiném to míti, čehož sám nezachováváš t. j. tobě chtíti na jiném to míti a t. d. Mudr. — Utěšená zajisté věc, míti takového přítele, jehožby přítomností tak mohl vesel býti, jako sám svou t. j. tobě míti a t. d. Mudr. — Není dosti míti jmeno, že jsi dělníkem, a nedělati, slouti křesťanem a pravdy toho v účastnosti nemíti. Cap. — Někdy se však neurčitý podmět infinitivu táhne do věty vedlejší, jako: Jest pokrytstvo chtíti slouti tím, jímž kdo není. Štít. — Srovnej: Co platno komu snad něco chvalně začíti, čehožby nemohl dokonati. Let. Troj. —

4). Když se při vazbě dativu s infinitivem infinitiv vynáší jmeny s časoslovem býti, zůstati a j. p., tehdy kladou se přísudková jmena ta:

a) Do dativu aneb instrumentalu, a když tomu povaha jich dopouští, srovnají se s podmětem svým v rodě a čísle, jako:

Hosted by Google

aa) Nelze lidskému životu býti dlouhému. Vel. — Není dobře člověku býti samotnému. Br. — Nesluší nám tak nedbanlivým býti. Ctib. — Poněvadž okolo nás chodí a jako ležením kladou se všecky zlé věci, náleží nám podobným býti bohu, to jest přílišně se nebouřiti a nekormoutiti. Koc. — Mnohem jest pěknější věc, pěknému býti, nežli pěkným se naroditi. Hr. Jel. — Jest dobré samotnému býti v čas nesnází a nebezpečenství i prací mnohých. Cap. — Bez něhož tobě není snadné býti udatnému. Flaš. — Samotnému člověku není dobrá věc býti. Mel. bibl. — Nesluší pannám bývati samým, dokudž jsou mlady. Štít. — Sluší každému dobrému býti a své země životem brániti. Dal. — K tomu jest velmi užitečno každému slúze božímu samému přebývati a od hluku lidského někde podál státi. Pass. — Však jest slušné dáti almužnu a samému něco utrpěti. Štít. —

bb) Lépe jest šilhavým býti, nežli slepým. Kom. — Chtíti býti moudrým a nemoci daleko od moudrosti padá. Mudr. — A tak tehdy nikdy nám nedbanlivými nelze býti. Bor. — Nebo to jest a slove právě mravným a ctnostným býti na vše strany. Kom. — Ó divná divnosti, o nevýmluvná dobroto! Bohu, jenž jest veliký nade vše mnění, býti člověkem. Štít. — Manem božím býti větší jest sláva, nežli všeho světa monarchou býti. Kom. — Jistěť lépe bylo pannou nebýti, nežli z panenství pyšnou býti. Štít. — Není dosti běhounem slouti neb býti a však neběžeti. Cap. — Jiná jest stálým, jiná neustupným býti. Kom. — A mílo jim bylo pannami býti. Štít.

Pozn. 1. Místo instrumentalu klade se i akkusativ s předložkou za, jako: Původu mnohem větší jest věc a těžší zakřivého zůstati a nálezem panským odsouzenu býti, než pohnanému. Všehr. —

Hosted by Google

b) Aneb kladou se jmena přídavná a příčestí do dativu rodu středního, jako:

A tak Bůh zná také, pokud jest dobré, někomu déle neb méně živu býti. Phag. — Není sobě co lehce vážiti dobrému člověku na soudu odsouzenu býti a křivu zůstati, buď pohnaný nebo původ. Všehr. — Lépe jest od moudrého býti trestánu, nežli bláznivých lidí pochlebenstvím zklamánu býti. Mel. bibl. — Největší pak nad oboje to jest, boha v srdci pěstovati a od něho pěstovánu býti. Kom. — Toť jest slavného něco, nesmrtelným učiněnu býti. Kom. — Největší umění bylo, povědomu býti, co kdo v čem smyslí a soudí. Kom. — Snažnost přílišná, chtíti býti bohatu, oslepuje srdce člověka. Štít. — Nám náleží toho velice vděčnu býti. Cap. — Jsou pokorni, jakož sluší býti křesťanům pokornu. Štít. — Hodněť jest (panně) nebývati samé rádu i v kostele. Štít. — Lépe jest nám v pokoji živu zůstati, než s našimi přátely a známými zahynouti. Let. Troj. — Jest peněžito, býti rozumnu v právích. Štít. — Dobře živu býti a ctnostně hodí se k zdraví těla i duše. Mudr. — Lépe nám zbitu býti, než těmto chlapům na milost jíti. Dal. — Pakli se komu přihodí kletu býti a snad nevinně, tu sluší opatrnu býti. Štít. —

Pozn. 1. Místo vazby: Jemu nepodobno jest nejmenší věc učiniti — Všem ženám urozeným svobodno bylo jíti, kamž by chtěly, může se podlé svrchu vytknutých příkladův (I, 5. II, 3) říci: Nejmenší věc nepodobná jest jemu učiniti. Pass. — Všecky ženy urozené svobodny byly jíti, kamžby chtěly. Let. Troj.

IV. Obzvláštně pozoru hodné jest časoslovo jsem, když se s infinitivem spojuje.

1) Opisuje se formou budu s infinitivem čas budoucí rodu činného, v kteréžto příčině infinitivem se stav vytýká, v kterém podmět věty bude. Odtud patrno, proč se z pravidla jen s časoslovy neskonalými pojí, jako:

Hosted by Google

Budu prodlévati, pohrávati, dřímati, souditi, se toulati, se zlobiti a j. v. to jest budu v prodlévání, pohrávání, v dřímání a t. d. —

Pozn. 1, Jen zřídka pojí se budu s infinitivem časoslov skonalých, jako: A připojí se k nim cizozemci a přidržeti se budou domu Jakubova. Br. — Nebo bude-li tyto věci činiti, ke všem věcem bude se hoditi. Mel. bibl.

2) Když se časoslovo jsem s infinitivem činem neosobným váže, tehdy znamená možnost, něm. können, vermögen, aneb opisuje se tak rod trpný. Při časoslovech přechodných zůstane předmět jich v akkusativě, a když věta záporná jest, přejde do genitivu, ku př.:

I podali mi jich několik a aj potvorná věc! Skrze každé jináč a jináč viděti bylo. Kom. — I mohlo by se brž státi, by jich nebylo vídati. Alex. — Aby měl býti jakým loupežníkem, nebylo naň toho slyšeti. t. j. nebylo naň toho slýcháno. Svěd. — Avšak šlepějí tvých nebylo znáti. Br. — Tu bylo viděti záři od plamene. Br. — Hlasu pak jejího nebylo slyšeti. Br. — Však tu ještě žádného pole ani cesty nikdež viděti nebylo, nýbrž jako na poušti. Slavat. — Troubili tak, že je daleko bylo slyšeti. Br. — Druhý den moře tak hluboko padne, že je ledva bude viděti. Pass. — Ten den nikdež hory viděti nebude. Pass. — Tam jest vysokou horu viděti. Us. — Zde jest dostati dobré kávy. Us. —

Pozn. 1. Osobně se časoslovo jsem v té příčině pojí toliko s předložkou ku, na a jmenem časoslovným, kterážto vazba do sebe aneb smysl činný má, jako: Ještě-liž jest vám málo lidem býti k obtížení, že i bohu mému k obtížení jste t. j. lidi obtěžovati, že i boha mého obtěžujete. Br. — Ale k potření bude srdce jeho a k zahubení národův mnohých t. j. potře a zahubí národy mnohé. Mel. bibl. — Aneb má do sebe smysl trpný, jako: Všecky pak hory budou bravům ku pošlapání t. j. budou od bravův pošlapány. Br. — Zde jsou žitné chleby na prodej. Us. —

3). Nadto má neosobná vazba časoslova jsem s infinitivem do sebe smysl příslušnosti a nutnosti,

Hosted by Google

něm. es ist zu (thun), es muß (gethan) werden. Myšlénka, která se tou vazbou vynáší, může míti do sebe:

a) Formu činnou, jako: Protož tobě na jeho zápověd nebylo dbáti t. j. nebylo tobě, aby dbal. Pass. — Všechněm jest jednou umříti. Vel. — Samému každému tu cestu jest přejíti. Mudr. — A s hanbou bylo jim pustiti od něho. Štít. — By tomu odporni býti chtěli, jest jim přirození svému se protiviti. Mudr. — A jestliže již jest umřel, tobě jako knížeti jest naším pánem býti. Háj.

b) Formu trpnou, jako: Do skrejší hrobu to vše sstoupí, poněvadž jest všechněm do prachu země složenu býti. Br. — Divčí lsti nemůžete zbýti a od nich vám jest pobitu býti. Dal. — A kdo mi překazí koli, tomu bude nelze zbýti, vždyť mu jest pohnánu býti. Flaš. —

Pozn. 1. Jako se věty činné do rodu trpného převádějí, rovněž tak dá se i v těchto příčinách vazba dativu s infinitivem do rodu trpného převesti, když se totiž podmětný dativ převede do genitivu s předložkou od aneb do instrumentalu, akkusativ pak infinitivu do dativu podmětného, infínitiv konečně do infinitivu rodu trpného, jako: Otci bylo svou dceru býti — od svého otce bylo dceři býti bitu; žákům jest svobodná umění pěstovati — od žákův jest svobodným uměním býti pěstovánu; zvěděli, že jemu jest kliditi jednu svádu — zvěděli, že od něho jest jedné svádě klizenu býti. —

Pozn. 2. Pojem nutnosti drží v sobě infinítiv i po neosobných časoslovech zdá se, vidí se, jako: Knížeti se toho nezdálo učiniti. Haj. — Než vidí se mi, co jsem na které stolici obzvlášť spatřil, všecko vyčítati. Kom. — I vidělo se nám žádného více na vás břemene nevkládati. Br. —

4). Časoslovo jsem s infinitivem má do sebe moc přivlastňovací, v kteréžto příčině se osoba aneb věc, jíž se činnost přivlastňuje, do genitivu klade aneb vynáší se jmeny přisvojovacími. Zhusta přikládají se k genitivu podstatná jmena vlastnost, znamení a j. p., jako:

Hosted by Google

Není moudré rady k vášním patřiti. Let. Troj. — Není spravedlivého soudce něco učiniti nebo pro milost přítele nebo pro nenávisť nepřítele. Boh. Lobk. — Není vaše znati časy a chvíle, kteréž položil otec v moci své. Br. — Má věc jest, každého, kdož mi slouží, opatrovati. Kom. — Vlastnost těla jest růsti, lacněti, žízněti, pokrmu i nápoje užívati, slzeti, nýbrž plakati, po cestě ustávati ano i spáti. Cap. — Dobré milovati a to pro dobré jest znamením dobrého. —

5). Časoslovo jsem s infinitivem má do sebe moc vyměřující a vykládací a jest = jest toliko co, nic jiného není než, slove, jmenuje se, jako: Jakož mezi sršně dmýchati jest bouřiti je, tak člověka popudlivého dráždíti jest bouři počínati. Kom. — Co jest hlavu hadovou ztroskotati, jediné jeho veliké moci vítězsky se obrániti. Pass. — A co pak přítelem a dítětem božím býti bude? Kom. —

6). Podobně se po časoslovech soudu a pokládání, jako mám, pravím, pokládám a j. p. činnost infinitivu vyměřuje, zač ji podmět věty pokládá, jako:

A vařeného pokrmu pojísti to jsem sobě za veliký hřích nesl. Pass. — A měkké roucho nositi za veliký hřích měli. Pass. — Za velmi nesnadnou věc měl uměti penězi vládnouti. Mudr. — To heslem svým býti pravili světu se nelíbiti. Kom. — Za hanbu sobě pokládej přemožena býti jak dobrodiním přátel, tak nešlechetností a křivdou nepřátel. Písec. — Za marnost jsem položil déle se s tím meškati. Kom. —

Pozn. 1. Časoslovo býti proč (čím, co, čeho a t. d.) s infinitivem jest něm. es ist (kein) Grund, (keine) Urſache vorhanden zu —, jako: Není proč na mé řeči se urážeti a zastavovati. Br. — Srovnej str. 400. Pozn. 2. — Odtud se dělí: Není

Hosted by Google

živu býti — není nač živu býti, jest se obávati — jest se čeho obávati a j. p.

Pozn. 2. I zde, když se infinitiv jmeny přídavnými opisuje, jest táž vazba, kterouž jsme na hoře (III, 5) vyměřili, jako: Člověkem zde na světě býti jest osvíceným, ctnostným, pobožným býti. Kom. — Želejí, že jim jest nebýti živu, aby vždy zle mohli činiti. Štít. — Neví, bude-li mu živu býti. Jung. — Místo příslovečného dativu rodu středního klade se, ač jen zřídka, příslovečný lokal, jako: By mi bylo živě býti a toho hoře zbýti, ořechy bych chtěla rýti t. j. by mi bylo na živě býti a t. d. St. Skl. —

Pozn. 3. Podlé všeho toho chybné jest, když se praví na př.: Ale co jest býti sám u sebe opatrným? — Aneb: Jest skutek milosrdný a křesťanský pána Boha jedni za druhé prositi. Zde se mělo takto říci: Ale co jest býti samému u sebe opatrným? — Jest skutek milosrdný a křesťanský pána Boha jedněm za druhé prositi. — Naproti tomu dobře řečeno jest, na př.: Položil sobě toho za loupež rovný býti bohu. Br. — Položil za věc nejlepší prázdnu býti zármutku. Kom. —

Pozn. 4. Místo vazby dativu s infinitivem sbíhá se pořídku akkusativ s infinitivem, jako: Mezi tím zastižena býti nepřipravena tak veliká škoda jest, že na věčné časy toho napraviti nelze t. j. mezi tím zastíženu býti nepřipraveným a t. d. Kom. —*)

V. Posléze stojí podmět, jenž činnost infinitivu vykonati má, v akkusativu, kteroužto vazbu jmenujeme vazbu akkusativu s infinitivem. Věc ta místo své má:

1). Po časoslovech učení, napomínání, nucení, jako učím, naučím, napomínám, nabádám, pobízím, nutím, přinutím, zavazuji a j. p., v kterézto stránce se infinitivem cíl a účel činnosti věty hlavní vyměřuje, jako:

Učí dítky počítati. Us. — Nauč mne činiti vůli tvou. Br. — Apoštol napomíná Timothea kázati.

---

*) V latině klade se místo dativu s infinitivem z pravidla vazba akkusativu s infinitivem, jen v jistých příčinách dativ s infinitivem, jako: Aliud est iracundum esse, aliud iratum — jiné jest hněvivu býti, jiné rozhněvánu. Boni discipuli est diligente m esse — dobrého žáka jest pilnu (pilnému, pilným) býti. Domine, bonum est nos hic esse — pane, dobré jest nám tuto býti. —

Hosted by Google

Mel. bibl. — Připudil jeho modliti se modlám. Pass. — A hned přinutil učedlníky své vstoupiti na lodí. Br. — Zde napomíná apoštol Korintské připravovati se k budoucímu dobrému. Mel. bibl. — A též dcery vaše, ženy i sestry hanebnými službami sobě sloužiti pudí. Let. Troj. — Dosti míti bude, čímby se ponukl téhož umění a zprávy života následovati. Vel. — Pobídl ho v zápas jíti. Jung. — A ponoukal ho tam jíti. Svěd. — Nabádal mne tak učiniti. Us. —

Pozn. 1. Když podmět infinitivu obecný jest, vypouští se, jako: Zde učí apoštol uvarovati se prchlivosti boží. Mel. bibl. — O dobré jmeno pečovati napomíná. Br. — Rozkázání to nutí odstoupiti od zákona božího. Mel. bibl. —

Pozn. 2. Když se infinitiv vynáší jmenem přídavným a časoslovem býti, klade se jmeno to do akkusativu aneb instrumentalu a srovná se s podmětem svým, aneb do dativu příslovečného, jako: Napomíná ho stálým býti ve víře. Phag. — Přinutil je pilny býti. — Nauč mne dobrým býti. — Duše muže moudrého tělo jest naučila sobě poddánu býti. Mudr. — Všecko písmo učí, dobře býti živu podlé vůle boží. Štít. —

2). Po časoslovech uznamenání, poznání a pravení, jako cítím, vidím, shledám, slyším, znám, poznám, soudím, pravím, vyznávám a j. p. Infinitivem v této příčině vynáší se:

a) Činnost, v které se předmět výroku hlavního nalézá, jako:

Vidí jiné skrze osídla a nástrahy kráčeti t. j. v kráčení. Kom. — Ty jsem zprvu nejvíc běhati a těkati viděl. Kom. — Vidíme ptáka létati. Kom. — My jsme jej slyšeli mluviti slova rouhavá. Br. — A tu svého knížete Václava ležeti poznali. Háj. — Pravili se míti veliký počet koní. Bart. — Tuto věc tak se míti shledají. Mudr. — Boha na nebi býti poznává. Kom. — Ti odpírají býti vzkříšení. Br. —

b) Hustěji se sbíhá po těch časoslovech vazba ta, když se infinitiv vynáší jmeny s časoslovem býti,

Hosted by Google

v kteréžto příčině se jmeno do akkusativu aneb instrumentalu klade a kdež to možná, srovná se s podmětem svým v rodě a čísle. Příslovečného dativu se zde neužívá, jako:

aa) Znamenal sebe býti mocného. Háj. — Člověk sebe ke všemu, co řád spravedlnosti káže, hotového a chtivého býti cítí. Kom. — Viděl to město oddané býti modloslužbě. Br. — Znali jsme je býti skoupé příliš a neobyčejně pyšné. Mudr. —Všecky rozkazy tvé o všech věcech pravé býti poznávám. Br. — A na místech mnohých zemi úrodnou býti uznal. Háj. — Jestliže se za spravedlivého stavěti budu, ústa má potupí mne, pak-li za upřímého, převrácného mne býti ukáží. Br. — Pod stínem smrkovým chutný sen býti pravili. Háj. — Věděl jej nepřítele svého býti. Kom. — Viděl jej býti muže spravedlivého a svatého. Br. — Kato pravil nejhoršího zpravce býti toho, kterýžby sebe samého zpraviti nemohl. Vel. —

bb) Vy pak, kým mne býti pravíte? Br. — Teprv naučen jsem tomu, abych pamatoval se býti člověkem. Mudr. — Jestliže smíš, rci sebe býti moudrým. Mudr. — Znám se člověkem býti. Mudr. — Nehodným se toho důstojenství býti pravil. Háj. — Před něho přišed, pravil se býti poslem krále Trojanského. Let. Troj. — Soud ten jalovým býti strašidlem řekneš, kteréž by ne tak bilo, jako hrozí. Zyg. — Zloděj em těch zboží pán tebe býti volá. Zyg. — Domníval se již pro ta zboží blahoslaveným býti. Zyg. — Srovnej §. 117, 3. —

Pozn. 1. Místo instrumentálu klade se i předložka za s akkusativem, jako: Svět se tomu směje a za zbytečnou pobožnost to býti soudí. Cap. —

Pozn. 2. Při jednostejnosti podmětu infinitivu a věty hlavní může se jmeno přísudkové klásti i do nominativu,

Hosted by Google

jako: Čistí se býti mněli. Vel. — Ti se praví býti apoštolé. Br. — Pravil se býti nevinen. Háj. — Já uznávám se vám tou i jinou službou povinen býti. Vel. —

Pozn. 3. Když se věty svrchuřečené v rod trpný převedou, tehdy promění se vazba akkusativu s infinitivem ve vazbu nominativu s infinitivem, jako: Napomínal ho pilně se učiti — napomínán jest pilně se učiti. — On prokázán jest býti synem božím. Br. — Ona od lidí v tom dospělá jest býti pravena. Háj. — Lakomec sám zdá se poctivý hříšník býti. Mudr. — Vidím se to nevěděti. Br. —

Pozn. 4. Když věta hlavní záporná jest, tehdy se klade místo akkusativu s infinitivem vazba genitivu s infinitivem, jako: Proč neznamenáš stromův na výsosti dlouho růsti, a jedné hodiny vyvráceni bývají. Vyb. litt. — Žádného z nich nevidím jemu býti rovného. Zyg. — Toho běda k sobě se chýliti nečije. Zyg. — Žádného šípu na sebe vystřeleného býti nečiješ. Zyg. — Neodpíráme složené jim býti u boha odplaty. Zyg. — Kdo jest kdy z apoštolův tak boha jednoho zvěstoval, aby tentýž zjevnou řečí všech bohův pohanských dably býti nehlásal. Zyg. —

Pozn. 5. Při jmenech přísudkových vynáší se pomocným infinitivem býti vztah, v kterém vlastnost, jmenem přísudkovým vyslovená, podmětu přináleží. Když však stránky té vytknouti není potřeba, tehdy vypouští se pomocné časoslovo býti, jako: Uzřeli jej dvořané ztrzněna. Pass. — Ve všem uzřel se přemožen. Pass. — Dosti má muky i hanby v tom, že se zná ve svém falešném řemesle přemožen. Pass. — Srovnej §. 68, 1. —

Pozn. 6. Z toho všeho vidí se, že infinitivem se vytýká cíl, kam činnost podmětu věty směřuje, aneb stránka, v které se na jevo staví, v čem se právě moc dativu ukazuje. Místo infinitivu klásti se může tudy aneb a) Pád pouhý, jako: Nastojte, a nadivno vám sluchu t. j. k sluchu, slyšeti. Rkk. — Člověk rozumný spíše hojení sebe poručí lékaři zkušenému t. j. sebe hojiti. Vel. — b) Pád s předložkami ku, na, jako: Ale ti všickni poručili to knížeti k jeho moudrému uvážení t. j. moudře uvážiti. Vel. — Rozum náš k oklamání jest nejsnadnější. Bor. — Bazalika bylinka jest těžká k zažití. Byl. — K poznání svého vlastního bytu přičin se. Mudr. — Nebo touto povinností za-

Hosted by Google

vázánu býti a válečných věcí chtíti následovati a hleděti, jednomu člověku není nikoli k u č i n ě n í možné. Žer. — Dal je n a u č e n í v Budeč t. j. učiti. Háj. — Aneb c) Rozvede se v příslušné věty pomocí spojek *a* s optativem aneb ž e s indikativem, což se při vazbě akkusativu s infinitivem z pravidla děje, jako: Obyčejná jest věc lidem zdravých očí, že utíkají z temnosti a k světlu přistupují t. j. utíkati a přistupovati. Háj. — Protož tebe napomínám věrně, aby se ve zdraví do své vlasti vrátil. Let. Troj. Srovnej §. 206 až do §. 215. —

Pozn. 7. Infinitiv klade se posléze při zvolání, jako: Ó tvrdá stráži! Ó labodné vězení, ve zlatých poutech seděti, neochotné řeči slyšeti, zakrnilé vidění trpěti. Mudr. — O jaká je nepravost, nikdež cíle žádání neuložiti! Štít. —

2). O s u p i n ě.

§. 261. S u p i n u m nebo po česku z p ů s o b d o s t i ž n ý (supinum) jest rovněž tak, jako infinitiv odtažné jmeno, které se od kmenův časoslovných pomocí přípony -t aneb raději -tъ, lat. t u m, odvozuje. Jest to vlastně akkusativ a klade se z pravidla po časoslovech p o h y b o v á n í, jako j d u, j e d u, b ě ž í m, p o s í l á m a j. p, na otázku k a m? — Povaha podstatných jmen ještě se při formě té tím na jevo staví, že se při časoslovech přechodných místo akkusativu genitiv klade, jako:

Kam půjdu h l e d a t tebe, chválo křesťanská a cti všech věrných převěrná. Pass. — Jdou b r á n i t svého dvora. Dal. — Umřel smrtí pokojnou, jakoby s p a t odešel. Norn. — Ostatně viz §. 103, 2.

Pozn. 1. Místo supina klade se i infinitiv, což když se děje, může se předmět klásti aneb do genitivu aneb i v akkusativě ponechati, jako: Syn zajisté člověka nepřišel z a t r a c o v a t i duší. Br. — Jdu měřiti Jeruzaléma. Br. — A přijeli jsme k l a n ě t i se jemu. Br. — Což domníváte se, ž e bych přišel p o k o j d á t i na zemi. Br. — Oheň přišel jsem pustiti na zemi. Br. — Já o poledni s p á t i se položím. Pass. —

Hosted by Google

Pozn. 2. Místo supina užívati se může jiných vazeb a to: a) Předložek ku, na, jako: Poslal na ně vojsko k vyhlazení památky jejich z toho místa. Br. — Šli jsme do kostela na modlitbu t. j. modlit se. Hár. — Myt jsme na svádu nepřišli t. j. svadit se. Solf. — b) Spojky *a* s optativem, jako: A dcery mužů města tohoto vycházejí, aby vážily vodu t. j. vážit vody. Br. — Léta pak třetího království svého poslal knížata svá, aby učili v městech Judských. Br. — c) Přechodníkův, jako: I přišel hledaje ovoce na něm t. j. hledat, aby hledal. Br. — Přiběhl na rychlo, chtěje ho zabiti. —

Pozn. 3. V latině se opisuje v rodě trpném pomocí supina a časoslova ire, jdu, infinitiv času budoucího, jako: Spero, te a patre amatum iri, což jest česky: Doufám, že se od otce jde milovat tebe t. j. že přijdeš v lásku u otce. Viz §. 244, 5.

3). O příčestí.

§. 262. Příčestí (participium) není, než přídavná forma, kterou se spolu čas děje kmenového vytýká. Rozeznává se příčestí činné a trpné, kteréžto formy se od kmene infinitivného odvozují a to příčestí činné přičiněním přípony -l, -la, -lo, příčestí pak trpné přičiněním přípon -n, -na, -no aneb -t, -ta, -to. Při obou pak může býti zakončení aneb určité, jako svad-lý, -lá, -lé, milova-ný -ná, -né, sehnu-tý, -tá, -té aneb neurčité, jako svad-l, -la, -lo, milová-n, -na, -no, sehnu-t, -ta, -to. —

A) Příčestí činného užívá se a to:

1). Formy neurčité k opisování časův pominulých způsobu jak ukazovacího tak žádacího. Příčestí to odvozuje se ode všech časoslov od podmětných, přechodných a středních, jako: Svadl jsem, miloval jsem, strachoval jsem se, byl jsem svadl, svadl bych, byl bych svadl. — V třetí osobě čísla jednotného a množného vypouštějí se nyní pravidelně přípony jest, jsou, jako:

Hosted by Google

Přivedl vinné kmeny na pustinu, zporážel je, zbělely ratolesti jejich, zpustlo pole, vyschli potokové vod. Br. — Viz §. §. 249, 250, 251.

2). Formy určité užívá se, když se děj pominulý neb předchodný vynáší, aneb když se způsobený stav v jeho trvalosti vypisuje, tak že v této příčině příčestí ta povahu jednoduchých jmen přídavných na se berou. Forma určitá sbíhá se toliko:

a) Při časoslovech podmětných, když se totiž vzniklý děj podmětu na prosto beze všeho vztahu na příčiny jeho vynáší, jako:

Po zmrzlém blátě chodil t. j. které zmrzlo. Pass. — Sám maje dvadcet tisíc lidu, dobře na moři bojovati zvyklého, táhl s nimi až k břehům nepřátelským. Háj. — I oráči stydíce se přikryjí hlavu svou příčinou země vypráhlé t. j. která vypráhla. Br. — Réví rozkvetlé vydalo vůni. Br. — Budou na kůži těla jejich poškvrny bílé, pozčernalé. Br. — Jedno slovo, z rozdílných ust pošlé, jinak a jinak od lidí váženo bývá. Mudr. — Avšak ne jiné, ale to zrnce, dříve zahynulé, vzrostlo jest. Štít. — A jiné símě padlo podlé cesty a vzešlé uvadlo, jiné pak padlo mezi trní a spolu vzrostlé trní udusilo je. Br. — Já jsem ženka velmi ustalá, na této neznamé poušti omrklá. Pass. — A sedm klasův drobných a větrem východním usvadlých bude sedm let hladu. Br. — Viděli v síncích proutí vyrostlé jako v lese. Br. — Chodím osmahlý ne od slunce. Br. — Jestli ještě kdo pozůstalý z domu toho, nechať jemu učiním milosrdenství pro Jonatu. Br. — Olej z toho kořene obměkčuje ztrnulé a zdřevěnělé klouby. Byl.—Nechť jsou ženy jejich osiřelé a ovdovělé. Byl. — Uzří bělost náčernalou, ana se leskne na kůži. Mel. bibl. — Bude na ní vlas požlutlý a tenký. Br. — Vody jeho stálé budou. Br. — Zrostlin k napravení

Hosted by Google

zdraví lidského padlého užíváme. Byl. — Vypuklé oči, oteklé břicho, zralé obilí. Kom. —

b) Při časoslovech středních, v kteréžto stránce příčiny děje vzniklého v podmětě samém jsou z cela aneb jen na díle, jako:

A ti klasové pohltili oněch klasů zdařilých a plných t. j. kteří se zdařili. Br. — K ničemuž se nehodí mysl zbláznilá, ni k hnoji t. j. která se zbláznila. Br. — Pomsta rozvodnilá, ač přecházeti bude, nepřijde na vás t. j. která se rozvodnila. Br. — Bič rozmohlý, když půjde, nepřijde na vás t. j. který se rozmohl. Mel. bibl. — Dřevo křivé a zavilé nebývá rovné t. j. které se zavilo. Vel. — K těch pravím synům zatvrdilého srdce já posílám tě. Br. — Koření podražcové vytahuje ven z rány trny, třísky, šípy i jiné věci zadřelé a uvízlé t. j. které se zadřely a uvísly. Byl. — Kratochvilní žertové, libá mluvení a narážení šprýmovná zdvořilým sluší t. j. těm, kteří se zdvořili. Kom. — Pravil, že jest to dům podezřelý. Háj. — Slova pocházející z ust muže moudrého jsou jako potok rozvodnilý. Br.— Lepší jest jistý pokoj, než nejisté a nadálé vítězství. Vel. — Povinen jsem za takové dobrodiní bohu tím, abych od poznalé pravdy neodstupoval. Vel. — Sotně večer do uprášeného domu a nedostavělého přicházeli jsme. Mudr — A tím sobě zadržalou od něho službu sami platili. Vel. — Sv. Václav navracoval zase Drahomírou rozehnalé křesťany t. j. kteří se rozehnali. Pass. — Tlachač stalé i nestalé věci tlampe. Kom. — To vím toliko, že po tak mnohém vystálém nebezpečenství nic naposledy nenalézám, než u sebe sám bolest. Kom. — I učiní všechněm národům hody z vína vystálého t. j. které se stojíc na droždí učistilo. Br. — Lid tento má srdce zarputilé a zpurné. Br. — Jakž ji spatřil v její uli-

Hosted by Google

čilé kráse a výborné přípravě, hned ji srdečnou láskou zamiloval. Let. Troj. —

Pozn. 1. Někdy forma ta béře na se smysl možnosti aneb po záporu smysl nemožnosti, jako: Bůh jest nestihlé a neobsáhlé dobré. Lyk. — Život věčný jest neobsáhlý, ale svět jest obsáhlý. Lyk. — Viz nestihlou lásku boží. Lyk. —

Pozn. 2. Při mnohých formách příčestí činného rozdíl se činí mezi významem činným a trpným, jako jsou znalý, umělý, zběhlý, zjezdilý, prošlý a j. p. — Moci činné jsou, když se na osoby táhnou, jako: Člověk byl od boha stvořen nevinný, čistotný, vůle boží znalý t. j. znající se ve vůli boží. Jung. — Učiní je ve věcech válečných zběhlé a prošlé. Br. — Byl to člověk ve všem zjezdilý t. j. který mnoho zjezdil. Us. — Byl pán netoliko v pokojných věcech prošlý a zpravný, ale v bojích. Jung. —Když se pak o věcech kladou, jsou moci trpné, jako: Jest malý, ale znalý t. j. dobře od jiných se znamená. Přísl. — Úmysl můj jest toliko přítomné příhody, po jeho smrti zběhlé, psáti t. j. které se zběhly. Bart. — Mluvil o věcech prošlých jedem. Us.*) —

B) Příčestí trpného, které se z pravidla jen od časoslov přechodných tvoří, užívá se, když příčiny děje vzniklého vně věcí jsou,

1). Formy neurčité k opisování rodu trpného ve všech časích a způsobech, jako: Bývám milován, býval jsem milován, jsem milován, byl jsem milován, budu milován, buď milován, byl bych milován, jsa milován. Spony jsem, budu zhusta se vypouštějí, obzvláště tehdy, když již předcházejí, jako: Náramně vyprázdněna bude země a velice zloupena. Br. — Spravedlivá se tuto proměna ukázala, že lakomci teď obloupeni, chudí pak a znuzení obohaceni

*) V němčině se tato příčesti z pravidla formou trpnou vynášejí, jako vystálé nebezpočenstvi ausgestandene Gefahr, zvyklý — gewohnt, assvefactus, zmrzlý gefroren, vypráhlý ausgedorrt, adustus, ustalý abgemattet, defessus, a j. p. — Jiná se vynášejí jmeny přídavnými, jako znalý kundig, a t. d. —

Hosted by Google

t. j. jsou. Br. — Dítky jejich rozrážíny budou před očima jejich: domové jejich zloupeni a ženy jejich poškvrněny. Br.—

2). Formy určité užívá se k vyjádření vykonaného děje aneb způsobeného stavu, v kterém se co nalézá, jako:

Ty věci pádu a vetchosti poddané jsou. Mudr. — Kdež máš kord? Teď leží. Ohlédal ten kord pán a on byl ukrvavený na konci. Svěd. — Palec byl mu naskrze roztiatý. Svěd. — I bude jako srna zplašená a jako rozptýlené stádo. Br. — A ruku jeho vztaženou kdo odvrátí? Br. — Častokrát jedna jiskra, v domu neopatrně zanechaná, veliký vzbuzuje oheň. Háj. — Kaž učiniti čtyři kola, pilami ostrými a končitými hřebíky zřízená. Pass. — A král šel k stolům již krytým. Let. Troj. — Smrti hledají pilněji, nežli skrytých pokladů. Br. A uzřel meč dobytý v ruce jeho. Br. — A zajatý lid reku udatnému odjat bude. Br. — Právo jest zkušenému věřiti. Mudr. — Proč bůh dává světlo zbědovanému. Br. —

Pozn. 1. I tato forma když jest záporná, má do sebe význam nemožnosti, jako: Bůh jest studnice dobroty nepřevážená. Blah. — Bratr křivdou uražený nesnadnější bývá, než město nedobyté. Br. — Ale pravil, aby i to v mysl bral, že on jedním myšlením nepřemoženou velikost mysli své až do konce zachoval. Zyg. — Dostiť jest oznámeno vám, jak velikými škodami nenabytými, bezprávím i hanbami od Řekův jsme trápeni. Let. Troj. —

Pozn. 2. Příčestí toho s časoslovem mám užívá se i někdy k opisování způsobeného stavu trvalého, jako: Zdaliž nemá vyměřeného času člověk na zemi t. j. zdaliž není vyměřen čas člověku na zemi. Br. — A bude míti roucho roztržené a hlavu odkrytou a usta zastřená t. j. bude mu roucho roztrženo a hlava odkryta a usta zastřena. Br. — K tomu u prostřed lidu, rty poškrněné majícího, bydlím t. j. kterému rty poškvrněny jsou. Br. —

Hosted by Google

Pozn. 3. Příčestí trpného užíváme i tehdy, když se myšlénka opisuje, v němčině se klade der Umstand daß aneb infinitiv času minulého, jako: A mnohem více rozličným bohům od něho učiněná poklona jeho moudrost vysvědčuje t. j. to (ta věc), že učinil poklonu. Mudr. — Pomsta jím nad odporníky vzatá, zjitřila znovu národ. Jung. — Nic není sladšího, než paměť dobře ztraveného času. Mudr.—Hannonovi zželelo se války zdvižené proti Římanům t. j. že válku pozdvihl*) —

Pozn. 4.Někdy se časoslovo věty předcházející příčestím opakuje, jako: A velmi mnoho zbiv nepřátel, mnohé zjímal a všecky zjímané kázal zvěsiti, jakož loupežníky. Let. Troj. — Avšak druhá vojska jala Polidama a jatého chtěli vyvesti z boje do stanů. Let. Troj. —

Pozn. 5. Jak z příkladův svrchu položených patrno, vynáší se příčestími děj pominulý. Formy neurčité jsou povahy obecnější, a proto hodí se nejlépe v přísudku, formy pak určité jsou povahy vlastnější, srostitější, a protož užívá se jich, jako přívlastkův. Když se však ne tak k ději, jako k vlastnosti jím nabylé hledí, i tehdy sbíhají se v přísudku formy určité, jako: Já jsem byla osiřelá a osamělá. Br. —Základ, na němž naděje jeho postavena jest, smrtedlný a minulý jest. Mudr. — Město pak samé rozdělené jsem viděl na nesčíslné ulice. Kom. — Vůbec poznamenati jest, že se rozdíl mezi formou určitou a neurčitou pravidelně činí v nominativě a pak v akkusativě, v ostatních pádech vždy se nyní užívá určité, jako: Avšak Trojanských ten den více bylo zbitých než Řekův t. j. zbito. Let. Troj. — Někteří pak odjinud a jiní opět odjinud pošlé Čechy býti pravili. Háj. —

Pozn. 6. Příčestné formy na -ný, -ná -né aneb -tý, -tá, -té tvoří se z pravidla toliko od časoslov přechodných. Avšak sbíhají se tvary ty i při časoslovech podmětných a středných, ačkoliv jen zřídka, jako: Padané ovoce t. j. padlé. Vel. — Voda stojatá bývá smrdutá. Br. — Ležaté ovoce. Vel. — Bělost lsknutá t. j. lesklá, která se lesknе. Br. — Musím jí vůz visutý koupiti t. j. visící. Jung. — Věci strostité, věci srostlé. — Od některých časoslov

*) V němč. den Hanno reute es, daß er den Krieg gegen die Römer unternommen hat, den Krieg gegen die Römer unternommen zu haben — lat. Hannonem poenitebat belli suscepti adsersus Romanos. —

Hosted by Google

přechodných tvoří se všecky formy o větším, menším rozdíle významu, jako: Zavřitým městům brány vybořeny a zdi prolomeny bývají t. j. zavřeným městům. Br. — Had ztočilý t. j. který se ztočil, kořen zatočilý t. j. který se zatočil, vlasy ztočené t. j. které jsou ztočeny, vlasy zatáčené. Uši jsou údové zatočití, dlubnatí a otvořití. Jung. — Nákončí pozlatité, řetízek pozlacený. Svěd. —

Pozn. 7. V trpné formě bylo nad příčestí minulé ještě příčestí přítomné na -m, -ma, mo aneb -mý, -má, -mé, kteréž však záhy vyhynulo. Ostatkové tohoto příčestí jsou v přídavných známý, vědomý, svědomý, vidomý, pitomý, lakomý, zřejmý, jako: Řeč známé činí srdce člověka. Vel. — Odkudž všechněm zřejmé bylo. Br. —Buď vám to svědomo. Svěd. — Cožkoli jest skrytého a nevidoměho, poznal jsem. Bibl. — Avšak příčestí ta berou na se i význam činný, jako: Člověk vidomý, nevidomý = vidoucí, nevidoucí? Toho jsem dobře svědom t. j. znalý. Svěd. — Havran od přirození na umrlé lakomý jest. Pass. — Lidé nepovědomí starých historií a příběhův a neznámí v kronikách vždycky zůstávají dětmi. Vel. — Srovnej §. 89, 2. Pozn. 3. —

4). O přestupníku.

§. 263. Přestupník n. přechodník (transgressivus) staví na jevo činnost časoslova, rovněž tak jako příčestí, ve způsobu jmena přídavného bez tracení povahy a moci své časoslovné. V jazyku českém tvoří se přestupník jednak pomocí přípony -a, -ouc, ouce a po měkkých kmenech s přehláskou -e, -íc, -íce, (lat. -ans, -anti-s), jako ved-a, -ouc, -ouce, chvátaj-e, -íc, -íce, jednak pomocí přípony -v, -vši, vše, a když kmen časoslovný souhlaskou jest zavřený, seslabením *v* v němé tvrdé jer -ъ, -ъši, -ъše, jako: chvátą-v, -vši, -vše; ved-, ved-ši, -še místo ved-ъ, -ъši, -ъše. První přípona přikládá se ku kmenům přítomným a hledíme-li spolu k jakosti těch kmenův, vznikne tím:

Hosted by Google

a) Přestupník přítomně neskonalý: chytaj-e, -íc, -íce, a s určitým zakončením: chytaj-íci.

b) Přestupník přítomně skonalý: chyt-ě, -íc, íce a s určitým zakončením: chyt-íci. Druhá přípona přikládá se ku kmenům časův minulých a když spolu jakost činnosti jich na zřeteli máme, vyrostají odtud:

a) Přestupník minule neskonalý: chyta-v, -vši, -vše a s určitým zakončením: chyta-vší.

b) Přestupník minule skonalý: chyti-v, -vši, -vše a s zakončením určitým: chyti-vší. V rodě trpném opisuje se přestupník pomocí příčestí trpného s přestupníky jsa, byv, buda, bývaje, jako: bývaje chytán (chycen), jsa chytán (chycen), byv chytán (chycen), buda chytán (chycen). — Co se moci přestupníku českého dotýče, rozdíl činěn buď mezi formou neurčitou a určitou.

A) Neurčitá forma přestupníku.

§. 264. Neurčitá forma přestupníku, která se nyní toliko v nominativě jednotného a množného čísla sbíhá, drží v sobě povahu příslovečnou. Nebo užívá se jí nejhustěji jen tehdy, když se věta příslovečná činem skráceným vynáší, což se ovšem jen tehdy z pravidla díti může, když věta zkracovaná s větou hlavní jeden a týž podmět mají, v kteréžto příčině pak spojka se vypustí, časoslovo věty zkracované převede se v příslušný přestupník, který se s podmětem věty hlavní v pádě, čísle a rodě srovná. Co se příslušnosti dotýče, na paměti budiž, že se přestupníkem vždy děj vedlejší vynáší se vztahem na děj hlavní, při čemž se spolu poměr, v němž děj vedlejší k ději hlavnímu stojí, vyměří a stanoví. Poměr ten může býti trojí aneb současnosti aneb předchodnosti aneb následnosti.

Hosted by Google

1). Poměr současnosti jest, když děj vedlejší a hlavní jeden podlé druhého týmž časem se vyvinují. Současnost ta může býti v přítomnosti aneb v minulosti aneb i v budoucnosti, a ve všech těchto příčinách současnost znamená se přestupníkem přítomně neskonalým chýtaj-e, -íc, -íce, v rodě trpném chycen bývaje, chytán bývaje. Ku př:

Jsouce obyvatelé města tohoto, máte řád a právo, můžete se jím zpraviti. Svěd. — Jsem věda a chtě a vím jsa a chtě, a chci jsa a věda t. j. jsem proto, že vím a chci, vím proto, že jsem a chci a chci proto, že jsem a vím. Štít. — Člověk kvíle rodí se. Kom. — A my na to mlčíc hledíme, tak velikou moc majíce t. j. ač máme. Let. Troj. — Král moudrý, jediná jsa osoba, celé však království zpravovati může. Kom. — Člověk kárán bývaje, zatvrzuje šíji. Br. — A prudkými větry hnány bývajíce, však i nejmenším veslem bývají sem i tam obráceny. Br. — Ludvík utíkaje z bitvy, utonul v bahně t. j. když utíkal. Vel. — Já jsa tu mezi nimi, roztrhl jsem je. Svěd. — Čechové domův se navracujíce, veliké nesli s sebou kořisti. Vel. — Toho mluvil jsem vám, u vás přebývaje. Br. — Služebnice Libušiny s lučišti a střelami po hustých lesích chodíce jeleny střílely. Háj. — A od toho času chodívaje tudy, stavoval se tam i jídal chléb. Br. — Toho dne náš spasitel na kříži pně umřel. Pass. — Některé jsem viděl, že nic nedělali než převlékali se, jiný a jiný kroj na sebe berouce. Kom. — Maje po chvíli navštívím tě. Kom. — A majíce v své moci vlaské země, budou bez pochyby také chtíti zdržeti při sobě i císařství t. j. když míti budou. Vel. — Ty pak učiníš zase vůli mou, dodávaje potravy čeledi mé t. j. když dodávati budeš. Br. — A vida tebe, radovati se bude v srdci svém t. j. když viděti bude tebe. Br. — A u větší se rozkoši kochati budeš,

Hosted by Google

maje mne za věrného přítele t. j. když budeš míti. Let. Troj. —

2) Poměr předchodnosti v tom se vídí, když děj vedlejší před dějem hlavním jde. I zde může předchodnost děje vedlejšího padati do přítomnosti, minulosti aneb budoucnosti, jako: Vzdělav oltář obětuje — vzdělav oltář obětoval — vzdělav oltář obětovati bude. Poměr předchodnosti vynáší se:

a). Přestupníky minulými a to nejenom minule neskonalými, ale i minule skonalými, jako jsou chytiv, chytav a v rodě trpném chycen jsa, chytán jsa, chycen byv, chytán byv. Ku př.:

Jiní naučivše se cizím jazykům vlastní svůj jako nehodný potupují t. j. když se naučí. Vel. — Ona přiběhši oznámila to otci svému. Br. — A tak sebravši pachole střely, vrátilo se k svému pánu. Br. — To viděvše učedlníci přimlouvali jim. Br. — Protož vstav bral se za ní. Br. — Zpravovav zemi českou toliko šest let, měsíce ledna umřel. Vel. — Přes celou noc pracovavše nic jsme nepopadli. Br. — Šedše vyptejte se pilně na to dítě. Br. — Bias otázán jsa, proč svých věcí ven nenosí, odpověděl: Já všecky své dobré věci s sebou mám. Mudr. — Přílišnou žádostí zlata a stříbra jsa veden, žádost svých vládyk dal v zapomenutí. Háj. — Plavci od velikého nebezpečenství vysvobozeni jsouce, bohům díky vzdávali. Let. Troj. — Midas volen jsa za soudce, takový ortel vynesl. Vel. — Byv od nich láskavě přivítán, vypravoval všecko, což mu se přihodilo v zemi Řecké. Let. Troj. — On vrátil se, byv od nich hanebně uhaněn. Let. Troj. —

b) Přestupníkem přítomně aneb, jak se i jinak praví; budoucně skonalým: chyt-ě, -íc, -íce, kterážto forma ač se nyní nejhustěji o předchodnosti v

Hosted by Google

přítomnosti a budoucnosti sbíhá, nicméně však od nejstarších časův i o předchodnosti v minulosti se klade. V rodě trpném užívá se v novější době o předchodnosti v budoucnosti a v přítomnosti, ač zřídka, formy buda chycen, buda chytán, jako:

Vstana půjdu k otci svému. Br. — Odejda ukaž se knězi. Br. — Pojď, následuj mne, vezma kříž svůj. Br. — V tom šíp smrti přiletě, učiní všemu konec. Kom. — Zberouce obec všicku přijďte na můj dvůr. Mudr. — Nižádný rozsvítě svici, nepřikrývá jí nádobou. Br. — Vyrozuměti zajisté cizí řeči každý může, trochu při tom pobuda. Kom. — Zle jest zle, říká ten, kdož kupuje a odejda, tedy se chlubí. Br. — Potlačiti chtějí duši naši, obklíčíce nás, vniž vlci ovce. Rkk. — Kdo z vás jest, chtěje staviti věži, aby prvé sedna nepočetl nákladu, bude-li míti dosti k dokonání toho díla. Br. — Kublaj káže všem svým čarodějům, aby zvěstovali uhodnouce, kteraký by konec boj měl vzíti. Rkk. — Srazíce Tataré středem v řady, rozprnuli vše jich voje četné. Rkk. — Jalůvku tu koupil od pastuchy, dada za ni kůň i uzdu. Rkk. — A to Římané uzříce vojsko proti té zemi poslali. Pass. — Před jeho nohami král ihned padna jeho poprosil. Pass. — Tehda poutník ihned nůž vytrhna se zabil. Pass. — Ten ohledna se, uzřel je a zlořečil jim. Br. — Když se někdo s něčím motal a namáhal, jiný přijda pletl se mu v to. Kom. — Některý padl až nevstal, jiný vstana šel zase. Kom. — Za tím nebuda zdmýchán, tento oheň vzteklý uleví. Jung. Ráj. — Ty potěšen buda, s nebe dolů na divadlo shlédneš s úsměchem. Jung. Ráj. —

Pozn. 1. V novějších mluvnicích utvořila se nová forma přestupníku pomocí buda s infinitivem časoslov neskonalých, jako buda milovati. Jak z příkladův přiložených patrno, klade se táž forma o předchodnosti aneb o současnosti v bu-

Hosted by Google

doucnosti, jako: Nebudouce činiti zlého, nebudete od zlého uchváceni, budouce ale rozsívati nespravedlnosti, budete žíti pokutu. Viz Karlík's Praktische Grammatik. Prag 1856. str. 217. — Avšak forma tato bez všelikého základu jest aniž se kde u kterého spisovatele až na doby novější nalézá. Jest nad to i docela zbytečná, nebo když řeč jest o předchodnosti v budoucnosti, užívali dobří spisovatele přestupníku minule neskonalého, jako: Takéž někdo, zde pracovav mnoho a v něčem pochybě svou křehkostí, bude očištěn toho a za práci proto odplatu plnou vezme t. j. když zde pracovati bude mnoho a v něčem pochybí. Štít. — Když pak jest řeč o současnosti v budoucnosti, klade se přestupník přítomně neskonalý, jako: Nejprvé nade vše milujte boha, neb jej milujíce vše své dobré naleznete t. j. když jej milovati budete. Štít. — Paměti hodné jest i to, že jiní té formy užívají o následnosti, jako: Věnceslav tak se, o mír rokovati buda, k nepřátelům béře t. j. rokovati chtěje. Jung. Sloves. str. 643. —

Pozn. 2. Podlé toho máme dva skonalé přestupníky k vynesení předchodnosti chytiv a chytě, kteréž se tím od sebe dělí, že prvního nejraději se užívá o předchodnosti v minulosti, druhého nejraději o předchodnosti v budoucnosti, o přechodnosti v přítomnosti v rovné míře se sbíhají. —

3). Poměr následnosti n. přítomnosti jest tehdy, když děj vedlejší za dějem hlavním jde, když z něho vyrostá. Zhusta se v té příčině větou vedlejší jmenuje cíl a účel, za kterým se činnost věty hlavní koná. K vyslovení tohoto poměru není v češtině obzvláštní prosté formy, nébrž opisuje se pomocí maje, chtěje, chystaje se, stroje se a j. s infinitivem. I zde může následnost děje vedlejšího trojí býti a to následnost v minulosti, v přítomnosti, v budoucnosti. Ku př.:

Kněží majíce přistupovati k hospodinu, posvěcují se t. j. když mají přistupovati. Br. — Někdo plaviti se stroje a přes hrozná vlnobití pustiti se maje, volá k dřevu shnilejšímu, nežli jest ta lodí, kteráž jej nese. Br. — Na odpočinutí jíti maje, vždy čti a slyš něco paměti hodného t. j. když jíti máš.

Hosted by Google

Kom. — Obklíčili mne v domě v noci, myslíce mne zahubiti t. j. aby mne zahubili. Br. — Matka jeho vždy po tom stála, chtíc krále na křesťanskou víru obrátiti. Pass. — Mnozí usilovali, žádajíce mu kůň odjíti t. j. aby odjali. Let. Troj. — Chtě vždy smrt na paměti míti, kázal sobě hrob učiniti. Pass. — Přihnav hned vzvedl ruku, chtě naň mečem uděřiti t. j. aby uděřil. Let. Troj. — Král Vladislav, chystaje se ven ze země české vyjeti, obnovil rady v městech Pražských. Vel. — Labuť, majíc umříti, raduje se a zpívá. Bor. — Král Jan sebrav veliké vojsko vyjel z Prahy, chtěje táhnouti do Vlach otci svému na pomoc. Vel.*) —

Pozn. 1. Přestupníky skracují se příslovečné věty času, příčiny, podmínky, připouštění, cíle aneb úmyslu, potom věty spojovací a odporovací, jako: Protož nyní sebera ostatek lidu polož se proti městu t. j. seber a polož. Br. — Přes celou noc pracovavše nic jsme nepopadli t. j. pracovali jsme, ale nic jsme nepopadli. Br. — Nad to dají se přestupníkem skrátiti i věty podstatné, jako jsou na př.: Každý se sám nutkej, aby rozeznal zlé od dobrého, aby věděl, co čině a co nechaje, rozeznal co je dobré a co lepší, aby věděl, co obera t. j. co by činil a co nechal — co by obral. Štít. — Není kdo čáky přidada t. j. kdoby čáky přidal. Alex. — Božská velebnost šestého dne člověka, aby byl kdo věcmi vládna a jich užívaje, nejušlechtilejší živočich učinila. Mirot. — Srozumějte těmto věcem, kteří zapomínáte boha, by vás peklo nezachvátilo, a nebylby kdo vysvoboděť t. j. kdoby vysvobodil. Vel. — Viz §. 206, A. 3. Pozn. 2.; §. 207. 1. Pozn. 1. — V těchto příčinách vyjádřuje se přestupníkem

*) Rovněž tak praví se v latině o současnosti: Socrates amicos moriens consolatus est — přátele umiraje těšil — o předchodnosti: Romani non rogati Graecis offerunt auxilium — nejsouce žádáni Řekům přispějí na pomoc — Ex hac vita egressi cupiditatum erimus expertes — z tohoto života vykročíce žádostí prosti budeme. — o následnosti: Alexander vestem detraxit projecturus semet in flumen — Alexander šat svlekl (s těla), chtěje vrci sebou v řeku.

Hosted by Google

jak přítomně skonalým, tak neskonalým poměr následnosti. Rovněž tak skracují se věty místné a poměrné, jako: To lidé uzřevše, kam kdo věda, utíkal. — Trpme, jakž mohouce, nejmileji. Štít. — Což moha, to povím. Štít. — Od něhož se, kudyž mohouc, vzdalovala. Pass. —

Pozn. 2. Přestupník přítomně neskonalý klade se, jakž svrchu praveno, o současnosti, avšak užívá se jeho i: 1) O ději předchodném, když děj hlavní z děje vedlejšího vyplývá, a tudy když děj hlavní jeho výsledkem, cílem, účelem, koncem jest. Odtud se dá zhusta přestupník ten rozvesti větou hlavní, věta pak hlavní větou souslednou aneb účelnou, jako: Šalomoun odpočinutí mysli své hledaje naposledy pověděl: Mrzí mne ten svět. Kom. — Utíkaje přišel do města. Br. — A celý den pracuje nic jsem neuhonil. Let. Troj. — A pije víno opil se t. j. pil víno, až se opil. Br. — Rozpomínaje rozpomenul jsem se na vás t. j. rozpomínal jsem se, až jsem se rozpomenul. Br. — Někdo statečně se bráně obránil se. Kom. — Mistře dobrý, co čině život věčný obdržím t. j. co činiti mám, abych obdržel. Br. — Tu dříví veliké vyvracujíce domy dřevěné zakládali t. j. vyvracovali, aby zakládali. Háj. — Pohané často se na to místo navracujíce oheň tu zapalovali t. j. navracovali se, aby zapalovali. Háj. — Pohané častokrát scházejíce se spolu se radili. Háj. — Když však předchodnost děje vedlejšího vytknouti jest, klade se přestupník minulý, jako: Hvězdy dlouho čekavše dočekali. Pass. — A ti vojené ten zbor uzřevše, s velikým křikem na ne se řítivše všecky zbili. Pass. — 2). Při časoslovech opětovacích nese přestupník přítomně neskonalý v sobě pojem snažnosti a úmyslu, a klade se v té příčině o ději následném, lat. -rus, -ra, -rum, ku př.: Do prvního stánku vždycky vcházejí kněží, služby vykonávajíce t. j. majíce služby vykonati. Br. — Někteří z vládyk sjeli se k knížeti svému, předkládajíce jemu veliký nedostatek chlebův v zemi t. j. chtíce předložiti. Háj. — Tehdy vstal David s lože svého, procházeje se po paláci domu královského t. j. chtěje se projíti. Br. — Bdíme, usilujeme, běháme, jezdíme, i přes moře ku kraji světa se plavíme, chudoby utíkajíce t. j. chtějíce uteci. Vel. — Přišli jsme k tobě, žalujíce na toho čarodějníka. Pass. — Člověk jeden, jda na cestu, povolal služebníkův svých t. j. maje jíti. Br. — Tehdy sednete i vy na dvanácti stolicích, soudíce dvanáctero poko-

Hosted by Google

lení Izraelské t. j. majíce souditi. Br. — Sedláci chudší vytrávivše obilíčko své, dobytek rozprodali, chleb za ty peníze kupujíce t. j. aby koupili. Háj. —

Pozn. 3. Přestupníkův minulých užívá se z pravidla o předchodnosti, avšak když se dějem vedlejším neurčitý obsah děje hlavního vyplňuje, tehdy kladou se i o současnosti, jako: Spitihněv přijmím Spravedlivý kostel Pražský rozšířil, udělav ze dvou jeden t. j. rozšířil tím, že udělal. Háj. — On jsa již obstarožitný odepřel jim toho, poradiv, aby sobě za pána zvolili kníže Kroka t. j. avšak jim současně poradil. Vel. — Světlo očí mých mně odjal, Hektora syna mého nejmilejšího zahubiv t. j. tím, že zahubil. Let. Troj. — Velmi zlé věci jste se dopustili, žádavše sobě krále. Br. — V této příčině klade se i místo přestupníku jsa přestupník byv, obzvláštně když spojen jest se slovcem ještě, jako: Roboam pak, byv dítě a srdce choulostivého, neodepřel jim zmužile t. j. jsa dítě a t. d. Br. — Tatoť jsou slova, kteráž jsem mluvil k vám, ještě byv s vámi t. j. ještě jsa s vámi. Br. — Nepomníte-liž, že ještě byv u vás, o tom jsem vám pravil. Br. —

Pozn. 4. Když se věta vedlejší přestupníkem zkracuje, tehdy se z pravidla vypouštějí spojky, jimiž se k větě hlavní připíná. Avšak i toho se někdy v jazyku českém nečiní a to: a) když se děj hlavní příbližným činem přirovnává aneb když k domnělému aneb i skutečnému důvodu ukazujeme, jako: Ztrápený jsem, jako hned maje umříti t. j. jako bych měl umříti. Br. — A tu, jako lítost maje nad nepřátely, řekl t. j. jakoby měl. Háj. — Tehda ďábel, již jako jist jsa, jemu vece. Pass. — Tehdáž lev velikými hněvy, jako se pominuv, velmi zařval t. j. jako by se pominul. Pass. — Paste stádo boží, ne jako panujíce nad dědictvím, ale jako příkladem jsouce stádu t. j. nedomnívajíce se, jako byste panovali nad dědictvím, ale jakobyste příkladem byli. Br. — Počal se omlouvati, jako na boha klada vinu. Štít. — Alevšak proto psal jsem vám, bratří, poněkud směle, jako k paměti přivodě vám. Br. — Neb hněvem člověk až jako oslna, často učiní, čehož mu nejednou potom žel bude. Štít. — b) Ve větách připouštěcích podrží se často spojky ač, a, jakžkoli, kterakžkolivěk, jako: Kterakžkolivěk jsa rodu vysokého, však vší pokory pln byl. Pass. — Já jakžkolivěk nejsa z tohoto světa, sstoupil jsem na tento svět. Pass. — Jakžkoli jednooký,

Hosted by Google

protáhl až k Nitře. Vel. — Podivil se, pročby lanička řvala a jindy toho nečinivši t. j. ač jindy toho nečinila. Pass. — Ačkoli velmi vás miluje, málo jsem milován. Br. — c) Ve větách poměrných a závislých otázkách, jako: Toho má jemu pomocen býti, jakž moha a uměje, skutkem i radou. Štít. — Nevěda živ co učině, pro veliký stud a hanbu odebral se do dalekých zemí. Pass. — d) Výrazy rozlučovací se též nevypouštějí, jako: Protož i usilujeme, buďto v těle pohostinu jsouce, buďto z těla se berouce, jemu se líbiti t. j. buďto že v těle jsme, buďto že z těla se béřeme. Br. —

Pozn. 5. Od pravidla, aby se přestupníku jen tehdy užívalo, když věta vedlejší s větou hlavní jeden a týž podmět mají, odchylují se nezřídka i dobří spisovatelé, kladouce jej i tehdy, když podmět věty vedlejší v hlavní větě nikdež se nesbíhá aneb když v jiném pádě jest. Příčinou takové nepravidelnosti jest nejhustěji výšin z vazby počaté. Vazba tato budiž jmenována vazba nominativu samosobného, absolutného. I užívá se jí nejhustěji v těchto příčinách: a) Když při vazbě dativu s infinitivem podmět přestupníku neurčitý jest, něm. man, jako: Lépe jest nepočínati, nežli počna nedokonati t. j. lépe jest, aby nepočínal, nežli počna nedokonal. Vel. — Bídná jest a žalostná věc ztratiti vlast svou, a sem i tam se bez jistého obydlí toulaje žebrati chleba sobě, manželce, dítkám a sešlým rodičům svým. Vel. — Snáze jest daleko darův nebrati, nežli vezma tomu po vůli býti, od kohož je vezmeš. Mudr. — V této příčině praví se pravidelněji takto: Veliká jest křivda vezmouc od boha jeho dary a nebýti jich vděčnu t. j. tobě vezmouci. Štít. — V těle jsouc, kromě těla býti živu není život zemský, ale nebeský. Štít. — Rovněž tak dobře se praví: Vrch březový jest, jdouce od Prahy na západ slunce, vzdálí cesty dne jednoho t. j. jdouci tobě, když jdeš. Háj.*) — b) Někdy jest podmět přestupníku v podmětě věty obsažený a jako zakrytý, jako: Já jsa při nich, řekli jsme sobě, zdař Bůh, a děkovali jsme sobě. Svěd. — A Havel proti nám jda, ve dveřích jsme se potkali. Svěd. — A tehdáž každý sám v úmysl svůj doufati chtěl, a jsouce

*) Dativ jednotného čísla při neurčitém přestupníku jest prvotně jdúcu, s přehláskou jdúci a seslabením koncovky jdúce a konečně jdúc. V příkladě tom jest vazba dativu absolutného.

Hosted by Google

příliš hloupí. Mudr. — Medea přijavši od Jasona přísahu, oba vstoupili do síně. Let. Troj. — c) Když se vazba pozmění, jako: Řekna k někomu, kdyžby stál, ty sedíš, bude lež, pravda, kdyžby sedl t. j. vyneseš lež. Let. Troj. — Svolavše pány a všecko množství, vůbec stalo se vyhlášení císaře Karla. Vel. — V tom křik se stal od chasy, pravíce, že Uhří Čechy zabíjejí. Vel. — Na kterouž věc mnoho a často pomýšleje a s rozumem svým pilně se radě, na tom mi se ustavovala mysl t. j. na tom jsem se ustavoval. Kom. —

Pozn. 6. Přestupníkem obmezuje se: a) Obsah neurčitého časoslova věty, jako: Čechové na horách valně dělali, zlata a stříbra dobývajíce t. j. na horách valně dobývali zlata a stříbra. Háj. — To jedno činím na ty věci, kteréž jsou za mnou, zapomínaje, k těm, kteréž jsou předemnou, úsilně chvátaje. Br. — Vstal ten Filistýnský a šel přibližuje se proti Davidovi. Br. — Tehdy Jákob odpovídaje Labanovi řekl t. j. odpověděl. Br. — A pastýři byli v krajině té ponocujíce. Br. — I viděla jsem Haylovou, ana jde nesouci uzel pod páží t. j. ana nese. Svěd. — Král Jan táhl upřímo k Krakovu pospíchaje. Háj. — Lid krále Franského táhli pospíchajíce beze všeho šiku. Háj. — b) Stojí přestupníky maje, nesa, drže místo předložky se, bez, jako: A byl tu člověk, maje ruku uschlou. Br. — Jdou po jednou, oruží nesouce. Rkk. — A potká vás člověk, džbán vody nesa. Br. — A nahý meč v rukou drže, svému lidu napomenutí učinil těmito slovy. Háj. — I navrátili jsou se k Krokovi, noviny a dar jemu nesouce. Háj. —

Pozn. 7. V staré čestině užívá se neurčité formy přestupníku i v přísudku, jako: Ten můž mi byl věrně slouže t. j. sloužil. Alex. — Tantalus byl velmi silný, pokorný, nemiluje svárů, než spravedlivých bojův žádaje. Let. Troj. — Ti všickni přišli by k také hrůze, jakžby byli svých modl odstúpíce. Alex. — Ale bůh nejlépe ví, že nežbych v také přísloví já i můj lid byl upadna, raději v smrt upadnu. Alex. — Či jsem byl v čem právo mina t. j. či jsem v čem minul. Alex. — Buď ten brže smrti uživ, kdož jest jí s právem zaslouživ t. j. užij ten spíše smrti, kdož jest jí zasloužil. Alex. —

Hosted by Google

B) Určitá forma přestupníku.

§. 265. Jakož neurčitá forma přestupníku jest povahy obecnější, tak jest zase jeho forma určitá povahy srostitější, vlastnější, onano jest příslovečná, tato přívlastková, kteréžto se užívá:

1). V přísudku, když se činnost za stálou a určitou vlastnost podmětu pokládá, jako:

Moc všech kozlíkův jest zahřívající a vysušující. Byl. — Já jsem byla osiřelá a osamělá, sem i tam přecházející a odcházející. Br. — Boleslav kníže tu byl přistojící. Háj. — Ty všecky věci jsou v pravdě budoucí, pojede-li Paris do země řecké. Let. Troj. — Aby pravé bylo to, což hlásati slyšeli, byliby rádi, ale se věci zatemnělé a rozum převyšující býti zdály. Kom. —

Pozn. 1. Rovněž se i tehdy klade, když podmět jest na jiném časoslově závislý, jako: A laň ku porodu pracující spatřil-lis kdy? Br. — A mezi tím mlče slyšel jsem hlas řkoucí. Br. — Nalezli je kladoucí se mezi Jeruzalémem a městem Jaffa. Flav. — Uzřeli tělo mrtvé ležící na cestě. Br. — A spatřím vcházejícího na palác jakéhosi v blesku jasném. Kom. — Dobrotivost i také zlobivost v soudu bloudícího činí člověka. Brikc.—Zde se klásti může i infinitiv.

2). Přikládá se forma ta, jakožto přívlastek, k jménům podstatným, když činnost vlastností, podstatou věcí neb osob jest aneb i jejich povoláním, jejich osudem, jako:

Tyt jsou věci, poškvrňující člověka. Br. — Darové, k duši i k tělu přislušející, v lidech rozdílní jsou. Mudr. — Lidé, přes svět pracující, množí na cestách mrtví nalezeni bývali. Vel. — Hrozná jest nemoc kamenné srdce, nemohoucí se obměkčiti ku pokání. Kom. — I bude, že hned jakž se zastaví kněží, nesoucí truhlu hospodina panovníka vší země

Hosted by Google

u vodě Jordánské, vody Jordána rozdělí se a v o d y, t e k o u c í s vrchu, zůstanou v jedné hromadě. Br. — Z chřípí jeho vychází dým, jako z kotla v r o u c í h o. Br. — Svět se vší p a d o u c í rozkoší potupili. Vel.— A kněží, n e s o u c í truhlu, omočili nohy v kraji vod t. j. kněží ti, kteří nesli a ne jiní. Br.*) — Ti vyhnali Hermundury, b y d l í c í mezi Labem a Sálou. Vel. — Velikýť jest nebe i zemi o b s a h u j í c í s v ě t. Kom. —

Pozn. 1. Jako přídavná jmena, sbíhají se i určité přestupníky s mocí samostatnou, ku př.: A t se v š i c k n i v tě d o u f a j í c í radují t. j. ti, kdož v tě doufají. Br.—I uposlechli jeho v š i c k n i v y c h á z e j í c í branou města t. j. všickni ti, kteří vycházeli. Br.**) — Jiní okolo c h o d í c í, když ránu uhlédali, prchali trochu a hned zase nedbali nic. Kom. — Nesnadné jest d o u f a j í c í m v statek do království božího vjíti. Br. —Ne tak sobě, jako p o n á s j d o u c í m, tyto praménky moudrosti ukazujeme. Kom. — V tom dni ustanou m e l í c í, proto že jich málo bude. Br. — A choditi budou po ulici k v í l í c í. Br. — Každému p r o s í c í m u tebe dej. Br. — Není žádného p r o s t ř e d k u j í c í h o. Br. — Spravedlnost ostříhá přímě c h o d í c í h o po cestě. Br. — Při této hře šlo p r o h r a v š í m o život. Mal.—

3). V pádech nepřímých zastupuje forma určitá formu neurčitou, jako:

A porazil nepřátely své zpět u t í k a j í c í t. j. když zpět utíkali. Vel. — Vyslýchá je z paměti ř í k a j í c í t. j. když z paměti říkají. Kom. — Římanům Italii v poddanost u v e d š í m snadno bylo překonati ostatní národy t. j. když uvedli. — Bavorům do Čech v p a d š í m odňal Cheb. Jung. — Vratislav II. Lipolta markrabí, h u b í c í h o Moravu, porazil a zahnal t. j. když hubil. Vel. — Václav II. císaře Albrechta, c h t ě j í c í h o opanovati Horu, z Čech vyhnal. Vel. — Po-

*) Rozeznej od obecnější věty: A kněží, n e s o u c e truhlu, omočili nohy v kraji vod t. j. kněží když nesli truhlu a t. d. —

**) Srovnej: Tak sobě všickni, v hrdle smrti s t o j i c e, počínají t. j. všickni když v hrdle smrti stojí. Kom. —

Hosted by Google

slouchej mne, kdo chce, tajně s bohy mluvícího, neumlknut t. j. když mluvím. Mudr. —

Pozn. 1. Jak z příkladův položených viděti, sbíhá se přestupník přítomně neskonalý zhusta o formě určité, přítomně skonalý však velmi zřídka, jako: Ti mnoho jiných křesťanův, v Jezukrista uvěřících, na lodí bez vesel vsadili t. j. uvěřilých, uvěřivších. Pass. — Místo určité formy přestupníku přítomně skonalého klade se aneb příčestí minulé na -lý, -lá, -lé, aneb co nyní obyčejnější jest, přestupník minulý na -vší.*)

Hlava XIV.

§. 266. Jakým pořadem slova a věty za sebou jdou a jíti mohou, to záleží na povaze jazyka samého. Čím jazyk bohatší jest na formy, tím sobě volněji počínati může a tím schopnější jest myšlénku a její podobu, jakž nejvlastněji, nejmocněji a nejlahodněji, vyložiti a vyobraziti, čím pak chudší, tím jest v té věci obmezenější, jako to na příklad do jazykův Francouzského a Anglického vidíme. Nejprvé tedy vytkneme nejhlavnější pravidla, kterým se ve větách slova pořádají, pak způsoby, jak se věty jedna s druhou v jedno slučují a sloučiti mohou.

A) O slovosledu.

§. 267. V jazyku českém dá se rozeznati dvojí pořad, kterým slova ve větách se sestavují, a to pořad logický a pořad řečnický. Co se prvního dotýče, místo má vůbec, když mluvíme s myslí pokojnou

---

*) Ostatně viz: Jahresbericht des k. k. Gymnasiums zu Písek 1851. O příčesti jazyka českého a latinského od V. Zikmunda. —

Hosted by Google

a tichou, řadíce slova po sobě tak, jak tomu povaha, srozumitelnost a jasnost řeči chce. V této příčině:

1). Klademe nejprvé podmět, pak sponu a na konci přísudek. Když spona v časoslově jest, tehdy jde za podmětem časoslovo přísudkové. Ve větách přiodděných jde za podmětem vše to, což jemu přisluší, a rovněž tak za časoslovem přísudkovým. Ku př.:

Ona plakala. Svěd. — Tys brala po svém otci. Svěd. — Vody uchvátily množství cizích. Rkk. — Neklan káže vstáti k vojně. Rkk. — Ludmila, kněžna Tetinská, kázala se vezti na Vyšehrad. Háj. — Slovo boží jest štít víry. Vel. — Válka kvapná vylévá krev. Br. — Kroupy veliké pršely s nebe na zemi. Br. — Člověk tento nepřestává mluviti slov rouhavých proti místu tomuto svatému. Br. — Štěpán pak jsa plný víry a moci činil divy a zázraky veliké v lidu. Br. — Hospodin vyvedl lid tvůj ze země té do země dobré a prostranné, do země oplývající mlékem a strdí. Br. — Člověk křivý podoben jest penízi, jenž má krásný obraz a zlé stříbro. Štít. —

2). Vedlé tohoto přirozeného pořadu jest v jazyku českém ještě druhý, kterým se však části vedlejší částkami hlavními úžeji v jedno stáhnou. Podlé tohoto pořadu jde napřed podmět, pak přísudek a konečně spona. A ve větách rozvedených jde podmět se svými přívlastky napřed, části výroku pak tak se uspořádají, aby se časoslovem skončily, t. j. napřed jdou omezení jeho a konečně časoslovo, jako:

Bůh věrný jest. Štít. — Vlaslav strašno po zemi se kotil. Rkk. — Křesťané na náspech všudy stáli. Rkk. — Obě strany jarobujnou silou druha druze postoupati brání. Rkk. — Já tobě všecko vzdávám. Svěd. — Mnoho lidu s obojí strany padlo. Vel. — Svět všecken ve zlém leží. Br. — Člověk mírný na mále přestává. Br. — Přemysl, přijev na Vyšehrad, s velikou radostí a poctivostí ode všeho lidu

Hosted by Google

přijat jest. Vel. — Muž pak nějaký jmenem Šimon předtím v tom městě čáry provodil. Br. —

Pozn. 1. Z obou těchto pořadův slov viděti, že nejdůležitější místa věty jsou počátek podmětu, potom počátek výroku a jeho konec. Odtud se, když se časoslovo výrokové opisuje, části jeho ve výroku i takto rozděliti mohou, jako: Lidé bývají marnostmi novými zklamáni. Let. Troj. — Každý se pokoušel druhému jeho statek odcizi ti. Vel.—Ty věci jsou sobě vespolek odporné. Br. —

3). Když podmět v časoslově zakryt jest, tehdy klademe časoslovo napřed, pak slova, kterými se místněji omezuje, jako:

Šla pro žáka do školy k svatému Havlu. Svěd. — Měli jsme také ten den jízdu veselou, pole okolo nás pěkná i úrodná. Vrat. — Cti otce svého i matku svou. Br. — Vpiš to do knih na památku. Br. — Máš je tři všecky na svědomí. Br. —

4). Co se jednotlivých částek věty dotýče, toto vůbec na paměti budiž:

a) Spojky souvztažné, jako jsou kde—tu, když —tehdy, poněvadž—proto a j. p., kladou se na počátku vět, které v jedno svazují. Rovněž tak kladou se na počátku vět vedlejších spojka že, a, ano, ať, pak zájmena vztažná jenž, který, ký; potom přířadné spojky a, i, ale, než, však, avšak, alevšak, nebo, odtud a j. p.; konečně i tázací slovce zda, zdaliž. Naproti tomu za prvním aneb druhým slovem kladou se tázací —li, pak odporovací pak, něm. aber, zavírací tedy, stvrzující zajisté. Viz o tom příklady na místech příslušných. Jen, když tomu důraz řeči chce, odstupuje se od toho obyčejného pořadu.

b) Záporné ne stojí před tím slovem, které se popírá, viz §. 192 a t. d. — Předložky stojí z pravidla před svými pády, viz §. 121. a t. d. — Pomocné časoslovo optativu bych, by a t. d. přikládá se k spojkám samým, viz §. 206 — §. 230.

Hosted by Google

c) Při jmenech číselných pod dvadcíti jde číslo menší před větším bez spojky, jako: jedenáct t. j. jeden na deset;—při číslech od dvadcíti až do sta klade se menší číslo se spojkou před větším, jako: dva a dvacet, pět a padesát—aneb bez spojky za větším číslem, jako: padesát čtyry, devadesát sedm.—Čísla, která jsou nad sto, mají menší počet za větším a to se spojkou *a* aneb i bez ní, jako: Sto a dvadcet, pět set šedesát sedm a t. d. — Jména, která se k číslům pojí, stojí za nimi aneb před nimi aneb opakují se i při větším i při menším, jako: Křesťané skáceli dreves dvacet. Rkk. — Vzdálí byl na dva a čtyřidcet loket. Háj. — V zemanském lánu svobodném bude čtyři tisíce brazd a pět set brazd. Háj. — Rovněž tak praví se: Měla mnoho kupců. Svěd. — Aj ta rozmnoží se Tatar množství. Rkk. —

d) Formy příklonné, jako jsou mě, mi, tě, ti, se, si a j. nikdy nestojí na počátku věty. Rovněž tak se za jinými klade časoslovná forma prej, prý, jako: Však se, prej, po mé smrti k tomu najde t. j. praví ona. Svěd. —

§. 268. Když mysl slyšícího na významnost části některé obrátiti aneb když protivu jedné k druhé ostřeji vytknouti máme, činíme to tím, že je na takových místech klademe, z nichž, že by to části podstatnější, mocnější a pozoru hodnější byly, dobře dá se vyrozuměti. Pořád ten slove řečnický. V této věci:

1). Klade se přívlastek před jmenem podstatným, když se za podstatnou jeho částku, bez níž se mysliti nemá, vyhlašuje aneb když se jiným částem naproti staví. Totéž platí o přistávce a o genitivech přívlastkových, jako:

Krutý žel tu teskné srdce rval. Rkk. — Křesťané padali trapnou žízní. Rkk. — Hojný příval pramen chlumský zživil. Rkk. — Těžké meče

Hosted by Google

po bocích jim visí. Rkk. — Láska jest svazek křesťanské dokonalosti. Lyk. — Malá jiskra velkým ohněm bývá. Kom. — Toto ušlechtilé město naše bude z kořene vybořeno a vyvráceno. Let. Troj. — Mínění jich k jinému cíli nesměřovalo, než k dosažení marné chvály a jalového u lidí svědectví. Žer. — Odkudž znáti, že jednoho každého největší starost o to býti má, aby vidíno to na něm bylo, že takový jest, za jakého chce jmín a uznán býti. Žer. — Jako svým, tak každého dobrým budou radostni. Štít. —

Pozn. 1. Když se praví: Na skálu vystoupil silný Záboj, tehdy se předložením jmena přídavného znamená, že vlastnost ta při Záboji po přednosti v oči bije, že jeho podstatnou částí jest, bez níž se mysliti nedá. Když se naproti tomu praví: Kdo to? s hradu slova. Já jsem, lovec bludný, tehdy pokládá se jmeno přídavné toliko za věc nahodilou, pominulou, která k podstatě části hlavní nepříleží. — Protož se přívlastky ozdobovací pravidelně před jmeny kladou. —

2). Když časoslovo ostřeji vytknouti jest, klade se před podmět, za kterým pak ostatní části výroku postupují, jako:

Měla jest žena toho z Holoubkova na sobě damaškový živůtek. Svěd. — Rozstoupí se mužstvo lesem. Rkk. — Poletoval holub se dřeva na dřevo. Rkk. — Mívala jsem já tu peřinku prašnou v rukou. Svěd. — Schovejte vy ty kníhy zase. Svěd. Jsem já chudý a potřebný. Svěd. — Není již junoše v horách. Rkk. — Stojí hory v pravo. Rkk. —

Pozn. 1. Obzvláštně v obyčeji jest pořad tento po spojkách i, protož, tu, tehdy, v tom, po vztažném který, jenž a j., ku př.: I chopil Záboj svůj mlat i odskočil Luděk. Rkk. — I káže kněz zemanům svým. Rkk. — V tom mi přinesla děvečka maličká klíč, abych sobě odmekl mříži. Svěd. — I byl boj velmi litý s obou stran. Let. Troj. — Protož nemohu já zdržeti ust svých. Br. —

Hosted by Google

2). Když jmeno přísudkové vytknouti jest, tehdy klade se na počátku věty, za nímž pak z obyčejna spona jde, pak podmět, posléze ostatní části přísudku, jako: Hodenť jest dělník své mzdy. Br. — Boží jest vítězství. Kom. — Tvůjť jsem já, bože. Štít. — Lepšíť jest soused blízký, nežli bratr daleký. Br. — Pomysli, malá-li jest obora světa všeho i s nebesy nevidomými. Štít. — Mrzkost jest poroba hospodinu. Rkk. —

3). Též se i předměty a příslovečná omezení, když na nich důraz jest, kladou na počátku věty, za nimi pak jde časoslovo aneb i, což řídčeji jest, podmět sám, jako:

Dí svět jemu: Můj jsi, mne hledáš, mně slouží, hrdost mou máš v srdci, lakomě stojíš po tom, což já mám. Štít. — Ničehož před se nebeř bez pilného a bedlivého rozvažování. Sixt. Ott. — Nejsnadnější věci vznášeli na obec, všecky pak menší přesami soudili. Br. — To viděv Petr promluvil k lidu. Br. — I v levo bouřila síla. Rkk. — Netužte, kmeté, netužte, již vám travička vstává. Rkk. — Tvůjť jest den, tvá jest také i noc, světlo i slunce ty jsi učinil. Br. — Velikou věc prorok rozkázal tobě. Br. — Z černa lesa vystupuje skála, na skálu vystoupil silný Záboj. Rkk. — Na počátku stvořil bůh nebe a zemi. Br. — Na modlitbě buďte ustaviční. Br. — Na té cestě, co jsme jeli, neviděli jsme tak čistých vesnic a městeček. Vrat. — Roku toho vtrhli Tataři velmi silně do Uherské zemi. Háj. — Dvě léta již hlad jest v zemi. Br. — Téhož léta král Václav sebrav mnoho lidu českého táhl k Moravě, chtě se nad svým bratrem pomstiti. Háj. — Ten čtvrtek před květnou nedělí, když jsme byli v pořádku, Martin Brázda učinil žalobu na Petra Světlíka. Svěd. —

Pozn. 1. Rovněž tak stojí slovce tázací na prvním místě, za nimiž pak jde časoslovo aneb i, což jest řídčeji, pod-

Hosted by Google

mět sám, jako: Jaký jest obchod váš? Br. —Odkud jsi sem přišel? Háj. — Proč ty sám sedíš? Br. — A totéž platí i o spojkách, za kterýmiž aneb časoslove jde aneb i podmět, jako: A pak nad to v chvále boží tak se každý bude více radovati, jakož jest větší chvála boží, než všech svatých. Štít. —

4). Nejmocnější vytýkání částí větových jest, když se na počátku věty jako na prosto kladou, za nimiž pak spojka se klade aneb zájmeno je zastupující, jako:

Ty pak sám aby toho na prosto prázden byl? Br. — Ale úzkost brány, ta jest ji zdržovala. Háj. — A to všecko zdaliž nejde z filosofie? Smiř. — Rozum, ten k duši přináleží, ale smrť k tělu. Mudr. — Nebo spravedlivý co učinil? Br. — To právo přirozené jest, syn aby se svých rodičů bál. Mudr. —

§. 269. Avšak nejenom svrchu položeným způsobem učiní se slova mocnější a důraznější, nébrž i takto:

1). Části k sobě příslušné ostřeji se vytýkají, když se mezi ně jiné části vřadí, jako:

Téhož roku veliká vznikla nevole mezi králem Českým a knížetem Bavorským. Háj. — Jazyka užívají Slovanského, tak že se my Čechové s nimi smluviti můžeme. Vrat. — Co jest toho nádobí bylo, tu je máte všecko. Svěd. — Poběhl jsi přátel svých i známých, jejichž měl jsi býti věrný přítel, správce, rádce a obránce statečný. Let. Troj. —

2). I na konci věty mohou se klásti části přísudku, když je ostřeji vytknouti jest, což se obzvláště tehdy činí, když v jedné větě dva pojmy důrazněji se vytknouti mají, tak že v té příčině pojmy, které se naproti sobě staví, jeden na počátku věty aneb na počátku výroku, druhý pak na konci věty se kladou, jako:

Sama vůle bez práce k žádnému dílu a jakému koli předsevzetí nepostačovala nikdy. Žer. — Čemuž žádný rozumný, ovšem pak vznešený filosof neb mudrc neučil nikdy. Žer. — Ty jsi zajisté mne pře-

Hosted by Google

pásal udatností k boji. Br. — Ty silou svou rozdělil jsi moře. Br. — Mnohéť jsem k vám důvěrnosti. Br. — Věrnýť jest bůh a spravedlivý. Br. — Protož Čechové obzvláštní k němu měli lásku. Háj. —

3). Části sobě podobné kladou se vedlé sebe, aby jich poměr vespolný zřejmější byl, jako:

Hučí divá řeka, vlna za vlnou se valí. Rkk. — S prsou na prsy všickni kladli ruce. Rkk. — Jako sebe, tak bude každý každého milovati. Štít. — Jedni druhých břemena neste. Br. —

§. 270. Jak jsme nahoře viděli, mohou se části podmětu a části výroku aneb jednostejným pořadem sestaviti aneb i opáčným. V první příčině počínají obě strany od částek základných a postupují k částem vedlejším a to tak, jak jedna k druhé přísluší, a pořad ten buď nazván pořadem opětovaným, jednoběžným nebo anaforickým. V druhé příčině počínají části podmětu od části základné a postupují k vedlejším, části pak výroku počinají od částí vedlejších a končí částí základnou, a pořad ten sluj pořádem zkříženým, křižoběžným aneb chiasmem. Oba tyto způsoby nejenom základem jsou pořadu částí jedné a též věty, nébrž i tehdy, když se více vět v jedno spojí. V této příčině:

1). Užívá se pořadu jednoběžného k vyslovení myšlének jednotvarných, jako:

Jako pták zaletuje od hnízda svého, tak muž odchází od města svého. Br. — Z črna lesa vystupuje skála, na skálu vystoupil silný Záboj. Rkk. — Když jsme zamazovali okno na hoře v komoře, upadlo kus hlíny na střechu. Svěd. — Kteříž opouštějí zákon, chválí bezbožného, ale kteříž ostříhají zákona, stavějí se proti němu. Br. — Kdož chodí moudře, znikne neštěstí. Br. — Starší a lopotové i jiní vládykové, když to uslyšeli,

Hosted by Google

spolu se před Sviní hrad sešli a tu uradivše se, po Vojena na Ostromeč poslali a jej jako dědice za kníže volili. Háj. —

2). Pořadu zkříženého užívá se tehdy, když se protivnost myšlének aneb částí jich vytknouti má, jako:

Přirozeně mluví chudý, ale bohatý odpovídá tvrdě. Br. — Seděl dlúho i dlúho se mútil. Rkk. — Jestliže jsem co mluvila, mluvila jsem to z domnění. Svěd. — Tenť jest přišel ne sobě, ale tobě ku pomoci, k tvé potřebě, ale ne k své. Štít. — Prvý boj nám ztracen, ztracen druhý. Rkk. —

3). Velmi zhusta oba způsoby jeden s druhým se střídají, aby se poměry, v kterých myšlénky a jejich části jsou, příslušně vyznamenaly, jako:

Podobně i já nemám a nemohu tak na kvap odsouzen býti lásky té, kterou k vlasti své nésti, a péče, kterou o ni míti povinen jsem, že se vším jako na harc nevyjíždím. Žer. — Běhával jelen po horách po vlasti, poskakoval po horách po dolinách; krásná parohy nosil, krásnýma parohama hustý les prorážel, po lese skákával hbitými nohami. Rkk. — Rohovic pak, pojav něco čeledi tajně a nočně z Vršovic a z Mychle, obrátil se s nimi k západu slunce a přišel až do města Lucka, a tu s Lučany pokojně rokuje, dne třetího rozkázal svým, aby té noci v prošívanice a v smolníky se připravili a s svými lučišti pohotově byli, úmysl maje toho se místa zmocniti. Háj. —

B) O složení vět.

§. 271. Věty mnohonásobně se v jedno složiti dají, i nalézá se při tom veliká rozmanitost a rozličnost netoliko v počtu vět, které se v jedno pojí, ale i v způsobu samého složení.

Hosted by Google

1). Když se věta hlavní s větou podřadnou v jedno spojí, tehdy může se položiti:

a) Věta vedlejší před hlavní větou aneb za ní, aneb může se vložiti do věty hlavní. A jestliže větu hlavní naznačíme písmenem A, větu pak podřaděnou písmenem a, tehdy máme v té příčině tyto obrázce a: A; A, a; A (a) A. — V první příčině slove věta vedlejší předvětím, předvětou, v druhé závětím, závětou, v třetí mezivětím, mezivětou, jako:

Což jsou předkové vaši slavného a chvalitebného činili: to vy rádi s milostí slyšeti máte. Vel. — Již to ctnost není, což bez těžkosti přichází. Mudr. — Každý má toho býti pilen, aby svého srdce choval čistě. Štít. — Jedenkaždý, co se mu za dobré vidělo, to činil. Br. — Kníže Václav soudcům, aby soudy spravedlivé činili, přísně přikazoval. Háj. — Svévolný, když se žádného nebojí, blízek jest pádu. Mudr. — Viz §. 217, 218, 221 a j. p.

b) Aneb, což v němčině nemožno jest, vloží se věta hlavní do věty vedlejší. Forma vložení toho jest: a (A) a. V této příčině jest věta vedlejší obvětou. Ku př.:

Z nepřátel, praví, že ani jeden raněn nebyl. Vel. — Zchodné, nerozumím, by kudy bylo bráti zprávno. Štít. — Těžká zajisté a nehodná bezpráví, která jste mu učinili, nemyslí, by z vašich vypadla pamětí. Let. Troj. — Na kterýž však postranní soud zdálo mi se, že dbáti nesluší. Kom. — Žádný nad ně, pravili, žeby důstojnější nebyl. Háj. — Tou důvěrností všem myslem pobožným sluší, aby byly ohrazené a přistrojené. Zyg. — Křesťanův pak Cyperských v tom boji počítají, že okolo půl druhého sta zahynulo. Háj. — Srdce a jazyk hleď, ať se vždycky srovnávají k vydávání svědectví pravdě. Kom. —

Pozn. 1. Poslední tento způsob spojení vět sbíhá se nejhustěji, když se složená věta k větě hlavní vztažnými

Hosted by Google

zájmeny připíná, jako: I vedou mne a přivedou k ulici, v níž pravili, že manželé bydlí. Kom. — Vidím zde zdi bělostkvoucí, kteréž pravili mi, že alabastrové jsou. Kom. — A protož očekávati jest nějaké proměny, kteráž to dejž milý bůh, aby nám i vlasti naší k lepšímu byla. Vel. — Nedáš-li tomu, komuž vidíš, že jest více třeba, zle učiníš. Štít. — A tak přišli na místo jedno, kdež uznali, že někdy lidé bydleli. Háj. — Sem patří i takové příklady, jako: Rozuměl tomu moudrý král, že v bohatství a v slávě mnoho jiných před ním bylo, kteříž by se jemu vrovnati mohli. Mudr.*) —

Pozn. 2. Od vkládání věty hlavní do věty vedlejší oddělíti jest tak řečenou vstávku to jest větu, která se do jiné věty vkládá bez všelikého zevnějšího spojení, jako: Neradímť, věř mně zkušenému, samotně se tam pouštěti. Kom. —

2). Pod větu hlavní podřadí se dvé vedlejších vět, které jsouce na jednom a témž stupni výroku hlavnímu, nicméně však z rozličných stran jej omezují. Věty tyto vedlejší jsou souřadné, avšak jedna od druhé oddělené, nejsouce v jedno sloučené spojkou spojovací. Zde toto sestavení býti může:

a) První z vět podřaděných, již znamenáme písmenem **a** jest předvětou věty hlavní **A**, druhá pak vedlejší věta, již znamenáme písmenem **b**, jest její závětou aneb mezivětou to jest v obrázci **a: A, b** aneb **a: A (b) A**. Aneb první jest mezivětou věty hlavní a druhá závětou, to jest v obrazci **A (a) A, b** aneb obě jsou mezivětami věty hlavní to jest **A (a) A (b) A**. Tato sčlenění vět má jazyk český s německým obecná. Ku př.:

Pokudž svých mravův a povah zlých v dobré nezměníme, marnou nadějí se těšíme, aby se nám lépe vésti mělo. Vel. — Kteříž pak byli pozůstali, rozprchli

*) Když věty takové do němčiny převesti jest, převede se forma ta na formy předešlé aneb učiní se z nich tré vět, jako: V těch věcech nemožné jest, aby bůh klamal — es iſt unmöglich, daß in dieſen Dingen Gott täuſche aneb was dieſe Dinge anlangt, ſo iſt es unmöglich, daß Gott hierin täuſche.

Hosted by Google

se tak, že nezůstalo z nich ani dvou pospolu. Br. — Ač bych měl tento způsob lodí vypsati, však když jest to jiný předemnou učinil, pomíjím toho. Har. — Když se navrátíš, otec ti vše, budeš-li toho žádati, plně nahradí. Us. — Když jiných dobrých skutkův jako bohatí nemůžete míti, ale to vám skutek buď, abyste se pilně hříchu střehli. Štít. — A v tu hodinu, jakžkoli jasno bylo, taková hřímota přišla, že se chrám na tři části rozsedl. Pass. — A já, kdybych to učinil, obávám se, že bych na se bohy rozhněval. Háj. — A těmi dvěma groši každému, jak kdo čeho zaslouží, hned pojednou, žádnému mzdy jeho nezadržujíce, platí. J. Záv. — Jist jsa tvým poslušenstvím, tak jsem tobě napsal, věda že i více, nežli pravím, učiníš. Br. — Jestliže by kdo i bojoval, nebude korunován, lečby řádně bojoval. Br. — To uzřevše Athenienští se zdí, rychle vyslance svého k nepřátelům vypravili, žádajíce, aby jim mrtvého krále jejich ku pohřbu vydali a všecko, jak se zběhlo, oznámili. Vel. — Kdyby na tě škoda přišla, hanění, utrhání, až dobytí, tu by zvěděl, jak trpělivý jsi. Mudr. —

b) Aneb mohou se obě před větou hlavní klásti, tak že jich obrázce jest **a** : (**b** : **A**). První věta vedlejší jest předvětou celku, jenž záleží z druhé věty vedlejší, kteráž zase jest předvětou věty hlavní, s níž celek činí. Aneb mohou obě věty vedlejší za větou hlavní jíti a to takto : **A**, **a**, **b**. Ku př. :

Kdožby byl jeho ukrutný život znamenal, kterakby koli byl křehký člověk, musilby se polepšiti. Pass. — Zamiluje-li kdo statek, čím ho víc má, tím více žádá. Kom. — Pakli ji kdo někdy křivě soudí, jakžkolivěk bez hříchu není, však taková tím vším jest vinna. Štít. Agesilaus se radovával, kdyžkoli přítele zbohatil, ačkoliv sám bohatství nebyl žádostiv. Koc. — Aniž ten lékař co dobrého spůsobí, nebude-li nejprv mysl jeho fi-

Hosted by Google

losofskou moudrostí nastrojena, poněvadž hnutí těla od hnutí mysli pocházejí. Smiř. —

Pozn. 1. Způsoby tyto sčlenění vět mohou zase na jiné větě býti zavčšeny, jako: Ten jest člověk dobrý a ctnostný, kterémuž ač žádosti panují a tělo se protiví, však proti všemu tomu se vydírá a protiví, aby vždy to činil, což jemu rozum za dobré ukazuje. Mudr. —

Pozn. 2. Sestavení vět v obrázci a: (b: A) jest nemožné v jazyku německém, i musí se při překládání převesti na obrázce a: A, b aneb a: A (b) A. —

3). Když vedlejší věty, které se k větě hlavní připojí, tak se mají k sobě, že na větě hlavní toliko jedna sama bezprostředně zavěšena jest, a na té pak druhá, a tudy obě tyto věty vedlejší na rozlíčném stupni k větě hlavní jsou: i tu v sestavování a sčleňování jich podivu hodná rozmanitost se ukazuje. Jakž praveno, jsou tyto vedlejší věty rozličných stupňův, protož znamenej se věta vedlejší prvního stupně písmenem **a**, věta pak vedlejší, která na druhém stupni aneb v druhém pořadí jest, písmenem $\mathbf{a^2}$. Zde může býti vedlejší věta druhého stupně:

a) Mezivětou aneb závětou vedlejší věty prvního stupně, obě pak spolu zase aneb předvětím věty hlavní, což v obrazcích jest aneb **a** ($\mathbf{a^2}$) **a : A** aneb **a**, $\mathbf{a^2}$ **: A**, aneb závětím **A**, **a** ($\mathbf{a^2}$) **a** aneb **A**, **a**, $\mathbf{a^2}$ aneb mezivětím **A** (**a** [$\mathbf{a^2}$] **a**) **A**, **A** (**a**, $\mathbf{a^2}$) **A**. Ku př.:

Že jsi se toho, ač jsem k tomu přátelsky napomínal, pilněji nevystříhl, proto přišel jsi u velikou škodu a hanbu. Us. — Ač oni mluví, že je někdo osvobodí, ale sami nevědí kdo a kdy. Solf. — Bůh tomu chce, aby ctitelé jeho vším obyčejem osvědčovali, že to v ohavnosti mají, co bůh zákonem svým zameziti ráčil. Br. — Chce tomu, aby všickni, jakž kdy kteří povoláni bývají, do vinice, hned tam šli bez meškání. Cap. — Neprospívá-liž filosofie v tom, když, aby jedenkaždý stav, menší i prostřední i ten největší, samého sebe zpravoval, učí? Smiř. — Kníže Kouřímské, ač byl častokrát, aby se

Hosted by Google

proti nim postavil, napomínán, nechtěl toho učiniti. Háj. — Víte dobře, že tento svatý kníže, dokavadž jeho svatá duše v tomto těle obývala, rád činil skutky milosrdné, zvláště lidem v úzkostech postaveným a žalářným Háj. — Nepřátelé navrátivše mrtvé tělo a vidouce, že není v tom vůle boží, aby města dobyli, odtrhli odtud a navrátili se domů. Vel. — Boleslav, v i d a skutečně, k t e r a k divné a v té zemi nikda neslýchané se věci při tom těle bratra jeho ukazují, p o č a l jako od polu o svatosti Václava bratra svého věřiti. Háj. —

b) Avšak mimo tyto spůsoby, které jazyku českému a německému společné jsou, nalézají se ještě jiné, z nichž tyto jsou nejznamenitější. Věta vedlejší druhého stupně jde před větou prvního stupně a po té pak věta hlavní, což jest v obrazci $\mathbf{a^2 : a : A}$, aneb věta vedlejší druhého stupně jde za větou hlavní a za ní vedlejší věta prvního stupně, to jest $\mathbf{A, a^2 : a}$, aneb i vedlejší věta prvního stupně vloží se do vedlejší věty druhého stupně a to vše se klade před větu hlavní aneb za ní, to jest $\mathbf{a^2}$ (a) $\mathbf{a^2 : A}$, aneb $\mathbf{A, a^2}$ (a) $\mathbf{a^2}$ aneb i takto: $\mathbf{a^2 : A, a}$. Ku př.:

To vše že tak jest, ač rozum ukazuje, písmo však svaté mocně tvrdí. Kom. — Což coby bylo, když jsem se ptal, odpověděl mi tlumočník. Kom. — Jestliżeby jemu jaká byla potřeba proti Moravanům, že mu chtí býti na pomoc, pravili. Háj. — To bývá, kdož chce býti přítel tohoto světa, že bude nepřítel boží. Štít. — I stalo se, když jeden z služebníků podtínal dřevo, že sekera spadla mu do vody. Br. — Hned potom kníže svým poddaným to za právo ustanovil, kdožbykoli takovou neb k té nápodobnou škodu komu ohněm učinil, aby byl také ohněm spálen Háj. — Příteli, z mohutnosti mé zprávy mně půjčené a svěřené, zdali mníš, bych měl mnohá utěšení, na tom se velmi mejlíš t. j. zdali mníš, že bych z mohutnosti mé zprávy a t. d.

Hosted by Google

Let. Troj. — S kterouž řečí, poněvadž jsem viděl, že, co mé oči a uši vidí a slyší, se srovnává, ochotně jsem na tom přestal a pojďme někam jinam, řekl. Kom. — I vedou mne a přivedou k ulici, v níž pravili, že manželé bydlí. Kom. — Jestli to pravda, toho považ, co oni o mne mluví t. j. považ toho, jestli to pravda, co oni mluví. Háj. — Domnívají se, co všemu lidu jest obecného a což všickni spolu z obyčeje činí, byť pak i zlé činili, že to hříchem není. Anth. — Nedáš-li tomu, komuž vidíš, že jest více třeba, zle učiníš. Štít. —

Pozn. 1. Tato sčlenění vět nedají se jinak do jazyku německého převesti, než tak, že se formy ty přemění na formy prvních spůsobův, jako forma A, a^2 : a na formu A , a , a^2, aneb na formu A , a (a^2) a a t. d. — Z této rozmanitosti spolu viděti, že jazyk český způsobný jest, když toho účel řeči žádá, poměry vět co nejvlastněji a nejpřiměřeněji a nejrozmanitěji vyznamenati. —

§. 272. Věty mnohonásobně složité vyrostají i tehdy:

1)Když se více vět hlavních v jeden celek spojí, kterýžto celek pak zhusta na dva díly se dělí, jež v rozličným poměru býti mohou. Věty tyto i spůsobem staženým vynesti se mohou. Ku př.

Nižší k vyšším poslušenství a úctivost upřímně proukazujte, v ní mezi sebou pěkně se snášejte a náležitě povinnosti a přátelské služby vykonávejte: vyšší zase k nižším přívětivě se mějte a poklesky jejich, jako lidí, trpělivě snášejte. Koc. — Perikles v té příčině všecken předešlý život svůj, anobrž i krok proměnil, chodil nespěšně a vážně, mluvil s každým přívětivě, zachoval obličej stálý, ruce pod plášť schovával a v těch místech a ulicích toliko se procházel, kudy lidé nejvíce k soudům a v radní dům chodili. Koc. —

2). Když se věty vedlejší v jedno seřadí, buďtež ony rozvedené aneb skrácené, buďtež prvního, druhého aneb i třetího stupně, jako:

Hosted by Google

Napravil všecky věci, které jsou na nebi a které jsou na zemi. Br. — Kdo v srdci jiné má a jiné v ústech a neplní skutky, což ústy mluví, ten již zprávný není. Výb. litt. — Ne proto zajisté sami tesklíme a bolestíme, že svět a nejmilejší naše opustiti máme, ale že smrti zasloužili jsme, že svědomí naše před bohem se leká, že věčnému odsouzení poddáni jsme. Nonn. — Někteří staří filosofové, že svět není stvořen, a že jest neporušitedlný a že pokolení lidské od věčnosti bylo a že jest nemělo počátku pojití svého, bludně jsou věřili. Mirot. — Bratr můj na tom se postavil, jakž k němu přijedeš, aby tebe od sebe nepustil, ale jakžkoli bude moci, aby tě života zbavil. Háj. — Nadto ještě i jiné dobrodiní nám činí vlast naše, že nás k ctnosti a šlechetným mravům hned od mladosti vede, od hříchův a mrzutých nešlechetností odvodí, v pokoji a svornosti drží, křivdy hájí, spravedlnosti dopomáhá, dobré ctí, zlé tresce a to působí, že jedenkaždý s manželkou a dítkami statečkem svým vládnouti a živnůstku bez překážky provoditi může. Vel. —

§. 273. Když dvě aneb více vět u v ě t š í, avšak d o b ř e p ř e h l e d n ý celek se spojí, tak však aby začátek jeho svého dovršení a své plnosti na konci docházel, tehdy takové jako okrouhlé a v sobě ukončené složení vět jmenujeme o b v ě t í m nebo p e r i o d o u. Každá perioda zakládá se nejméně na dvou větách, jedné v e d l e j š í, druhé h l a v n í, kteréžto věty č l e n y periody slovou. Když tyto členy všecky aneb aspoň jeden z nich větami vedlejšími rozšířeny jsou, tudy již samy o sobě periodami, tehdy slove taková perioda s l o ž e n á. Když členy tyto větami jednoduchými jsou, slove perioda j e d n o d u c h á. Podlé počtu členův dělí se periody na d v o u č l e n n é, t ř í č l e n n é, č t y ř č l e n n é, m n o h o č l e n n é, jakž z dvou, z tří, z čtyř aneb více členův složeny jsou. — Vlastnosti dobrých period jsou aneb logické aneb řečnické. Lo-

Hosted by Google

gické vlastnosti, jakých na periodách historických a didaktických žádáme, jsou úplnost, jednota a zprávnost. Vlastnosti pak period řečnických jsou nad to rozmanitost, souměrnost a blahozvučnost. Úplnost toho na periodě žádá, aby se ničehož nevypustilo, což k celosti myšlénky aneb k objasnění jejímu přísluší.— Jednota pak tomu chce, aby perioda jednu toliko hlavní myšlénku v sobě držela, k té aby se jen takové věty přivtělily, které k jejímu plnému omezení podstatně pomáhají a vše jiné, což k větě hlavní nic aneb jen z daleka přihlédá, aby se vypustilo. To obzvláštně se při periodách chválí, když části jejich tak se sestaví, aby větou hlavní myšlénka se uzavírala. Když však větu hlavní místněji omeziti, ztvrditi aneb objasniti třeba, tehdy přičiní se k ní věta vedlejší, kteráž pak přívěsek aneb po řecku episynapse slove. — Zprávnost periody hledí k tomu, aby se poměr, v kterém věty vespolek jsou, dobře a zřejmě vymezil, aby se myšlénka hlavní nevynášela větou vedlejší a myšlénka vedlejší větou hlavní, aby se části vynášené myšlénky tak složily, jak jedna z druhé vyrostá a jak toho povaha a moc jejich s sebou nese, tak aby obraz, který se v periodě učiní, v částech svých a poměrech vespolných jasný, světlý a určitý byl. — Rozmanitost vidí se nejenom v obsahu částek, jež se v jedno pojí, ale i v složení jich a způsobu jeho, a chce tomu, aby jinaké a rozličné myšlénky a poměry rozličnou a jinakou formou se vyslovily a oddělily. Rozmanitosti především napomáhá i to, když vazba pomocí spojek s přestupníky se střídá. — Souměrnost (symmetrie) naproti tomu žádá, aby jednotlivé členy a člence, které k sobě hledí a náleží, jednakou formou se vyslovily, aby ani v objemu celku ani v rozsáhlosti členův žádné nelibé nerovnosti a tvrdosti nebylo.— Konečně blahozvučnost záleží jednak na lahodnosti slov a zvuku jejich,

Hosted by Google

na příslušném střídání-se několikoslabičných slov se slovy o jedné aneb dvou slabikách, jednak na odměřeném, rythmickém postupu řeči samé, kteryžto u m ě r n ý p o s t u p tím vzniká, když slova j e d n é a r o z l i č n é m í r y umělým a k věci příhodným způsobem tak se spořádají, aby moc myšlénky a její lepost zračnější a dojímavější byly. Z té příčiny nepočínej perioda od slova o jedné syllabě, tak aby za ním hned pausa aneb jiná věta nastupovala. Volnosti více popřáno jest u prostřed obvětí, avšak i zde všeliké neslíčnosti uvarovati se jest. Největší pilnosti jest zapotřebí na konci, aby se zde řeč slušně a úměrně k svému ukončení klonila a v pěkný celek okrouhlila. Na př. stůjtež zde tyto periody:

Ačkoliv matky od přirození náramně milují děti své: však tato milovala více vlast svou, než vlastní dceru. Vel. — Poněvadž předkové Athénských ne z chvály se radovali, ale z toho, že chvály hodných skutkův udatně dovozovali: učiněni jsou přední vůdcové Řekův a páni cizích národův. Vel. — Otta pak vida, že ani skrze Ludvíka, jenž císařtví držel, ani skrze žádného jiného nic sobě nemůž prospěti, ani Janovi jaké učiniti škody, dal se v jednání skrze krále Uherského, aby s Českým králem vjíti mohl v pokoj. Háj. — Bořivoj, když jest to, očkoli byl od krále Moravského obeslán, způsobil, několik dní tu po křtu pobyv a víře křesťanské naučiv se, s králem se a s knížaty rozžehnal. Háj. — Předkové vaši začavše stavěti toto město, od boha mu jmeno dali, aby měšťané, kdyžby koli boha vzývati chtěli, hned se napomenuli, že města tohoto, jakožto šídla a stolice božské, opouštěti nemají. Vel. — Jakož větší lásku máme k pravým rodičům, kteříž nás zplodili, nežli k jiným, kteříž nás sobě za syny zvolili a vzali: tak i ta země, v níž jsme zrozeni a vzchováni, milejší jest nám od přirození, nežli jiná, do níž nás potom štěstí obrátilo. Vel. — Jakož nemohou nemocní

Hosted by Google

lékařům předpisovati způsobu léčení, dítky rodičům a učitelům způsobu vychovávání a vyučování: tak ani obecný lid vzdělávatelům svým nemůže nařizovati cest a prostředkův k duševné vzdělanosti a osvěty, duševního blahobytu svého; tím by zajisté všeliká přednost vybroušenosti rozumu nad přirozenou hrubostí, osvícenosti nad temností, slovem vzdělanosti nad surovostí na prosto zapřena a zrušena byla. Šaf. —

Hosted by Google

Oprava hrubších pokleskův.

Stránka	23	z dola	řádka	12	místo	Basrt	polož Bart.
„	37	„	„	9	„	vřadujeme	„ vřaďujeme
„	48	z hora	„	16	vypusť	příklad: Dnes dvě neděle a t. d.	
„	55	„	„	15	„	časoslovo tísniti	
„	56	„	„	12	„	„	teskliti
„	61	z dola	„	2	místo	pivo	polož pivo
„	76	„	„	9	„	předložkou	polož předložku
„	78	„	„	2	„	z povahy své lat. apud, v složení a t. d.	polož z povahy své jest jednak lat. ab-, au-, abs-, jednak ex-, jednak con-, de-, jednak vyjádřuje se a t. d.
„	80	z hora	„	5	„	místo	polož v místo
„	89	z dola	„	15	„	kníže	„ knížeti
„	96	z hora	„	9	„	krajma	„ krajina
„	102	z dola	„	9	„	gerundivum	„ gerundium
„	—	„	„	11	„	nominatavu	„ nominativu
„	—	„	„	24	„	kliditi	„ kliditi
„	109	z hora	„	4	„	modleni	„ modleni
„	116	„	„	13	„	divadel	„ divadel
„	117	z dola	„	5	„	vzeptati se na ni	„ vzeptali se na ni
„	141	z hora	„	5	„	čelnici	„ celnici
„	—	„	„	6	„	zetřejšího	„ zejtřejšího
„	—	z dola	„	14	„	přídavné, užívá se	polož přídavné užívá se,
„	145	z hora	„	5	„	pro změněném	„ pozměněném
„	150	„	„	11	„	ponížel	„ ponížil
„	155	„	„	11	„	zapor	„ zápor
„	156	„	„	17	„	jednotéh	„ jednotného
„	157	„	„	20	„	činnost . . . neděli	polož činnost přecházejici od předmětu neděli
„	159	z dola	„	11	„	odkad co jest	„ odkud co jest,
„	166	„	„	2	„	srdečny	„ srdečný
„	168	z hora	„	19	„	podstatných do sebe nese	polož podstatných nese
„	169	„	„	17	„	leta	„ léta
„	170	z dola	„	14	„	sedma . . . . zakonici	polož sedmá . . . . zákonnici
„	—	„	„	17	„	krůpě	„ krůpě
„	171	„	„	16	„	Pozn. 4.	„ Pozn. 1.
„	175	„	„	17	„	světe	„ světě

Hosted by Google

Stránka	177	z dola	řádka	2	místo	jactave	polož jactare,
„	201	z hora	„	6	po dle přidej d o,		
„	211	„	„	15	místo	zvhůru	polož vzhůru
„	218	z dola	„	4	„	postavichu	„ podstavichu
„	220	z dola	„	13	„	léta	„ létá
„	226	z hora	„	5	„	protek	„ protekl
„	233	z dola	„	2	„	dobrých	„ drobných
„	242	„	„	13	„	biti	„ býti
„	269	z hora	„	9	„	neni	„ není
„	274	„	„	12	„	jedni	„ jedni
„	288	„	„	13	„	umněním	„ uměním
„	292	z dola	„	9	„	kterouž, kdo	„ kterouž kdo
„	308	„	„	14	„	jež jmenu omezenému	polož již jmeno omezené
„	319	„	„	8	„	žižen	polož žizeň
„	329	z hora	„	7	„	jednomu	„ jedné
„	336	z dola	„	2	„	zájmeně	„ zájmenu
„	342	„	„	6	„	přestáli	„ přestali
„	363	z hora	„	9	„	188	„ 189
„	370	„	„	19	„	welche	„ welcher
„	383	z dola	„	6	„	propudili	„ popudili
„	—	„	„	19	„	všickni	„ všickni
„	—	„	„	21	„	že k podmětu	„ že podmět
„	384	„	„	5	„	zbavující	„ zbávujících
„	384	„	„	19	„	nichts	„ nicht, das Nicht, zu nichte
„	385	„	„	8	„	jměn	„ jmín
„	389	„	„	20	„	moudřejsí	„ moudřejší
„	392	z hora	„	11	„	vyrokové	„ výrokové
„	393	z dola	„	10	„	zbořili?	„ zbořili.
„	394	„	„	12		po ne přičiň ný,	
„	395	z hora	„	7	místo	n i	polož n ý
„	395	„	„	15	„	nevza-	„ nevzala,
„	429	„	„	4	„	aby si	„ abys
„	449	„	„	8	„	přídej so lange als,	
„	470	„	„	15	po tehdy	přičiň	tož,
„	475	z dola	„	11	místo	a)	polož 1)
„	499	z hora	„	17	„	učeni	„ učení
„	503	„	„	5	„	krok	„ Krok
„	515	z dola	„	14	„	Kom.	„ Kon.
„	526	„	„	20	„	neopusím	„ neopustím
„	542	„	„	16	„	dosíci	„ dosíci
„	542	„	„	15	„	napomoci	„ nápomocni
„	543	z hora	„	15	„	odevšak	„ odevšad
„	545	z dola	„	17	„	byli	„ byli?
„	547	z hora	„	1	„	zabiji	„ zabiji.
„	554	z dola	„	3	„	vzhůru, vzat	polož vzhůru vzat
„	567	z hora	„	13	„	protože se druhá	„ protože druhá
„	573	„	„	13	„	že v sobě příčinu	„ že příčinu
„	599	„	„	4	„	jda	„ jda, umdlím,
„	613	z dola	„	16	„	pochovávání	„ pochovávání
„	617	z hora	„	17	„	ti	„ ty
„	618	„	„	9	„	svádí	„ svadi

Hosted by Google

Stránka	635	z	hora	řádka	21	místo uzdravená	polož uzdravena
„	637	„		„	7	„ příslovcí	„ příslovci
„	644	„		„	1	„ výtejte	„ vítejte
„	652	z	dola	„	12	„ učiníti	„ učiniti.
„	657	z	hora	„	17	„ aneb do dativu	„ aneb klade se do dativu
„	660	z	dola	„	9	„ Norn.	„ Nonn.
„	662	z	hora	„	1	„ pustinú	„ pustinu
„	664	„		„	16	„ zpravný	„ zprávný
„	665	z	dola	„	2	„ poškrněné	„ poškvrněné
„	667	z	hora	„	18	„ nevidoucí?	„ nevidoucí.
„	672	z	dolá	„	16	„ přítomnost	„ potomnost
„	672	„		„	17	„ o přechodnosti	„ o předchodnosti
„	681	z	hora	„	11	„ vezti	„ vézti

Hosted by Google

Google